

ΓΙΑΝΝΗΣ Α. ΜΠΙΡΗΣ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

1699 - 1834

ΑΘΗΝΑ 2022

© υπέρηχος
Γιάννης Α. Μπίρης

Ηρ. Πολυτεχνείου 69-71. Πειραιάς - 18536.
yperichos@gmail.com

ISBN:
978-960-91388-5-7

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

ΓΙΑΝΝΗΣ Α. ΜΠΙΡΗΣ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

1699 - 1834

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΘΗΝΑ 2022

Λίγα λόγια για τον συγγραφέα

Ο **Γιάννης Α. Μπίρης** γεννήθηκε το 1957 και κατάγεται από τη Χώρα Μεσσηνίας.

Μεγάλωσε στην Αθήνα και σπούδασε Ιατρική στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης.

Ειδικοεύθηκε στη Γενική Χειρουργική και την υπερηχοτομογραφία.

Εργάζεται στον Πειραιά ασκώντας την Ιατρική στο υπερηχογραφικό εργαστήριό του.

Είναι υποψήφιος διδάκτωρ στην Ιστορία της Ιατρικής, στην Ιατρική Σχολή του Ε.Κ.Π.Α.

Άλλα έργα:

- ΧΩΡΑ – ΠΥΛΟΣ – ΜΕΘΩΝΗ - Το βασίλειο του Νέστορα και ο Μόθων λίθος (Αθήνα 2000).
- ΜΕΘΩΝΗ (Αθήνα 2005).
- Ο ΜΕΤΑΝΑΣΤΗΣ (Αθήνα 2012).
- ΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟ ΤΗΣ ΚΟΡΩΝΗΣ - Περιηγητική και Ιστορική αναζήτηση (Αθήνα 2016).
- Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΗΣ ΜΕΘΩΝΗΣ - Ιστορικό δοκίμιο (Αθήνα 2018).
- THE CASTLE OF METHONI - VISITORS GUIDE (Athens 2018).
- ΚΑΣΤΡΑ και ΟΧΥΡΑ στη ΜΕΣΣΗΝΙΑ - ΟΧΥΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΑΝΑ ΤΟΥΣ ΑΙΩΝΕΣ - Περιηγητική και Ιστορική αναζήτηση. (Καλαμάτα 2020).
ΒΡΑΒΕΙΟ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ 2020 στην τάξη των ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ και των ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ.
- Οι Χώρες το 1821: Ιστορικό δοκίμιο (Χώρα 2021).

Με αφορμή τη συμπλήρωση των 200 χρόνων από την έναρξη του Αγώνα για την Εθνική Παλιγγενεσία, η «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ» δημοσιεύθηκε τμηματικά το 2021, (ένα θέμα κάθε εβδομάδα) στην έγκριτη εφημερίδα της Καλαμάτας «**ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ**».

Αργυρό Αριστείο του Αγώνα,

«τοis ηρωικόis προμάχοis της πατρίδος».

Απονεμόταν σε όσους Έλληνες ή Φιλέλληνες είχαν συμμετάσχει με βαθμό αξιωματικού, στις πολεμικές επιχειρήσεις της Ελληνικής Επανάστασης.

Το μετάλλιο αυτό αποτελούσε ύψιστη τιμή επί Βασιλείας Οθωνα.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

ΓΙΑΝΝΗΣ Α. ΜΠΙΡΗΣ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

1699 - 1834

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

στην αδούλωτη σκέψη
και την πραγματική εθνική ανεξαρτησία
όταν δεν αλλάζει ο λαός αφέντες...

Ωδή Δεκάτη Ὁ Βωμὸς τῆς Πατρίδος

α΄

Τρέξατε ἀδελφια, τρέξατε
ψυχὰι θερμαί, γενναῖαι·
εἰς τὸν βωμὸν τριγύρω
τῆς πατρίδος ἀστράπτοντα
τρέξατε πάντες.

β΄.

Ἄς παύσωσ' ἢ διχόνοιοι
ποῦ ρίχνουσι τὰ ἔθνη
τυφλά, ὑπὸ τὰ σκληρότατα
ὀνύχια τῶν ἀγρῦπνων
δολίων τυράννων.

γ΄.

Τρέξατ' ἐδῶ συμφώνως
τοὺς χοροὺς ἄς
συμπλέξωμεν,
προσφέρων ὁ καθένας
λαμπρᾶν θυσίαν,
πολύτιμον,
εἰς τὴν πατρίδα.

δ΄.

Ἐδῶ ἄς καθιερώσωμεν
τὰ πάθη μας προθύμως·
τ' ἄρματα ἡμεῖς
ἀδράξαμεν
μόνον διὰ 'νὰ
πληγώσωμεν
τοῦ Ὄσμᾶν τὰ στήθη.

ε΄.

Ἐδῶ πάντα τὰ πλοῦτη μας
ἄς χύσωμεν· ἐν ὄσῳ
γυμνὸν σπαθὶ βαστοῦμεν
μᾶς φθάνουσι τὰ φύλλα
τίμια τῆς δάφνης.

ς΄.

Κ' ὕστερ', ἀφ' οὗ
συντρίψωμεν
τὸν ἔχθιστον ζυγόν,
ἄλλα ὄχι ἀβέβαια πλοῦτη
θέλει μᾶς δώσει πάλιν
ἢ ἐλευθερία.

ζ΄.

Ἐδῶ ἠδονὰς καὶ ἀνάπαυσιν
ὦ φίλοι ἄς παραιτήσωμεν·
ξηρὴ πέτρα τὸ στρώμα,
φαρμάκι τὸ ψωμὶ
τῆς δουλείας εἶναι.

η΄.

Ἐδῶ, σὰν ἀναθήματα,
εἰς τὸν βωμὸν πλησίον,
τοὺς συγγενεῖς, τὰ τέκνα
μας
ἀγαπητά, τοὺς γέροντας
τώρα ἄς ἀφήσωμεν.

θ΄.

Πάντα ὅσα εἰς τὴν καρδίαν
μας
εἶναι ἀκριβή, δὲν
πρέπουσιν
εἰς ἄνδρας ποῦ τρομάζουν
ἔμπροσθεν εἰς ἀνόητον
βάρβαρον σκῆπτρον.

ί΄.

Οὔτε ἡ ζωὴ δὲν πρέπει.
Τρέξατε ἀδελφια, τρέξατε·
συμμέτρως ἐχορεύσαμεν,
σύμμετρα ἄς ἀποθάνωμεν
διὰ τὴν πατρίδα.

Ἀνδρέας Κάλβος

ΛΥΡΙΚΑ

Προλογικό Σημείωμα

Η υπογραφή του Γιάννη Α. Μπίρη, ευφυνούς και στοχαστικού ερευνητή της ιστορίας της ιδιαίτερης του πατρίδας, της Χώρας της Μεσσηνίας, είναι αναγνωρίσιμη στον ορίζοντα όχι μόνον της τοπικής βιβλιογραφίας της Μεσσηνίας αλλά και ευρύτερα της πελοποννησιακής ενδοχώρας ήδη από τις αρχές του 2000. Έχει βέβαια διανύσει παράλληλα και μία αξιέπαινη πορεία στον χώρο της χειρουργικής και της υπερηχοτομογραφίας και έχει καταφέρει επίσης να καθιερώσει με επινοητικότητα το όνομά του στο ερευνητικό πεδίο των κάστρων και των οχυρωματικών θέσεων στη μεσσηνιακή γη ανά τους αιώνες, ιδιαίτερα μάλιστα με την τελευταία, άρτια από κάθε άποψη, μονογραφία του: «Κάστρα και οχυρά στη Μεσσηνία. Οχυρωματικές θέσεις ανά τους αιώνες. Περιηγητική και ιστορική αναζήτηση».

Επανέρχεται με δριμύτερο τρόπο σήμερα στη βιβλιογραφική παραγωγή με ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον πόνημα: «Η Ελληνική Επανάσταση 1699-1834» στη σειρά των σημαντικών μονογραφιών, που επιμελείται τον τελευταίο καιρό η έγκριτη εφημερίδα της Καλαμάτας «Ελευθερία», θέλοντας με τη στρατηγική αυτή να τιμήσει με εξωστρέφεια και καινοτομία το ιωβηλαίο των 200 χρόνων από την Επανάσταση του 1821. Και η πρωτοτυπία του αυτή συνίσταται στο γεγονός τόσο της οπτικής γωνίας που συνήθως έχουν οι βαθιά καλλιεργημένοι φιλόστορες ιατροί όσο και της χρονικής διάρκειας που καλύπτει η συγκεκριμένη μελέτη του από το 1699, όταν ολοκληρώνεται ο έκτος βενετοτουρκικός πόλεμος (1684-1699) με την κατάκτηση της Πελοποννήσου και των εγγύτερων περιοχών από τους Βενετούς, έως το 1834 μέσα στην κορύφωση του κυβερνητικού έργου του Όθωνα και της βαναρικής αντιβασιλείας, οπότε ανάμεσα στα άλλα μεταφέρεται και η πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους από το Ναύπλιο στην Αθήνα και εκδηλώνονται θυελλώδεις τοπικές εξεγέρσεις.

Ο χαρισματικός Μεσσήνιος ιατρός πραγματεύεται με επιδεξιότητα τις προεπαναστατικές πτυχές της καθημερινότητας του βίου των Ελλήνων, τις προσπάθειές τους να διευρύνουν τα δίκτυα του εμπορίου και να αξιοποιήσουν τις υφιστάμενες ευκαιρίες που προσφέρονται τόσο από τον ομόδοξο ρωσικό παράγοντα όσο και από τις δυτικοευρωπαϊκές δυνάμεις, που ενεργοποιούνται στη νοτιοανατολική Λεκάνη της Μεσογείου. Και επίσης, αποτυπώνει με ενάργεια όλα τα δρώμενα, που εκτυλίσσονται στο πλαίσιο της συσπείρωσης των δυνάμεων του Ελληνισμού γύρω από τη Φιλική Εταιρεία, προκειμένου να αποτινάξουν τον οθωμανικό ζυγό.

Έτσι, με τη δυναμική αυτή και τον αέρα της ανανέωσης και αισιοδοξίας ο έμπειρος ασκληπιάδης προσεγγίζει την πρώτη και μάλιστα νικηφόρα μάχη του αγώνα, που διεξάγεται το απόγευμα της 27^{ης} Μαρτίου 1821 στη Λιγούδιστα της Μεσσηνίας, λίγες ημέρες δηλαδή μετά την αναίμακτη απελευθέρωση της Καλαμάτας στις 23 Μαρτίου, που είναι καθαρά δική του προσωπική ανακάλυψη. Και τούτο, διότι με την

παρατηρητικότητα που τον διακρίνει καταφέρνει να επισημάνει πρώτος εκείνος μέσα στο έργο «Ιστορικά Αλήθειαι» του Αθανάσιου Γρηγοριάδη, ότι τελικά η μάχη της Λιγούδιστας, δίπλα στη Χώρα, προηγείται κατά δύο ημέρες της εξίσου σημαντικής μάχης στην Καρύταινα, που θεωρούνταν μέχρι σήμερα η πρώτη αναμέτρηση των Πελοποννησίων υποτακτικών Γραικών με τον πρώην Οθωμανό αφέντη τους.

Η αδιαμφισβήτητη αυτή προσωπική του επιτυχία αλλά και οι επίμονες συνεπακόλουθες προσπάθειές του να αναγνωρισθεί ο σημαίνων αυτός ιστορικός σταθμός από την επίσημη πολιτεία τού χαρίζουν μία άνεση στην εξέταση και παρουσίαση και των άλλων σπουδαίων πτυχών της έπους του 1821 με γρήγορο και παρατακτικό ρυθμό, όπως ήταν η έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης, η απόβαση του Ιμπραήμ στον Μωριά, η μάχη στο Μανιάκι, η αίτηση προστασίας προς τη Μεγάλη Βρετανία, η έξοδος του Μεσολογγίου, η μάχη στη Βέργα, ο Καραϊσκάκης στην Ανατολική Στερεά Ελλάδα και η πολιορκία της Ακρόπολης, η Γ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας, η ναυμαχία στο Ναυαρίνο, η έλευση του Ιωάννη Καποδίστρια στην επαναστατημένη Ελλάδα, τα δάνεια από την Αγγλία, οι διεθνείς ζυμώσεις που οδήγησαν τελικά στην ίδρυση του πρώτου ανεξάρτητου ελληνικού κράτους και οι διεργασίες μέχρι την έλευση του Όθωνα και την εκδήλωση των ταραχών τοπικών κινητοποιήσεων.

Οι πρωτότυπες και ουσιαστικές αυτές παρακαταθήκες βίου και ιστορίας, που αποθησαυρίστηκαν στο πολυσχιδές πόνημα του οξυδερκούς ιατρού Γιάννη Α. Μπίρη στοιχειοθετούν με βεβαιότητα μία ανεκτίμητη προσφορά στη δημόσια ιστορία της Μεσσηνίας και όχι μόνον, για την οποία του αξίζει ένας μεγάλος δημόσιος έπαινος. Αλλά και ένα μεγάλο εξωστρεφές εύγε αναλογεί στους εκδότες της «Ελευθερίας» Ντίνο και Δημήτρη Πλεμμένο, που φιλοξενούν και αναδεικνύουν με προθυμία στη σειρά των εκδόσεων της εφημερίδας τους τόσο σημαντικά εγχειρήματα.

Ας είναι και το έργο αυτό του Γιάννη Α. Μπίρη καλοτάξιδο και αφορμή για αναστοχασμό και επαναχάραξη της πορείας μας!

Καλαμάτα, 23 Μαρτίου 2022

ΘΑΝΑΣΗΣ ΧΡΗΣΤΟΥ

Καθηγητής Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας
του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Εισαγωγικό σημείωμα

Η χώρα μας γιόρτασε το 2021 τα 200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση. Μιας πολύπτυχης ιστορικής περιόδου, που μέσα από αγώνες, μάχες, διαβουλεύσεις, ταραχές, ίντριγκες και διπλωματία οδήγησε στην ίδρυση του ελληνικού κράτους. Ο Γιάννης Μπίρης μέσα από το βιβλίο του “Η Ελληνική Επανάσταση 1699 - 1834”, το οποίο κρατάτε στα χέρια σας επιχειρεί, όπως και ο ίδιος επισημαίνει, να προσεγγίσει ορισμένες άγνωστες πτυχές της Επανάστασης και να βάλει τον αναγνώστη με απλό τρόπο στα σημαντικά από κάθε πλευρά γεγονότα εκείνης της εποχής.

Τα κείμενά του δημοσιεύθηκαν σε αρκετές συνέχειες στην εφημερίδα “Ελευθερία” της Μεσσηνίας και όπως ο ίδιος ανέφερε ο συμβολισμός δεν είναι τυχαίος. Όπως στις 23 Μαρτίου 1821 οι οπλαρχηγοί απελευθέρωσαν την πρώτη ελληνική πόλη, την Καλαμάτα, από όπου παράλληλα η Μεσσηνιακή Γερουσία εξέδωσε την προκήρυξη “Προειδοποίησις εις τας Ευρωπαϊκάς Αυλάς”, έτσι και ο συγγραφέας με τα κείμενά του αρχικά δημοσιευμένα σε μία εφημερίδα της Καλαμάτας επιχειρεί να δώσει τη δική του οπτική για όσα διαδραματίστηκαν εκείνα τα χρόνια, ώστε με απλό τρόπο να βάλει τον αναγνώστη στο κλίμα της εποχής.

Ο Γιάννης Μπίρης έχει αποδείξει, ότι αγαπά όχι μόνο τον τόπο του, τη Μεσσηνία, αλλά και την Ιστορία. Και τα δύο άλλωστε τα “πάντρεψε” στον τόμο “Κάστρα και Οχυρά στη Μεσσηνία - Οχυρωματικές θέσεις ανά τους αιώνες”, που το 2020 εκδόθηκε από την “Ελευθερία” και έπειτα απέσπασε το βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών 2020 στην Τάξη των Γραμμάτων και των Καλών Τεχνών. Μία ιδιαίτερη τιμή όχι μόνο για τον ίδιο τον συγγραφέα, αλλά και για εμάς στην “Ελευθερία”, όπου η σειρά ιστορικών κειμένων πρωτοδημοσιεύθηκε στην εφημερίδα μας και έπειτα μαζί εργαστήκαμε για την δημιουργία της βραβευθείσας έκδοσης.

Ο Γιάννης Μπίρης είναι σίγουρο πως θα συνεχίσει να καταπιάνεται με την Ιστορία της Μεσσηνίας και όχι μόνο. Μέσα από τις καταγραφές του φωτίζει γνωστές και άγνωστες πτυχές του παρελθόντος μας.

Ντίνος Δ. Πλεμμένος
Εκδότης εφημερίδας “Ελευθερία” Μεσσηνίας

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η ελληνική επανάσταση του 1821, ήταν η ένοπλη εξέγερση των υπόδουλων Ελλήνων εναντίον της οθωμανικής αυτοκρατορίας, με σκοπό την ανεξαρτησία τους και την απαλλαγή τους από τα δεινά της σκλαβιάς. Βέβαια, αυτή δεν ήταν η πρώτη προσπάθεια ανεξαρτητοποίησης του υπόδουλου πληθυσμού από τον οθωμανικό ζυγό. Είχε προηγηθεί αξιοσημείωτος αριθμός εξεγέρσεων, ποικίλης εμβέλειας, τοπικών ή ευρύτερων, οι οποίες ανεξάρτητα από την έκβασή τους συσσωρεύσαν εμπειρίες, που συνέτειναν στον απελευθερωτικό αγώνα του 1821.

Έχουν γραφτεί πολλά για την ελληνική επανάσταση. Μια πολύχρονη προσπάθεια για την προσέγγιση κάποιων «εν πολλοίς», άγνωστων ιστορικών πτυχών της αλλά και την εισαγωγή του αναγνώστη σε αυτές, έφερε αυτή την καταγραφή. Η αναζήτηση κυρίως της ιστορίας στις πηγές έγινε με ιδιαίτερη προσοχή. Μερικές φορές ήταν δύσκολη αφού για τη συστηματική μελέτη δεν υπάρχουν πολλές, κατά το δυνατόν, αντικειμενικές πηγές. Αρκετές φορές, η αναψηλάφηση και η προσπάθεια ερμηνείας και σύγκρισης των πηγών έφερε στην επιφάνεια υποκειμενικές καταγραφές ή και ιδιοτελείς δοξασίες που θα έπρεπε να διερευνηθούν βαθύτερα.

Σε αυτή την ανάλυση θα πάμε αρκετά πίσω, πριν από τα χρόνια της επανάστασης, αφού θα πρέπει αρχικά να εξετάσουμε το διεθνές περιβάλλον και τις διεθνείς συνθήκες που δεν επέτρεπαν ναυρίτερα ένα τέτοιο εγχείρημα. Θα εξετάσουμε ακόμα τις μηχανορραφίες των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων και τις συνθήκες που τις «έδεναν» μεταξύ τους, στην προσπάθειά τους να διατηρήσουν την επικυριαρχία τους στους υποτελείς και υπόδουλους πληθυσμούς της Ευρώπης.

Στη συνέχεια, θα αναλύσουμε την ανάπτυξη των ελληνικών παροικιών κυρίως στις χώρες των Αψβούργων και τη Ρωσία, θα δούμε μια από τις ανεπιτυχείς προσπάθειες των υπόδουλων το 1770, μετά την υποκίνησή τους από τη Ρωσία, στα ορλωφικά. Στη συνέχεια παρουσιάζεται ο Ρήγας και οι υπόλοιποι Έλληνες λόγιοι που οδήγησαν στον ξεσηκωμό ενώ θα παρακολουθήσουμε τον απηνή διωγμό των κλεφτών από τους Τούρκους το 1805, στηριζόμενοι κυρίως στις καταγραφές των επιζησάντων. Τότε που η εξαθλίωση είχε γίνει καθημερινότητα για τους σκλαβωμένους.

Στους απελευθερωτικούς αγώνες υπάρχουν οι ένοπλοι αγωνιστές, οι πολιτικοί που διαπραγματεύονται με συνθήκες και συμφωνίες τα κεκτημένα και βέβαια ο άμαχος πληθυσμός. Έτσι και στην ελληνική επανάσταση. Ας έχουμε κατά νου ότι ο πληθυσμός της Ελλάδας στις αρχές του 19ου αιώνα ήταν κυρίως αγροτικός. Και οι αγρότες μπορεί να ήθελαν την αποτίναξη της σκλαβιάς τους, όμως δεν μπορούσαν να συλλάβουν την ιδέα της εθνικής εξέγερσης. Δηλαδή δεν μπορούσαν, δεν είχαν την παιδεία, να οργανώσουν μια καλά μελετημένη μυστική εθνικοκοινοπολιτική εταιρία στηριγμένη στις αρχές του Ρήγα Φερραίου και των εμπόρων ιδρυτών της Φιλικής Εταιρίας. Δεν έφτανε ο αυθορμητισμός, ο ενθουσιασμός και το ένστικτο των αγροτών της αραιοκατοικημένης ελληνικής χερσονήσου. Χρειαζόταν η αστική συγκέντρωση, μια μυστική οργάνωση αλλά και οικονομική στήριξη. Αυτά τα εξασφάλισαν κυρίως οι έμποροι και οι πλοιοκτήτες.

Μετά από προετοιμασία των σκλαβωμένων, κυρίως από τη Φιλική Εταιρεία, ξεκίνησαν αρχικά στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, από το εκεί ελληνικό στοιχείο, σχεδόν ταυτόχρονα με τους Ρουμάνους, επαναστατικές κινήσεις κατά της οθωμανικής κυριαρχίας. Στο επαναστατικό αυτό κλίμα το τέλος Φεβρουαρίου του 1821, έγινε η αποτυχημένη εισβολή του Αλέξανδρου Υψηλάντη στη Μολδοβλαχία αλλά και η σχεδόν ταυτόχρονη αποκήρυξη της εξέγερσής του από τον τσάρο της Ρωσίας αλλά και το πατριαρχείο. Μέσα από τις πηγές θα δούμε και την άγνωστη σε πολλούς «πορεία» του Αλέξανδρου Υψηλάντη στα μπουντρούμια του Μέττερνιχ.

Η καθημερινότητα στις υπόδουλες περιοχές ήταν ιδιαίτερα σκληρή, σχεδόν πρωτόγονη. Χωρίς παιδεία και έστω στοιχειώδη δημόσια υγεία ο υπόδουλος Έλληνας είχε εκτός της πείνας και της δυστυχίας να αντιμετωπίσει τις αντιξοότητες των επιδημιών και την έλλειψη στοιχειώδους υγιεινής. Για την επιτυχή έκβαση του ξεσηκωμού, εκτός από την ψυχική προετοιμασία των υπόδουλων ήταν επίσης απαραίτητη η δημιουργία υποδομών που θα κάλυπταν τον αγώνα. Αυτές οι υποδομές αφορούσαν τη συγκρότηση αξιόμαχων δυνάμεων, την εξασφάλιση πόρων και εφοδίων και βέβαια την επιμελητεία. Οι

απαραίτητες στρατιωτικές δυνάμεις για έναν ένοπλο αγώνα, καλύφθηκαν στην ξηρά από τους κλέφτες και τους αρματολούς και στη θάλασσα από τα πειρατικά και τα σιτοκάραβα της Ύδρας, των Σπετσών και των Ψαρών που μετατράπηκαν σε πολεμικά πλοία. Οι απαραίτητοι πόροι καλύφθηκαν αρχικά από τη Φιλική Εταιρεία και αργότερα από την Πελοποννησιακή Γερουσία και τον Άρειο Πάγο. Απελευθερωτικές προσπάθειες που ξεκίνησαν από την ανάγκη της επιβίωσης από την οικονομική καταπίεση, συνεχίστηκαν με γενναιότητα και φιλότιμο αλλά και εξωτερικό δανεισμό που οδήγησε σε υποτέλεια και δυστυχώς σε εμφύλιες έριδες και διχασμούς.

Με αυτή την προσέγγιση της ιστορίας της ελληνικής επανάστασης του 1821, θα προσπαθήσω να αναδείξω τις τραγικές συνθήκες κάτω από τις οποίες διεξήχθη αυτός ο απελευθερωτικός αγώνας, από την προεπαναστατική περίοδο μέχρι και τα χρόνια του Καποδίστρια. Επίσης, θα προσπαθήσω να καταδείξω το ρόλο της τσαρικής Ρωσίας, αλλά και τους τρόπους που προσπάθησαν να εκμεταλλευτούν οι μεγάλες δυνάμεις την ελληνική επανάσταση. Τέλος θα δούμε το πώς προέκυψε η απόλυτη μοναρχία και το «Βασίλειον της Ελλάδος».

Αυτή δεν είναι μια απλή καταγραφή των ιστορικών γεγονότων αλλά μια προσπάθεια για την ερμηνεία τους, με στόχο την αποφυγή παρόμοιων λαθών στο παρόν και το μέλλον. Εξετάζονται οι οικονομικές και οι πολιτικές συνθήκες, αλλά και οι επιπτώσεις των γεγονότων στην κοινωνική και την πολιτιστική εξέλιξη. Ο στόχος μου δεν είναι η καταγραφή κάθε μάχης ή ναυμαχίας στη διάρκεια του αγώνα. Σκοπός μου είναι η περιγραφή και ανάλυση των πολιτικών και κοινωνικών γεγονότων, η ανάδειξη των πολιτικών αντιθέσεων, των ξένων επιρροών και των εμφυλίων πολέμων, της αλληλεξάρτησης των ιστορικών γεγονότων αλλά των πραγματικών κινήτρων και των προθέσεων των συντελεστών της Ελληνικής Επανάστασης.

Πιστεύοντας ότι αυτή η μελέτη θα συνεισφέρει στην ευρύτερη προσέγγιση αυτών των ταραγμένων και σκοτεινών εποχών, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους αυτούς που με βοήθησαν στην αναζήτηση των πηγών.

Ευχαριστώ τον κύριο Θανάση Χρήστου, Καθηγητή Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας στο Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Αγαθών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, για το Προλογικό Σημείωμα. Ευχαριστώ επίσης τον εκδότη κύριο Ντίνο Πλεμμένο για την άψογη συνεργασία μας και τη συνέπεια στην παρουσίαση και αυτού του έργου μου από τις σελίδες της έγκριτης εφημερίδας “Ελευθερία”.

Ιδιαίτερα ευχαριστώ τον φίλο μου κύριο Φώτη Τζίγκο για την ευγενική συμβολή του στην έκδοση αυτού του πονήματος.

Επίσης ευχαριστώ θερμά την ΑΡΤΙΟΝ ΣΟΥΛΑΚΟΣ Α.Ε. για την χορηγία της εκτύπωσης.

Γιάννης Α. Μπίρης

25 Μαρτίου 2022

Προεπαναστατικά χρόνια

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ τον 18ο ΑΙΩΝΑ

Οι διεθνείς συνθήκες του 18ου αιώνα, που επηρέασαν την ευρωπαϊκή εξέλιξη αλλά και την προεπαναστατική περίοδο στην υπόδουλη Ελλάδα:

1. **Συνθήκη του Κάρολιτς** (σημ. Σρέμσκι Καρλόβτσι στη Σερβία) ήταν μια διεθνής συνθήκη ειρήνης που υπογράφηκε στις 26 Ιανουαρίου 1699. Η συνθήκη τερμάτισε τον αυστρο-οθωμανικό πόλεμο του 1683-1697 στον οποίο οι Οθωμανοί ηττήθηκαν. Ήταν η επιβεβαίωση της ευρωπαϊκής ανάδειξης της Αυστρίας και ταυτόχρονα η αρχή της παρακμής της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η συνθήκη, με τη μεσολάβηση της Αγγλίας και της Ολλανδίας, υπογράφηκε μεταξύ της οθωμανικής αυτοκρατορίας και των δυνάμεων του Ιερού Συνασπισμού του Linz (Heilige Liga). Στον ευρωπαϊκό συνασπισμό που έγινε το 1684 με πρωτοβουλία του πάπα Ιννοκέντιου XI συμμετείχαν ευρωπαϊκές δυνάμεις με κυριότερες: την αυτοκρατορία των Αψβούργων, την πολωνο-λιθουανική κοινοπολιτεία, τη ρωσική αυτοκρατορία και τη δημοκρατία της Βενετίας. Με αυτή τη συνθήκη η Πύλη αναγνώρισε:

- Α. την κυριαρχία της Βενετίας στις Δαλματικές ακτές, τη Λευκάδα, την Πελοπόννησο, την Αίγινα και την Κρήτη.
- Β. Η Τρανσυλβανία, από την Ποδολλία μέχρι τη Βλαχία, παραχωρήθηκε στην Αυστρία.
- Γ. Η Ποδολλία δόθηκε στην Πολωνία.
- Δ. Στην Πύλη παρέμειναν η Στερεά Ελλάδα και τα νησιά του Αιγαίου και η Βενετία υποχρεώθηκε να παραδώσει τα κατεχόμενα από αυτήν φρούρια της Ναυπάκτου του Αντιρρίου, της Πρέβεζας και του Ξηρομερίου.
- Ε. Με τη συνθήκη έπαυε και η υποχρέωση της Βενετίας για την καταβολή στην Πύλη του ετήσιου φόρου των 500 δουκάτων για την επικυριαρχία στη Ζάκυνθο.

Η συνθήκη του Κάρολιτς ήταν ουσιαστικά η πρώτη που έθετε το «ανατολικό ζήτημα», δηλαδή το πρόβλημα της διαχείρισης των υπόδουλων χριστιανών υπηκόων της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Βέβαια, το θέμα των Βαλκανίων απασχολούσε υποκριτικά τους εκάστοτε ισχυρούς ευρωπαίους, ανάλογα με τις εδαφικές βλέψεις του καθενός. Η συνθήκη έδινε το δικαίωμα της διαμεσολάβησής τους στην Πύλη σε εμπόλεμη περίοδο και περιείχε τον όρο της απαλλαγής των χριστιανών υπηκόων της από κάθε φορολογία που αφορούσε μόνον αυτούς.

2. **Συνθήκη του Πασάροβιτς** (σημ. Ποζάρεβατς στη Σερβία, Ν.Δ. του Βελιγραδίου) ήταν η συνθήκη μεταξύ Αυστρίας, Βενετίας και οθωμανικής αυτοκρατορίας που μετά τον βενετο-τουρκικό πόλεμο του 1714-18 αλλά και των ταυτόχρονων επιτυχιών της Αυστρίας στη Δαλματία, τον Ιούλιο του 1718, άλλαξε και πάλι τις κτήσεις και τα σύνορα κυρίως στο βασίλειο της Σερβίας αλλά και στην ελληνική χερσόνησο. Συγκεκριμένα με τη συνθήκη αυτή:

- Α. Το Βελιγράδι και μεγάλο μέρος της Σερβίας περιήλθαν στην Αυστρία.
- Β. Η Πελοπόννησος, η Τήνος, η Αίγινα και το υπόλοιπο των βενετικών κτήσεων στην Κρήτη πέρασαν από τη Βενετία στην οθωμανική αυτοκρατορία.
- Γ. Η Βενετία ανέκτησε τα Κύθηρα, διατήρησε τις δαλματικές κτήσεις της, τα Ιόνια νησιά καθώς και τις απέναντι από αυτά κτήσεις της, δηλαδή τα φρούρια της Πρέβεζα, του Βουθρωτού και της Βόνιτσας.

Η συνθήκη του Πασάροβιτς ουσιαστικά σηματοδότησε την οριστική υποχώρηση των Οθωμανών από την Ευρώπη αλλά και την αρχή της συρρίκνωσης της άλλοτε πανίσχυρης οθωμανικής αυτοκρατορίας. Λίγες ημέρες μετά τη συμφωνία υπήρξαν διομολογήσεις από την αυστριακή πλευρά σύμφωνα με τις οποίες επιτρεπόταν στους υπηκόους των δύο αυτοκρατοριών να ασκούν ελεύθερο εμπόριο σε ξηρά και θάλασσα. Αυτά τα εμπορικά προνόμια βέβαια ευνόησαν κυρίως τους Έλληνες караβοκύρηδες αλλά και τους Μακεδόνες που μπορούσαν πλέον να αποκτούν την αυστριακή υπηκοότητα με δικαίωμα διεξαγωγής εμπορίου στις περιοχές της οθωμανικής αυτοκρατορίας.

3. **Συνθήκες του Βελιγραδίου και της Νις**. Πρόκειται για δύο συνθήκες που έγιναν με τη μεσολάβηση της Γαλλίας. Η πρώτη στις 18 Σεπτεμβρίου 1739 στο Βελιγράδι, μεταξύ της αυτοκρατορίας

των Αψβούργων και της οθωμανικής αυτοκρατορίας και η δεύτερη στις 3 Οκτωβρίου 1739 στη Νις, μεταξύ της ρωσικής αυτοκρατορίας και των Οθωμανών. Με τις συνθήκες τερματίζονταν ταυτόχρονα δυο πόλεμοι, ο πενταετής ρωσο-τουρκικός πόλεμος του 1735-39 και ο παράλληλος διετής πόλεμος του 1737-39 μεταξύ της Αυστρίας και της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ο δεύτερος πόλεμος είχε ξεσπάσει το 1737 μετά την προσπάθεια της Αυστρίας να υποστηρίξει τη Ρωσία στον ήδη διεξαγόμενο ρωσο-τουρκικό πόλεμο. Με τη συνθήκη του Βελιγραδίου η Αυστρία επέστρεψε στους Οθωμανούς τη βόρεια Σερβία με το Βελιγράδι, τη βόρεια Βοσνία και την Ολτένια και τα αυστρο-τουρκικά σύνορα οριοθετούσαν οι ποταμοί Σαύος και Δούναβης. Η Ρωσία αναγκάστηκε να υπογράψει ξεχωριστή συνθήκη ειρήνης με τους Οθωμανούς, στην σερβική πόλη Νις. Με αυτήν, η Ρωσία εγκατέλειπε τις απαιτήσεις της για τη Μολδαβία και την Κριμαία αλλά είχε τη δυνατότητα να χτίσει ένα ανοχύρωτο λιμάνι στην πόλη Αζόφ, χωρίς όμως δικαίωμα ναυσιπλοΐας στη Μαύρη θάλασσα.

Με τις δυο συνθήκες ο σουλτάνος Orhan Gazi (1281-1362), με μια διπλωματική κίνηση με σκοπό τον διχασμό των αντιπάλων του με το οθωμανικό millet, αναγνώρισε τον αυτοκράτορα των Αψβούργων ως επίσημο προστάτη των χριστιανών που ζούσαν στην οθωμανική αυτοκρατορία, κάτι όμως που σαφώς διεκδικούσε και η Ρωσία.

*Συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή -
Ρωσική άδεια ελεύθερης ναυσιπλοΐας
για ελληνορθόδοξο Οθωμανό υπήκοο
(γάλυμμα & βούλλα)*

4. **Συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή** (σημ. Kaynardzha στη Βουλγαρία) ήταν η συνθήκη που υπογράφηκε στις 21 Ιουλίου 1774 μεταξύ της Ρωσίας και της οθωμανικής αυτοκρατορίας μετά τον ρωσο-τουρκικό πόλεμο του 1768-74 και των μεγάλων επιτυχιών της Ρωσίας. Η Ρωσία κατέλαβε την Αζοφική, την Κριμαία και τη Βεσσαραβία και έφτασε στη Μολδαβία και τη Βουλγαρία. Με αυτή τη συνθήκη:

1. Η Ρωσία αναγνώρισε την πολιτική αυτονομία των Τατάρων της Κριμαίας, της Βεσσαραβίας και του Κουμπάν αλλά μόνο τη θρησκευτική τους εξάρτηση από τον σουλτάνο, υπό την ιδιότητά του ως χαλίφη.
2. Το χανάτο της Κριμαίας απέκτησε την ανεξαρτησία του από την Πύλη.
3. Η Ρωσία επέστρεψε στον σουλτάνο την Πελοπόννησο και τα δεκαοκτώ νησιά του Αιγαίου που κατείχε.
4. Η οθωμανική αυτοκρατορία υποχρεώθηκε στην καταβολή αποζημίωσης τεσσάρων εκατομμυρίων χρυσών ρουβλίων για τα έξοδα του πολέμου.
5. Με τη συνθήκη αποδίδονται επίσης στη Ρωσία: το λιμάνι του Azof και οι πόλεις του Ταϊγανίου (σημ. Ταγκανρόγκ), του Γενί-Καλέ και του Κιλ-Μπουρούν στον Εύξεινο Πόντο.

6. Η Ρωσία αποχώρησε από τις παρίστριες Ηγεμονίες (Μολδαβία και Βλαχία) που επέστρεψαν μεν στην Πύλη αλλά υπό ειδικό καθεστώς αυτονομίας.
7. Η Ρωσία εξασφάλισε το δικαίωμα να διατηρεί στόλο στον Εύξεινο Πόντο, αλλά και το ελεύθερο εμπόριο των Ρώσων υπηκόων στην οθωμανική επικράτεια.
8. Η Ρωσία επέβαλε το δικαίωμα της προστασίας των ορθοδόξων από τον τσάρο.
9. Η Πύλη αναγνώρισε στη Ρωσία το δικαίωμα της εγκατάστασης ρωσικών προξενικών αρχών σε πόλεις της επιλογής της.
10. Με μια συμπληρωματική παράγραφο στη συνθήκη, πέντε χρόνια αργότερα (1779), η Ρωσία εξασφάλισε το δικαίωμα της ελεύθερης ναυσιπλοΐας για τα πλοία υπό ρωσική σημαία.

Η συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή ουσιαστικά απέφερε σημαντικά οφέλη για τα ελληνικά συμφέροντα αφού με αυτήν κατοχυρώθηκε το δικαίωμα της χρήσης της ρωσικής σημαίας από τους Έλληνες καραβοκύρηδες καθώς και η ναυπήγηση μεγάλων εμπορικών πλοίων. Γενικά οι Έλληνες επωφελήθηκαν από τη συνθήκη, αφού όποιος καραβοκύρης ύψωνε ρωσική σημαία έπαιρνε και άδεια επιτηδεύματος, ενώ πολλοί κυρίως Πελοποννήσιοι, μετανάστευσαν στη Ρωσία, σε εκτάσεις που τους παραχώρησε η αυτοκράτειρα Αικατερίνη Β' αλλά και σε μεγάλα κέντρα και περιοχές της οθωμανικής αυτοκρατορίας και της Αυστροουγγαρίας, που λόγω της συνθήκης ήταν ασφαλέστερες. Η ανάληψη της προστασίας των ορθοδόξων χριστιανών από τον εκάστοτε τσάρο σηματοδοτεί και τυπικά την έναρξη για την επίλυση του «ανατολικού ζητήματος».

Βέβαια το σημαντικότερο κέρδος των Ελλήνων από αυτή τη συνθήκη ήταν η ρητή υποχρέωση της Πύλης «να παρέχει προστασία στη χριστιανική θρησκεία και τις εκκλησίες της».

Οι συνθήκες που διαμορφώθηκαν στα τέλη του 18ου αιώνα στην Ευρώπη, μετά τη γαλλική επανάσταση του 1789 και η προσπάθεια της ιμπεριαλιστικής ενοποίησης της Ευρώπης από τον Ναπολέοντα συνέχισαν να έχουν σαφή επίδραση και στη διαμόρφωση των προεπαναστατικών κινήσεων και στην ελληνική χερσόνησο:

5. **Η συνθήκη του Ιασιού** (σημ. Ιασι στη Ρουμανία). Οι επιτυχίες της Ρωσίας στον ρωσο-τουρκικό πόλεμο του 1768-74 και κυρίως η προσάρτηση της Κριμαίας έφεραν ακόμα μια ρωσο-τουρκική διένεξη, τον πόλεμο του 1787-92. Όμως οι νέες επιτυχίες του στρατού της Ρωσίας θορύβησαν τους ευρωπαίους και κυρίως την Αυστρία, την Πρωσία αλλά και την Αγγλία που έβλεπαν τον κίνδυνο της ρωσικής «εξόδου» στο Αιγαίο και τη Μεσόγειο ως απειλή για τα συμφέροντά τους. Έτσι παρά τις επιτυχίες, η αυτοκράτειρα Αικατερίνη Β' μετά από απειλές και προτροπές των ευρωπαϊκών «Μεγάλων Δυνάμεων» αναγκάστηκε να προχωρήσει στην κατάπαυση των εχθροπραξιών με τον σουλτάνο Σελίμ Γ'.

Και αυτός ο ρωσο-τουρκικός πόλεμος τελείωσε με ήττα της οθωμανικής αυτοκρατορίας που επισφραγίστηκε με τη διμερή συνθήκη του Ιασιού στις 9 Ιανουαρίου 1792.

Σύμφωνα με αυτήν:

- Η Ρωσία πήρε το φρούριο Οτσάκοφ και τα εδάφη μεταξύ των ποταμών Μπουγκ και Δνεϊστερου.
- Η οθωμανική αυτοκρατορία επιβεβαίωσε την συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή καθώς και την επεξήγησή της του 1779, αναγνωρίζοντας και την προσάρτηση της Κριμαίας και της νήσου Ταμάν στη Ρωσία.
- Η Ρωσία παραχώρησε στην Πύλη τη Βεσσαραβία και τη Μολδαβία που είχε καταλάβει κατά τη διάρκεια του πολέμου, με την υποχρέωση όμως της Πύλης για τη «θρησκευτική» τήρηση των διατάξεων της συνθήκης του Κιουτσούκ Καϊναρτζή για τη Βλαχία και τη Μολδαβία, δηλαδή την πολιτική τους αυτονομία με χριστιανούς ηγεμόνες, χωρίς μάλιστα την υποχρέωση καταβολής φόρων ή πολεμικών αποζημιώσεων από αυτές για τα πρώτα δύο χρόνια.
- Η οθωμανική αυτοκρατορία ανέλαβε την υποχρέωση για την ειρήνευση στον Καύκασο
- Εξασφαλιζόταν η ελεύθερη ναυσιπλοΐα στα υπό ρωσική σημαία πλοία στον Εύξεινο Πόντο.
- Η οθωμανική αυτοκρατορία ανέλαβε την υποχρέωση αποζημίωσης των Ρώσων υπηκόων που είχαν πέσει θύματα Τυνησίων, Αλγερινών και Βερβερίνων (Λίβυων) πειρατών.

- Στη συνθήκη υπήρχαν επίσης προβλέψεις για την απελευθέρωση αιχμαλώτων χριστιανών δούλων και εξανδραποδισθέντων Πελοποννησίων και Νησιωτών καθώς και την αμνήστευση των Ελλήνων της Πελοποννήσου και των νησιών του Αιγαίου.

Τελικά παρά τις αλληπάλληλες ήττες, οι εδαφικές απώλειες της οθωμανικής αυτοκρατορίας δεν ήταν μεγάλες αφού σε αυτό «βοήθησαν» και οι «Μεγάλες Δυνάμεις». Η Πύλη μπορούσε πια να ασχοληθεί με τις επαναστατημένες περιοχές της αυτοκρατορίας της.

Για τους Έλληνες όμως η συνθήκη του Ιασίου ήταν τουλάχιστον απογοητευτική αφού με τον ρωσο-τουρκικό πόλεμο του 1787 εμπιστεύθηκαν και πάλι τις ρωσικές υποσχέσεις και ξεγελήθηκαν αλλά και πάλι εγκαταλείφθηκαν στην τύχη τους. Κύριος υποκινητής του απελευθερωτικού κινήματος ήταν ο Έλληνας λοχαγός τότε του ρωσικού στρατού, Λάμπρος Κατσώνης. Αυτός, μετά τα ορλωφικά, το 1774, είχε καταταγεί στον ρωσικό στρατό. Με την έναρξη του ρωσο-τουρκικού πολέμου του 1787 πήγε στην Τεργέστη και από εκεί με λίγα πλοία ομογενών ξεκίνησε τη δράση του εναντίον τουρκικών πλοίων, αρχικά στο Ιόνιο. Τον επόμενο χρόνο η δράση του επεκτάθηκε στο Αιγαίο και μετά τη νίκη του στην Κάρπαθο προήχθη σε υποχιλίαρχο, ενώ ο διευρυμένος στόλος του ονομάστηκε «στόλος της Ρωσικής αυτοκρατορίας». Παρά την σχεδόν καταστροφική ναυμαχία στην Άνδρο το 1790, ο Κατσώνης τιμήθηκε με το παράσημο του Αγίου Γεωργίου, προήχθη σε χιλίαρχο και ανέλαβε τον συντονισμό του «Ρωσικού Αυτοκρατορικού στόλου στη Μεσόγειο». Κι ενώ είχε καταφέρει να συγκεντρώσει είκοσι τέσσερα πλοία στην Ιθάκη, ήρθε η είδηση της ανακωχής, στις 11 Αυγούστου 1791. Ο Κατσώνης αρνήθηκε να υπακούσει στις διαταγές των ανωτέρων του και κατέφυγε στη Μάνη όπου άρχισε να οργανώνει επαναστατικό κίνημα. Σε αυτόν αποδίδεται και η φράση: «αν η αυτοκράτειρα σύναψε την ειρήνη της, ο Κατσώνης δεν υπέγραψε ακόμα τη δική του». Λίγους μήνες μετά την συνθήκη του Ιασίου, τον Μάιο του 1792, ο Κατσώνης εξέδωσε το μανιφέστο του: «Φανέρωσις του εξοχωτάτου χιλίαρχου και ιππέως Λάμπρου Κατσώνη». Με αυτό διαμαρτυρόταν για τη ρωσο-τουρκική συνθήκη αλλά και για τη ρωσική πολιτική για τους Έλληνες. Δήλωνε μάλιστα ότι: «...θα συνεχίσει τον Αγώνα με υψωμένες τις ρωσικές σημαίες, χωρίς αυτό να σημαίνει ανταρσία...», και ότι: «...Όθεν οι Ρωμαίοι οπού με το ιδίον τους αίμα καταχρωμάτισαν τα ρωσικά σημεία, τότε θέλουν παύσει να εχθρεύονται τους εχθρούς όπου η Ρωσία μεθ' αυτής διεφιλίωσεν, όταν λάβουν τα δίκαια οπού τους ανήκουν.»

Αυτό βέβαια, είχε ως συνέπεια την καθαίρεσή του αλλά και την απαγόρευση της χρήσης από αυτόν της ρωσικής σημαίας. Παρά την άσχημη εξέλιξη, μαζί με τον καπετάν Ανδρούτσο (πατέρα του Οδυσσέα) κατέφυγαν στο Πόρτο-Κάγιο και άρχισαν να οχυρώνουν το λιμάνι του. Τα συμφέροντα όμως της Γαλλίας στη Μεσόγειο δεν επέτρεπαν τέτοιες κινήσεις και έτσι μετά από μια συνδυασμένη γαλλο-τουρκική επίθεση ο στόλος του Κατσώνη διαλύθηκε και ο ίδιος διέφυγε στην Αγία Πετρούπολη όπου, παρά την αρχική ψυχρή υποδοχή, παρέμεινε με την οικογένειά του. Το 1798 του δόθηκε τιμητικά ο βαθμός του συνταγματάρχη και εγκαταστάθηκε στην Κριμαία σε κτήμα που του δώρισε η αυτοκράτειρα Αικατερίνη Β'. Ο Κατσώνης απεβίωσε το 1805 σε ηλικία 53 ετών.

6. **Η συνθήκη του Κάμπο Φόρμιο** (σημερινή κωμόπολη Καμποφορμίντο στο Ούντινε). Μετά τον τερματισμό της εκστρατείας του Ναπολέοντα στην Ιταλία και την ήττα της Αυστρίας η εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ της Γαλλίας και της Αυστρίας επισφραγίστηκε στις 17 Οκτωβρίου 1797, με τη συνθήκη του Κάμπο Φόρμιο (Campo Formio ή Campoformido) ενός χωριού της επαρχίας της Βενετίας. Σύμφωνα με τη συνθήκη:

1. Η Βενετία υποχρεώθηκε να δεχθεί τη συμμαχία με τον Ναπολέοντα, κάτι που ουσιαστικά σηματοδότησε και το τέλος της παρηκμασμένης Γαληνοτάτης Δημοκρατίας της Βενετίας.
2. Τα Επτάνησα και οι απέναντι από αυτά βενετικές κτήσεις περιήλθαν στη Γαλλία.
3. Η Αυστρία εγκατέλειψε τις κτήσεις της στο Βέλγιο και με τον όρο της επικύρωσης και από τις άλλες χώρες της αυτοκρατορίας, η Γαλλία μπορούσε να διατηρήσει τα εδάφη που είχε κατακτήσει στην αριστερή όχθη του Ρήνου από τη Βασιλεία (Basel) μέχρι το Άντερναχ (Andernach) και το Μάιντς (Mainz) της Ρηνανίας.
4. Η Δαλματία, η Ίστρια και η πόλη της Βενετίας παραχωρήθηκαν στην Αυστρία.
5. Τα εδάφη που κατέκτησε ο Ναπολέων στη βόρεια Ιταλία καθώς και οι βενετικές κτήσεις στην ελληνική χερσόνησο μεταξύ των οποίων το Βουθρωτό, η Πάργα η Πρέβεζα και η Άρτα περιήλθαν στην κατοχή της Γαλλίας.

6. Στη βόρεια Ιταλία ιδρύθηκαν οι Δημοκρατίες των Ιταλικών Άλπεων και της Λιγουρίας που μέχρι τότε βρίσκονταν υπό γαλλική επιρροή.
7. Η Γαλλία, με μυστική συμφωνία, υποσχέθηκε ότι θα παραχωρήσει στην Αυστρία το Σάλτσμπουργκ (Salzburg) καθώς και ένα τμήμα της Βαυαρίας και ότι δεν θα παραχωρηθεί κανένα εδαφικό αντάλλαγμα στην πρώην σύμμαχο της Αυστρίας, Πρωσία.

Η συνθήκη του Κάμπο Φόρμιο ουσιαστικά δεν απέφερε άμεσα οφέλη για τα ελληνικά συμφέροντα αφού με αυτήν οι Γάλλοι δεν είχαν πλέον κανένα σεβασμό στην αυτοδιάθεση των λαών. Η κατάληψη των Επτανήσων έφερε αναστάτωση στην Πύλη. Ο Βοναπάρτης πρότεινε να προσφέρει τα Επτάνησα στην οθωμανική αυτοκρατορία με αντάλλαγμα την ελεύθερη ναυσιπλοΐα των γαλλικών πλοίων στον Εύξεινο Πόντο. Η πίεση προς την Πύλη έγινε μεγαλύτερη όταν οι Γάλλοι άρχισαν να προπαγανδίζουν επαναστατικές ιδέες στη δυτική Στερεά και την Πελοπόννησο. Οι ελληνικής καταγωγής, Γάλλοι πολίτες, Δήμος και Νικόλαος Stephanopoli αποβιβάστηκαν στην Πελοπόννησο και διερευνώντας τις προοπτικές μιας ελληνικής εξέγερσης, βρήκαν μεγάλη ανταπόκριση. Επιπλέον η ελληνική παροικία της Μασσαλίας ήταν ένας ισχυρός διάυλος επιρροής για τους υπόδουλους Έλληνες.

Το αδιέξοδο τελικά οδήγησε στη ρωσο-τουρκική συμμαχία του 1799 που ευνόησε βέβαια τα ρωσικά συμφέροντα στη Μεσόγειο αλλά ταυτόχρονα περιορίσε τα οφέλη που είχαν αποκτήσει οι Έλληνες караβοκύρηδες λόγω της χρήσης από αυτούς της ρωσικής σημαίας. Έτσι, οι εξελίξεις στα Επτάνησα ήταν σημαντικές αφού μεταξύ των άλλων, ανέδειξαν και τη διαμάχη μεταξύ των ισχυρών της εποχής για την κατοχή τους.

Την ημέρα της υπογραφής της συνθήκης στο Κάμπο Φόρμιο, παρουσιάστηκαν στον Ναπολέοντα εκπρόσωποι των Ελλήνων της Τεργέστης οι οποίοι έλαβαν κάποιες υποσχέσεις απ' αυτόν λέγοντάς του: «η απελευθέρωση θα δημιουργούσε νέα εποχή δόξας στη βασιλεία της Μεγαλειότητάς σας». Στο Παρίσι ο Ναπολέων, στο λόγο του στο Διευθυντήριο αποβλέποντας βέβαια στη γαλλική επέκταση στην ανατολική Μεσόγειο, μεταξύ των άλλων ανέφερε:

«Αι δύο ωραιότεραι χώραι της Ευρώπης (Ιταλών και Ελλήνων) αι φημισμένοι άλλοτε δια τας τέχνας και τας επιστήμας και δοξασμένοι δια τους μεγάλους άνδρες που εγέννησαν, βλέπουν τώρα το πνεύμα της ελευθερίας να εξέρχεται του τάφου των προπατόρων τους».

Κωνσταντίνος Βολανάκης - Ιστιοφόρα την αυγή

*Ο Άγιος Γεώργιος των Ελλήνων και η Φλαγγίνειος Σχολή (αριστερά),
17ος-18ος αιώνας*

ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΠΑΡΟΙΚΙΕΣ από τον 15ο ως τον 19ο ΑΙΩΝΑ

Από τα μέσα του 11ου αιώνα ο δυτικός φεουδαλισμός είχε ήδη εισχωρήσει και στην «ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία». Στην ελληνική χερσόνησο, αρκετές οικογένειες κατείχαν μεγάλες εκτάσεις γης και τις διοικούσαν ως ανεξάρτητοι τοπικοί άρχοντες. Διοικητικά ένα μεγάλο μέρος της ανατολικής Στερεάς και ολόκληρη η Πελοπόννησος αποτελούσαν μια ενιαία διοικητική περιφέρεια, ένα «θέμα», με έδρα τη Θήβα. Όμως, μετά την καταστροφή της Θήβας και της Κορίνθου (1147/8) από τους Νορμανδούς του βασιλιά της Σικελίας Ρογήρου Β' (Ruggero II di Sicilia), οι δυο πόλεις έγιναν έδρες ξεχωριστών θεμάτων. Αυτές οι ευρείες διοικητικές περιφέρειες αποτελούνταν από άλλες μικρότερες, τα «όρια». Έτσι τότε στο θέμα της Πελοποννήσου, υπήρχε το όριο Πατρών-Μεθώνης καθώς και αυτό της Κορίνθου-Αργους-Ναυπλίου. Μικρότερες διοικητικές και κυρίως φορολογικές περιφέρειες που συγκροτούσαν τα όρια, ήταν οι αυτοκρατορικές «επισκέψεις». Σε αυτό το καθεστώς της φεουδαρχίας ο αγροτικός πληθυσμός δεν είχε τύχη. Εκτός από τη βαριά φορολόγηση, η πειρατεία που ανθούσε στον ελληνικό νότο εξαθλιώνει ακόμα περισσότερο τους κατοίκους του. Στο τέλος του 12ου αιώνα, η αδυναμία της κεντρικής εξουσίας αλλά και η απείθεια των τοπικών ηγετών σε αυτήν, οδήγησε στην ίδρυση μικρών, ανεξάρτητων κρατιδίων.

Μετά και την εξάπλωση των Τούρκων και των πολεμικών συγκρούσεων που αυτή επέφερε τον 15ο και 16ο αιώνα, δημιουργήθηκε ένα κύμα προσφύγων από την ελληνική χερσόνησο και τα νησιά, προς τη Δύση και κυρίως τις παράλιες πόλεις της Μεσογείου. Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης, στην τουρκοκρατούμενη πια ελληνική χερσόνησο τα πράγματα έγιναν σκληρότερα. Η γη συγκεντρώθηκε σε λίγα χέρια Τούρκων αξιωματούχων αλλά και των κατά τόπους Ελλήνων εισπρακτόρων τους, των κοτζαμπάσηδων. Ο ζωτικός χώρος των Ελλήνων περιορίστηκε αφού εκτοπίστηκαν από τις αθρόες εγκαταστάσεις μουσουλμάνων εποίκων στα πεδινά και εύφορα μέρη. Ο νόμος της δεκάτης, δηλαδή της φορολόγησης της αγροτικής παραγωγής στο ένα δέκατο, είχε ως αποτέλεσμα τη φτωχοποίηση και την εξαθλίωση των αγροτών. Η τοκογλυφία βρήκε πρόσφορο έδαφος. Οι παραδοσιακές οικονομικές και κοινωνικές δομές άλλαξαν βίαια και έτσι ο εκπατρισμός ήταν πια αναγκαστικός και ζωτικής σημασίας. Πολλοί Έλληνες, κυρίως λόγιοι και έμποροι, μετακινήθηκαν στη Δύση και προοδευτικά άρχισαν να αναλαμβάνουν το διαμετακομιστικό εμπόριο των χωρών της κεντρικής Ευρώπης με την οθωμανική αυτοκρατορία. Αρχικά, δημιουργήθηκε ένα πρώτο μεταναστευτικό ρεύμα προς την ιταλική χερσόνησο, που δημιούργησε, το 1498, την παροικία της Βενετίας ενώ λίγο αργότερα, το 1524 και την ελληνική κοινότητα στην Ανκόνα.

Όσο συνεχιζόταν η τουρκοκρατία στο πέρασμα των χρόνων, το κύμα της μετανάστευσης μεγάλωνε. Αφού η ελληνική μεσαιά τάξη καταστρεφόταν, η ξενιτιά ήταν η μοναδική ελπίδα. Μια δεύτερη φάση μετανάστευσης, η εμπορική, ξεκίνησε. Δεκάχρονα ή δωδεκάχρονα παιδιά έφευγαν από τους τόπους τους προσδοκώντας να γίνουν κυρίως έμποροι (πραγματευτάδες) ή και караβοκύρηδες στις χώρες της κεντρικής Ευρώπης, της βαλκανικής και τη Ρωσία. Σε δυο αιώνες περίπου είχαν αναπτυχθεί αρκετές ελληνικές παροικίες που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην Ελληνική Επανάσταση. Η Τεργέστη, το Βελιγράδι, το Βουκουρέστι, η Λειψία, η Βιέννη, η Μόσχα, το Βράσοβο (Στεφανούπολη), το Μπρισλάου, το Κίεβο, η Οδησός αλλά και άλλες πόλεις στη Γαλλία, στην Ολλανδία, στη Γερμανία κ.α. έγιναν προορισμοί για τους Έλληνες πρόσφυγες. Στις παροικίες αναπτύχθηκαν παραγωγικές δυνάμεις (έμποροι, ναυτικοί, στρατιώτες, αντιγραφείς, τεχνίτες) που κατάφεραν να ευημερήσουν. Οι μετανάστες έχτισαν ελληνικά σχολεία και ναούς, και προχώρησαν στην έκδοση πολλών βιβλίων, εφημερίδων και περιοδικών, μεταφράσεων φιλοσοφικών και επιστημονικών έργων. Οι πιο εύποροι ενίσχυσαν οικονομικά τις ιδιαίτερες πατρίδες τους χτίζοντας κι εκεί σχολεία.

Στην Αυστρία, μετά τις συνθήκες του Κάρλοβιτς (1699) και του Πασάροβιτς (1718) και τα αυτοκρατορικά προνόμια που αυτές πρόσφεραν στους ορθοδόξους εμπόρους της βαλκανικής, οι Έλληνες έμποροι συγκρότησαν εμπορικές εταιρίες, τις κομπανίες. Τα προνόμια και η ελεύθερη ναυσιπλοΐα στον Δούναβη, τους εξασφάλιζαν περισσότερες εμπορικές δραστηριότητες αφού παίρνοντας την αυστριακή υπηκοότητα εξασφάλιζαν τη δυνατότητα φορολογικών ελαφρύνσεων. Ταυτόχρονα, ως χριστιανοί προερχόμενοι από τη Βαλκανική είχαν εξασφαλίσει ευνοϊκούς όρους στο εμπόριο με την οθωμανική αυτοκρατορία. Οι κομπανίες έγιναν η βάση για τη συγκρότηση των κοινοτήτων της ελληνικής παροικίας και την ένταξή της στην εκκολλαπτόμενη αστική τάξη της

Αυστρίας. Οι Έλληνες επικράτησαν καταλαμβάνοντας σημαντικές θέσεις στο οικονομικό και κοινωνικό σύστημα της χώρας. Παράλληλα, στην αυστριακή πρωτεύουσα αναπτύχθηκε σημαντική δραστηριότητα και στον τομέα της παιδείας και του πολιτισμού αφού αργότερα έφθασαν εκεί πολλοί Έλληνες λόγιοι, όπως οι Ρήγας Βελεστινλής, Ανθιμος Γαζής, Πολυζώης Κοντός, Νεόφυτος Δούκας, Ιώσηπος Μοισιόδακας κ.α. Εκεί κατάφεραν να εκδώσουν τα έργα τους αλλά και λογοτεχνικά περιοδικά και μεταφράσεις στην ελληνική πολλών αξιόλογων ξενόγλωσσων έργων. Αυτή η ανάπτυξη των εκδοτικών δραστηριοτήτων της ελληνικής παροικίας στη Βιέννη, χαρακτηρίστηκε από τον Κοραή ως «το εργαστήριο της νέας των Γραικών φιλολογίας» αλλά και κέντρο ιδεολογικής προετοιμασίας της Ελληνικής Επανάστασης. Ο δε Μοισιόδακας αναφέρει για τους Έλληνες της παροικίας της Βιέννης:

«Η προθυμία όπου έχουν προς το καλόν, και η αγάπη οπού τρέφουν προς το Γένος, με εξέστησαν. Αυτοί, καν πλούσιοι, καν μετριοκατάστατοι είναι, φθάνει μόνο να ακούσουν το όνομα του κοινού καλού, και εν τω άμα συντρέχουν».

Ανάλογη ανάπτυξη είχε και η ελληνική παροικία της Ουγγαρίας, η οποία κατάφερε με τον εμπορικό χαρακτήρα της να επιβληθεί στην εκεί αγροτική τάξη. Οι ελληνικές εμπορικές κομπανίες εξελίχθηκαν σε αυτοδιοικούμενες κοινότητες με σημαντική δράση στην οικονομική ζωή και τη στρατιωτική οργάνωση της Ουγγαρίας αλλά και της υπόδουλης Ελλάδας αφού συμμετείχαν στην ιδεολογική αλλά και την υλική προετοιμασία της Ελληνικής Επανάστασης. Οι παραδουνάβιες ηγεμονίες έγιναν λίκνο του ελληνικού στοιχείου που επικράτησε στην πνευματική αλλά και θρησκευτική τους οργάνωση. Η φορολογική μόνο υποτέλεια στην Πύλη και η διοίκησή τους κυρίως από Φαναριώτες, βοήθησε στην εξάπλωση της ελληνικής γλώσσας και την ανάπτυξη των ελληνικών ακαδημιών του Βουκουρεστίου και του Ιασίου.

Αντίθετα από την ελληνική εμπορική και λόγια μετανάστευση στις χώρες των Αψβούργων, στην ιταλική χερσόνησο, εκτός από τις επιφανείς βυζαντινές οικογένειες, μετανάστευσαν κυρίως αστικοί και αγροτικοί πληθυσμοί. Οι μετανάστες λόγιοι κατέφευγαν συνήθως στις αυλές διαφόρων ηγεμόνων των ιταλικών δουκάτων και πρωτοστάτησαν στην ίδρυση ελληνικών πολιτιστικών ιδρυμάτων. Οι εξαναγκασμένοι σε μετανάστευση υπό το φόβο αντιποίνων, συνήθως μετά από αποτυχημένες επαναστάσεις εναντίον των Τούρκων, αγρότες και αστοί, προκαλούσαν τη συμπάθεια και οδήγησαν στην ίδρυση φιλελληνικών ιδρυμάτων υποδοχής και περίθαλψης προσφύγων αγωνιστών από την Ελλάδα. Αρχικά η Βενετία και η Πάντοβα αλλά και η Ανκόνα, η Ρώμη, η Νάπολη, το Λιβόρνο, το Μπάρι γίνονται τόποι εγκατάστασης των κατά εποχές προσφύγων. Μετά τα μέσα του 18ου αιώνα οι ελληνικές παροικίες, κυρίως στα ιταλικά λιμάνια ακμάζουν. Το εμπόριο είναι και πάλι το κυρίαρχο στοιχείο της δύναμης τους.

Στη Ρωσία τα πράγματα είναι διαφορετικά. Λόγω του ομοδόξου, εγκαθίστανται εκεί αποστολές των λοιπών Πατριαρχείων. Αυτές οι αποστολές είναι και οι πόλοι μετανάστευσης κυρίως εμπόρων που αναζητούν νέες αγορές. Μετά τους ρωσο-τουρκικούς πολέμους του 1768-74 και του 1787-92 η εγκατάσταση Ελλήνων στη Ρωσία ήταν μαζική. Οι συνθήκες του Κιουτσούκ Καϊναρτζή και του Ιασίου προσέλκυσαν ελληνικές οικογένειες, στις οποίες μάλιστα παραχωρήθηκαν προνόμια. Αυτός είναι κυρίως ο λόγος που τότε ανακόπηκε το ρεύμα της μετανάστευσης στη Δύση και ενισχύθηκε αυτό προς την Ρωσία. Εκτός από τους Έλληνες εμπόρους εγκαταστάθηκαν εκεί και αγρότες αλλά και εργάτες που άρχισαν να συνεργάζονται και με τους ομογενείς που είχαν καταλάβει δημόσια αξιώματα στην ρωσική πολιτική σκηνή. Αυτή η συνεργασία σε συνδυασμό και με αυτήν με τους Έλληνες πλοιοκτήτες βοήθησε στην ανάπτυξη και τον πλουτισμό των ελληνικών παροικιών της Ρωσίας. Ειδικότερα μετά τη συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή αναπτύχθηκε πολύ η ναυτιλία και το εμπόριο των νησιωτών του Αιγαίου. Κάτω από την προστασία της ρωσικής σημαίας οι νησιώτες ναύλωναν τα μικρά εμπορικά πλοία τους, που έπλεαν με ρωσικά έγγραφα και ταξίδευαν χωρίς εμπόδια από την Κριμαία μέχρι το Γιβραλτάρ. Γρήγορα η εξαγωγή του ρωσικού σιταριού πέρασε στα χέρια των Ελλήνων καραβοκύρηδων ενώ ταυτόχρονα οι μεσογειακές ελληνικές παροικίες γνώρισαν μέρες ακμής. Ανάλογη ακμή γνώρισε και η Οδησός που έγινε το κύριο εξαγωγικό κέντρο του ρωσικού εμπορίου.

Και στην Αγγλία υπήρχε ελληνική παροικία. Εκεί ανέπτυξαν παροικία και πάλι νησιώτες του Αιγαίου, αλλά και Σμυρνιοί και Κωνσταντινουπολίτες έμποροι και πλοιοκτήτες. Εκεί, στην έδρα του κυριώτερου

ανταγωνιστή τους στο διαμετακομιστικό εμπόριο και της εξαγωγές της οθωμανικής αυτοκρατορίας, κατάλαβαν ότι έπρεπε να συνδυάσουν το εμπόριο με συνιδιοκτησία των πλοίων. Παρά την ανάπτυξη της όμως, η παροικία στην Αγγλία δεν είχε ιδιαίτερη συμμετοχή στην εθνική εξέγερση. Αντίστοιχη ήταν και η συμμετοχή της μικρής εμπορικής παροικίας του Άμστερνταμ.

Αντίθετα, στη Γαλλία υπήρχε παράδοση εύρωστων ελληνικών παροικιών. Πολλοί πρόσφυγες μπήκαν στον γαλλικό στρατό ενώ οι λόγιοι συνέβαλαν στην ανάπτυξη εκεί των ελληνικών γραμμάτων και τεχνών. Μετά το 1774 οι Έλληνες караβοκύρηδες καθόριζαν τις τιμές των σιτηρών και οι παροικίες ανθίζουν. Η ελληνική εμπορική παροικία της Μασσαλίας αναπτύχθηκε ραγδαία και κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης πολλοί Έλληνες έμποροι κατέφυγαν εκεί. Το λιμάνι της Μασσαλίας είναι ένας σταθμός επιβίβασης φιλελλήνων αλλά και φόρτωσης όπλων και πυρομαχικών για την Ελλάδα με χρηματοδότηση της ελληνικής εμπορικής παροικίας.

Αλλά και στην Ισπανία κατέφυγαν πολλοί Έλληνες. Άλλοι σαν μισθοφόροι στον στρατό, άλλοι ως έμποροι με αγγλική υπηκοότητα, που είχαν αποκτήσει λόγω του γαλλο-αγγλικού ανταγωνισμού. Ακόμα στην Ιβηρική πήγαν πολλοί λόγιοι, καλλιτέχνες και αντιγραφείς χειρογράφων. Στις κοντινές στην ελληνική χερσόνησο παροικίες ήταν φυσικά η Αίγυπτος. Το Πατριαρχείο της Αλεξάνδρειας ήταν ένας πόλος έλξης των λίγων Ελλήνων προσφύγων.

Οι ριψοκίνδυνοι Έλληνες πλοιοκτήτες, για να προστατευτούν και από την πειρατεία, χτίζουν μεγαλύτερα καράβια και βγαίνουν και πέρα από το Γιβραλτάρ ακολουθώντας τους δρόμους του Ατλαντικού. Η επιτυχία των ελληνικών παροικιών βασίστηκε κυρίως στο εμπόριο και την πλοιοκτησία και κυρίως στην παιδεία. Ο ελληνικός διαφωτισμός γεννήθηκε στις παροικίες αφού εκεί καλλιεργήθηκαν τα γράμματα και οι τέχνες και μεταλαμπαδεύτηκε στη σκλαβωμένη πατρίδα. Έτσι έγινε ευκολότερη η διάδοση της εθνικής ιδέας που οδήγησε τελικά στη Φιλική Εταιρεία.

Il molo con il Palazzo Ducale, (Carlevarijs Luca, 1665-1731, Galleria Naz, d' Arte Antica, Roma)

Μεγάλος Πέτρος (ελαιογραφία Peter der Grosse 1838)

Η ΡΩΣΙΑ ΤΟΥ 18ου ΑΙΩΝΑ Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΠΕΤΡΟΣ ΚΑΙ Η ΜΕΓΑΛΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ

Ο Μέγας Πέτρος στον ρωσο-τουρκικό πόλεμο του 1710-11, που είχε ως στόχο την έξοδο της Ρωσίας στη Μαύρη θάλασσα και το Αιγαίο, υπολόγιζε σημαντικά στην ταυτόχρονη εξέγερση των οσποδάρων (διοικητών ή ηγεμόνων) των παραδουνάβιων περιοχών της Βλαχίας και της Μολδαβίας και γενικά των χριστιανικών λαών της Βαλκανικής. Μια τέτοια ταυτόχρονη εξέγερση θα αποδυνάμωνε σημαντικά την Τουρκία και θα εξασφάλιζε τη νίκη των Ρώσων που θα προχωρούσαν στη δημιουργία μιας πανίσχυρης πολυεθνικής αυτοκρατορίας ανάλογης με τη βυζαντινή. Το 1711 καλεί τους χριστιανούς να τον υποστηρίξουν, στέλνοντάς τους προκήρυξη:

«...δια την λύτρωσίν σας εμπαινώ εις τα βάσανα, και θέλω να με βοηθήσετε, και μετά ταύτα θέλει σας δώσει ο Θεός το πάσα καλό, και θέλετε εύρη εκ μέρους μου τιμήν και ευσπλαχνίαν....».

Οι επιτυχίες του δημιουργούν θαυμασμό και η προκήρυξή του προσδοκίες και ενθουσιασμό. Οι υπόδουλοι Έλληνες περιμένουν τη λευτεριά τους από το ομόδοξο «ξανθό γένος»:

*«Ακόμα τούτ' την άνοιξη, ραγιάδες ραγιάδες,
τούτο το καλοκαίρι,
καϋμένη Ρούμελη,
όσο νάρθη ο Μόσκοβος, ραγιάδες, ραγιάδες,
να φέρει το σεφέρι
Μοριά και Ρούμελη».*

Ρούβλι του Μεγάλου Πέτρου (1725)

Όμως ταυτόχρονα κανένας δεν ήταν διατεθειμένος να διακινδυνεύσει πριν από το πρώτο αποφασιστικό ρωσικό χτύπημα στους Τούρκους. Στη συνέχεια ο τσάρος έστρεψε το ενδιαφέρον του στο βορρά. Έπρεπε να βρει θαλάσσιες διεξόδους. Το Arkhangelsk, στη Λευκή θάλασσα στα νοτιοδυτικά της θάλασσας Barents, πάγωνε και δεν εξυπηρετούσε τις ανάγκες της ναυσιπλοΐας όλο τον χρόνο. Η Αγία Πετρούπολη έγινε η νέα πρωτεύουσα της ρωσικής αυτοκρατορίας. Μετά την επιτυχία στον βορρά προχώρησε σε ευρεία διοικητική αναμόρφωση και η Ορθόδοξη εκκλησία ενσωματώθηκε στο ρωσικό κράτος. Για να βγει στη Βαλτική όμως έπρεπε να επιτεθεί στην στρατιωτικά πανίσχυρη Σουηδία. Έτσι ξεκίνησε ο Μεγάλος Βόρειος Πόλεμος. Με συμμάχους τη Δανία, τη Σαξονία και τους Πολωνο-λιθουανούς κατάφερε το 1720 να ολοκληρώσει τα σχέδιά του. Στην σουηδική πόλη Νύσταντ η σουηδική αυτοκρατορία συνθηκολόγησε με το βασίλειο της Ρωσίας στις 30 Αυγούστου 1720.

Το 1725 ο Μέγας Πέτρος πέθανε αιφνίδια, από ουρολογικά προβλήματα. Τον διαδέχθηκε η σύζυγός του Αικατερίνη Α'. Όμως μετά από δυο χρόνια πέθανε κι αυτή. Την διαδέχθηκε τυπικά ο ανήλικος Πέτρος Β' ο οποίος όμως πέθανε κι αυτός από ευλογία το 1730. Στη συνέχεια την αυτοκρατορία

ανέλαβε η ανιψιά του Μεγάλου Πέτρου, Άννα Ιβάνοβνα, δούκισσα της Κουρλάνδης (Kurland, στην ακτή της Βαλτικής). Το 1739, η Άννα κατάφερε να προσαρτηθεί στην ρωσική αυτοκρατορία και το Αζόφ στα παράλια της Μαύρης Θάλασσας. Η έξοδος στη Μεσόγειο φαινόταν τώρα πιο κοντά.

Μετά το θάνατό της το 1740, επικράτησε πολιτική αστάθεια που έληξε με την ανάρρηση στον θρόνο της κόρης του Μεγάλου Πέτρου, Ελισάβετ Πετρόβνα. Τότε η Ρωσία κατάφερε να αποσπάσει τη νότια Φινλανδία ενώ με τη συνθήκη του Άαχεν απομονώθηκε η αντίπαλός της Πρωσία. Ταυτόχρονα η Ρωσία και απέκτησε δεσμούς με την Αγγλία και την Αυστρία. Τότε συντελέστηκε και η πολιτιστική άνθιση της Ρωσίας. Τα χειμερινά ανάκτορα (Ερμιτάζ) στην Αγία Πετρούπολη, το πανεπιστήμιο της Μόσχας, η Ακαδημία Καλών Τεχνών της Αγίας Πετρούπολης ήταν έργα της Ελισάβετ.

Την πρωτοχρονιά του 1762, στη Ρωσία, αφού πέθανε η αυτοκράτειρα Ελισάβετ Πετρόβνα, την διαδέχθηκε ο τριανταεπτάχρονος Γερμανός ανιψιός της Πέτρος III. Αυτός ήταν ο δούκας του Holstein, Karl Peter Ulrich, εγγονός του Μεγάλου Πέτρου και βέβαια διάδοχος του ρωσικού θρόνου. Γι' αυτό ο Karl Peter Ulrich είχε βαπτισθεί ορθόδοξος με το όνομα Πέτρος Φιοντόροβιτς. Έμεινε στην ιστορία ως ανώριμος και αλκοολικός, κυρίως από τη συκοφαντική προπαγάνδα της συζύγου του Αικατερίνης, της κατοπινής «Μεγάλης».

Η αντιπαλότητα των δυο συζύγων είχε τη βάση της κυρίως στην αχαλίνωτη ηθική της Αικατερίνης αλλά και στα διαφορετικά συμφέροντα που οι δυο «σύζυγοι» εξυπηρετούσαν. Η Αικατερίνη ήταν κι αυτή Γερμανίδα, κόρη του Πρώσου στρατηγού Christian-August, πρίγκιπα του Anhalt-Zerbst και το όνομά της ήταν Σοφία-Αυγούστα-Φρειδερίκη. Αφού παντρεύτηκε τον Πέτρο III, βαπτίσθηκε ορθόδοξη και πήρε το όνομα Αικατερίνη Αλεξέγεβνα. Όμως η αρχιδούκισσα, έγινε και μυστική πράκτορας της Αγγλίας με πλούσιες απολαβές από την αγγλική πρεσβεία. Αντίθετα ο Πέτρος ήταν πράκτορας του Φρειδεरिकού II της Πρωσίας. Ο γάμος ήταν συμβατικός και οι δυο σύζυγοι ζούσαν χωριστά διατηρώντας εξωσυζυγικές σχέσεις. Ο Πέτρος με την Ελισάβετ Βοροντσώφ και η Αικατερίνη με πολλούς και διάφορους εραστές. Για να δικαιολογήσει τον ανήθικο βίο της αλλά και για να μειώσει το σύζυγό της η Αικατερίνη άρχισε να διαδίδει ότι αυτός ήταν ανίκανος και ότι τουλάχιστον για επτά χρόνια δεν είχε σχέσεις μαζί του.

Έτσι όταν άρχισε η βασιλεία του τσάρου Πέτρου III οι σχέσεις των δυο συζύγων ήταν όχι μόνο ανύπαρκτες αλλά και εχθρικές. Η διοίκηση του Πέτρου III ήταν αμφιλεγόμενη. Ουσιαστικά προχώρησε σε τολμηρά φιλολαϊκά μέτρα μειώνοντας τους φόρους. Όμως προφανώς λόγω της γερμανικής καταγωγής του, σταμάτησε αμέσως τον εξαιετή, νικηφόρο μέχρι τότε για τη Ρωσία πόλεμο με την Πρωσία, προσπαθώντας δήθεν να ομαλοποιήσει τις διεθνείς σχέσεις της Ρωσίας. Βέβαια αυτή η φιλογερμανική θέση ήταν αναμφισβήτητα και ένα σοβαρό φιλειρηνικό βήμα αφού οι νεκροί του κ πολέμου είχαν ξεπεράσει τις εκατό χιλιάδες. Και σαν να μην έφθανε η διακοπή αυτού του πολέμου, ο Πέτρος III προσπάθησε να «εκγερμανίσει» τον ρωσικό στρατό με την αλλαγή της εμφάνισης και της στολής του αλλά και με την τοποθέτηση του θείου του ως επικεφαλής της τσαρικής φρουράς. Και ενώ στη μόλις εξάμηνη βασιλεία του προώθησε σημαντικά φιλολαϊκά μέτρα, αυτά δημιούργησαν μεγάλη αναστάτωση στους ευγενείς της Ρωσίας. Έτσι με βασικό επιχείρημα της αριστοκρατίας τη «φιλογερμανική» στάση του τσάρου Πέτρου III, ξεκίνησε η προσπάθεια για την ανατροπή του. Τότε επιστρατεύθηκε και η προπαγάνδα για τη δήθεν ανικανότητά του, που είχε ξεκινήσει η Αικατερίνη για να δικαιολογήσει τον έκφυλο βίο της, και άρχισαν να υποκινούνται εξεγέρσεις εναντίον του.

Ο Πέτρος III βέβαια, λόγω της γνωστής ανυπαρξίας σχέσεων με την Αικατερίνη, δεν μπορούσε να πιστεύει ότι ο οκτάχρονος γιος της Παύλος, ήταν γνήσιο παιδί του. Έτσι στις άμεσες σκέψεις του ήταν η αποκλήρωση του παιδιού και ο εγκλεισμός της Αικατερίνης σε μοναστήρι, αφού είχαν αρχίσει να γίνονται γνωστές οι πολλές ερωτικές ατασθαλίες της. Αυτή όμως τον πρόλαβε. Μετά από ένα υποκινούμενο, από τον τότε εραστή της Γρηγόριο Ορλώφ, «εθνικιστικό» πραξικόπημα και μεγάλες κοινωνικές αναστατώσεις και άγριες συμπλοκές, ο αδύναμος τσάρος ανατράπηκε και η Αικατερίνη, έχοντας την κηδεμονία του νόμιμου διαδόχου του Παύλου, στις 28 Ιουνίου 1762, έγινε πανίσχυρη αυτοκράτειρα «πασών των Ρωσιών».

Οκτώ μέρες μετά την ανάρρησή της και αφού όπως λέγεται, έπεισε τον τότε εραστή της και πατέρα του τρίτου 'νόθου' παιδιού της, Γρηγόριο Ορλώφ για την εξόντωση του Πέτρου III, στις 6 Ιουλίου ο

φυλακισμένος τσάρος βρέθηκε νεκρός. Οι συνωμότες τον στραγγάλισαν με τον ιμάντα ενός μουσκέτου (τουφεκιού) ή τον έπνιξαν με μαξιλάρια. Φυσικός αυτουργός και οργανωτής της δολοφονίας του Πέτρου ήταν ο Αλέξιος Ορλώφ, αδελφός του τότε εραστή της Αικατερίνης. Στον στραγγαλισμό του τσάρου ήταν παρών και ο μετέπειτα εραστής της Αικατερίνης και πρωθυπουργός της Ρωσίας, ο «υπέροχος δούκας της Ταυρίδας», Γκριγκόρι Ποτέμκιν.

Επίσημα ανακοινώθηκε ότι ο θάνατος του Πέτρου οφειλόταν σε εγκεφαλική αιμορραγία. Παρά την αχαλίνωτη ηθική της και τους εικοσιένα συνολικά εραστές της, η Αικατερίνη έδειξε μεγάλη αποφασιστικότητα και εξαιρετικές διοικητικές ικανότητες, αφού προσπάθησε και κατάφερε να αναπλάσει το αχανές ρωσικό κράτος πάνω στα οράματα του Μεγάλου Πέτρου αλλά και τις αρχές του φιλελεύθερου διαφωτισμού.

- **Τα Ορλωφικά**

Ο Μεγάλος Πέτρος στον ρωσο-τουρκικό πόλεμο του 1710-11, που είχε σαν στόχο την έξοδο της Ρωσίας στη Μαύρη θάλασσα και το Αιγαίο, υπολόγιζε σημαντικά στην ταυτόχρονη εξέγερση των οσποδάρων (ηγεμόνων) των παραδουναβίων περιοχών και των χριστιανικών λαών της βαλκανικής. Μια τέτοια εξέγερση θα αποδυνάμωνε σημαντικά την οθωμανική αυτοκρατορία και θα εξασφάλιζε τη νίκη των Ρώσων που θα προχωρούσαν στη δημιουργία μιας άλλης πανίσχυρης πολυεθνικής αυτοκρατορίας, ανάλογης με τη βυζαντινή. Οι βαλκάνιοι όμως δεν ήταν διατεθειμένοι να διακινδυνεύσουν πριν από το πρώτο αποφασιστικό ρωσικό χτύπημα στους Τούρκους και τον εγκατέλειψαν.

Τα ανεκπλήρωτα οράματα του Μεγάλου Πέτρου θέλησε να πραγματοποιήσει η Μεγάλη πλέον Αικατερίνη II με τον ρωσο-τουρκικό πόλεμο του 1768-74, που είχε σαν κύριο στόχο του την προσάρτηση των βορείων παραλίων του Ευξείνου Πόντου στη Ρωσία και την ελεύθερη έξοδο του ρωσικού στόλου στο Αιγαίο και τη Μεσόγειο.

Ο τότε εραστής της Αικατερίνης, Γρηγόριος Ορλώφ και τα αδέρφια του έγιναν παντοδύναμοι. Συμμαθητής και φίλος του Γρηγορίου Ορλώφ στη ρωσική στρατιωτική σχολή ήταν ο Έλληνας λοχαγός του ρωσικού στρατού, Γεώργιος Παπάζωλης από τη Σιάτιστα. Αυτός, έξυπνος άνθρωπος, κατάφερε να επηρεάσει την κατάσταση και γνωρίζοντας τον στόχο των Ρώσων και τις επιδιώξεις της Αικατερίνης, έβαλε σε εφαρμογή το σχέδιό του. Πήρε τριετή άδεια από τον Ορλώφ, όταν αυτός έγινε αρχηγός του πυροβολικού και έφυγε μαζί με άλλους μυστικούς πράκτορες από τη Ρωσία για να μελετήσουν την περίπτωση μιας εξέγερσης στα Βαλκάνια. Ο Παπάζωλης πήγε στη Βενετία και αφού παρέλαβε και πώλησε το φορτίο που του έφεραν δυο ρωσικά πλοία, με το αντίτιμο αλλά και αρκετά ακόμα χρήματα, άρχισε να στέλνει πλούσια δώρα, για προσηλυτισμό στις ρωσικές ιδέες, σε μονές και ιερούς ναούς στην υπόδουλη Ελλάδα. Αγόραζε από τη Βενετία ιερά σκεύη, εικόνες, άμφια, σταυρούς, εξαπτέρυγα και τα έστελνε με τους πράκτορές του στην πατρίδα, ως δώρα της Αικατερίνης. Έτσι με τα «ιερά δώρα» έφθανε στην Ήπειρο, τη Στερεά και τον Μοριά το μυστικό μήνυμα της Αικατερίνης για εξέγερση. Στη Βενετία ο Παπάζωλης τύπωσε και ένα βιβλίο βοήθημα για τους Έλληνες που θα πολεμούσαν οργανωμένα εναντίον των Τούρκων:

«Διδασκαλία, ή γουν Ερμηνεία της πολεμικής τάξεως και τέχνης...»

Εδώ ο εξαθλιωμένος και σχεδόν αγράμματος Ρωμιός πεινούσε και ο Παπάζωλης του μιλούσε, μέσα από μεταφράσεις ρωσικών εγχειριδίων και στρατιωτικών κανονισμών, για πολεμική τάξη και τέχνη. Στη Βενετία αλλά και στην Τεργέστη που πήγε αργότερα, γνώρισε αρκετούς λόγιους Έλληνες αλλά και βαλκάνιους εμπόρους που τους χρησιμοποίησε στα σχέδιά του για την εξέγερση στην Ελλάδα. Έτσι, αφού είχε και τον κληρό μαζί του, άρχισε τις επισκέψεις στις υποδουλωμένες περιοχές όπου με πύρινα λόγια αναπτέρωνε τις ελπίδες των ραγιαδών. Δάσκαλοι, αρματολοί, πρόκριτοι και πλήθος άλλων κατηχήθηκαν από τον Παπάζωλη στην Ήπειρο, την Αιτωλοακαρνανία, την Πελοπόννησο και κυρίως τη Μάνη που η συμμετοχή της κρινόταν απαραίτητη για οποιαδήποτε εξέγερση. Ο Παπάζωλης αλλά και ένας ακόμα Έλληνας απεσταλμένος των Ρώσων από την Πετρούπολη, ο Εμμανουήλ Σάρρος, δεν δίσταζαν να τονίζουν ότι η Αικατερίνη, που προστάτευε την Ορθοδοξία, με τη δύναμη που διέθετε θα απελευθέρωνε τους Έλληνες. Οι Μαυρομιχαλαιοί όμως, που ήταν τότε οι πιο ισχυροί αρχηγοί στη Μάνη, είχαν επιφυλάξεις για τα επαναστατικά κηρύγματα του Παπάζωλη και την πραγματική

βοήθεια από τη Ρωσία αλλά και για τις στρατιωτικές αρετές των υποδούλων σε περιπτώσεις επιθετικού πολέμου.

Στην Καλαμάτα, ζούσε τότε ο πανίσχυρος πρόκριτος Παναγιώτης Μπενάκης, εγγονός του γνωστού Μανιάτη πειρατή Λυμπεράκη Γερακάρη, που από έρωτα και φιλοδοξία συνεργάστηκε παλιότερα με τους Τούρκους. Ο Μπενάκης έχοντας σοβαρότατη περιουσία, είχε κύρος και ήταν σεβαστός, από Τούρκους και Έλληνες, σε όλο τον Μοριά αλλά και στη Μάνη όπου υπήρχαν πολλοί συγγενείς του. Λέγεται μάλιστα ότι φιλοδοξούσε να γίνει κάποτε αρχηγός ενός ελεύθερου κράτους, με τη βοήθεια των ομόδοξων Ρώσων. Έτσι, όταν έφθασε κοντά του ο Παπάζωλης είχε εύκολο έργο. Στις μυστικές συνομιλίες του Μπενάκη με τον Παπάζωλη, ο σεβάσμιος προύχοντας του υποσχέθηκε ότι θα ξεσήκωνε μεγάλη δύναμη Ελλήνων, αν ερχόταν σημαντική βοήθεια από τους Ρώσους. Τότε ο Παπάζωλης για να επιτύχει την εξέγερση, με φλογερά λόγια τον διαβεβαίωσε ότι οι ρωσικές δυνάμεις θα ήταν αξιόλογες και θα βοηθούσαν αποφασιστικά.

Ακολούθησε μεγάλη μυστική συνέλευση προεστών, κληρικών αλλά και Μανιατών στον οχυρό πύργο του Μπενάκη στην Καλαμάτα η οποία κατέληξε σε γραπτό αίτημα για βοήθεια από τη Ρωσία. Σ' αυτό μάλιστα εκφραζόταν η υπόσχεση για άμεση εξέγερση των Ελλήνων του Μοριά μόλις τα ρωσικά πλοία εμφανίζονταν στις ακτές του. Αφού πήρε και το γραπτό αίτημα αυτής της συνέλευσης στην Καλαμάτα, ο Παπάζωλης γύρισε στην Τεργέστη όπου συγκέντρωσε και τις εκθέσεις των πρακτόρων του από τις άλλες υπόδουλες περιοχές. Αυτές βέβαια περιείχαν ανακρίβειες και υπερεκτιμήσεις, όπως για παράδειγμα η έκθεση του Ουκρανού πράκτορα και περιηγητή, Βασιλείου Ταμάρα. Σ' αυτή την έκθεση αλλά και σε άλλες ανάλογες, υπήρχαν εξαιρετικές αλλά και παραπλανητικές λεπτομέρειες για τη δυναμικότητα των Ελλήνων και των Τούρκων καθώς και για την ένταση του επαναστατικού φρονήματος. Όμως σ' αυτές τις αναφορές στηρίχθηκε η τελική απόφαση για την κάθοδο του ρωσικού στόλου στη Μεσόγειο. Έτσι, αφού ο ρωσο-τουρκικός πόλεμος είχε ξεκινήσει στις 30 Σεπτεμβρίου 1768 και μετά την υποτιθέμενη επαναστατική προετοιμασία που είχε γίνει στον ελληνικό χώρο και τις αναφορές των Ρώσων πρακτόρων, έπρεπε να αρχίσει και η τελική φάση της εξέγερσης στη Μεσσηνία και τα νησιά του Αιγαίου.

Μετά από ένα πλήθος αναφορών που έφθαναν στην Πετρούπολη από τους κατά τόπους πράκτορες, δυο αδελφοί του πανίσχυρου Γρηγορίου Ορλώφ, ο Αλέξιος και ο Θεόδωρος, στο τέλος του 1768 έφυγαν από τη Ρωσία με δήθεν αναρωτική άδεια και πήγαν στη Βενετία με το ψευδώνυμο Οστρώφ. Εκεί συναντήθηκαν με τον Παπάζωλη, τον Ταμάρα και τους άλλους πράκτορες και ενημερώθηκαν για την επαναστατική ετοιμότητα στη βαλκανική. Αφού συγκέντρωσαν όλα τα στοιχεία και εξασφάλισαν και βοήθειες από ισχυρούς Έλληνες παράγοντες στη Βενετία, διεβίβασαν ευνοϊκή αναφορά στη ρωσική αυλή ενισχύοντας τα σχέδια της Αικατερίνης για αντιπερισπασμό στον εξελισσόμενο ρωσο-τουρκικό πόλεμο. Έτσι, με επίσημη γνωμοδότηση-απόφαση στις 29 Ιανουαρίου 1769, ο Αλέξιος Ορλώφ έγινε υπεύθυνος για όλο τον βαλκανικό χώρο αλλά και για την υποκίνηση εξέγερσης στη Μάνη και τα νησιά του Αιγαίου. Τότε οι Ρώσοι πράκτορες επέστρεψαν στις περιοχές τους με σαφείς διαταγές για την προετοιμασία του επαναστατικού κλίματος με την αναγγελία της άφιξης των Ορλώφ στη Βενετία. Με αυτή την αφορμή επιβεβαίωναν και πάλι την υποστήριξη στον κλήρο με την αποστολή πάλι αμφίων και ιερών σκευών αλλά και στους προκρίτους με την απονομή ειδικά κομμένων χρυσών μεταλλίων με ανάγλυφη τη μορφή της Αικατερίνης. Τότε οι παραινέσεις των υποκινήτων πρακτόρων στους προκρίτους και κυρίως στους Μανιάτες έγιναν επίμονες, ώστε αυτοί να ταξιδέψουν μαζί τους στη Βενετία και να συνομιλήσουν με τον απεσταλμένο της αυτοκρατορίας, Αλέξιο Ορλώφ. Στην επιστροφή τους μετά τη συνάντηση με τον ισχυρό Ρώσο αξιωματικό, φυσικά αυτοί θα έπειθαν και τους άλλους για το «πραγματικό» ενδιαφέρον της αυτοκρατορίας για τη βοήθεια της εξέγερσης τους. Η συστηματική βοήθεια της τσαρικής αυλής προς τον κλήρο είχε σαν αποτέλεσμα τη διασπορά χρησμών και λαϊκών προφητειών για επερχόμενη διάλυση της οθωμανικής αυτοκρατορίας και πλήρη ανασύσταση του «Βυζαντίου». Αυτές οι δεισιδαιμονίες στήριζαν τις ελπίδες των υποδούλων για ξένη βοήθεια από τους ομοδόξους Ρώσους και ουσιαστικά λειτούργησαν ανασταλτικά στη δημιουργία πραγματικού επαναστατικού κινήματος. Επειδή μάλιστα τα κίνητρα αυτής της εξέγερσης ήλθαν από το εξωτερικό και δεν είχαν θεμελιωθεί στην ελληνική πραγματικότητα οδήγησαν τελικά σε παταγώδη αποτυχία. Λόγω της επιμονής της Βενετίας αλλά και της Γένοβας για σαφή ουδετερότητα σ' αυτή τη ρωσο-τουρκική διένεξη, οι αδελφοί Ορλώφ μετακινήθηκαν τελικά στο μεγάλο δουκάτο της Τοσκάνης, που έγινε και το στρατηγείο τους, μέχρι την κάθοδο του ρωσικού στόλου στον Μοριά. Εκεί, στο λιμάνι του

Λινόρνο, ξόδευαν τεράστια ποσά για τη στρατολόγηση πληρωμάτων και περίμεναν την άφιξη του ρωσικού στόλου. Στον σκλαβωμένο Μοριά ο Μπενάκης, οι Μαυρομιχαλαίοι, ο Ζαΐμης και άλλοι πρόκριτοι αλλά και κληρικοί, προετοίμαζαν την εξέγερση με συγκέντρωση ανδρών αλλά και τροφίμων και εφοδίων, κάτω από τη μύτη των Τούρκων που δεν είχαν καταλάβει ακόμα τίποτα για την επερχόμενη εξέγερση.

Βέβαια η κάθοδος του ρωσικού στόλου στη Μεσόγειο ήταν αποφασισμένη πολύ πριν από την επίσημη απόφαση για το διορισμό του Αλέξιου Ορλώφ σαν υπευθύνου για τα Βαλκάνια, στις 29 Ιανουαρίου 1769. Από το τέλος Ιουνίου 1769 ο προοριζόμενος για τη Μεσόγειο στόλος ήταν έτοιμος στα ναυπηγεία της Kronstadt και του Reval στη Βαλτική και του Arkhangelsk στη Λευκή θάλασσα, στα νοτιοδυτικά της θάλασσας Barents. Επειδή μάλιστα η διεθνής συγκυρία ήταν ευνοϊκή, λόγω της τότε αγγλο-ρωσικής φιλίας, η Αγγλία όχι μόνο επέτρεψε τη διέλευση και τον ανεφοδιασμό του ρωσικού στόλου στα αγγλικά λιμάνια αλλά έδωσε και την άδεια σε Άγγλους αξιωματικούς να υπηρετήσουν στον ρωσικό στόλο.

Ακόμα η αγγλική κυβέρνηση δήλωσε τότε στις κυβερνήσεις της Γαλλίας και της Ισπανίας ότι κάθε παρακώλυση στη διέλευση του ρωσικού στόλου από τα στενά της Μάγχης και του Γιβραλτάρ θα αντιμετωπιζόταν σαν εχθρική ενέργεια εναντίον της. Τελικός σταθμός των Ρώσων πριν από το λιμάνι του Λινόρνο στην Τοσκάνη, όπου περίμεναν οι Ορλώφ, ήταν το λιμάνι της Minorca των Balearics (Βαλεαρίδων).

Ο προοριζόμενος για τη Μεσόγειο ρωσικός στόλος είχε χωριστεί σε τρεις μοίρες. Η πρώτη μοίρα υπό την ηγεσία του ναυάρχου Srgidof, είχε δεκατέσσερα πλοία και ουσιαστικά διοικητή της τον Άγγλο ναύαρχο Greyg, η δεύτερη είχε δέκα πλοία υπό τη διοίκηση του Σκωτσέζου αντιναυάρχου Elphinstone και η τρίτη με ανάλογη δύναμη είχε επικεφαλής το Δανό υποναύαρχο Harff. Στην πρώτη μοίρα, που είχε αποβατικό σώμα εξακοσίων ανδρών, συμμετείχε και ο Μυκονιάτης πλοίαρχος Αντώνιος Ψαρός, φίλος κι αυτός των Ορλώφ καθώς και άλλοι έμπειροι Έλληνες ναυτικοί που χρησιμοποιήθηκαν σαν πλοηγοί του ρωσικού στόλου κυρίως στις ελληνικές θάλασσες. Ο Ψαρός γνωρίζοντας καλύτερα την ελληνική πραγματικότητα συμβούλευσε να μεταφερθούν όσο το δυνατόν περισσότερες ρωσικές στολές για τους Έλληνες ατάκτους, αφού αυτοί μόνον έτσι ντυμένοι θα προκαλούσαν τον φόβο στους Τούρκους. Η πρώτη μοίρα ξεκίνησε από την Kronstadt, το τέλος Ιουνίου 1769 και αφού πέρασε τη Βαλτική μέσα από θύελλες, έφθασε στην Αγγλία τον Οκτώβριο. Μετά από ανεφοδιασμό και επισκευές η μοίρα, με οκτώ μόνο από τα δεκατέσσερα αρχικά πλοία της, κατάφερε να φθάσει στη Minorca των Βαλεαρίδων τον Ιανουάριο του 1770, με μειωμένα και τα πληρώματα της, λόγω μιας επιδημίας που είχε εν τω μεταξύ ενσκήψει. Ακολούθησε η δεύτερη μοίρα υπό τον Elphinstone, που υποστήριζε την πρώτη και έφθασε στο Portsmouth της Αγγλίας τον Ιανουάριο του 1770 και στη συνέχεια τον Ιούνιο του 1770 ξεκίνησε και η τρίτη, υπό τον Harff, από την πόλη Arkhangelsk της θάλασσας Barents.

Ο Θεόδωρος Ορλώφ, που ανυπομονώντας πήγε για να περιμένει τη μοίρα στο λιμάνι της Minorca, απογοητεύτηκε από τις ελλείψεις της και αφού την ανεφοδίασε όσο ήταν δυνατό, την οδήγησε στο Λινόρνο όπου τους περίμενε ο αδελφός του Αλέξιος. Ο ενθουσιώδης Θεόδωρος, παρακινούμενος και από μερικούς Έλληνες που είχαν εγκατασταθεί και παρακολουθούσαν την κίνηση των Ρώσων από τη Μάλτα, ξεκίνησε με ένα πλοίο της μοίρας και δυο άλλα που αγοράστηκαν στο Λινόρνο, για τον Μοριά. Με πλοηγό του τον Αντώνιο Ψαρό, έφθασε στις 28 Φεβρουαρίου στο Οίτυλο (Βίτυλο) της Μάνης. Την επόμενη μέρα κατέπλευσε εκεί και η υπόλοιπη μοίρα υπό τους Srgidof και Greyg. Με την άφιξη όμως των Ρώσων στη Μάνη άρχισαν και οι πρώτες προστριβές. Αυτές οφείλονταν κυρίως στον υπεροπτικό και απότομο τρόπο που άρχισε να διατάζει τους Μανιάτες και κυρίως τους Μαυρομιχαλαίους, ο Θεόδωρος Ορλώφ. Οι Έλληνες ήταν επιφυλακτικοί και απογοητευμένοι από τη μικρή ρωσική δύναμη και τα ελάχιστα εφόδια που έφερε για ένα τόσο μεγάλο εγχείρημα όπως η εξέγερση των σκλαβωμένων. Οι Ρώσοι τότε παραπλανώντας τους ισχυρίζονταν ότι τους ακολουθεί και άλλη μοίρα από εξήντα πλοία που φέρνει μαζί της και τον Αλέξιο Ορλώφ.

Παρά την απογοήτευση και χάρη στις φροντίδες αλλά και τις δαπάνες του Παναγιώτη Μπενάκη συγκεντρώθηκαν χίλιοι τετρακόσιοι άνδρες. Μετά από πρότασή του σχηματίστηκαν δυο ένοπλα σώματα, δυο «λεγεώνες». Η δυτική είχε διακόσιους Έλληνες κυρίως χωρικούς, δώδεκα Ρώσους στρατιώτες με τον συνταγματάρχη Dolgoroukof και τους Μανιάτες καπετάνιους Γεώργιο Μαυρομιχάλη

και Κουμουνδούρο από την Αβία. Η ανατολική είχε δύναμη χίλιους διακόσιους Μοραΐτες, εικοσιένα Ρώσους στρατιώτες με επικεφαλής τον Ρώσο λοχαγό Barkof, τον Αντώνιο Ψαρό και τους Μανιάτες καπετάνιους Γρηγοράκηδες. Όλοι φόρεσαν ρωσικές στολές, εφοδιάστηκαν με ρωσικό οπλισμό και ορκίστηκαν πίστη στην αυτοκράτειρα Αικατερίνη. Ο Παναγιώτης Μπενάκης, έντονα απογοητευμένος από τις εξελίξεις, έμεινε στον πύργο του στην Καλαμάτα, περιμένοντας δήθεν τον Αλέξιο Ορλώφ και τον Παπάζωλη. Από πρωταγωνιστής και ηγέτης της εξέγερσης έγινε ένας απλός θεατής της.

Στις αρχές Μαρτίου οι επαναστατημένοι ξεχύθηκαν σε ανατολή και δύση σφάζοντας και λεηλατώντας τα τουρκικά χωριά. Ο Μπενάκης τους παρέδωσε εικονικά την Καλαμάτα και από εκεί η δυτική λεγεώνα κατέλαβε το Λεοντάρι και στις 21 Μαρτίου την Αρκαδιά (Κυπαρισσία) και την Ανδρούσα. Η πολυπληθής ανατολική λεγεώνα της Σπάρτης ξεκίνησε ταυτόχρονα και με τους άντρες της ντυμένους με ρωσικές στολές διέλυσε κάθε τουρκική αντίσταση και κατέλαβε τον Μυστρά στις 19 Μαρτίου. Με την εμφάνιση της ρωσικής μοίρας στα παράλια του Μοριά, ο Τούρκος βαλής έφυγε από την Τριπολιτσά και μετακόμισε στο Ναύπλιο, όπου περίμενε ενισχύσεις. Έτσι, ο τουρκικός στρατός που είχε έδρα του την Τριπολιτσά έμεινε ακυβέρνητος και ουσιαστικά θεατής της προέλασης των επαναστατημένων.

Όμως το ασίγαστο μίσος των εξεγερμένων για τους Τούρκους τους οδήγησε σε ωμότητες, ληστείες, βιαιοπραγίες και παρασπονδίες σε βάρος ακόμα και αμάχων. Αυτό βέβαια έγινε ιδιαίτερα επιβαρυντικό στη συνέχεια όταν οι Τούρκοι δεν δέχονταν συζήτηση για συνθηκολόγηση με τους Έλληνες. Ενώ λοιπόν όλα έδειχναν να ξεκινούν καλά και ο ενθουσιασμός άρχισε να φωλιάζει στις καρδιές των ραγιάδων, η κακή οργάνωση των πολεμικών επιχειρήσεων από τους Ρώσους και ο πολύτιμος χρόνος που σπαταλήθηκε σε μικρής σημασίας επιχειρήσεις, όπως για παράδειγμα η πολιορκία της Κορώνης, οδήγησαν στην καταστροφή. Τη στιγμή που ο αρχηγός της «ανατολικής λεγεώνας», ο Ρώσος λοχαγός Barkof, μετά από διαταγή του Θεόδωρου Ορλώφ, με τη βοήθεια δύο τηλεβόλων στις 6 Απριλίου, προσπαθούσε να καταλάβει την Τριπολιτσά, οι Τούρκοι είχαν καταφέρει να συγκεντρώσουν και να διοχετεύσουν στον Μοριά στίφη άγριων και πεινασμένων Αλβανών. Έτσι, στις 9 Απριλίου, μετά από έξοδο ενός τμήματος πεζικού και ιππικού, από τη φρουρά των έξι χιλιάδων Τούρκων που είχαν εν τω μεταξύ ενισχυθεί με χίλιους ετοιμοπόλεμους Αλβανούς, διαλύθηκε η πολιορκία των δυνάμεων του Barkof. Οι Τούρκοι κινήθηκαν έξυπνα και αφού απέφυγαν την κατά μέτωπο σύγκρουση, έφθασαν στα Τρίκορφα όπου χτύπησαν αιφνιδιαστικά και διέλυσαν το στρατόπεδο των πολιορκητών τους. Οι απειροπόλεμοι Έλληνες αποχωρούσαν τρέχοντας μπροστά στα εχθρικά στίφη. Περίπου τρεις χιλιάδες φτωχοί Έλληνες έπεσαν «έκπληκτοι» στα Τρίκορφα. Οι επικεφαλής αποχώρησαν.

Ο Barkof τραυματισμένος έφθασε στο Ναβαρίνο και ο Ψαρός στον Μυστρά. Οι Γρηγοράκηδες περίμεναν στη Μάνη. Σκηνές απογοήτευσης διαδραματίστηκαν σε όλο τον Μοριά. Η ρωσική βοήθεια ήταν ανύπαρκτη. Η Πάτρα, η Ηλεία, τα Καλάβρυτα, η Ζάτouna, η Δημητσάνα ερήμωσαν κάτω από την ωμή βία των Αλβανών. Ολόκληρες περιοχές παραδόθηκαν στη φωτιά και έγιναν στάχτη. Οι Ρώσοι, με επικεφαλής τον αφρικανικής καταγωγής ταξίαρχο του ρωσικού πυροβολικού Αννίβα, στις 15 Απριλίου κατέλαβαν το Ναβαρίνο και έδωσαν μια υποψία αισιοδοξίας στους δοκιμαζόμενους ραγιάδες. Όμως στις 26 Απριλίου, δυο μέρες μετά την άφιξη εκεί και του απογοητευμένου από τη γενική εξέλιξη Αλέξιου Ορλώφ, εγκατέλειψαν την Κορώνη. Η άγρια σφαγή των κυνηγημένων Ελλήνων της Κορώνης ολοκληρώθηκε στο Μεσοχώρι. Οι Ρώσοι του Dolgoroukof μετά από μια αποτυχημένη προσπάθεια για κατάληψη της Μεθώνης, που άρχισε με σφοδρό κανονιοβολισμό στις 10 Μαΐου, μετά την κάθοδο των Αλβανών του Χατζή Οσμάν μπέη στο Μεσοχώρι και τον διαφαινόμενο αποκλεισμό τους, κατέφυγαν τελικά στις 28 Μαΐου στο τελευταίο καταφύγιό τους, στο Ναβαρίνο.

Από εκεί απέπλευσαν τελικά στις 6 Ιουνίου αχρηστεύοντας πρώτα το Νιόκαστρο, αφού ήδη είχε φθάσει στο Αιγαίο η δεύτερη μοίρα του Σκωτσέζου Elphinstone. Λέγεται μάλιστα ότι φεύγοντας οι Ρώσοι από το Νιόκαστρο παρακολουθούσαν απαθείς πάνω από τα καράβια τους το δράμα των ραγιάδων που εκτελούσαν ομαδικά στην προκυμαία οι άγριοι Αλβανοί του Χατζή Οσμάν μπέη. Οι Ρώσοι όμως πήραν μαζί τους φεύγοντας τους προύχοντες, τον επίσκοπο Τριφυλίας Ιωσήφ, τον Παναγιώτη Μπενάκη με την οικογένειά του και τους αρχιερείς Μεθώνης, Κορώνης και Καλαμάτας. Μετά τη φυγή τους κατευθύνθηκαν στα Κύθηρα, που τότε ήταν υπό βενετική κυριαρχία, και εκεί αποβιβάσθηκε η οικογένεια Μπενάκη. Η φυγή των Ρώσων είχε βέβαια άλλο στρατηγικό στόχο. Η ρωσική μοίρα

συνέχισε στο Αιγαίο και κατάφερε σημαντικό πλήγμα στους Τούρκους, αφού κατάφερε να τους κτυπήσει μέσα στο άντρο τους, στο λιμάνι του Τσεσμέ στη Σμύρνη.

Αυτό το θαυματικό χτύπημα όμως δεν είχε καμιά αξία για τους υπόδουλους Έλληνες, αφού δεν είχε και την ανάλογη συνέχεια. Μετά τη φυγή των Ρώσων, οι μανιασμένοι Αλβανοί του Χατζή Οσμάν μπέη, σφάζοντας, καίγοντας και λεηλατώντας αδιακρίτα, κατάφεραν να καταπνίξουν για εννέα χρόνια, μέχρι το 1779, κάθε ελπίδα ή προσδοκία των ραγιαδών για καλύτερη ζωή. Ο τρόμος βασιλέψε στον Μοριά. Μεγαλύτερη καταστροφή από αυτή την περίοδο δύσκολα θα βρει κανείς μαζεμένη στην ελληνική ιστορία. Χιλιάδες οι νεκροί. Στα σκλαβοπάζαρα της βόρειας Αφρικής αλλά και της Τουρκίας κατέληξαν πάνω από είκοσι χιλιάδες ψυχές. Ξεθεμελίωμα σπιτιών και ναών, εξανδραποδισμοί, βιασμοί, ωμή βία από τα στίφη των ανεξέλεγκτων και φανατικών μουσουλμάνων Αλβανών.

Η οχύρωση των Τούρκων στα Δαρδανέλια και η ατολμία των Ρώσων δεν τους επέτρεψε να περάσουν προς τη Μαύρη θάλασσα και να απειλήσουν πιο καιρία την Τουρκία στην καρδιά της. Μέχρι το τέλος του ρωσο-τουρκικού πολέμου το 1774, ο στόλος των Ρώσων παρέμεινε αραγμένος στη Νάουσα της Πάρου.

Για τα σχέδια και την εκτίμηση που είχε το διεθνές περιβάλλον για τους υπόδουλους, έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η παράθεση αποσπασμάτων της αλληλογραφίας Βολταίρου και Αικατερίνης τον Σεπτέμβριο του 1770. Γράφει λοιπόν μεταξύ άλλων ο Βολταίρος στις 14 Σεπτεμβρίου:

...« οι ευχόμενοι τη Υμετέρα Μεγαλειότητα ονειροπολήσεις θα περιέλθωσιν εις δεινήν σύγχυσιν. Και δια τι εύχονται αυτή δυστυχήματα ενώ εκδικεί την Ευρώπην; Υπάρχουσι προφανώς άνθρωποι μη θέλοντες να λαλή τις ελληνιστί. Επειδή εάν η Υμ. Μεγ. ήτο αυτοκράτειρα της Κωνσταντινουπόλεως ταχέως θα ανίδρυνεν ωραίαν ελληνικήν ακαδημίαν. Θα συνετάσσετο μία Αικατερινιάς. Άλλοι καλλιτέχναι, ως ο Ζεύξις και ο Απελλής θα εκάλυπτον την γην δια των υμετέρων εικόνων. Η πτώσις του οθωμανικού κράτους θα εξυμνείτο δια στίχων ελληνικών. Αι Αθήναι θα ήσαν μία των υμετέρων πρωτευουσών. Πάντοτε οι έμποροι του Αιγαίου θα ήτουν ελληνικά διαβατήρια. Η ελληνική γλώσσα θα απέβαινε γλώσσα καθολική...»*

Μεγαλύτερο ενδιαφέρον έχει η απάντηση της Αικατερίνης στον Βολταίρο στις 28 Σεπτεμβρίου:

...« Οι Έλληνες, οι Σπαρτιάται, μέγας εξεφυλίσθησαν· αγαπώσιν την αρπαγήν μάλλον ή την ελευθερίαν. Δια παντός δε απολεσθήσονται εάν μη ωφεληθώσι των διαθέσεων και των συμβουλών του ήρωος τον οποίον έστειλα αυτοίς »...»*

Το 1782, η Αικατερίνη μετανιωμένη ή παίζοντας και πάλι κάποιο πολιτικό παιχνίδι, γράφει στον Ιωσήφ ΙΙ, της Αυστρίας:

...« εάν αι επιτυχίαι ημών εν τω τουρκικώ πολέμω επιτρέψωσιν ημίν ν' απαλλάξωμεν την Ευρώπην εκ του εχθρού του χριστιανικού ονόματος και να εκδιώξωμεν αυτόν εκ της Κωνσταντινουπόλεως, η Υ. Μ. δεν θα μοι αρνηθή την συνδρομήν Αυτής, προς ανίδρυσιν της αρχαίας γραικικής μοναρχίας επί των ερειπίων της βαρβάρου Οθωμανικής κυβερνήσεως, υπό τον ρητόν εκ μέρους μου όρον να διατηρήσω την μοναρχίαν ταύτην όλως ανεξάρτητον της εμής, αναβιβάζουσα επί του ανεγερθησομένου θρόνου τον νεώτατον των εγγονών μου, Μέγα Δούκα Κωνσταντίνον...»*

Εντυπωσιακή για την ωμότητα και την ιδιοτέλειά της ήταν και η απάντηση του αυτοκράτορα Ιωσήφ στην Αικατερίνη ΙΙ, από τη Βιέννη στις 13 Νοεμβρίου 1782:

...« ότι αφορά τας εκ του τουρκικού πολέμου αμοιβαίας ωφελείας θα ομιλήσω υμίν μετά πάσης της εμπιστοσύνης και ειλικρινείας...»

...Η Πελοπόννησος, η Κρήτη, η Κύπρος και αι λοιπαί νήσοι του Αρχιπελάγους δύνανται να παράσχωσι πλουσίαν αποζημίωσιν εις τους ενετούς δημοκράτας, οίτινες άλλως τε

απέσπασαν ήδη εκ του κράτους μου, δια του δόλου ή επωφελούμενοι εκ στιγμιαίας αδυναμίας παν ότι κατέχουσιν...

...Των όρων τούτων γινομένων δεκτών, η αυτοκρατορία, ήν η Υ. Μ. προορίζει εις τον εγγονόν αυτής, έσται ουχ ήττον μεγάλη, πάσα δε διένεξις περί συνόρων και διανομής, αναπόφευκτος υπό άλλους όρους, θα παύση »...*

Στις 4 Ιανουαρίου 1783, από την Πετρούπολη, η Αικατερίνη ΙΙ του απαντά:

...« ότι αφορά τα περί της επεκτάσεως της Αυστρίας υμέτερα σχέδια, εν περιπτώσει επιτυχίας,...

...Αλλ' είναι επάναγκες να μη περιορισθή, λίαν το γραικικόν κράτος προπάντων δε να μη αφαιρεθή παρ' αυτού η Πελοπόννησος και το Αρχιπέλαγος. Βάσις της συνεννοήσεως ημών πρέπει να ήναι εν γένει η ισότης των αποκτήσεων »...*

Ρητοί όροι και φοβερό παρασκήνιο στην πλάτη του ραγιά που νόμιζε ότι θα είχε βοήθειες από το ξανθό γένος...

Ρούβλι και υπογραφή της Αικατερίνης Β΄

---

*Τα αποσπάσματα των επιστολών προέρχονται από:
«Κων/νου Ν. Σάθα: Τουρκοκρατούμενη Ελλάδα, Αθήνησι 1869», σελ. 524, 613, 615 [από την 'Κλειώ' (εφημερίδα της Τεργέστης, αριθ. 404)], 535, 536-537, 537-538 αντίστοιχα.

Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΤΟΝ 17ο ΚΑΙ 18ο ΑΙΩΝΑ

- Το διεθνές περιβάλλον

Στα μέσα του 17ου αιώνα η οθωμανική αυτοκρατορία έχοντας καταλάβει τα Βαλκάνια, είχε φτάσει μέχρι την Ουγγαρία. Ο επόμενος στόχος της επεκτατικής πολιτικής των Οθωμανών έγινε για δεύτερη φορά μετά το 1529, η «Πύλη της δυτικής Ευρώπης» Βιέννη. Η αφορμή δόθηκε το 1682 με τη μη ανανέωση από τον αυτοκράτορα της Αγίας ρωμαϊκής αυτοκρατορίας του γερμανικού έθνους Λεοπόλδο Α', του εικοσαετούς συμφώνου ειρήνης που είχε υπογράψει το 1664, με την οθωμανική αυτοκρατορία. Το 1679 μια επιδημία πανώλης είχε ενσκήψει στη Βιέννη και φυσικά την έκανε ευάλωτη.

Ταυτόχρονα με την μη υπογραφή του συμφώνου, ξεσηκώθηκαν εναντίον της κεντρικής εξουσίας των Αψβούργων, λόγω της αυστηροποίησης των μέτρων κατοχής, οι Ούγγροι φεουδάρχες. Αυτοί υπό την ηγεσία του Emerich Thököly στράφηκαν για βοήθεια στους Οθωμανούς. Ο σουλτάνος Μεχμέτ Δ' εκμεταλλεύτηκε την ευκαιρία και ανακήρυξε τον Thököly βασιλιά της Άνω Ουγγαρίας. Ο στρατός των Τούρκων με περίπου εκατόν εβδομήντα χιλιάδες στρατιώτες και πυροβολικό, την άνοιξη του 1683 πολιορκήσε την αποδυναμωμένη Βιέννη.

Η Αγία ρωμαϊκή αυτοκρατορία του γερμανικού Έθνους όμως είχε την ευλογία του πάπα. Αφού η συμφωνία δεν ανανεώθηκε, ο Λεοπόλδος Α' συμάχησε με τη Βαυαρία εναντίον της Γαλλίας στα δυτικά, όπου βασιλεύε ο εξαδέλφος του και μεγάλος του αντίπαλος Λουδοβίκος ΙΔ' και της οθωμανικής αυτοκρατορίας στα ανατολικά. Προσπάθησε να συμμαχήσει και με τους Πολωνούς, αλλά χωρίς επιτυχία. Ότι δεν κατάφερε όμως ο Λεοπόλδος Α', το κατάφερε ο πάπας Ιννοκέντιος ΙΑ εξασφαλίζοντας τη στήριξη στη Βιέννη του Πολωνού βασιλιά και δούκα της Λιθουανίας, Jan Sobieski. Ο πάπας είχε ενισχύσει τον κοινό αγώνα με ενάμισι εκατομμύρια ολλανδικά gulden.

Κι ενώ τα πράγματα έδειχναν απελπιστικά για τους περίπου δεκαέξι χιλιάδες υπερασπιστές της Βιέννης, αφού το κύριο μέρος του πληθυσμού μαζί με τον Λεοπόλδο Α' είχε εγκαταλείψει την πόλη, η πολιορκία λύθηκε μετά την επιτυχημένη κοινή επίθεση του Sobieski και του αρχιστρατήγου των αψβουργικών δυνάμεων Charles IV de Lorraine. Οι Τούρκοι έχασαν δεκαπέντε χιλιάδες στρατιώτες και άφησαν πίσω τους πλούσια λάφυρα και πέντε χιλιάδες αιχμαλώτους. Οι υπερασπιστές της Βιέννης και οι δυνάμεις του Sobieski έχασαν τεσσεράμισι χιλιάδες άνδρες. Ταυτόχρονα η απόκρουση των Τούρκων στη Βιέννη σηματοδότησε την αρχή της κυριαρχίας των Αψβούργων στην πολιτική σκηνή της κεντρικής Ευρώπης. Ακόμα μία φορά, μετά τη ναυμαχία της Ναυπάκτου το 1571, οι Τούρκοι απέτυχαν να καταλάβουν την Ευρώπη. Η ήττα του Μεχμέτ Δ' σήμανε ουσιαστικά την παρακμή της οθωμανικής αυτοκρατορίας που οδήγησε στον αργό κατακερματισμό της.

Και σαν να μην τους έφτανε αυτό, την επόμενη χρονιά (1684) ξέσπασε ο έκτος βενετο-τουρκικός πόλεμος. Η Βενετία έστειλε την Αρμάδα της υπό τον Francesco Morosini στην ελληνική χερσόνησο. Ο Morosini κατέλαβε τον Μοριά, την Αττική, έφτασε μέχρι τη Χαλκίδα και τελικά δημιούργησε το Regno di Morea. Τότε άρχισε να είναι ευδιάκριτη η παρακμή της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Οι Τούρκοι έχασαν μεγάλο μέρος από τα εδάφη που κατείχαν στην κεντρική Ευρώπη και τα Βαλκάνια. Η απώλεια των εδαφών οδήγησε σε εκχωρήσεις αυτονομίας που είχε ως αποτέλεσμα την μείωση των κρατικών εσόδων.

Σχεδόν ταυτόχρονα ξεκίνησαν και τα επεκτατικά σχέδια του Μεγάλου Πέτρου της Ρωσίας. Οι ρωσο-τουρκικοί πόλεμοι έγιναν αλληπάλληλοι. Έτσι από τότε, σχεδόν σε κάθε αναμέτρηση η οθωμανική αυτοκρατορία έχανε εδάφη. Η διαρκής συρρίκνωσή της και η τύχη των εδαφών που εγκατέλειπε οδήγησε αργότερα στο «ανατολικό ζήτημα». Μετά τη συνθήκη του Κιουτσούκ-Καΐναρτζή το 1774, η Ρωσία καθιερώθηκε ως μία Μεγάλη Δύναμη που διεκδικούσε συμμετοχή στα σχέδια των άλλων Μεγάλων Δυνάμεων της Ευρώπης. Από τη μία πλευρά, η Ρωσία έχοντας στόχο τα Δαρδανέλια και την έξοδο στη Μεσόγειο, επεδίωκε τη διάλυση και διανομή των εδαφών του «μεγάλου ασθενή», δηλαδή της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Από την άλλη όμως, κυρίως η Γαλλία και η Αγγλία που είχαν πολλά

συμφέροντα και καλές σχέσεις με τους Οθωμανούς, επιδίωκαν την διατήρηση της οθωμανικής αυτοκρατορίας, ακριβώς για να εμποδίσει την έξοδο των Ρώσων στη Μεσόγειο. Η Αγία ρωμαϊκή αυτοκρατορία του γερμανικού έθνους μετά τις εδαφικές προσαρτήσεις που κατάφερε, συντάχθηκε με την άποψη της διατήρησης της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Αυτή η διεκυστίδα συμφερόντων ήταν και η αιτία της σχετικά αργής αποσύνθεσης της οθωμανικής αυτοκρατορίας.

- **Η διοίκηση**

Όμως και στο εσωτερικό της οθωμανικής αυτοκρατορίας η κεντρική διοίκηση έχανε τον έλεγχο και την ισχύ της. Σύμφωνα με τον ισλαμικό νόμο, η γη ανήκει στον θεό. Κι επειδή ο επίγειος εκπρόσωπός του είναι ο σουλτάνος, η γη ανήκει σε αυτόν. Από την πρώτη τουρκοκρατία είχε θεσπιστεί ότι οι μορφές κατοχής γης ήταν τρεις:

- α. οι δημόσιες γαίες,
- β. τα βακούφια και
- γ. οι ιδιωτικές γαίες (τσιφλίκια και τιμάρια, ζιαμέτια και χάσια).

Ο σουλτάνος είχε τις δημόσιες εκτάσεις που είχαν περιέλθει σ' αυτόν από κατακτήσεις, ορφανές ιδιοκτησίες λόγω ελλείψεως κληρονόμων ή δημεύσεις περιοσιών. Αυτός παραχωρούσε ένα μέρος τους σε μέλη της ακολουθίας του και με τη μορφή της ισόβιας επικαρπίας (τιμάριο) ως ανταμοιβή για τις υπηρεσίες τους σε πασάδες, βεζίρηδες, και ιππείς ή σπαχήδες με την προϋπόθεση ότι αυτές οι υπηρεσίες θα συνεχίζονταν. Αυτή ήταν μια εξέλιξη του βυζαντινού συστήματος των προνοιών, μια άλλη μορφή της ευρωπαϊκής φεουδαρχίας. Μερικές φορές οι τιμαριώτες είχαν στα καθήκοντά τους τη συλλογή των φόρων του τιμαριού τους. Από τους φόρους κρατούσαν ως ανταμοιβή ένα μέρος τους. Τα βακούφια παραχωρούνταν σε θρησκευτικά ή φιλανθρωπικά ιδρύματα. Εκεί υπάγονταν και οι εκτάσεις που κατείχαν οι ορθόδοξες μονές.

Το μεγαλύτερο μέρος των εύπορων εδαφών, όπως οι πεδιάδες της Μακεδονίας και της Θεσσαλίας είχαν παραχωρηθεί στους Τούρκους ή στα θρησκευτικά ιδρύματα. Μόνο λίγα ορεινά και άγονα εδάφη της Ηπείρου, της κεντρικής Ελλάδας, της Πελοποννήσου και των νησιών παρέμειναν στην ιδιοκτησία μικρού μέρους του γηγενούς χριστιανικού πληθυσμού.

Οι περισσότεροι χριστιανοί αγρότες ήταν ακτήμονες και στην καλύτερη περίπτωση εργάζονταν ως ένοικοι ή και ως δούλοι στις δημόσιες εκτάσεις, στα βακούφια ή στα τιμάρια και στα τσιφλίκια. Όλοι, μαζί με τις οικογένειές τους, ήταν «εξαρτήματα» της γης που καλλιεργούσαν και δεν μπορούσαν να μετακινηθούν από αυτήν. Υπήρχε και ένα μικρό ποσοστό ανεξάρτητων αγροτών με μικρές ιδιοκτησίες γης. Αυτοί ήταν εγκατεστημένοι σε ελεύθερα χωριά, τα κεφαλοχώρια. Αυτά ήταν κατά κανόνα ορεινά, οι κάτοικοί τους ήταν ελεύθεροι γεωργοί και προστατεύονταν από τον ισλαμικό νόμο.

Με την εξασθένηση της κεντρικής εξουσίας, κυρίως μετά τον 17ο αιώνα, μεγάλο μέρος των ιδιωτικών γαιών αλλά και των τιμαριών μετατρέπονταν σε τσιφλίκια. Το τσιφλίκι (giftlik), σε αντίθεση με τα τιμάρια είχε κληρονομικό χαρακτήρα. Έτσι οι ισόβιοι κάτοχοι των τιμαριών, αγοράζοντας νέες εκτάσεις μετατρέπονταν σε τσιφλικάδες με σκοπό την μεταβίβαση της περιουσίας τους στους απογόνους τους.

Το φορολογικό σύστημα που επιβλήθηκε στους υπόδουλους Έλληνες διέφερε από περιοχή σε περιοχή και ήταν ανάλογο των συνθηκών και των αναγκών της αυτοκρατορίας. Οι φόροι ήταν τακτικοί και προβλέπονταν από τον ισλαμικό νόμο και έκτακτοι που επιβάλλονταν με σουλτανικά «φιρμάνια» για να καλύψουν έκτακτες κρατικές ανάγκες. Οι τακτοί φόροι ήταν δύο:

- α. Ο κεφαλικός φόρος, που υποχρεωνόταν να καταβάλει κάθε μη μουσουλμάνος (εξαιρούνταν οι γυναίκες, τα παιδιά και οι ανάπηροι).
- β. Το χαράτσι που επιβαλλόταν τόσο στην καλλιεργούμενη έκταση όσο και στα παραγόμενα προϊόντα (πρόσοδος). Ο φόρος της προσόδου ήταν από το μισό μέχρι το 1/8 της ετήσιας παραγωγής.

Η αδυναμία της κεντρικής διοίκησης για την είσπραξη των φόρων οδήγησε στην εκμίσθωση της είσπραξης σε τοπικούς εκπροσώπους της. Οι φοροεισπράκτορες με την αυθαίρετη ερμηνεία των φορολογικών υποχρεώσεων αλλά και οι διαρκώς αυξανόμενες φορολογικές απαιτήσεις της διοίκησης, οδήγησαν στον μαρασμό τους υπόδουλους Έλληνες. Η κακοδιοίκηση βέβαια είχε τις ρίζες της και στους κατά τόπους επαρχιακούς διοικητές. Αυτοί για να καταλάβουν τη θέση αναγκάζονταν να δανείζονται για να αγοράσουν το προσοδοφόρο αξίωμα. Έτσι για να μην ανακληθούν, κατέφευγαν στην αδικία και τις αρπαγές. Όμως τί μπορούσαν να αρπάξουν; Το ίδιο έκαναν και οι προκάτοχοί τους καθώς και οι δικαστές (καδήδες). Η αρπαγή των περιουσιών γινόταν με τη συνεργασία των τοπικών διοικητών και δικαστών. Οι διοικητές κατηγορούσαν και ενοχοποιούσαν αθώους και οι δικαστές τους εξόντωναν με βαριές ποινές. Κατόπιν οι «συνεταίροι» μοιράζονταν τη λεία τους. Ο χριστιανικός πληθυσμός των επαρχιών είχε ξεπεράσει τα όρια της εξαθλίωσης.

Μετά τον 17ο αιώνα, συνεχιζόταν η παρακμή και η εξουσία του σουλτάνου μειώθηκε. Η διακυβέρνηση του κράτους είχε περάσει στον μεγάλο βεζίρη. Αυτός με το διβάνι, δηλαδή ένα διοικητικό συμβούλιο με τους εννέα βεζίρηδες του διβανιού (kubbe), τους τρεις δεφτερδάρηδες (υπεύθυνοι για το αυτοκρατορικό θησαυροφυλάκιο), τους καζασκέρηδες (στρατιωτικοί ιεροδικαστές) της Ανατολής και της Ρούμελης, τον νισαντζή (υπεύθυνος για το μονόγραμμα του σουλτάνου), τους βεζίρηδες διοικητές των εγιαλετιών και τον καπουδάν πασά, διοικητή του εγιαλετιού των νησιών της Άσπρης θάλασσας (Μεσογείου) ήταν υπεύθυνοι για την κρατική μηχανή.

Τα εγιαλέτια ήταν μεγάλες διοικητικές περιφέρειες που αντικατέστησαν τα παλιότερα μπεηλερμπεηλίκια και πασαλίκια. Το εγιαλέτι (eyalet) συγκροτούσαν τα σαντζάκια (sancak) ή λιβάδες που διαιρούνταν σε καζάδες (kaza), δηλαδή διοικητικές περιφέρειες αντίστοιχες με τις επαρχίες. Υποδιαίρέσεις του καζά ήταν οι ναχιγιέδες (nahiye). Το βιλαέτι είχε πολλές ερμηνείες και μπορούσε να αφορά σαντζάκι, καζά ή και απλό αρματολίκι.

Με την πάροδο των χρόνων, το διβάνι έγινε ολιγομελές και συνεδρίαζε μια φορά κάθε έξι εβδομάδες. Τον 18ο αιώνα, στο διβάνι, εκτός από τον μεγάλο βεζίρη συμμετείχαν: οι τρεις δεφτερδάρηδες, οι δύο καζασκέρηδες, ο καπουδάν πασάς και ο νισαντζής. Σε αυτούς πρέπει να προστεθούν οι συμμετέχοντες ως ακροατές: ο ρεϊς εφέντης (προϊστάμενος των εξωτερικών και της γραμματείας) και ο μεγάλος διερμηνέας. Συνήθως οι διερμηνείς ήταν χριστιανοί και από τον 17ο αιώνα Έλληνες Φαναριώτες.

Οι υπόδουλοι πληθυσμοί, στις περιοχές που βρίσκονταν μακριά από την κεντρική διοίκηση, υπολογίζοντας στη βοήθεια των χριστιανικών λαών της Ευρώπης αλλά και κυρίως της Ρωσίας, ξεσηκώθηκαν κατά καιρούς για να ελευθερωθούν. Οι κινήσεις τους όμως ήταν ανεπιτυχείς. Ταυτόχρονα αυξήθηκε η μετανάστευση και κάποιοι εκμεταλλεύτηκαν τις συνθήκες για να αποκτήσουν μεγαλύτερη εξουσία και περισσότερο πλούτο. Έτσι εγκαταλείφθηκαν πολλές εκτάσεις γης.

Ο μαρασμός των αγροτικών εσόδων σε συνδυασμό με τις δαπάνες λόγω των αλληπάλληλων πολεμικών συγκρούσεων επέτεινε την παρακμή. Το δεύτερο μισό του 18ου αιώνα στην οθωμανική αυτοκρατορία και κυρίως μετά τα ορλωφικά, λόγω της δράσης των ενόπλων ομάδων των άγριων Αλβανών του Χατζή Οσμάν μπέη αλλά και των γενιτσάρων που επεδίωκαν εύκολο πλουτισμό, επικράτησαν το χάος και η αναρχία στην ελληνική χερσόνησο. Στις αρχές του 19ου αιώνα, το 1804, ξεκίνησε η εξέγερση των Σέρβων που αποδυνάμωσε περισσότερο την κεντρική διοίκηση.

Μια προσπάθεια εκσυγχρονισμού της οθωμανικής αυτοκρατορίας που έγινε από τον σουλτάνο Σελίμ Γ' στο τέλος του 18ου αιώνα, απέτυχε οικτρά. Αυτός μεταξύ άλλων μέτρων, όπως της δημιουργίας οπλοβιομηχανίας καθώς και ναυπηγείων πολεμικών πλοίων, της αποστολής πρεσβευτών σε ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, προσπάθησε να καταργήσει και το σώμα των γενιτσάρων και να αναδιαρθρώσει τη γαιοκτησία.

Αυτό ενόχλησε τους αγιάνηδες (τοπάρχες) οι οποίοι λίγο αργότερα, το 1807, μαζί με τους γενίτσαρους και έχοντας ισχυρούς δεσμούς με τις παραδοσιακές αστικές δυνάμεις κατάφεραν να τον ανατρέψουν.

*Χάλκινο Μετάλλιο ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ,
για τα 50 χρόνια 1881-1931 απελευθέρωσης της Θεσσαλίας 1934*

ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΣ ΘΕΤΤΑΛΟΣ

Ο Ρήγας Βελεστινλής Θετταλός (1757-1798) ήταν Έλληνας δάσκαλος, στοχαστής, συγγραφέας και επαναστάτης. Λόγω της δράσης του αλλά και του έργου του, θεωρείται πρόδρομος της αφύπνισης των βαλκανικών λαών και της Ελληνικής Επανάστασης. Λόγω των ιδεών και της πολιτικής δράσης του συνελήφθη μαζί με τους συντρόφους του στις 19 Δεκεμβρίου 1797, από την αυστριακή αστυνομία στην Τεργέστη. Μετά από πέντε μήνες, στις 10 Μαΐου 1798, οι Αυστριακοί τους παρέδωσαν στους Τούρκους του Βελιγραδίου, όπου και εκτελέστηκαν στις 11 Ιουνίου 1798 στον πύργο Νεμπόισα, μετά από εντολή του σουλτάνου.

Ο εμποροβιοτέχνης πατέρας του μπορούσε να του εξασφαλίσει ανώτερη εκπαίδευση. Μετά τα πρώτα γράμματα στη Ζαγορά, συνέχισε σε ανώτερο σχολείο στα Αμπελάκια κι επέστρεψε στο Βελεστίνο. Τα ορλωφικά σημάδεψαν την πορεία του νεαρού Ρήγα. Γι' αυτό στον «Νέο Ανάχαρση» αναφέρει:

«... Οι συχνοί άδικοι φόνοι κατά των χριστιανών, όπου γίνονται την σήμερα εδώ, ήθελον ερημώσει εξ ολοκλήρου αυτήν την πόλιν (εννοεί στο Βελεστίνο), αν αι φυσικαί χάριτες της δεν ήθελον τους αναγκάζει να υπομένουν όλα δια ν' αφήσωσι κόν τα κόκκαλά των εκεί σπού ετάφησαν και οι προπάτορές των...».

Αυτή η κατάσταση οδήγησε τον νεαρό Ρήγα στη φυγή, αφού όπως θρυλείται, σκότωσε σε συμπλοκή κάποιον Τούρκο. Το Άγιο Όρος, η Κωνσταντινούπολη και το Βουκουρέστι ήταν οι επόμενοι σταθμοί του και το εμπόριο ήταν η φυσική απασχόλησή του. Γύρω στο 1782, γνωρίζοντας καλά τα βλάχικα λόγω καταγωγής, συνάντησε τον Αλέξανδρο Υψηλάντη που είχε διατελέσει ηγεμόνας, από το 1774 μέχρι το 1781, της «άνωθεν του Δουνάβεως» Βλαχίας και ήταν παππούς των Υψηλάντηδων της αρχής του Αγώνα. Αυτός, λόγω και της γλωσσομάθειας του Ρήγα, τον προσέλαβε ως γραμματέα του. Παράλληλα μέχρι το 1785 εργάστηκε ως έμπορος ή κατασιχάριος (λογιστής) σε εμπορικό οίκο. Στη συνέχεια ο Ρήγας εγκαταστάθηκε με τον αδελφό και την μητέρα του στην Βλαχομπογδανία ή Μολδοβλαχία και παράλληλα με τις άλλες εμπορικές του δραστηριότητες έγινε και μεγαλοκτηνοτρόφος. Τότε έγινε γραμματέας του κατοπινού ηγεμόνα της Βλαχίας, Νικόλαου Μαυρογένη. Όμως, αφού ξέσπασε ο ρωσο-τουρκικός πόλεμος του 1787-92, η φιλοτουρκική στάση του Μαυρογένη απομάκρυνε τον Ρήγα από την αυλή του. Μπήκε για λίγο στην υπηρεσία του Ρουμάνου άρχοντα Μπραγκοβάνου και το 1790 βρίσκει τον Ρήγα γραμματέα του ελληνικής καταγωγής άρχοντα της Ουγγροβλαχίας, Χριστόδουλου Κιρλιάν ή και de Langenfeld. Έτσι ακολουθώντας τον Κιρλιάν, βρέθηκε για πρώτη φορά στη Βιέννη αλλά μετά από διαφωνία του με αυτόν, ανεξαρτητοποιήθηκε.

Η Γαλλική επανάσταση ήταν η πηγή της έμπνευσης για τον Έλληνα επαναστάτη Ρήγα Βελεστινλή. Μπορεί τα, τυπωμένα παράνομα, αντίτυπα της «Επαναστατικής Προκήρυξης» του να κατασχέθηκαν και να καταστράφηκαν, όμως η προκήρυξη μπορεί να αποκατασταθεί. Ο Ρήγας δεν αντέγραψε τα γαλλικά πρότυπα αλλά τα προσάρμοσε στη βαλκανική πραγματικότητα και τις ελληνικές ανάγκες.

«Νέα πολιτική διοικήσις των κατοίκων της Ρούμελης, της Μικράς Ασίας, των Μεσογείων νήσων και της Βλαχομπογδανίας υπέρ των νόμων - Ελευθερία, Ισοτιμία, Αδελφότης - και της Πατρίδος».

Αυτή ήταν η εισαγωγή της προκήρυξης που συνέχιζε με τα «Δίκαια του Ανθρώπου». Εκεί μεταξύ άλλων αναφέρεται στην αναγκαιότητα της παιδείας για όλους, στο καθήκον της αλληλοβοήθειας των βαλκανικών λαών αλλά και της ένοπλης εξέγερσης. Έχοντας σαν πρότυπο το γαλλικό σύνταγμα του 1793, ο Ρήγας με την «Αρχή της νομοθετημένης πράξεως και ψυχή της διοικήσεως. Τάξις και τρόποι πως πρέπει να επακολουθούνται παρά των πολιτών», βάζει τα θεμέλια του συντάγματος του μελλοντικού κράτους.

Στην πρώτη του παρουσία στη Βιέννη άρχισε και η δράση του. Είναι περισσότερο από βέβαιο ότι στη Βιέννη ο Ρήγας ξεκίνησε την εκδοτική του δραστηριότητα, αποσκοπώντας στη διάδοση της ευρωπαϊκής παιδείας στην υπόδουλη Ελλάδα και με αυτόν τον τρόπο στην «εκπαίδευση» κυρίως της μεσαιάς τάξης της. Τύπωσε το «Σχολείον των ντελικάτων εραστών», το «Φυσικής Απάνθισμα» και μετέφρασε το «Πνεύμα των Νόμων» του Montesquieu. Είναι δηλαδή ξεκάθαρος ο επηρεασμός του από την Γαλλική

Χατζημιχαήλ Θεόφιλος-Ο Ρήγας και ο Κοραΐς σώζουν την Ελλάδα.

Επανάσταση που είχε ξεσπάσει πριν δυο χρόνια. Μετά από αυτές τις εκδόσεις επέστρεψε στη Βλαχία όπου είχε ήδη μεγάλη περιουσία. Εκεί για κάποια περίοδο μπήκε ως γραμματέας στην υπηρεσία του

ηγεμόνα Μιχαήλ Σούτσου. Συνέχισε όμως να πηγαινοέρχεται ως έμπορος στην Αυστρία αλλά και στην Τεργέστη ενώ πήρε και τη θέση του διερμηνέα στο Γαλλικό Προξενείο στη Βλαχία. Οι σχέσεις του με Γάλλους εμπόρους και πράκτορες δυνάμωσε τη φλόγα του για την εθνική υπόθεση. Κατά τη διάρκεια της διαμονής του στη Βλαχία έγραψε τα περισσότερα έργα του ενώ κατόρθωσε με τη φλόγα της ψυχής του αλλά και την ακάματη συγγραφική του δραστηριότητα να γίνει ο φάρος της εθνεγερσίας. Επιβλήθηκε στους Έλληνες των παροικιών και κατάφερε να γίνει ο αρχηγός μιας αναμενόμενης εθνεγερσίας.

Στη Βιέννη, από τον Αύγουστο του 1796 μέχρι και τον Δεκέμβριο του 1797 οπότε συνελήφθη με τους συνεργάτες του ανέπτυξε μεγάλη εκδοτική και μεγαλύτερη συνωμοτική επαναστατική δραστηριότητα. Τότε εκδόθηκαν τα έργα του:

«Επιπεδογραφία της Κωνσταντινουπόλεως, του Κόλπου της, του Καταστένου της, της από το Σταυροδρόμι θέας της, των περί αυτήν και του Σαραγίου, με τας παλαιάς και νέας ονομασίας, παρά του Ρήγα Βελεστινλή Θετταλού», «Νέα χάρτα της Βλαχίας και μέρους της Τρανσυλβανίας, παρά του Ρήγα Βελεστινλή Θετταλού, εκδοθείσα χάριν των Ελλήνων και των Φιλελλήνων», «Γενική χάρτα της Μολδαβίας και μέρους των γειτνιαζουσών αυτή επαρχιών, παρά του Ρήγα Βελεστινλή Θετταλού, εκδοθείσα χάριν των Ελλήνων και των Φιλελλήνων», «Χάρτα της Ελλάδος», «Εικόνα του Μεγάλου Αλεξάνδρου», «Ολύμπια» (μετάφρασή από τα ιταλικά), «Βοσκοπούλα των Άλπεων» (μετάφραση από τα γαλλικά), «Περιήγησις του Νέου Αναχάρσιδος εις την Ελλάδα» (μετάφραση από τα γαλλικά), ο «Θούριος», ο «Πατριωτικός Ύμνος», το «Επαναστατικό Μανιφέστο (Η Προκήρυξη – Τα Δίκαια του Ανθρώπου – Το Σύνταγμα)».

Τον Οκτώβριο του 1797, τύπωσε την «Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη» καθώς και το «Σύνταγμα της Ελληνικής Δημοκρατίας». Ο Ρήγας μαζί με τα υπόλοιπα ιδρυτικά μέλη της επαναστατικής μυστικής Εταιρίας, με πρωταρχικό κίνητρο την απελευθέρωση της Ελλάδας, έδιναν βαλκανικό χαρακτήρα στη σχεδιαζόμενη εξέγερση. Σέρβοι, Ρουμάνοι, Βούλγαροι, Αρβανίτες ήταν συνεργάτες του Ρήγα. Οι στίχοι του καλούσαν σε εξέγερση ακόμα και τους Τούρκους. Στόχος του ήταν η δημιουργία μιας Βαλκανικής ομοσπονδίας. Όμως τα πράγματα δεν εξελίχθηκαν όπως τα σχεδίαζε. Στις 19 Δεκεμβρίου 1797 κι ενώ ήταν έτοιμος να κατέβει στην Ελλάδα, έφτασε στην Τεργέστη, όπου προηγουμένως είχαν φτάσει τα κιβώτια με τα επαναστατικά του έγγραφα. Όμως τα κιβώτια είχαν ήδη κατασχεθεί από την αυστριακή αστυνομία και αμέσως συνελήφθη και ο Ρήγας Βελεστινλής, προδομένος από τον Δημήτριο Οικονόμου. Κι ενώ ακολούθησαν συλλήψεις των συνεργατών του, ο Ρήγας την παραμονή της πρωτοχρονιάς αυτοτραυματίστηκε στο κελί του στην Τεργέστη, με σκοπό την καθυστέρηση της μεταγωγής του στη Βιέννη. Τελικά στις 13 ή 14 Φεβρουαρίου 1798 μεταφέρθηκε στη Βιέννη. Ακολούθησαν ανακρίσεις. Η περιγραφή της επαναστατικής του δράσης διαβιβάστηκε «προς το υπουργείον Αστυνομίας και προς τον αυτοκράτορα της Αυστρίας»:

«Εκθεσις της Αστυνομικής Διευθύνσεως περί της γενομένης ανακρίσεως των φυλακισθέντων Ελλήνων»

«Ο Ρήγας Βελεστινλής... ανέλαβε το ταξίδι του μόνον με την πρόθεσιν να πραγματοποιήσει επανάστασιν δια του σχεδίου του, το οποίον συνίστατο εις την απόφασιν να μεταβή εις Μορέαν προς τους εκεί ανταρτικούς Έλληνας Μανιάτας, να κερδίση την εμπιστοσύνην των, τη βοήθεια των να ελευθερώση την χερσόνησον της Πελοποννήσου, τους Μανιάτας να ενώση με άλλους επαναστάτας Έλληνας, τους Κακοσουλιώτας λεγομένους, με τας ηνωμένας αυτάς δυνάμεις να προχωρήση περαιτέρω προς ανατολάς και έπειτα να ελευθερώση τα τουρκικάς επαρχίας Μακεδονίαν, Αλβανίαν και κυρίως Ελλάδα, και τας άλλας επαρχίας δια της γενικής επαναστάσεως τοσούτω ευκολώτερον, καθόσον κατά την γνώμην του όλοι οι Έλληνες ήσαν ωπλισμένοι, με τρόφιμα εφωδιασμένοι και θα ήτο εύκολο να έχουν χρήματα από πλούσια μοναστήρια».

Κων. Αμάντου, Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή, Αθήνα 1930

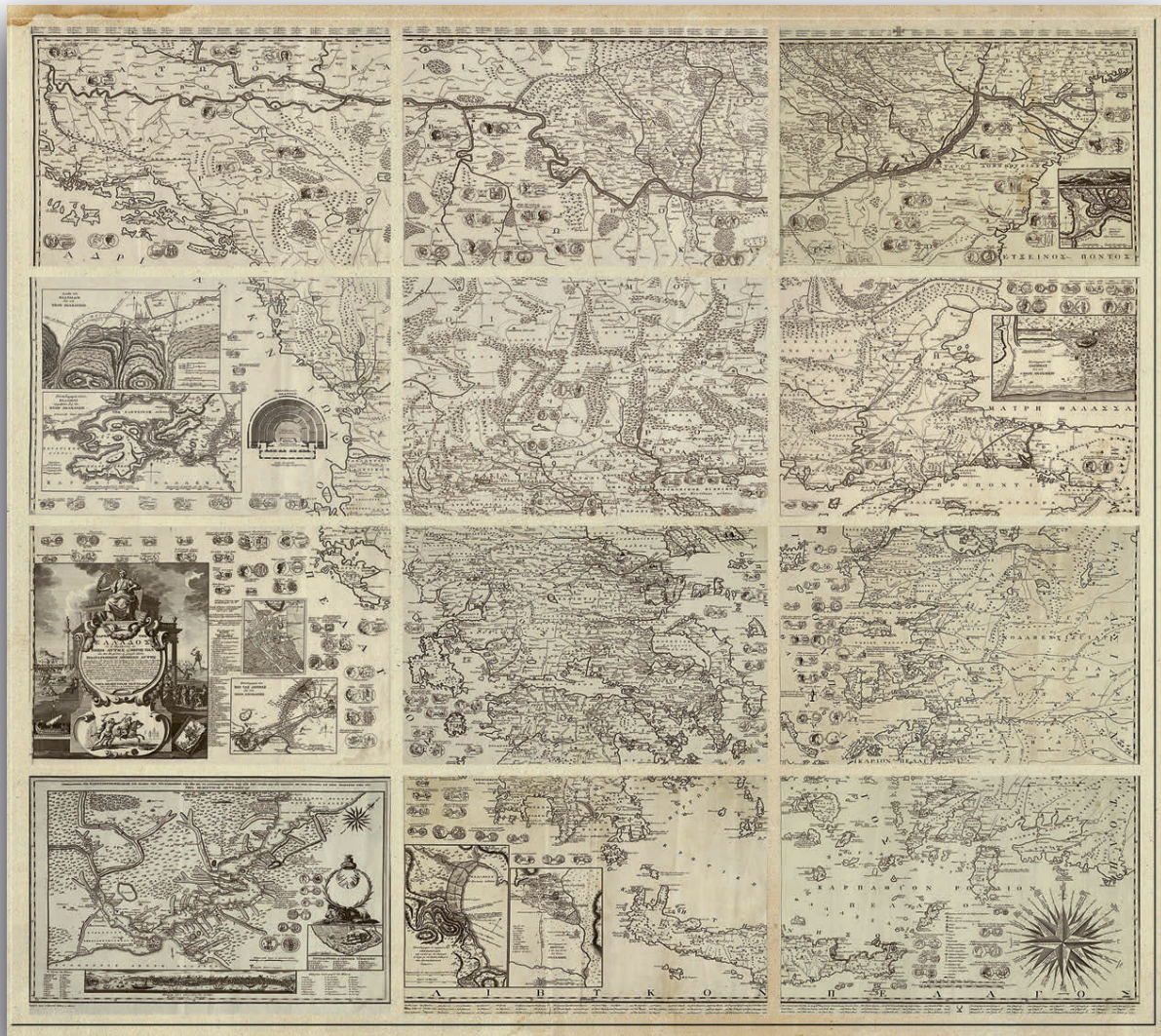

Ένα κείμενο που αποδίδει εξαιρετικά τη φλόγα του Ρήγα για την ελευθερία. Όμως δεν μπορούσε να στοιχειοθετηθεί κατηγορία εναντίον των συλληφθέντων αφού οι ενέργειές τους δεν στρέφονταν εναντίον της Αυστρίας. Επειδή ακριβώς θα απαλλάσσονταν από τα δικαστήρια, οι Αυστριακοί τους παρέδωσαν στον Τούρκο καϊμακάμη του Βελιγραδίου. Στις 16 Μαΐου 1798 ανακοινώνεται από το Βελιγράδι όπου είχαν μεταφερθεί στις 9 Μαΐου ο Ρήγας και οι σύντροφοί του ότι:

«Εις το ευγενέστατον αυλικόν πολεμικόν συμβούλιον της Α.Μ. επιστρέφεται συνημμένη συν ταις ημετέραις ευχαριστίαις η έκθεσις του γενικού αρχηγείου της Σλαβονίας, δι' ης αγγέλλεται η εις τον καϊμακάμην εν Βελιγραδίω γενομένη παράδοσις των οκτώ Τούρκων υπηκόων»

Το βράδυ της 10ης προς την 11η Ιουνίου 1798, στον πύργο Nebojsina Kula στο Βελιγράδι, ο Ρήγας Βελεστινλής στραγγαλίζεται μαζί με επτά συνεργάτες του: Αντώνιο Κορωνιό, Ιωάννη Καρατζά, Ευστράτιο Αργέντη, Δημήτριο Νικολίδη, Θεοχάση Γεωργίου Τουρούντζια, και τους αδελφούς Ιωάννη και Παναγιώτη Εμμανουήλ.

Ο Ρήγας Βελεστινλής ήταν μια πολυδιάστατη προσωπικότητα. Αφού με το συγγραφικό έργο του προσπάθησε να αφυπνίσει όλους τους υπόδουλους της Βαλκανικής, κατέστρωσε ένα στρατιωτικό επαναστατικό σχέδιο για την εξέγερσή τους με σκοπό τη δημιουργία μιας ελληνοκεντρικής, δημοκρατικής πολιτείας του Βαλκανικού χώρου.

Η Χάρτα του Ρήγα

ΤΑ «ΦΩΤΑ» ΚΙ Ο «ΦΩΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ» Ο ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ

Στην οθωμανική διοίκηση, για την ισονομία των διαφορετικών θρησκευτικών κοινοτήτων που την αποτελούσαν, υπήρχε το σύστημα των μιλέτ. Με βάση τη θρησκεία τους, οι κοινότητες χωρίζονταν σε ρωμαϊκό μιλέτ (ρουμ μιλετί), εβραϊκό μιλέτ (γεχουντί μιλετί) και αρμενικό μιλέτ (ερμενί μιλετί). Ουσιαστικά το μιλέτ ήταν το «γένος», η ιθαγένεια. Ο θρησκευτικός επικεφαλής του κάθε μιλέτ ήταν υπόλογος στο οθωμανικό κράτος. Από τη συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) μάλιστα, ήταν ρητή η υποχρέωση της Πύλης «να παρέχει προστασία στο ορθόδοξο μιλέτ, δηλαδή στη χριστιανική θρησκεία και τις εκκλησίες της». Το Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης ισχυροποιήθηκε και η θέση του Πατριάρχη έγινε ισόβια ενώ ταυτόχρονα αυτός αναγνωρίστηκε ως επικεφαλής του «ρουμ μιλετί», δηλαδή όλων των ορθοδόξων στην οθωμανική αυτοκρατορία. Την ίδια εποχή οι Φαναριώτες, που μέχρι τότε, λόγω κυρίως της γλωσσομάθειάς τους είχαν υψηλόβαθμες θέσεις στο οθωμανικό κράτος, κατόρθωναν να διορίζονται οσποδάροι (ηγεμόνες) στις παραδουνάβιες ηγεμονίες. Έτσι λόγω και της οικονομικής δύναμής τους, έφτασαν να επηρεάζουν ακόμα και το Πατριαρχείο.

Στις ελληνικές παροικίες, μετά τα μέσα του 17ου και κυρίως τον 18ο αιώνα, εκτός από την οικονομία άρχισαν να ακμαάζουν τα γράμματα και οι τέχνες. Οι μορφωμένοι Έλληνες λόγιοι, έμποροι αλλά και νησιώτες πλοιοκτήτες, ζώντας και μελετώντας τον ευρωπαϊκό διαφωτισμό, προσπάθησαν να τον μεταλαμπαδεύσουν στην υπόδουλη πατρίδα. Η μελέτη των αρχαίων ελληνικών κειμένων και η καλλιέργεια των γραμμάτων ισχυροποίησε την πεποίθησή τους ότι είναι συνεχιστές του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού. Πίστευαν δε ότι ο σύνδεσμος ανάμεσα στους αρχαίους και τους νέους Έλληνες ήταν η ελληνική γλώσσα. Αυτή την περίοδο, παρά τις συντηρητικές αντιδράσεις, τα ελληνικά γράμματα και η παιδεία φτάνουν στην ακμή τους. Έτσι δημιουργήθηκε ένα πνευματικό κίνημα, τα «Φώτα», που πολύ αργότερα ονομάστηκε «ελληνικός διαφωτισμός» (1945, Κ. Θ. Δημαράς). Ο ενθουσιασμός των λογίων ήταν μεγάλος αφού έβλεπαν ότι στους σκλαβωμένους υπήρχαν αρκετά κοινά χαρακτηριστικά. Ήταν χριστιανοί ορθόδοξοι που μιλούσαν ή ήθελαν να μάθουν νέα ελληνικά και πίστευαν ότι είναι κληρονόμοι του αρχαίου πολιτισμού. Τα «Φώτα» γεννήθηκαν στις παροικίες για να μορφώσουν και να «φωτίσουν» τους Έλληνες που θα έπρεπε να ετοιμάζονται για τη δημιουργία του δικού τους ελεύθερου εθνικού χώρου. Το κίνημα αποσκοπούσε στην παιδεία των Ελλήνων αλλά και στη δημιουργία μιας νέας έννοιας διαφορετικής από το «ρουμ μιλετί», δηλαδή του «Ελληνικού Έθνους».

Εκτός από την οθωμανική εξουσία σε αυτή την προσπάθεια υπήρχαν και άλλες αντιδράσεις. Όσοι είχαν «τακτοποιηθεί» στην οθωμανική κρατική μηχανή δεν ήθελαν την αλλαγή, αφού κάτι τέτοιο θα σήμαινε και την διαφοροποίηση ή και απώλεια των προνομίων που είχαν εξασφαλίσει από την οθωμανική εξουσία. Οι Φαναριώτες, οι τοπικοί προύχοντες και προεστοί αλλά και κάποιοι από τον ανώτατο κλήρο εναντιώνονταν σε αυτές τις προσπάθειες διαφωτισμού των υποδούλων. Ήταν πρόβλημα γι' αυτούς ότι οι εκπρόσωποι των «Φώτων» ήθελαν να δώσουν μια νέα τροπή στην ελληνόφωνη εκπαίδευση. Η λογική, η κριτική σκέψη και κυρίως η επιστημονική γνώση ήταν οι προτεραιότητες των διαφωτιστών. Αυτό βέβαια σήμαινε ότι η εκπαίδευση θα έπρεπε να ξεφύγει από τον αυστηρά εκκλησιαστικό τρόπο διδασκαλίας. Έτσι κυρίως λόγω των αντιδράσεων του ανώτατου κλήρου, αυτή η εθνική ιδεολογία δεν διαδόθηκε αμέσως και χωρίς προβλήματα. Η επικράτηση της δημόσιας ελληνικής γλώσσας απέναντι στην εκκλησιαστική αρχαϊζουσα, στο διδακτικό έργο του θεολόγου, παιδαγωγού και εφημέριου του ναού του Αγίου Γεωργίου της Βενετίας, Μεθόδιου Ανθρακίτη (1660-1736) ήταν το πρώτο σοβαρό σημείο τριβής του με ένα μέρος της εκκλησίας που οδήγησε και στην καταδίκη του το 1723. Όμως το έργο του «Οδός μαθηματικής με τμήματα γεωμετρίας, τριγωνομετρίας, άλγεβρας, σφαιρικής αστρονομίας κ.α.» είναι το πρώτο ολοκληρωμένο ελληνικό μαθηματικό εγχειρίδιο της νεότερης ιστορίας, γραμμένο για χρήση στα ελληνικά σχολεία κατά την εποχή της τουρκοκρατίας.

Εξχωριστό παράδειγμα έργου αλλά και ταυτόχρονης εθνικής δράσης, αποτελεί ο Ρήγας Βελεστινλής (1757-1798). Το έργο του «Νέα Πολιτική Διοίκησης» είναι ένα κείμενο στο οποίο επικρατούν οι αρχές του διαφωτισμού κι έχει ως πρότυπό του το γαλλικό Σύνταγμα του 1793. Άλλοι μεγάλοι διαπρεπείς διαφωτιστές, δάσκαλοι του Γένους, ήταν ο στοχαστής, παιδαγωγός, συγγραφέας και αργότερα κληρικός Ευγένιος Βούλγαρης (1716-1806), ο μαθητής του επίσης συγγραφέας, μεταφραστής και

σχολάρχης στο Ιάσιο Ιώσηπος Μοισιόδακας (1725-1800), ο δικαστής και συγγραφέας Δημήτριος Φωτιάδης-Καταρτζής (1730-1807), ο οποίος μάλιστα συνέταξε και μία από τις πρώτες γραμματικές της σύγχρονης ελληνικής γλώσσας, ο λόγιος συγγραφέας και δάσκαλος Αθανάσιος Ψαλίδας (1767-1829), ο θεολόγος και αρχιεπίσκοπος των νότιων επαρχιών της ρωσικής αυτοκρατορίας Νικηφόρος Θεοτόκης (1731-1800), ο ιστορικός, φιλόσοφος και μεταφραστής λογοτεχνικών έργων Κωνσταντίνος Κούμας (1777-1836), και ο δάσκαλος και λόγιος, από τους ιδρυτές της «σχολής των Μηλεών» του Πηλίου Γρηγόριος Κωνσταντάς. Από τις Μηλιές του Πηλίου καταγόταν και ο επίσης σπουδαίος διαφωτιστής, συνιδρυτής της «σχολής των Μηλεών», γεωγράφος, ιστορικός, μεταφραστής, φιλόσοφος και κληρικός Άνθιμος Γαζής. Στη Βιέννη από το 1803 μέχρι το 1806 εξέδωσε το τρίτομο λεξικό του για την ελληνική γλώσσα. Το 1811 προχώρησε στην έκδοση του «Λόγιου Ερμή», ενός δεκαπενθήμερου φιλολογικού περιοδικού, που εκδιδόταν μέχρι το 1821 στην ελληνική παροικία της Βιέννης. Εμπνευστής της έκδοσης ήταν ο Κοραΐς και πρώτος διευθυντής του ο Άνθιμος Γαζής. Στη διεύθυνση του περιοδικού τον διαδέχθηκαν διαδοχικά ο Θεόκλητος Φαρμακίδης και αργότερα ο Κωνσταντίνος Κοκκινάκης. Και ο Γαζής πίστευε ότι η εθνική επανάσταση θα έπρεπε να γίνει μόνο μετά τη επιμόρφωση και την εκπαίδευση των υποδούλων. Με αυτό τον σκοπό, το 1814 στη Βιέννη, και ενώ ήταν ήδη επίτροπος της «Φιλομούσου Εταιρείας της Αθήνας» από την προηγούμενη χρονιά, παρότρυνε τον Καποδίστρια στην ίδρυση της «Φιλομούσου Εταιρείας της Βιέννης», μιας φαινομενικά πολιτιστικής οργάνωσης αλλά ουσιαστικά με πολιτική χροιά. Ο Καποδίστριας γνωρίζοντας τον αγγλόφιλο χαρακτήρα της εταιρείας της Αθήνας, δέχθηκε, με σκοπό η νέα εταιρεία της Βιέννης να ελέγχεται από τη Ρωσία. Ο Γαζής στη συνέχεια μνηθήκε στη «Φιλική Εταιρεία» και λειτουργούσε ως σύνδεσμος των μελών της από την Ρωσία μέχρι τον Μοριά. Τον Μάιο του 1821, κήρυξε την επανάσταση στη Θεσσαλία και στις 11 Μαΐου οι επαναστάτες προχώρησαν σε συνέλευση στο Βελεστίνο, που ονομάστηκε «Βουλή Θετταλομαγνησίας». Η επανάσταση απέτυχε και ο Γαζής, αφού πήρε μέρος στις τρεις πρώτες εθνοσυνελεύσεις εκπροσωπώντας την Θεσσαλία, κατέληξε σχολάρχης στη Σύρο, όπου και πέθανε το 1828.

Όλοι οι εκφραστές των «Φώτων» πίστευαν ότι το γένος θα αναγεννηθεί με όπλο του την παιδεία. Έτσι έγραψαν, μετέφρασαν και εξέδωσαν πολλά ευρωπαϊκά κυρίως βιβλία. Όμως αν δεν υπήρχε το έργο του Αδαμάντιου Κοραΐ με την έκδοση και τη διάδοση των αρχαίων κειμένων τότε αυτή η προσπάθεια θα ήταν μονομερής και ατελέσφορη. Ο Κοραΐς είναι σαφώς ο κύριος εκφραστής του κινήματος του διαφωτισμού. Μέρимνά του ήταν η μελέτη και διάδοση της αρχαίας ελληνικής γραμματείας αφού πίστευε ότι, όπως η ευρωπαϊκή Αναγέννηση τον 15ο αιώνα στηρίχθηκε στην αρχαία ελληνική γραμματεία, έτσι και τα «Φώτα» θα έπρεπε να έχουν τα ίδια στηρίγματα.

Ο Αδαμάντιος Κοραΐς γεννήθηκε στη Σμύρνη το 1748. Έχοντας ιδιαίτερη έφεση στην απόκτηση παιδείας αφού αρχικά πέρασε από το Άμστερνταμ έφτασε το 1782 στο Montpellier όπου σπούδασε ιατρική. Αφού έφτασε και στον διδακτορικό τίτλο, έγινε μέλος της Ακαδημίας των επιστημών. Μια διατριβή του για τον Ιπποκράτη αποτέλεσε την αρχή της πορείας του για την αρχαία ελληνική γραμματεία. Ήταν παρών στη Γαλλική επανάσταση έχοντας μετακομίσει πια στο Παρίσι. Ο φιλελευθερισμός και ο ανθρωπισμός κυριάρχησαν στην σκέψη του. Ήταν πολυσχιδής προσωπικότητα και αν και υπέρμαχος της ανεξιθρησκείας ήταν σαφώς θρησκευόμενος. Είχε βέβαια τις επιφυλάξεις του για τον ανώτερο κλήρο αφού πίστευε ότι η εκκλησία είχε ξεφύγει από την αρχική αποστολική αποστολή της, κάτι που δεν δίστασε να στηλιτεύσει:

«Τί καλόν εΐδε τὸ Γένος ἀπὸ τούς καλογήρους; Δέν ἐστάθησαν πάντοτε φιλοτάραχοι; Πάντοτε φιλόδοξοι; Πάντοτε ὕπουλοι; Δέν εἶναι αὐτοί, οἱ ὅποιοι, ὅταν ἡ βασιλεία τῶν Ρωμαίων ἐψυχομάχει, ὄχι μόνον κατεγίνοντο εἰς «μωράς και ἀπαιδεύτους ζητήσεις» κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ Παύλου, ἀλλὰ ἔκαμαν καὶ τούς ἡλιθίους ἡμῶν αὐτοκράτορας θεολόγους ἀντὶ στρατηγῶν; [...] Παῦσον τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων καὶ τὴν ἀλαζονικὴν φιλαρχίαν τῶν καλογήρων, καὶ εἰς διάστημα χρόνων ὀλίγων, χωρίς θαύματος θείου, οἱ Ρωμαῖοι θέλει σοφισθῶσιν ὡς καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι.»

Από επιστολή από το Παρίσι προς τη Σμύρνη το 1788

Όταν όμως, το 1815, είδε το πατριωτικό έργο του πατριάρχη Κύριλλου ΣΤ΄ δεν δίστασε να το επιβραβεύσει:

«Όταν ό σέβασμώτατος ήμῶν Πατριάρχης καταγίνεται ὄλωσ διόλου εἰς τήν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος· ὅταν οἱ ἀρχιερεῖς χορηγοῦσιν εἰς πολλοὺς νέους τήν ἀναγκαίαν δαπάνην εἰς τήν ἐκμάθησιν τῶν ἐπιστημῶν, [...] Καί ἂν ἦτο εἰς ἐμέ συγχωρημένον νά μαντεύσω, πόσα μελετᾶ νά προξενήσῃ εἰς το Γένος ἡ φιλόπατρις τοῦ Κωνσταντίνου πολιτικοῦ Κοινοῦ κεφαλή, ἤθελα εἰπεῖ· ἰδοῦ τί συλλογίζεται, τί θέλει καί τί μελετᾶ νά κάμῃ ὁ σεβασμώτατος ήμῶν πατήρ καί Πατριάρχης (βραβεῖα μεγάλα καί μικρά κοινά τοῦ Ἔθνους εἰς μαθητάς προκόπτοντας καί διδασκάλους ἐπιμελητάς). Τοιοῦτος τρόπος ἀμοιβῆς τίς ἀμφιβάλλει ὅτι μέλλει γεννήσῃ ἄμιλλαν καί φιλοτιμίαν. [...] Ὁ καιρός εἶναι τοιοῦτος, ὁποῖος νά ἀθανάτισῃ τήν μνήμην τοῦ σήμερον εὐτυχῶς Πατριαρχεύοντος εἰς τό Γένος.»

Από τους «Αυτοσχέδιους Στοχασμούς», Βιέννη 1815

(Ο Κύριλλος ΣΤ΄ (1769-1821) ήταν ένας από τους πιο μορφωμένους πατριάρχες. Ἐδειξε μεγάλο ενδιαφέρον για την ανάπτυξη της παιδείας (σε αυτό ακριβῶς αναφέρεται ο Κοραῆς) και εκτός από την έκδοση πολλῶν κυρίως θρησκευτικῶν βιβλίων αφού ξανάνοιξε το τυπογραφεῖο του Πατριαρχείου, ίδρυσε μουσική σχολή και επαναλειτούργησε τη Μεγάλη του Γένους Σχολή).

Η θέση του περί της θρησκείας και της επανάστασης αντικατοπτρίζεται σε επιστολή του προς τον Μητροπολίτη Ουγγροβλαχίας Ιγνάτιο: «Μόνον τοῦ Ἐὐαγγελίου ἡ διδαχὴ ἐμπορεῖ νά σώσῃ τήν αὐτονομίαν τοῦ Γένους».

Το ἔργο του Κοραῆ εἶναι τεράστιο. Χίλιες επιστολές και πολλά γραπτά κείμενα το χαρακτηρίζουν. Τα ἔργα του «Ἀδελφική διδασκαλία» (1798), «Ἄσμα πολεμιστήριον» (1800) και «Σάλπισμα πολεμιστήριον» (1801), αν και ανώνυμα ἔχουν καθαρά πολιτικό χαρακτήρα. Στη συνέχεια, μετά το 1805, αφιερώθηκε στους αρχαίους συγγραφείς με την σειρά «Ἑλληνική Βιβλιοθήκη». Πλούταρχος, Ἀριστοτέλης, Στράβωνας, Ξενοφώντας, Ἰσοκράτης, Λυκούργος, Πλάτωνας και Ἰπποκράτης εἶναι στα περιεχόμενα του ἔργου του. Στη συνέχεια από το 1809 μέχρι το 1827 στα «Πάρεργα Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» παρουσιάζει κείμενα του Αἰσώπου, του Μάρκου Αυρήλιου, του Ἐπίκτητου κ.α. Σαν προλογικά σημειώματα στην «Ἑλληνική Βιβλιοθήκη» προτάσσει τους «Αυτοσχέδιους Στοχασμούς περί Ἑλληνικῆς Παιδείας και Γλώσσης» που ουσιαστικά αποτελούν τις συμβουλές του για τα καίρια ζητήματα που απασχολούσαν τους Ἕλληνες. Εκτός αυτών, εξέδωσε και ἄλλα ἔργα ὅπως την «Ἰλιάδα» αλλά και διηγήματα. Στα προλογικά σημειώματα των ραψωδιῶν της «Ἰλιάδας» εμφανίζει μια «φιγούρα» της φαντασίας του, τον Παπά-Τρέχα. Ἐνας αγράμματος αλλά φιλοπρόοδος ιερέας από τη Χίο, που «υποστήριζε» την προσπάθεια του Κοραῆ να εκδώσει τα αρχαία κείμενα που θα διαφώτιζαν τους συμπατριῶτες του. Αρχικά εἶχε εκφράσει την ἀντίθεσή του στην έναρξη της επανάστασης:

«[...] ἤρχισα νά φοβοῦμαι ὄχι μὴ φωτισθῇ τὸ γένος, ἀλλὰ μὴ, πρὶν ἀποκτήσῃ φῶτα ἀρκετά, κεφαλαί τινες ἐνθουσιαστικαὶ ἐπιχειρήσωσι πρὸ τοῦ πρέποντος καιροῦ τὴν συντριβὴν τοῦ ζυγοῦ[...]»

Πολίτης Α. «Ἄν ἤρχιζε μετὰ εἴκοσι χρόνους... Ὁ Κοραῆς, οἱ κοινωνικὲς ιδέες του Διαφωτισμοῦ και ἡ Ἑλληνικὴ Επανάσταση» σελ. 242. 2008.

Ὅταν ὅμως πληροφορήθηκε τὴν εἴδηση της έναρξης της Επανάστασης στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, ἔγραψε τον Μάιο του 1821:

«[...] Χαίρω χαρὰν δὲν ἐμπορεῖς νά φαντασθῆς πόσῃν[...]
[...] Εἴκοσι ἔτη ἡλικίας ὀλιγότερα νά εἶχα, οὔτε θεοὶ οὔτε δαίμονες ἤθελον μ' ἐμποδίσει[...]»

Επιστολή προς τον Παντολέοντα Βλαστό, 23 Μαΐου 1821.

Στη συνέχεια αφιερώθηκε με ζέση σε αυτήν και στην ιδέα της απελευθέρωσης της πατρίδας. Σκοπός του ήταν να ενισχυθεί με κάθε τρόπο η προσπάθεια του μαχόμενου ἔθνους για την απελευθέρωσή του. Ακραιφνῆς φιλελεύθερος ἐναντιώθηκε ἀκόμα και στην αυταρχική διακυβέρνηση του Ἰωάννη Καποδίστρια. Ταλαιπωρημένος από τὴν κακή υγεία του αλλά και τα γεράματα ο Κοραῆς προχώρησε στην έκδοση του τελευταίου ἔργου του υπό τον τίτλο «Ἄτακτα». Πέθανε στο Παρίσι το 1833 σε ηλικία 85 ετών.

Ο κόμης Σπυρίδων Γεώργιος Θεοτόκης. Ι.Ε.Ε.

ΤΑ ΕΠΤΑΝΗΣΑ

Από τον έκτο αιώνα τα Επτάνησα, μετά τη ρωμαϊκή κυριαρχία, πέρασαν στη βυζαντινή αυτοκρατορία και από τον όγδοο αποτέλεσαν το «θέμα της Κεφαλληνίας». Το 1185 τα νησιά χωρίστηκαν. Η Κέρκυρα και η Λευκάδα (Αγία Μαύρα) παρέμειναν υπό βυζαντινό έλεγχο ενώ η Κεφαλονιά κι η Ζάκυνθος πέρασαν στο βασίλειο της Σικελίας, υπό τον ναύαρχο Margarito di Brindisi. Αυτός ήταν ο πρώτος κόμης της «παλατινής κομητείας της Κεφαλονιάς και της Ζακύνθου», σύζυγος της νόθας κόρης του Γουλιέλμου Α' του «κακού», ετεροθαλούς αδελφής του Γουλιέλμου Β' του «καλού». Η Βενετία, από το 1204 κατείχε την Κέρκυρα, τους Παξούς και τα Κύθηρα (Τσιρίγο). Μετά τον Margarito, η παλατινή κομητεία πέρασε στους Orsini της Ρώμης μέχρι το 1325. Στη συνέχεια την κατέλαβαν οι Carétiens-Αηίου του Giovanni di Gravina ενώ το 1357 παραχωρήθηκε στους Tocchi και συγχωνεύθηκε με την Ιθάκη και τη Λευκάδα, συγκροτώντας το «δουκάτο της Λευκάδας». Το 1479 η Κεφαλονιά και η Ζάκυνθος κατακτήθηκαν από τους Οθωμανούς και τη Βενετία, που τις μοιράστηκαν με την συνθήκη της Κωνσταντινούπολης (1484). Η Βενετία πήρε τη Ζάκυνθο και ένα τμήμα της Κεφαλονιάς ενώ οι Οθωμανοί πήραν το υπόλοιπο αλλά και την Λευκάδα, που λόγω της θέσης της παρέμεινε στην κυριαρχία τους για περίπου διακόσια χρόνια, μέχρι την κάθοδο της Αρμάδας του Morosini (1684). Από το 1500 η Βενετία είχε πάρει και το υπόλοιπο τμήμα της Κεφαλονιάς.

Το έμβλημα της Επτανησιακής Πολιτείας

Στη βενετοκρατία, που κράτησε περισσότερο από τριακόσια χρόνια, στα Επτάνησα αναδείχθηκε μια ιδιαίτερη κοινωνική τάξη, μια τοπική αριστοκρατία, που με την πάροδο των χρόνων απέκτησε τίτλους ευγενείας (Libro d' oro). Αυτό το μητρώο ευγενείας, που απέκλειε τους εμπόρους αλλά και όσους είχαν ακόμα και προγόνους χειρώνακτες, επισφράγισε το κοινωνικό χάσμα που οδήγησε σιγά-σιγά σε μεγάλες κοινωνικές εξεγέρσεις.

Το 1797, με τη συνθήκη του Κάμπο Φόρμιο, τα Επτάνησα πέρασαν σε γαλλική κατοχή. Οι Γάλλοι κατάργησαν την «αριστοκρατική διοίκηση» και σχημάτισαν κοινοτικά συμβούλια και ένα συμβούλιο, με τριάντα εκπροσώπους όλων των κοινωνικών τάξεων υπό την προεδρία του κόμη Σπυρίδωνα-Γεώργιου Θεοτόκη. Μετά την ήττα των Γάλλων στην Αίγυπτο, η οθωμανική αυτοκρατορία και η Ρωσία, με τη σύμπραξη της Αγγλίας, συμάχησαν και ο ρωσο-τουρκικός στόλος από τον Οκτώβριο του 1798 μέχρι τον Φεβρουάριο του 1799 κατέλαβε όλα τα νησιά. Μετά τη ρωσο-τουρκική κατάκτηση υπογράφηκε στην Κωνσταντινούπολη συνθήκη μεταξύ Ρωσίας και οθωμανικής αυτοκρατορίας. Με αυτήν αποφασίστηκε η αυτονόμηση της «Επτανήσου Πολιτείας», υπό την επικυριαρχία του σουλτάνου και την προστασία των θρησκευτικών δικαιωμάτων από τον τσάρο. Η συμφωνία απέφερε ένα συνταγματικό κείμενο, το «Βυζαντινό Πολίτευμα», που καθιέρωνε ειδικό καθεστώς για καθένα από τα νησιά καθώς και τη σημαία του πρώτου ελληνικού, ημιαυτόνομου, κρατιδίου. Όμως, κυρίως λόγω των κοινωνικών ανισοτήτων, συνεχίστηκαν οι αντιδράσεις και οι ταραχές. Η Ζάκυνθος κηρύχθηκε ανεξάρτητη και το 1801 ύψωσε αγγλική σημαία. Στην Κεφαλονιά ξέσπασε εμφύλιος ενώ στην Κέρκυρα τον Μάιο του 1801 οι κάτοικοι στασίασαν στην τουρκική φρουρά και ο κόμης Θεοτόκης ανέθεσε τη στρατιωτική διοίκηση στους Ρώσους. Τότε άρχισε να λάμπει το άστρο του Ιωάννη Καποδίστρια. Τον Απρίλιο του 1801, κλήθηκε μαζί με τον Νικόλαο Σιγούρο να αποκαταστήσουν την τάξη στην Κεφαλονιά. Στις 27 Απριλίου 1801 αποβιβάστηκαν στο νησί και ως αυτοκρατορικοί επίτροποι έπαυσαν τις τοπικές αρχές και ανέλαβαν τη διοίκησή του. Μέχρι τον Σεπτέμβριο η τάξη αποκαταστάθηκε.

Σε πρώτη φάση το κοινωνικό χάσμα γεφυρώθηκε πρόχειρα και τα νησιά απέκτησαν «Σχέδιο Συντάγματος της Έντιμης Αντιπροσωπείας». Σε μια μυστική συμφωνία, που έγινε στο Παρίσι μεταξύ της Ρωσίας και της Γαλλίας, αποφασίστηκε η αποστρατικοποίηση των Επτανήσων. Η συμφωνία όμως δεν βοήθησε αφού ο κίνδυνος της τουρκικής κατοχής των νησιών γινόταν πια μεγάλος. Για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της κατάστασης που είχε διαμορφωθεί στην Επτανήσο Πολιτεία, τον Αύγουστο του 1802 έφτασε στην Κέρκυρα ο απεσταλμένος του τσάρου, Ζακυνθινός κόμης Γεώργιος Μοτσενίγος και πρότεινε την εκπόνηση νέου συντάγματος. Το «Σύνταγμα της Επτανήσου Πολιτείας» ομαλοποιούσε τις κοινωνικές σχέσεις και με πραγματικά δημοκρατικές διαδικασίες ψηφίστηκε τον Οκτώβριο του 1803. Ήταν το πρώτο ελληνικό σύνταγμα.

Το 1806, με την εισήγηση του κόμη Μοτσενίγου και τη σύμφωνη γνώμη του Ιωάννη Καποδίστρια, συντάχθηκε νέο «Σχέδιο Αναθεώρησης της Συνταγματικής Πράξης της Επτανήσου Πολιτείας». Τον Μάιο του 1807, ο Αλή-πασάς άρχισε να ελπίζει ότι με τη βοήθεια των Γάλλων θα μπορούσε να καταλάβει τη Λευκάδα (Αγία Μαύρα). Μπροστά στον κίνδυνο, στις 2 Ιουνίου, η Γερουσία της Επτανήσου Πολιτείας για να οργανώσει την άμυνα της Λευκάδας, κάλεσε τον Ιωάννη Καποδίστρια να υπηρετήσει εκεί ως έκτακτος επίτροπος υπό τις διαταγές Ρώσου στρατηγού. Μαζί με τον Καποδίστρια έφτασαν στη Λευκάδα τριακόσιοι Ρώσοι στρατιώτες και ο μητροπολίτης Άρτας Ιγνάτιος. Η απάντησή του Καποδίστρια είναι χαρακτηριστική του ήθους του:

Πρὸς τὸν Ἐκλαμπρότατον κύριον Γραμματέα τῆς Ἐπικρατείας ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν καὶ τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων

Ὁ Ἐκτακτος Επίτροπος Κόμης Καποδίστριας

Ἐκλαμπρότατε, λίαν σεβαστέ Κύριε, Κύριε,

Θὰ ὑπηρετήσω εἰς Ἀγίαν Μαύραν, ἀφοῦ οὕτως εἶναι ἀρεστὸν εἰς τὴν Ἐξοχωτάτην Γερουσίαν. Αἰσθάνομαι ὅτι αἱ δυνάμεις μου εἶναι ἀπεριορίστως κατώτεροι τῆς ὑπηρεσίας εἰς τὴν ὅποιαν ἐκλήθην. Δὲν θὰ παραλείψω ἐν τούτοις νὰ ἀσχοληθῶ μετ' ἀκραιφνοῦς ζήλου καὶ μετὰ δραστηριότητος εἰς τὸ νὰ ἀνταποκριθῶ, τοῦλάχιστον κατὰ τὴν πρόθεσιν, ἐὰν ὄχι διὰ τοῦ ἔργου, εἰς τὴν ἐμπιστοσύνην δι' ἧς με τιμᾷ ἡ Ἐξοχωτάτη Γερουσία μετὰ γενναιοφροσύνης.

Προσφέρω ἐμμαντὸν εἰς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν ἐν Ἀγία Μαύρα καὶ ὡς ἐθέλονται προσφέρονται ὁ ἀδελφός μου Αὐγουστίνος, ὁ νεαρός Σπυρίδων Καβάσιλας, ὁ νεώτερος Καραντινός, ὁ νεώτερος Βάρθης· καὶ γνωστοποιῶ ὅτι παρόμοιον αἶσθημα ἀγνῆς φιλοπατρίας ὑπάρχει, διὰ νὰ ᾤθῃ περισσοτέρους τοῦ ἐνὸς Κερκυραίου νὰ προσφέρονται

ἐθελοντικῶς ὡς στρατιωτικοὶ ἐκεῖ ὅπου βεβαίως ὁ κίνδυνος καὶ ἡ σπουδαιότης τῆς δημοσίας ἀσφαλείας καθιστοῦν εὐγενεστέραν καὶ ἀξίαν μεγαλυτέρου σεβασμοῦ τὴν ἐντιμον ταύτην πρόθεσιν.

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον θὰ παραστήσω εἰς τὴν Ἐξοχωτάτην Γερουσίαν διὰ μέσον τῆς Ὑ. Ἐκλαμπροτάτης Ἀθηντίας ὅπως εἰς τὴν ἀποστολὴν τῆς τακτικῆς δυνάμεως περιληφθοῦν προηγουμένως οἱ ὑπερέχοντες τῶν ἄλλων εἰς τὸ νὰ προσφερθοῦν ἐθελοντικῶς καὶ ὅπως αὐξήθῃ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐθελοντῶν πυροβολητῶν, ὅσον θὰ εἶναι δυνατόν, χωρὶς νὰ παραμελήσῃ τὴν ἀρίστην ἐκλογήν.

Εἰς τὴν λίαν τολμηρὰν προσπάθειαν νὰ δώσωμεν ὑπόστασιν εἰς τὴν συγκέντρωσιν τῆς Ἰονίου στρατιωτικῆς δυνάμεως τὰ πρῶτα ταῦτα μέτρα δύνανται νὰ εἶναι τῆς μεγαλυτέρας σημασίας.

Ἐλπίζω ὅτι δύναμαι νὰ γνωστοποιήσω εἰς τὴν Ἐξοχωτάτην Γερουσίαν ὅτι καὶ εἰς ταύτην εἰσέτι τὴν περίστασιν ἀπὸ τῆς ἰδικῆς μου πλευρᾶς θὰ ἐπιζητηθῇ τὸ ἀνώτατον βραβεῖον τῆς δημοσίας εὐνοίας καὶ τῆς ὑψίστης ἐπιδοκιμασίας της. Ἐκ τούτου προέρχεται ὅτι θὰ θεωρήσω ὡς μεγίστην μου καλοτυχίαν, ἐάν διαρκούσης τῆς ἀποστολῆς μου ταύτης δυνήθω νὰ ὑπηρετήσω, χωρὶς νὰ καταφύγω διὰ τὴν παραμονὴν μου εἰς τὴν βοήθειαν τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν, τὰ ὁποῖα ἡ Ἐξοχωτάτη Γερουσία μου ἐμπιστεύεται γενναιοφρόνως.

Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ διαβεβαιώσω τὴν Ὑ. Ἐκλαμπροτάτην Ἀθ. περὶ τῆς ὑψηλῆς μου ἐκτιμῆσεως καὶ ὑπολήψεως.

Ὁ Ἔκτ. Ἐπίτρ. Κόμης ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

Ἀρχεῖο Ἰωάννου Καποδίστρια, τόμ. Β΄

Με τη ρωσική κάλυψη και προστασία ο Καποδίστριας οργάνωσε στη Λευκάδα μυστική συνέλευση των κλεφτῶν και των αρματολῶν που είχαν καταφύγει εκεί. Ο Κατσαντώνης αναγνωρίστηκε ως γενικός αρχηγός των κλεφτῶν της Δυτικής Ελλάδας. Τα Επτάνησα έγιναν λίκνο για τον σχεδιαζόμενο ξεσηκωμό. Οι Ἕλληνες που είχαν καταφύγει εκεί διδάχθηκαν στρατιωτικές αρχές και έμαθαν να κινούνται συνωμοτικά και μυστικά. Οι μυστικές εταιρείες που αναπτύσσονταν τότε στην Ευρώπη είχαν σαφείς επιδράσεις από τον τεκτονισμό με εθνικιστικούς αλλά και φιλελεύθερους προσανατολισμούς. Τότε, στην Κέρκυρα υπήρχαν δύο ελληνικές τεκτονικές στοές και το 1810 ο κόμης Διονύσιος Ρώμας κατάφερε να τις ενώσει σε μία. Την ίδια εποχή «μπήκαν» σε αυτήν πολλοί αγωνιστές που αξιοποίησαν τα διδάγματα και τους τύπους της στην οργάνωση μυστικών εταιρειών και κυρίως στη συνωμοτική δράση τους στη Φιλική Εταιρεία.

Το καλοκαίρι του 1807, μετά τις «συνθήκες στο Τιλσίτ (Tilsit)» και τη δεύτερη γαλλική κατοχή, η κυριαρχία του Ναπολέοντα ουσιαστικά κατάργησε το καθεστώς της Επτανήσου Πολιτείας κι ο Καποδίστριας ανακλήθηκε. Το 1808 μέχρι το 1814, γενικός διοικητής των Ιονίων νήσων με έδρα την Κέρκυρα, ανέλαβε ο Γάλλος στρατηγός Φρανσουά-Ξαβιέ Ντονζελό (François-Xavier Donzelot). Αυτή την εποχή πολλοί Ἕλληνες οπλαρχηγοί και αγωνιστές που είχαν καταφύγει κυρίως στη Ζάκυνθο, πίστεψαν ότι θα μπορούσαν να ξεσηκωθούν κατά του σουλτάνου, προσδοκώντας στη βοήθεια των Γάλλων του Ναπολέοντα αλλά ακόμα και των δυσαρεστημένων Οθωμανών. Γράφει γι' αυτή την εποχή ο Κολοκοτρώνης:

« [...] Απεφασίσαμεν να υπάγωμε εἰς το Παρίσι δια να εὐρώμε τον Βοναπάρτε, και ἐπήγαμε εἰς τους Κορφούς· και ο τότε γενικός διοικητής Δονζελότ μας ἐμπόδισε λέγωντάς μας, ὅτι μείνετε ἐδῶ και ἐγὼ γράφω και θέλετε ἔχει ἀπόκρισιν, μόνον ἡμεῖς να κάμωμε το σχέδιο, ἕως ὅτου να ἔλθῃ ἡ ἀπάντησις του αυτοκράτορος. Το σχέδιο οπου ἐκάμαμε με τον Δονζελότ ἦτον το ἀκόλουθο· να μας δώσῃ 500 κανονιέρους με φουστανέλαις ἐνδυμένους, 5.000 Ἕλληνες οπου εὐρίσκοντο εἰς τὴν γαλλικὴν δούλευσι. Και μας ἔδωσε γρόσια δια να στρατολογήσωμεν εἰς τὴν Τσαμουριά, οπου ἦσαν ἐχθροὶ του Ἀλή πασά. Επεράσαμεν εἰς τὴν Τσαμουριά, και ἐκάμαμε 3.000 μισθωτοὺς Τσάμιδες, και ἤλθαμεν εἰς τὴν Πράγα, και τους ἐμβαρκάραμε δια τὴν Ἀγία Μαύρα και Ζάκυνθο. Επέρασαμε 600 εἰς τὴν Ἀγία Μαύρα. Τον αὐτὸν καιρόν εἰς τα 9 (σημ. 1809) ἤλθανε οἱ Ἀγγλοὶ εἰς τὴν Ζάκυνθο, τους δε Φραντζέζους τους ἔστειλαν εἰς τους Κορφούς, τους δε Ἕλληνας ἕως 400 τους ἔβαλαν εἰς τα καράβια πριζονιέριδες (σημ. αἰχμαλώτους). Επήραν

και την Κεφαλλονιά, Θιάκι, και Τσιρίγο, και έκαμαν το ίδιο. Ελαβε από τον αρχιστράτηγο των Αγγλων, όπου ήταν εις το Παλέρμιο, ο γκενεράλ Οσβάλ διαταγή να λάβει εις δούλευσιν όλους τους Έλληνας και επί κεφαλής ο Τζούρτζ, όστις ήταν τότε ταγματάρχης. Ημείς αφού είδαμεν ότι ήλθαν οι Αγγλοι εις τα νησιά, εγράψαμεν 'ς την Πράγα να μην έλθουν πλέον στρατεύματα, διατί το σχέδιο εχάλασε με την παρησία των Αγγλων. Το σχέδιον ήταν, ότι όλα τα κάστρα της Μεσσηνίας, της Πάτρας, της Μονεμβασίας, άμα εβγούμε να κηρυχθούν υπέρ ημών και ήλθαν όλοι οι Τούρκοι και Ρωμαιοί οι σημαντικοί και ωμίλησαν εις την Ζάκυνθο, να κάμωμε μία κυβέρνησι συνθεμένη από 12 Τούρκους και 12 Έλληνας να κυβερνούν τον λαόν. Οι Τούρκοι επίσης να καταδικάζονται καθώς και οι Έλληνες τους νόμους τους είχαμε εγγράφους εις τους Κορφούς από τον Δονζελότ. Η σημαία μας από το ένα μέρος το φεγγάρι, και από το άλλο το σταυρό και το σχέδιό μας ήταν, άμα επατούσαμε τον Μωρέα να κάμωμε αναφοραίς εις τον σουλτάνο και να του λέγωμεν, ότι ημείς δεν αποστατήσαμεν εναντίον σου, πλην εναντίον του τυράννου του Βελή πασά. Και ο Δονζελότ ηκούετο με τον Σεμπασιάνη πρέσβυν εις την Κωνσταντινούπολιν, ώστε να εμποδίσουν τον σουλτάνο δια κάθε κίνημα. Ο μυστικός μου σκοπός, αφού εμβαίναμε και επιάναμε όλα τα φρούρια, τότε εκάμναμε εθνικώτερο, και εχαλούσαμε τους Τούρκους. Αι περιστάσεις ήθελαν με οδηγήσει τι έμελλα να κάμω. Εις το σχέδιόν μας ήταν, ότι αν μας κάμει χρεία να εβγάνωμε έως 15.000 Επτανήσιους. Δια τρεις ημέραις και νύκταις εγώ, ο Αλή Φαρμάκης, και ο Δονζελότ με ένα γραμματικό εκάμαμε το σχέδιο αυτό, και προετοιμάσαμεν όσα έμελλαν να γείνουν[...]»

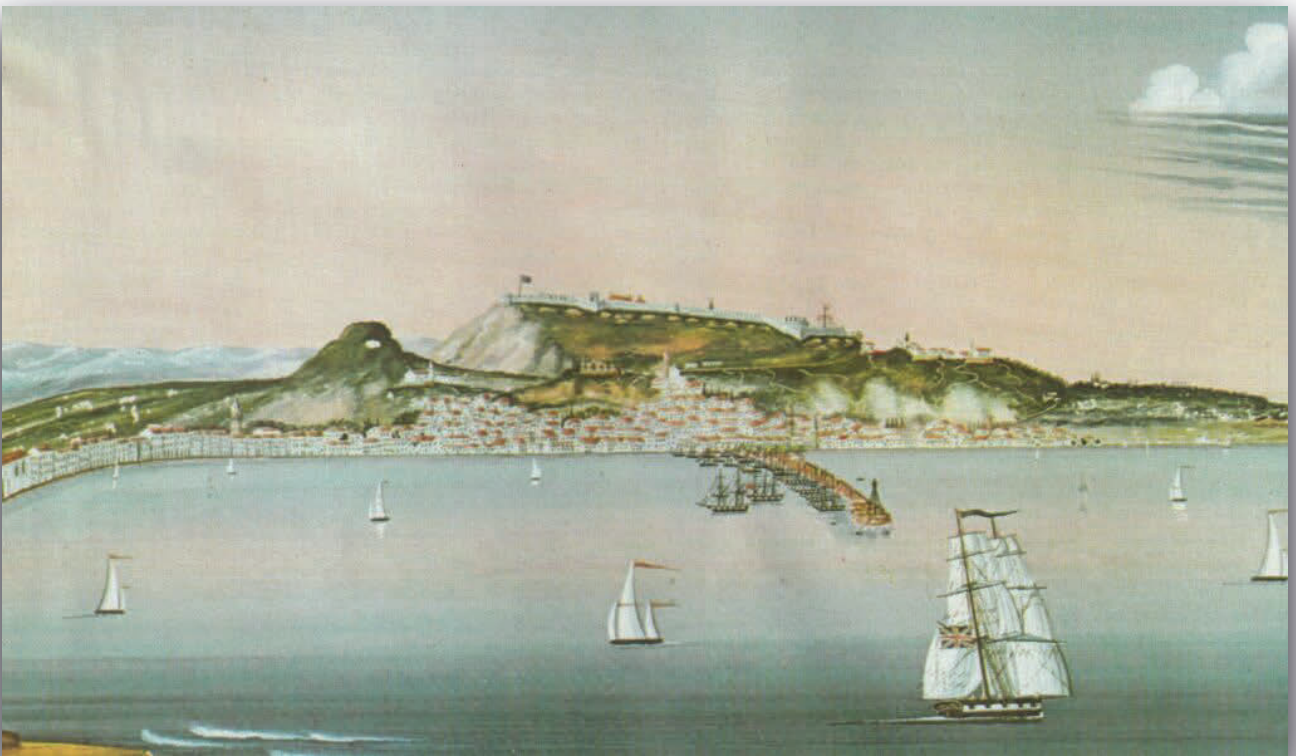
Θ. Κολοκοτρώνη: Διήγησις συμβάντων της Ελληνικής Φυλής, σελ. 37-38.

Το 1809, η προοδευτική εκδίωξη των Γάλλων και η κατάληψη των νησιών από την Αγγλία απέφεραν ένα «Προσωρινό Σχέδιο της Κυβερνήσεως των Κυθήρων». Τότε ο Κολοκοτρώνης μπήκε στον αγγλικό στρατό και πολέμησε εναντίον των Γάλλων για την κατάληψη της Λευκάδας. Οι υπηρεσίες του ανταμείφθηκαν και του απονεμήθηκε ο βαθμός του ταγματάρχη. Εκεί γνώρισε την στρατιωτική οργάνωση και την διοίκηση στρατιωτών. Έμεινε στη Ζάκυνθο υπηρετώντας στον αγγλικό στρατό μέχρι το 1817 και στη συνέχεια ασχολήθηκε με το ζεμπόριο. Το καλοκαίρι του 1820 διορίστηκε από την ηγεσία της Φιλικής Εταιρείας, αρχηγός των πελοποννησιακών στρατευμάτων. Αφού διεκπεραίωσε τις εκκρεμότητές του στα Επτάνησα, στις 06 Ιανουαρίου 1821 πέρασε στη Μάνη.

Μετά την επιβολή από το «σύμφωνο των Παρισίων» (1815) της βρετανικής προστασίας στα Επτάνησα, το 1817 επιβλήθηκε από τον «Λόρδο Υπατο Αρμοστή των Ιονίων Νήσων» Thomas Maitland, το «Σύνταγμα των Ηνωμένων Κρατών των Ιονίων Νήσων». Το σύνταγμα του εγκατεστημένου στην Κέρκυρα «King Tom», όπως αποκαλούσαν σκωπτικά οι ντόπιοι τον Maitland, αποσκοπούσε στην καταπολέμηση της εθνικής συνείδησης των επτανησίων, ήταν ανελεύθερο και δημιούργησε πλήθος αντιδράσεων. Η στάση του με τη δήμευση των περιοσιών, τον διωγμό των κατοίκων και το ξεπούλημα της Πάργας στον Αλή-πασά ήταν ανθελληνική και σαφώς εχθρική στην Ελληνική Επανάσταση.

Μετά τον θάνατο του Maitland το 1824, τον διαδέχθηκε ο sir Frederick Adam, ο οποίος σε αυτή την κρίσιμη καμπή του ξεσηκωμού, εξυπηρετώντας φυσικά τα αγγλικά συμφέροντα και μετά την «πράξη υποτέλειας – έκκληση προστασίας» της Ελλάδας προς τη Βρετανία το καλοκαίρι του 1825, έδειξε φιλελληνική στάση. Ουσιαστικά όμως ο Adam ήταν το φερέφωνο της βρετανικής κυβέρνησης και ασκούσε σημαντική επιρροή στην επιτροπή της Ζακύνθου αλλά και στους επαναστατημένους αγγλόφιλους.

Άποψη της Ζακύνθου (Ι.Ε.Ε.)

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης 1770 - 1843

ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ Ο ΔΙΩΓΜΟΣ ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ

Κατά τη διάρκεια της ρωσικής επιδρομής στην Ελλάδα, τον Απρίλιο του 1770, οι Τούρκοι είχαν καταφέρει να συγκεντρώσουν και να διοχετεύσουν στον Μοριά για βοήθεια στην απόκρουση των δυνάμεων των Ορλώφ και των απειροπόλεμων Ελλήνων χωρικών, στίφη άγριων και Αλβανών. Την αποχώρηση των Ρώσων από το Ναβαρίνο, ακολούθησε άγρια σφαγή των κυνηγημένων Ελλήνων. Λέγεται μάλιστα ότι φεύγοντας οι Ρώσοι από το Νιόκαστρο παρακολουθούσαν απαθείς πάνω από τα καράβια τους το δράμα των ραγιαδών που εκτελούσαν ομαδικά στην προκυμαία οι άγριοι Αλβανοί του Χατζή Οσμάν μπέη. Μετά τη φυγή των Ρώσων, η λαίλαπα των Αλβανών σάρωνε τα πάντα. Σκηνές απογοήτευσης διαδραματίστηκαν σε όλο τον Μοριά. Η Πάτρα, η Ηλεία, τα Καλάβρυτα, η Ζάτουνα, η Δημητσάνα ερήμωσαν κάτω από την ωμή βία. Ολόκληρες περιοχές παραδόθηκαν στη φωτιά και έγιναν στάχτη. Ο ιερομόναχος και σχολάρχης της Μεγάλης του Γένους σχολής Σέργιος Μακραιοίος (1735- 1819) περιγράφει:

...«Οι δε (Έλληνες) των κοινών ελπίδων εκπεσόντες, οι μιν Μανιάται εις τα ίδια σπήλαια, και τους δυσάντεις αυτών αιγιλώπας κατέφυγον...»...

Το κακό σταμάτησε όταν αυτοί αχόρταγοι, άρχισαν να παρενοχλούν και Τούρκους. Το 1779 ο καπουδάν-πασάς Χασάν Τζεζαϊρλί (Cezayirli Gazi Hasan Paşa) έδωσε τέλος αφού συμμαχησε και με Έλληνες κλέφτες και αρματολούς και καθάρισε τον Μοριά από τους Αλβανούς. Η σφαγή των Αλβανών και η φρικτή πυραμίδα που στήθηκε με τα κεφάλια τους στην Τριπολιτσά, φάνηκε να φέρνει μια έστω και επιφανειακή ηρεμία, στον Μοριά μετά τη θύελλα των Ορλωφικών. Τότε έγινε και η αναγνώριση των αρματολών και έτσι έστω και για λίγο ο Μοριάς ησύχασε.

Ο Γαζή Χασάν Τζεζαϊρλί ήταν Οθωμανός πειρατής από τη Ραιδεστό (Tekirdağ). Ξεκίνησε τη δράση του ως δούλος κωπηλάτης αλλά στη συνέχεια αφού ελευθερώθηκε, κατέφυγε στην Σμύρνη. Εκεί, μπαρκάρισε σε αλγερινό πλοίο. Φθάνοντας όμως στην Κωνσταντινούπολη κατατάχθηκε στον τουρκικό στρατό. Πήρε μέρος και διακρίθηκε στις εκστρατείες στην Αυστρία και στην Πελοπόννησο και αργότερα στάλθηκε στο Αλγέρι όπου πολέμησε, με πολλές επιτυχίες ακόμα και με πειρατικές επιδρομές κατά των Ισπανών. Στο Αλγέρι υπηρέτησε ως διοικητής μιας επαρχίας. Από αυτή τη δραστηριότητά του απέκτησε και το προσωνύμιο "Τζεζαϊρλί", (=Αλγερινός).

Όμως μετά από περιπετειώδη δράση στο Αλγέρι, οι αντιπαραθέσεις του με τον εκεί μπέη τον ανάγκασαν να φύγει κυνηγημένος για την ευρωπαϊκή ακτή της Μεσογείου. Κατά τον διάπλου όμως, συνελήφθη από τους Ισπανούς και φυλακίστηκε για έξι χρόνια στη Μαδρίτη και τη Νάπολη. Απελευθερώθηκε το 1764 σε ανταλλαγή αιχμαλώτων και επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη. Εκεί, μετά από απαίτηση του Αλγερινού μπέη, φυλακίστηκε και πάλι στη φυλακή του σαραγιού. Ο σουλτάνος Μουσταφά Γ', μεταμφιεσμένος σε κατάδικο, τον συνάντησε στη φυλακή και μετά από συζήτηση μαζί του, του παραχώρησε άσυλο. Έτσι ο Χασάν, λόγω της τόλμης και της εμπειρίας του, κατατάχθηκε στον οθωμανικό στόλο και τοποθετήθηκε κυβερνήτης σε πολεμικό πλοίο. Από αυτή τη θέση πήρε μέρος και στην καταστροφική για τους Οθωμανούς ναυμαχία στο Τσεσμέ στις 26 Ιουνίου 1770. Εκεί, αφού το πλοίο του πυρπολήθηκε, μόλις που κατάφερε να διασωθεί κολυμπώντας. Μετά την πανωλεθρία στο Τσεσμέ, ο Χασάν διορίστηκε καπουδάν-πασάς (ναύαρχος) και σχεδόν αμέσως κατάφερε να διώξει τους Ρώσους από τη Λήμνο. Η επιτυχία του απέφερε το «τσελέγκ» (χρυσό στεφάνι) και τους τίτλους του αρχιναύαρχου και του Γαζή (τροπαιούχου). Το 1773 αναδιοργάνωσε τον οθωμανικό στόλο τοποθετώντας σ' αυτόν και ευρωπαίους κυβερνήτες και με επιτυχημένες εκστρατείες κατέπνιξε τις επαναστάσεις στη Συρία και την Αίγυπτο. Μετά και από αυτές τις επιτυχίες του ονομάστηκε «μέγας βεζίρης» (=επικεφαλής των κρατικών υπηρεσιών, του αυτοκρατορικού συμβουλίου και της δικαιοσύνης, διοικητής του στρατού, σουλτανικός σφραγιδοφύλακας και στην ουσία ο μόνος πληρεξούσιος και αντιπρόσωπος του σουλτάνου). Μετά την αποχώρηση των Ρώσων και την κάθοδο των Αλβανών στην ελληνική χερσόνησο, το 1774, αρκετοί Οθωμανοί αξιωματούχοι πρότειναν στο σουλτάνο γενική σφαγή και εξολόθρευση των Ελλήνων ανεξάρτητα από την ηλικία τους. Κι ενώ η σφαγή είχε σχεδόν αποφασισθεί ο Χασάν με κύριο επιχείρημα το: «αν σκοτωθούν όλοι οι Έλληνες,

ποιός θα πληρώνει το χαράτσι;» κατάφερε, χωρίς βέβαια να το θέλει, να αποτρέψει την εξόντωση του συνόλου των Ελλήνων της ελληνικής χερσονήσου...

Τον επόμενο χρόνο όμως, επέστρεψε στην Πελοπόννησο για να υποτάξει και τους κλέφτες που πριν ένα χρόνο είχαν συμμαχήσει μαζί του με «μπουγιουρντί» που τους είχε στείλει τότε ο Χασάν «για να ευρή ο ραγιάς το δίκιό του»... Τον διωγμό των κλεφτών ακολούθησε η σύλληψη και δολοφονία του μπέη της Μάνης Γρηγοράκη Καπετανάκη. Η αντίδραση στην επίθεση ήταν άμεση αφού οι διωκόμενοι κλέφτες στασίασαν, κατέλαβαν το κάστρο του Πασαβά και εξόντωσαν 700 τουρκικές οικογένειες. Τότε ακολούθησε μαζική εξόντωση των κλεφτών και μεταξύ αυτών των Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνη και Παναγιώταρου Βενετσανάκη. Διασώθηκε ο δεκάχρονος Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

Το 1784 όμως, ακολούθησε νέα επιδρομή Αλβανών. Τότε ο Αλή-πασάς, που ακόμα ήταν αρχηγός ληστρικών συμμοριών, αφού δεν κατόρθωσε να τοποθετηθεί από τον Κούρτ-Αχμέτ πασά, δερβέναγας στο Βεράτι, εξώθησε τους Αλβανούς, κυρίως ληστές, που είχε στη διάθεσή του να γίνουν αντάρτες και να πλημμυρίσουν τη Θεσσαλία και την υπόλοιπη Ελλάδα. Ο στόχος του Αλή ήταν απλός. Η Πύλη θα αναγκαζόταν να ζητήσει τη βοήθειά του για την πάταξη της εγκληματικότητας και την καταδίωξη των ληστών και έτσι θα ήταν πιο εύκολο γι' αυτόν να ισχυροποιήσει τη θέση του στις φιλόδοξες διεκδικήσεις του. Πράγματι, οι απολυθέντες από τον Αλή εγκληματίες Αλβανοί έπεφταν κατά στίφη στις πόλεις και τα χωριά και λεηλατούσαν, ερήμωναν και κατέκαιαν καθετί στο διάβα τους. Ήταν μια επανάληψη των γεγονότων αμέσως μετά τα Ορλωφικά. Τώρα όμως, αυτή η κάθοδος προκάλεσε την οργή του σουλτάνου που ήθελε ηρεμία στην επικράτεια λόγω και του ρωσο-τουρκικού πολέμου.

Έτσι ο σουλτάνος αναγκάστηκε να τους επικηρύξει και να εξαπολύσει γενικό διωγμό εναντίον τους. Τόσο αυστηρός ήταν ο διωγμός του που αυτοί κατέφευγαν στα βουνά και έβρισκαν καταφύγιο στους Έλληνες βοσκούς που τους έκρυβαν από την οργή των Τούρκων. Έτσι διαμορφώθηκαν και ιδιαίτερες σχέσεις μεταξύ των Αλβανών και των Ελλήνων που φαίνονται ισχυρές σε πολλές περιπτώσεις του μετέπειτα ξεσηκωμού. Σ' αυτόν τον διωγμό των Αλβανών ο βεζύρης του Μοριά, κυρίως από παρανόηση αλλά και μισαλλοδοξία, έβαλε και τον καπετάν-Ζαχαριά Μπαρμπιτσιώτη στην ίδια μοίρα. Ο Ζαχαριάς ήταν μια ιδιαίτερη και αδικημένη από την Ιστορία μεγάλη μορφή της προεπαναστατικής περιόδου. Γεννήθηκε το 1759 και ανδρώθηκε σε μια δύσκολη εποχή σκλαβιάς, γεμάτη φόνους, δηώσεις, κατατρεγμούς και περίεργες συνεργασίες. Μετά τον διωγμό των Αλβανών και την αναγνώριση των αρματολών, ο Ζαχαριάς το 1781 έγινε ο αρχηγός της αρματολικής ομοσπονδίας. Οι αρματολοί (τουρκ. martolos, martoloz ή mertiloz) ήταν ένοπλοι, οι οποίοι συγκροτούσαν μισθοφορικά σώματα υπεύθυνα για την ασφάλεια και την έννομη τάξη στις περιοχές ευθύνης τους, τα αρματολίκια. Μετά το 1786 υπαρχηγός της ομοσπονδίας διετέλεσε ο νεαρός τότε Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

Το 1787, στην προσπάθεια για την επικράτηση της αρματολικής ομοσπονδίας, ο Ζαχαριάς μέσω του αφοσιωμένου σ' αυτόν Αλβανού μπουλούμπαση Μάνη, μάζεψε χίλιους τριακόσιους καταδιωκόμενους Αλβανούς, εξακόσιους ακόμα Μανιάτες και μαζί με τους τετρακόσιους δικούς του έφτιαξαν ένα αξιοπόλεμο σώμα με περισσότερους από δυο χιλιάδες άνδρες. Σε σύσκεψη που είχε γίνει πριν λίγες μέρες στην Τρίπολη, Έλληνες και Τούρκοι πρόκριτοι, μετά από προτροπή του βεζίρη, είχαν αποφασίσει να τον σκοτώσουν. Όμως ο Ζαχαριάς είχε παντού πιστούς και αφοσιωμένους φίλους και τα σχέδια της δολοφονίας του, την άνοιξη του 1787, απέτυχαν.

Η δράση του καπετάν-Ζαχαριά είχε αγγίξει τα όρια του μύθου. Αλλόκοτα και μεγάλα κατορθώματα, αξιοζήλευτες στρατηγικές και συμφωνίες, έδωσαν την αίγλη του ηγέτη σ' αυτόν τον αγριωπό Μανιάτη. Η αποδοχή του ήταν τόσο μεγάλη, που όπως φαίνεται και από τις σχέσεις του, τον εμπιστεύονταν ακόμα και Τούρκοι, Έλληνες Μουσουλμάνοι αλλά και Αλβανοί, όσο και οι δικοί του Μανιάτες. Βέβαια, το ότι προδόθηκε το 1805 στο χωριό Τσέρια της Μάνης από τον κουμπάρο του Π. Κουκέα αλλά και τον Αντώνμπεη Γρηγοράκη και τον Παναγιώτη Μούρτζινο, δεν μειώνει σε τίποτα την ευρεία αποδοχή και αναγνώρισή του. Όμως η αρματολική ομοσπονδία του Μοριά αποδυναμώθηκε καιρία.

Η Πύλη, θέλοντας να απαλλαγεί από τις πελοποννησιακές και ρουμελιώτικες δυνάμεις των κλεφτών που είχαν συμμετάσχει στην εκστρατεία των Ρώσων κατά του συμμάχου της, Ναπολέοντα Βοναπάρτη, αποφάσισε την εξόντωση των κλεφτών:

[...] «Η συμμετοχή Ελλήνων εις την κατά Ναπολέοντος εκστρατείαν των Ρώσων έκρινε και την τύχην του Αρματωλισμού της Πελοποννήσου» [...] [..]
 [...] « Αρχομένου λοιπόν του Οκτωβρίου του 1805 απεφασίσθη παρά της Πύλης, εισηγήσει των επιτοπίων αρχών, η καταστροφή του Τζανέτμπεη ως αρχηγού της υπό τους Ρώσους στρατολογίας των Μανιατών, η δολοφονία του Ζαχαριά ως ηγέτου της Αρματωλικής ομοσπονδίας και η εξόντωση των Κολοκοτρωναίων ως καταλυόντων εν Αρκαδία πάσαν σκιάν εξουσίας δια των επιδρομών αυτών» [...]

Η επανάσταση των Σέρβων του Καραγιώργη (1804) αναζωπύρωσε τις ελπίδες της μωραϊτικής κλεφτουριάς, που άρχισε να χτυπάει καιρίους στόχους. Ο κλέφτης Γιώργος από τον Αετό, απήγαγε τον προεστό των Γαργαλιάνων και φοροεισπράκτορα του Πατριαρχείου, πρωτοσύγκελο Χριστιανουπόλεως Άνθιμο Ανδριανόπουλο. Ήταν κάτι που οδήγησε τον σουλτάνο Σελίμ Γ' να αναγκάσει τον Πατριάρχη Καλλίνικο Ε' να αφορίσει τους κλέφτες:

[...] Η χαριστική βολή ήρθε λίγο αργότερα. Οι Κολοκοτρωναίοι άρχισαν να επιτίθενται συστηματικά εναντίον των Τούρκων και των προσκνημένων κοτζαμπάσηδων· αποκορύφωμα των επιθέσεων αυτών ήταν η κακοποίηση και καταλήστευση του πρωτοσύγκελλου Αδριανόπουλου, που περιερχόταν τον Μοριά ως απεσταλμένος του Πατριαρχείου για να συλλέξει τα δικαιώματα της Μεγάλης Εκκλησίας.[...]
 [...] Για εκδίκηση ο μόρα βαλεσής Οσμάν Πασάς ζήτησε από τον σουλτάνο Σελίμ να διατάξει τον πατριάρχη Καλλίνικο Ε' να αφορίσει τους κλέφτες του Μοριά, πράγμα και το οποίο έγινε (Οκτώβριος 1805). [...]

Ακολούθησε ο απηνής διωγμός αρματολών και κλεφτών που δεν έβρισκαν πουθενά ησυχία. Οι Τούρκοι συνέλαβαν πολλούς Έλληνες με την κατηγορία της υπόθαλψης των Κολοκοτρωναίων και των συντρόφων τους. Έτσι άρχισε μια καταδίωξη, ο κατατρογμός των κλεφτών. Σχεδόν σε κάθε χωριό στήνονταν ενέδρες για να τους συλλάβουν. Η κίνηση των Τούρκων για την απομόνωση των κλεφτών στον Μοριά, στέφθηκε από επιτυχία. Όσοι γλύτωσαν πέρασαν στα Επτάνησα και κυρίως στη Ζάκυνθο, όπου μπήκαν στον εκεί αγγλικό στρατό:

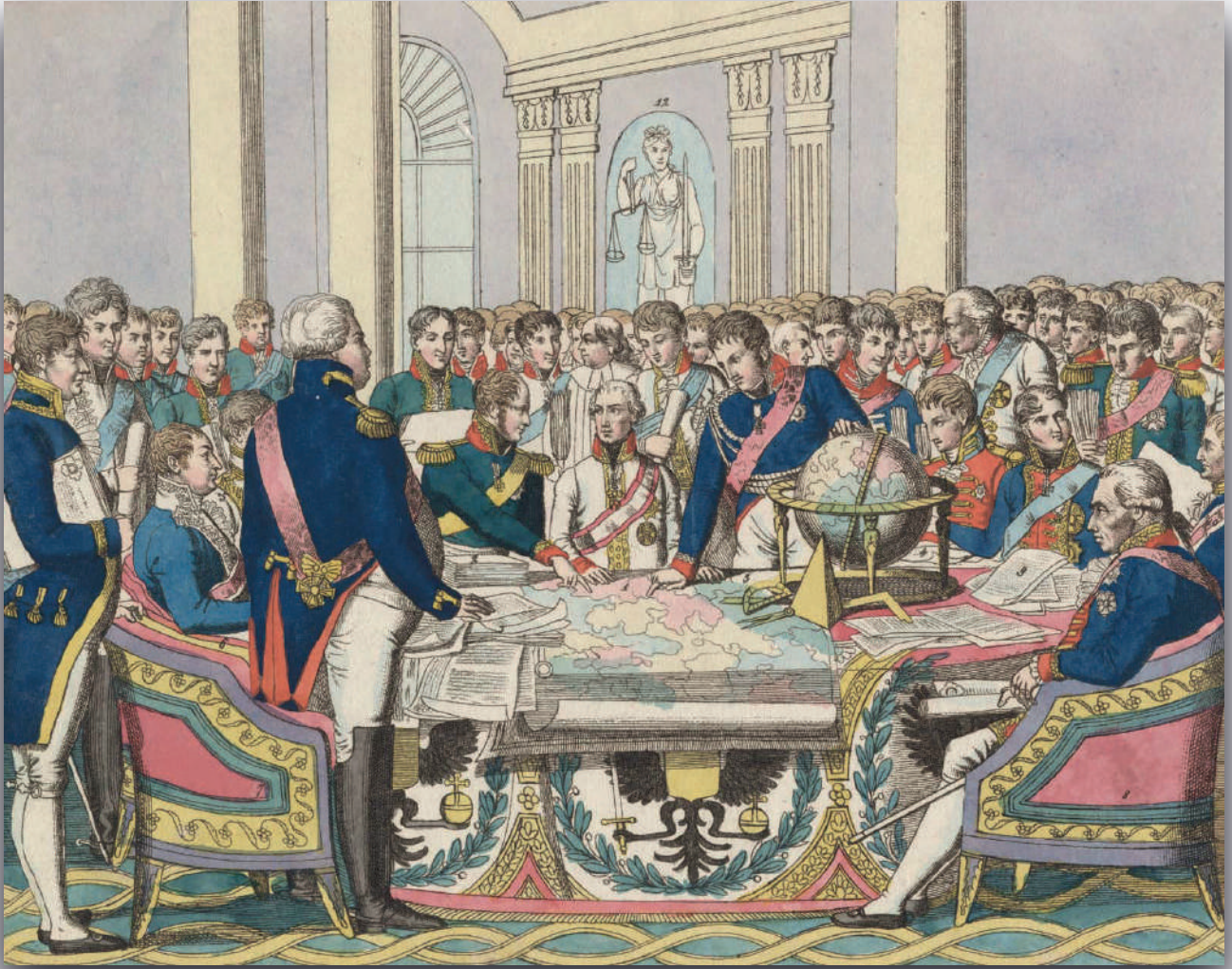
[...] «μετά τον αφορισμόν ούτε εις τους φίλους των ούτε εις τους συγγενείς των ούτε εις ουδένα εύρισκον άσυλον. Απανταχού της Πελοποννήσου και εις τα όρη, εις τα βουνά, εις τα δάση και εις τους βράχους, καταφοράν, καταδίωξιν απάντων. Οι δε Τούρκοι πάντας αδιακρίτως τους γνωρίμους, φίλους και συγγενείς του Κολοκοτρώνη εφόνευσαν δια μικράς υποψίας. Αντέσχον δε επί δύο μήνας» [...] [..]
 [...] Ο ίδιος ο Θεόδωρος μόλις και μετά βίας μπόρεσε να περάσει μέσω Κυθήρων στη Ζάκυνθο, αφού γλύτωσε παρά τριχα από τη συνωμοσία που είχαν εξυφάνει οι προεστοί της Μάνης Δουράκης και Αντωνόμπεης. [...]

Τα κείμενα προέρχονται από:

Τάκη Χ. Κανδηλώρου, «Ο αρματωλισμός της Πελοποννήσου», εν Αθήναις 1924

Μεμονωμένοι πυρήνες επαναστατικής δραστηριότητας συνέχισαν να υπάρχουν μόνο στη Δυτική Στερεά με τον Κατσαντώνη, στον Όλυμπο με τον Νικοτσάρα και στη Θεσσαλία με τον κληρικό Ευθύμιο Βλαχάβα.

Το συνέδριο της Βιέννης. Υδατογραφία (συλλογή Friedrich)

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ & ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΣΑΝ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΝ 19ο ΑΙΩΝΑ

Το διεθνές διπλωματικό πεδίο πριν και κατά την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης.

Μια σειρά συγκρούσεων που ταλάνισε την κεντρική Ευρώπη στις αρχές του 19ου αιώνα, ήταν οι Ναπολεόντειοι πόλεμοι. Από το 1805 μέχρι το 1815, μεταβαλλόμενοι συνασπισμοί χωρών, συνήθως χρηματοδοτούμενοι από την Αγγλία, συγκρούονταν με τη Γαλλική αυτοκρατορία και τους συμμάχους της υπό την ηγεσία του Ναπολέοντα. Οι συνασπισμοί αυτοί έδωσαν το όνομα σε καθέναν από τους πολέμους. Το 1805 ο τρίτος συνασπισμός, το 1806-07 ο τέταρτος, το 1809 ο πέμπτος, το 1813 ο έκτος και το 1815 ο έβδομος. Η σύγκρουση με τον τρίτο συνασπισμό οδήγησε στον θρίαμβο του Ναπολέοντα στο Αούστερλιτς, αν και την ίδια εποχή οι Άγγλοι τον νίκησαν στο Τραφάλγκαρ και πήραν τον θαλάσσιο έλεγχο. Όμως, βλέποντας την κυριαρχία του Ναπολέοντα στην κεντρική Ευρώπη η Πρωσία, μαζί με τη Ρωσία, τη Σουηδία και τη Σαξονία προχώρησαν σε νέο πόλεμο το 1806. Ο Ναπολέων όμως, με τη «Μεγάλη Στρατιά» του (Grande Armée), συνέτριψε τους Πρώσους στην Ιένα (Iena) το 1806 και τους Ρώσους στο Φρίντλαντ (Friedland) το 1807. Ακολούθησαν οι «*δυο συνθήκες του Τιλσίτ (Tilsit)*» στις 25 και 27 Ιουνίου 1807. Στην πρώτη από αυτές, τη γαλλο-ρωσική συνθήκη, μεταξύ των άλλων όρων, υπήρχαν δύο μυστικά άρθρα που αφορούσαν όλες τις κτήσεις της οθωμανικής αυτοκρατορίας και βέβαια και την ελληνική χερσόνησο. Στο πρώτο από αυτά, η Ρωσία πήρε τη βόρεια Βουλγαρία, τη Μολδαβία, τη Βλαχία και τη Βεσσαραβία, η Αυστρία τη Βοσνία και τη Σερβία μέχρι τη Θεσσαλονίκη και η Γαλλία την Αλβανία, τη Θεσσαλία, την Πελοπόννησο και την Κρήτη. Στο δεύτερο μυστικό άρθρο η Ρωσία παραχώρησε τα Επτάνησα απ' ευθείας στον Ναπολέοντα.

Με στόχο την οικονομική αποδυνάμωση της Βρετανίας, ακολούθησε η εισβολή του Ναπολέοντα στην Ιβηρική χερσόνησο που άνοιξε «εξαετή πόλεμο» με την Πορτογαλία και την Ισπανία. Το 1809 ακολούθησε νέος συνασπισμός, ο πέμπτος, με επικεφαλής την Αυστρία. Κι αυτός όμως έληξε σύντομα και πάλι με νίκη της «Μεγάλης Στρατιάς» στη μάχη του Βάγκραμ (Wagram). Το θετικό από αυτήν τη σύγκρουση για το ελληνικό ζήτημα ήταν η ακύρωση στην πράξη του πρώτου μυστικού άρθρου της γαλλο-ρωσικής συνθήκης του Τιλσίτ.

Το 1812 ο Ναπολέων στράφηκε, χωρίς επιτυχία εναντίον της Ρωσίας. Η εκστρατεία ήταν καταστροφική για τη «Μεγάλη Στρατιά». Έτσι ο έκτος συνασπισμός ήταν αναμενόμενος. Το 1813, Ρωσία, Αυστρία και Πρωσία επιτέθηκαν στον Ναπολέοντα και κατάφεραν να τον νικήσουν στη μάχη της Λειψίας και εισέβαλαν στη Γαλλία τον Μάρτιο του 1814. Ο ηττημένος Ναπολέων παραιτήθηκε και εξορίστηκε στην Έλβα ενώ την τύχη της Γαλλίας ανέλαβαν και πάλι οι Βουρβόνοι. Όμως ο Βοναπάρτης δεν είχε πει την τελευταία του λέξη. Δραπέτευσε από τη νήσο Έλβα και ανέλαβε και πάλι τις τύχες της Γαλλίας για εκατό ημέρες. Όμως, ο έβδομος συνασπισμός με φανερό πια την παρουσία της Βρετανίας και τη Ρωσία, την Ελβετία, την Ολλανδία, την Πρωσία, τη Σουηδία, την Αυστρία και πολλά γερμανικά κρατίδια στο πλευρό της, στις 18 Ιουνίου 1815, σήμανε το τέλος των Ναπολεόντειων πολέμων στη μάχη του Βατερλώ. Ο Ναπολέων εξορίστηκε στην Αγία Ελένη όπου και μετά από έξι χρόνια πέθανε. Οι ειρηνευτικές συνομιλίες, αρχικά για μια εκχειρία, είχαν ξεκινήσει πολύ πριν την οριστική λήξη των πολέμων και κατέληξαν στο «*σύμφωνο ή συνθήκη της Σωμόν (Chaumont)*» την 1η Μαρτίου 1814. Το σύμφωνο και οι όροι που υπογράφηκαν από την Αυστρία, τη Ρωσία, την Πρωσία και την Αγγλία είχαν απορριφθεί τότε από τον Ναπολέοντα. Οι όροι όμως αυτού του συμφώνου, συμπεριλήφθηκαν στο δεύτερο «*σύμφωνο των Παρισίων*», στις 23 Μαΐου 1815. Αυτό προέβλεπε αρχικά μια εικοσαετή συμμαχία των συμβαλλομένων ευρωπαϊκών «Μεγάλων Δυνάμεων», την παλινόρθωση της βασιλείας και την επιστροφή του βασιλιά της Γαλλίας Λουδοβίκου ΙΗ΄ (Louis XVIII), καθώς και πολλά εδαφικά ζητήματα, όπως τα σύνορα της Γαλλίας, την αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Ελβετίας, την προσάρτηση της Μάλτας στην Αγγλία, τη διατήρηση του συνασπισμού των γερμανικών κρατιδίων, την προσάρτηση Γάλλο-γερμανικών εδαφών στην Πρωσία, την αυτοτέλεια του πριγκιπάτου του Μονακό, τον διάπλου του ποταμού Ρήνου και την απόδοση του Αγίου Δομίνικου στην Ισπανία. Φυσικά, λόγω της εξαιρετικά στρατηγικής θέσης των Επτανήσων δεν υπήρξε καμία συμφωνία για υπαγωγή τους σε κάποια από τις μεγάλες δυνάμεις και αποφασίστηκε, το θέμα να συζητηθεί σε επόμενη σύσκεψη.

Όμως η Γερουσία της Επτανήσου είχε αποστείλει έγγραφο προς τους αντιπροσώπους των αυτοκρατόρων και των βασιλέων της συνόδου με συγκεκριμένες προτάσεις:

- αναγνώριση των Επτανήσων ως ανεξάρτητου και κυρίαρχου κράτους χωρίς καμία υποτέλεια.
- διατήρηση σε ισχύ του γαλλικού Συντάγματος του 1803 μέχρι αυτό να τροποποιηθεί αργότερα.
- Ενσωμάτωση των πρώην βενετικών κτήσεων στα παράλια της Ηπείρου στο νέο κράτος.

Τελικά, η Γαλλία παραιτήθηκε από τις αξιώσεις της και έτσι η Αγγλία, που είχε ήδη καταλάβει σταδιακά όλα τα Επτάνησα μέχρι την κατάληψη και της Κέρκυρας στις 12 Ιουνίου 1814, ανέλαβε στις 9 Νοεμβρίου 1815 με λόρδο ύπατο αρμοστή τον Άγγλο, Thomas Maitland, την «προσωρινή κατοχή» τους ως προτεκτοράτο, με παλινδρόθηση της ελεύθερης Επτανήσου Πολιτείας της 21ης Μαρτίου 1800 και δημιουργία «Ηνωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων» (Stati Uniti delle isole Ionie). Λίγο αργότερα, ο Μάιτλαντ επέβαλε το σύνταγμα του 1817, το οποίο θεωρητικά καθιέρωνε κοινοβουλευτικό πολίτευμα αλλά στην ουσία διατηρούσε το ομοσπονδιακό κράτος με όλες τις εξουσίες στα χέρια του αρμοστή. Ταυτόχρονα, πολλά από τα συνταγματικά δικαιώματα της Επτανήσου Πολιτείας καταργήθηκαν.

Για την Ελληνική Επανάσταση η στάση της Ρωσίας και των άλλων ευρωπαϊκών δυνάμεων ήταν ιδιαίτερα αποφασιστική για την τύχη της. Έχοντας να αναμετρηθούν με την τεράστια οθωμανική αυτοκρατορία, οι Έλληνες είχαν την ανάγκη να υπολογίζουν στη συμπαράσταση των χριστιανικών κρατών της Ευρώπης και ιδιαίτερα της Ρωσίας, που μπορεί να μην είχε ανταποκριθεί στον ξεσηκωμό του 1770, αλλά που η Φιλική Εταιρεία την υπολόγιζε ως βέβαιη. Και αφού η συμμετοχή της Ρωσίας στην Ιερή συμμαχία δεν της επέτρεπε την φανερή υποστήριξη στην προσπάθεια απελευθέρωσης των Ελλήνων, οι ξεσηκωμένοι υπολόγιζαν στην εξασφάλιση που θα τους προσέφερε η Ρωσία στην αποτροπή μιας ενδεχόμενης επέμβασης των ευρωπαϊκών δυνάμεων για την καταστολή της Επανάστασης. Και πράγματι αυτό έγινε με την «ανατολική πολιτική» της Ρωσίας. Ο τσάρος Αλέξανδρος Α΄, στηριζόμενος στη συνθήκη της Βιέννης, θεωρούσε ότι αφού ο σουλτάνος Μαχμούτ Β΄ είχε εξαιρεθεί από την Ιερή συμμαχία, το «Ανατολικό ζήτημα» και οι υποθέσεις της οθωμανικής αυτοκρατορίας ήταν «εσωτερικές υποθέσεις της Ρωσίας». Αυτή η θεώρηση του έδινε το δικαίωμα να εισβάλει στην οθωμανική αυτοκρατορία όταν αυτός έκρινε, όπως άλλωστε είχε εισβάλει και η Αυστρία στη Νάπολη «ως αναγκαιότητα της Ευρώπης». Συνεπώς οι άλλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, «σεβόμενες» το μέγεθος της συμμαχίας τους Ρωσίας, δεν μπορούσαν να προχωρήσουν σε στρατιωτική επέμβαση στην Ελλάδα. Αργότερα, όταν πια η Επανάσταση βρισκόταν στο κρισιμότερο σημείο της, το πρωτόκολλο της Πετρούπολης έδινε ελπίδα στους ξεσηκωμένους. Μια ανάλυση των διεθνών συνθηκών και των συνεδρίων, που έγιναν λίγο πριν αλλά και κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης, μπορεί να ρίξει φως στο διεθνές κλίμα και τις αντιδράσεις για τις κατά τόπους επιχειρούμενες εθνικές εξεγέρσεις στην Ευρώπη και τα Βαλκάνια, αλλά και για τις ελληνικές κυβερνητικές αποφάσεις και τις εμφύλιες διενέξεις που τις ακολούθησαν:

- **Το συνέδριο της Βιέννης.**

Το συνέδριο της Βιέννης (18 Σεπτεμβρίου 1814 – 9 Ιουνίου 1815) ήταν ένα από τα σημαντικότερα στην Ευρώπη και εκτός από την τεράστια σημασία του στην ευρωπαϊκή ιστορία, αποτέλεσε σταθμό και για την εξέλιξη της Ελληνικής Επανάστασης που ξέσπασε λίγα χρόνια αργότερα. Στο συνέδριο αυτό που διοργανώθηκε πριν τη διαφαινόμενη ολοκληρωτική ήττα του Ναπολέοντα και μετά την πρώτη συνθήκη των Παρισίων (1814), συμμετείχαν όλες οι τότε ευρωπαϊκές ηγεμονίες εκτός από την οθωμανική αυτοκρατορία, τον «μεγάλο ασθενή» της Ευρώπης. Το συνέδριο σηματοδότησε το τέλος των φιλελεύθερων, δημοκρατικών μηνυμάτων της γαλλικής επανάστασης και εδραίωσε την επάνοδο στα απολυταρχικά ευρωπαϊκά καθεστώτα πριν από αυτήν. Το συνέδριο συγκάλεσαν οι ηγεμόνες των τεσσάρων «Μεγάλων Δυνάμεων» της εποχής, δηλαδή της Ρωσίας, της Αυστρίας της Πρωσίας και της Βρετανίας. Στο συνέδριο, ήταν παρόντες:

- Ο τσάρος της Ρωσίας Αλέξανδρος Α΄ Παύλοβιτς (Александр I Павлович), που συνοδευόταν από τον υπουργό εξωτερικών κόμη Καρλ Νεσελρόντε (Count Karl Robert Nesselrode) και τον

γραμματέα-σύμβουλο, βοηθό επί των εξωτερικών Ιωάννη Καποδίστρια. Στην ακολουθία του τσάρου συμμετείχε και ο υπασπιστής του, υποστράτηγος τότε, Αλέξανδρος Υψηλάντης.

- Την Αυστρία εκπροσώπησε ο υπουργός των εξωτερικών Κλέμενς Μέττερνιχ (Klemens Wenzel Lothar von Metternich) και ο βοηθός του βαρόνος Johann von Wessenberg. Η πληροφόρηση του αυτοκράτορα Φραγκίσκου Α' (Franciscvs I.D.G, Avstriae Imperator) ήταν άμεση.
- Την Πρωσία και τον βασιλιά της Φρειδερίκο-Γουλιέλμο Γ' (Friedrich Wilhelm III Koenig V. Preussen) ο οποίος όμως ήταν παρών στην Βιέννη, εκπροσωπούσαν στο συνέδριο ο καγκελάριος πρίγκιπας Karl August von Hardenberg και ο διπλωμάτης και σύμβουλος Wilhelm von Humboldt.
- Την Αγγλία εκπροσωπούσε αρχικά ο υπουργός εξωτερικών υποκόμης Ρόμπερτ Στιούαρτ του Κάσελρι (Robert Stewart, του Castlereagh) και στη συνέχεια, μετά τον Φεβρουάριο του 1815 ο Arthur Wellesley, πρώτος δούκας του Ουέλινγκτον (Duke of Wellington).
- Στο συνέδριο πήρε μέρος και η Γαλλία, η κατοπινή πέμπτη μεγάλη ευρωπαϊκή δύναμη. Την Γαλλία και τον βασιλιά Λουδοβίκο ΙΗ' (Louis XVIII) εκπροσώπησαν στο συνέδριο ο υπουργός εξωτερικών Charles Maurice de Talleyrand-Périgord, καθώς και ο πληρεξούσιος υπουργός του, δούκας του Dalberg. Βέβαια ο Λουδοβίκος είχε ταυτόχρονα και μυστική αλληλογραφία με τον πανίσχυρο τότε, υπουργό εξωτερικών της Αυστρίας, Κλέμενς Μέττερνιχ (Klemens Wenzel Lothar von Metternich).
- Στο συνέδριο παρέστησαν επίσης, λόγω και της συνθήκης του Παρισιού (1814) και εκπρόσωποι από την Ισπανία, την Πορτογαλία, τη Σουηδία, τη Δανία, την Ελβετία, την Ολλανδία, τη Βαυαρία, τη Γένοβα, ο εκπρόσωπος του πάπα καρδινάλιος Ercole Consalvi κ.α.

Η απουσία του σουλτάνου και των αντιπροσώπων του επηρέασε τις εξελίξεις, αφού έτσι δεν υπήρχε κανένα εμπόδιο για τους δυτικοευρωπαίους στη διαμόρφωση της πρόσβασης στις ασιατικές αποικίες τους. Φυσικά αυτό έθετε την οθωμανική αυτοκρατορία στο περιθώριο των εξελίξεων και φυσικά επιτάχυνε την παρακμή της αφού οδήγησε στον κατακερματισμό της σε μικρά εθνικά κράτη, εν πολλοίς δορυφόρους των μεγάλων δυνάμεων της εποχής. Παρά τα προβλήματα που φαίνεται ότι δημιουργούσε η κατάρρευση της οθωμανικής αυτοκρατορίας στη διαμόρφωση των νέων φυσικών αλλά και πολιτικών συνόρων της Ευρώπης, είναι πιθανό ότι αυτός ο διαμελισμός ήταν προσχεδιασμένος υπό τον τίτλο «Ανατολικό ζήτημα». Άλλωστε η δημιουργία των βαλκανικών κρατών ήταν αποτέλεσμα είτε υποστήριξης των μεγάλων, όπως στην περίπτωση της Ελλάδας, είτε απόλυτης κατεύθυνσης, όπως στη Ρουμανία ή τη Σερβία. Αλλά και εκτός των Βαλκανίων οι επεμβάσεις των «μεγάλων» για την εξασφάλιση γι' αυτούς των δρόμων της Ανατολής, βοήθησαν κι άλλα κράτη όπως η Αίγυπτος, η Τυνησία κ.α.

• Η Ιερή συμμαχία και το σύστημα των συνεδρίων της.

Τρεις μήνες μετά τη λήξη του συνεδρίου της Βιέννης, στις 14 Σεπτεμβρίου 1815 μια έμπνευση του τσάρου Αλεξάνδρου Α' για μια χριστιανική αλληλέγγυα ένωση των ευρωπαϊκών χωρών ήταν η απαρχή για μια συμμαχία τους, πρόδρομο της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Την αρχικά τριμερή μυστική συμμαχία υπέγραψαν αυτοπροσώπως ο τσάρος της Ρωσίας Αλέξανδρος Α' Παύλοβιτς, ο αυτοκράτορας της Αυστρίας Φραγκίσκος Α' (Franciscvs I D.G, Avstriae Imperator) και ο βασιλιάς της Πρωσίας Φρειδερίκος Γουλιέλμος Γ' (Friedrich Wilhelm III Koenig V. Preussen). Στη συμμαχία προσχώρησε τον ίδιο χρόνο και η Αγγλία. Για να αντιληφθεί κανείς αυτή την πρόταση του τσάρου, θα πρέπει να αναλογισθεί ότι τότε η Ευρώπη έβγαине από 25 χρόνια πολέμων και αίματος και ότι μόνο οι ανθρώπινες απώλειες ήταν 6.000.000! Έτσι επιδίωξη των ηγετών της ήταν η εξασφάλιση ηρεμίας και ειρήνης και αποφυγή κάθε αλλαγής στις ηγεμονίες τους. Το κείμενο της συμμαχίας διαπνέεται από χριστιανικές αρχές, αλλά είναι σαφές και ο ρόλος που επεφύλασσαν για τον εαυτό τους οι ηγεμόνες:

«...Οι τρεις Ηγεμόνες θεωρούσιν εαυτούς ως απλούς υπό της Θείας Προνοίας τεταγμένους εκτελεστάς των βουλών της Προνοίας, ίνα αρχωσι των διαφόρων κλάδων μιας και της αυτής οικογενείας....»

Την πρόταση του τσάρου εκμεταλλεύτηκε ο τότε πρωταγωνιστής της ευρωπαϊκής πολιτικής σκηνής, ο Αυστριακός υπουργός εξωτερικών Κλέμενς Βέντσελ Λόταρ φον Μέττερνιχ (Klemens Wenzel Lothar von Metternich). Η υπογραφή της συνθήκης των Παρισίων έγινε από αυτόν εξ ονόματος όλων των ηγεμόνων της Ευρώπης. Στη συνέχεια η εμπιστοσύνη των ευρωπαίων ηγετών στο πρόσωπό του, του

επέτρεψε να διευθύνει και χειραγωγώντας το συνέδριο της Βιέννης να ανακηρυχθεί σε «αμαξηλάτη της Ευρώπης». Έτσι ο Μέττερνιχ, σφοδρός πολέμιος κάθε φιλελεύθερης προσπάθειας επέβαλε την πολιτική του στο όνομα της ευρωπαϊκής γαλήνης. Προέδρευε σχεδόν σε κάθε συνέδριο και προσπαθούσε να ιδρύσει μια ομοσπονδία αυτοκρατόρων και βασιλιάδων, αφού αυτοί, σύμφωνα με τις αντιλήψεις του, ήταν οι φορείς της θεϊκής εντολής για τη ρύθμιση της τύχης των ευρωπαϊκών λαών! Έτσι, ο Μέττερνιχ κατάφερε μέχρι το 1822 να επιβάλει απολυταρχικά τις απόψεις του χωρίς ουσιαστικό αντίπαλο. Η προσπάθειά του για την εδραίωση μιας σταθερής ειρήνης οδηγούσε σε υπερβολές που έφεραν καταπίεση και παρεμβάσεις σε επαναστατημένους πληθυσμούς.

Οι ηγέτες της συμμαχίας αποφάσισαν να συνεδριάζουν τακτικά ώστε να αντιμετωπίζουν τυχόν προβλήματα που θα μπορούσαν να διασαλεύσουν την ειρήνη και την τάξη στην Ευρώπη. Μετά την ίδρυση της Ιερής συμμαχίας έγιναν τέσσερα συνέδρια:

- **Συνέδριο του Aix la Chapelle (Ααχεν)** από 1η Οκτωβρίου μέχρι 18 Νοεμβρίου 1818. Η Γαλλία μπαίνει στην Ιερή συμμαχία.
- **Συνέδριο του Troppau (Οπάβα της Τσεχίας)** από 20 Οκτωβρίου μέχρι 8 Δεκεμβρίου 1818.
- **Συνέδριο του Laybach (Λιουμπλιάνα)** από 26 Ιανουαρίου μέχρι 12 Μαΐου 1821
- **Συνέδριο της Verona** από 6 Οκτωβρίου μέχρι 2 Δεκεμβρίου 1822. Συζήτηση για το ελληνικό ζήτημα.

Κύρια αποστολή αυτού του «συστήματος των συνεδρίων», ήταν να γίνει όπλο εναντίον των επαναστατικών κινημάτων στην Ευρώπη και να νομιμοποιήσει τις ένοπλες προσπάθειες καταστολής τους από την συντηρητική ευρωπαϊκή άρχουσα τάξη.

- **Συνέδριο του Ααχεν (Aix la Chapelle).**

Το πρώτο από το «σύστημα συνεδρίων» της Ιερής συμμαχίας έγινε στο Aix la Chapelle, το σημερινό Ααχεν της Γερμανίας, από τις 30 Σεπτεμβρίου μέχρι τις 3 Νοεμβρίου 1818, με τη συμμετοχή της Ρωσίας, της Αυστρίας, της Αγγλίας και της Πρωσίας. Παρόντες σε αυτό ήταν ο τσάρος Αλέξανδρος Α' Παύλοβιτς (Александр I Павлович), ο αυτοκράτορας της Αυστρίας Φραγκίσκος Α' (Franciscvs I D.G, Avstriae Imperator), ο βασιλιάς της Πρωσίας Φρειδερίκος Γουλιέλμος Γ' (Friedrich Wilhelm III Koenig V. Preussen) και οι αντιπρόσωποί τους. Την Αγγλία εκπροσώπησαν ο υπουργός εξωτερικών, υποκόμης Ρόμπερτ Στιούαρτ του Κάσελρι (Robert Stewart, του Castlereagh) και ο δούκας του Ουέλινγκτον (Duke of Wellington) ενώ τη Γαλλία ο πρωθυπουργός της και υπουργός εξωτερικών, Αρμάνδος Εμμανουήλ Πλεσίς 5ος Δούκας του Ρισελιέ (Armand Emmanuel Sophie Septimanie de Vignerot du Plessis, 5eme Dukes de Richelieu). Το ζήτημα της Γαλλίας προηγήθηκε στο συνέδριο. Το κύριο θέμα του συνεδρίου ήταν οι πολεμικές αποζημιώσεις που έπρεπε να καταβάλει στους ευρωπαίους ηττημένους Ναπολέοντειους πολέμους, Γαλλία. Ο Ρισελιέ πρότεινε να καταβάλει η Γαλλία άμεσα, το μεγαλύτερο μέρος των πολεμικών αποζημιώσεων που όφειλε, με αντάλλαγμα την επίσης άμεση αποχώρηση των κατοχικών στρατευμάτων από το έδαφός της, ως τις 30 Νοεμβρίου 1818. Τότε φάνηκε η διπλωματική δεινότητα αλλά και η ισχυρή προσωπικότητα του Καποδίστρια, ο οποίος μετά από συνεννόηση με τον Ρισελιέ, πρότεινε στο συνέδριο και κατάφερε να εγκριθεί μια μείωση των απαιτήσεων από τη Γαλλία, κατά 600.000 φράγκα. Γι' αυτό το θέμα ο Ρισελιέ γράφει αργότερα σε επιστολή του στον τσάρο:

«...έπειτα από μακρές και θλιβερές συζητήσεις υπογράψαμε τη συμφωνία για τη μείωση των πολεμικών αποζημιώσεων εκ μέρους της Γαλλίας προς τις νικήτριες δυνάμεις. Ο πληρεξούσιος της Υμετέρας Μεγαλειότητας, ο κόμης Καποδίστριας, υπήρξε ανυπολόγιστα πολύτιμος για μας και του οφείλουμε εξ ολοκλήρου τον επιτευχθέντα μετριασμό. Είμαι βέβαιος ότι ο κόμης Καποδίστριας στις προσπάθειές του υπερέβη κατά πολύ τις οδηγίες που είχε λάβει από την Υμετέρα Μεγαλειότητα. Σας παρακαλώ να μη δυσареστηθείτε απέναντί του....»

Για το ίδιο θέμα την ίδια εποχή, ο Γάλλος διπλωμάτης Louis-Mathieu Molé και κατοπινός 16ος πρωθυπουργός της Γαλλίας (1836-1839) γράφει:

«Εάν η Γαλλία είναι ακόμη Γαλλία, το οφείλει κυριολεκτικά σε δύο ανθρώπους, που τα ονόματά τους δεν πρέπει ποτέ να τα ξεχάσει: στον τσάρο Αλέξανδρο και, κυρίως, στον υπουργό του των εξωτερικών Καποδίστριαν....»

Η προσφορά του Ρισελιέ έγινε δεκτή και με συνθήκη που υπεγράφη στις 9 Οκτωβρίου ρυθμίστηκαν οι απαιτήσεις των αποζημιώσεων και επιπλέον στις 15 Νοεμβρίου, η Γαλλία έγινε δεκτή στην Ιερή συμμαχία ως πέμπτο και ισότιμο μέλος της. Το συνέδριο, μετά την εμμονή του Μέττερνιχ για διατήρηση των συμφωνημένων, αρνήθηκε την πρόταση του Καποδίστρια για τη μετατροπή της συμμαχίας σε πανευρωπαϊκή και ανανέωσε τη συνθήκη για την Ιερή συμμαχία. Αυτό ουσιαστικά σήμαινε και εγγύηση της εδαφικής ακεραιότητας της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Το συνέδριο ασχολήθηκε και απέρριψε επίσης υπόμνημα του Καποδίστρια για το δουλεμπόριο των μαύρων της αφρικανικής ηπείρου.

- **Συνέδριο στο Τρόππαου (Troppau).**

Το συνέδριο στο Τρόππαου (Troppau) της Σιλεσίας, τη σημερινή Οπάβα (Opava) της Τσεχίας, από τις 20 Οκτωβρίου μέχρι τις 8 Δεκεμβρίου 1820, είχε ασχοληθεί με τη στρατιωτική εμπλοκή της Αυστρίας στην καταστολή της επανάστασης της Νάπολης αλλά και τα επαναστατικά κινήματα που είχαν εκδηλωθεί στην Ισπανία καθώς και σε περιοχές της οθωμανικής αυτοκρατορίας, όπως στην Ήπειρο με τον Αλή-πασά και στη Σερβία. Στις 8 Δεκεμβρίου 1820, οι τρεις αυτοκρατορικές δυνάμεις, δηλαδή η Ρωσία, η Αυστρία και η Πρωσία, εξέδωσαν μια εγκύκλιο στην οποία διακήρυξαν το δικαίωμα και το καθήκον τους να επεμβαίνουν και να καταστέλλουν κάθε επαναστατικό κίνημα, το οποίο θα θεωρούσαν ότι απειλούσε την ειρήνη στην Ευρώπη.

- **Συνέδριο στο Λάιμπαχ (Laybach).**

Λίγο πριν αλλά και μετά το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης, από τις 26 Ιανουαρίου μέχρι τις 12 Μαΐου 1821, στο Λάιμπαχ (Laybach), τη σημερινή σλοβενική πρωτεύουσα Λουμπλιάνα (Ljubljana), έγινε ένα συνέδριο των κρατών-μελών της Ιερής Συμμαχίας για την επίλυση προβλημάτων που είχαν αναδειχθεί μετά τους Ναπολεόντειους πολέμους με στόχο τη διατήρηση των υφιστάμενων καθεστώτων σε ειρήνη. Στο συνέδριο, που ξεκίνησε στις 26 Ιανουαρίου του 1821, ήταν παρόντες:

- ο τσάρος της Ρωσίας Αλέξανδρος Α' Παύλοβιτς (Александр I Павлович) που συνοδευόταν από τον γραμματέα-σύμβουλο, βοηθό επί των εξωτερικών Ιωάννη Καποδίστρια,
- ο αυτοκράτορας της Αυστρίας Φραγκίσκος Α' (Franciscvs I D.G, Avstriae Imperator) με τον υπουργό του επί των εξωτερικών Κλέμενς Μέττερνιχ (Klemens Wenzel Lothar von Metternich).
- Η Πρωσία και η Γαλλία εκπροσωπούσαν με πληρεξουσίους.
- Την Αγγλία επίσης εκπροσωπούσε, ως απλός παρατηρητής ο υπουργός εξωτερικών Robert Stewart, υποκόμης του Castlereagh.
- Στο συνέδριο είχαν κληθεί επίσης και άλλοι μικρότεροι ηγεμόνες όπως ο βασιλιάς της Νάπολης και των Δύο Σικελιών Φερδινάνδος Α' των Βουρβόνων (Ferdinando I di Borbone) και οι δούκες της Μόντενα και της Τοσκάνης.

Το συνέδριο του Λάιμπαχ, διακήρυξε και πάλι την αντίθεση των ηγετών της Ευρώπης στα επαναστατικά κινήματα, συμφώνησε στην κατάργηση του επαναστατικού συντάγματος της Νάπολης και εξουσιοδότησε τον αυστριακό στρατό να αποκαταστήσει εκεί την απόλυτη μοναρχία. Όμως η Γαλλία και κυρίως η Αγγλία, αμφισβήτησαν αυτή την απόφαση ενθαρρύνοντας έτσι τους επαναστάτες της Νάπολης αλλά και τις άλλες επαναστατικές κινήσεις γενικότερα. Η εισήγηση του Άγγλου υπουργού εξωτερικών Robert Stewart υποκόμης του Castlereagh στο συνέδριο, αμφισβήτησε ακριβώς το δικαίωμα της επέμβασης των «Μεγάλων Δυνάμεων» για την καταστολή οποιουδήποτε επαναστατικού κινήματος στην Ευρώπη. Κατά τη διάρκεια του συνεδρίου του Λάιμπαχ, ο τσάρος Αλέξανδρος πληροφορήθηκε επίσημα με επιστολή της 24 Φεβρουαρίου 1821, από τον στρατηγό του Αλέξανδρο Υψηλάντη, που τότε βρισκόταν σε άδεια, την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης. Ο Υψηλάντης του υπέβαλε την παραίτησή του από τις τάξεις του ρωσικού στρατού, ζητώντας του ταυτόχρονα την αρωγή του υπέρ των ομοθηρικών του, ορθοδόξων καταπιεζομένων λαών. Ο τσάρος βρέθηκε σε δίλημμα. Θα έπρεπε να παραμείνει και να ενισχύσει μια ευρωπαϊκή συνομοσπονδία ή μήπως θα έπρεπε να ηγηθεί

τώρα μιας ορθόδοξης σταυροφορίας εναντίον της οθωμανικής αυτοκρατορίας; Επέλεξε τη σκληρή γραμμή της ευρωπαϊκής πολιτικής και στις 14 Μαρτίου έδωσε διαταγή στον σύμβουλό του βοηθό-υπουργό εξωτερικών Ιωάννη Καποδίστρια να διαγράψει τον ήδη παραιτηθέντα, από τις τάξεις του ρωσικού στρατού, Αλέξανδρο Υψηλάντη και να τον ενημερώσει εγγράφως ότι η Ρωσία αποκηρύσσει την επιχειρούμενη επαναστατική κίνησή του:

Λάιμπαχ 14 Μαρτίου 1821

Πρίγκηψ μου,

Λαβών την από 24 Φεβρουαρίου υμετέραν επιστολήν ο Αυτοκράτωρ τόσω βαθυτέραν ησθάνθη θλίψιν, όσω αείποτε εξετίμησε το ευγενές των αισθημάτων, ων εδώκατε δείγματα εν τη υπηρεσία αυτου.

Πόρρω λοιπόν απείχεν η Α.Α.Μ. όπως πιστεύση ότι εμέλλετε, αίφνης, να παρασυρθήτε υπό του πνεύματος εκείνου του παραλογισμού, όπερ φέρει τους ανθρώπους του καθ' ημάς αιώνος, επιλανθανομένους των πρωτίστων καθηκόντων αυτών, εις αναζήτησιν αγαθού, ουδόλως ελπιζομένους άλλως, ή δια της αυστηράς τηρήσεως των παραγγελμάτων της θρησκείας και της ηθικής. Η τάξις της γεννήσεως υμών, το στάδιον, όπερ εξελέξασθε, η δικαία υπόληψις, ην εκτήσασθε, τα πάντα, εν ενί λόγω, παρείχον υμίν την ευκαιρίαν και τα μέσα, όπως φωτίσητε περί των αληθών αυτών συμφερόντων τους προύχοντας εκείνους της Ελλάδος, τους δεικνύοντας τόσω φυσικήν προς υμάς εμπιστοσύνην. Αναμφιβόλως, εν τη φύσει του ανθρώπου έγκειται η διάθεσις της βελτιώσεως της τύχης εαυτού, και βεβαίως πλείσται περιστάσεις ενέπνευσαν εις τους Έλληνας την ευχήν, ίνα μη μείνωσι ξένοι προς τα ίδια αυτών πεπρωμένα. Αλλ' άραγε, δια της αποστασίας και του εμφυλίου πολέμου ηδύναντο να ελπίζουν περί της επιτυχίας ενός τόσω εξόχου σκοπού; Δύναται, μήπως, να ποθή την αναγέννησιν αυτου και ανύψωσιν, εις την βαθμίδα των ελευθέρων, έθνος τι, δια σκοτεινών υπενεργειών, δια ζοφωδών σκευωριών; Ο Αυτοκράτωρ ουδόλως διανοείται τούτο· έσπευδεν, ίνα εξασφάλιση εις τους Έλληνας την προστασίαν δια των μεταξύ Ρωσίας και Πύλης συνομολογηθεισών συνθήκων· άλλ' ήδη τα δυνατά ταύτα αποκτήματα παραγνωρίζονται, αι οδοί της νομιμότητος εγκαταλείπονται, και υμείς δείκνυσθε θέλοντες, ίνα προσκολληήσητε το όνομα υμών εις γεγονότα, πασιφανώς αποδοκιμαζόμενα παρά της Α.Α.Μ.

Η Ρωσία διάγει εν ειρήνη μετά του Οθωμανικού κράτους. Η εν Μολδαυία εκραγείσα επανάστασις επ' ουδενί λόγω δικαιολογήσει ρήξιν τινα μεταξύ των κρατών. Αλλως, θα διεκόπτομεν τας μετά της Σουλτανικής κυβερνήσεως σχέσεις, θα προσεφερόμεθα εχθρικώς κατ' αυτής και θα παρεβιάζομεν την πίστην των συνθηκών, εννοούντες, έστω και δι' απλής σιωπηράς συγκαταθέσεως, επανάστασιν, σκοπούσαν την ανατροπήν Δυνάμεως, μεθ' ής η Ρωσία εκήρυξε και κηρύττει, ως έχουσα σταθερούς σκοπούς, την διατήρησιν σχέσεων ειρήνης και φιλίας.

Και κατ' άλλην δε σκέψιν, τίνα στιγμήν εξελέξατε, ίνα προσβάλητε την Πύλην; Αυτήν εκείνην την στιγμήν, καθ' ην διαπραγματεύσεις, οσημέραι γονιμώτεραι αποτελεσμάτων ευτυχών καθιστάμεναι, περιβάλλουσι την ειρήνην δια νέων εγγυήσεων· αυτήν ακόμη την στιγμήν, καθ' ην αι απαιτήσεις της υμετέρας οικογενείας έμελλον να ικανοποιηθώσιν, ο δε Σουλτάνος, ως γνωρίζετε, προυτίθετο, ίνα αποδώση υμίν πλήρη και εντελή δικαιοσύνην. Ενήμεροι περί των περιστάσεων τούτων, και γνωρίζοντες τας ανέκαθεν διεπούσας την πολιτικήν του Αυτοκράτορος αρχάς, πώς ετολήσατε να υποσχεθήτε εις κατοίκους των Ηγεμονιών την υποστήριξιν μεγάλης τινός δυνάμεως; Εάν ηθελήσατε να προσηλώσητε τα βλέμματα αυτών προς την Ρωσίαν, οι συμπατριώται υμών θα ιδώσιν αυτήν ακινητούσαν, μετ' ολίγον δε αι δίκαιαι μομφαί αυτών θέλουσιν επιβαρύνει υμάς και θέλετε αισθανθή πίπτουσαν, εφ' υμών, μεθ' όλου αυτής του βάρους, την ευθύνην επιχειρήσεως, ην μόνα πάθη παραφρονούντα ηδύναντο να υπαγορεύσωσιν. Αλλ' όμως πάντοτε έχει τις καιρόν, ίν' αποδώση σέβας προς τον ορθόν λόγον και προς την αλήθειαν· έχετε εισέτι εις χείρας υμών την σωτηρίαν των περί υμάς αποπεπλανημένων ανθρώπων, δύνασθε δε να γνωστοποιήσητε εις αυτούς τας συνεπειάς των σχεδίων αυτών και υμών. Επανέλθετε από της ολεθρίας αυτής αποτυφλώσεως, απαλλάσσοντες αυτούς και διαφεύγοντες και υμείς αυτοί την εκδίκησιν κυβερνήσεως, εις ήν τα πολυτιμότερα συμφέροντα υπαγορεύουσι την

άσκησιν δικαιοσύνης καθ' υμών και κατ' εκείνων αυστηρότητος. Ο Αυτοκράτωρ ουδεμίαν, ούτε αμέσως ούτε εμμέσως, θα δώση υμίν συνδρομήν, διότι, επαναλαμβάνομεν λέγοντες, ήθελεν είσθαι ανάξιον αυτού το να υποσκάπτωνται τα θεμέλια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, δια της επονειδίστου και εγκληματικής ενεργείας μυστικής εταιρίας. Εν είχε νόμιμα παράπονα κατά της Πύλης, αυτή δε ηρνείτο την δικαίωσίν των· εάν, εν ενί λόγω, η χρήσις της ισχύος των όπλων καθίστατο αναπόφευκτος, εις την ισχύν ταύτην θα προσέτρεχεν. Αλλά, μακράν τούτου, διαπραγματεύσεις όλως ειρηνικαί συνίστανται μεταξύ των δύο Δυνάμεων· και αι διαπραγματεύσεις, ών ήρξαντο οι υπουργοί αυτών, ενισχύουσιν, από ημέρας εις ημέραν, έτι μάλλον την ελπίδα του γενικωτέρου αποτελέσματος.

Σταθμίσατε, πρίγκιψ μου, τας παρατηρήσεις τας οποίας απευθύνει υμίν ο Αυτοκράτωρ, ως τελευταίον δείγμα της αγαθότητος αυτού· ωφελήθητε εκ της τόσω σωτηρίας προειδοποιήσεως ταύτης· επανορθώσατε το κακόν, όπερ επράξατε ήδη· προλάβετε τας καταστροφάς, ας μέλλετε επισύρει κατά της ωραίας και ατυχούς πατρίδος ημών. Εάν υποδείξητε ημίν τα μέσα προς κατάπαυσιν των ταραχών άνευ παραβίασεως τινός και άνευ της ελαφροτέρας προσβολής των όων, των υφισταμένων μεταξύ Ρωσίας και Οθωμανικής Πύλης συνθηκών, ο Αυτοκράτωρ δεν θ' αρνηθή την παρέμβασιν αυτού παρά τή Οθωμανική Κυβερνήσει, προσκαλών αυτήν εις έμφρονα μέτρα, δυνάμενα την εν Βλαχία και Μολδαυία επάνοδον της ησυχίας, ής την ανάγκην συναισθάνονται τόσω βαθέως αι χώραι αύται. Εν πάση άλλη περστιάσει, η Ρωσία έσεται απλούς θεατής των γινομένων, ουδέ τα όπλα του Αυτοκράτορος κινηθήσονται, ουδέ υμείς και οι αδελφοί υμών εστέ εφεξής εν τη υπηρεσία της Α.Μ. του Αυτοκράτορος. Η πριγκήπισσα Υψηλάντου εξακολουθήσει απολαμβάνουσα την προστασίαν Αυτού, αλλά καθ' όσον αφορά προσωπικώς αυτήν· επ' ουδεμίά όμως περιπτώσει ο Αυτοκράτωρ επιτρέψει την είσοδον υμών εις Ρωσίαν. Η επιστολή αυτή θέλει αποσταλή υμίν δια του βαρώνου Στρογανώφ, όστις, αφού κοινοποιήση ταύτην τη Πύλη, διαβιβάση προς υμάς και προσθήση τας συμβουλάς, μεθ' ών ο Αυτοκράτωρ, δια τελευταίαν φοράν, προτρέπει υμάς ίνα συμμορφωθήτε.

Κόμης Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

Ακριβώς αυτή την κρίσιμη στιγμή η διπλωματικές κινήσεις, κυρίως του Καποδίστρια, απέτρεψαν τα σχέδια του Μέττερνιχ για δραστικά μέτρα και στρατιωτική επέμβαση των ευρωπαϊκών δυνάμεων κατά της Ελληνικής Επανάστασης. Έλεγε τότε ο Μέττερνιχ:

«Ηνωμένοι οι μονάρχαι προς υποστήριξιν της αρχής διατηρήσεως πάσης νομίμου υπάρχουσας εξουσίας, δεν δύνανται να διστάσουν όπως εφαρμόσουν αμέσως την αρχήν ταύτην εις τας λίαν δυσaráστους περιπλοκάς, αίτινες έλαβον τελευταίως χώραν εντός της οθωμανικής αυτοκρατορίας».

Ο τσάρος Αλέξανδρος Α', θεωρούσε ότι αφού η οθωμανική αυτοκρατορία είχε εξαιρεθεί από την Ιερή συμμαχία, το «Ανατολικό ζήτημα» και οι υποθέσεις της οθωμανικής αυτοκρατορίας ήταν «εσωτερικές υποθέσεις της Ρωσίας». Αυτή η θεώρηση μάλιστα του έδινε το δικαίωμα να εισβάλει, αυτός και μόνον αυτός, στην οθωμανική αυτοκρατορία και μάλιστα όταν αυτός έκρινε. Επιπλέον η ουδέτερη στάση της Ρωσίας στα προηγηθέντα γεγονότα της Μολδοβλαχίας, λειτούργησε ως προηγούμενο για τη στάση που θα έπρεπε να κρατήσουν οι άλλες ευρωπαϊκές δυνάμεις και στο «Ελληνικό ζήτημα».

Αυτή η επιβολή από τη Ρωσία, ουδετερότητας για τις λοιπές ευρωπαϊκές δυνάμεις έσωσε την Ελληνική Επανάσταση αφού αντί για στρατιωτική επέμβαση των Ευρωπαίων στην Ελλάδα το συνέδριο απλά αποκήρυξε την Επανάσταση. Τελικά, παρά τις αμφισβητήσεις και την εισήγηση του Άγγλου υπουργού εξωτερικών Stewart στο Λάιμπαχ, οι Αυστριακοί κατά τη διάρκεια του συνεδρίου, κατέστειλαν στις 8 Απριλίου 1821 κι άλλη ανάλογη εξέγερση στο Πεδεμόντιο (Piemonte).

ΑΛΙ ΠΑΣHΉ ΤΕΠΕΛΕΝΑ (1740 - 1822)

Αλή πασάς 1740-1822

ΟΙ ΑΡΒΑΝΙΤΕΣ ΚΙ Ο ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ

Οι Αρβανίτες είναι μια πληθυσμιακή ομάδα που εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα από τον μεσαίωνα και μεταξύ άλλων διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο και στην Ελληνική Επανάσταση. Κλειστές κοινωνίες, οργανωμένες σε φάρες με επικεφαλής τους τον σπλαρχηγό, που το όνομά του ονόμαζε και την φάρα. Με την πάροδο των αιώνων ενσωματώθηκαν στην ελληνική κοινωνία. Σύμφωνα με τις πηγές, αυτοί οι έποικοι, γνωστοί και από τα οθωμανικά τουρκικά ως Αρναούτ, ήταν ουσιαστικά ένοπλοι χριστιανοί μισθοφόροι από τη νότια Αλβανία. Μιλούσαν αρβανίτικα, μια διάλεκτο που προέρχεται από τα μεσαιωνικά αλβανικά αλλά τουλάχιστον από τον 18^ο αιώνα γνώριζαν και τα ελληνικά. Με την πάροδο των αιώνων η ανάμειξη των Αρβανιτών με τους ελληνόφωνους πληθυσμούς είχε σαν αποτέλεσμα την σχεδόν ολική αφομοίωσή τους στην ελληνική κοινωνία. Η κάθοδος των Αρβανιτών στην ελληνική χερσόνησο ξεκίνησε πριν από αυτή των Οθωμανών. Αρβανίτες εντοπίζονται στην Βοιωτία από το 1272.

Από το 1348, μετά την εκδίωξη των δ'Ανιου από την Ήπειρο από τον Στέφανο Ντουσάν και την ερήμωση της χερσονήσου λόγω του μαύρου θανάτου (πανδημία της πανώλης), εντοπίζεται μετακίνηση νομαδικών πληθυσμών με έντονα πολεμικά χαρακτηριστικά, από το δεσποτάτο της Ηπείρου και εγκατάστασή τους στη Θεσσαλία. Ήταν η ανταμοιβή τους για τη βοήθειά τους στον Ντουσάν. Αφού το 1380 είχαν πια εγκατασταθεί στην κοιλάδα του Σπερχειού, του ποταμού που τότε ονομαζόταν Ελλάδα, το 1382, μετά από πρόσκληση του δούκα των Αθηνών και των Νέων Πατρών (Υπάτη) Πέτρου Δ' της Αραγωνίας, οι Αρβανίτες εγκαταστάθηκαν στο δουκάτο της Αθήνας. Σκοπός των Καταλανών ήταν η ενίσχυση της άμυνάς τους απέναντι στις ξένες επιδρομές.

Το 1404 και αφού λίγα χρόνια νωρίτερα (1393) οι Οθωμανοί είχαν καταλάβει τη Θεσσαλία εκτοπίζοντας τους προηγούμενους εποίκους, μετά από πρόσκληση του Θεόδωρου Παλαιολόγου περίπου δέκα χιλιάδες έποικοι Αρβανίτες, πέρασαν τον Ισθμό και εγκαταστάθηκαν στο δεσποτάτο του Μυστρά.

Μετά την κατάρρευση του φραγκικού πριγκιπάτου το πρώτο τέταρτο του 15^{ου} αιώνα και λόγω της πανώλης που είχε και τότε ερημώσει μεγάλες εκτάσεις γης, αρβανίτικοι πληθυσμοί προσκλήθηκαν από τους Βενετούς για να εποίκισουν τη νότια Εύβοια και ειδικότερα την ορεινή περιοχή της Καρυστίας που ήταν στην κατοχή τους. Έτσι η Βενετία εξασφάλιζε ένα ισχυρό προπύργιο για επιθέσεις στην απέναντι ακτή της Αττικής. Ένα άλλο τμήμα μισθοφόρων Αρβανιτών χρησιμοποιήθηκε από τη Βενετία για την άμυνα του Ναυπλίου.

Ακολούθησαν κι άλλες αρβανίτικες εποίκισεις. Μετά από πρόσκληση του Μανουήλ Καντακουζηνού εντοπίζονται Αρβανίτες και στην Ηλεία. Το 1454 μάλιστα, στις διαμάχες των αδελφών Παλαιολόγων με τον Καντακουζηνό, ο βλάχικης καταγωγής Πέτρος Μπούας ο Σκλέπας (χωλός) είχε υπό τις διαταγές του, τριάντα χιλιάδες Αρβανίτες. Οι Παλαιολόγοι για να τους αντιμετωπίσουν ζήτησαν τη βοήθεια του σουλτάνου Μωάμεθ Β', ο οποίος έστειλε τον Τουραχάν μπέη και κατανίκησε τον στρατό του Μπούα που όμως πήρε σουλτανική χάρη. Έτσι όμως οι Τούρκοι «έβαλαν πόδι» στον Μοριά.

Οι Αρβανίτες που έφτασαν στην Πελοπόννησο, εγκαταστάθηκαν σε δυσπρόσιτες ορεινές περιοχές δημιουργώντας κατά τόπους ισχυρές κλειστές χριστιανικές αρβανιτόφωνες κοινωνίες που αρχικά στηρίζονταν στην μετακινούμενη κτηνοτροφία. Στη συνέχεια και αφού για λόγους επιβίωσης ασχολήθηκαν με τη γεωργία, ρίζωσαν στους τόπους που εγκαταστάθηκαν. Εκτός από την κλειστή δομή τους και τον τραχύ και πείσιμονα χαρακτήρα τους οι αρβανίτικες φάρες, φημίζονταν για την «μπέσα», δηλαδή την φερεγγυότητα του λόγου.

Την προεπαναστατική περίοδο και μετά τα ορλωφικά, οι περισσότεροι Αρβανίτες ήταν χριστιανοί ενώ το ένα δέκατο από αυτούς μουσουλμάνοι, κυρίως οι Λαλιώτες και οι Μπαρδουνιώτες. Αυτοί εξισλαμίστηκαν μετά την τουρκική κατάκτηση αφού έτσι κατάφεραν να γίνουν γαιοκτήμονες στις εκτάσεις των τότε εκτοπισθέντων Σλάβων.

Την εποχή της Ελληνικής Επανάστασης οι Αρβανίτες κατοικούσαν στην Αττική και τη Μεγαρίδα, εκτός των πόλεων της Αθήνας και των Μεγάρων, στη Βοιωτία, τμήμα της Λοκρίδας στην Αταλάντη, στη νότια Εύβοια, στη βόρεια Άνδρο, στη Σαλαμίνα και τμήμα της Αίγινας. Στην Πελοπόννησο

κατοικούσαν στην Κορινθία, την Αργολίδα, στα βόρεια της Αρκαδίας και στα ανατολικά της Αχαΐας, στις πλαγιές του Ταΰγετου και τη Μονεμβασιά, στα βουνά της Ηλείας, στην Καρύταινα αλλά και στα χωριά της Πυλίας και της Κορώνης. Στην βορειοδυτική πλευρά της Μεσσηνίας οι ένοπλοι αλβανόφωνοι, τον 18^ο αιώνα, πήραν το όνομα Ντρεδες. Ντρες σημαίνει αντρωμένοι, παλικάρι, περήφανος, πολεμιστής και όλα αυτά μαζί. Οι Ντρεδες είχαν σοβαρή συμβολή στην Ελληνική Επανάσταση και κυρίως στην άμυνα κατά την επέλαση του Ιμπραήμ. Αρβανίτες εγκαταστάθηκαν στην Πάργα, την Φθιώτιδα ακόμα και στη Ροδόπη.

Η Ύδρα, οι Σπέτσες, ο Πόρος, το Καστρί και το Κρανίδι κατοικήθηκαν μετά το 1730 και ήταν εξ ολοκλήρου αρβανίτικες εποικήσεις. Λίγο πριν την Ελληνική Επανάσταση, μόνο οι Ύδραίοι Αρβανίτες έφθασαν τις είκοσι χιλιάδες. Οι Ύδραίοι και οι Σπετσιώτες ήταν συνήθως καραβοκύρηδες και ναύτες ενώ οι Ποριώτες και οι Κρανιδιώτες κυρίως βαρκαρήδες. Ανεξάρτητα από το επίπεδο του πλούτου τους, ζούσαν λιτά και ήταν σκληρότατοι και άπληστοι για κέρδος. Ο πλούτος τους φαινόταν μόνο στο μέγεθος της κατοικίας τους. Η Ύδρα δεν πλήρωνε φόρους στον σουλτάνο, αλλά έπρεπε να παρέχει στον οθωμανικό στόλο και να συντηρεί κάθε χρόνο 150 ναύτες. Ανάλογη ήταν και η κατάσταση στις Σπέτσες. Την αυτοδιοίκηση των δυο νησιών είχε παραχωρήσει ο σουλτάνος στους κεφαλαιούχους, καραβοκύρηδες ή απόμαχους πλοιάρχους. Ουσιαστικά αυτοί είχαν και τη μεγαλύτερη συμβολή στην υποστήριξη του αγώνα, αφού τα πλοία τους αποτέλεσαν τον κορμό του επαναστατικού ελληνικού στόλου.

Η οικογένεια Κουντουριώτη ήταν μία από τις πρώτες που εγκαταστάθηκαν στην Ύδρα. Η καταγωγή της ήταν από τα Κούντουρα στα Δερεβνοχώρια. Στα χρόνια της επανάστασης επικεφαλής της οικογένειας, που έπαιξε μεγάλο ρόλο στις πολιτικές εξελίξεις αλλά και στους εμφύλιους πολέμους και τον διχασμό, ήταν ο Λάζαρος Κουντουριώτης ενώ σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε και ο αδελφός του Γεώργιος Κουντουριώτης, ο οποίος έφθασε στο πρωθυπουργικό αξίωμα το 1848.

Στο Σούλι της Ηπείρου, από τον 16^ο αιώνα κατοικούσε μια ιδιαίτερη κοινότητα χριστιανών Αρβανιτών. Την αποτελούσαν 47 φάρες, που είχαν συγκροτήσει μια αυτόνομη συνομοσπονδία από αρχικά έντεκα γειτονικά χωριά στις δυσπρόσιτες περιοχές της κεντρικής Ηπείρου. Στην προεπαναστατική περίοδο οι Σουλιώτες έφθασαν τις δώδεκα χιλιάδες και τα σουλιώτικα χωριά τα εξήντα. Τότε, δύομισι χιλιάδες ένοπλοι Σουλιώτες διακρίθηκαν στην αντίστασή τους στον Αλή πασά. Στη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης οι Σουλιώτες διακρίθηκαν για τη γενναιότητα και τη φιλοπατρία τους, έχοντας επικεφαλής μεγάλες μορφές του αγώνα, όπως ο Μάρκος Μπότσαρης και ο Κίτσος Τζαβέλλας.

Στην διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης, οι Αρβανίτες συγκροτούσαν μισθοφορικά σώματα, χριστιανών ή μουσουλμάνων, που έμπαιναν αντίστοιχα στις διαταγές των εμπολέμων. Μαζί με τους Έλληνες αγωνιστές, συγκρότησαν ισχυρές δυνάμεις για την εκδίωξη των Οθωμανών.

Στο δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα, στις απομακρυσμένες βορειοδυτικές περιοχές της οθωμανικής αυτοκρατορίας, λόγω κυρίως της διοικητικής παρακμής της, επικράτησε αναρχία. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία στην περιοχή της Αλβανίας, του Κοσσυφοπεδίου και του Μαυροβουνίου, δύο ημιαυτόνομων τοπικών κέντρων εξουσίας. Αυτά ήταν τα πασαλίκια της Σκόδρας και των Ιωαννίνων. Ανάλογα με τις συνθήκες, οι πασάδες τους συνεργάζονταν ή αψηφούσαν τη σουλτανική εξουσία.

Στη βόρεια Αλβανία, στην περιοχή της Σκόδρας, το 1757 ο Μεχμέτ Μπουσατλί κατάφερε να αυτονομηθεί, μετατρέποντας το σαντζάκι της Σκόδρας σε ημιαυτόνομο πασαλίκι. Ήταν ανεξάρτητος και μάλλον εχθρικός προς τον σουλτάνο που προσπάθησε να τον προσεταιρισθεί διπλωματικά. Κάτι που τελικά δεν απέδωσε, αφού ο Μπουσιάτι δεν τον ενίσχυσε στον ρωσο-τουρκικό πόλεμο 1768-74. Μετά τον θάνατο του Μεχμέτ Μπουσιάτι το 1775, το πασαλίκι, μετά από αναταραχές, πέρασε για λίγο στον γιο του, Μουσταφά Μπουσατλί. Μετά τη σύντομη εξουσία του, αφού δηλητηριάστηκε το 1778, τον διαδέχθηκε ο αδελφός του Καρά Μαχμούτ Μπουσατλί. Αυτός ήταν ο ενδοξότερος πασάς της Σκόδρας, αφού επί των ημερών του το πασαλίκι ήταν αυτόνομο, ενώ ο ίδιος σχεδίαζε σε συνεργασία με τον Ναπολέοντα, την απόσχιση ολόκληρης της Αλβανίας από την οθωμανική διοίκηση.

Νοτιότερα, στην περιοχή της Ηπείρου, περίπου τριάντα χρόνια μετά τον Μεχμέτ Μπουσατλί της Σκόρδας, ένας άλλος μουσουλμάνος Αλβανός στην καταγωγή, ο Αλή από το Τεπελένι κατάφερε να μπει στο οθωμανικό διοικητικό σύστημα. Εγγονός του αρχηγού ληστροικών ομάδων Μούτζο Χούσσο, γιος του επίσης ληστή Βελή που όμως αναγνωρίστηκε από την Πύλη ως πασάς δύο ιππουρίδων και μουτασερίφης (mutasarrif), δηλαδή κυβερνήτης του σαντζακίου (sancak) του Δέλβινου αλλά σε μικρό διάστημα πέθανε, ο νεαρός, ορφανός πια, Αλή ξεκίνησε κι αυτός ως ληστής, επικεφαλής συμμορίας.

Το 1778 πήρε το πρώτο του αξίωμα. Διορίστηκε Derbendler Başbuğu, δηλαδή γενικός επόπτης των δερβενίων (οδικών περασμάτων και ορεινών δρόμων). Το 1784 πήρε για λίγο τη θέση του μουτασερίφη στα Γιάννενα αλλά σύντομα παύθηκε. Την άνοιξη του 1787, εκμεταλλευόμενος την αδυναμία της οθωμανικής κυβέρνησης, ξαναπήρε τα Γιάννενα και επέκτεινε την κυριαρχία του σε όλη τη νότια Αλβανία και τη δυτική Ελλάδα. Η αναγνώρισή του από την Πύλη ήρθε το ίδιο καλοκαίρι ως ανταμοιβή της εκστρατείας του εναντίον του ανυπότακτου πασά του Σκούταρι, Καρά Μαχμούτ Μπουσατλί. Το πασαλίκι των Ιωαννίνων ήταν πια αναγνωρισμένο και ημιαυτόνομο.

Ο Αλή-πασάς είχε σημαντικό ρόλο στις εξελίξεις της προεπαναστατικής περιόδου μέχρι το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης. Άπληστος σφετεριστής, κατάφερε το 1798 να έχει στην κατοχή του 924 τσιφλίκια και 1.366 ιδιόκτητα χωριά. Πανούργος σχεδιάζει την πλήρη αυτονομιστή του από την Πύλη και στο κράτος που δημιουργεί τοποθετεί κυρίως ορθοδόξους Έλληνες και Αλβανούς. Με την ανεξιθροσκεία, την προστασία των ορθοδόξων, επίσημη γλώσσα του κράτους του την ελληνική αλλά και την ίδρυση ελληνικών σχολείων χρησιμοποίησε τα αντιτουρκικά αισθήματα του λαού του, που έφθανε το ενάμισι εκατομμύριο, για να εδραιώσει την κυριαρχία του. Στην αυλή του εκπαιδεύτηκαν πολλοί κατοπινοί αγωνιστές και παράγοντες του ξεσηκωμού όπως ο Καραϊσκάκης ο Αθανάσιος Διάκος ο Μάρκος Μπότσαρης, ο Ανθιμος Γαζής, ο Ιγνάτιος Ουγγροβλαχίας κ.α. Η ανάπτυξη του εμπορίου και η ασφάλεια των δρόμων ήταν το κύριο μέλημά του. Ταυτόχρονα, με δωροδοκίες Οθωμανών αξιωματούχων, κατάφερε να «νομιμοποιεί» τις πράξεις του στα μάτια του εκάστοτε σουλτάνου. Στη διάρκεια της εξουσίας του Αλή-πασά άλλαξαν τέσσερις σουλτάνοι.

Αγκάθι στα σχέδιά του Αλή-πασά αποτελούσαν οι Σουλιώτες. Μετά από τρεις πολέμους, με προδοσία του Πήλιου Γούση, το 1803, κατάφερε να τους διώξει από το Σούλι και όσοι σώθηκαν κατέφυγαν στα Επτάνησα. Κατά την αποχώρησή τους περιγράφονται δυο πράξεις απίστευτου ηρωισμού. Στο Κούγκι, η εκκλησία της Αγίας Παρασκευής, ήταν η αποθήκη ανεφοδιασμού των Σουλιωτών σε τρόφιμα και πυρομαχικά. Στις 13 Δεκεμβρίου 1803, ο καλόγερος Σαμουήλ θέλοντας να αποφύγει την παράδοσή τους στους στρατιώτες του Αλή-πασά που τους είχαν περικυκλώσει, έβαλε φωτιά στα πυρομαχικά και ανατινάχθηκε μαζί με πέντε συντρόφους του, σκοτώνοντας ταυτόχρονα και πολλούς από τους διώκτες τους. Ο Αλή-πασάς τότε, «έσπασε» την εκεχειρία και διέταξε την εξόντωση των αποχωρούντων Σουλιωτών. Περίπου εκατό οικογένειες αποκλείστηκαν στο Ζάλογγο. Ένα μέρος τους, υπό τον Κίτσο Μπότσαρη, κατάφερε να σπάσει τον κλοιό και να φύγει. Αυτοί που έμειναν αποκλεισμένοι στη μονή των Ταξιαρχών κάτω από το Ζάλογγο, κυρίως γυναικόπαιδα, προσπάθησαν να σπάσουν τον κλοιό, κατευθυνόμενοι στην κορυφή του βράχου. Εκεί όμως, βρέθηκαν μεταξύ δύο πυρών. Και οι εξήντα γυναίκες έπρεπε να πολεμήσουν. Έτσι, όσες κρατούσαν στην αγκαλιά τα παιδιά τους, αναγκάστηκαν να τα πετάξουν στον γκρεμό για να πολεμήσουν κι αυτές μαζί με τους άνδρες, με τα σπαθιά. Στη συνέχεια κι αφού δεν κατάφεραν να αντιμετωπίσουν τους διώκτες τους, για να αποφύγουν την ατίμωση, έπεσαν στον γκρεμό.

Το 1820, ο σουλτάνος Μαχμούτ Β΄ αποφάσισε να τελειώνει με τον πανούργο και έτοιμο να ανακηρύξει δικό του ανεξάρτητο κράτος, Αλή-πασά. Αυτός συμάχησε με τους Σουλιώτες σε έναν αντιοθωμανικό συνασπισμό που όμως δεν κατάφερε να τον προστατέψει. Στην πιο κρίσιμη στιγμή για την Ελληνική Επανάσταση ο πόλεμος της Πύλης με τον Αλή-πασά λειτούργησε ως αντιπερισπασμός. Ο σουλτάνος, στις 6 Ιανουαρίου 1821, έστειλε τον «μόρα βαλεσί», δηλαδή τον πασά της Πελοποννήσου Χουρσίτ στα Γιάννενα για να καταστείλει την ανταρσία του Αλή-πασά. Έτσι το πεδίο στον Μοριά έμεινε ελεύθερο για τους επαναστάτες.

Στα Γιάννενα το κεφάλι του Αλή-πασά έπεσε και στάλθηκε στην Πύλη τον Ιανουάριο του 1822. Το πασαλίκι του συγχωνεύθηκε με αυτό του Βερατίου. Όμως οι επαναστάτες στον Μοριά είχαν πια σηκώσει κεφάλι για τα καλά.

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης (1792 - 1828) σε νεαρή ηλικία με την στολή του ρωσικού στρατού (Μουσείο Πούσκιν)

Η ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΑΙ Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Στις ελληνικές παροικίες και στους μορφωμένους Έλληνες ήταν κοινή πεποίθηση ότι η Εθνική Επανάσταση θα έπρεπε να γίνει μόνο μετά την επιμόρφωση και την εκπαίδευση των υποδούλων. Με αυτό τον σκοπό, ιδρύθηκαν σύλλογοι για την αρτιότερη προετοιμασία της Παλιγγενεσίας.

Το 1813, με αγγλική βοήθεια, ιδρύθηκε στην Αθήνα η «Φιλόμουσος Εταιρεία της Αθήνας». Αυτή ήταν μια φιλολογική λέσχη που είχε ως σκοπό της την καλλιέργεια του ελληνικού πνεύματος, την βοήθεια απόρων σπουδαστών, την έκδοση βιβλίων, την προστασία των αρχαιοτήτων καθώς και τη διασπορά της ιδέας του «Ανωνύμου» της «Ελληνικής Νομαρχίας» ότι για την ελευθερία τους, οι Έλληνες θα έπρεπε να στηριχτούν μόνο στις δικές τους δυνάμεις.

Το 1814 στη Βιέννη, ο Ανθιμος Γαζής και ενώ ήταν ήδη επίτροπος της «Φιλομούσου Εταιρείας της Αθήνας», παρότρυνε τον Καποδίστρια στην ίδρυση της «Φιλομούσου Εταιρείας της Βιέννης», μιας φαινομενικά πολιτιστικής οργάνωσης αλλά ουσιαστικά με πολιτική χροιά. Ο Καποδίστριας γνωρίζοντας τον αγγλόφιλο χαρακτήρα της εταιρείας της Αθήνας, δέχθηκε, με σκοπό η νέα εταιρεία της Βιέννης να ελέγχεται από τη Ρωσία.

Το φθινόπωρο του 1814 ιδρύθηκε στην Οδησό η «Φιλική Εταιρεία». Μια οργάνωση η οποία αποτέλεσε τη μεγαλύτερη πολιτική ενέργεια του υπόδουλου ελληνισμού και βοήθησε, επιταχύνοντας την κήρυξη της Ελληνικής Επανάστασης. Ακολούθησε τα πρότυπα άλλων, ανάλογων ευρωπαϊκών εταιρειών, όπως των Καρμπονάρων της Ιταλίας, που μετά το τέλος των Ναπολεόντειων πολέμων, αποσκοπούσαν στη ρήξη με τις συντηρητικές αυτοκρατορίες της Ευρώπης και την Ιερή Συμμαχία. Η «Φιλική Εταιρεία» ιδρύθηκε από δύο μέτριας οικονομικής επιφάνειας εμπόρους, τον Πάτμιο Εμμανουήλ Ξάνθο και τον Αρτινό Νικόλαο Σκουφά και έναν διανοούμενο, τον Γιαννιώτη Αθανάσιο Τσακάλωφ, δηλαδή τρεις απλούς Έλληνες της διασποράς, χωρίς περγαμηνές που οδηγούνταν μόνο από το πατριωτικό ένστικτο και τη φιλογενειά τους. Είναι εντυπωσιακή η φλόγα που έκαιγε τις ψυχές τους για την ελευθερία της πατρίδας. Αυτοί οι απλοί, άσημοι Έλληνες εκβίασαν τις εξελίξεις αφού προχώρησαν σε πράξεις. Τη στιγμή της ίδρυσης της εταιρείας το σύνθημα: «Ελευθερία ή θάνατος» ήταν πάνω στο τραπέζι του φοβερού όρκου τους μαζί με τα γυμνά σπαθιά τους. Στο αριστερό χέρι κρατούσαν ένα ποτήρι κρασί. Το δεξί ακουμπούσε την καρδιά τους:

«Ορκιζόμεθα ως τίμοι άνθρωποι: ως άνθρωποι, οι οποίοι δεν κινούμεθα από κανέν άλλο αίσθημα ή μη από το προς την ελευθερίαν της ταλαιπώρου πατρίδας μας, ίνα συντρέξωμεν με τον νουν, με την καρδιαν και με το σώμα μας εις την ελευθερίαν της, μη πτούμενοι μήτε πυρ, μήτε σίδηρον, μήτ' οποιανδήποτε βάσανον, ως από μέρους ουτινοσδήποτε, όστις ήθελε τολμήσει να μας αποκόψει από την ιερότητα του σκοπού μας. Οι κόποι και οι αγώνες θέλουν λογίεσθαι ως μηδέν ως προς την απόφασίν μας. Ο,τι δε ήθελεν είναι μυστικόν μεταξύ ημών, τούτο επ' ουδεμιά περιστάσει δεν μπορεί να κοινοποιηθεί εις άλλον, αν εκ συμφώνου δεν εγκριθεί η κοινοποίησίς του.

Ορκιζόμεθα δε προ πάντων ότι μεταξύ ημών και των τυράννων της πατρίδος μας, το πυρ και ο σίδηρος είναι τα μόνα μέσα της διαλλαγής και τίποτε άλλο. Εκ του εναντίου δε και ήθελεν αναιρέσωμεν την ιερότητα των χρεών μας, κινούμενοι από αισχροκέρδειαν τινά ή δειλιαν ή άλλην οποιανδήποτε αιτίαν, το όνομά μας να παραδίδεται εις το αιώνιον και εις την κατάραν των ομογενών μας· το αίμα μας να χυθεί ως χύνεται αυτήν ταύτην την στιγμήν ο οίνος ούτος· το δε σώμα μας μη αξιούμενον ταφής να γίνει βορά των θηρίων και των ορνέων. Αμήν»

Το κρασί χύθηκε πάνω στα σπαθιά τους.

Όπως αναφέρει ο Ξάνθος στα απομνημονεύματά του η «Φιλική Εταιρεία» έγινε: «... δια την ανέγερσιν και απελευθέρωσιν του Ελληνικού Έθνους και της Πατρίδος μας». Και συνεχίζει: « ... δια να ενεργήσωσι μόνοι των ό,τι ματαίως από πολλού χρόνου ήλπιζον από την φιλανθρωπίαν των

χριστιανών βασιλέων». Η οργάνωση είχε πυραμιδοειδή δομή και απαιτούσε συνωμοτική μυστική δράση. Πρότυπο για τη λειτουργία της αποτέλεσαν οι τεκτονικές στοές. Εμπειρία από μυστική εταιρική δράση είχε ο σχετικά πιο εύπορος Τσακάλωφ από τη συμμετοχή του στο «Ελληνόγλωσσον Ξενοδοχείον» (Hôtel Hellénophone) στο Παρίσι, την πρώτη επώνυμη μυστική οργάνωση των Ελλήνων των παροικιών καθώς και ο Ξάνθος που είχε μνηθεί στην τεκτονική στοά της Λευκάδας, την «εταιρεία των ελευθέρων κτιστών» της Αγίας Μαύρας. Ο Σκουφάς είχε γνώση της λειτουργίας των μυστικών οργανώσεων από τις επαφές του με τον Κωνσταντίνο Ράδο που είχε μνηθεί στον Καρμποναρισμό. Η τριμελής διοίκηση της Εταιρείας, που ήταν άγνωστη στους πάντες, ονομάστηκε «Αόρατος Αρχή» και η Εταιρεία «Ναός».

Από την ίδρυσή της το φθινόπωρο του 1814 μέχρι το 1818 η Εταιρεία διακρίνεται για την εσωστρέφεια και τη στασιμότητά της, αφού προσβλέποντας σε εύπορους Έλληνες των παροικιών, προσέλκυσε μόλις τριάντα μέλη. Το 1816 ο Σκουφάς μύησε τον Παναγιώτη Σέκερη και τον υπάλληλό του Παναγιώτη Αναγνωστόπουλο. Ο Σέκερης βοήθησε την Εταιρεία οικονομικά ενώ ο Αναγνωστόπουλος απεδείχθη εξαιρετικά δραστήριος, τόσο ώστε να μπορεί να θεωρηθεί ως ένας από τους ιδρυτές της. Την άνοιξη του 1818, η Εταιρεία μετακόμισε στην Κωνσταντινούπολη και εκεί διευρύνθηκε ακόμα περισσότερο. Η «Αόρατη Αρχή» μετονομάστηκε σε «Αρχή των Δώδεκα Αποστόλων». Οι Απόστολοι της Φιλικής Εταιρείας είχαν οριστεί από τον Σκουφά. Κάθε Απόστολος ανέλαβε μια μεγάλη περιφέρεια:

-
- ο Γεωργάκης Ολύμπιος, τη Σερβία,
- ο Δημήτριος Βατικιώτης, τη Βουλγαρία,
- ο Κωνσταντίνος Πεντεδέκας, τη Ρουμανία,
- ο Χριστόδουλος Λουριώτης, την Ιταλία,
- ο Αναγνωσταράς (Αναγνώστης Παπαγεωργίου), τα νησιά του Σαρωνικού,
- ο Ηλίας Χρυσοσπάθης, τη Μεσσηνία,
- ο Γιάννης Φαρμάκης, τη Μακεδονία και τη Θράκη,
- ο Ασημάκης Κροκίδας, την Ήπειρο,
- ο Αντώνιος Πελοπίδας, την Πελοπόννησο,
- ο Δημήτριος Ίπατρος, την Αίγυπτο,
- ο Γαβριήλ Κατακάζης, τη Νότια Ρωσία και
- ο Κυριάκος Καμαρινός, τη Μάνη.

Στις 30 Ιουλίου 1818, απρόσμενα πέθανε ο Σκουφάς. Τη θέση του πήρε ο Αναγνωστόπουλος. Μέχρι το 1820 οι μνημένοι στη Φιλική Εταιρεία έγιναν περίπου χίλιοι εκατό. Έμποροι, οπλαρχηγοί, Φαναριώτες, караβοκύρηδες, κοτζαμπάσηδες, κληρικοί μνηθήκαν στη Φιλική Εταιρεία. Ανάμεσά τους ο Παλαιών Πατρών Γερμανός, ο Οδυσσέας Ανδρούτσος, ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ο Παπαφλέσσας, οι αδελφοί Λάζαρος και Γεώργιος Κουντουριώτης, ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ο Θεόδωρος Νέγρης, ο Ανδρέας Ζαΐμης, ο Ανδρέας Λόντος, ο Ιωάννης Νοταράς κ.α. Η ένταξη στη Φιλική Εταιρεία προϋπέθετε δοκιμασία, πίστη και αφοσίωση και γινόταν με όρκο ζωής: τον «Όρκο των Φιλικών»:

Ορκίζομαι ενώπιον του αληθινού θεού οικειοθελώς, ότι θέλω είμαι επί ζωής μου πιστός εις την Εταιρείαν κατά πάντα. Να μη φανερώσω το παραμικρόν από τα σημεία και λόγους της, μήτε να σταθώ κατ' ουδένα λόγον η αφορμή του να καταλάβωσιν άλλοι ποτέ, ότι γνωρίζω τι περί τούτων, μήτε εις συγγενείς μου, μήτε εις πνευματικόν ή φίλον μου.

Ορκίζομαι, ότι εις το εξής δεν θέλω έμβει εις καμίαν άλλην εταιρείαν, οποία και αν είναι, μήτε εις κανένα δεσμόν υποχρεωτικόν. Και μάλιστα, οποιονδήποτε δεσμόν αν είχα, και τον πλέον αδιάφορον ως προς την Εταιρείαν, θέλω τον νομίζει ως ουδέν.

Ορκίζομαι, ότι θέλω τρέφει εις την καρδίαν μου αδιάλλακτον μίσος εναντίον των τυράννων της πατρίδος μου, οπαδών και των ομοφρόνων με τούτους. Θέλω ενεργεί κατά πάντα τρόπον προς βλάβην και αυτόν τον παντελή όλεθρόν των, όταν η περίστασις το συγχωρήση.

Ορκίζομαι να μη μεταχειρισθώ ποτέ βίαν δια να συγγνωρισθώ με κανένα συνάδελφον, προσέχων εξ εναντίας με την μεγαλυτέραν επιμέλειαν να μη λανθασθώ κατά τούτο, γινόμενος αίτιος ακολούθου τινός συμβάντος.

Ορκίζομαι να συντρέχω, όπου εύρω τινά συνάδελφον, με όλην την δύναμιν και την κατάστασίν μου. Να προσφέρω εις αυτόν σέβας και υπακοήν, αν είναι μεγαλύτερος εις τον βαθμόν, και αν έτυχε πρότερον

εχθρός μου, τόσον περισσότερον να τον αγαπώ και να τον συντρέχω καθ' όσον η έχθρα μου ήθελε είναι μεγαλύτερα.

Ορκίζομαι, ότι, καθώς εγώ παρεδέχθην εις την Εταιρείαν, να δέχωμαι παρομοίως άλλον αδελφόν, μεταχειριζόμενος πάντα τρόπον και όλην την κανονιζομένην άργητα, εωσού τον γνωρίσω Έλληνα αληθή, θερμόν υπερασπιστήν της πατρίδος, άνθρωπον ενάρετον και άξιον όχι μόνον να φυλάττη το μυστικόν, αλλά να κατηχήση και άλλον ορθού φρονήματος.

Ορκίζομαι να μην ωφελώμαι κατ' ουδένα τρόπον από τα χρήματα της Εταιρείας, θεωρών αυτά ως ιερόν πράγμα και ενέχυρον ανήκον εις όλον το έθνος μου. Να προφυλάττωμαι παρομοίως και εις τα λαμβανόμενα και στελλόμενα εσφραγιασμένα γράμματα.

Ορκίζομαι να μην ερωτώ ποτέ κανένα των Φιλικών με περιέργειαν, δια να μάθω οποίος τον εδέχθη εις την Εταιρείαν. Κατά τούτο δε μήτε εγώ να φανερώσω, ή να δώσω αφορμήν εις τούτον να καταλάβη, ποίος με παρεδέχθη. Να υποκρίνωμαι μάλιστα άγνοιαν, αν γνωρίζω το σημείον εις το εφοδιαστικόν τινος

Ορκίζομαι να προσέχω πάντοτε εις την διαγωγήν μου, να είμαι ενάρετος. Να ευλαβώμαι την θρησκείαν μου, χωρίς να καταφρονώ τας ξένας. Να δίδω πάντοτε το καλόν παράδειγμα. Να συμβουλεύω και να συντρέχω τον ασθενή, τον δυστυχή και τον αδύνατον. Να σέβωμαι την διοίκησιν, τα έθιμα, τα κριτήρια και τους διοικητάς του τόπου, εις τον οποίον διατρίβω.

Τέλος πάντων ορκίζομαι εις Σε, ω Ιερά πλην τρισαθλία Πατρίς, ορκίζομαι εις τους πολυχρονίους βασάνους Σου, ορκίζομαι εις τα πικρά δάκρυα, τα οποία τόσους αιώνας έχυσαν και χύνουν τα ταλαιπώρα τέκνα Σου, εις τα ίδια μου δάκρυα, χυνόμενα κατά ταύτην την στιγμήν, και εις την μέλλουσαν ελευθερίαν των ομογενών μου, ότι αφιερώνομαι όλως εις Σε. Εις το εξής Συ θέλεις είσαι η αιτία και ο σκοπός των διαλογισμών μου. Το όνομά Σου ο οδηγός των πράξεών μου και η ευτυχία Σου η ανταμοιβή των κόπων μου. Η θεία δικαιοσύνη ας εξαντλήση επάνω εις τη κεφαλήν μου όλους τους κεραυνούς της, το όνομά μου να είναι εις αποστροφήν, και το υποκείμενόν μου το αντικείμενον της κατάρας και του αναθέματος των Ομογενών μου, αν ίσως λησμονήσω εις μίαν στιγμήν τας δυστυχίας των και δεν εκπληρώσω το χρέος μου. Τέλος ο θάνατός μου ας είναι η άφευκτος τιμωρία του αμαρτήματός μου, δια να μη μολύνω την αγνότητα της Εταιρείας με την συμμετοχήν μου.

Οι φιλικοί είχαν ψευδώνυμα και χρησιμοποιούσαν κρυπτογραφικό κώδικα. Ένα πέπλο μυστηρίου κάλυπτε την Αρχή αφού τα μέλη της ήταν άγνωστα. Έτσι οι υποτιθέμενες διασυνδέσεις και στηρίξεις της Εταιρείας φάνταζαν μεγάλες.

Όπως είναι αναμενόμενο σε ένα τέτοιας έκτασης πολιτικό εγχείρημα που ξεκίνησε από το εξωτερικό και η ιδέα του άρχισε να διαχέεται στην υπόδουλη Ελλάδα, αρκετοί πολιτικοί τυχοδιώκτες βρήκαν πρόσφορο έδαφος και μπήκαν στις τάξεις της Εταιρείας. Αφού οι μυημένοι πλήθαιναν και το όλο εγχείρημα κινδύνευε να γίνει γνωστό, θα έπρεπε να εμφανιστεί ο επικεφαλής της Εταιρείας. Αυτός δεν θα μπορούσε να είναι ένας από τους άσημους μικρεμπόρους της Αρχής, αλλά κάποιος γνωστός και ισχυρός Έλληνας. Ο Καποδίστριας, που ήταν η πρώτη επιλογή των φιλικών αρνήθηκε. Όμως, με τη βοήθεια του υπαλλήλου του Καποδίστρια, φιλικού Κωνσταντίνου Καντιώτη, ο Εμμανουήλ Ξάνθος ζήτησε από τον εξαδέλφο των Υψηλάντηδων Ιωάννη Μάνο, συνάντηση με τον πρίγκιπα Αλέξανδρο Υψηλάντη. Οι κοινοί τεκτονικοί δεσμοί διευκόλυναν την προσέγγιση. Τον διάλογο από αυτή τη συνάντηση, που έγινε στην Πετρούπολη στις 11 Απριλίου 1820, περιγράφει ο Ξάνθος:

- Υψηλάντης: «Γιατί οι Έλληνες δεν προσπαθούν να ενεργήσουν ώστε, αν δεν δύνανται να ελευθερωθούν από τον ζυγόν, τουλάχιστον να τον ελαφρώσουν;»

- Ξάνθος: «Πρίγκιψ, με ποία μέσα και με ποίους οδηγούς να ενεργήσωσιν οι δυστυχείς Έλληνες την βελτίωσιν της πολιτικής των καταστάσεως; Αυτοί έμειναν εγκαταλελειμμένοι από εκείνους, οίτινες εδύναντο να τους οδηγήσωσι, διότι όλοι οι καλοί ομογενείς καταφεύγουν εις ξένους τόπους και αφήνουν τους ομογενείς των ορφανούς. Ιδού ο Κόμης Καποδίστριας υπηρετεί τη Ρωσίαν, ο μακαρίτης πατήρ σας κατέφυγε εδώ και ο Καρατζάς εις την Ιταλίαν, υμείς ο ίδιος υπηρετούντες την Ρωσίαν εχάσατε υπέρ αυτής την δεξιάν χείρα σας, και άλλοι ίσοι καλοί καταφεύγοντες εις την χριστιανικήν Ευρώπην μένουν εκεί, χωρίς να φροντίζουν δια τους δυστυχείς αδελφούς των.»

- Υψηλάντης: «Αν εγώ εγνώριζον ότι οι ομογενείς μου είχαν ανάγκην από εμέ και εστοχάζοντο, ότι εδυνάμην να συντελέσω εις την ευδαιμονίαν των, σου λέγω εντίμως, ότι ήθελον μετά προθυμίας κάμω κάθε θυσίαν, ακόμη και την κατάστασίν μου, και τον εαυτόν μου θα εθυσίαζον υπέρ αυτών.»

- Ξάνθος: «Δος μοι Πρίγκιψ, την χείρα σας εις βεβαίωσιν των όσων εκφράσθητε.»

Ο Υψηλάντης του έδωσε το χέρι του. Την επόμενη ημέρα, στις 12 Απριλίου 1820, τον επισκέφθηκε και πάλι ο Ξάνθος. Τον κατήχησε και τον όρκισε σύμφωνα με το τυπικό της Εταιρείας. Ο Υψηλάντης ανέλαβε επίσημα Γενικός Επίτροπος της Ελληνικής Φιλικής Εταιρείας, με το συνωμοτικό επίθετο «Καλός» και τα αρχικά «Α.Ρ.» για να υπογράψει.

Η διάβαση του ποταμού Προύθου στη Μολδαβία από τον Αλέξανδρο Υψηλάντη τον Φεβρουάριο του 1821. Λιθογραφία (Peter von Hess, Μόναχο, 1852)

Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΣΤΗ ΜΟΛΔΟΒΛΑΧΙΑ ΚΑΙ Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Το 1820, μετά την ανάληψη των καθηκόντων του «Γενικού Εφόρου της Αρχής της Εταιρείας των Φιλικών» ο «Καλός» Αλέξανδρος Υψηλάντης παραλαμβάνει σχεδόν άδειο ταμείο και αναλαμβάνει να «εφορεύει και να επιστατεί εν πάσιν». Έγινε ο αποκλειστικός διαχειριστής της Εταιρείας και υπεύθυνος του ταμείου της. Αυτό το ταμείο είχε ευθεία σύνδεση με την μετεξέλιξη της «Φιλομούσου Εταιρείας», δηλαδή με την «Φιλόμουσο και Φιλάνθρωπο Γραικική Εμπορική Εταιρεία». Το καταστατικό αυτής της Εταιρείας-ταμείου έφερε μόνο την υπογραφή του Υψηλάντη. Τότε η Φιλική Εταιρεία εξαπλώθηκε πολύ στη νότια Ρωσία, στη Βεσσαραβία και στις παραδουνάβιες ηγεμονίες. Το καλοκαίρι του 1820 μάλιστα, ο Υψηλάντης, στην επίσκεψή του στην Οδησό, ζήτησε από τον επίσης ενθουσιώδη Φιλικό, Σταμάτη Κουμπάρη:

«...άρχισε να εμβάζης κάθε Έλληνα εις τη Φιλικήν Εταιρείαν, και εγώ ετοιμάζομαι να ανοίξω την σκηνή του πολέμου...».

Οι μυσείς στην Εταιρεία έγιναν αθρόες και ανεξέλεγκτες. Το «μυστικόν», τα πρόσωπα και τα σχέδιά της κινδύνευαν να αποκαλυφθούν. Οι πληροφορίες που έφταναν στην «Αρχή» ήταν εξαιρετικά ανησυχητικές. Γι' αυτό, στις 8 Οκτωβρίου 1820 έγινε μια σύσκεψη των Φιλικών στο Ισμαήλι της Βεσσαραβίας, μιας περιοχής που σήμερα είναι μοιρασμένη στη Μολδαβία και την Ουκρανία. Το Ισμαήλι είναι ένα λιμάνι στο δέλτα του Δούναβη. Εκεί, στο λοιμοκαθαρτήριο της πόλης, αφού οι προερχόμενοι από την οθωμανική αυτοκρατορία για την είσοδό τους στη Μολδαβία έπρεπε να μείνουν σε καραντίνα για την «κάθαρση», ο «Γενικός Έφορος της Εταιρείας των Φιλικών» Αλέξανδρος Υψηλάντης, εισηγήθηκε την επίσπευση της Επανάστασης. Στη σύσκεψη, στην οποία συμμετείχαν επιφανή μέλη της Εταιρείας όπως ο Εμμανουήλ Ξάνθος, ο Δημήτριος Θέμελης, ο Δημήτριος Ίπατρος, ο αρχιμανδριτής Γρηγόριος Δικαίος (Παπαφλέσσας), ο Πέτρος Μαρκέζης, ο Χριστόφορος Περραιβός, ο Διονύσιος Ευμορφόπουλος, ο Ήβος Ρήγας, ο Βαγγέλης Μαντζαράκης, οι πρίγκηπες αδελφοί Γεώργιος και Αλέξανδρος Καντακουζηνοί κ.α. συζητήθηκαν τα προβλήματα της τελικής οργάνωσης της εξέγερσης. Οι περισσότεροι από αυτούς συναντήθηκαν εκεί για πρώτη φορά.

Οι συνθήκες φαίνονταν ευνοϊκές, λόγω της ταυτόχρονης στρατιωτικής εμπλοκής του τουρκικού στρατού στην Ήπειρο εναντίον του Αλή-πασά. Όμως έπρεπε να κάνουν γρήγορα. Την εξόντωση του Αλή-πασά είχε αναλάβει ο σκληροτράχηλος Χουρσίτ, που το 1809 είχε καταφέρει να πνίξει τη σερβική επανάσταση στο αίμα, στήνοντας τον «πύργο των κρανίων» με τα κεφάλια τριών χιλιάδων Σέρβων αντιπάλων του στη μάχη του Čegar, έξω από τη Niš. Ήταν σχεδόν βέβαιο ότι σύντομα θα τελείωνε και με τον σατράπη της Ηπείρου.

Στη σύσκεψη υπήρχαν και γραπτές εισηγήσεις. Οι Πελοποννήσιοι, με επιστολή τους, που κατά πάσα πιθανότητα, είχε συντάξει μόνος του ο Παπαφλέσσας, «έστελναν» ένα παράτολμο σχέδιο. Πρότειναν την εξέγερση των ομογενών στην Κωνσταντινούπολη, όπου τα ελληνικά πληρώματα του τουρκικού στόλου θα προχωρούσαν σε στάση ή ακόμα και στην πυρπόληση του στόλου, στη σύλληψη του σουλτάνου και την κατάληψη της Πόλης. Κάτι ανάλογο θα γινόταν από τον Δημήτριο Καλαματιανό στον τουρκικό στόλο του Δούναβη καθώς και στα παραδουνάβια φρούρια. Επίσης σχεδιαζόταν η συμμετοχή στην εξέγερση όλων των εμπειροπόλεμων ομογενών καθώς και η οικονομική ενίσχυση από τις παρούσιες. Οι Φιλικοί, παρά τις αντεγκλήσεις και τη δυσπιστία στα λεγόμενα του Παπαφλέσσα για την κατάσταση στην ελληνική χερσόνησο, συμφώνησαν με την εισήγηση του Υψηλάντη για την επίσπευση της έναρξης της Ελληνικής Επανάστασης στον Μοριά και μάλιστα με τον ίδιο παρόντα να δίνει από τη Μάνη το σύνθημα της έναρξής της. Η ακριβής ημερομηνία δεν καθορίστηκε, αφού υπήρχαν αλληλοσυγκρουόμενες απόψεις, ωστόσο αυτή τοποθετήθηκε εντός του επομένου έτους.

Την ίδια ημέρα, ο Υψηλάντης υπέγραψε πολεμική προκήρυξη την οποία απέστειλε προς το Γένος και «τους απανταχού εις την Στερεάν της Ελλάδος και εις τας νήσους του Αρχιπελάγους διατρίβοντας»:

«...Ηξεύρω ότι εις όλων τας καρδιάς είναι ριζωμένη η μετρία εκείνη πρόληψις, ότι ποτέ μόνοι μας δεν ημπορούμεν να ελευθερωθώμεν, αλλά πρέπει να προσμένωμεν από ξένους

την σωτηρίαν μας. Έκαστος νουνεχής ημπορεί να γνωρίση πόσον ψευδής είναι η πρόληψις αυτή, αρκεί μόνον να βαθύνει εις τα πράγματα της πατρίδος μας. Ρίψατε τα βλέμματά σας εις τας θάλασσας, και θέλετε τας ιδεί κατασκευασμένας από θαλασσοπόρους ομογενείς, ετοιμούς να ακολουθήσωσι το παράδειγμα της Σαλαμίνας. Κυττάξτε εις την ξηράν, και απανταχού βλέπετε Λεωνίδας, οδηγούντας φιλοπάτριδας Σπαρτιάτας. Κυττάξτε την ομόνοιαν, ήτις συνδέει των ηρώων τούτων τας ψυχάς. Κυττάξτε την προθυμίαν και ζήλον αυτών. Παραβάλετε τας εξαισίους και μεγάλας ταύτας αρετάς με την χαννότητα, αδυναμίαν και εσωτερικήν ταραχήν του εχθρού μας· και τότε, αν ημπορήτε, είπατε, ότι από άλλους πρέπει να προσμένωμεν την σωτηρίαν μας. Ναι, αδελφοί ομογενείς. Έχετε πάντοτε προ οφθαλμών, ότι ποτέ ξένος δεν βοηθεί ξένον, χωρίς μεγαλώτατα κέρδη. Το αίμα, το οποίον θέλουν χύσει οι ξένοι δι' ημάς, θέλομεν το πληρώνει ακριβότατα και ουαί εις την Ελλάδα όταν συστηματική δεσποτεία ενθρονισθή εις τα σπλάχνα της. Όταν όμως μόνον μας αποσεισωμεν τον ζυγόν της τυραννίας, τότε της Ευρώπης η πολιτική θέλει βιάσει όλας τας ισχυράς Δυνάμεις, να κλείσωσι με ημάς συμμαχίας και επιμαχίας αδιαλύτους».

Ο Υψηλάντης υπέγραψε κι άλλες εγκυκλίους. Μία από αυτές έδωσε στον Παπαφλέσσα για να την διαβιβάσει στους Πελοποννησίους. Με αυτήν τους καλούσε να ετοιμαστούν, ώστε:

«...όταν έλθη η ευτυχεστέρα της ζωής μου ώρα, να καταφιλήσω το ιερόν της πατρίδος έδαφος και να ευρεθώ εις το μέσον των Πελοποννησίων, να είναι τα πάντα διατεταγμένα, ίνα κινηθώμεν αμέσως με την βοήθειαν του Θεού».

Για να επιταχύνει τη μετάβασή του στην Πελοπόννησο, έστειλε και πάλι με τον Παπαφλέσσα, επιστολή στον Σπετσιώτη, Φιλικό καραβοκώρη Γεώργιο Πάνου, με την οποία του ζητούσε, μετά από συνεννόηση με τον Παπαφλέσσα για τον καταλληλότερο χρόνο, να στείλει εξοπλισμένο πλοίο στην Τεργέστη για να τον παραλάβει. Με άλλες επιστολές του σε Φιλικούς ομογενείς, στην Κύπρο, στην Αίγυπτο, στην Κωνσταντινούπολη ζητούσε να στείλουν τις εισφορές τους, σε χρήμα και εφόδια, στον Ιωάννη Παπαδιαμαντόπουλο στην Πάτρα για να τα βρει εκεί με την άφιξή του στην Πελοπόννησο. Αποφασίστηκε επίσης να γίνει ταυτόχρονα εξέγερση στη Μολδοβλαχία από τους Φιλικούς σπλαρχηγούς Γεωργάκη Ολύμπιο και Σάββα Καμινάρη Φωκιανό με τη συνεργασία του Βλάχου Τούντορ Βλαδιμηρέσκου.

Μετά από αυτό το πολεμικό συμβούλιο στο Ισμαήλι, ο Υψηλάντης και λίγο αργότερα και ο Ξάνθος πήγαν στο Κισνόβι, το σημερινό Κισινάου, την πρωτεύουσα της Μολδαβίας. Εκεί, λίγο αργότερα, μετά από πρόσκληση του Υψηλάντη, έφτασε και ο Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος.

Όμως, μόλις στις 24 Οκτωβρίου τα σχέδια άλλαξαν. Οι πληροφορίες που έφταναν στο Κισνόβι έλεγαν ότι ο Υψηλάντης δεν θα μπορούσε να φθάσει στην Τεργέστη, μέσω Αυστρίας λόγω της στρατιωτικής εμπλοκής της Αυστρίας στην καταστολή της επανάστασης της Νάπολης. Επίσης ο Σάββας Καμινάρης Φωκιανός ειδοποίησε από το Βουκουρέστι, μέσω του Ξάνθου, ότι ο σουλτάνος πήρε προληπτικά μέτρα κατά των Σέρβων και ότι τα σχέδια των Φιλικών είχαν προδοθεί. Έτσι, κι ενώ το πλοίο που είχε έρθει από τις Σπέτσες τον περιμένε για αρκετό καιρό στην Τεργέστη, ο Υψηλάντης με εμπιστευτικές επιστολές-διαταγές, ενημέρωσε τους κύριους παράγοντες της Εταιρείας, μεταξύ των οποίων και τον Παπαφλέσσα, ότι το σχέδιο της καθόδου του στην Πελοπόννησο εγκαταλείπεται ως ανεφάρμοστο και πρότεινε η εξέγερση να ξεκινήσει από το Ιάσιο το συντομότερο δυνατό, ακόμα και στα μέσα Νοέμβρη.

Όμως τα περί προδοσίας αποδείχθηκαν ανυπόστατα και η απόφαση για την εξέγερση οριστικοποιήθηκε. Αυτή θα άρχιζε την επόμενη άνοιξη. Η αναβολή είχε και τα θετικά της. Ο Ιάκωβος Ρίζος Νερουλός, στα μέσα Νοέμβρη κατάφερε να μνησει στην Εταιρεία τον ηγεμόνα της Μολδαβίας Μιχαήλ Σούτσο. Τον Ιανουάριο του 1821, ωστόσο, πληροφορίες που έφτασαν στους ηγέτες των επαναστατών έκαναν λόγο για ενημέρωση της Υψηλής Πύλης σχετικά με το επαναστατικό σχέδιο, οπότε λήφθηκε η απόφαση να επισπευσθεί η εξέγερση σε πολλές εστίες ταυτόχρονα, σύμφωνα με τα σχεδιασθέντα στο Ισμαήλι, στην Πελοπόννησο, την Κωνσταντινούπολη και τη Σερβία. Για την ενημέρωση της Πύλης, για την ύπαρξη συνωμοτικής οργάνωσης στην Κωνσταντινούπολη, είχε φροντίσει ο Άγγλος πρεσβευτής λόρδος Στράγκφορντ.

Ακόμα μια θετική εξέλιξη ήταν ο θάνατος, στις 18 Ιανουαρίου 1821, του αντιδραστικού ηγεμόνα της Βλαχίας, Αλέξανδρου Ν. Σούτσου. Αυτός, αν και είχε μνηθεί στη Φιλική, είχε δώσει υποψίες ότι συνεργαζόταν με τους Τούρκους. Υποστηρίζεται ότι ο θάνατός του οφειλόταν σε δηλητηρίασή του από μέλη της Φιλικής. Τη θέση του, με υπόδειξη του Υψηλάντη διεκδίκησε με επιτυχημένο κίνημα στη δυτική Βλαχία, ο Τούντορ Βλαδιμηρέσκου. Με τη συμμετοχή και τις οδηγίες του Γεωργάκη Ολύμπιου και του Γεώργιου Λεβέντη, πλήθη οπλισμένων Ρουμάνων χωρικών βάδιζαν για το Βουκουρέστι. Η εξέγερση των Ρουμάνων φαινομενικά δεν έπληττε τον σουλτάνο. Ουσιαστικά όμως ήταν ένας επαναστατικός πυρήνας που θα μπορούσε να βοηθήσει τη σχεδιαζόμενη από την Εταιρεία, γενική εξέγερση. Ταυτόχρονα όμως, η προσπάθεια του Υψηλάντη για συμμαχία με τους εξεγερμένους Σέρβους του Μίλος Οβρένοβιτς ήταν αποτυχημένη. Ο Απόστολος της Εταιρείας Αριστείδης Παππας, που είχε αναλάβει να τον προσεγγίσει, προδόθηκε και αφού συνελήφθη από τους Τούρκους, αυτοκτόνησε.

Η ανικανότητα στη συνωμοτική δράση και ο αδέξιος τρόπος στρατολόγησης στις ηγεμονίες, είχε αναγκάσει πολλούς επιφανείς Φιλικούς, όπως ο ηγεμόνας της Μολδαβίας Μιχάηλ Σούτσος και ο πρωθυπουργός του Ιάκωβος Ρίζος Νερουλός να αναφέρουν την κατάσταση στον Υψηλάντη. Ο Νερουλός του έγραφε:

«...Το άτακτον κίνημα της καταγραφής γίνεται ημέρα τη ημέρα ατακτότερον, έφθασαν εις σημείον να μάθουν το μυστήριον της φιλικής εταιρείας και αυτά τα μικρά παιδιά. Δεν άφησαν μήτε φούρναρη, μήτε μπακάλη που να μην τον κατέγραψαν. Το μυστικόν της αδελφότητος έγινε γνωστόν εις όλους τους εντοπίους...».

Αυτή η κατάσταση δεν μπορούσε να συνεχιστεί. Πολλοί από τους ηγέτες της Φιλικής ήταν διστακτικοί. Τότε ο Υψηλάντης αποφάσισε να ξεκινήσει την Επανάσταση υψώνοντας τη σημαία της στη Μολδαβία. Εκεί τα πράγματα θα ήταν ευκολότερα, αφού, λόγω της ρωσο-τουρκικής συνθήκης του Βουκουρεστίου του 1812, οι Τούρκοι για να στείλουν στρατό στις ηγεμονίες έπρεπε να πάρουν πρώτα τη συγκατάθεση του τσάρου. Σε αυτό το εγχείρημα ο Υψηλάντης πίστευε ότι θα είχε, εκτός φυσικά της Ρωσίας και τη συμπαράσταση των Σέρβων, των Βλάχων και των Βουλγάρων που θα επιδίωκαν κι αυτοί την ελευθερία τους. Το παράτολμο σχέδιο του ήταν: να ανάψει τη φλόγα της Επανάστασης στις ηγεμονίες, κάτι που θα λειτουργούσε σαν αντιπερισπασμός στις τουρκικές δυνάμεις. Έτσι θα έδινε χρόνο στους Έλληνες του Μοριά και στους Φαναριώτες της Πόλης να ξεσηκωθούν συγχρόνως και με πίστη γιατί νίκη. Κατόπιν από εκεί ο Υψηλάντης θα διέσχιζε με τον στρατό του τη Βλαχία, τη Βουλγαρία, τη Μακεδονία και τη Θεσσαλία, και θα έφτανε στην Πελοπόννησο για να ηγηθεί αυτοπροσώπως του αγώνα που εν τω μεταξύ θα είχε ξεκινήσει. Συνοδοιπόροι του θα ήταν ο Γεωργάκης Ολύμπιος, ο Ιωάννης Φαρμάκης, ο Σάββας Καμινάρης Φωκιανός κι ο Βλάχος Τούντορ Βλαδιμηρέσκου.

Ένα έγγραφο του Ξάνθου από το Ισμαήλι στις 19 Μαρτίου 1821 ρίχνει φως στη θέση του Υψηλάντη στην Εταιρεία καθώς και στον ρόλο της Ρωσίας στην υπόθεση της εξέγερσης:

«...Ο Καλός όμως διορισθής Γενικός επίτροπος παρά της αρχής, και αρχιστράτηγος του ελληνικού έθνους, και εισακουσθείς μετά του φιλανθρώπου (δηλαδή του τσάρου) και ενεργητικού (Καποδίστρια), έλαβεν διαταγήν να κινήση φανερά δια της Δακίας (βόρεια της αριστερής όχθης του Δούναβη), και να εκδόση τα μανιφέστα του και προκυρίξει της αποστασίας...».

Αρχείο του Εμμανουήλ Ξάνθου, Ι.Ε.Ε.Ε., τ. Γ', σ. 152

Αυτό το: «εισακουσθείς μετά του φιλανθρώπου και ενεργητικού, έλαβεν διαταγήν να κινήση φανερά δια της Δακίας» επιβεβαιώνει την πληροφορία του Φιλικού Αθανάσιου Ξόδιλου, ότι ο Υψηλάντης διατάχθηκε να ξεκινήσει την εξέγερση στη Μολδαβία, μετά από επιστολή του Καποδίστρια από το Τροπιάου, που όμως έλαβε μόλις στις 17 Φεβρουαρίου 1821.

Την 21^η Φεβρουαρίου 1821, ο Υψηλάντης πέρασε από το ρωσικό έδαφος τον ποταμό Προύθο επικεφαλής 165 ανδρών και με μια κουστωδία περίπου δέκα ατόμων, μαζί με τους αδελφούς του

Νικόλαο και Γεώργιο και τον πρίγκιπα Γεώργιο Καντακουζηνό, μπήκαν στο Ιάσιο, δηλαδή σε αυτοδιοικούμενο αλλά και εξαρτώμενο έδαφος της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Εκεί βρήκε να τον περιμένουν ο πρίγκιπας Μιχαήλ Βόδας και άλλοι τοπικοί άρχοντες καθώς και οι στρατιώτες του Γεωργάκη Ολύμπιου και του Γεώργιου Λεβέντη. Σχετικά λίγοι και απειθάρχητοι στρατιώτες, χαμηλής μόρφωσης και ηθικής. Τα λιγοστά για το επιχειρούμενο κίνημα χρήματα, δεν είχαν συγκεντρωθεί ακόμα. Από εκεί έστειλε την επαναστατική προκήρυξη:

«Μάχου υπέρ πίστεως και πατρίδος

Η ώρα ήλθεν, ω Άνδρες Έλληνες! Προ πολλού οι λαοί της Ευρώπης, πολεμούντες υπέρ των ιδίων Δικαιωμάτων και Ελευθερίας αυτών, μας επροσκάλουν εις μίμησιν, αυτοί, καίτοι οπωσούν ελεύθεροι, επροσπάθησαν όλαις δυνάμεσι να αυξήσωσι την ελευθεριαν, και δι' αυτής πάσαν αυτών την ευδαιμονίαν.

Οι αδελφοί μας και φίλοι είναι πανταχού έτοιμοι, οι Σέρβοι, οι Σουλιώται, και όλη η Ηπειρος, σπλοφορούντες μας περιμένωσιν. Ας ενωθώμεν λοιπόν με Ενθουσιασμόν! Η Πατρίς μας προσκαλεί!

[...] ...Εις τα όπλα λοιπόν φίλοι. Η Πατρίς μας προσκαλεί ~

Αλέξανδρος Υψηλάντης

Την 23ην Φεβρουαρίου 1821. Εις το γενικόν στρατόπεδον του Ιασίου»

Όμως έπρεπε, έστω και τυπικά όπως πίστευε ο Υψηλάντης λόγω της επιστολής από το Τροπιάου, να ζητήσει την συγκατάθεση του τσάρου αφού οι δύο ηγεμονίες βρισκονταν υπό ρωσική προστασία και οποιαδήποτε κίνηση απαιτούσε τουλάχιστον τη ρωσική συγκατάθεση. Στις 26 Ιανουαρίου είχε ξεκινήσει το συνέδριο των κρατών-μελών της Ιερής συμμαχίας στο Λάιμπαχ. Σε αυτό συμμετείχε και η Ρωσία με τον τσάρο Αλέξανδρο. Στις 23 Φεβρουαρίου ο Υψηλάντης, ο Σούτσος και οι άρχοντες της Μολδαβίας του απηύθυναν έκκληση συγκατάθεσης και υποστήριξης. Η απάντηση του τσάρου όμως ήταν η αποκήρυξη της επανάστασης και η απόλυση του Υψηλάντη από τον ρωσικό στρατό! Οι Ρώσοι τον άδειασαν. Ταυτόχρονα ο τσάρος ως εγγυητής των ηγεμονιών, δήλωσε αμέτοχος των γεγονότων και έδωσε την έγκριση στον σουλτάνο να επέμβει.

Στις 26 Φεβρουαρίου, σε δοξολογία στο Ιάσιο, ο μητροπολίτης Βενιαμίν ευλόγησε τη σημαία της επανάστασης και το ξίφος του Υψηλάντη. Σύντομα όμως οι ελπίδες διαψεύστηκαν αφού το κίνημά του δεν βρήκε την αναμενόμενη απήχηση. Μια σφαγή αιχμαλώτων Τούρκων στρατιωτών και αμάχων στο Γαλάτσι, από το σώμα του Βασιλείου Καραβία, έφερε την απέχθεια των ντόπιων για την εξέγερση που είχε μόλις ξεσπάσει. Ταυτόχρονα ήρθε και ο αφορισμός του πατριάρχη στον Υψηλάντη και τον Σούτσο. Ο Υψηλάντης τοποθετήθηκε γι' αυτόν:

«...Ο Πατριάρχης, βιαζόμενος παρά της Πόρτας, σας στέλλει αφοριστικά...εσείς όμως να θεωρήτε πάντα ταύτα ως άκυρα, καθότι γίνονται με βίαν και άνευ θελήσεως...»

Στο παρασκήνιο, η δράση του Αυστριακού προξένου επέτεινε την ήδη δυσχερή θέση του Υψηλάντη. Με κάθε τρόπο, ο πρόξενος προσπαθούσε να περιορίζει τη δύναμη του Υψηλάντη και παρακολουθούσε καθημερινά κάθε του κίνηση με στόχο την ματαίωση μιας εξέγερσης στην Κωνσταντινούπολη. Οι σφαγές των υπόπτων για εξέγερση στην Κωνσταντινούπολη είχαν ηθικό αυτουργό την Αυστρία του Μέττερνιχ. Στα μέσα Μαρτίου 1821, στα σύνορα Βλαχίας-Μολδαβίας, στην πόλη Φωξάνη (Φοξάνι), ο Υψηλάντης ίδρυσε τον Ιερό λόχο. Ήταν ένα στρατιωτικό σώμα που συγκροτήθηκε από νεαρούς Έλληνες εθελοντές, κυρίως σπουδαστές, από τις ελληνικές παροικίες της Οδησού και της Μολδοβλαχίας. Ήταν ένα επίλεκτο σώμα, αρχικά εκατόν είκοσι ιερολοχιτών. Αυτοί στη συνέχεια έγιναν τετρακόσιοι και ήταν η ψυχή του στρατού του Υψηλάντη και ουσιαστικά το πρώτο οργανωμένο ελληνικό στρατιωτικό σώμα.

Στη συνέχεια όμως ήρθαν οι προδοσίες από αυτούς που ο Υψηλάντης θεωρούσε αφοσιωμένους. Ο Σάββας Καμινάρης Φωκιανός, Έλληνας αξιωματούχος στη Μολδαβία και Φιλικός, διαφώνησε λόγω της αρνητικής απάντησης των Ρώσων για την υποστήριξη του κινήματος και συνεργάστηκε με τους

Τούρκους. Τον Μάιο του 1821 μάλιστα πολέμησε εναντίον των Ελλήνων. Ο φιλόδοξος Βλάχος, Τούντορ Βλαδιμηρέσκου επίσης, παρά τις συναντήσεις του με τον Υψηλάντη και άλλους Έλληνες, έδρασε προδοτικά. Αφού συνελήφθη από τον Γεωργάκη Ολύμπιο, ζήτησε να απολογηθεί στον Υψηλάντη. Αυτός, μετά την ανεπαρκή και έωλη απολογία του, τον παρέδωσε στις 21 Μαΐου στους Καραβία, Ορφανό και Κάραβελλόπουλο. Εκτελέστηκε στις 27 Μαΐου 1821, στο Τιργκόβιστε. Η αποκήρυξη της επανάστασης από τη Ρωσία, ο υποβολιμαίος από τον σουλτάνο αφορισμός του Υψηλάντη και του Σούτσου από τον πατριάρχη, η δράση του Αυστριακού προξένου και οι προδοσίες των Σάββα Καμινάρη Φωκιανού και Τούντορ Βλαδιμηρέσκου, οδήγησαν στον όλεθρο το κίνημα του Υψηλάντη στη Μολδοβλαχία.

Παρά την αποτυχία, υπήρξαν και ηρωικά κατορθώματα σε αυτή την εξέγερση. Το έπος του Ιερού λόχου, στις 7 Ιουνίου 1821 στο Δραγατσάνι κι η μάχη του Σκουλενίου μετά από δέκα ημέρες, έδειξαν τη δίψα τους για την ελευθερία. Μετά τη συντριβή του Ιερού λόχου, ο Υψηλάντης με τη συνοδεία του, πέρασε ανυποψίαστος τα αυστριακά σύνορα και στο Αράντ (Arad) παραδόθηκε στους Αυστριακούς. Οι Ρώσοι, για να απαλλαγούν από αυτόν τον παγίδευσαν. Μετά από συνεννόηση του τσάρου με τον Μέττερνιχ, οι Αυστριακοί του εξέδωσαν πλαστό διαβατήριο υπό το όνομα Δημήτριος Παλαιογενεΐδης. Ρώσοι και Αυστριακοί τον θυσίασαν για να μην διαταράξουν τις σχέσεις τους με τον σουλτάνο. Στις 3 Ιουνίου 1821, πριν ακόμα από τη συντριβή του Ιερού λόχου και του οράματος του Υψηλάντη στο Δραγατσάνι, ο Μέττερνιχ γράφει στον υπουργό στρατιωτικών Bellegarde:

«Ο εν Κωνσταντινουπόλει αυτοκρατορικός πρεσβευτής της Ρωσίας υπέβαλε αρχάς Μαΐου εις τον καισαροβασιλικόν (αυστριακόν) Έξαρχον την πρότασιν να εφοδιάση τον αρχηγόν των εξεγερθέντων Ελλήνων εις την Βλαχίαν, Αλέξανδρον Υψηλάντην, δι' ενός διαβατηρίου, δια να δυνηθή να μεταβή μέσω των αυστριακών χωρών εις ένα οιονδήποτε απομεμακρυσμένον λιμένα και να επιβιασθή εκείθεν δι' Αμερικήν».

Στο Αράντ, στις 13 Ιουλίου 1821, ο αιχμάλωτος πια Αλέξανδρος Υψηλάντης υποχρεώθηκε να υπογράψει αυτόγραφο δήλωση εχεμύθειας στα γαλλικά, για ότι επρόκειτο να υποστεί στην αιχμαλωσία του:

«Υποχρεούμαι επί τω λόγω της τιμής μου ότι θα τηρήσω μεγίστην εχεμύθειαν ως προς τον τόπον της παραμονής μου και ότι δεν θα γράψω τίποτε ούτε εις τους συγγενείς μου ούτε εις άλλα πρόσωπα. Επίσης εγγυώμαι το αυτό δια τους αδελφούς μου και τα τέσσερα πρόσωπα της ακολουθίας μου.

Εγένετο εν Αράντ παρουσία του αντιστράτηγου Torry και του συνταγματάρχου Lebzelttern τη 13^η Ιουλίου 1821.

Αλέξανδρος Υψηλάντης ».

Πολυχρόνη Ενεπεκίδη: Αλέξανδρος Υψηλάντης- Αθήνα 1969 (σελίδα 15 & 14).

Τότε όμως ξεκίνησε και η τραγωδία της αιχμαλωσίας του. Την ακολουθία του αποτελούσαν οι μικρότεροι αδελφοί του Γεώργιος και Νικόλαος, ο υπασπιστής και γραμματέας του Γεώργιος Λασσάνης, και οι Γεράσιμος Ορφανός, Βάσλωφ Χορνόφσκυ και Κωνσταντίνος Καβαλλερόπουλος ως υπηρέτες. Ο Υψηλάντης και η συνοδεία του, με νέο πλαστό όνομα «βαρόνος Schönwörth», έμειναν αιχμάλωτοι του Μέττερνιχ για περισσότερο από έξι χρόνια. Δύο χρόνια στο φρούριο Μούνκατς και μετά τον Ιούνιο του 1823 για ακόμα τέσσερα χρόνια, στο φρούριο Τερέζιενστατ, μέχρι τις 24 Νοεμβρίου 1827. Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης πέθανε στη Βιέννη στις 19 Ιανουαρίου 1828 σε ηλικία 36 ετών, από την κληρονομική μυοτονική δυστροφία που έπασχε, πριν προλάβει να φύγει από την Αυστρία. Τουλάχιστον δύο από τα αγόρια της οικογένειας Υψηλάντη, ο Αλέξανδρος και λίγο αργότερα ο Δημήτριος, έπασχαν και πέθαναν από μυοτονική δυστροφία.

Τον Σεπτέμβριο του 1821, γράφτηκε ο επίλογος της εξέγερσης του Αλέξανδρου Υψηλάντη στη Μολδοβλαχία με τη θυσία του Γεωργάκη Ολύμπιου στη μονή Σέκου.

1975 Έκδοση Παπαφλέσσα (Μυστική συνέλευση Βοστίτσας)

ΛΙΓΟ ΠΡΙΝ ΤΟΝ ΞΕΣΗΚΩΜΟ ΤΟΥ ΜΟΡΙΑ Η ΣΥΣΚΕΨΗ ΤΗΣ ΒΟΣΤΙΤΣΑΣ

Μετά τη σύσκεψη των φιλικών στο Ισμαήλι, στις 8 Οκτωβρίου 1820, ο Παπαφλέσσας επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη, όπου ζούσε από τις αρχές του 1818. Εκεί είχε καταφέρει να γίνει αρχιμανδρίτης και να ονομαστεί πατριαρχικός έξαρχος. Όσο βρισκόταν ακόμα στην Κωνσταντινούπολη, με δόλιο τρόπο και τη συνδρομή του Παναγιώτη Σέκερη, κατόρθωσε να φυγαδεύσουν τους δυο υπόχρεους ομηρείας στο Πατριαρχείο, συγγενείς του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη. Ο ένας ήταν ο γιος του Γεωργιάκης. Με αυτό τον τρόπο, ενοχοποιούνταν τόσο ο Πατριάρχης, επειδή δεν μπορούσε να φυλάξει τους ομήρους που για λόγους θρησκείας του είχε εμπιστευθεί η Πύλη αλλά και ο Πετρόμπεης για απειθεία στον σουλτάνο. Ο Παπαφλέσσας πίστευε ότι έτσι και οι δύο θα ήταν υποχρεωμένοι να προσχωρήσουν στο επαναστατικό κίνημα.

Με εντολή του Αλέξανδρου Υψηλάντη, ο Παπαφλέσσας παρέλαβε από την τοπική Εφορεία της Εταιρείας 90.000 γρόσια, κύριο μέλος και χρηματοδότης της οποίας ήταν ο Σέκερης, που έβαλε τα 15.000 από αυτά. Αγόρασε ένα καράβι στο όνομα του φιλικού, συνεργάτη του Αλέξανδρου Υψηλάντη, Μυτιληνιού, Παλαιολόγου Λεμονή. Ο Λεμονής ήταν έμπορος στην Κωνσταντινούπολη και γραμματικός του ήταν ο εκ των ιδρυτών της Φιλικής Εταιρείας, Εμμανουήλ Ξάνθος ο οποίος και τον μύησε στην Εταιρεία. Στις 29 Νοεμβρίου 1820, ο Παπαφλέσσας, με πλοίαρχο τον Μανώλη Ψαριανό κι αφού πήρε κι έναν έμπιστο συνοδό, τον Δημήτριο Δραγώνα από τη Σέλιτσα της Αβίας, αναχώρησε μαζί με τον Λεμονή για την Πελοπόννησο. Πέρασε από τη Μυτιλήνη και τις Κυδωνίες (Αϊβαλί) από όπου παρέλαβε ογδόντα βαρέλια πυρίτιδας και μολύβι για τον σχεδιαζόμενο αγώνα. Φρόντισε ακόμα, ένα φορτίο με πολεμοφόδια με προορισμό τη Μάνη, δωρεά της αδελφότητας Σμυρναίων, να περιμένει την παραλαβή του στις Κυδωνίες.

Από εκεί κατευθύνθηκε στην Ύδρα όπου αποβιβάστηκε και συναντήθηκε με τους φιλικούς Αντώνιο Οικονόμου, Δημήτριο Κυριαζή και Θωδωρή Γκίκα. Προσπάθησε να πείσει και τους προκρίτους να διαθέσουν τα πλοία τους για τον απελευθερωτικό αγώνα αλλά αντιμετωπίστηκε με δυσπιστία από τον Λάζαρο Κουντουριώτη και τους συντηρητικούς караβοκύρηδες. Του απάντησαν ότι θα συμμετείχαν στην εξέγερση, μόνο μετά την πυρπόληση του τουρκικού στόλου στην Κωνσταντινούπολη, σύμφωνα με το σχέδιο της Φιλικής Εταιρείας που τους είχε παρουσιάσει.

Το πλοίο του Λεμονή συνέχισε το ταξίδι του για την Τεργέστη προκειμένου να φέρει τον Υψηλάντη στη Μάνη, όπως είχε αποφασιστεί στο Ισμαήλι. Αφού ο Υψηλάντης δεν φάνηκε, ο δραστήριος Λεμονής επέστρεψε και μέσω Ρωσίας συνάντησε τον Υψηλάντη στο Δραγατσάνι. Μετά την καταστροφή του Ιερού λόχου ο Λεμονής κατέβηκε στην επαναστατημένη Ελλάδα.

Ο Παπαφλέσσας, απογοητευμένος από τους Ύδραϊους, πέρασε στις Σπέτσες. Κι εκεί όμως οι караβοκύρηδες ήταν μοιρασμένοι και παρά τη θερμή υποστήριξη των φιλικών Γεώργιου Πάνου και Γκίκα Μπόταση, υπήρχαν πολλοί που δεν πείθονταν στα πύρινα λόγια του για τον ξεσηκωμό. Παρόλα αυτά, ο караβοκύρης Χριστόδουλος Μέξης νοίκιασε τη σκούνα «Δήμητρα» της οικογένειας Μάνεση και την έστειλε στις Κυδωνίες για να μεταφέρει στη Μάνη το φορτίο με τα πολεμοφόδια, που περίμεναν εκεί από την δωρεά της αδελφότητας Σμυρναίων μετά το πέραςμα του Παπαφλέσσα.

Ενθουσιώδης, ασυγκράτητος και εφοδιασμένος με τις επιστολές του Υψηλάντη, κυνηγημένος από τους πολέμιους των ιδεών του που έφτασαν να στήνουν ενέδρες από το Άργος μέχρι την Κόρινθο για να τον εξοντώσουν, ο Παπαφλέσσας ήρθε σε επαφή με τους προκρίτους του Μοριά. Την παραμονή των Χριστουγέννων του 1820, με επιστολές του από το Άργος, ως πατριαρχικός έξαρχος, επικαλούμενος και τις συστατικές επιστολές του Πατριάρχη, έστειλε οδηγίες στους προκρίτους για την καλύτερη προετοιμασία του αγώνα. Μετά από αλληπάλληλες συναντήσεις και συσκέψεις στο Άργος, στον Άγιο Γεώργιο (Νεμέα) και την Κόρινθο οι πρόκριτοι τον κάλεσαν σε μυστική σύσκεψη στη Βοστίτσα (Αίγιο) από τις 26 μέχρι τις 30 Ιανουαρίου 1821. Σ' αυτήν πήραν μέρος κυρίως πρόκριτοι του βόρειου τμήματος της Πελοποννήσου. Σε τέσσερις ημέρες έγιναν πέντε συσκέψεις. Για να μην κινηθούν υποψίες, κάθε ημέρα συνεδρίαζαν σε διαφορετικό σπίτι και διέδιδαν ότι ο λόγος της συγκέντρωσής τους ήταν η επίλυση κτηματικών διαφορών δυο μοναστηριών.

Στη σύσκεψη της Βοστίτσας, οι πρόκριτοι της Πελοποννήσου που γνώριζαν από το φθινόπωρο, μετά από την επιστροφή από την Οδησό στην Πάτρα του διπλωμάτη Ιωάννη Παπαρηγόπουλου, την εκλογή του Αλέξανδρου Υψηλάντη, υποδέχθηκαν τουλάχιστον με δυσπιστία τον Παπαφλέσσα. Αυτός όμως τους έδειξε τις οδηγίες και τα διαπιστευτήριά του, στα οποία ονομαζόταν από τον Υψηλάντη, «άλλος εγώ». Με ψέματα κι αλήθειες, παροτρύνσεις, εκβιασμούς, απειλές, υποσχέσεις και διαβεβαιώσεις προσπάθησε να πείσει τους προκρίτους για την αναγκαιότητα της άμεσης έναρξης του επαναστατικού κινήματος, θέτοντας σαν όριο για την Επανάσταση την 25^η Μαρτίου. Με τον άκρατο ενθουσιασμό του και τον εκρηκτικό χαρακτήρα του, παρά την επιστολή του Υψηλάντη που παρουσίασε, χαρακτηρίστηκε «απατεών και εξωλέστατος» από τον Παλαιών Πατρών Γερμανό και σχεδόν προπηλακίστηκε από τους συμμετέχοντες.

Γιατί όμως υπήρχε τόση δυσπιστία και αντίδραση στις εξαγγελίες του Παπαφλέσσα αλλά και του Υψηλάντη; Ποιός ήταν ο λόγος της διαρκούς αναβλητικότητας πολλών προκρίτων για την επερχόμενη Επανάσταση; Φαίνεται ότι σε αυτήν οδηγούσαν οι οδηγίες του «κύκλου της Πίζας», του μητροπολίτη Ουγγροβλαχίας Ιγνατίου. Συγκεκριμένα ο Ιγνάτιος, μετά την φυγή του από την Ήπειρο, αποτελούσε πόλο έλξης για πολλούς Έλληνες και επηρέαζε σημαντικά τις εξελίξεις. Με σαφώς φιλορωσικές θέσεις αλλά και εθνοκεντρική στόχευση, ήταν σε αγαστή σύμπνοια με τον Κοραή, τον Άνθιμο Γαζή, τον Ιωάννη Καποδίστρια, τον Ανδρέα Λουριώτη, τον Γεώργιο Πραϊδή, τον Κωνσταντίνο Πολυχροσιάδη και άλλους ομογενείς, όπως ο έκπτωτος Φαναριώτης ηγεμόνας της Βλαχίας Ιωάννης Καρατζάς και ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ο οποίος μάλιστα διέμενε στην οικία του Ιγνατίου στην Πίζα από το 1818 μέχρι το 1821. Οι πρόκριτοι πριν από τη σύσκεψη της Βοστίτσας ζήτησαν τη γνώμη του Ιγνατίου σχετικά με την έναρξη της Επανάστασης. Αυτός, όπως και πολλοί άλλοι Έλληνες, έβλεπαν πρόωγη την έναρξη του αγώνα χωρίς την απαραίτητη μορφωτική προετοιμασία των Ελλήνων. Ο Ιγνάτιος και μετά την έναρξη της Επανάστασης συνέχιζε να την χαρακτηρίζει πρόωγη ενώ ταυτόχρονα έριχνε σοβαρές ευθύνες στη Φιλική Εταιρεία και τον Υψηλάντη γι' αυτό. Αυτές οι θέσεις του υπάρχουν στο υπόμνημά του με τίτλο «Παρατηρήσεις εις την παρούσαν κατάστασιν της Πελοποννήσου» της 20^{ης} Μαΐου 1821. Ενδεχομένως απώτερη φιλοδοξία του να ήταν η εκτόπιση της Φιλικής και του Δημήτριου Υψηλάντη που εκπροσωπούσε τον αδελφό του και η καθοδήγηση του αγώνα από τον ίδιο και τον Καρατζά.

Αν και τα πρακτικά της συνέλευσης έχουν χαθεί, στη σύσκεψη της Βοστίτσας υπήρξε πολυφωνία. Υπήρξαν ακόμα και απόψεις, όπως αυτή του Σωτήρη Χαραλάμπη:

«... πιστεύω πως η Ρωσία, όπου έχει την ίδια θρησκεία μ' εμάς, θα συντροφέψει τον Υψηλάντη με στρατεύματα... Μα εμείς εδώ, αφού ξεκάνουμε τους Τούρκους, σε ποιον θα παραδοθούμε; Ποιον θα 'χουμε ανώτερο; Ο ραγιάς, αφού πάρει τα όπλα δε θα μας ακούει πια και δε θα μας σέβεται και θα πέσουμε στα χέρια εκείνου, που δεν μπορεί να κρατήσει το πυρόνι να φάει! (σ. υπονοεί τον αδελφό του Παπαφλέσσα Νικήτα). Κάλλιο οι Τούρκοι κι ο ραγιάς υπόδουλος, παρά λεύτερο έθνος με το λαό να 'χει δικαιώματα.»

Διατυπώθηκαν πολλές αναβλητικές προτάσεις και αμφισβητήσεις κυρίως από τον Παλαιών Πατρών Γερμανό:

*« -Αλλ' εις την εποχήν ταύτην οποία δείγματα θετικότητας έχομεν, διά να πιστεύσωμεν όσα λέει ο Δικαίος και όσα γράφει ο Υψηλάντης;
-Είνε σύμφωνον άπαν το έθνος και συνυπακούεται;
-Ποίαι αι άφενκτοι ανάγκαι του πολέμου, πόσα έχομεν, πόσα λείπουν, και πόθεν θα τα πορισθώμεν;
-Τις η δύναμις του έθνους εις οπλοφόρους και αρκεί διά τον σκοπόν;
-Αν αντισταθή καθ' ημών δύναμις τις ευρωπαϊκή τι ποιητέον;
-Εάν προ της ενάρξεως του αγώνος ανακαλύψη τας ενεργείας μας η τουρκική εξουσία ποια οικονομία πρέπει να γίνει;»*

Τελικά, μετά από πέντε συνεδριάσεις, από τις 26 μέχρι και τις 29 Ιανουαρίου 1821, έγινε αποδεκτό το σχέδιο για τη μετάβαση του Αλέξανδρου Υψηλάντη στη Μάνη και την έναρξη από εκεί της Επανάστασης. Ακόμα μεταξύ των άλλων η συνέλευση αποφάσισε να μην κινηθούν επαναστατικά

μέχρι να έλθει ο «προσδοκώμενος πληρεξούσιος» και αφού επαναστατήσουν πρώτα και άλλα μέρη της Ελλάδος. Ακόμα να συγκεντρώσουν τις συνεισφορές για τον μελλοντικό αγώνα στην Πάτρα, να μην στείλουν αντιπροσώπους στην πρόσκληση του καϊμακάμη στην Τριπολιτσά και να ξαναζητήσουν τη γνώμη του Αλέξανδρου Υψηλάντη για τον «μελετώμενον αγώνα» καθώς και για την ενδεχόμενη βοήθεια που θα μπορούσαν να περιμένουν από τη Ρωσία. Αν οι συνθήκες το επέτρεπαν κι υπήρχε ευνοϊκή απάντηση από τη Ρωσία, η έναρξη της Επανάστασης θα γινόταν την 25η Μαρτίου ή την 23η Απριλίου ή την 21η Μαΐου 1821. Έγινε έρανος μεταξύ των παρόντων για την οικονομική ενίσχυση του αγώνα και διαβάστηκε επιστολή του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη που προέτρεπε στην ταχεία έναρξη της εξέγερσης. Ακόμα η συνέλευση απέστειλε τον Σωτήρη Χαραλάμπη στους Υδραίους φιλικούς για να τους μεταφέρει τις αποφάσεις της συνέλευσης και να προετοιμάσουν και αυτοί τον στόλο τους. Επίσης ο Παπαφλέσσας απέστειλε με τον Χαραλάμπη μια επιστολή του, της 31ης Ιανουαρίου 1821, με την οποία καλεί τον φιλικό, ναύαρχο του υδραϊκού στόλου, Ιάκωβο Τομπάζη να εμπιστευτεί και να αποδεχθεί τις εντολές του Χαραλάμπη. Όλοι οι συμμετέχοντες ανέλαβαν να ειδοποιήσουν τους προεστούς των επαρχιών τους για τις αποφάσεις της συνέλευσης. Η σύσκεψη της Βοστίτσας, απέτυχε ολοκληρωτικά αφού ανέδειξε τη διχογνωμία αλλά και τις αμφισβητήσεις στα λεγόμενα του Παπαφλέσσα από πολλούς συμμετέχοντες, δηλαδή φανέρωσε τον άλλο πόλο της Επανάστασης. Ήταν όμως σημαντική αφού ανέδειξε επίσης την αναγκαιότητα για την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης.

Μετά τη Βοστίτσα και παρά την εντολή της συνέλευσης να αποσυρθεί στη Μονή της Σιδηρόπορτας, βορειοανατολικά της Καλαμάτας, ο Παπαφλέσσας κατευθυνόμενος προς τη Μεσσηνία, περιπλανήθηκε στην επαρχία Καλαβρύτων σπέρνοντας τον σπόρο της Επανάστασης στους κατά τόπους προκρίτους. Στη συνέχεια έφτασε στους Δεληγιανναίους στα Λαγκάδια της Καρύταινας. Κι εκεί συνάντησε την ίδια δυσπιστία. Έτσι, κατευθύνθηκε στην ιδιαίτερη πατρίδα του, την Πολιανή. Μετά από λίγο όμως, για να αποφύγει τους Τούρκους, κατέφυγε στο Γαρδίκι. Από εκεί, με επιστολή στις 22 Φεβρουαρίου 1821, ενημέρωσε τον Ξάνθο για όλα τα διαδραματισθέντα στη σύσκεψη της Βοστίτσας, εκφράζοντας την απορία του για την καθυστέρηση της καθόδου στην Πελοπόννησο του Υψηλάντη.

Ακολουθώντας, από το Γαρδίκι κατέβηκε στη Μάνη για να συναντήσει τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη και να επιβεβαιώσει τη συμμετοχή του στην Επανάσταση. Παρά τις διαβεβαιώσεις του Παπαφλέσσα, ο Πετρόμπεης προσπαθούσε να επικοινωνήσει με τον Καποδίστρια και την ηγεσία της Φιλικής Εταιρείας, για να διασταυρώσει τις πληροφορίες. Αμέσως όμως και αφού τα μηνύματα που έφθαναν σ' αυτόν από πολλούς αγγελιοφόρους τον βεβαίωναν ότι η Επανάσταση θα γίνει με τη βοήθεια της Ρωσίας, συμφώνησε με τον Παπαφλέσσα για τη συμμετοχή του σε αυτήν. Ο Παπαφλέσσας του υποσχέθηκε ακόμα ότι ο ίδιος ο αρχηγός, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης θα ηγηθεί της Επανάστασης με στρατιωτική βοήθεια από τη Ρωσία, ενώ ο Πετρόμπεης θα ήταν ο αρχηγός της Μάνης και ο κύριος εκφραστής του αγώνα στο Μοριά. Ο Γεωργάκης Μαυρομιχάλης, αφού επέστρεψε στη Μάνη, δεν υπάκουσε στις προσταγές του πατέρα του για την άμεση επιστροφή του στο Πατριαρχείο και συνεπαρμένος από τα κηρύγματα της Επανάστασης πήγε στην Ύδρα. Αφού ο Γεωργάκης αρνήθηκε, ο Πετρόμπεης για να πείσει για τις καλές του προθέσεις και για να αποσείσει τις υπόνοιες των Τούρκων για συμμετοχή του σε επαναστατικές κινήσεις, μετά μάλιστα την απροθυμία του να συλλάβει τον Κολοκοτρώνη και τον Παπαφλέσσα όπως του ζητούσαν, έστειλε όμηρο στην Τριπολιτσά τον δεύτερο γιο του Αναστάση και τον ανιψιό του Πικουλάκη.

Την ίδια εποχή, από τις 6 Ιανουαρίου 1821, ο Κολοκοτρώνης, που μόλις είχε επιστρέψει από την Ζάκυνθο, βρισκόταν στην Καρδαμύλη στο σπίτι του Παναγιώτη Τρουπάκη ή Μούρτζινου. Εκεί, μέχρι τον Μάρτιο, συνεχίζοντας το έργο του Χριστόφορου Περραιβού, φρόντιζε για την κατάπαυση των αντιζηλιών και των παθών που υπήρχαν μεταξύ των πολυάριθμων μανιάτικων οικογενειών. Στη Μάνη υπήρχε τότε μεγάλη ένταση και διχογνωμία για τον κατάλληλο χρόνο της έναρξης της Επανάστασης. Από τις αρχές Μαρτίου, στην προσηλιακή Μάνη επικρατούσε πολεμική ατμόσφαιρα και η στρατολόγηση ανδρών και η προμήθεια πολεμοφοδίων γινόταν φανερά. Στην αποσκιαδερή Μάνη υπήρχε φαινομενική ηρεμία, λόγω της άμεσης επιρροής του Πετρόμπεη που φοβόταν τουρκική επέμβαση και ματαίωση της επαναστατικής προσπάθειας. Παρά τις αμφιβολίες των προεστών, το κλίμα στην Πελοπόννησο ήταν πια έντονα επαναστατικό και ένας σπινθήρας έλειπε για την μεγάλη έκρηξη. Κι αυτό δεν άργησε να γίνει. Μετά και από την παρότρυνση των προκρίτων της Αχαΐας που πρότειναν στον Μαυρομιχάλη «την προκαταρκτικήν κίνησιν των Λακωνικών όπλων», οι Μανιάτες οπλαρχηγοί ήταν έτοιμοι για τις πολεμικές επιχειρήσεις.

Παλαιόν Πατρών Γερμανός (1771-1826) Ε. Ι. Μ.

Η Ελληνική Επανάσταση

Η ΕΝΑΡΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Στις 17 Μαρτίου 1821, στην Τσίμοβα (Αρεόπολη), την έδρα του μπέη, οι Μανιάτες οπλαρχηγοί με επικεφαλής τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, κήρυξαν την Επανάσταση σε δοξολογία που έγινε στον ναό των Ταξιαρχών. Αρχισε η πολεμική προετοιμασία και οργανώθηκαν δυο στρατιωτικά σώματα, η ανατολική και η δυτική λεγεώνα της Σπάρτης. Τις ίδιες ημέρες, στα μέσα Μαρτίου, ο Παπαφλέσσας με τον αδελφό του Ηλία, τον Αναγνωσταρά Παπαγεωργίου, τον Νικήτα Σταματελόπουλο (Νικηταρά) και τον Παναγιώτη Κεφάλια μαζεύτηκαν στο μοναστήρι του Προφήτη Ηλία στην Καλαμάτα και από εκεί συντόνιζαν τις κινήσεις για την επερχόμενη Επανάσταση. Τότε έφθασε στο Αλμυρό και το πλοίο με τα πολεμοφόδια από τις Κυδωνίες, δωρεά της αδελφότητας Σμυρναίων, που για τη μεταφορά του είχε φροντίσει ο Παπαφλέσσας. Το τελωνείο του Αλμυρού ήταν στη δικαιοδοσία του μπέη της Μάνης και τα δικαιώματα εισπράττονταν από τον Πετρόμπεη. Έτσι για να παραλάβουν τα πολεμοφόδια από το πλοίο αλλά και να κάνουν συμμετοχο και τον Πετρόμπεη, ο Παπαφλέσσας με πρόφαση την πληρωμή των φυλάκων του τελωνείου, του έστειλε με τον αδελφό του Νικήτα χίλιους μαχμουτιέδες ή 25.000 γρόσια. Έτσι ήθελε να του επιβεβαιώσει ότι ήταν απεσταλμένος της Αρχής και ότι είχε στη διαχείρισή του όλες τις συνεισφορές της Εταιρείας. Ο Πετρόμπεης μετά την παραλαβή των χρημάτων, έδωσε εντολή στον αδελφό του Κατσή, υπεύθυνο του τελωνείου, να επιτρέψει την παραλαβή και μεταφορά μέρους του φορτίου στον Προφήτη Ηλία, αφού όμως πρώτα κρατήσει ένα μέρος από τα πολεμοφόδια για την επανάσταση της Μάνης.

*Ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης ξεσηκώνει τη Μεσσηνία
Peter von Hess*

Τα πολεμοφόδια παρέλαβε ο αδελφός του Παπαφλέσσα, Νικήτας. Η μεταφορά θα γινόταν μυστικά, τη νύχτα. Ένα ατύχημα όμως με ένα βαρέλι πυρίτιδας σ' ένα πηγάδι, λίγο έξω από την Καλαμάτα, ενίσχυσε τις υποψίες του Τούρκου βοεβόδα Σουλεϊμάν αγά Αρναούτογλου για τις συνωμοτικές κινήσεις των Ελλήνων και έτσι αυτός κάλεσε τους προκρίτους της Καλαμάτας. Κατά τη διάρκεια της ημέρας είδε από μακριά το караβάνι με τα εφόδια να κατευθύνεται στο μοναστήρι του Προφήτη Ηλία. Ρώτησε τους προκρίτους για αυτές τις κινήσεις των ενόπλων προς το μοναστήρι αλλά η απάντησή τους: «αγωγιάτες και ραγιάδες βοσκοί μεταφέρουν λάδι και αλάτι για να αλατίσουν τα τυριά και είναι ένοπλοι από το φόβο ληστών» δεν τον καθησύχασε. Ο βοεβόδας κράτησε σε ομηρεία τους προκρίτους, οι οποίοι όμως κατάφεραν να ειδοποιήσουν τους Έλληνες στο μοναστήρι.

Οι συγκεντρωμένοι στον Προφήτη Ηλία, με τέχνασμα προσπάθησαν να ελευθερώσουν τους ομήρους. Έστειλαν μια απειλητική επιστολή στους προκρίτους και τους κατοίκους της Καλαμάτας ζητώντας άμεσα, «εντός πέντε ημερών», τρόφιμα και πολεμοφόδια για τουλάχιστον 2.000 άνδρες, αλλιώς θα κατέβουν να κάψουν την πόλη και να τους πάρουν αιχμάλωτους. Οι πρόκριτοι φυσικά, έδωσαν το γράμμα στον βοεβόδα. Αυτός αφού το διάβασε τους απελευθέρωσε αμέσως και τους συγκέντρωσε στο σπίτι του. Τους ρώτησε και πάλι: «τι συμβαίνει εκεί πάνω στο μοναστήρι, που το βλέπω με το τηλεσκόπιο;» Αυτοί, δήθεν φοβισμένοι, του απάντησαν ότι προφανώς πρόκειται για ληστές και από το γράμμα τους και από τα εφόδια που ζητούν θα πρέπει να είναι πολλοί. Καλύτερα όμως θα ήταν να απαντούσε ο Κύριλλος, ο ηγούμενος του μοναστηριού, αν βέβαια μπορούσε να τον ρωτήσει. Ο βοεβόδας έστειλε και κάλεσε τον ηγούμενο ο οποίος ήλθε και τον διαβεβαίωσε ότι οι κλέφτες «είναι πάνω από 2.000 και ολοένα έρχονται και άλλοι από τα βουνά».

Μετά από αυτές τις «πληροφορίες» ο βοεβόδας κάλεσε τους Τούρκους και τον στρατιωτικό διοικητή της πόλης, που διέθετε περίπου εκατό ετοιμοπόλεμους στρατιώτες, να εμποδίσουν τους Μανιάτες στην είσοδό τους στην πόλη και έδωσε το μήνυμα του κινδύνου στον μουσουλμανικό πληθυσμό με την οδηγία να καταφύγουν με τις οικογένειές τους στην Τριπολιτσά. Οι συνήθεις τοπικές τουρκικές δυνάμεις συμμετείχαν στην εκστρατεία του Χουρσίτ πασά εναντίον του Αλή πασά. Ταυτόχρονα ο βοεβόδας θέλησε να σπλίσει τους Έλληνες κατοίκους και να τους στείλει μαζί με Τούρκους για την εκδίωξη των κλεφτών από το μοναστήρι. Οι πρόκριτοι όμως του αντέτειναν ότι όλοι μαζί δεν ήταν πάνω από τριακόσιοι και ότι και λόγω της απειρίας τους, είναι αδύνατον να εκδιώξουν πολύ περισσότερους και μάλιστα εμπειροπόλεμους κλέφτες. Του αντιπρότειναν να ζητήσει βοήθεια από τον Πετρόμπεη, που αφού ήταν αξιωματούχος της Πύλης θα μπορούσε να βοηθήσει αποτελεσματικότερα. Ο βοεβόδας ενημέρωνε για όλα τα γεγονότα με γράμματα τον πασά της Τριπολιτσάς, αυτά όμως δεν έφταναν ποτέ στον παραλήπτη τους αφού τα «εμπόδιζαν» οι επαναστάτες.

Τότε ο βοεβόδας έγραψε στον Πετρόμπεη ζητώντας τη βοήθειά του, όσο το δυνατόν πιο γρήγορα και μάλιστα του ζητούσε να μπει και αυτός επικεφαλής των ενόπλων Μανιατών. Έτσι στις 19 Μαρτίου ο Πετρόμπεης έστειλε τον γιο του Ηλία με σχεδόν 150 Μανιάτες στην Καλαμάτα. Οι Μανιάτες οχυρώθηκαν σε ισχυρές οικίες Καλαματιανών Ελλήνων. Σε ένα νέο συμβούλιο των Τούρκων, στο οποίο πήρε μέρος και ο Ηλίας Μαυρομιχάλης, αποφάσισαν να ζητήσουν και πάλι από τον Πετρόμπεη να αποστείλει μεγαλύτερη δύναμη και να έλθει και ο ίδιος στην Καλαμάτα. Παράλληλα, κρυφά ο Ηλίας παράγγειλε στον πατέρα του να ειδοποιήσει όλα τα καπετανάτα της Μάνης και με αυτό το πρόσχημα να έρθουν και να αρχίσουν την Επανάσταση.

Έτσι κι έγινε. Ειδοποίησαν και τον Κολοκοτρώνη και ξεσηκώθηκε όλη η Μάνη. Πετρόμπεης, Κολοκοτρώνης, Μούρτζινος, Κουμουνδουράκηδες, Καπετανάκηδες, Κυτριναίοι, Σασαριάνοι, Καρακίτζος, Χριστέας, Τζολάκης, Κωνσταντινέας, Κίβελος, Κρενίδης, Μισίκλης κ.α. ξεκίνησαν όλοι μαζί για την Καλαμάτα, στις 22 Μαρτίου. Το ίδιο βράδυ έφθασαν στην Καλαμάτα και οι Μεσσήνιοι, οι Ανδρουσιανοί, κι οι Γαραντζαίοι με τον Μητροπέτροβα, τον Οικονομόπουλο και τον Δαρειώτη, οι Σαμπαζιώτες, οι Πισινοχωρίτες και λοιποί καπετάνιοι με περίπου 2.500 άνδρες. Ο Αρναούτογλου και οι λοιποί Τούρκοι ετοιμάζονταν για την υποδοχή του φίλου τους Πετρόμπεη που νόμιζαν ότι ερχόταν να τους βοηθήσει σαν στρατιωτική δύναμη του σουλτάνου. Μετά από ένα επεισόδιο καταδίωξης και δολοφονίας ενός Τούρκου, του Μουράτ αγά, που προσπαθούσε να φύγει από την πόλη μαζί με την οικογένειά του, στο Φραγκοπήγαδο από τον Νικηταρά, μπήκαν στην πόλη από τα Καλύβια ο Παπαφλέσσας και οι αδελφοί του Ηλίας και Νικήτας, ο Αναγνωσταράς Παπαγεωργίου, ο Παναγιώτης

Κεφάλας και οι υπόλοιποι που κατέβηκαν από τον Προφήτη Ηλία. Με τέτοια συρροή ενόπλων Ελλήνων στην πόλη οι Τούρκοι φοβήθηκαν και κλείστηκαν στους πύργους τους.

Την επόμενη ημέρα, στις 23 Μαρτίου, ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης και οι υπόλοιποι μπήκαν στην πόλη και αφόπλισαν τους Τούρκους, που παραδόθηκαν σε μια δεκαμελή επιτροπή, με πρωτόκολλο και την υπόσχεση της αναίμακτης αποχώρησής τους από την Καλαμάτα. Τα όπλα και τα τρόφιμα των Τούρκων μοιράστηκαν στους μη έχοντες Έλληνες. Το ίδιο και οι αιχμάλωτοι, που κατέληξαν δούλοι στη Μάνη και στα χωριά της Μεσσηνίας. Όπως αναφέρει γι' αυτούς ο Αμβρόσιος Φραντζής οι υποσχέσεις δεν κρατήθηκαν και: «...ομού με τους εν Καλαμάτα κατοίκους ολίγους Οθωμανούς εκ διαλειμμάτων κατέφαγε το Φεγγάρι».

Έτσι ξεκίνησε η Επανάσταση και το μεσημέρι ακολούθησε δοξολογία, δίπλα στον ποταμό Νέδοντα. Ο Ιωάννης Φιλήμων στο «Δοκίμιον ιστορικών περι της ελληνικής επαναστάσεως» αναφέρει γι' αυτήν:

«...Μετά την ενθουσιώδη όλως και παρά πάντων ευλογουμένην είσοδον του Μαυρομιχάλου, ετελέσθη τη επιούση (24/3) παρά τον έξω της πόλεως μικρόν ποταμόν, τον ρέοντα διά των συνόρων της Λακωνίας και Μεσσηνίας, δοξολογία κοινή προς τον Υψιστον και δέησις η περιπαθεστέρα δια την σωτηρίαν της πατρίδος. Εκεί ιερείς και ιερομόναχοι, την ιεράν περιβεβλημένοι στολήν, έφερον τας εικόνας των Αγίων, δι' αυτών δε ηυλογήθησαν αι σημαίαι, και οιονεί ωρκίσθησαν πάντες, ο μεν Μαυρομιχάλης ίνα «αμύνη την πατρίδα και μόνος και μετά πάντων, και ιερά τα πάτρια τιμήση», οι δε στρατιώται ίνα «μη καταισχύνωσι τα όπλα τα ιερά, ούτε εγκαταλείψωσι τον παραστάτην, ότω αν στοιχώσωιν». Ενδομύχως αγαλίσσις ήν εμπνέει τοις δούλοις η ώρα της ελευθερίας, ανέλαμπεν επί του προσώπου όλων πάσης τάξεως, ηλικίας και γένους ...»

Λιγότερο γλαφυρός ο George Finlay αναφέρει:

«Πατριωτικά δάκρυα κυλούσαν στα μάγουλα των άγριων πολεμιστών, και άγριοι σπλοφόροι έκλαιγαν σαν παιδιά. Όλοι οι παρόντες αισθάνονταν ότι το γεγονός άνοιγε μια νέα εποχή για την ελληνική ιστορία, και όταν η σύγχρονη Ελλάδα παράγει ιστορικούς, καλλιτέχνες και ποιητές, αυτή η σκηνή αναμφίβολα θα βρει τη θέση της στο Πάνθεο της Δόξας».

Αμέσως στην Καλαμάτα συστάθηκε η Μεσσηνιακή Σύγκλητος με επικεφαλής τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη. Η πρώτη ενέργεια της Συγκλήτου ήταν η αποστολή διακήρυξης της ελευθερίας προς τα χριστιανικά έθνη ζητώντας τη βοήθειά τους. Αυτό το έγγραφο ήταν και η πρώτη πράξη αίτησης διεθνούς δικαίου της Ελληνικής Επανάστασης:

Προειδοποιήσις εις τας Ευρωπαϊκάς Αυλάς,

*Εκ μέρους του φιλογενούς αρχιστρατήγου των Σπαρτιατικών στρατευμάτων
Πέτρου Μαυρομιχάλη και της Μεσσηνιακής Συγκλήτου*

Ο ανυπόφορος ζυγός της Οθωμανικής τυραννίας εις το διάστημα ενός και απέκεινα αιώνος, κατήντησεν εις μιαν ακμήν, ώστε να μην μείνη άλλο εις τους δυστυχείς Πελοπονήσιους Γραικούς, ει μη μόνον πνοή και αυτή δια να ωθή κυρίως τους εγκαρδίους των αναστεναγμούς.

Εις τοιαύτην όντες κατάστασιν στερημένοι από όλα τα δικαία μας, με μιαν γνώμην ομοφώνος απεφασίσαμεν να λάβωμεν τα άρματα, και να ορμήσωμεν κατά των τυράννων. Πάσα προς αλλήλους μας φατρία και διχόνοια, ως καρποί της τυραννίας απερρίφθησαν εις τον βυθόν της λήθης, και άπαντες πνέομεν πνοήν ελευθερίας.

Αι χείρες ημών αι δεδεμένοι μέχρι του νυν από τας σιδηράς αλύσσους της βαρβαρικής τυραννίας, ελύθησαν ήδη, και υψώθησαν μεγαλοψύχως και έλαβον τα όπλα προς μηδενισμόν της.

Η γλώσσα μας η αδυνατούσα εις το να προφέρη λόγον, εκτός των ανωφελών παρακλήσεων, προς εξιλέωσιν των βαρβάρων τυράννων, τώρα μεγαλοφώνως φωνάζει και κάμνει να αντηχή ο αήρ το γλυκύτατον όνομα της Ελευθερίας.

Εν ενί λόγω απεφασίσαμεν, ή να ελευθερωθώμεν, ή να αποθάνωμεν. Τούτου ένεκεν προσκαλούμεν επιπόνως την συνδρομήν και βοήθειαν όλων των εξευγενισμένων Ευρωπαϊών γενών, ώστε να δυνηθώμεν να φθάσωμεν ταχύτερον εις τον Ιερόν και δίκαιον σκοπόν μας και να λάβωμεν τα δικάιά μας.

Να αναστήσωμεν το ταλαιπωρημένον Ελληνικόν γένος μας. Δικαίω τω λόγω η μήτηρ μας Ελλάς, εκ της οποίας και υμείς εφωτίσθητε, απαιτεί ως εν τάχει την φιλόφρονον συνδρομήν σας, και ευέλπιδες, ότι θέλει αξιωθώμεν, και ημείς θέλομεν σας ομολογή άκραν υποχρεώσιν, και εν καιρώ θέλομεν δείξη πραγματικώς την υπέρ της συνδρομής σας ευγνωμοσύνην μας.

1821: Μαρτίου 23: *Εν Καλαμάτα*. εκ του σπαρτιατικού στρατοπέδου πέτρος μαυρομιχάλης αρχιστράτηγος του σπαρτιατικού και μεσσηνιακού στρατού.

Αργότερα η «προειδοποιήσις» κυκλοφόρησε σε αντίγραφα με διάφορες ημερομηνίες.

Στην Πάτρα, στις 23 Μαρτίου 1821, ιδρύθηκε το *Αχαϊκό Διευθυντήριο*, από τους Ανδρέα Λόντο, Παλαιών Πατρών Γερμανό, Σωτήρη Χαραλάμπη, και τον Ιωάννη Παπαδιαμαντόπουλο. Την ίδια ημέρα, ο Ανδρέας Λόντος κήρυξε την Επανάσταση στη Βοστίτσα (Αίγιο) την οποία εγκατέλειψαν αμαχητί οι Τούρκοι κάτοικοί της. Τις προηγούμενες ημέρες είχαν προηγηθεί περιστατικά ληστικών πράξεων που είχαν αυξήσει τις υποψίες των Τούρκων για επερχόμενη εξέγερση. Τα κυριότερα ήταν οι δολοφονίες φοροεισπρακτόρων και ταχυδρόμων κοντά στο Λιβάρτζι των Καλαβρύτων από τον Ξαντάκη Τομαρά και στο Αγρίδι από τον Νικολό Σολιώτη καθώς και η απόπειρα ληστείας του Σεϊντ αγά σε ενέδρα στην Χελωνοσπηλιά. Το Αχαϊκό Διευθυντήριο στις 26 Μαρτίου, επέδωσε και αυτό επαναστατική διακήρυξη στους ξένους διπλωμάτες που βρίσκονταν τότε στην Πάτρα.

Έκλαμπρότατε Κόνσολε τής Μεγάλης Βρετανίας

Ημείς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος τῶν Χριστιανῶν, βλέποντας, ὅτι ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν κατηφρόνουν ἡμᾶς τὸ ὀθωμανικὸν γένος καὶ σκοπεύει ὄλεθρον ἐναντίον μας πότε μὲ ἓνα, πότε μὲ ἄλλον τρόπον, ἀπεφασίσαμεν σταθερῶς ἢ να ἀποθάνωμεν ὅλοι, ἢ να ἐλευθερωθῶμεν, καὶ τούτου ἔνεκα βαστοῦμεν τὰ ὄπλα εἰς χεῖρας, ζητοῦντες τὰ δικαίωμάτα μας· ὄντες λοιπὸν βέβαιοι, ὅτι ὅλα τὰ χριστιανικὰ βασίλεια γνωρίζουν τὰ δικάιά μας, καὶ ὄχι μόνον δὲν θέλουν μας ἐναντιωθῆ, ἀλλὰ θέλουν μας συνδράμει, καὶ ὅτι ἔχουν τὴν μνήμην, ὅτι οἱ ἔνδοξοι πρόγονοί μας ἐφάνησάν ποτε ὠφέλιμοι εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Διὰ τοῦτο εἰδοποιοῦμεν τὴν Ἐκλαμπρότητά σας, καὶ σᾶς παρακαλοῦμεν να προσπαθήσετε να εἴμεθα ὑπὸ τὴν εὐνοίαν, καὶ προστασίαν τοῦ μεγάλου Κράτους τούτου.

Ἐρρωσο

1821: Μαρτίου 26
 Οί ειλικρινεῖς φίλοι Σας
 +Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός
 +Ο Κερνίτσης Προκόπιος
 Ο Ανδρέας Ζαΐμης
 Ο Ανδρέας Λόντος
 Ο Μπενιζέλος Ροῦφος

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΕΞΑΠΛΩΝΕΤΑΙ Η ΠΡΩΤΗ ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ ΣΤΗ ΛΙΓΟΥΔΙΣΤΑ

Μετά την Καλαμάτα και τα Καλάβρυτα, ακολούθησε ο ξεσηκωμός σε όλο τον Μοριά. Από τις 22 Μαρτίου 1821 που διακόπηκαν οι επικοινωνίες, οι δρόμοι έκλεισαν και δεν λειτουργούσαν τα ταχυδρομεία. Οι Τούρκοι που κατοικούσαν μακριά από κάστρα, τρομαγμένοι από τις φήμες ότι για βοήθεια στον ξεσηκωμό των Ελλήνων «έφτασε η Φραγκιά», άφηναν τα σπίτια τους στα χωριά ή στις πόλεις τους και κατέφευγαν για ασφάλεια στην Τριπολιτσά, τη Μονεμβασιά, τον Ακροκόρινθο, το Ναύπλιο, το Χλομούτσι, την Πάτρα, την Κορώνη, τη Μεθώνη και το Νιόκαστρο.

Τα νέα έφτασαν σχεδόν αμέσως και σε κάθε γωνία της μεσσηνιακής γης. Από την Κορώνη μέχρι τα Σουλιμοχώρια, οι Έλληνες είχαν ξεσηκωθεί ενώ οι Τούρκοι είχαν εγκαταλείψει τις εστίες τους και είχαν ήδη καταφύγει ή κατευθύνονταν στα κάστρα ή την Τριπολιτσά. Από την άλλη πλευρά, οι για τόσα χρόνια καταπιεσμένοι Έλληνες, περισσότεροι αλλά και ανοργάνωτοι ακόμα, άρχισαν να τους καταδιώκουν. Ακολούθησαν αψιμαχίες και εντάσεις κατά τόπους, όπως στα Βουνάρια στις 25 Μαρτίου. Τα άγρια ένστικτα οδήγησαν σε πράξεις αντεκδίκησης και ωμότητες. Το κυνήγι των Τούρκων αποσκοπούσε και στη λαφυραγώγηση. Οι Έλληνες, αφού αναθάρρησαν από τις επιτυχίες, άρχισαν να συγκροτούν σε πολλά στρατηγικά μέρη στρατόπεδα ατάκτων.

Μετά τη δοξολογία στον Νέδοντα, ο Κολοκοτρώνης με τον Παπαφλέσσα έφυγαν από την Καλαμάτα και κατευθύνθηκαν βόρεια. Επιτελικός στόχος του Κολοκοτρώνη ήταν ο αποκλεισμός και η κατάληψη της Τριπολιτσάς. Όμως υπήρχαν κι άλλες απόψεις που ζητούσαν πρώτα την απελευθέρωση της Μεσσηνίας και την κατάληψη των φρουριών του Νιόκαστρου και της Μεθώνης. Σύμφωνα με αυτές στη συνέχεια θα ακολουθούσε η πολιορκία της Τριπολιτσάς. Τελικά επικράτησε η άποψη του Κολοκοτρώνη.

Στις 24 Μαρτίου, από τη Σκάλα όπου βρίσκονταν ο Κολοκοτρώνης και ο Παπαφλέσσας, με επιστολή-προκήρυξη, γραμμένη την προηγούμενη στην Καλαμάτα, κάλεσαν τους Ντρεδες της βόρειας Μεσσηνίας να συστρατευθούν στον Αγώνα και τους καλούσαν να πάρουν ενεργό ρόλο στην Επανάσταση:

«Αδελφοί κάτοικοι της Αρκαδιάς!

Η ώρα έφθασε, το στάδιο της δόξης και της ελευθερίας ηνοιχθή· τα πάντα ιδικά μας και ο Θεός τον παντός μεθ' ημών έσεται· μη πτοηθήτε εις το παραμικρόν. Σεις είσθε ατρόμητοι και των προγόνων μας απόγονοι· γενικώς οπλισθήτε με ανοικτά μπαϊράκια και τρέξατε εναντίον των εχθρών της πίστεως και της πατρίδος. Εντός ολίγων ημερών φθάνομεν και ημείς με 10.000 στρατεύματα. Σεις σφαιλίσσατε τους Αρκαδίους Τούρκους και μίαν ώραν αρχήτερα ως λέοντες να τους ξεσχίσετε και να τους στείλετε στα τάρταρα του Άδου. Μην καταδεχθήτε να σας κατηγορήση ο κόσμος και η ιστορία· αλλά ν' απαθανάτισετε τα ονόματά σας και να διαμείνετε αιωνίως εις την αθάνατον δόξαν και σας ευχόμεθα υγείαν και ανδρείαν συνηνωμένοι με την ομόνοιαν και την πειθαρχίαν· τας δε πράξεις σας να μας γράφετε με πρώτον προς οδηγίαν και ησυχίαν μας.

23 Μαρτίου, πρώτον έτος της ελευθερίας.

Καλαμάτα.

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης

Αρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαίος»

Την ίδια στιγμή, οι Τούρκοι της Αρκαδιάς (της σημερινής Κυπαρισσίας), με περίπου δυο χιλιάδες ενόπλους, είχαν ενημερωθεί για τον ξεσηκωμό των Ελλήνων από επιστολές που έλαβαν από την Τριπολιτσά αλλά και από τον πρωτοσύγκελο του Μητροπολίτη Αρκαδιάς, Αμβρόσιο Φραντζή. Αυτός τους έστειλε «ενημερωτικό» γράμμα από τα Σουλιμοχώρια. Με αυτό τους «πληροφόρούσε» για τη «δήθεν» έκρυθμη κατάσταση των γειτονικών χωριών, λέγοντας ότι «...κάμποι και βουνά είναι γεμάτα με αρματωμένους». Φυσικά εννοούσε τους Ντρεδες.

Χώρα - το γεφύρι της Μάχης

Οι Τούρκοι, περίπου τέσσερις χιλιάδες άτομα μαζί με τα γυναικόπαιδα, με επικεφαλής τον αγά Mustafa Basioglu και τον μπέη Molla Halil, φοβισμένοι, την 23^η Μαρτίου, κατά τον Αθανάσιο Γρηγοριάδη, αποχώρησαν με τις οικογένειές τους για τα Μεσσηνιακά φρούρια, δηλαδή το Νικόαστρο και τη Μεθώνη. Λίγο πριν αναχωρήσουν, οι Έλληνες, δήθεν φοβισμένοι κι αυτοί, ζήτησαν από τους αποχωρούντες Τούρκους ράι, δηλαδή ένα έγγραφο πιστοποιητικό για να αποδεικνύουν την πίστη τους στην τουρκική διοίκηση. Την 25^η Μαρτίου, ο Αθανάσιος Γρηγοριάδης ύψωσε τη σημαία της επανάστασης στην, από ημερών εγκαταλελειμμένη από τους Τούρκους, Ζούρτσα (τη σημερινή Νέα Φυγαλεία). Στο βιβλίο «Ιστορικά Αλήθεια», ο Αθανάσιος Γρηγοριάδης αναφέρει:

«...Κατά τας αρχάς της Ελλην. Επαναστάσεως ο αριθμός των εν Κυπαρισσία Τούρκων στρατιωτών μαχητών συνεποσούτο εις 2.000 υπό αρχηγούς τον Μολά Χαλίλ Μπέην, τον Σουλή Αγάν, τον Κασδρά Αγάν, τον Χασάν Αγάν και τον Ιμβραήμ Αγάν Μπασίογλου, (ήτον δε ούτος υιός του Μουσταφά Αγά Μπασίογλου).

Πάντων γενικός αρχηγός διετέλει ο Μουσταφά Αγάς Μπασίογλου. Όλοι δε ούτοι ανεχώρησαν εκ Κυπαρισσίας μετά 4.000 γυναικοπαίδων, και τινων γερόντων, και μεταβάντες ησφαλίσθησαν εις τα Μεσσηνιακά φρούρια Νεοκάστρου και Μεθώνης. Οι Τούρκοι με ολίγους Αλβανούς ανεχώρησαν εκ Τριφυλλίας την 23 Μαρτίου του 1821 και περί ώραν 5^{ην} της πρωίας της ημέρας εκείνης.

Η σημαία της Ελλην. Επαναστάσεως εν Τριφυλλία υψώθη το πρώτον εις την Ζούρτσαν υπό του Αθανασίου Γρηγοριάδου, ακριβώς περί ώραν 10^{ην} π.μ. της 25^{ης} Μαρτίου, αφού ετελέσθη παράκλησις προς τον Θεόν υπό πολλών ιερέων προς αίσίαν έκβασιν του Ιερού Ελληνικού Αγώνος...»

Στις 26 Μαρτίου η Αρκαδιά καταλήφθηκε από τους Έλληνες, κι αυτή αναίμακτα όπως κι η Καλαμάτα. Την ίδια ημέρα, οι επαναστάτες σύστησαν τις «Τριφυλλιακές Εφορίες» για τον ανεφοδιασμό των ενόπλων. Συνεχίζει ο Γρηγοριάδης:

«...Την επιούσαν, ο Αθ. Γρηγοριάδης μεθ' όλου του Ελληνικού στρατού, κινήσας εκείθεν εισήλθεν εις Κυπαρισσίαν την 11 π.μ. ώραν με αλαλαγμούς «Ζήτω η Ελευθερία. Θάνατος εις τους Τούρκους» και τουφεκισμούς κηρύξας την επανάστασιν μετά του αδελφού του Γεωργίου, του Διονυσίου Παπαθεοδώρου (προς μητρός θείου των Γρηγοριάδων), του Δημητρίου Παπατσώρη με τους υιούς του Αναγνώστην και Αδάμ, του Ιωάν. Μέλιου, του Παναγιώτου Ντούφα, του Κωνσταντίνου Μέλιου, του Γεωργίου Συράκου και λοιπών οπλαρχηγών και προυχόντων με 1800 στρατιώτας. Ανεγνωρίσθη δε τότε γενικός στρατιωτικός αρχηγός ο Αθ. Γρηγοριάδης. Ούτος με τους λοιπούς προύχοντας συνέστησαν Τριφυλλιακάς Εφορίας, ίνα φροντίσωσι προς προμήθειαν τροφών, όπλων και πολεμοφοδίων δια το γενικόν στρατόπεδον της πολιορκίας των φρουριών Νεοκάστρου και Μεθώνης...»

Το πρωί της 27^{ης} Μαρτίου, οι επαναστάτες ξεκίνησαν για το Νιόκαστρο. Χίλιοι οκτακόσιοι ένοπλοι, στην πλειοψηφία τους Ντρεδες, με επικεφαλής τον Αθανάσιο Γρηγοριάδη και οπλαρχηγούς τους Γιαννάκη και Κωνσταντίνο Μέλιο, Δημήτρη Παπατσώρη και τα παιδιά του, τον Παναγιώτη Ντούφα, τον Γεώργιο Συράκο κ.α. «κατηφόρισαν» για το Νιόκαστρο και τη Μεθώνη. Η διαδρομή τους ακολούθησε τη συντομότερη χερσαία στράτα, «ριζοβουνιά» στους πρόποδες του όρους Αιγάλεω. Η στράτα από την Αρκαδιά μέχρι το Μουζάκι, ήταν περίπου ένα τμήμα της σημερινής επαρχιακής οδού Κυπαρισσίας-Χώρας. Η στράτα ξεκινούσε από την Αρκαδιά, περνούσε από τους Αρμενιούς, το Περδικονέρι, τους Χριστιάνους και έφτανε στο Μουζάκι. Από εκεί κατευθυνόταν νότια στη Λιγούδιστα, την Καβελारीά, τα Πετράλωνα, την Καμπίροβα, το Πισάσκι, το Οσμάναγα (σημ. Κορυφάσιο) και κατηφόριζε για το Νιόκαστρο.

Το απόγευμα της 27^{ης} Μαρτίου, πλησιάζοντας στη Λιγούδιστα, οι Έλληνες συνάντησαν ένα σώμα εξακοσίων ενόπλων Τούρκων που επέστρεφε στην Αρκαδιά με σκοπό να εξασφαλίσει τις εκεί περιουσίες τους και να ξαναπάρει την εξουσία από τους Έλληνες επαναστάτες. Η σύγκρουση στη Λιγούδιστα ήταν σφοδρή και κράτησε περισσότερο από τρεις ώρες. Περιγράφει ο επικεφαλής της μάχης Αθανάσιος Γρηγοριάδης:

Την 27 Μαρτίου του έτους 1821 περί την 6^{ην} της πρωίας εκ Κυπαρισσίας ο Γρηγοριάδης με τον αδελφό του Γεώργιον, τον θείον του Παπαθεοδώρου, τους Παπατσωραίους και λοιπούς οπλαρχηγούς και πολλούς καπιτάνους (αξιωματικούς) μετά 1.800 Αρκαδίων οπλιτών, φέρων κυανόλευκον σημαίαν έχουσαν σύμβολον μεν την εικόνα του Αγίου Γεωργίου επιγραφήν δε τας λέξεις «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Η ΘΑΝΑΤΟΣ» επορεύετο δια να πολιορκήση τα φρούρια του Νεοκάστρου και Μεθώνης. Και φθάσας την 4^{ην} ώραν μετά μεσημβριάν παρά την Λιγούδισταν κωμόπολιν της Τριφυλλίας, κειμένη προς βορράν και περί τας 4 ώρας απέχουσαν εκ του Νεοκάστρου, συνήντησεν καθ' οδόν υπέρ τους 400 Τούρκους, και 200 Αλβανούς διωκουμένους από τον Χαλίλ Μπέην, Ιμβραήμ Μπασίογλου και Σαλή Αγά, ερχομένους εις Κυπαρισσίαν προς απόκρουσιν των Ελλήνων. Εκεί δε τότε μεταξύ των Αρκαδίων και των Τούρκων και Αλβανών, συνεκροτήθη μάχη πεισματώδης καθ' ήν 5άκις λυσσώδως εφορμήσαντες οι Τούρκοι και Αλβανοί κατά των Αρκαδίων, ίνα τους εκτοπίσωσιν από τας θέσεις των, απεκρούσθησαν γενναίως δια συνεχούς και πυκνού τουφεκισμού. Τέλος μετά 3 ωρών μάχην πεισματώδη, ηγουμένου του γενικού αρχηγού Γρηγοριάδου σπασάμενοι τα ξίφη και τα γιαταγάνια εφώρμησαν ατρομήτως εναντίον των εχθρών, τους έτρεψαν εις άτακτον φυγήν και τους κατεδίωξαν μέχρι του Νεοκάστρου, όπου και στενώσεως τους επολιόρκησαν.

Εις ταύτην την μάχην εφονεύθησαν από τους Αρκαδίους 12 και 7 επληγώθησαν, διεκρίθησαν επ' ανδρεία ο Αθανάσιος Γρηγοριάδης και ο σημαιοφόρος αυτού Ηλίας Γαλανόπουλος, ο Ι. Μέλιος και ο Αδάμ Παπατσώρης. Από δε τους Τούρκους εφονεύθησαν 40 και επληγώθησαν 17 και εζωργήθησαν 5 τους οποίους ο Γρηγοριάδης έπεμψεν εις Κυπαρισσίαν.»...

Αθανασίου Γρηγοριάδη: «Ιστορικά Αλήθεια»

Από τη μελέτη του χάρτη του 1829, του γαλλικού εκστρατευτικού σώματος και την ανίχνευση των δρόμων της εποχής, φαίνεται ότι η σύγκρουση έγινε λίγο πριν τη Λιγούδιστα, στο παλιό πέτρινο γεφύρι του Σέλα, λίγο βορειότερα από το κατοπινό γεφύρι του Μανούσου. Το γεωφυσικό ανάγλυφο δείχνει ότι η πλαγιά πάνω από το μικρό γεφύρι, που τότε ήταν και το μοναδικό πέρασμα της στρατάς πάνω από τον Σέλα, ήταν ιδανική θέση για ενέδρα. Οι Τούρκοι επιτέθηκαν στους οχυρωμένους στην πλαγιά Έλληνες, πέντε φορές. Η μάχη ήταν σφοδρή και κράτησε περισσότερο από τρεις ώρες. Οι Έλληνες κατάφεραν να τους αποκρούσουν και να τους καταδιώξουν ξιφήρεις. Είχε πια σουρουπώσει και οι Τούρκοι, καταδιωκόμενοι οπισθοχώρησαν προς το Νιόκαστρο, ακολουθώντας την πορεία του ποταμού Σέλα. Από αυτή την «παραποτάμια» καταδίωξη και το πέρασμα των Τούρκων από τα Διπόταμα, προέρχεται και το τοπωνύμιο «Τουρκόπορος» στην εκεί συμβολή των δυο ποταμών, του Σέλα και του Κολοπανά.

Ουσιαστικά αυτή ήταν η πρώτη ένοπλη σύγκρουση του Αγώνα, μεταξύ των Ελλήνων με των Τούρκων και ήταν νικηφόρα για τους Έλληνες επαναστάτες. Μετά τη μάχη στη Λιγούδιστα, ενσωματώθηκαν στο ένοπλο ελληνικό σώμα και Χωραϊτες αγωνιστές που ακολούθησαν και αργότερα τους Ντρέδες, υπό την αρχηγία του Μήτρου Αναστασόπουλου.

Ο Αθανάσιος Γρηγοριάδης γεννήθηκε στην Τριφυλία το 1793 και πέθανε στην Αθήνα το 1871. Κατά τη διάρκεια του Αγώνα συμμετείχε στη συνέλευση των Καλτεζών, ήταν πληρεξούσιος στην Δεύτερη Εθνοσυνέλευση στο Αστρος και στην Τρίτη Εθνοσυνέλευση στην Επίδαυρο. Μετά την Απελευθέρωση εκλέχτηκε βουλευτής στην Α' Βουλή του 1844, πληρεξούσιος στην Β' εθνοσυνέλευση και πολλές φορές γεροϋσιαστής και Αντιπρόεδρος της Γερουσίας.

Στις 23 Μαρτίου άρχισε η εξέγερση στα Λαγκάδια και στις 25 στην Καρύταινα. Αφού ο Κολοκοτρώνης και ο Παπαφλέσσας έστειλαν την προκήρυξη στους Ντρέδες από τη Σκάλα στις 24 Μαρτίου καλώντας τους να ξεσηκωθούν, κατευθύνθηκαν στην περιοχή της Καρύταινας. Οι Τούρκοι, φοβισμένοι έφευγαν από παντού. Το ίδιο και από το Φανάρι της Ολυμπίας. Οι περίπου πέντε χιλιάδες Τούρκοι της περιοχής, με χίλιους επτακόσιους ενόπλους προσπαθούσαν να φθάσουν στην Τριπολιτσά, μέσω Καρύταινας, για βοήθεια των εκεί αποκλεισμένων ομοεθνών τους. Τους Φαναρίτες χτύπησαν ο Κολοκοτρώνης και ο Πλαπούτας και κατάφεραν να τους ανακόψουν στη γέφυρα του Αλφειού. Οι περισσότεροι όμως, με τη συνδρομή των Τούρκων της Καρύταινας, μπήκαν στο φρούριο:

«... Την δε 26 εκίνησαν προς την Τριπολιτσάν, οι Φαναρίται Τούρκοι, συν γυναιξί και τέκνοις, μεθ' ών και οι του Ζούρτσα της επαρχίας της Αρκαδίας ως γειτνιαζοντες· ήσαν δε όλοι 2600 ψυχές...

....Ο δε Κολοκοτρώνης... συνώδευσε τους Μανιάτας κατελθόντας εις Καλαμάταν εκείθεν, λαβών υπό την οδηγίαν του 300 εξ αυτών, εστράτευσετην 24 προς την Σκάλαν, 4 ώρας απέχουσαν της Καλαμάτας....

... Ο Κολοκοτρώνης φθάσας το εσπέρας εις Σκάλαν έμαθεν ότι οι Καρυντινοί Τούρκοι και ο διοικητής των Εμβλακικών Μουσταφά Ριζιώτης εκλείσθησαν εν τω παλαιοφρουρίω της κόμης εκείνης εκτός ολίγων απομεινάντων εν τη κόμη. Προχωρήσας εκείθεν, διεγείρων παντού τον λαόν, θαρρύνων αυτόν κατά των Τούρκων και στρατολογών εκ των συμπατριωτών του Καρυντινών έφθασε την επαύριον εις Δεδέμπεη, χωρίον μεταξύ Λεονταρίου και Καρυνταίνης, όπου τω εδόθει γράμμα ευρεθέν παρά τινι πεζώ στελλομένω παρά των Φαναριτών Τούρκων προς τους Καρυντινούς και συλληφθέντι. Το γράμμα τούτο έλεγεν, ότι οι Φαναρίται θα διέβαιναν την επαύριον δια της Καρυνταίνης, και ότι ήλπιζαν να εύρωσιν ετοιμούς και τους εκεί Τούρκους προς ασφαλή συμπορείαν εις Τριπολιτσάν, διότι ο Κολοκοτρώνης εστράτευσε μετά πολλών χιλιάδων Μανιατών επί σκοπώ να τους

κτυπήση καθ' οδόν. Επί τη ειδήσει ταύτη ο Κολοκοτρώνης κατέλαβε την επιούσαν την δίοδον· αλλά μη φανέντων των εχθρών, επορεύθη προς την Καρύταιναν, εξ ης οι εναπομείναντες ολίγοι Τούρκοι, ιδόντες αυτόν ερχόμενον, έφυγαν ησύχως και εκλείσθησαν και αυτοί εν τω παλαιοφρουρίω των.

Την δε επαύριον ο Κολοκοτρώνης, αφήσας ολίγους συντρόφους του εν τη κώμη, μετέβη τα χαράγματα εις το προς τον Άγιον Αθανάσιον στενόν, παραφυλάττων τους αναμενόμενους εχθρούς. Οι εχθροί εφάνησαν μετ' ολίγον ερχόμενοι και αποτελούντες μακράν γραμμήν εξ αιτίας του πλήθους των φορτωμάτων και της στενοτοπίας. Ιδόντες δε μακρόθεν ότι οι Έλληνες προκατέλαβον την δίοδον, ήλθαν έμπροσθεν όλοι οι ένοπλοι, και πλησιάσαντες εμάχοντο έξ ώρας. Αύτη ήτον η πρώτη εν τάξει μαχη της πελοποννησιακής επανάστασεως μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων, και συνεκροτήθη κατά τύχην υπό τον Πολέμαρχον της Πελοποννήσου, Κολοκοτρώνην. Οι Τούρκοι επολέμησαν γενναίως εις σωτηρίας των γυναικών και τέκνων, και εις διαφύλαξιν της περιουσίας. Οι Μανιάται διέπρεψαν επίσης πολεμούντες ολίγοι προς πολλούς· μέχρι δε της μεσημβρίας εσκοτώθησαν 15 Τούρκοι και 6 Μανιάται· επληρώθησαν και εκ των αρχηγών αυτών ο Βοϊδής, και ο Δουράκης. Οι Μανιάται καταναλώσαντες περί την μεσημβρίαν τα φυσέκια των, αφήκαν ήν έως τότε κατείχαν θέσιν και απεσύρθησαν εις τι παρακείμενον πετρώδες ύψωμα παρά την γέφυραν του ποταμού· τινές δε εξ αυτών ανεχώρησαν συνοδεύοντες τους πληγωθέντας εις τα ίδια....»

Σπυριδών Τρικούπης: «Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως» (Α' τόμος, κεφ. Ε, σελ. 72-73)

Το ίδιο περιστατικό της μάχης των Ελλήνων με τους Φαναρίτες Τούρκους που κατευθύνονταν στην Καρύταινα για την ενίσχυση των εκεί πολιορκουμένων ομοεθνών τους, η Έφη Αλλαμανή στην «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους» της Εκδοτικής Αθηνών (τομ. 12, σελ. 94) αναφέρει περιγράφοντας και τη συνέχεια:

«... Στις 29 Μαρτίου τα χαράματα φάνηκαν οι Τούρκοι να προχωρούν σε μακριά γραμμή, που το μήκος της εκτεινόταν «επί δίωρον διάστημα», όπως ο δρόμος ήταν στενός. Στη μέση είχαν τοποθετήσει τα γυναικόπαιδα και τα ζώα, και στις άκρες είχαν ταχθή οι ένοπλοι. Μόλις οι Τούρκοι αντιλήφθηκαν την ομάδα του Κολοκοτρώνη που είχε πιάσει τη διάβαση του Αγίου Αθανασίου πήραν θέση μάχης. Πεισματικά επί 6 ώρες 300 Έλληνες Μανιάτες αντιστάθηκαν στις ορμητικές εφόδους 1700 Τούρκων. «Οι Σπαρτιάτες έκαναν τότε έναν πόλεμο, που μιμήθηκαν τον Λεωνίδα» αφηγείται ο ίδιος ο Κολοκοτρώνης. Μετά από 6 όμως ώρες σώθηκαν τα ελληνικά φυσέκια και οι γραμμές των Μανιατών εξασθένησαν όταν τραυματίστηκαν οι οπλαρχηγοί τους Πιέρρος Βοϊδής Μαυρομιχάλης και Αθανάσιος Δουράκης και σκοτώθηκαν και 5-6 συμπατριώτες τους. Κατόρθωσαν τότε οι Τούρκοι να περάσουν τη δύσκολη αυτή διάβαση του Αγίου Αθανασίου και να προχωρήσουν προς τη γέφυρα του Ρουφιά (Αλφειού). Τότε ο Κολοκοτρώνης όρμησε με 20 άνδρες και πρόλαβε να καταλάβει τη γέφυρα....

....Οι Τούρκοι που κινδύνευαν να βρεθούν περικυκλωμένοι, καθώς πλησίαζαν μάλιστα και οι Πλαπούταιοι, προτίμησαν να κατευθυνθούν προς μία άλλη διάβαση του ποταμού στη θέση Χαλήλαγα, όπου πίστευαν πως εύκολα θα περνούσαν. Τα χιόνια όμως είχαν λιώσει τότε και ο ποταμός ήταν αδιάβατος.... .....Προσπαθώντας να περάσουν οι Τούρκοι και ιδίως τα γυναικόπαιδα έπαθαν μεγάλη καταστροφή. Πολλοί πνίγηκαν και άλλοι σκοτώθηκαν από τους Έλληνες αγωνιστές που τους κτυπούσαν και από τις δύο όχθες του ποταμού. Οι απώλειες των Τούρκων σε ενόπλους και γυναικόπαιδα ήταν περίπου 500 ψυχές....»

Μετά την επιτυχία τους στον Αλφειό, οι Έλληνες συγκρότησαν το πρώτο ελληνικό στρατόπεδο γύρω από το φρούριο. Πέντε έως έξι χιλιάδες άνδρες και ο Κολοκοτρώνης, ο Κανέλλος Δεληγιάννης, ο Ηλίας Μαυρομιχάλης, οι αδελφοί Πλαπούτα, ο Αναγνωσταράς κ.α. Γυναικόπαιδα από τα γύρω χωριά άρχισαν να τους φέρνουν τρόφιμα, κρασιά αλλά και ρούχα. Γράφει ο Φωτάκος:

«...Εδώ εβλέπαμεν την μεγαλύτερη προθυμίαν του λαού... το δε στρατόπεδο ωμοίαζε εις αυτήν την περίστασις χωρικών πανηγύρι».

Ο Αναγνωσταράς στο Βαλτέτσι - Peter von Hess

Όμως, παρά τον ενθουσιασμό και την αρχική αριθμητική υπεροχή τους, οι απειροπόλεμοι Έλληνες διαλύθηκαν και σκόρπισαν μπροστά στο τουρκικό στρατιωτικό σώμα που έφτασε για βοήθεια των πολιορκημένων στις 31 Μαρτίου. Παρά την αποτυχία της πολιορκίας της Καρύταινας, τότε φάνηκε η στρατηγική οξυδέρκεια του Κολοκοτρώνη. Αφού κατάφερε να συγκεντρώσει μια μικρή δύναμη διακοσίων ατάκτων άρχισε να τους μαθαίνει να πολεμούν. Κι ενώ οι περισσότεροι πίστευαν ότι θα έπρεπε να συνεχίσουν την εξέγερση στα όρια της Μεσσηνίας, ο Κολοκοτρώνης έβαλε σαν κύριο στόχο της εξέγερσης, την Τριπολιτσά. Αν δεν έπεφτε η Τριπολιτσά, η Επανάσταση που μόλις είχε ξεκινήσει θα έσβηνε. Κατάφερε να επιβάλει τη γνώμη του και να αναγνωριστεί ως αρχιστράτηγος του Μοριά ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, που ανέλαβε την υποχρέωση του εφοδιασμού και της στρατολόγησης. Ο κλοιός γύρω από την Τριπολιτσά άρχισε να σχηματίζεται.

Χωρίς ναυτική κάλυψη όμως η Επανάσταση ήταν καταδικασμένη. Στις 3 Απριλίου επαναστάτησαν οι Σπέτσες, το πρώτο από τα τρία πλούσια νησιά (Ύδρα, Σπέτσες, Ψαρά), που ύψωσε το λάβαρο της Επανάστασης. Τα τρία νησιά δεν είχαν τουρκικό πληθυσμό, ήταν αυτοδιοικούμενα με υποτέλεια φόρου στον καπουδάν-πασά. Οι ξεσηκωμένοι Σπετσιώτες συγκρότησαν τοπική διοίκηση και ειδοποίησαν για τις εξελίξεις την Ύδρα, τα Ψαρά και όλα τα μέρη που βρίσκονταν σε επικοινωνία. Ταυτόχρονα ο στόλος των Σπετσών ανέλαβε και πέτυχε τον αποκλεισμό δύο απόρθητων από τις χερσαίες επιθέσεις φρουριών της ανατολικής πελοποννησιακής ακτής, της Μονεμβασιάς με τον Γεώργιο Πάνου και του Ναυπλίου με τη Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα. Ο μόνος τρόπος για να «πέσουν» τα κάστρα ήταν ο θαλάσσιος αποκλεισμός ώστε να σταματήσει η τροφοδοσία τους από τη θάλασσα. Με τις ενέργειες αυτές επιταχύνθηκε η προσχώρηση στην Επανάσταση της Ύδρας και των Ψαρών. Τα σπετσιώτικα πλοία ενίσχυσαν τον αποκλεισμό της Μονεμβασιάς που είχαν ξεκινήσει πριν λίγες ημέρες, στις 28 Μαρτίου, από την ξηρά οι τοπικοί οπλαρχηγοί. Τα Ψαρά ύψωσαν τη σημαία της Επανάστασης στις 10 Απριλίου, ανήμερα το Πάσχα, ενώ ακολούθησαν επαναστατικές κινήσεις στη Σάμο από τον Κωνσταντή Λαχανά από το Βαθύ, στις 18 Απριλίου. Τελικά, η Σάμος σήκωσε την επαναστατική σημαία με επικεφαλής τον Λυκούργο Λογοθέτη, στις 8 Μαΐου στο Καρλόβασι και στις 12 Μαΐου στην πόλη της Σάμου. Στη συνέχεια ο Λογοθέτης ίδρυσε τον *Στρατοπολιτικό Διοργανισμό της νήσου Σάμου*, δηλαδή το επαναστατικό πολίτευμα του νησιού και αφού ανακηρύχθηκε *Γενικός Διοικητής και Στρατηγός*, έγινε ο μεγάλος πολιτικός και στρατιωτικός ηγέτης της σαμιακής επανάστασης, οργανώνοντας ταχύτατα τη Σάμο σε αυτόνομο διοικητικό και στρατιωτικό κέντρο του αγώνα.

Στην Ύδρα, η Επανάσταση ξεκίνησε στις 16 Απριλίου, αφού έπρεπε να ξεπεραστούν οι ενδοιασμοί του Λάζαρου Κουντουριώτη που δεν ήθελε ούτε να ακούσει τα σχέδια των Φιλικών. Οι Υδραίοι πρόκριτοι εξωθήθηκαν στη μεταβίβαση των εξουσιών και της διοίκησης του νησιού στον μνημένο στη Φιλική Εταιρεία, πλοίαρχο Αντώνη Οικονόμου. Παρά την σχεδόν άμεση απομάκρυνση του Οικονόμου από την εξουσία, η Ύδρα είχε ήδη μπει στον αγώνα. Ο Οικονόμου μετά από διωγμούς και φυλακίσεις, δολοφονήθηκε από άνδρες του Λόντου, ανάμεσα στο Κουτσοπόδι και το Άργος, ενώ πήγαινε στην Α' Εθνοσυνέλευση, ενδεχομένως για να εκδικηθεί τους διώκτες του Υδραίου προκρίτους.

Στις 5 Μαΐου εξεγέρθηκε η Κάσος και αποτέλεσε σημαντικό στήριγμα στο Αιγαίο και προφυλακή της Κρήτης στον ξεσηκωμό. Τα κασιώτικα καράβια ελευθέρωσαν το Καστελλόριζο, πέρασαν από την Αττάλεια και έφτασαν στην Αμμόχωστο. Τα λάφυρα ήταν πολλά, αρκετά για να εξοπλίσουν το νησί αλλά και να στείλουν και στον Μοριά.

Στη Στερεά Ελλάδα, στις 27 Μαρτίου ο Πανουργιάς ύψωσε επαναστατική σημαία στα Σάλωνα (Αμφισα), την επόμενη ο Δήμος Σκαλτσάς στο Λιδορίκι και στις 29 Μαρτίου ο Αθανάσιος Διάκος στη Λιβαδειά. Στην 1η Απριλίου ο Βασίλης Μπούσγος, μετά διαταγή του Διάκου, απελευθέρωσε και τη Θήβα. Ακολούθησε στις 8 Απριλίου η απελευθέρωση της Λαμίας και στις 10 Απριλίου των Σαλώνων.

Στις 10 Απριλίου 1821, στην Κωνσταντινούπολη συλλαμβάνεται και απαγχονίζεται στο Πατριαρχείο, ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε' μαζί με πολλούς προκρίτους. Στις 17 Απριλίου, στην Τριπολιτσά, κρατούνται όμηροι πολλοί πρόκριτοι και αρχιερείς του Μοριά. Ακολουθεί στις 25 Απριλίου η ήττα των Ελλήνων στο Άργος και ο θάνατος του γιου της Μπουμπουλίνας, Γιάννη Γιάννουζα.

Κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας για την πολιορκία της Τριπολιτσάς, ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης οργάνωσε στρατόπεδα στα υψώματα γύρω από την πόλη. Έτσι στα μέσα Απριλίου οχύρωσε και

τέσσερις λόφους δίπλα στο Βαλτέτσι. Ενώ οι Έλληνες πολιορκούσαν τους Τούρκους στον Ακροκόρινθο και στην Τριπολιτσά, ο Χουρσίτ πασάς βρισκόταν στα Γιάννενα πολεμώντας τον Αλή-πασά. Ανησύχησε όμως για την έκβαση της εξέγερσης στον Μοριά και τη Στερεά Ελλάδα κι έτσι απέστειλε ισχυρό στράτευμα με τον Κιοσέ Μεχμέτ για να διαλύσει τους επαναστατημένους. Ο Κιοσέ Μεχμέτ χώρισε το στρατό του σε δυο τμήματα. Το ένα με επικεφαλής τον ίδιο και τον Ομέρ Βρυώνη κατευθύνθηκε στην ανατολική Στερεά Ελλάδα και το άλλο με τον κεχαγιάμπεη Μουσταφά ή Μουσταφά-μπέη και 3.500 Αλβανούς στη δυτική. Και τα δυο στρατεύματα, αφού θα κατέπνιγαν κάθε επαναστατική εστία στον δρόμο τους, είχαν τελικό προορισμό τους την Τριπολιτσά.

Μετά τη συνδυασμένη κάθοδο των Τούρκων στη Ρούμελη υπό τον Ομέρ Βρυώνη και τον Κιοσέ-Μεχμέτ πασά σε μια άνιση μάχη στις 23 Απριλίου 1821, στη γέφυρα της Αλαμάνας, συλλαμβάνεται τραυματισμένος και τελικά ανασκολοπίζεται την επόμενη ημέρα στη Λαμία, ο Αθανάσιος Διάκος. Μετά τον θάνατο του Διάκου έγινε προσπάθεια ανασύνταξης των επαναστατών αλλά και αυτή διαλύθηκε από τον Ομέρ Βρυώνη. Η κατάσταση έγινε κρίσιμη. Ο Ομέρ Βρυώνης πιστεύοντας ότι θα μπορούσε να προσεταιρισθεί μισθοφορικά Έλληνες αρματολούς για την καταστολή της Επανάστασης στην Πελοπόννησο, δεν κατευθύνθηκε τότε στον Ισθμό. Αναζήτησε τον παλιό γνώριμό του από το αρματολίκι που του είχε παραχωρήσει ο Αλή πασάς, Οδυσσέα Ανδρούτσο. Μετά την αποστασία του Αλή πασά, ο Οδυσσέας Ανδρούτσος εγκατέλειψε το αρματολίκι του και πήγε στα Επτάνησα. Στον ξεσηκωμό βρισκόταν στην Πάτρα και με πλοίο πέρασε στο Γαλαξίδι όπου συναντήθηκε με τον Γκούρα. Ο Ομέρ Βρυώνης του ζήτησε να συναντηθούν στη Γραβιά και έταξε στον Ανδρούτσο, σε περίπτωση συνεργασίας τους, την οπλαρχηγία ολόκληρης της ανατολικής Ελλάδος. Φαινόταν έτσι ότι ο Ομέρ Βρυώνης σκόπευε μετά τη συνάντησή τους να περάσει στον Μοριά από το Γαλαξίδι, αντί για τον Ισθμό. Ο Ανδρούτσος όμως μαζί με τους Δυοβουνιώτη, Πανουργιά και Χρήστο Κοσμά Σουλιώτη αποφάσισαν να δράσουν.

Ο Ομέρ Βρυώνης, στις 7 Μαΐου, αφήνοντας στα νώτα του τον Κιοσέ Μεχμέτ, με εννέα χιλιάδες στρατιώτες κατευθύνθηκε για τη Γραβιά. Ο Ανδρούτσος είχε ταμπουρωθεί στο χάνι. Οι άλλοι οπλαρχηγοί στις δυο πλευρές του δρόμου. Φθάνοντας οι Τουρκαλβανοί σκόρπισαν τους λιγοστούς Έλληνες που βρίσκονταν στο δρόμο και κατευθύνθηκαν στο χάνι. Μετά όμως, την άρνηση του Ανδρούτσου για συνεργασία και τον φόνο του απεσταλμένου δερβίση από τον ίδιο τον Ανδρούτσο, η μάχη ξεκίνησε. Ο Οδυσσέας Ανδρούτσος ήταν ο θριαμβευτής. Αφού σκότωσαν 300 Τούρκους, λίγο πριν φθάσουν ενισχύσεις με κανόνια, ο Ανδρούτσος, ο Γκούρας και οι άνδρες τους αποχώρησαν τα μεσάνυχτα κι εξαφανίστηκαν στο σκοτάδι. Την επόμενη ημέρα το χάνι ισοπεδώθηκε. Η αξία αυτής της μάχης στην Γραβιά ήταν μεγάλη για την εξέλιξη του αγώνα, αφού αφ' ενός μεν, κλόνησε το ηθικό των Τούρκων, αφ' ετέρου δε, καθυστέρησε την κάθοδο στην Πελοπόννησο ενός πολύ ισχυρού στρατού.

Από τη δυτική πλευρά, ο Μουσταφά-μπέης ξεκίνησε από τα Γιάννενα και κατά την κάθοδό του προς την Τριπολιτσά εξόντωσε όποια επαναστατική εστία βρήκε μπροστά του. Χωρίς απώλειες, έφτασε στο Αντίρριο και από εκεί στο Μοριά. Πέρασε από την Πάτρα, στις 15 Απριλίου ανακατέλαβε τη Βοστίτσα. Την κατάληψη της πόλης ακολούθησαν σφαγές και δηώσεις. Στη συνέχεια, παρακάμπτοντας τα Καλάβρυτα, έφτασε στην Κόρινθο, λύοντας την πολιορκία του Ακροκορίνθου και αφού ενίσχυσε την εκεί φρουρά, πέρασε στα Δερβενάκια. Από εκεί κατέβηκε στο Άργος, λύοντας την πολιορκία του και ερημώνοντας την περιοχή και τελικά μπήκε θριαμβευτικά στην Τριπολιτσά στις 6 Μαΐου του 1821. Ο Κολοκοτρώνης όμως φαίνεται ότι τον άφησε σκόπιμα να μπει στην πόλη ανενόχλητος γιατί ήθελε να έχει τους αντιπάλους του συγκεντρωμένους μέσα στην πόλη.

Το στρατόπεδο στο Βαλτέτσι ήταν μια μεγάλη απειλή για τον κεχαγιάμπεη Μουσταφά. Έτσι αποφάσισε να κινηθεί εναντίον του με ισχυρές δυνάμεις και αφού σκορπίσει τους επαναστατημένους να κατέβει στη Μεσσηνία και στη Λακωνία για να καταστείλει και εκεί την Επανάσταση. Στα κλειστά ταμπούρια που κατασκευάστηκαν στο Βαλτέτσι, ήταν οχυρωμένοι από τις 10 Μαΐου οι Κυριακούλης και Ηλίας Μαυρομιχάλης, ο Αναγνωσταράς, ο Μητροπέτροβας, ο Παπατσώνης, οι Φλεσσαίοι, οι Μπουραίοι κ.ά. Τη γενική επίβλεψη της περιοχής και τον συντονισμό των στρατοπέδων είχε ο Κολοκοτρώνης που εκινείτο συνεχώς μεταξύ Πιάνας, Χρυσοβιτίσιου και Βαλτετσίου. Πράγματι στις 12 Μαΐου πέντε ισχυρά στρατιωτικά σώματα βγήκαν από την Τριπολιτσά με στόχο το Βαλτέτσι αλλά και γειτονικά ελληνικά στρατόπεδα. Το μεσημέρι ο Κολοκοτρώνης από το Χρυσοβίτσι και ο Πλαπούτας από την Πιάνα επιτέθηκαν και ανακούφισαν τους αμυνόμενους. Το ίδιο βράδυ έφθασαν ενισχύσεις

από τους Γιατράκο, Βαρβιτσιώτη, Κονδάκη, Αντ. Μαυρομιχάλη ενώ ο Κολοκοτρώνης έσπασε τον κλοιό και πήγε τρόφιμα και πολεμοφόδια στα ταμπούρια. Την επόμενη ημέρα η μάχη συνεχίστηκε με την ίδια σκληρότητα και ενώ κατέφθαναν κι άλλες ενισχύσεις από τα Βέρβενα με τον Νικήτα Σταματελόπουλο και τον Γενναίο Κολοκοτρώνη, οι Τούρκοι οπισθοχώρησαν άτακτα. Μετά 23 ώρες σκληρής μάχης ο κεχαγιάμπης διέταξε υποχώρηση ενώ ταυτόχρονα ο Κολοκοτρώνης γενική αντεπίθεση. Οι Τούρκοι τράπηκαν σε άτακτη φυγή πετώντας τα όπλα και τις σημαίες τους. 4.000 τουφέκια, 4 κανόνια και 18 σημαίες έπεσαν στα χέρια των επαναστατών. Ο Κανέλλος Δεληγιάννης γράφει για τη μάχη:

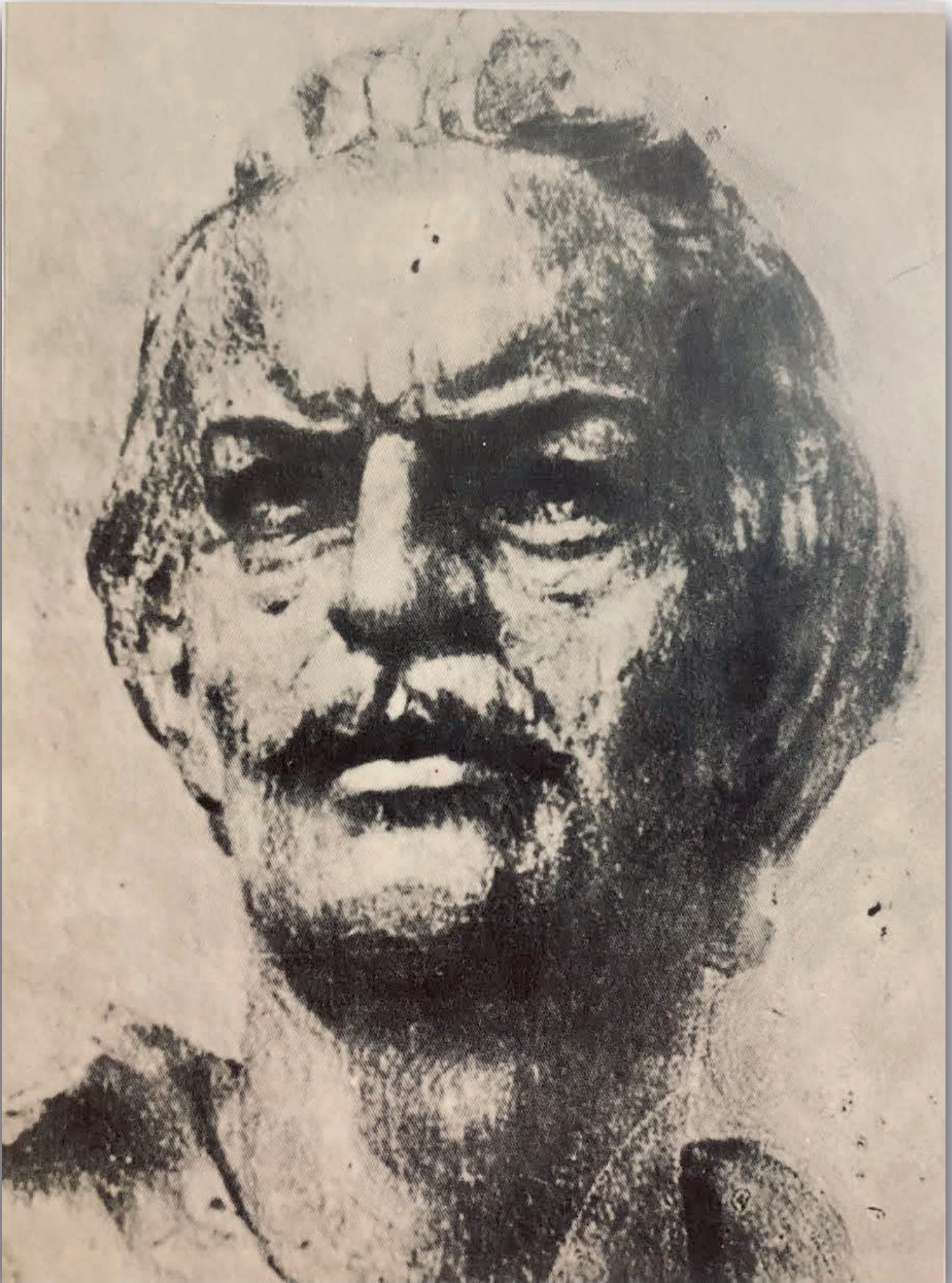
«Αυτή η ένδοξος νίκη ήταν η κρίσις της Ελληνικής Επαναστάσεως και εις αυτήν χρεωσείται η ανεξαρτησία της πατρίδος καθ' ότι ενεθάρρυνε και εμψύχωσε τους Έλληνας».

Ο ταπεινωμένος κεχαγιάμπης Μουσταφά, αφού δεν κατάφερε να περάσει στη Μεσσηνία, μετά μόλις πέντε ημέρες αποφάσισε να εκστρατεύσει κατά του ελληνικού στρατοπέδου στα Βέρβενα. Όμως κι εκεί αλλά και στα Δολιανά αναγκάστηκε να υποχωρήσει μπροστά στο πάθος και την αποφασιστικότητα των επαναστατών και ιδίως του Νικηταρά, που κυνηγώντας τους στα Δολιανά ονομάστηκε και Τουρκοφάγος. Ο κλοιός των επαναστατών γύρω από την Τριπολιτσά γινόταν πλέον αισθητός. Στις 24 Μαΐου, οι επαναστατημένοι Μοραΐτες με επικεφαλής τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη νικούν και στον Άγιο Βλάση της Τριπολιτσάς.

*Νικηταράς
Νικήτας Σταματελόπουλος (1781 - 1849)*

Ο Εμμανουήλ Παπάς (1772 - 1821)

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Παράλληλα με τον αρχικό ξεσηκωμό στην Πελοπόννησο, υπήρξε πληθώρα επαναστατικών κινήσεων σε όλη την ελληνική χερσόνησο. Στη Μακεδονία, την προεπαναστατική περίοδο, πόλεις και περιοχές με ελληνική πληθυσμιακή υπεροχή ήταν η Νιάουστα (Νάουσα), το Μοναστήρι (σήμερα Bitola), οι Σέρρες, το Μελένικο (σήμερα Melnik) και βέβαια η Χαλκιδική. Ελληνικός πληθυσμός υπήρχε βέβαια και σε άλλες πόλεις όπως η Θεσσαλονίκη, η Κοζάνη, η Κατερίνη, τα Γιαννισά, η Σιάτιστα κλπ. Τα δύο ισχυρά οικονομικά κέντρα της Μακεδονίας, σταυροδρόμια των εμπορικών δρόμων από την Ανατολή για την κεντρική Ευρώπη, ήταν η Θεσσαλονίκη και οι Σέρρες. Η εξέγερση σε αυτά ήταν κύριος στόχος για τη Φιλική Εταιρεία. Μια τέτοια εξέλιξη δεν ήταν εύκολη, αφού εκεί υπήρχαν ισχυρές φρουρές και η μικρή απόστασή τους από την έδρα της οθωμανικής διοίκησης την έκανε ακόμα δυσκολότερη. Στις αρχές Μαΐου 1821, έγινε η πρώτη προσπάθεια για ελληνική εξέγερση στις Σέρρες. Όμως αυτή καταπνίγηκε στο αίμα από ισχυρές τουρκικές δυνάμεις, μόλις λίγες ημέρες αργότερα, στις 8 Μαΐου.

Ο Εμμανουήλ Παπάς ήταν τραπεζίτης και μεγαλέμπορος στην Κωνσταντινούπολη και τη Βιέννη, μέλος της Φιλικής Εταιρείας από το 1819. Καταγόταν από τη Δοβίστα των Σερρών, το χωριό που σήμερα φέρει το όνομά του. Όταν κηρύχθηκε η Επανάσταση στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, εγκατέλειψε την Κωνσταντινούπολη και στις 23 Μαρτίου 1821, μετέβη στη Μονή Εσφιγμένου στο Άγιο Όρος. Λόγω της φυσικής οχύρωσης της αθωνικής χερσονήσου, των οχυρών μονών αλλά και του αξιόμαχου τουλάχιστον χιλίων, από τους συνολικά έξι χιλιάδες μοναχών, ο Άθως εθεωρείτο το πιο κατάλληλο ορμητήριο για την εξέγερση της Μακεδονίας. Το ίδιο ίσχυε για όλη τη Χαλκιδική, αφού η γεωγραφική διαμόρφωσή της με τις μακρές χερσονήσους της, σε συνδυασμό με τη φύλαξη των παραλίων της από τα μικρά και ευέλικτα πλοία του τότε διαμορφούμενου ελληνικού στόλου, την καθιστούσαν σχεδόν απόρθητη. Ο πληθυσμός της ήταν σχεδόν αμιγώς ελληνικός, με αρκετά προνόμια, που έδιναν στις κωμοπόλεις της το όνομα Ελευθεροχώρια. Στο ορεινό κέντρο της χερσονήσου, βόρεια της Ιερισσού, υπήρχε μια ομοσπονδία δώδεκα χωριών μεταλλωρύχων, τα Μαντεμοχώρια, με κεντρική διοίκηση στο Νίσβορο (σήμερα Στρατονίκη). Ακόμα μια ομοσπονδία δεκαπέντε εύφορων χωριών στα δυτικά, ήταν τα Χασικοχώρια με έδρα της διοίκησής τους τον Πολύγυρο. Στόχος της Φιλικής Εταιρείας ήταν να απλωθεί η Επανάσταση και στη Θεσσαλονίκη, όπου υπήρχαν πολλοί μνημένοι Έλληνες.

Ο Εμμανουήλ Παπάς έφθασε στο Άγιο Όρος μετά από εντολή του Αλέξανδρου Υψηλάντη, με την «Καλομοίρα», το οπλισμένο με κανόνια μπρίκι του Θρακιώτη, επίσης φιλικού Αντώνη Βισβίτζη, γεμάτο με πολεμοφόδια που είχε πληρώσει ο ίδιος. Εκεί συναντήθηκε με τον οπλαρχηγό Σταμάτη Χάψα από τη Χρυσοπηγή της Χαλκιδικής και συγκρότησαν επαναστατικό σώμα συνολικά 3.900 ενόπλων. Ο Παπάς εγκαταστάθηκε στο Άγιο Όρος και ο καπετάν Χάψας ανέλαβε την εξέγερση της δυτικής Χαλκιδικής. Κι ενώ είχε περάσει ο Απρίλιος με την προετοιμασία της εξέγερσης, οι εξελίξεις στον Πολύγυρο έδωσαν το σύνθημα για την έναρξη του ξεσηκωμού και έφεραν τον Παπά προ τετελεσμένων.

Αφού είχαν φτάσει τα νέα για την εξέγερση στις ηγεμονίες και τη νότια Ελλάδα, ο Τούρκος διοικητής της Θεσσαλονίκης Σερίφ Σιντίκ Γιουσούφ μπέης, για να προλάβει ενδεχόμενες επαναστατικές κινήσεις και στην περιοχή του, ζήτησε ομήρους από τις χριστιανικές κοινότητες. Αφού όμως οι διαταγές του δεν εκτελούνταν, ξεκίνησε βιαιοπραγίες σε βάρος του ελληνικού πληθυσμού της περιοχής που κορυφώθηκαν στις 16 Μαΐου με την δολοφονία του προέδρου της κοινότητας Κύρκου Παπαγεωργάκη από τη φρουρά του Πολυγύρου. Η εξέγερση των κατοίκων του Πολυγύρου την επόμενη ημέρα και η εξόντωση από αυτούς της τοπικής φρουράς και του Τούρκου βοεβόδα, έδωσε το έναυσμα της εξέγερσης της Μακεδονίας.

Σε αντίποινα των γεγονότων στον Πολύγυρο, ο Τούρκος διοικητής της Θεσσαλονίκης διέταξε στις 18 Μαΐου τη σφαγή των μισών ομήρων και ταυτόχρονα εξώθησε τον τουρκικό όχλο σε σφαγές των Ελλήνων της πόλης. Τρεις χιλιάδες Έλληνες κάτοικοι της Θεσσαλονίκης εσφάγησαν σε μία ημέρα από τον εξαγριωμένο τουρκικό όχλο, με τη συνδρομή και Εβραίων της πόλης, στη Θεσσαλονίκη. Ο Γιουσούφ μπέης συνεχίζοντας την τρομοκρατία του πληθυσμού της Χαλκιδικής εξεστράτευσε στην

περιοχή και έπνιξε σχεδόν όλους τους κατοίκους της Παζαρούδας στη Βόλβη. Πίστευε ότι ο τρόμος θα απέτρεπε οποιαδήποτε σκέψη για επαναστατικές κινήσεις.

Στα τέλη Μαΐου 1821, σε έκτακτη σύσκεψη στις Καρυές του Αγίου Όρους κηρύχθηκε η Επανάσταση και ο Εμμανουήλ Παπάς, που είχε αναλάβει ολοκληρωτικά και την οικονομική στήριξη της εξέγερσης, ανακηρύχθηκε «αρχηγός και υπερασπιστής της Μακεδονίας». Ο Τούρκος αστυνόμος-διοικητής του Αγίου Όρους, Χασεκή Χαλήλ καθαιρέθηκε και φυλακίστηκε. Τη διοίκηση της μοναστικής πολιτείας ανέλαβε πενταμελής εφορεία. Μετά από δοξολογία στην οποία χοροστάτησε ο επίσκοπος Μαρωνείας Κωνστάντιος, κηρύχθηκε η επανάσταση. Στις 29 Μαΐου εξεγέρθηκαν η Κασσάνδρα και η Σιθωνία.

Την 1η Ιουνίου, ο Εμμανουήλ Παπάς σε συνεργασία με τον καπετάν Χάψα, οπλαρχηγό της δυτικής Χαλκιδικής, σημείωσαν σημαντικές επιτυχίες στα Στάγειρα και στον Σταυρό, ενώ κατέλαβαν και την Ιερισσό. Ο επίσκοπος της πόλης, Ιγνάτιος, περιγράφει την είσοδο του Εμμανουήλ Παπά στην Ιερισσό:

«...Ευρισκόμενοι εις τον κίνδυνον όπου οι Τούρκοι είχαν να μας κόψουν... κινδυνεύοντες ηλεήθημεν μετά θεόν παρά του ευγενεστάτου και ορθοδοξάτου αρχιστρατήγου κ.κ. Εμμανουήλ Παπά προφθάσαντος με τα στρατεύματά του εκυρίευσε τον τόπο μας και αφάνισε τους Τούρκους χωρίς να βλαφθεί κανείς...».

Μετά από αυτές τις επιτυχίες, ο αγώνας γενικεύθηκε σε όλη τη Χαλκιδική. Στις 3 Ιουνίου εξεγέρθηκαν τα Μαντεμοχώρια και ενώθηκαν με τις δυνάμεις του Παπά που έφτασαν προελαύνοντας μέχρι το Εγρί Μπουτζάκ την σημερινή Νέα Απολλωνία. Ο καπετάν Χάψας με 2.000 άνδρες κατέλαβε τη Γαλάτιστα και έφτασε στο Σέδες. Όμως κι ενώ οι δυνάμεις του ενισχύθηκαν από την προσθήκη και των επαναστατών του Πολυγύρου και του Βάβδου και τελικός στόχος τους είναι η Θεσσαλονίκη, το σκηνικό του πολέμου ανατράπηκε. Ισχυρές οθωμανικές δυνάμεις, υπό τον Χατζή Μεχμέτ Μπαϊράμ πασά, που κατευθύνονταν από την Κωνσταντινούπολη και τη Δράμα στην εξεγερμένη Πελοπόννησο, μετά από σουλτανική διαταγή στράφηκαν κατά των επαναστατημένων της Χαλκιδικής.

Ο Εμμανουήλ Παπάς είχε φτάσει στη Ρεντίνα της Μακεδονίας, ανατολικά της λίμνης Βόλβης. Πίστευε ότι από εκεί θα μπορούσε να ανακόψει την πορεία των τουρκικών ενισχύσεων. Όμως, η επίθεση των Τούρκων του Μπαϊράμ πασά στις 15 Ιουνίου, διέλυσε και σκόρπισε το σώμα του Παπά. Στη μάχη τραυματίστηκε ο επίσκοπος Μαρωνείας Κωνστάντιος που ακολουθούσε τον Παπά. Η προέλαση των Τούρκων συνεχίστηκε μέχρι τη Θεσσαλονίκη. Εκεί, μετά από στρατολόγηση ακόμα και Εβραίων, όπως αναφέρει ο Rouquerville, η τουρκική δύναμη έφτασε τις τριάντα χιλιάδες ενόπλους και πέντε χιλιάδες ιππείς. Αμέσως μετά οι Τούρκοι του Μπαϊράμ πασά στράφηκαν εναντίον των Βασιλικών. Στη μάχη που έγινε στους πρόποδες του λόφου Βούζαρη οι Τούρκοι διέλυσαν και το σώμα του καπετάν Χάψα, σκοτώνοντας και τον αρχηγό του. Η εξέγερση στη Χαλκιδική είχε περιοριστεί στην Κασσάνδρα, όπου βρίσκονταν οι δυνάμεις που είχαν απομείνει στον Παπά και στο Άγιο Όρος. Ο Εμμανουήλ Παπάς ζήτησε οικονομική ενίσχυση από τον Δημήτριο Υψηλάντη στην Πελοπόννησο επειδή τα 500.000 γρόσια της προσωπικής του περιουσίας τελείωσαν. Το ίδιο όμως έκαναν και οι μοναχοί από το Άγιο Όρος. Η απάντηση όμως ήταν αρνητική. Μια επιτυχία των ανδρών του Εμμανουήλ Παπά στις 18 Αυγούστου στον Άγιο Μάμαντα δεν μπορούσε πλέον να αλλάξει την κατάσταση.

Στο τέλος Σεπτεμβρη τοποθετήθηκε πασάς της Θεσσαλονίκης ο βεζίρης Μεχμέτ Εμίν Αμπντούλ Αμπούντ, ο αποκαλούμενος για τη σκληρότητά του και Εμπού Λουμπούτ (ροπαλοφόρος). Αδίστακτος και σκληροτράχηλος κατάφερε στις 30 Οκτώβρη να καταλάβει την Κασσάνδρα και να καταπνίξει κάθε εστία εξέγερσης. Ο Εμμανουήλ Παπάς στις 5 Νοέμβρη κατέφυγε και πάλι στο Άγιο Όρος. Όμως οι μοναχοί φοβούμενοι εισβολή του Μεχμέτ Εμίν, μετά από σύσκεψη στις 8 Νοέμβρη απελευθέρωσαν τον φυλακισμένο Τούρκο αστυνόμο-διοικητή Χασεκή Χαλήλ. Ο Εμμανουήλ Παπάς, για να αποφύγει τη σύλληψη, στο τέλος Νοέμβρη, διέφυγε και πάλι με την «Καλομοίρα» του Αντώνη Βισβίτη με προορισμό την Ύδρα. Στις 5 Δεκέμβρη, κι ενώ παρέπλεαν το ακρωτήριο Καφηρέας, ο Εμμανουήλ Παπάς προδόθηκε από την καρδιά του και πέθανε εν πλω. Τον έθαψαν στην Ύδρα με τιμές αρχιστρατήγου. Οι Αγιορείτες συνθηκολόγησαν με τον Μεχμέτ Εμίν και στις 13 Ιανουαρίου υπέγραψαν αίτηση χάριτος από τον σουλτάνο. Αυτός, μαζί με την κατάργηση των προνομίων, επέβαλε και πήρε ως αποζημίωση από την αθωνική πολιτεία 2.500.000 γρόσια και τα έξοδα συντήρησης της τουρκικής φρουράς του Αγίου Όρους εσαεί. Ένα κύμα ξεριζωμένων προσφύγων από τη Χαλκιδική με χίλιους κόπους και κάθε τρόπο

κατέφυγε στις Σποράδες, τη Λήμνο, την Εύβοια απόμακρο και στην Πελοπόννησο. Η εξέγερση στη Χαλκιδική είχε λήξει.

Μετά τη Χαλκιδική και το Άγιο Όρος, οι Τούρκοι στράφηκαν στη δυτική Μακεδονία, αφού είχαν αρχίσει κι εκεί επαναστατικές κινήσεις. Διωγμένος από τις Σέρρες, μετά την αρχική απόπειρα εξέγερσης τον Μάιο, ο Νικόλαος Κασομούλης που καταγόταν από την Κοζάνη, εγκαταστάθηκε στη Σιάτιστα. Από τον Σεπτέμβριο του 1821 υπήρχαν επαναστατικά σχέδια του Δημητρίου Υψηλάντη και του Κασομούλη για τη δυτική Μακεδονία και την περιοχή του Ολύμπου. Στις 30 Οκτωβρίου «οι επίτροποι του Κοινού Μακεδόνες» ήταν έτοιμοι και ζήτησαν ενισχύσεις από τον Μαυροκορδάτο. Λίγο νωρίτερα, ο Κασομούλης και ο Κώστας Νικολάου είχαν κατέβει στην Πελοπόννησο και συνάντησαν τον Δημήτριο Υψηλάντη ο οποίος έγραψε στους Υδραίους και του Σπετσιώτες να ενισχύσουν τον αγώνα στη Μακεδονία. Σχεδόν ταυτόχρονα ο Κασομούλης ζήτησε τη συνδρομή του Εμμανουήλ Παπά για τη σχεδιαζόμενη εξέγερση στη δυτική Μακεδονία και τον Όλυμπο.

Από το ταξίδι του στην Πελοπόννησο ο Κασομούλης πήρε μόνο «μια σημαία τρίχρουν και με φοίνικα ζωγραφισμένον και σταυρόν χρυσωμένον εις την κορυφήν». Ούτε η περιπλάνησή του στα Κυκλαδονήσια έφερε καρπούς. Αφού πέρασε και από τα Ψαρά και εφοδιάστηκε με λίγα πολεμοφόδια σε δυο μικρά πλοία, στις 22 Φεβρουαρίου 1822 αποβιβάστηκε στην Πιερία. Στις 8 Μαρτίου, στον Κολινδρό, ο Κασομούλης, ο Διαμαντής κι ο Ντίτζιας ξεκίνησαν την επανάσταση στην περιοχή του Ολύμπου. Μέχρι τις 2 Απριλίου, κυρίως η πληθυσμιακή ανομοιογένεια έφεραν τη διάλυση και αυτής της εξέγερσης. Ο Κασομούλης, ο Θεόφιλος Καϊρης και ο Σάλας κατέφυγαν στην Πελοπόννησο.

Στη Νάουσα κυριαρχούσε η μορφή του Ζαφειράκη Θεοδοσίου Λογοθέτη. Με καταγωγή από πλούσια οικογένεια σπούδασε στα Γιάννενα και λόγω και της ευστροφίας του μπήκε υπό την προστασία του Αλή πασά. Το 1804, μετά την τρίτη πολιορκία της Νάουσας από τα στρατεύματα του Αλή πασά, ο Ζαφειράκης διορίστηκε από τον Αλή πασά διοικητής της Νάουσας. Ακολουθώντας όμως ανεξάρτητη πορεία, διέβαλε τον Αλή πασά στον βαλή της Θεσσαλονίκης κι ο Αλή πασάς τον έδιωξε από τη Νάουσα. Περνώντας από τη Θεσσαλονίκη και το Άγιο Όρος, κατέληξε στην Κωνσταντινούπολη όπου και παρέμεινε για δώδεκα χρόνια. Αφού πια η Νάουσα είχε φύγει από τη δικαιοδοσία του Αλή πασά, η εξυπνάδα του Ζαφειράκη στην Κωνσταντινούπολη, του απέφερε τον διορισμό του από τον σουλτάνο ως προκρίτου της Νάουσας. Το 1820 μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία από τον απόστολο της Εταιρείας, Δημήτριο Ύπατρο. Όμως, η εντολή των Φιλικών ήταν η συνεργασία με τον Αλή πασά, ώστε να δυναμώσει ο αντιπερισπασμός στην Πύλη για την εξέλιξη της Ελληνικής Επανάστασης κάτι που ο Ζαφειράκης θεωρούσε αδιανόητο. Φεύγοντας από τη Νάουσα ο Ύπατρος δολοφονήθηκε, πιθανόν μετά από προδοσία του από τον Ζαφειράκη.

Ο βαλής της Θεσσαλονίκης, Μεχμέτ Εμίν Αμπντούλ Αμπούντ, θέλοντας να ελέγξει την κατάσταση στις περιοχές πέρα από τον Αξιό, ζήτησε από τον Ζαφειράκη να του στείλει στη Θεσσαλονίκη όμηρο τον γιο του. Αφού τώρα πια ο Ζαφειράκης έπρεπε να εκδηλώσει την επαναστατική του κίνηση, ζήτησε τη συνδρομή των αρματολών, Αγγελή Γάτσου των Βοδενών (Εδεσσας) και Τάσου Καρατάσου της Βέροιας να συνταχθούν στον κοινό αγώνα. Η ανταπόκριση και των δύο ήταν θετική και έτσι άρχισαν αμέσως τις εκκαθαρίσεις των μουσουλμάνων της περιοχής. Η πληθυσμιακή ανομοιογένεια δεν ευνόησε τον αγώνα τους. Έτσι το έργο του Μεχμέτ Εμίν ήταν πια εύκολο. Μετά τη Βέροια, στις 11 Απριλίου 1822 κατέλαβε εύκολα και τη Νάουσα. Μετά την άλωση, οι σφαγές και οι θηριωδίες σε βάρος των χριστιανών από τους μουσουλμάνους, ήταν μια αποτρόπαια πράξη εκδίκησης.

Ούτε και το στρατιωτικό σώμα που είχε στείλει ο Δημήτριος Υψηλάντης κατάφερε να ανατρέψει την κατάσταση. Η Μακεδονία είχε χαθεί για την Ελληνική Επανάσταση.

Το λογιζόμενο Ευαγγέλιο στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Ο ΞΕΣΗΚΩΜΟΣ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ ΚΑΙ ΤΗ ΣΑΜΟΘΡΑΚΗ

Κι αν οι συνθήκες για την εξέγερση στη Μακεδονία ήταν δύσκολες, αυτές ήταν πολύ δυσκολότερες για τη Θράκη αφού η Κωνσταντινούπολη είναι πολύ κοντά και η παρουσία του οθωμανικού στρατού ήταν τότε ισχυρή. Μεγάλη όμως ήταν η συνεισφορά των Ελλήνων της Θράκης στην οικονομική και πνευματική ενίσχυση του αγώνα. Σχολεία και βιβλιοθήκες λειτουργούσαν την προεπαναστατική περίοδο στην Αίνο, στην Καλλίπολη, στη Σηλυβρία, στο Διδυμότειχο, στην Αδριανούπολη, στη Φιλιππούπολη, στη Σωζόπολη κ.α. με στόχο την πνευματική αφύπνιση των υποδούλων. Πολλοί Θρακιώτες είχαν μνηθεί στη Φιλική Εταιρεία και συμμετείχαν στον ξεσηκωμό στηρίζοντας την Επανάσταση οικονομικά. Κύριοι εκπρόσωποι των φιλικών της Θράκης ήταν οι έμποροι αδελφοί Κουμπάρη από τη Μεσημβρία της Μαύρης Θάλασσας ενώ, καθοριστικός για την εξέλιξη της Επανάστασης ήταν και ο ρόλος του Γρηγορίου Μαρασλή, μεγαλέμπορου από τη Φιλιππούπολη. Αυτός είχε μνηθεί στη Φιλική Εταιρεία και μετά την καταστροφή του Υψηλάντη στη Μολδοβλαχία, ενίσχυσε την περίθαλψη των προσφύγων. Πολλοί Θρακιώτες αγωνιστές διακρίθηκαν επίσης σε μάχες σε ξηρά και θάλασσα στη νότια Ελλάδα και στο Αιγαίο.

Οι εξεγέρσεις στη Θράκη είχαν μόνο τοπικό χαρακτήρα. Με την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης στη νότια Ελλάδα, οι Τούρκοι για αντίποινα και θέλοντας προληπτικά να εκφοβίσουν τον ελληνικό πληθυσμό στην Αδριανούπολη (σημ. Edirne), όπου υπήρχαν κατά καιρούς προσπάθειες για εξεγέρσεις, προχώρησαν σε ομαδική σφαγή 26 προκρίτων, στις 15 Απριλίου 1821. Τα πτώματά τους ρίχτηκαν στον Έβρο, την Κυριακή του Θωμά, 17 Απριλίου. Στις 18 Απριλίου 1821 απαγχονίστηκε στην Αδριανούπολη και ο προκάτοχος του πατριάρχη Γρηγορίου Ε', Κύριλλος ΣΤ'.

Στον Εύξεινο Πόντο, στη Σωζόπολη (σημ. Sozopol) στις 17 Απριλίου οι Έλληνες κάτοικοι με επικεφαλής τον Δημήτριο Βάρη και τον αδελφό του μητροπολίτη Σωζοπόλεως Παϊσιο, εξεγέρθηκαν. Όμως, οι ανοργάνωτοι επαναστάτες στη μάχη στο Κιούπκιοι διαλύθηκαν από τις τουρκικές δυνάμεις του πασά της Αγκιάλου. Σε αντίποινα, στις 25 Απριλίου, συνελήφθησαν και φυλακίστηκαν στην Κωνσταντινούπολη οι μητροπολίτες Αδριανουπόλεως, Γάνου και Χώρας Αγκιάλου, Μεσημβρίας, Δέρκων Μυριοφύτου, καθώς και αρκετοί πρόκριτοι. Απαγχονίστηκαν και αυτοί, στις 3 Ιουνίου 1821.

Η Αίνος (σημ. Enez), κυρίαρχη ναυτική δύναμη της Θράκης, προεπαναστατικά διέθετε τέσσερα μεγάλα πλοία και εξήντα σακολέβες. Επικεφαλής του στόλου της Αίνου ήταν ο Χατζή Αντώνης Βισβίτζης και η γυναίκα του Δόμνα, ο Μαργαρίτης Χατζή Φραντζής Κούταβος, ο γιος του Μαργαρίτης και ο ανιψιός του Κωνσταντίνος. Αυτοί σε πολλές περιστάσεις συνέβαλαν καθοριστικά στην Ελληνική Επανάσταση. Το τέλος Απριλίου 1821 υπήρξε και στην Αίνο προσπάθεια για εξέγερση. Οι Έλληνες κάτοικοι προσπάθησαν, χωρίς αποτέλεσμα όμως, να καταλάβουν το κάστρο της πόλης. Η τουρκική φρουρά όμως, σχεδόν αμέσως, ανακατέλαβε το οχυρό. Μια δεύτερη απόπειρα έγινε στις 6 Μαΐου 1821 από τη θάλασσα. Τότε, μετά την εξέγερση της πόλης, τα καράβια της Αίνου έφταναν τα τριακόσια. Τέσσερα ψαριανά πλοία με επικεφαλής τον Ανδρέα Γιαννίτση και το εξοπλισμένο μπρίκι του Αντώνη Βισβίτζη, η «Καλομοίρα», βομβάρδισαν το οχυρό Ιμπριτζε στον κόλπο του Σάρου, πάνω από τη χερσόνησο της Καλλίπολης, έδιωξαν τους Τούρκους και ανακατέλαβαν το κάστρο. Η Αίνος έμεινε ελεύθερη μόνο για λίγες ημέρες, αφού οι Τούρκοι κατάφεραν να την ανακαταλάβουν. Πολλοί από τους εξεγερμένους κατέφυγαν στη νότια Ελλάδα. Τα ψαριανά πλοία όμως, πρόλαβαν και φόρτωσαν 22 κανόνια και πολεμοφόδια και τα μετέφεραν στα Ψαρά για την ενίσχυση της άμυνας του νησιού. Την ίδια περίοδο, περίπου πεντακόσιοι Θρακιώτες, υπό τον μητροπολίτη Μαρώνειας Κωνσταντίο, κατέβηκαν στο Άγιο Όρος για να ενισχύσουν το κίνημα του Εμμανουήλ Παπά.

Στις 19 Απριλίου 1821, με τη βοήθεια των Ψαριανών, επαναστάτησαν και οι Έλληνες κάτοικοι της Σαμοθράκης. Αμέσως οι πρόκριτοι Αλέξιος Αινείτης, Γεωργούδης Πεζούλας, Γεώργιος και Σάββας Χατζηγιαννάκης και ο δημογέροντας Χατζηγιώργης δήλωσαν στον Τούρκο διοικητή του νησιού ότι:

...«του λοιπού είναι Έλληνες ελεύθεροι και κατά συνέπειαν, δεν έχουνι πλέον να πληρώσι φόρους εις τον Σουλτάνον»...

Ταυτόχρονα, διαβεβαίωσαν τους κατοίκους του νησιού ότι σύντομα θα έφτανε ο ελληνικός στόλος για να τους υπερασπίσει. Η οθωμανική κυβέρνηση δεν ασχολήθηκε τότε με τη Σαμοθράκη. Κι ενώ φαινόταν ότι οι

επαναστάτες τα κατάφεραν, ήρθε η 1^η Σεπτεμβρίου 1821. Τότε αποβιβάστηκαν στο νησί χίλιοι Οθωμανοί στρατιώτες του Τούρκου ναυάρχου Καρά-Αλή. Μετά από την αγέρωχη απάντηση του δημογέροντα Χατζηγιώργη στην πρόσκληση για παράδοση των εξεγερμένων:

...«Δοσίματα δεν έχουμε παρά μονάχα μολύβι και μπαρούτι. Είμαστε Έλληνες και προτιμούμε να πεθάνουμε παρά να είμαστε σκλάβοι»...

Μόλις τριάντα πέντε ένοπλοι Σαμοθρακίτες προσπάθησαν να αναχαιτίσουν τους Τούρκους που αποβιβάζονταν στο νησί. Η πρώτη συμπλοκή έγινε έξω από τη Χώρα, στη θέση Μύλοι. Όμως η έλλειψη πυρομαχικών αλλά και εμπειρίας έκαμψε την αντίσταση των αμυνομένων που υποχώρησαν και κατέφυγαν στα δάση του νησιού. Όμως πίστεψαν σε ψεύτικες υποσχέσεις και προδομένοι γύρισαν στη Χώρα. Οι Τούρκοι εισβολείς αθέτησαν τις υποσχέσεις τους, διάλεξαν επτακόσιους Σαμοθρακίτες και τους έσφαξαν στο ρέμα του Εφκά.

Η σφαγή της Σαμοθράκης, έργο του Αυγούστου Βινσόν (1827), Μουσείο του Λούβρου

Ακολούθησε, για περισσότερο από ένα μήνα, ολοκαύτωμα. Η καταστροφή ήταν φοβερή με τη σφαγή σχεδόν όλων των ανδρών και των αγοριών του νησιού. Τα βρέφη κάτω των δύο ετών και οι γυναίκες πάνω από τα σαράντα είχαν την ίδια μοίρα. Οι περίπου τριάντα συλληφθέντες Σαμοθρακίτες πρόκριτοι, παρέμειναν αιχμάλωτοι για να κρεμαστούν αργότερα, ως τρόπαια, στα κατάρτια των πλοίων του Καρά Αλή κατά τη θριαμβευτική είσοδό του στο λιμάνι της Κωνσταντινούπολης. Τα γυναικόπαιδα που ξεδιαλέχτηκαν, πουλήθηκαν στο σκλαβοπάζαρο της Κωνσταντινούπολης. Σχεδόν οι μισοί σκλάβοι εξαγοράστηκαν από τα φιλελληνικά κομιτάτα του Λονδίνου, της Ζυρίχης και του Παρισιού και κάποιοι από αυτούς επέστρεψαν αργότερα στη Σαμοθράκη. Στο νησί γλύτωσαν μόνο τριαντατρείς οικογένειες. Κι ενώ ο πληθυσμός του νησιού προεπαναστατικά έφτανε τις τεσσεράμισι χιλιάδες, το 1822 αναφέρονται μόλις διακόσιοι Σαμοθρακίτες κάτοικοι. Οι Τούρκοι εισβολείς δεν περιορίστηκαν στη σφαγή αλλά κατέστρεψαν τα πάντα. Στη σφαγή της Σαμοθράκης αναφέρονται πολλές πηγές. Ο Francois Rouqueville στο:

“Histoire de la Regeneration de la Grèce («Ιστορία της Αναγέννησης της Ελλάδας») που κυκλοφόρησε το 1824 στο Παρίσι αναφέρει:

«...Μέρα πένθους. Η φρίκη κι ο θάνατος απλώνονται σ’ ολόκληρο το νησί. Τα χωριά διατρέχουν, τις πεδιάδες, ψάχνουν στις κοιλάδες και στα δάση, οι γυναίκες και τα παιδιά αλυσοδέονται. Οι άνδρες αποκεφαλίζονται, εκτός από μερικούς που τους φυλάγουν, για να τους κρεμάσουν στα κατάρτια πλοίων, όταν θα γυρίζουν στην Κωνσταντινούπολη. Αλυσοδεμένους τους φέρνουν μαζί με τις αθώες οικογένειές τους στα πλοία και τους στοιβάζουν μαζί με σωρούς κεφαλιών προορισμένων να κοσμήσουν την πύλη σαραγιού. Φριχτός φόρος, οι γυναίκες που ήταν καταδικασμένες να μπουν στα κακόφημα σπίτια (σύμφωνα με το πολεμικό δίκαιο των Μωαμεθανών) καταφέρνουν να μετριαστεί η ποινή τους, χάρη στην απληστία των δεσποτών τους που τις πούλησαν μαζί με τα παιδιά τους στην αγορά του Σουλτανιέ Καλεσί. Ακόμη οι Τούρκοι δεν ξέχασαν να στοιβάξουν σε σωρούς τα κομμένα κεφάλια κάτω από τα παράθυρα του Γάλλου υποπρόξενου...»

Αυτή η αναφορά του Rouqueville ήταν η πηγή έμπνευσης το 1827, για τον Auguste Vinchon για τον αριστουργηματικό πίνακα “Après le Massacre de Samothrace” («Μετά τη σφαγή της Σαμοθράκης») που βρίσκεται στο Λούβρο. Επίσης λίγο αργότερα το 1853, ο Louis M. Lacroix στο έργο του “Iles de la Grèce” γράφει:

«οι Τούρκοι κατερήμωσαν ασπλάχνως την νήσον ταύτην εν τω υπέρ ανεξαρτησίας αγώνι...»

Το 1908 στο οδοιπορικό του «Σαμοθράκη» ο Ίωνας Δραγούμης γράφει:

«Στην εκκλησία μπήκαν, τύφλωσαν τους Αγίους, άρπαξαν ό, τι πολύτιμο είχε σύντριψαν την Αγία Τράπεζα κι ένας με τη λόγχη του τρύπησε το Ευαγγέλιο πέρα πέρα».

Ο Ίωνας Δραγούμης μετέφερε το Ευαγγέλιο στο Εθνολογικό Μουσείο Αθηνών.

Αποτέλεσμα της αχαλίνωτης βίας του ολοκαυτώματος ήταν και οι εξισλαμισμοί πολλών Σαμοθρακιτών. Πέντε από αυτούς, οι Γεώργιος Κουρούνης, Μανουήλ Παλογούδας, Μιχαήλ ο Κύπριος, Θεόδωρος Καλάκου, και ο νεαρός Γεώργιος, που εξισλαμίσθηκαν την εποχή του χαλασμού, επέστρεψαν στη Σαμοθράκη και ξανάγιναν Χριστιανοί. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την εκ νέου σύλληψή τους και την εκτέλεσή τους απέναντι από τη Σαμοθράκη, στο χωριό Μάκρη του Δεδέ-Αγάτς (Dedeağaz) τη σημερινή Αλεξανδρούπολη τη Δευτέρα του Θωμά 6 Απριλίου 1835. Η Εκκλησία τους ανακήρυξε Αγίους και η μνήμη τους τιμάται την Κυριακή του Θωμά. Τα λείψανά τους βρίσκονται στον ναό της Παναγίας στη Χώρα και στις εικόνες των ναών του νησιού εικονίζονται φορώντας φουστανέλες. Το ολοκαύτωμα της Σαμοθράκης παρέμενε σχεδόν άγνωστο και η αναγνώρισή του στην υπόθεση της παλιγγενεσίας έγινε το 1980 από την Ακαδημία Αθηνών.

το κάστρο στην Αίνο

Σφραγίδα της Γενικής Διοικήσεως Κρήτης 1821

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ ΤΟ 1821

Μετά τον ξεσηκωμό στον Μοριά, το επαναστατικό μήνυμα έφτασε φυσικά και στην Κρήτη. Αν και η Κρήτη δεν είχε συνέλθει ακόμα από την εξέγερση του Δασκαλογιάννη το 1770, αρκετοί Κρητικοί στη μεγαλόνησο ή στις παροικίες που ήταν μνημένοι στη Φιλική Εταιρεία προετοιμάζονταν για την Επανάσταση. Η Κρήτη είχε τότε περίπου διακόσιες πενήντα χιλιάδες κατοίκους. Από αυτούς περίπου οι μισοί ήταν Έλληνες. Από τον Απρίλιο του 1821 ο ελληνικός πληθυσμός του νησιού βρισκόταν σε αναβρασμό. Φυσικά το κυριότερο πρόβλημα που είχε να αντιμετωπίσει ήταν η ανομοιογένεια του πληθυσμού αφού οι υπόλοιποι μισοί κάτοικοι της μεγαλόνησου ήταν μουσουλμάνοι Τούρκοι ή και Τουρκοκρητικοί εξισλαμισθέντες τους αιώνες της τουρκοκρατίας. Αυτοί φυσικά υποστηρίζονταν από τον τοπικό ισχυρό τουρκοικό στρατό κατοχής, που διέθετε τρεις στρατιωτικές διοικήσεις (Χανιά, Ρέθυμνο και Μεγάλο Κάστρο) καθώς και δυο σώματα γενιτσάρων. Ένα ακόμα πρόβλημα για τη σχεδιαζόμενη εξέγερση ήταν η έλλειψη στόλου για την επικοινωνία με τον επαναστατημένο Μοριά, την Ύδρα και τις Σπέτσες καθώς και η σοβαρή έλλειψη πολεμοφοδίων. Από τα χίλια διακόσια ελληνικά όπλα του νησιού τα οκτακόσια βρίσκονταν στα Σφακιά.

Παρά τις αντίξοες συνθήκες και μια αποτυχημένη απόπειρα επανάστασης στην Μονή Πρέβελη τον Μάρτιο, η Επανάσταση ξεκίνησε από τα Σφακιά μετά από συσκέψεις οπλαρχηγών και προκρίτων απ' όλη την Κρήτη, που έγιναν στα Γλυκά Νερά την Μεγάλη Πέμπτη 7 Απριλίου και στο μοναστήρι της Παναγίας της Θυμανής στις 15 Απριλίου. Παρά τον αφορισμό της Επανάστασης από τον πατριάρχη Γρηγόριο Ε΄, οι Κρητικοί δεν πτοήθηκαν. Οι φυλακίσεις και κακοποιήσεις των χριστιανών των Χανίων στις 19 Μαΐου, οδήγησαν σε μια τρίτη σύσκεψη στο Λουτρό στις 21 Μαΐου. Εκεί συγκροτήθηκε η «Καγκελλαρία», μια τοπική εφορεία η οποία κήρυξε την Επανάσταση στην Κρήτη.

Οι αιματηρές συγκρούσεις με τους Τούρκους, που είχαν αποθρασυνθεί λόγω της διαφαινόμενης επαναστατικής κινητικότητας του ελληνικού πληθυσμού, άρχισαν στις 11 Ιουνίου με σφαγές Ελλήνων στα Χανιά οι οποίες επεκτάθηκαν στην επαρχία Σελίνου. Μετά από αψιμαχίες, στις 14 Ιουνίου έγινε η πρώτη μάχη στον Λούλο. Η μάχη ήταν νικηφόρα για τους Έλληνες που υπό την αρχηγία του Γεώργιου Δασκαλάκη-Τσελεπή και του οπλαρχηγού του Αποκορώνου Σήφακα, κατάφεραν να εξοντώσουν ένα τμήμα από το σώμα γενιτσάρων των Χανίων. Αμέσως όμως ακολούθησαν αντίποινα από τους Τούρκους με σφαγές αμάχων στα Χανιά και στο Ρέθυμνο. Οι Έλληνες συνέχισαν όμως να νικούν σε μάχες στις Καλύβες Αποκορώνου, στη Μαλάξα στον Άη Γιάννη τον Καϊμένο κ.α. Εκεί και πάλι πρωτοστάτησε ο Γεώργιος Δασκαλάκης-Τσελεπής με τους οπλαρχηγούς Βασίλειο Χάλη, Αναγνώστη Παναγιωτάκη ή Παναγιώτου, και Αντώνη Φασούλη. Στο τέλος του μήνα, στις 28 και 29 Ιουνίου, σε μια σφοδρότατη σύγκρουση στο Βαθειακό της Ίδης, η νίκη ήταν και πάλι ελληνική. Εκεί φάνηκε η αρχηγική ικανότητα των οπλαρχηγών Ρούσου Βουρδουμπά, Γεώργιου Τσουδερού, Πωλογεωργάκη Μεληδόνη και του εξισλαμισμένου κρυπτοχριστιανού Μιχάλη Κουρμούλη ή Χουσεϊν-αγά από τη Μεσσαρά. Ακολούθησαν και πάλι σφαγές αμάχων από τους Τούρκους, στα χωριά του Ακρωτηρίου αλλά και λεηλασίες στα μοναστήρια της Αγίας Τριάδας και του Γουβερνέτου στα Χανιά. Από τον όλεθρο της σφαγής γλύτωσαν πολλά γυναικόπαιδα που κατάφεραν να κρυφτούν σε σπηλιές ή κατέφυγαν σε διερχόμενα πλοία από την Κάσο και κατάφεραν να φτάσουν στη Μαλάξα, πάνω από τον κόλπο της Σούδας.

Παρά τις διώξεις των αμάχων οι ελληνικές επιτυχίες συνεχίζονταν. Ενώ την 1η Ιουλίου ένα στρατιωτικό σώμα χιλίων πεντακοσίων Τούρκων ξεκίνησε από το Ρέθυμνο για να χτυπήσει τα Σφακιά, στην πορεία του, στο χωριό Γάλλου, βρήκε οργανωμένη ελληνική αντίσταση. Παρά τις ενισχύσεις η τετραήμερη μάχη έληξε με επικράτηση των Ελλήνων. Στις 4 Ιουλίου ένα μεγαλύτερο στρατιωτικό σώμα πέντε χιλιάδων Τούρκων, υπό τον Λατίφ πασά των Χανίων, ξεκίνησε από τα Χανιά με στόχο τον Θέρισο.. Όμως και αυτό ηττήθηκε στις 15 του μήνα σε σκληρή μάχη στους Λάκκους πριν προλάβει να φτάσει στον Θέρισο και αναγκάστηκε να επιστρέψει στα Χανιά. Τις ίδιες ημέρες, στις 14 Ιουλίου, στο Ηράκλειο οι Τούρκοι σχημάτισαν ένα ακόμα ισχυρότερο στρατιωτικό σώμα από οκτώ χιλιάδες στρατιώτες με στόχο τα Σφακιά. Αφού πέρασαν το Ρέθυμνο, απ' όπου πήραν ενισχύσεις έφτασαν στο οροπέδιο του Ασκύφου και κατέλαβαν το ομώνυμο χωριό. Οι Σφακιανοί κατάφεραν να τους απωθήσουν. Οι Τούρκοι οπισθοχωρώντας, στις 17 Ιουλίου μπήκαν στη στενή κοιλάδα του Κατρέως,

ανάμεσα στο Ασκύφου και την Κράπη, όπου τους περίμενε ο Γεώργιος Δασκαλάκης-Τσελεπής. Οι απώλειές τους ήταν βαρύτερες. Γυρνώντας στο Ρεθύμνο και το Ηράκλειο προχώρησαν και πάλι σε σφαγές αμάχων. Δυο μέρες αργότερα ακόμα ένα τουρκικό σώμα χιλίων στρατιωτών από τη Σητεία, είχε την ίδια τύχη στο οροπέδιο του Ασκύφου, όπως και στις 25 Ιουλίου ένα σώμα Τούρκων από τα Χανιά στη Γαρίπα. Χρειάστηκε ο σερασκέρης της Κρήτης, Σερίφ πασάς του Ηρακλείου, να οργανώσει μια ισχυρότερη ακόμα εκστρατεία, με τη σύμπραξη των πασάδων του Ρεθύμνου και των Χανίων, για να καταφέρει να καταλάβει τα Σφακιά.

Οι αποτυχίες των Κρητικών στην Επισκοπή και οι σφαγές τριών χιλιάδων αμάχων στην επαρχία Αποκορώνου ανάγκασε τους Σφακιανούς στις 13 Αυγούστου, να στείλουν έκκληση βοήθειας στις Σπέτσες:

«...Παρακαλούμεν λοιπόν πάλιν την ευγένειαν σας να μας βοηθήσετε και τώρα ως και άλλοτε, ευσπλαγχνιζόμενοι τους δυστυχείς ενταύθα χριστιανούς, οι οποίοι κινδυνεύουν να χαθούν κατά κράτος. Στενοχωρημένοι είμεθα από όλα, δύναμης πλέον δεν μας έμεινε, καθ' ότι ο εχθρός μας πολεμάει και δια ξηράς και διά θαλάσσης και βέβαια η έλλειψις ελληνικών πλοίων από την Κρήτης είνε ο αφανισμός των χριστιανών....».

Η κατάσταση ήταν τόσο κρίσιμη ώστε την επόμενη ημέρα ακολούθησε νέα επιστολή από τους προύχοντες των Σφακίων και τους παρευρεθέντες από τα τρία Κάστρα:

«...Οι εχθροί εβγήκαν και από τας τρεις χώρας έως εικοσιπέντε χιλιάδες ομού με τρεις βεζύρηδες της Κρήτης και περιεκύκλωσαν από την στεριάν και ώρα τη ώρα ορμούσι και εις το καστέλιόν μας...».

Η βοήθεια όμως δεν έφτασε ποτέ και οι Τούρκοι πήραν το Ασκύφου στις 29 Αυγούστου. Πολλοί άμαχοι και γυναικόπαιδα θανατώθηκαν ή αιχμαλωτίστηκαν. Κάποιοι γλύτωσαν αφού κατάφεραν και πέρασαν στη Γαύδο. Οι ένοπλοι Σφακιανοί είχαν καταφύγει στα ορεινά. Όμως και μετά την επιτυχία τους, τα τουρκικά στρατεύματα δεν μπορούσαν να παραμείνουν στις «σφακιανές μαδάρες». Σε λίγες ημέρες αποσύρθηκαν και οι επαναστάτες ξαναγύρισαν στις θέσεις τους. Και όχι μόνον επανήλθαν αλλά ξανασυστάθηκε ο επαναστατικός πυρήνας στα Σφακιά και οι Τούρκοι των Χανίων και του Ρεθύμνου αναγκάστηκαν να κλειστούν στα κάστρα.

Όμως, όπως σχεδόν σε κάθε επαναστατικό αγώνα σε όλες τις περιόδους και σε όλο τον κόσμο, έτσι και στην Κρήτη μεταξύ των ξεσηκωμένων επικράτησε η διχόνοια, οι αντιζηλίες, οι διχογνωμίες και ο διχασμός. Οι Σφακιανοί θεωρούσαν ότι ήταν οι επικεφαλής του ξεσηκωμού. Αυτό δεν έγινε αποδεκτό από τους οπλαρχηγούς των άλλων περιοχών της Κρήτης. Κάποιοι μάλιστα, με επικεφαλής τον Μιχάλη Κουρμούλη, έφυγαν από την Κρήτη και πέρασαν στην Κάσο. Από εκεί ζήτησαν τη μεσολάβηση του Δημήτριου Υψηλάντη και τον διορισμό του Κουρμούλη επικεφαλής της εξέγερσης:

«Υψηλότατε Πρίγκηψ και πληρεξούσιε του Έθνους.

Μήτε δικαιότερον, μήτε πρεπωδέστερον να εκτραγωδήσωμεν εις κανέναν άλλον την κατάστασιν εις ην ευρισκόμεθα, ειμή εις την Υψηλότητά της, την ούσαν ικανήν να ελευθερώση εκ των σκληρών τυράννων τους εναπολειφθέντας Κρήτας. Αφού οι τύραννοι εθανάτωσαν αρχιερείς, ιερείς, νέους, γυναίκας και βρέφη ανήλικα, αφού κατέκαυσαν μοναστήρια, πόλεις, χωρία και κατέσκαψαν εκ θεμελίων τας ιεράς εκκλησίας, αφού με συντομίαν λόγον σχεδόν κατηφάνισαν το εν τρίτον της Κρήτης, επαπειλούσιν ήδη και το λειπόμενον και δεν θέλουσιν αποτύχει εάν μας αφήσετε υστερημένους της προστασίας και βοήθειάς σας.....

[.....]

.....Ερχεται δε προς την Υψηλότητά της ο καπετάν Μιχαήλ Κουρμούλης, όστις θέλει σας ειπή άπαντα δια ζωής φωνής. Αυτός είναι περιβόητος εις την Κρήτην. Εφαίνετο Τούρκος, ήτον όμως χριστιανός εκ προγόνων και πολλά βοηθός των τυραννουμένων. Χάριν των χριστιανών εθανάτωσε πρότερον πολλούς Τούρκους. Λυπούμενος ούτος καθ' εκάστην εις την κεκρυμμένην πίστιν, εις την παρούσαν εποχήν της ελευθερίας λαβών άνδρας και γυναίκας του χωρίου του έφυγαν εις Σφακιά, αφήσας ευχαρίστως ουσίαν, δόξαν και τιμάς.

Εκστρατεύσας δε κατά των τυράννων, εθανάτωσε πολλούς, δ' ην αιτίαν ου μόνον κατέκαυσαν το χωρίον του, αλλά και τα πράγματά του εδήμευσαν. Αυτόν φοβούνται πολλά οι Τούρκοι της Κρήτης. Και εάν τω δοθή στρατεύματος μέρος, ομού δε και ο καπετάν Νικόλαος Πελοποννήσιος μετά των συστρατιωτών του, όστις έρχεται ήδη εκείσε, υπόσχεται και είνε άξιος να κατορθώση νίκας πολλάς και να κλείση το Μεγάλο Κάστρον (σημ. Ηράκλειο) εις τρόπον ώστε να μη τολμά τις να εξέρχεται....

*Μένομεν δούλοι σας ταπεινοί
1821 Σεπτεμβρίου 20, Κάσσος.*

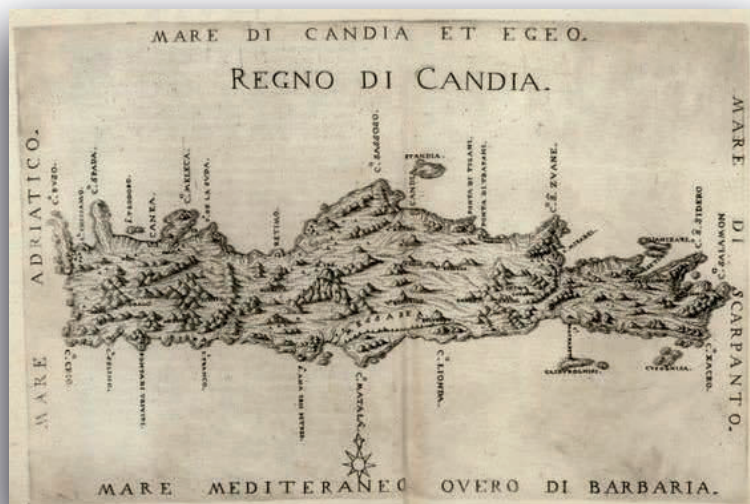
Γ. Κορδάτου, Μεγάλη Ιστορία της Ελλάδας, τόμος Χ, σελ 282-283.

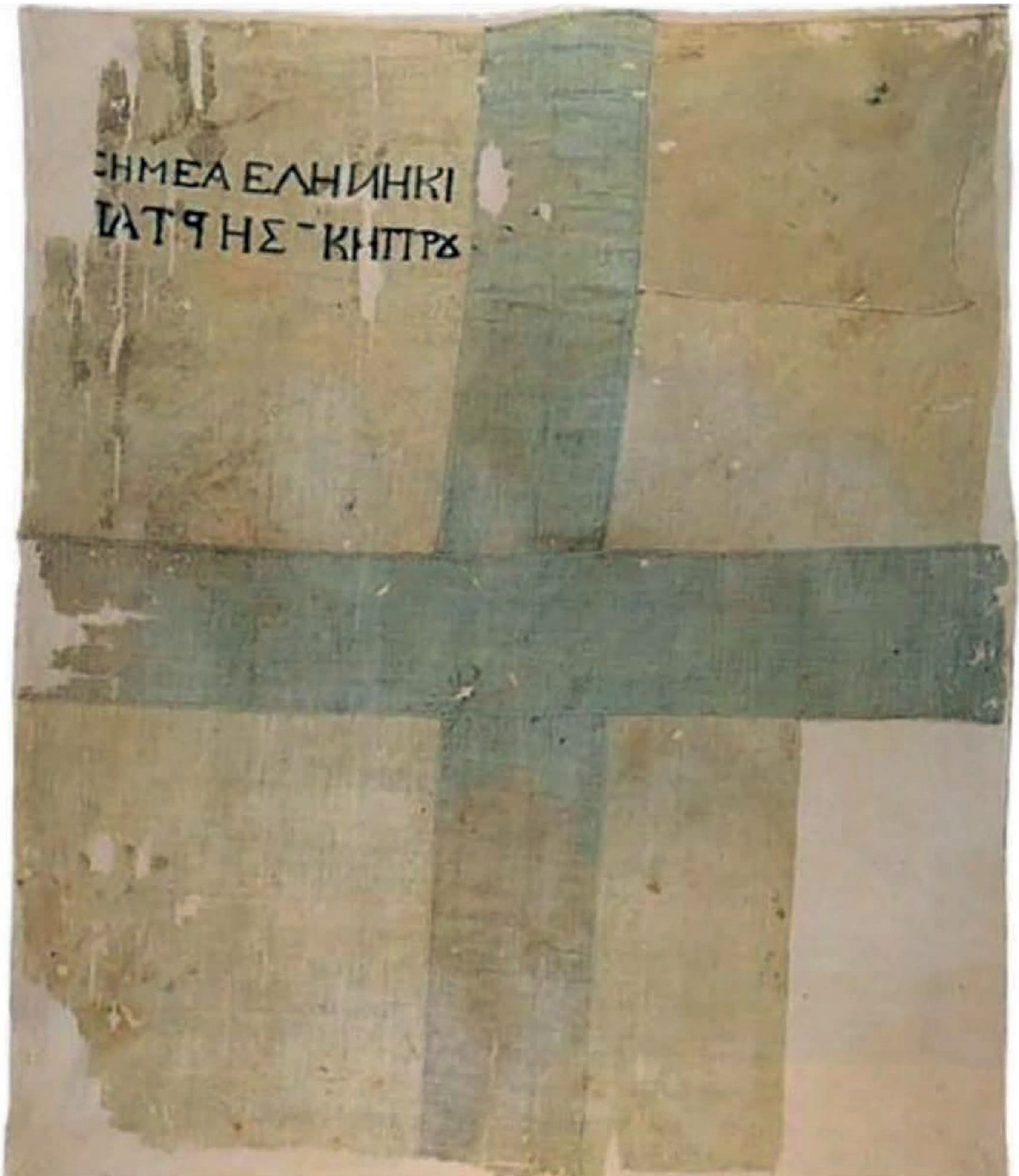
Την ίδια στιγμή η άλλη πλευρά, οι Σφακιανοί, ζητούσε από τον Υψηλάντη να ορίσει αρχηγό της εξέγερσης στην Κρήτη, τον πρίγκηπα Αλέξανδρο Καντακουζηνό. Ο Υψηλάντης όμως έστειλε στην Κρήτη, γενικό αρχηγό της εκεί επαναστατικής κίνησης, τον έμπιστό του Έλληνα από τη Ρωσία, Μιχαήλ Κομνηνό Αφεντούλιεφ (Αφεντούλη). Αυτός έφτασε στην Κρήτη στις αρχές Νοέμβρη με σχετικά λίγα πολεμοφόδια, δέκα τόνους σιτάρι και σημαίες με τον αναγεννώμενο φοίνικα, εγκαταστάθηκε στον Λουτρό και υπέγραφε ως Μιχαήλ Κομνηνός Αφεντούλιεφ - «Γενικός Έπαρχος της Κρήτης».

Οι αντιθέσεις όμως ήταν μεγάλες και ο Αφεντούλιεφ δεν μπορούσε να επιβληθεί. Η Καγκελαρία συνέχισε να διαδραματίζει σοβαρό ρόλο, ενώ από τις πρώτες κινήσεις του Γενικού Επάρχου ήταν ένα έγγραφό του στις 6 Νοεμβρίου, το οποίο αναφέρεται στο διορισμό «εφόρων και επιστατών της Καντζιλλερίας εις την Χώραν των Σφακίων». Αυτοί ανελάμβαναν τη συγκέντρωση χρηματικού ποσού για «την Κοινήν Κάσσαν του Γένους δια τα γενικά έξοδα». Δηλαδή, ενώ οι Κρητικοί ζητούσαν βοήθεια από τον Υψηλάντη και τους Σπετσιώτες, βρέθηκαν να κάνουν εράνους για να ενισχύσουν τον αγώνα! Από την πρώτη στιγμή φάνηκε ότι η αποστολή του γενικού αρχηγού Μιχαήλ Αφεντούλιεφ στην Κρήτη, λόγω και της άγνοιας της νοοτροπίας των Κρητικών, δεν θα είχε επιτυχή αποτελέσματα.

Οι Τούρκοι των Χανίων συνέχιζαν τις επιθέσεις τους. Στις αρχές Δεκεμβρίου επιτέθηκαν και κατέλαβαν το Βαθύπετρο αλλά πάντοτε είχαν στον στόχο τους τους Λάκκους. Οι επαναστατημένοι Κρητικοί αντέδρασαν και τους απώθησαν. Οι Τούρκοι προσπάθησαν και πάλι να υποτάξουν τη Μαλάξα όπου έδρευε ο Γεώργιος Δασκαλάκης-Τσελεπής. Και πάλι απωθήθηκαν. Ο Αφεντούλιεφ έδωσε εντολή στους τοπικούς οπλαρχηγούς να εμποδίσουν την άφιξη των τουρκικών ενισχύσεων. Οι Τούρκοι μαζεύτηκαν στην πρωτεύουσα της επαρχίας, την Κάνδαο. Εκεί, στις 6 Δεκεμβρίου, τους «έκλεισε» ξανά ο Γεώργιος Δασκαλάκης-Τσελεπής. Στη σφοδρή μάχη που ακολούθησε, σκοτώθηκε ο γενναίος Κρητικός οπλαρχηγός.

Το αίμα του Γεώργιου Δασκαλάκη-Τσελεπή «πήραν» πίσω οι Έλληνες την παραμονή των Χριστουγέννων έξω από τα Χανιά και την παραμονή της Πρωτοχρονιάς του 1822 στο Βαθύπετρο, σε δυο σημαντικές νίκες για την εξέλιξη της Επανάστασης στην Κρήτη.

ΣΗΜΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΙ ΠΑΤΡΟΣ ΚΥΠΡΟΥ (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

Η ΚΥΠΡΟΣ ΤΟ 1821

Ο πληθυσμός της Κύπρου την προεπαναστατική περίοδο έφτανε τις εκατό χιλιάδες. Από αυτούς οι περίπου ογδόντα χιλιάδες ήταν Έλληνες, χωρίς καμία εξοικείωση με όπλα ή με πράξεις βίας. Η Κύπρος είχε μπει στα σχέδια της Φιλικής Εταιρείας κυρίως για την οικονομική στήριξη που θα μπορούσε να προσφέρει στο ταμείο του κοινού αγώνα. Ο αρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός, είχε μνηθεί στη Φιλική Εταιρεία, άγνωστο από ποιον και πότε ακριβώς. Το 1820 φιλοξένησε μυστικά στην Κύπρο τον Φιλικό Δημήτριο Ίπατρο και ο αρχιεπίσκοπος Κυπριανός υποσχέθηκε οικονομική βοήθεια στο ταμείο της Φιλικής για τη σχεδιαζόμενη Ελληνική Επανάσταση. Στις 8 Οκτωβρίου 1820, στη σύσκεψη των Φιλικών στο Ισμαήλι, αποκλείστηκε η Κύπρος από τα πολεμικά επαναστατικά σχέδια. Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, για να ενισχύσει το ταμείο της Εταιρείας και να εξασφαλίσει πολεμοφόδια για την Πελοπόννησο, έστειλε τον Φιλικό Αντώνιο Πελοπίδα στην Αίγυπτο και την Κύπρο. Εκεί ο Πελοπίδας θα συγκέντρωνε την οικονομική βοήθεια των εύπορων ομογενών της παροικίας της Αιγύπτου και της Κύπρου. Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης με επιστολή που απέστειλε στον αρχιεπίσκοπο Κύπρου Κυπριανό με τον Αντώνιο Πελοπίδα, του υπενθύμιζε την υπόσχεση που είχε δώσει στον Δημήτριο Ίπατρο, για οικονομική βοήθεια στον Αγώνα:

*Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός
(1756 - 1821)*

Μακαριώτατε και φιλογενέστατε Δέσποτα,

Ο φιλογενέστατος κύριος Δημήτριος Ίπατρος με εβεβαίωσε περί της γενναίας συνεισφοράς, την οποίαν η υμετέρα Μακαριότης υπεσχέθη προς αυτόν διά το Σχολείον της Πελοποννήσου*. Οθεν, ως γενικός έφορος του Σχολείου τούτου, κρίνω χρέος μου απαραίτητον να ευχαριστήσω την Υμετέραν Μακαριότητα και να την ειδοποιήσω ότι η έναρξις του Σχολείου εγγίζει. Διά τούτο λοιπόν στέλλω εξεπίτηδες τον κύριον Αντώνιον Πελοπίδαν, άνδρα ενάρετον, φιλογενή και πάσης πίστεως άξιον διά να την βεβαιώσω και διά ζώσης φωνής την όσον ούπω ανέγερσιν του ιερού τούτου καταστήματος: Ας ταχύνη λοιπόν η υμετέρα Μακαριότης να εμβάση τόσον της υμετέρας Μακαριότητας τας συνεισφοράς, όσον και των λοιπών αυτού ομογενών, είτε χρηματικάς, είτε είναι ζωτροφίας προς τον εν παλαιά Πάτρα της Πελοποννήσου κύριον Ιωάννην Παππά Διαμαντόπουλον, συντροφεύουσα αυτάς ή με άνθρωπον της επίτηδες ή με τον κομιστήν του παρόντος μου.

Ὦν δε εὐέλπεις, ὅτι ἡ υμετέρα Μακαριότης θέλει φιλοτιμηθῆ να δείξη την συνεισφορὰν ἀξίαν του μεγάλου ζήλου και πατριωτισμοῦ Ἀυτῆς τε και ὅλου της του ποιμνίου, ἐξικετεύω τας μακαρίους Ἀυτῆς ευχὰς και μένω με βαθύ σέβας της υμετέρας Μακαριότητος τέκνον ευπειθές.

Ισμαήλ την 8^{ην} Οκτωβρίου 1820.

Αλέξανδρος Υψηλάντης

Προς τον Μακαριώτατον και Θεοπρόβλητον Μητροπολίτην της νήσου Κύπρου Κύριον Κύριον Κυπριανόν προσκυνητῶς – Εἰς Κύπρον.

*Σχολεῖον της Πελοποννήσου ἦταν η επικείμενη Ἑλληνική Ἐπανάσταση.

Δεν εἶναι γνωστό αν και πότε ἐφτάσε η ἐπιστολή του Αλέξανδρου Υψηλάντη στον ἀρχιεπίσκοπο Κύπρου καθὼς και ποιά ἦταν τελικά η οικονομική στήριξη της Κύπρου στο ταμεῖο της Φιλικῆς για την προετοιμασία της Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης. Ὄταν ξέσπασε η ἐξέγερση στη Μολδοβλαχία ἀλλὰ και στον Μοριά, οι Τούρκοι φοβούμενοι ἐξεγέρσεις και σε ἄλλα ἑλληνικά μέρη πήραν μέτρα. Μετά τις πρώτες ἐπιτυχίες και την κινητικότητα των Ἑλλήνων στον Μοριά και στα νησιά, τον Ἀπρίλιο του 1821 ἐκδόθηκε ἀπὸ την οθωμανική διοίκηση διάταγμα που προέβλεπε τον γενικό ἀφοπλισμό των χριστιανῶν κατοίκων της αυτοκρατορίας που δεν εἶχαν ἐπαναστατήσει (Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη, Κυδωνίες και Ἐφεσος). Το ἴδιο βέβαια κοινοποιήθηκε και στην Κύπρο με την ἀναγνώριση ὅτι οι Κύπριοι δεν εἶχαν δημιουργήσει ποτέ πρόβλημα στην οθωμανική διακυβέρνηση του νησιού, ἀλλὰ ἀντίθετα:

...«ἀποστησάντων των Τούρκων κατὰ περιστάσεις τινὰς, ἠνώθησαν οὗτοι μετὰ των νικηφόρων στρατευμάτων ἡμῶν και συντετέλεσαν προθύμως εἰς την κατατρόπωσην και την υποταγὴν των ἀποστατῶν»...

Ἄν και το νησί δεν διέθετε πλοία, κάτι που θα ἦταν ἀπαραίτητο για τον ἐφοδιασμό του σε περίπτωση ξεσηκωμοῦ, οι Τούρκοι φοβούμενοι την ἐξάπλωση της Ἐπανάστασης και στην Κύπρο, στις 22 Ἀπριλίου μετὰ και ἀπὸ ἐγκύκλιο του ἀρχιεπισκόπου, προχώρησαν στον ἀφοπλισμό των χριστιανῶν. Με πρόσχημα την ἔρευνα για ὄπλα οι Τούρκοι ἐπιδόθηκαν σε διωγμούς. Στις 3 Μαΐου, μετὰ ἀπὸ ἀπαίτηση του κυβερνήτη της Κύπρου πασά Küçük Mehmet, ο ἀρχιεπίσκοπος Κυπριανός ἐξέδωσε νέα ἐγκύκλιο για τον κατευνασμό του φόβου των χριστιανῶν. Σε αὐτή τη συγκυρία, ο Küçük Mehmet βρήκε την ευκαιρία και ἐτοίμασε μια λίστα τετρακοσίων ογδόντα ἔξι δῆθεν συνωμοτῶν ἀλλὰ και εὐπορῶν χριστιανῶν και την υπέβαλε στον σουλτάνο. Ἀπώτερος στόχος του ἦταν η υφαρπαγή των περιουσιῶν των «υπόπτων». Κι αὐτὸ ἐπειδὴ ὁ νόμος ὀριζε ὅτι «οι καταδικασμένοι για ἐξέγερση ἀντιμετώπιζαν την ποινή του θανάτου και οι περιουσίες τους δημεύονταν». Ὁ πασάς πίστευε ὅτι με τις προγραφές θα μπορούσε να καρπωθεῖ προς ὄφελος του τις περιουσίες των «υπόπτων». Ὁ ἀριθμὸς των προγραφέντων ἀναφέρεται ἀπὸ τον Ι. Φιλήμονα στο «Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ της Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως», το 1860. Σε μια πρόσφατη παρουσίαση του οθωμανικοῦ κατὰστιχου ἀπὸ τον Ι. Θεοχαρίδη, ο ἀριθμὸς των προγραφέντων ἀπὸ τον πασά Küçük Mehmet ἦταν ἐνενηντα ἕξι. Η ἀπάντηση του σουλτάνου σε πρώτη φάση, ἦταν ἀρνητική στην ἐκτέλεση των προγραφέντων χριστιανῶν. Για τη διατήρηση της ἔνομης τάξης στην Κύπρο, η υψηλή πύλη ἔστειλε στο νησί, ἕνα στρατιωτικό σώμα τεσσάρων χιλιάδων στρατιωτῶν ἀπὸ την κοντινὴ Καραμανία. Οι φόβοι των Τούρκων για επικείμενο ξεσηκωμό των Κυπρίων χριστιανῶν ἐνισχύθηκαν ὁμως ἀπὸ τις ἐπαναστατικές προκηρύξεις που ἔριξε ἀπερίσκεπτα στη Λάρνακα ὁ ἀρχιμανδριτῆς Θεόφιλος Θησέας, συγγενῆς του ἀρχιεπισκόπου Κυπριανού. Τότε ὁ σουλτάνος ἔδωσε τη συγκατάθεσή του για την ἐκτέλεση των προγραμμένων χριστιανῶν στην Κύπρο. Οι συλλήψεις ἐγίναν κυρίως την Κυριακή 10 Ἰουνίου κατὰ τη διάρκεια της κυριακάτικης λειτουργίας. Ἀπὸ τον κατάλογο του Küçük Mehmet κατὰφεραν να διαφύγουν περίπου εἴκοσι. Ευκαιρία να ξεφύγει εἶχε και ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κυπριανός. Αὐτὸς δεν πίστευε ὁμως, ὅτι ὁ Küçük Mehmet θα προχωρούσε σε ἐκτελέσεις και παρέμεινε στη Λευκωσία.

Στις 2 και 3 Ἰουλίου, στασίασαν οι Τούρκοι στρατιῶτες που εἶχαν φθάσει στην Κύπρο ἀπὸ την Καραμανία, λόγω της μη καταβολῆς των μισθῶν τους ἀλλὰ και της μικρῶν κερδῶν τους ἀπὸ τις λαφυραγωγίες και τις λεηλασίες. Ὁ Küçük Mehmet βρέθηκε σε δεινὴ θέση ἀφοῦ στην ἀντιπαράθεσή του με των ἀρχηγῶ των μετακληθέντων κινδύνεψε να χάσει τη ζωὴ του. Παρὰ την ἀναταραχὴ που προκλήθηκε στην τουρκική διοίκηση ἀπὸ την στάση των στρατιωτῶν, οι ἐκτελέσεις ξεκίνησαν στις 9

Ιουλίου 1821 με πρώτο τον απαγχονισμό του αρχιεπισκόπου Κυπριανού στην πλατεία Σαραγιού στη Λευκωσία. Η πλατεία Σαραγιού βρίσκεται σήμερα στο κατεχόμενο τμήμα της πόλης. Την ίδια ημέρα αποκεφαλίστηκαν οι άλλοι τρεις Κύπριοι μητροπολίτες. Ο Κηρύνειας Λαυρέντιος, ο Πάφου Χρυσάνθος και ο Κιτίου Μελέτιος. Επίσης αποκεφαλίστηκαν ο αρχιδιάκονος Μελέτιος και ο Δημήτριος Βοσκόσ ενώ την επόμενη ημέρα ο ηγούμενος της μονής Κύκκου Ιωσήφ και πολλοί ακόμα κληρικοί. Ακολούθησαν εκτελέσεις πολλών από τους προγραφέντες. Οι σφαγές κράτησαν περίπου ένα μήνα. Ληλατήθηκαν μονές και ιεροί ναοί και βέβαια δημεύτηκαν οι περιουσίες των εκτελεσθέντων. Οι λεηλασίες και οι δηλώσεις των μοναστηριών δεν είχαν προηγούμενο. Η μονή Κύκκου σχεδόν ερημώθηκε. Η εκκλησία της Κύπρου έμεινε ακέφαλη για περίπου έξι μήνες. Τον Δεκέμβριο του 1821 εκλέχτηκε αρχιεπίσκοπος Κύπρου ο ιερομόναχος Ιωακείμ. Για να μην γίνει γνωστή η σφαγή των προγραφέντων, κυρίως στη Ρωσία και τη δυτική Ευρώπη, ο πασάς κατέσχεσε και παρεμπόδισε την αλληλογραφία των ξένων διπλωματών. Αναφέρεται ότι για να αποφύγουν την εκτέλεση, περίπου σαράντα Κύπριοι χριστιανοί εξισλαμίστηκαν, ενώ υπήρξε τεράστιο κύμα προσφύγων που κατέφευγαν για να σωθούν στα προξενεία των ξένων χωρών στη Λεμεσό και τη Λάρνακα. Ο χριστιανικός πληθυσμός συρρικνώθηκε. Από τις ογδόντα χιλιάδες χριστιανών της προεπαναστατικής περιόδου, τη δεκαετία του 1820 έφυγαν από την Κύπρο περισσότεροι από είκοσι χιλιάδες. Πολλοί από τους φυγάδες του καλοκαιριού του 1821 έφτασαν στην επαναστατημένη Ελλάδα, αγωνίστηκαν και πολλοί διακρίθηκαν στην Ελληνική Επανάσταση. Σχημάτισαν μάλιστα κυπριακό στρατιωτικό σώμα, τον «λόχο Κυπρίων» που διέθετε και δική του γαλανόλευκη σημαία που σήμερα βρίσκεται στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο και πάνω σ' αυτή υπάρχει γραμμένη η ένδειξη:

ΣΗΜΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΙ ΠΑΤΡΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Το όνειρο των Κυπρίων προσφύγων δεν έπαυε όμως να είναι η απελευθέρωση της πατρίδας τους. Τα βάσανα και οι προσδοκίες τους αποτυπώνονται σε μια προκήρυξη των Κυπρίων της Μασσαλίας, τον Δεκέμβριο του 1821:

«Νομίζομεν ενώπιον Θεού και ανθρώπων, ότι έχωμεν κάθε δίκαιον να μη γνωρίζομεν πλέον δια διοίκησιν τους αιμοβόρους τούτους ληστές, αλλά συμφώνως με τους λοιπούς αδελφούς ημών Έλληνας θέλομεν προσπαθήσει δια την ελευθερίαν της ειρηνικής ημών, πάλαι μεν μακαρίας, ήδη δε τρισαθλίας Νήσου Κύπρου».

Αυτή η προκήρυξη από τότε, ισχύει διαχρονικά για την Κύπρο. Ένα ανάλογο έγγραφο συντάχθηκε στη Ρώμη στις 6 Δεκεμβρίου 1821, από Κυπρίους προκρίτους που κατάφεραν να φτάσουν εκεί. Το έγγραφο καταγγέλλει τις σφαγές στην Κύπρο και εξουσιοδοτεί τον Νικόλαο Θησέα να οργανώσει εκστρατευτικό σώμα για την απελευθέρωση της Κύπρου. Πράγματι λίγο αργότερα, το 1824, οι Νικόλαος και Θεόφιλος Θησέας προσπάθησαν να οργανώσουν την αποστολή εκστρατευτικού σώματος στην Κύπρο. Η οικογένεια Θησέα είχε μεγάλο εμπορικό οίκο στη Μασσαλία και στρατολογούσε εθελοντές για την Ελλάδα. Ταυτόχρονα συγκέντρωναν και έστελναν μεγάλες ποσότητες υλικής βοήθειας στους Έλληνες επαναστάτες. Αυτή η αποστολή του εκστρατευτικού σώματος συνδυάστηκε όμως με ένα δάνειο οκτακοσίων χιλιάδων λιρών από το Λονδίνο, με απαιτούμενες εγγυήσεις όμως από την επαναστατημένη Ελλάδα. Τότε όμως η ελληνική επιτροπή διαπραγματευόταν άλλο ελληνικό δάνειο στο Λονδίνο και δεν μπορούσε να συναινέσει και γι' αυτό. Το κυπριακό σχέδιο προέβλεπε ένα εκστρατευτικό σώμα δύο χιλιάδων ανδρών υπό τον Μαυροβούνιο στρατηγό de Wintz, το οποίο θα πολεμούσε πρώτα στην Ελλάδα και στη συνέχεια θα κατέβαινε στην Κύπρο.

Ακόμα μια προσπάθεια για μια επαναστατική κίνηση στην Κύπρο έγινε το 1826 από τους Κυπρίους που πολεμούσαν στην Ελλάδα. Μια ομάδα Κυπρίων με τον Κυπριανό Θησέα, τον Νικόλαο Κριεζιώτη, τον Χατζημιχάλη Ταηλάνο κ.ά. πίεζε την ελληνική κυβέρνηση για την απελευθέρωση της Κύπρου. Παρά την αρνητική απάντηση της κυβέρνησης του Ναυπλίου, δεκατέσσερα πλοία και δυο χιλιάδες άνδρες με οπλαρχηγούς τους Βάσσο Μαυροβουνιώτη, Νικόλαο Κριεζιώτη και Χατζημιχάλη Ταηλάνο έφτασε στη μεγαλόνησο. Δυστυχώς όμως, οι «ελευθερωτές» αντί για απελευθερωτικό αγώνα προχώρησαν σε λεηλασίες και ληστείες του κυπριακού πληθυσμού. Μετά τη δημιουργία του ελληνικού κράτους ο πόθος της απελευθέρωσης της Κύπρου γιγαντώθηκε. Το 1833 ακολούθησαν τρία ανεπιτυχή απελευθερωτικά κινήματα που καταπνίγηκαν στο αίμα.

Σφραγίδα της Μεσσηνιακής Συγκλήτου

Σφραγίδα Πελοποννησιακής Γερουσίας

Η ΠΡΩΤΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Μετά την απόκρουση της επίθεσης των ισχυρών τουρκικών δυνάμεων του κεχαγιάμπεη Μουσταφά στο Βαλτέτσι στις 12 και 13 Μαΐου καθώς και λίγες ημέρες αργότερα τις ελληνικές νίκες στα Βέρβενα, τα Δολιανά και τον Άγιο Βλάσση, αποτράπηκε η κάθοδος των Τούρκων στη Μεσσηνία και τη Λακωνία. Καθώς όμως η Επανάσταση εξαπλωνόταν, ανέκυπτε το ζήτημα της διοικητικής οργάνωσής της. Με πρωτοβουλία της «Μεσσηνιακής Συγκλήτου» έγινε προσπάθεια για σύγκλιση μιας γενικής συνέλευσης όλων των επαναστατημένων στη Μονή του Αγίου Νικολάου στις Καλτεζές. Όμως, μετά την υπαναχώρηση των νησιωτών της Ύδρας και των Σπετσών, η σχεδιαζόμενη γενική συνέλευση μετατράπηκε σε πελοποννησιακή σύνοδο. Στις 26 Μαΐου, υπό την προεδρία του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, οι πρόκριτοι εξέδωσαν την παρακάτω πράξη:

‘Αριθμ. Α’.
ΠΑΤΡΙΣ

Η γενική ευταξία των υποθέσεων της πατρίδος μας Πελοποννήσου, και η αισία έκβασις του προκειμένου ιερού αγώνος περί της σεβαστής ελευθερίας του Γένους μας, επειδή και αναγκαίως απήτουν την γενικὴν συνέλευσιν και σκέψιν, σνηθηροίσθημεν επί τούτου οι υπογεγραμμένοι από μέρους των επαρχιών μας, έχοντες και την γνώμην και όλων των απόντων μελών, κατά την σεβαστήν Μονήν των Καλτεζιών, κατ’ εύλογον κοινήν ημών γνώμην και απόφασιν, και όλων των απόντων, εκλέξαντες τους φιλογενεστάτους Κυρίους τόν τε άγιον Βρεσθένης Θεοδώρητον, Σωτήριον Χαραλάμπου, Αθανάσιον Κανακάρην, Αναγνώστην Παπαγιαννόπουλον, Θεοχαράκην Ρέντην και Νικόλαον Πονηρόπουλον, καθ’ υπακοήν και συγκατάνευσιν και αυτών εις την κοινήν ημών ταύτην πρότασιν, τους διορίζομεν, δια να παρευρίσκωνται μετά του ενδοξοτάτου κοινού αρχιστρατήγου μας Π. Μαυρομιχάλη, και πάντες οι άνωθεν επέχοντες την Γερουσίαν όλου του Δήμου των επαρχιών της Πελοποννήσου, προηγουμένου της ενδοξότητός του, να συσκέπτωνται, προβλέπωσι και διοικώσι, και κατά το μερικόν και κατά το γενικόν, απάσας τας υποθέσεις, διαφοράς, και παν ό,τι συντείνει εις την κοινήν ευταξίαν, αρμονίαν, εξοικονομίαν τε και ευκολίαν του ιερού αγώνος μας καθ’ όποιον τρόπον η θεία Πρόνοια τους φωτίση και γνωρίσωσιν ωφέλιμον, έχοντες κατά τούτο κάθε πληρεξουσιότητα, χωρίς να ημπορή τις ν’ αντιτείνη, ή να παρακούη εις τα νεύματα και διαταγάς των και τούτο το υπούργημά των και η ημετέρα εκλογή θέλει διατρέξει και θέλει έχει το κύρος μέχρι της αλώσεως της Τριπολιτζάς και δευτέρας κοινής σκέψεως. Και περί μεν της από μέρους των ειλικρινούς, απαθούς, και μετά της δυνατής επιμελείας και σκέψεως εις το άνωθεν υπούργημά των εξακολουθίας, καθώς και της από το μέρος ημών τε και όλων των απόντων υπακοής και άνευ τινός ανθιστάσεως, προφασιολογίας και αναβολής της εξακολουθίας και ενεργείας των νευμάτων και διαταγών των, ελάβομεν αμφότερα τα μέρη τον προσήκοντα όρκον ενώπιον του Υψίστου Θεού εν βάρει συνειδότος και της τιμής μας. Και ούτως επεδόθη αυτοίς το παρόν ενυπόγραφον αποδεικτικόν και κυρωτικόν γράμμα μας.

1821, Μαΐου 26.

Ακολουθούν υπογραφές των συμμετεχόντων

(Έλους Ανθιμος, Παναγιώτης Κρεββατάς, Δημήτριος Καραμάνος, Παναγιώτης Ζαριφόπουλος, Αθανάσιος Γρηγοριάδης, Αθανάσιος Κωνστ. Κυριακός, Πέτρος Σαλαμόνος, Μανώλης Μελετόπουλος, Μιχάλης Κομητάς, Βασίλειος Σακελλαρίου, Αναγνώστης παπα γιοργίου, Νικόλαος Πετμεζάς και αδελφί μου, Κοσταντής Χρησαντακόπουλος κε αδελφή, Δημήτρης Μέλιος μετά των λοιπών Καπετανέων Αρκαδίας, Ο Πρωτοσύγκελος Αμβρόσιος του Αγίου Χριστιανουπόλεως, Κανέλλος Δεληγιάννη, Νικόλαος Ταμπακόπουλος, Δημήτριος παπα Τζόνη, Κωνστ. Ζαφειρόπουλος, Νικόλαος Σπυλιοτόπουλος, Παναγιώτης Μερικάς, Θεοδωράκης Πουλώπουλος, Παναγιώτης Γαλόπουλος, Σακελάριος παπα

Φότου, Γεώργιος Αγαλόπουλος, Αναγνώστης Τζηορτζάκης, Νικόλαος Παλλαδάς, Αθανάσιος Κυριακός, Ρήγας Παλαμήδης, Παπαπαναγιώτης παπαλεξίου).

Η νέα επιτροπή που προέκυψε, διαδεχόμενη τη «Μεσσηνιακή Σύγκλητο», ήταν η «Γερουσία της Πελοποννήσου». Αυτή εκτός του συντονιστικού ρόλου για τη συνέχιση του Αγώνα και την εφαρμογή ενός φορολογικού συστήματος για τη συντήρησή του, ήταν και μια προσπάθεια των προκρίτων να προλάβουν να πάρουν την εξουσία στα χέρια τους, πριν την άφιξη του Δημήτριου Υψηλάντη, αδελφού του διορισμένου από τις κεφαλές της Αρχής επικεφαλής του αγώνα, Αλέξανδρου Υψηλάντη. Όμως σ' αυτή τη διοικητική πράξη είναι ξεκάθαρη η πρόθεση όλων για την άλωση της Τριπολιτσάς αφού άλλωστε η τύχη της είχε κριθεί στο Βαλτέτσι και η ζωή σ' αυτή, λόγω του αποκλεισμού, ολοένα και δυσκόλευε.

Ο Δημήτριος Υψηλάντης έφθασε τελικά στο Μοριά στα μέσα Ιουνίου. Αμέσως με την άφιξή του, οι απελπισμένοι από την πολιορκία τους Τούρκοι της Μονεμβασιάς έστειλαν άνθρωπό τους και του ζήτησαν να συνθηκολογήσουν για την παράδοση του φρουρίου. Απεσταλμένος του Υψηλάντη στη Μονεμβασιά ήταν ο Αλέξανδρος Καντακουζηνός, ο οποίος πέτυχε συμβιβασμό με τους Τούρκους του κάτω φρουρίου και τους ζήτησε να συνεννοηθούν με τους κλεισμένους στην ακρόπολή του. Το φρούριο και όλα τα όπλα του παραδόθηκαν, ενώ οι πολιορκημένοι το εγκατέλειψαν χωρίς να πάρουν μαζί τους το παραμικρό από την περιουσία τους. Οι περισσότεροι επιβίβαστηκαν ασφαλείς σε πλοία που τους πήγαν στο Κουσάντασι (Αρχ. Έφεσος). Βέβαια υπήρξαν και παρασπονδίες, αφού οι τελευταίοι που αναχωρούσαν από τη Μονεμβασιά έπεσαν θύματα αρπαγών και κακοποιήσεων από τους ανεξέλεγκτους άτακτους που λίγο πριν τους πολιορκούσαν.

Στις 13 Ιουνίου 1821, οι Επτανήσιοι με τα κανόνια τους και ο Δημήτριος Πλαπούτας στη θέση του αδελφού του Γιωργάκη που πέθανε από συμφόρηση λίγες ημέρες πριν, ο Ανδρέας Μεταξάς, οι Ολύμπιοι, ο Ζανέτος Χριστόπουλος αφού έδιωξαν τους Λαλαίους και τον Γιουσούφ πασά της Πάτρας, κατέλαβαν του Λάλα.

Αυτή τη στιγμή εμφανίζεται στο προσκήνιο ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, διπλωμάτης και πολιτικός, που διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην πολιτική ζωή του τόπου κατά την Επανάσταση αλλά και στις πρώτες μετεπαναστατικές δεκαετίες. Ξεκινώντας από της παραδουνάβιες ηγεμονίες, πέρασε στην Πίζα και από εκεί κατέβηκε στην Ελλάδα για να λάβει μέρος στην Επανάσταση. Τον Ιούνιο του '21 ο Μαυροκορδάτος εξόπλισε ένα πλοίο στο Λιβόρνο, πέρασε στην Μασσαλία και από εκεί με εβδομήντα εθελοντές Έλληνες της διασποράς, τέσσερις Γάλλους και τρεις Ιταλούς φιλέλληνες, κατευθύνθηκε στην Πάτρα που πίστευε ότι είχε απελευθερωθεί. Πλησιάζοντας όμως στην Πάτρα έμαθε ότι αυτή ήταν στα χέρια των Τούρκων κι έτσι βγήκε στο Μεσολόγγι. Εκεί έβαλε τις βάσεις μιας πολιτικής οργάνωσης, της «Γερουσίας της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος», πέρασε στον Μοριά και κατευθύνθηκε στην Τριπολιτσά συμμετέχοντας στην πολιορκία της. Εκεί, τον Αύγουστο συναντήθηκε με τον Δημήτριο Υψηλάντη και κατάφερε να οριστεί πληρεξούσιός του.

Στις 5 Αυγούστου 1821, οι Τούρκοι του Νιοκάστρου μετά από πολύμηνη πολιορκία υπέγραψαν με τους επίσκοπο Μεθώνης Γρηγόριο, τον Νικόλαο Πονηρόπουλο, τον αρχηγό των Μανιατών Κωνσταντίνο-Πιερράκο Μαυρομιχάλη κ.ά. συμφωνία παράδοσης του φρουρίου και ασφαλούς μεταφοράς τους στην Τύνιδα. Την επόμενη ημέρα όμως, οι πολιορκημένοι της Μεθώνης έκαναν δοκιμαστική έξοδο κατά την οποία σκοτώθηκε ο Κωνσταντίνος-Πιερράκος Μαυρομιχάλης. Έτσι με πρόφαση το θάνατο του Μαυρομιχάλη δεν τηρήθηκαν τα υπεσχημένα στην αποχώρηση των Τούρκων του Νιοκάστρου και ακολούθησε φονικό και πλιάτσικο.

Μια μελανή σελίδα της ιστορίας της Επανάστασης γράφτηκε τότε στο Νιοκάστρο και στον όρμο του Ναυαρίνου. Γενική και άγρια σφαγή των Τούρκων που περίμεναν μάταια να επιβιβασθούν στα πλοία. Τα βραχάκια της ακτής, λίγο πιο πέρα από το κατοπινό Γυμνάσιο Πύλου, έγιναν ο τόπος της εκτέλεσης των Τούρκων. Όσοι από αυτούς είχαν καταφέρει να μπουν σε βάρκες, εγκαταλείφθηκαν στο Χελωνήσι, στο κέντρο του όρμου, όπου και πέθαναν μετά από μέρες από δίψα και ασιτία. Τα λάφυρα τα πήραν οι νικητές, ο καθένας για τον εαυτό του «ξεχνώντας το Δημόσιον»... Ακριβώς αυτή η μη ισότιμη διανομή της λείας, ήταν και η αιτία που όσοι δεν πρόλαβαν να πάρουν μερτικό από τις τούρκικες περιουσίες, έχασαν το ενδιαφέρον τους για τον σχεδιαζόμενο, αμέσως μετά το Νιοκάστρο, αποκλεισμό της

Μεθώνης και της Κορώνης. Η Μεθώνη και η Κορώνη δεν έπεσαν ποτέ, αφού άντεξαν μέχρι το τέλος Αυγούστου και ανεφοδιάστηκαν από τον τουρκικό στόλο.

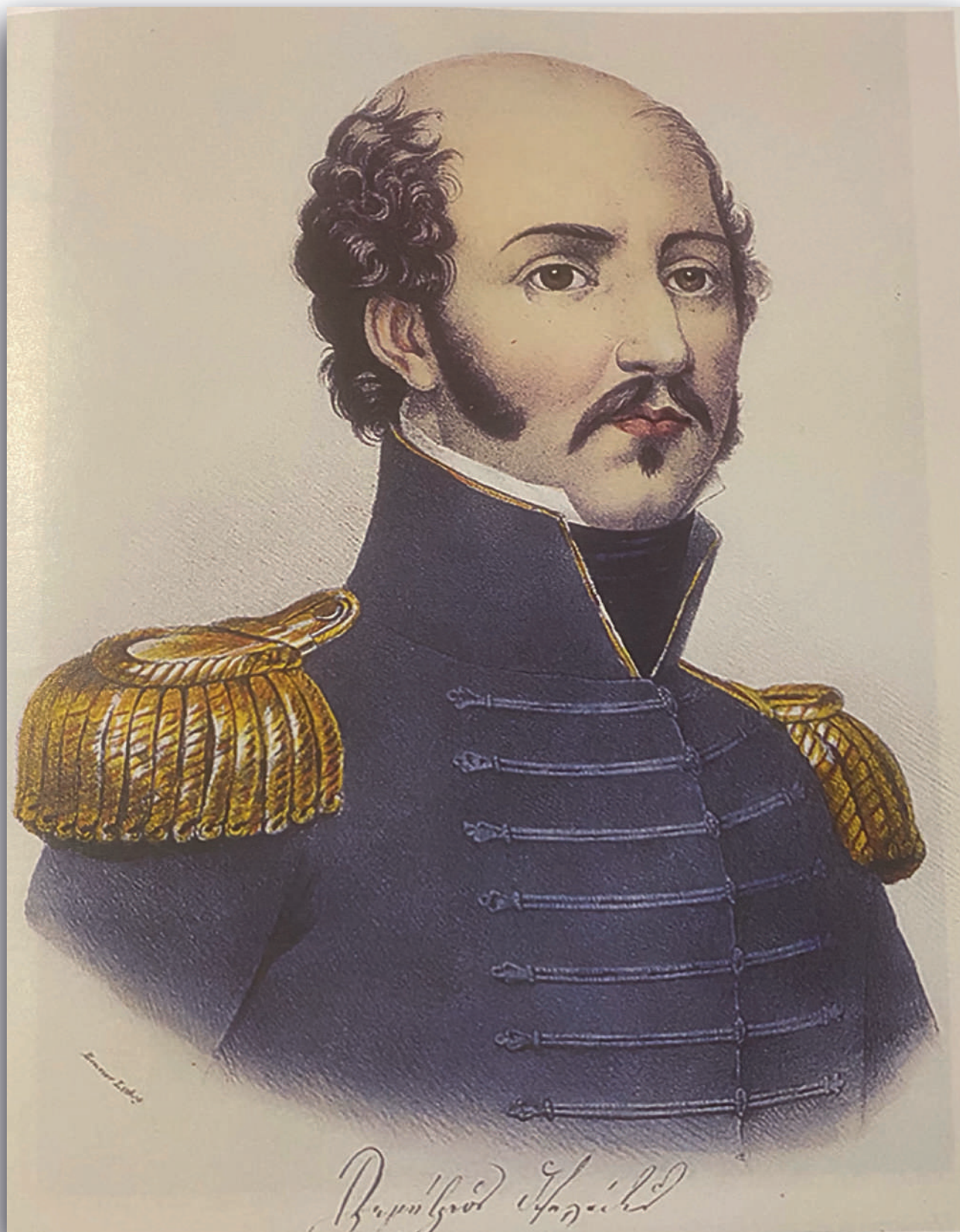
Από τα τέλη Μαΐου ο Κολοκοτρώνης εφαρμόζοντας το στρατηγικό του σχέδιο εγκατέστησε στρατόπεδα περιμετρικά της Τριπολιτσάς αρχίζοντας ουσιαστικά την πολιορκία της. Κύριο στρατόπεδό του ήταν το ορδί του στους Αγίους Θεοδώρους στα Τρίκορφα. Άλλα στρατόπεδα ήταν αυτό του Αγίου Βλάση που είχε καταλάβει στις 24 Μαΐου, στη Θάνα μετά και τη νίκη τους εκεί στις 5 Ιουνίου, στις Ρίζες, στου Βερσοβά, στο Στενό και στα Τσίπιανα. Η τροφοδοσία των αγωνιστών γινόταν με τη φροντίδα των κατοίκων της περιοχής ενώ η πυρίτιδα ήταν προσφορά των κατοίκων της Δημητσάνας που με τους αδελφούς Σπηλιωτόπουλους και ελάχιστα μέσα δούλευαν νυχθημερόν παράγοντας περίπου 500 οκάδες μπαρούτι την ημέρα. Για τα βόλια έπαιρναν το μολύβι από τις σκεπές των τζαμιών και για τα φυσίγγια το χαρτί από τα βιβλία των μοναστηριών και της βιβλιοθήκης της Δημητσάνας. Για να σφίξουν την πολιορκία «έκοψαν» το νερό από τους Κήπους και τους Μύλους. Στις 12 Ιουνίου, έφθασε στα Τρίκορφα επιστολή του Δημήτριου Υψηλάντη από την Ύδρα που πληροφορούσε τους αγωνιστές για την επικείμενη άφιξή του στον Μοριά. Ο Κολοκοτρώνης και πολλοί οπλαρχηγοί αναχώρησαν για να υποδεχθούν τον πρίγκηπα στο Άστρος. Στους Αγίους Θεοδώρους έμεινε αρχηγός ο Πάνος Κολοκοτρώνης. Οι πολιορκημένοι Τούρκοι προσπάθησαν να αρπάξουν την ευκαιρία λόγω της απουσίας του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και των άλλων και επιτέθηκαν στους Αγίους Θεοδώρους. Όμως ο Πάνος με τους άνδρες του και τον παπά Δημήτρη από του Τετέμπεη, τα κατάφερε τρέποντας τους Τούρκους σε φυγή. Ο Πάνος Κολοκοτρώνης συνάντησε τον πατέρα του και τον Δημήτριο Υψηλάντη στα Βέρβενα.

Η πολιορκία της Τριπολιτσάς έγινε συστηματική από τις 2 Ιουλίου 1821, μετά την άφιξη του Υψηλάντη στα Τρίκορφα. Στις 6 Ιουλίου 1821 έφθασε στην πολιορκημένη πόλη επιστολή με «όρους παραδόσεως» του Δημητρίου Υψηλάντη που υπέγραφε ως πληρεξούσιος του γενικού επιτρόπου. Ακολούθησαν αψιμαχίες γύρω από την Τριπολιτσά για περίπου ένα μήνα. Τα μάτια όλων στον Μοριά ήταν στραμμένα στις ενέργειες του Δημήτριου Υψηλάντη.

Στις 19 Ιουλίου, ο Δημήτριος Υψηλάντης με εγκύκλιο καλεί τους προκρίτους και τους κατοίκους να ενισχύσουν τον Αγώνα. Όσοι μπορούσαν έφθασαν στα Τρίκορφα. Οι συγκεντρωμένοι γύρω από την Τριπολιτσά στο τέλος Ιουλίου ήταν περισσότεροι από επτά χιλιάδες ενώ στο τέλος Αυγούστου πάνω από δέκα. Κι ενώ ο κλοιός έσφιγγε, τον Αύγουστο του 1821 οι πολιορκημένοι Τούρκοι επιχειρούσαν νυχτερινές εξόδους για τρόφιμα ή συσκομιδή καρπών από τα κοντινά κτήματα.

Για να κοπεί και αυτή η ανατροφοδότηση, έτσι ώστε η πολιορκία να γίνει ασφυκτική, ο Κολοκοτρώνης διέταξε να ανοίξουν ένα χαράκωμα (γράνα) μήκους περίπου επτακοσίων μέτρων, βάθους ενός μέτρου και πλάτους δύο μέτρων από τη θέση Μύτικα και το χωριό Μπεντένι μέχρι τον λόφο που βρισκόταν κοντά στο χωριό Λουκά, όπου ήταν το οχυρό του οπλαρχηγού Ιωάννη Νταγρέ. Τη νύχτα της 9ης προς τη 10η Αυγούστου περίπου τρεις χιλιάδες Τούρκοι, πεζοί και ιππείς, βγήκαν από την Τριπολιτσά για την αναζήτηση τροφίμων. Αφού όλη τη νύχτα λεηλάτησαν αρκετά χωριά της περιοχής, το πρωί επιτέθηκαν στο χωριό Λουκά όπου βρισκόταν το σώμα του Νταγρέ.

Ο Κολοκοτρώνης βλέποντας τη δύσκολη κατάσταση κινητοποίησε τον Δημήτριο Πλαπούτα, τον Ζανέτο Χριστόπουλο, τον Δημήτριο Δεληγιάννη, τον Κωνσταντίνο Παπαζαφειρόπουλο και άλλους ένοπλους να πάρουν θέσεις μέσα στη γράνα ενώ έστειλε και άλλα σώματα υπό τους Υψηλάντη, Γιατράκο και Αναγνωσταρά στα νώτα τους για αντιπερισπασμό. Οι Τούρκοι μπροστά στον κίνδυνο να αποκοπούν, οπισθοχώρησαν, ενώ τους κατεδίωκε το σώμα του Νταγρέ. Μια μικρή βοήθεια για τους Τούρκους ήταν το ιππικό που έφθασε αλλά στη γράνα τους περιμέναν. Εκεί, πεζοί και ιππικό, υπέστησαν μεγάλες απώλειες από τους ενεδρεύοντες Έλληνες. Ταυτόχρονα βγήκαν κι άλλοι Τούρκοι και η μάχη γενικεύτηκε. Τελικά οι Έλληνες έτρεψαν σε φυγή τους Τούρκους και όσοι από αυτούς γλύτωσαν μπήκαν ξανά στην Τριπολιτσά.

Ο Πρίγκηπας Δημήτριος Υψηλάντης. Πρόεδρος του Βουλευτικού σώματος, 1822.
Χαλκογραφία του Βρετανού Bouvier Jules εκδοθείσα από τον Friedel Adam, Λονδίνο 1824.
Σχέδιο εκ του φυσικού. (E.I.M.)

Η ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΖΑΡΑΚΟΒΑΣ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Μετά τη συνέλευση στις Καλτεζές στις 26 Μαΐου 1821, η νέα επιτροπή που προέκυψε διαδεχόμενη τη «Μεσσηνιακή Σύγκλητο», ήταν η «Γερουσία της Πελοποννήσου». Αρχιστράτηγος των ελληνικών δυνάμεων αναδείχθηκε ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης και πρόεδρος της Γερουσίας ο επίσκοπος Βρεσθένης, Θεοδώρητος. Στο πρακτικό της Συνέλευσης ή «αποδεικτικόν και κυρωτικόν γράμμα», ορίζονταν η διάρκεια λειτουργίας της Γερουσίας μέχρι την άλωση της Τριπολιτσάς. Η «Γερουσία της Πελοποννήσου» εκτός του συντονιστικού ρόλου για τη συνέχιση του Αγώνα και την εφαρμογή ενός φορολογικού συστήματος για τη συντήρησή του, ήταν και μια προσπάθεια των προκρίτων να προλάβουν να πάρουν την εξουσία στα χέρια τους, πριν την άφιξη του Δημήτριου Υψηλάντη. Ο Κολοκοτρώνης, πικραμένος από τα αποτελέσματα της πρόωρης συνέλευσης στις Καλτεζές, αναφέρει:

«...Εις τες Καλτεζιές, επαρχία Μυστρά, έγινε συνέλευσις από μέρους προυχόντων Πελοποννήσου και το εύρηκαν εύλογον να φέρωμεν τον Μαυρομιχάλην, όπου ήτον εις την Καλαμάταν, τον επήγαν εις την Στεμνίτσα και τον έκαμαν Πρόεδρον της Γερουσίας.....ημείς εκοιτάζαμεν την δουλειά μας. Κάθε ημέρα είχαμε ακροβολισμούς από το πρωί ίσαμε το βράδυ...»

Η αναπλήρωση του Αλέξανδρου Υψηλάντη από τον αδελφό του Δημήτριο αποφασίστηκε από τους Ξάνθο και Αναγνωστόπουλο στα μέσα Μαρτίου 1821. Με την έναρξη της Επανάστασης, ο εικοσιοκτάχρονος Δημήτριος Υψηλάντης ανέλαβε τα καθήκοντα του πληρεξουσίου του «Γενικού Εφόρου της Αρχής της Εταιρείας των Φιλικών» στην Πελοπόννησο. Από τον Οκτώβριο του 1820 μέχρι την έναρξη της Επανάστασης στη Μολδοβλαχία, υπηρετούσε στο Κίεβο ως λοχαγός, υπασπιστής του Ρώσου στρατηγού του ιππικού, Νικολάι Νικολάγεβιτς Ραγέφσκι. Πριν ξεκινήσει το ταξίδι του για την Ελλάδα, προσπάθησε να συγκεντρώσει χρήματα και πολεμοφόδια κυρίως από την ελληνική παροικία στην Οδησό. Στη συνέχεια κατευθύνθηκε στο Κισνόβι, το σημερινό Κισινάου, την πρωτεύουσα της Μολδαβίας και από εκεί στις 30 Απριλίου, ξεκίνησε το περιπετειώδες ταξίδι του για την Ελλάδα. Διέθετε δύο διαβατήρια, ένα ρωσικό και ένα γερμανικό.

Για να φθάσει στην Ελλάδα έπρεπε να διασχίσει αυστριακό έδαφος και να φτάσει στην Τεργέστη, το σημερινό Τριέστε, το μεγαλύτερο λιμάνι της αυστρο-ουγγρικής αυτοκρατορίας. Επειδή η Αυστρία του Μέττερνιχ ήταν φιλική προς την Οθωμανική αυτοκρατορία, ένα τέτοιο ταξίδι ήταν δύσκολο και επικίνδυνο για τον Ρώσο υπήκοο, Δημήτριο Υψηλάντη. Μετά από παρακολουθήσεις, προδοσίες και αλλαγές δρομολογίων κατάφερε να αποπλεύσει από την Τεργέστη, δήθεν για την Οδησό, στις 7 Ιουνίου 1821, δηλαδή μόλις μια ημέρα μετά τη συντριβή του αδελφού του Αλέξανδρου στο Δραγατσάνι. Φυσικά δεν είχε καμία ενημέρωση για τα διαδραματιζόμενα στις Ηγεμονίες. Οι αυστριακοί του επέτρεψαν να ταξιδέψει επειδή πίστευαν ότι, λόγω της ρωσικής υπηκοότητας του Υψηλάντη, αν χρειαζόταν αργότερα, θα μπορούσαν να κατηγορήσουν τη Ρωσία για εμπλοκή στα εσωτερικά της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Τελικός προορισμός του Υψηλάντη ήταν η Ύδρα, όπου έφτασε στις 8 Ιουνίου και έγινε δεκτός με ενθουσιασμό από πλήθος κόσμου που πίστευε ότι η άφιξή του σηματοδοτούσε την αρχή της ρωσικής βοήθειας στους επαναστατημένους Έλληνες. Εκεί μεταξύ των άλλων συναντήθηκε και με τον δάσκαλο του Γένους, Νεόφυτο Βάμβα ο οποίος εντυπωσιασμένος από την προσωπικότητα του Υψηλάντη αποφάσισε να τον ακολουθήσει ως γραμματέας σε όλη την περαιτέρω πορεία του.

Στις 12 Ιουνίου εξέδωσε την πρώτη του προκήρυξη στοχεύοντας στην στρατολόγηση αλλά και στον εφοδιασμό των στρατευμάτων. Στις 19 Ιουνίου πέρασε από την Ύδρα στο Άστρος. Και εκεί τον υποδέχτηκαν πανηγυρικά, πλήθη αγωνιστών και απλού λαού. Ότι τους είχε τάξει ο Παπαφλέσσας, στεκόταν τότε ολοζώντανο μπροστά τους. Βέβαια το παράστημά του δεν προκαλούσε ενθουσιασμό. Το ότι ήταν όμως, ο απεσταλμένος της Αρχής, σκόρπιζε ριγή συγκίνησης και χαράς. Το πρώτο πράγμα που αντίκρισε ο Υψηλάντης σ' αυτό το πανηγύρι, ήταν δέκα παλουκωμένα κεφάλια που του' φερε «πεσκέσι» ο Πάνος Κολοκοτρώνης. Οι πρόκριτοι και κάποιοι καπετάνιοι είχαν αρχίσει να δυσαρεστούνται. Γιατί ασπάστηκε μόνο τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, τον Παπαφλέσσα και τον

Αναγνώστης Δεληγιάννης (Παπαγιαννόπουλος)

Αναγνωσταρά; Έτσι ξεκίνησαν οι μουρμούρες και η γκρίνια. Την ίδια ημέρα, μαζί με όλους που είχαν κατέβει για να τον προϋπαντήσουν έφυγε για τον Άι Γιάννη. Μετά από δύο ημέρες έφτασε στα Βέρβενα για συνέλευση με τους προκρίτους. Κι εκεί τον υποδέχθηκαν πανηγυρικά περισσότεροι από δέκα χιλιάδες ένοπλοι και λαός. Μετά τη δοξολογία της υποδοχής, ο Βάμβας διάβασε στα πλήθη το έγγραφο του Αλέξανδρου Υψηλάντη που τον διόριζε πληρεξούσιο του γενικού επιτρόπου της Αρχής:

«... Επί τούτοις στέλνω προς υμάς τον φίλτατόν μου αδελφόν Δημήτριον Υψηλάντην, άνδρα φιλογενέστατον, πατριώτην άριστον και ειδήμονα των διατρεχόντων....

... Δώσατε, λοιπόν, ακρόασιν εις τους λόγους του και θέλετε ιδή εντός ολίγου την τυραννίαν κατακρημνιζομένην, την δε ελευθερίαν ημών ανυψουμένην και στηριζομένην εις την πρώτην αυτής κατοικίαν...».

Οι πρόκριτοι έπρεπε να υποστηρίξουν τον πρώτο Καταστατικό Χάρτη και τον «Γενικό Οργανισμό της Πελοποννήσου» και τον «Οργανισμό της Πελοποννησιακής Γερουσίας» που είχαν συστήσει πριν περίπου ένα μήνα στις Καλτεζές. Ο Υψηλάντης είχε όμως έτοιμη την εισήγησή του με σχέδιο του «Γενικού Οργανισμού της Πελοποννήσου». Η πρότασή του ήταν να δημιουργηθεί συγκεντρωτική κρατική οργάνωση, με ιεραρχία, αρμοδιότητες αλλά και ευθύνες. Αντίθετα, οι πρόκριτοι, με κύριο εκφραστή τους τον Αναγνώστη Δεληγιάννη (Παπαγιαννόπουλο), δεν ήθελαν αυτόν τον επιμερισμό των αρμοδιοτήτων και την κεντρική διοίκηση αλλά προτιμούσαν την συνυπευθυνότητα «εκ συμφώνου». Δηλαδή πρότειναν να συνεχίσουν οι έφοροι να διοικούν τα επαρχίες τους και πολιτικά αλλά και στρατιωτικά. Σύμφωνα με την εισήγηση της Φιλικής, το σχέδιο του Δημητρίου Υψηλάντη μείωνε τη δύναμη των προκρίτων αφού προέβλεπε την έμμεση εκλογή των εφόρων υπό την προεδρία του:

«...Ο λαός εκάστης επαρχίας των τε χωρίων και της πολιτείας αυτής να εκλέξη τα αξιώτερα μέλη του με ψήφους, προς τα οποία να δίδη επιτροπικήν και πληρεξουσιότητα έγγραφον. Αυτά τα εκλεχθέντα παρά του λαού μέλη να εκλέξωσι με ψήφους τους γενικούς Εφόρους της επαρχίας, και να δώσουν προς αυτούς ενυπόγραφον γράμμα πληρεξουσιότητας, δυνάμει του οποίου να ενεργώσιν, ων ο αριθμός θέλει είναι έξι. Οι γενικοί Έφοροι της επαρχίας, με την ψήφον των ως άνωθεν εκλεχθησομένων μελών του λαού, να συνεκλέγουν τους υποεφόρους των χωρίων και αυτοί οι υποέφοροι να υποτάσσωνται εις τους γενικούς εφόρους, αναφέροντες προς αυτούς παν ότι ανήκει και δίδοντες λόγον περί πάντων...

...Οι Γενικοί Έφοροι θέλουν εκλέγει από τα μέλη της Εφορίας των με ψήφους τον αξιώτερον, και να τον στέλλωσι μέλος της Γερουσίας της Πελοποννήσου. Όλα τα άνωθεν

ψηφοφόρα υποκείμενα θέλουν είναι ισόψηφα, και οι περισσότεραι ψήφοι θέλουν υπερισχύσει...».

Ανδρέα Ζ. Μάμουκα, τόμος Α' 12-13 – Αθήνα 1839

Ο οργανισμός που εισηγήθηκε ο Δημήτριος Υψηλάντης απορρίφθηκε από τους προκρίτους στην πρώτη φάση και κατατέθηκε νέο σχέδιο Οργανισμού που περιορίζε τις αρμοδιότητες του Υψηλάντη! Φυσικά αυτός αρνήθηκε την αλλαγή και στις 27 Ιουνίου αποχώρησε από τα Βέρβена συνοδευόμενος από τον Παπαφλέσσα, με κατεύθυνση το Λεοντάρι και τελικό προορισμό την Καλαμάτα. Στα Βέρβена, ο λαός πιστεύοντας ότι οι πρόκριτοι έδιωξαν τον Υψηλάντη, τους απείλησε με λιντσάρισμα. Τους έσωσε ο Κολοκοτρώνης καθώς και η αποκήρυξη των βιαιοτήτων από τον Υψηλάντη. Αυτή η πρώτη διαφωνία Υψηλάντη και προκρίτων στις 27 Ιουνίου 1821 στα Βέρβена ήταν η αρχή. Τα πρώτα σύννεφα διχασμού εμφανίστηκαν πάνω από την Επανάσταση. Ουσιαστικά η διαφωνία δεν ήταν προσωπική. Απλά η Φιλική Εταιρεία που προετοίμασε τον Αγώνα, αξίωσε με τον πλέον καθαρό τρόπο δια του Υψηλάντη και τη διεύθυνσή του. Οι πρόκριτοι έβλεπαν ότι χάνουν τον έλεγχο και την εξουσία ενώ ταυτόχρονα οι στρατιωτικοί έβρισκαν στήριγμα στον Υψηλάντη.

Το άσχημο σε αυτή τη διένεξη ήταν όμως, η ατολμία του Δημήτριου Υψηλάντη. Σε λίγες ημέρες όλοι υπαναχώρησαν από τις άκαμπτες θέσεις τους και έδειξαν συμφιλιωτικές τάσεις. Η ανοχή των προκρίτων που επιθυμούσαν την επανάληψη των συζητήσεων, απέφερε την 1^η Ιουλίου, τον τίτλο του αρχιστράτηγου στον Υψηλάντη ενώ αυτός βρισκόταν στο στρατόπεδο στα Τρίκορφα. Εκεί είκοσι δύο σπλαρχηγοί του ζήτησαν να μπει επικεφαλής της πολιορκίας της Τριπολιτσάς. Θα ήταν όμως αρχιστράτηγος υπό σκληρή επιτροπεία.

Για να αποφευχθούν νέα έκτροπα, η νέα συνέλευση έγινε στη Ζαράκοβα (σημ. Μαίναλο), που διέθετε και οχυρό πύργο για την προστασία των προκρίτων. Εκεί κλήθηκαν όλοι οι πρόκριτοι και πολιτικοί της Πελοποννήσου, κληρικοί, στρατιωτικοί και ο Υψηλάντης. Ο Δημήτριος Υψηλάντης προτίμησε να παραμείνει στα Τρίκορφα και να ενημερώνεται εκεί για τις εξελίξεις. Έγιναν προτάσεις και αντιπροτάσεις με μεσολαβητή τον Παλαιών Πατρών Γερμανό. Οι πρόκριτοι σε αντίθεση με το λαϊκό αίσθημα, επέδειξαν αρχικά και πάλι αδιαλλαξία. Οι στρατιωτικοί δεν ήταν μονιασμένοι ενώ κάποιιοι δεν στήριζαν τον Υψηλάντη, επειδή αντιπαθούσαν το περιβάλλον του. Ήταν πλέον ξεκάθαρη η πρόθεση των πολιτικών να ελέγξουν μονομερώς την πολιτική ζωή και τις αποφάσεις του τόπου. Ο Υψηλάντης με την ατολμία του άρχισε να χαμηλώνει τις προσδοκίες του λαού. Κατά τη διάρκεια της συνέλευσης στη Ζαράκοβα οργανώθηκε συνωμοσία των στρατιωτικών κατά των προκρίτων που αποσκοπούσε ακόμα και στη δολοφονία τους. Στις πηγές αναφέρεται ότι την δολοφονία των προκρίτων στη Ζαράκοβα απέτρεψε και πάλι ο Κολοκοτρώνης.

Τελικά και αφού οι πρόκριτοι ζητούσαν επίμονα να συνεχίσουν να διοικούν μόνο οι μεγάλες οικογένειες της Πελοποννήσου, ο νέος τροποποιημένος Οργανισμός της Πελοποννησιακής Γερουσίας σε μια παρωδία συνέλευσης στη Ζαράκοβα δεν εγκρίθηκε. Απλά συμφώνησαν να παραμείνουν τα πράγματα ως είχαν, μέχρι την αναμενόμενη κατάληψη της Τριπολιτσάς. Στα Βέρβена και στη Ζαράκοβα άρχισε να εμφανίζεται ο διχασμός του Αγώνα. Το πολιτικό τοπίο παρέμεινε θολό. Αν και ο Υψηλάντης ήταν επικεφαλής της πολιορκίας της Τριπολιτσάς οι πρόκριτοι δεν τον αναγνώρισαν ως αρχιστράτηγο αλλά συνεργάζονταν μαζί του! Η Πελοποννησιακή Γερουσία δεν διαλύθηκε αλλά δεν είχε ουσιαστικό ρόλο στις εξελίξεις.

Και αυτή η «συμφωνία» προέβλεπε ότι η Πελοποννησιακή Γερουσία θα συνέχιζε τη λειτουργία της τουλάχιστον μέχρι την κατάληψη της Τριπολιτσάς. Μετά τα μέσα Αυγούστου, όταν μαθεύτηκαν τα νέα από την παταγώδη αποτυχία της Επανάστασης στις Ηγεμονίες, η θέση του Δημητρίου Υψηλάντη αποδυναμώθηκε. Μετά τις 31 Ιουλίου είχαν φθάσει στην Πελοπόννησο και οι Φαναριώτες Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, Κωστάκης Καρατζάς και Θεόδωρος Νέγρης. Αυτοί τονίζοντας δημόσια την ουδετερότητά τους και ακολουθώντας δικό τους σχέδιο υπό την καθοδήγηση του Ουγγροβλαχίας Ιγνατίου από την Πίζα, υπονόμειναν κάθε κίνησή του.

Παναγιώτης Ζωγράφος, Σκέψης Μακρυγιάννη. (Γεννάδειος Βιβλιοθήκη).
Πόλεμος της Τριπολιτζάς και των περι αυτής Χωριών.

Εικών αριθμ. 8 .θ. 1. Τριπολιτζά. - 2. Συμβούλιον των Αρχηγών και Ιερατείου και οικοκυραίων περί της αλώσεως αυτής. Θ. Κολοκοτρώνης, Πετρόμπεης, Μπούρτζηνος, Κυριακούλης, Τζανετάκης, Παππαφλέσας, Νικήτας, Κολιόπουλος, Ζαΐμης, Δελιγιανέοι, Παπαρηγόπουλοι, Βλασαίοι, Χαραλαμπαίοι, Διαμαντοπουλαίοι, Καλαμογδαρτέοι, Μπουκουραίοι, Δικαίοι, Ιατράιοι, Κεφαλάς, Κοντακαίοι, Νοταράς Κρεβατάς, Υψηλάντης, Μαυροκορδάτος, Γόρδον, Βάμβας, Αναγνωστόπουλος, Μπουμπουλίνα, Ζαφειρόπουλος, Αναγνωσταράς, Σαχαρέοι, Κουμουντουρέοι, Καπετανάκιδες, Πετμεζέοι, Σοφιανόπουλοι, Ρούφος, Καρατζάς, Παπασταθόπουλος, Μεταζάς και Βαφόρης επτανήσιοι, Μελετόπουλος, Παππατζώνης, Πέτροβας Νικολόπουλος, Δ. Ζωγράφος, Μπαρμποτζέοι, Γεωργάκης και Λάμπρος και Λοιποί πρωτοπαλικάρα και οικοκυραίοι. --3. Αρχιερείς Κορώνθου, Πατρών, Ανδρούσης, Τριπόλεως, Λαμαλών, Βρυσθένης, Ναυπλίας, Παροναζίας και Έλλους. - 4. Οι πρωσύγγελοι ηγούμενοι και καλόγηροι Παγώνης Αρκαδίας. - 5. Ορδή Πετρόμπεϊ, Ιατράκου και άλλων. - 6. Ορδή Κολοκοτρώνη. -- 7. Ορδή Δελιγιανέων. -- 8. Πόλεμος του Βαλτεζίου -- 9. Πόλεμος του χωριού Νταβιάς, -- 10. Χωριόν, Κερασιά και πόλεμος αυτού. -- 11. Πόλεμος του χωριού Βερβενών. --12. Πόλεμος του χωριού Δολιανών, όπου αφανίσθησαν οι Τούρκοι και απέλαβαν οι Έλληνες τα δύο κανόνια. -- 13. Χωριόν Ρίζαις ονομαζόμενον, όπου εἰς αὐτό ἐγιναν διάφοροι πόλεμοι. -- 14. Χωρία του Κάμπου όπου περιφέρονται οι Τούρκοι και τα έκεγαν. - 15. Εξέρχονται οι Τούρκοι από τήν Τριπολιτζάν ιππείς και πεζοί και εστρατεύουν κατά τα χωρία. - 16. Τα Τρίκορφα και γυναίκες φέρουν νερό των πολεμιστῶν Ἑλλήνων.

Η ΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΤΡΙΠΟΛΙΤΣΑΣ

Το τείχος της Τριπολιτσάς είχε επτά πύλες, οι οποίες οδηγούσαν σε γειτονικές πόλεις με αντίστοιχες ονομασίες. Αυτές ήταν η πύλη των Καλαβρύτων, του Σεραγίου, του Ναυπλίου, της Σπάρτης, του Λεονταρίου, της Καρύταινας και του Αγίου Αθανασίου. Σε κάθε πύλη υπήρχε και μία τάπια (προμαχώνας) σε σχήμα μισοφέγγαρου. Το ύψος του τείχους ήταν πέντε μέτρα και το πάχος ήταν περίπου δύο μέτρα. Μέσα στην πόλη βρίσκονταν περισσότεροι από τριάντα χιλιάδες άμαχοι μουσουλμάνοι, Εβραίοι και λίγοι χριστιανοί. Από αυτούς περισσότεροι από δέκα χιλιάδες ήταν ένοπλοι, Τούρκοι και Αλβανοί. Μετά τη μάχη στη γράνα, από το χωριό Μπεντένι μέχρι τον λόφο κοντά στο χωριό Λουκά, στις 10 Αυγούστου 1821, η κατάληψη της Τριπολιτσάς ήταν σχεδόν βέβαιη. Όταν η κατάσταση δυσκόλεψε από την έλλειψη τροφίμων αλλά και την επιδημία τύφου που ενέσκηψε στην αποκλεισμένη πόλη, έπεσε το ηθικό από τις περιφερικές ήττες και βασίλεψε η απελπισία. Κάποιοι από τους κατοίκους, με τη μεσολάβηση των Αλβανών της φρουράς, άρχισαν κρυφές διαπραγματεύσεις με τους πολιορκητές για την ασφαλή έξοδό τους από την πόλη. Επίσης διακόσιοι Βούλγαροι σείζηδες (ιπποκόμοι) υπό τους Χατζηχρήστο και Κότζιο είχαν αυτομολήσει και παραδόθηκαν στον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη. Αυτοί αργότερα πρόσφεραν ανεκτίμητες υπηρεσίες στον αγώνα αφού οργάνωσαν το άτακτο ελληνικό ιππικό. Ο Κότζιο αργότερα στον πρώτο εμφύλιο, ήταν όμως και ο επικεφαλής της φονικής για τον Πάνο Κολοκοτρώνη, ενέδρας στο Μπεσίρι (Παλάντιο) στις 13 Νοεμβρίου 1823.

Οι Έλληνες που πολιορκούσαν την Τριπολιτσά έφθναν περίπου τούς δέκα χιλιάδες. Οι Μανιάτες με επικεφαλής τους Μαυρομιχαλαίους και τον Μούρτζινο είχαν οκτακόσιους, οι Καρυτινοί με αρχηγούς τους Κανέλλο Δεληγιάννη και Θεόδωρο Κολοκοτρώνη τρεις χιλιάδες, οι Μυστριώτες με τους Παναγιώτη Κρεβατά και Παναγιώτη Γιατράκο δύο χιλιάδες, οι Αγιοπετρίτες υπό τον Παναγιώτη Ζαφειρόπουλο (Άκουρο) οκτακόσιους, οι Μεσσήνιοι με τους Παπατσώνη, Κεφάλα και Μητροπέτροβα χίλιους επτακόσιους, οι Φαναρίτες του Τζανέτου πεντακόσιους, οι Λεονταρίτες με αρχηγούς τους Φλεσαίους και τον Αναγνωσταρά κ. ά. Ο Υψηλάντης άρχισε να οργανώνει καλύτερα τα στρατόπεδα, αφού έβλεπε ότι επικρατούσε η αναρχία των ατάκτων:

«Πρέπει και εις τας κατά μέρος ενδείξεις και πράξεις του πολέμου μας να φερώμεθα ευτάκτως, να πολεμούμεν ανδρείως τους ενόπλους εχθρούς και εις την γην και εις την θάλασσαν, να μεταχειριζόμεθα δε φιλανθρώπως τούς αόπλους και όσοι παραδίδονται απλώς ή με συνθήκας. Ούτως απαιτεί και η δικαιοσύνη και το συμφέρον και η δόξα τού ελληνικού ονόματος. Οστις δε ήθελε φέρεσθαι με απανθρωπίαν ή παράβασιν συνθήκης προς τους παραδιδόμενους πολεμίους, ο τοιούτος καταδικάζεται ως πολέμιος τού Γένους.»

Στις 11 Σεπτεμβρίου με έγγραφη συμφωνία μεταξύ των οπλαρχηγών που υπέγραψε και ο Δημήτριος Υψηλάντης, αποφάσισαν για τη διανομή των λαφύρων:

«...δια να μην αδικηθή κανείς στρατιώτης, ούτε η πατρίς, δια την οποίαν πολεμούμεν, έγινε με τον υψηλότατον Πρίγκιπα, με όλους τους άρχοντας και με όλους τους αρχηγούς των στρατευμάτων της πολιορκίας εξέτασις, και με κοινή γνώμη εκρίθησαν εύλογα τα ακόλουθα, τα οποία προλέγομεν και εις τους στρατιώτας, δια να δώσουν την συγκατάθεσίν των και να κάμωσιν όρκον εις την ελευθερίαν της πατρίδος, ότι θέλουσι τα φυλάξη....»

Οι όροι της συμφωνίας είχαν ως εξής:

- Αν η Τριπολιτσά παραδινόταν με συνθήκη, οι στρατιώτες θα έπαιρναν τα δυο τρίτα της λείας και το υπόλοιπο θα δινόταν στην πατρίδα «δια τα έξοδα του πολέμου και των άλλων αναγκών». Τα κανόνια και ο οπλισμός μετά από την καταγραφή τους θα αποδίδονταν στο «κοινό», δηλαδή στην πατρίδα.
- Αν κυρίευαν την Τριπολιτσά με έφοδο, τότε «από όλα τα λάφυρά της τα τρία μερίδια να είναι των στρατιωτών και το εν της πατρίδος». Στη μοιρασιά δεν υπολογίζονταν τα όπλα και τα πυρομαχικά, τα οποία θα περιέρονταν στην πατρίδα.

- Αν οι Τούρκοι κατάφεραν να διασπάσουν την πολιορκία και να φύγουν, τότε ανεξάρτητα από την αποστολή του καθενός η λεία θα μοιραζόταν όπως στην προηγούμενη περίπτωση. Εδώ όμως υπήρχαν και ξεχωριστές αμοιβές για τους επικηρυγμένους Τούρκους αξιωματούχους.
- Όσοι στρατιώτες βρίσκονταν σε άλλες αποστολές μακριά από την Τριπολιτσά θα έπαιρναν τα ίδια μερίδια με όσους έμεναν στην πολιορκία.

Αυτά όλα φυσικά θα εφαρμόζονταν παρουσία του αρχιστράτηγου Δημητρίου Υψηλάντη.

Όμως για τους Έλληνες οπλαρχηγούς, που είχαν «γλυκαθεί» από τη λεία τους στη Μονεμβασιά και το Νιόκαστρο, η παρουσία του αρχιστράτηγου του ελληνικού στρατού Δημητρίου Υψηλάντη τους χάλαγε τα σχέδια. Ο πρίγκιπας Δημήτριος Υψηλάντης, με την ακεραιότητα και την ανιδιοτέλειά του, δεν θα επέτρεπε ποτέ την αχαλίνωτη λαφυραγώγηση και το πλιάτσικο μετά την πτώση της πολιορκημένης πόλης. Έτσι οι μεγάλοι οπλαρχηγοί αποφάσισαν να τον απομακρύνουν από την πολιορκία. Τον έστειλαν μαζί με τους γιούς του Κολοκοτρώνη, τον Πάνο και τον Γενναίο, και χίλιους άντρες και πολλούς ξένους αξιωματικούς που είχαν φθάσει για βοήθεια στην Ελλάδα, στον Κορινθιακό για να εμποδίσουν την απόβαση τουρκικών ενισχύσεων που θα έφταναν εκεί με τον τουρκικό στόλο. Στα Καλάβρυτα προστέθηκαν ακόμα χίλιοι άνδρες υπό τον Σωτήρη Χαραλάμπη. Η επικράτηση της Επανάστασης στον Μοριά στηριζόταν και στον αποκλεισμό του ανεφοδιασμού των Τούρκων. Ο ελληνικός στόλος συνεπικουρούμενος από χερσαία τμήματα, εμπόδιζε με επιτυχία την προσέγγιση στα παράλια του Μοριά του στόλου του Καρά-Αλή. Μετά την εσπευσμένη αποχώρηση του Υψηλάντη στις 13 Σεπτεμβρίου, αρχιστράτηγος των πολιορκητών ανέλαβε ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης.

Στις 15 Σεπτεμβρίου, το συμβούλιο των οπλαρχηγών αποφάσισε το αντίτιμο σε περίπτωση συνθηκολόγησης των Τούρκων. Δέκα εκατομμύρια γρόσια για τις ζημιές στις Παλαιές Πάτρεις, τέσσερα για τη Βοστίτσα, οκτώ για το Άργος, έξι για την Κόρινθο, δέκα έξι για την Τριπολιτσά και οκτώ για τα έξοδα του πολέμου. Συνολικά πενήντα δύο εκατομμύρια γρόσια και όλα τα όπλα! Το ποσό ήταν αδύνατον να συγκεντρωθεί και οι Τούρκοι, μετά τα διαδραματισθέντα στη Μονεμβασιά και στο Νιόκαστρο, δεν μπορούσαν να παραδώσουν τα όπλα τους. Ταυτόχρονα με αυτές τις διαπραγματεύσεις, είχαν αρχίσει οι διαδικασίες για μια ξεχωριστή συνθηκολόγηση με τους Αλβανούς της φρουράς. Όσο διαρκούσαν οι συνεννοήσεις με τον αρχηγό των Αλβανών Ελμάς μπέη, οι πλουσιότερες τουρκικές οικογένειες προσέγγιζαν με διάφορους μεσάζοντες, τους γνωστότερους μεγάλους Έλληνες οπλαρχηγούς και με το κατάλληλο αντίτιμο εξαγόραζαν την προστασία τους για να φύγουν από την Τριπολιτσά, με τα κινητά υπάρχοντά τους. Η προσδοκία αμύθητης λείας από την καταρρέουσα πρωτεύουσα του Μοριά, προσέκλυσε στο ελληνικό στρατόπεδο πλήθη ατάκτων αλλά ενόπλων χωρικών. Η παράδοση της Τριπολιτσάς καθυστέρησε, αφού οι μεγάλοι οπλαρχηγοί προσδοκούσαν να έχουν ανταλλάγματα μόνο για τον εαυτό τους από τους Τούρκους που θα φυγάδευαν. Με μεμονωμένες συμφωνίες δεν ήταν υποχρεωμένοι να μοιραστούν τη λεία τους με το εθνικό ταμείο και τους απλούς στρατιώτες. Δεν δίσταζαν μάλιστα να κάνουν εμπόριο τροφίμων σε υπερβολικές τιμές, με τους πεινασμένους πολιορκημένους Τούρκους, στα ριζά των τειχών.

Ο νεαρός Γάλλος φιλέλληνας και στρατιωτικός, συνταγματάρχης Jean-François-Maxime Raybaud, επικεφαλής του ελληνικού πυροβολικού κατά την πολιορκία, ήταν ο μόνος αυτόπτης από τους ξένους στρατιωτικούς, που κατέγραψε τα γεγονότα. Στο έργο του «Mémoires sur la Grèce pour servir à l'histoire de la guerre de l'Indépendance, accompagnés de plans topographiques» – Παρίσι, 1824, αναφέρει ακόμα και ονόματα οπλαρχηγών, που έκαναν περιουσίες μέσα σε λίγες ημέρες από αυτές τις «απεχθείς δοσοληψίες» (odieuses transactions), (Μπουμπουλίνα, Κολοκοτρώνης, Μαυρομιχάλης κ.ά.). Μοναδική εξαίρεση σε αυτό το όργιο χρηματισμού αναφέρεται ο Νικήτας Σταματελόπουλος. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα από τα απομνημονεύματα του Raybaud:

Σελ. 451: ...Η Μπουμπουλίνα χαίρει αναγνώρισης από τους συμπατριώτες της, το ομολογώ αλλά η αφοσίωσή της δεν ήταν απόλυτα αγνή. Οι θυσίες της για το εθνικό ζήτημα δεν ήταν αφιλοκερδείς και δεν την άφησαν φτωχή...

Σελ. 453: ...Τα δάχτυλα του Ελμάς μπέη, φορτωμένα διαμάντια και πλούσια καμέα, τράβηξαν την προσοχή των Μανιατών της ακολουθίας του Μαυρομιχάλη και η απληστία τους ζωγραφιζόταν στο βλέμμα τους...

Ο Παναγιώτης Κεφάλας κατακτά την Τριπολιτσά - Peter von Hess E.I.M.

Σελ. 455: ....Λοιπόν άρχισαν οι απεχθείς συναλλαγές που έφεραν σε λίγες μέρες τεράστια πλούτη στα χέρια του Κολοκοτρώνη, της Μπουμπουλίνας και του Μαυρομιχάλη και που διαρκούσαν ακόμη και όταν το μέρος είχε κατακτηθεί. Καθένας από αυτούς τους Τούρκους και τους Εβραίους που έτρεμαν για τη ζωή τους και τη ζωή των δικών τους, πλήρωναν τεράστια ποσά γι' αυτές και έψαχναν καταφύγιο μέχρι και τη σκηνή του εχθρού. Οι συναλλαγές έληγαν μέσα στην ημέρα και την τιμή του αίματος την μετρούσαν την νύχτα. Από το βράδυ μέχρι το πρωί υποζύγια φορτωμένα χρήματα και πολύτιμα αντικείμενα έβγαιναν από την πόλη για να πάνε σ' αυτούς που μόλις ανέφερα. Επέλεγαν το σκοτάδι γι' αυτές τις ντροπιαστικές επιχειρήσεις, φοβούμενοι χωρίς αμφιβολία, ότι οι στρατιώτες θα θύμωναν αν έβλεπαν ότι τους παίρνουν αυτά που θεωρούσαν ως μελλοντική αμοιβή για τους κινδύνους και την κούρασή τους.....

Σελ. 457: ...Είναι εύκολο να καταλάβει κανείς για ποιο λόγο αυτοί οι άνθρωποι της λείας αντιτίθενται στην ίδρυση τακτικού στρατού. Από τη στιγμή που θα εδημιουργείτο κάποιο σύνταγμα, η δύναμή τους η επιρροή τους θα εξαφανιζόταν. Αλλά ενώ συσώρευαν θησαυρούς καλυπτόμενοι από την υπόθεση για την οποία μάχονταν, οι εντολοδόχοι του ελληνικού λαού συνήψαν δάνεια στις χώρες των οποίων οι τράπεζες έκρυβαν τα κεφάλαια του Κολοκοτρώνη....

Σελ. 466: ...Τεράστια ποσά είχαν σπαταληθεί μάταια από τους άτυχους κατοίκους της Τρίπολης. Η χλιδή είχε πληρώσει μάταια τα λύτρα. Αυτοί που γλύτωσαν ικανοποιώντας την απληστία κάποιων, σφαγιάστηκαν από αυτούς που η απληστία τους δεν ικανοποιήθηκε...

Σελ. 481: Πλούτη που αρκούσαν για να αντιμετωπισθούν τα έξοδα του πολέμου, βρισκόνταν στο κάστρο. Αλλά δεν θα επωφελείτο το έθνος από αυτά. Έγιναν η λεία ενός μόνο ατόμου....

(Μετάφραση: Αναστασία Ακοντίδου).

Ο Raybaud, παρά τις σχέσεις του με τον Μαυροκορδάτο, θεωρείται ως ο πιο αξιόπιστος από όλους τους Γάλλους απομνημονευματογράφους και ιστοριογράφους των πρώτων χρόνων της Ελληνικής Επανάστασης. Ανάλογα όμως τα λέει κι ο Μακρυγιάννης:

«Οι άρχοντές μας... έγιναν «εκλαμπρότατοι» και οι ντόπιοι και οι φερτικοί, όμως τίποτα δεν τους αναπαύει. Ήμασταν φτωχοί, εγίναμεν πλούσιοι. Ήταν ο Κιαμίλ μπέης εδώ εις την Πελοπόννησο κι' άλλοι Τούρκοι πλουσιώτατοι, έγινεν ο Κολοκοτρώνης και οι άλλοι συγγενείς και οι φίλοι του πλούσιοι από γες (γαίες), αργαστήρια, μύλους, σπίτια, σταφίδες και άλλα πλούτη των Τούρκων...».

Μακρυγιάννη: Απομνημονεύματα, Α', 9-10

Οι απλοί στρατιώτες και οι μικροί καπετάνιοι έβλεπαν αυτό το παράδοξο αλισβερίσι και άρχισαν να φοβούνται ότι δεν θα μείνει τίποτα γι' αυτούς μετά την παράδοση της πόλης. Με ξεχωριστή συμφωνία «μπέσας» οι Αλβανοί της φρουράς συνθηκολόγησαν για να φύγουν για την Ήπειρο, προστατευμένοι από τον Κολοκοτρώνη παρά τις αντιδράσεις του Ανδρέα Λόντου. Ημέρα αναχώρησης των Αλβανών ορίστηκε η 23η Σεπτεμβρίου. Περιμένοντας την άλωση της πόλης οι Έλληνες έθεσαν κανόνες και για το μοίρασμα των λαφύρων. Έτσι σε γενικές γραμμές, ανεξάρτητα από τον πρώτο ή τελευταίο, τα τρία τέταρτα της λείας θα τα μοιράζονταν οι αγωνιστές, ενώ το άλλο τέταρτο θα πήγαινε στο Εθνικό θησαυροφυλάκιο. Θεσπίστηκαν ακόμα αμοιβές για κάθε νεκρό ή αιχμάλωτο Τούρκο. Επειδή οι μεγάλοι σπλαρχηγοί σκόπευαν να παρατείνουν την πολιορκία ακόμα και έξι μήνες, ζήτησαν από τους απλούς στρατιώτες να μείνουν απλήρωτοι αφού θα ακολουθούσε μεγάλη λαφυραγώγηση. Οι μικροί καπετάνιοι και οι στρατιώτες αντέδρασαν όμως αιφνιδιαστικά.

Στις 20 και 21 Σεπτεμβρίου έγινε απόπειρα μεγάλης εξόδου περίπου τεσσάρων χιλιάδων πεινασμένων και διψασμένων γυναικόπαιδων. Οι γυναίκες και τα παιδιά βρέθηκαν ανάμεσα σε δυο πυρά. Από τη μια οι Έλληνες πολιορκητές προσπαθούσαν να τις αναχαιτίσουν και από την άλλη οι Τούρκοι από τα τείχη πυροβολούσαν για να τις αναγκάσουν να ολοκληρώσουν την έξοδο. Γράφει ο Φιλήμων στηριζόμενος στη γραπτή μαρτυρία του παρόντος και αυτόπτη μεγάλου Φιλικού, Παναγιώτη Αναγνωστόπουλου:

«...Σύζυγοι κατά συζύγων, πατέρες κατά τέκνων, τέκνα κατά πατέρων και μητέρων, αδελφοί κατά αδελφών και ομόπιστοι κατά ομοπίστων τον θάνατον εξεσφενδόνιζον λόγω σκληράς ανάγκης και επ' ελπίδι ατομικής σωτηρίας. Ο ουρανός επληρώθη των

γοερωτέρων οιμωγών των θυμάτων αυτών, επικαλουμένων εν ονόματι του θεού το έλεος (αμάν, Αλλάχ ιστούν). Εις τα κακά της ημέρας ταύτης ουδεμία ευαίσθητος καρδιά αντείχε...».

Ιωάννης Φιλήμων, Δοκίμιον Ιστορικών περί της ελληνικής επαναστάσεως, Αθήνα 1861, σ. 218, 219

Γι' αυτό το περιστατικό συνεχίζει ο φιλέλληνας Γάλλος συνταγματάρχης Olivier Voutier (Ολιβιέ Βουτιέ) περιγράφοντας την τύχη των γυναικόπαιδων της εξόδου:

...είχαν βγει από τα τείχη και ήταν «ωχροί και σκελετωμένοι» και «...ενέπνευσαν σ' όλους τον οίκτο και τους έστειλαν σ' ένα γειτονικό χωριό...».

Colonel Voutier: Απομνημονεύματα

Τα χαράματα της 23ης Σεπτεμβρίου οι Αλβανοί ετοιμάζονταν να φύγουν ενώ οι Τούρκοι έκαναν συνέλευση αφού ετοιμάζονταν να ζητήσουν νέες διαπραγματεύσεις με τους Έλληνες. Έτσι έμεινε αφύλακτο το κανονιοστάσιο στην πύλη του Ναυπλίου. Οι πολιορκητές εκμεταλλεύτηκαν την ευκαιρία. Πενήντα άνδρες με «ρεσάλτο», πατώντας ο ένας πάνω στους ώμους του προηγούμενου, κατόρθωσαν να μπουν στο φρουρίο και να υψώσουν το μπαϊράκι τους.

Στους πρώτους που πάτησαν στην Τριπολιτσά αναφέρεται ο Παναγιώτης Κεφάλας και ο Εμμανουήλ Δούνιας. Αμέσως έστρεψαν τα πυροβόλα προς την πόλη και έβαλαν στόχο το σαράι. Επειδή οι Αλβανοί δεν είχαν προλάβει να φύγουν, συγκεντρώθηκαν στο σαράι και παρέμειναν αμέτοχοι αλλά σαφώς αμυνόμενοι στην ορμή των ατάκτων. Οι επιτιθέμενοι Έλληνες τους έπεισαν όμως να αποχωρήσουν και να συναντήσουν τον Κολοκοτρώνη στο στρατόπεδό του στα Τρίκορφα. Ο Κολοκοτρώνης τηρώντας τη «μπέσα» φρόντισε για την ασφαλή αναχώρησή τους μαζί με τον Πλαπούτα που πήγε μαζί τους σαν όμηρος-εγγυητής της ασφάλειάς τους. Η στάση του Κολοκοτρώνη στη φυγάδευση των Αλβανών αποδοκιμάστηκε από τον Δεληγιάννη και ήταν η αιτία της κατοπινής εχθρότητας στις σχέσεις τους.

Μετά τη φυγή των Αλβανών του Ελμάς μπέη, στην Τριπολιτσά ακολούθησε τρομακτική σφαγή. Οργή πολλών δεκαετιών ξέσπασε πάνω στους αμάχους Τούρκους και Εβραίους. Για τρεις ημέρες το αίμα έτρεχε ποτάμι στα σοκάκια της πόλης. Ημέρες καταστροφής, πυρκαγιάς, δηώσεων και βιασμών, λεηλασίας και αίματος. Οι δρόμοι στρώθηκαν με πτώματα. Ο Κολοκοτρώνης στα απομνημονεύματά του περιγράφει ότι: «...το άλογο μου από τα τείχη έως τα σαράγια δεν επάτησε γη...». Ο Maxime Raybaud περιγράφει με λεπτομέρειες στιγμιότυπα από τη φρίκη της τριήμερης σφαγής:

«...σ' ένα μόνο νόμο υπάκουαν, σ' αυτόν της καταστροφής, σ' ένα σύνθημα, της σφαγής».

Οι νεκροί Τούρκοι αλλά και Εβραίοι, υπολογίζονται σε δέκα με δεκαπέντε χιλιάδες. Το χαρέμι του Χουρσίτ γλύτωσε, όπως και κάποιοι πλούσιοι Τούρκοι που έδωσαν λύτρα. Οι ελληνικές απώλειες ήταν από εκατό μέχρι επτακόσιοι νεκροί. Τα αποτελέσματα της κατάληψης της Τριπολιτσάς ήταν καταλυτικά για τη συνέχιση του αγώνα. Οι αγωνιστές εφοδιάστηκαν με έντεκα χιλιάδες όπλα, εμπυχώθηκαν και η Επανάσταση έκανε αίσθηση στο εξωτερικό. Ο Δαβίδ νίκησε τον Γολιάθ. Οι πανίσχυροι Τούρκοι του Μοριά νικήθηκαν και σχεδόν όλη η Πελοπόννησος, εκτός λίγων φρουρίων, περιήλθε στους Έλληνες. Σύμφωνα με τον Φιλήμονα:

«τα αποτελέσματα της αλώσεως της Τριπόλεως επήλθον μέγιστα ως προς τους Έλληνες».

Εννέα ημέρες μετά την άλωση, ο Δημήτριος Υψηλάντης επέστρεψε άπρακτος στην Τριπολιτσά. Οι Τούρκοι δεν προχώρησαν σε απόβαση στη βόρεια ακτή του Μοριά. Ο Καρά-Αλή μπήκε στο Γαλαξίδι, αιχμαλώτισε τριάντα τέσσερα καράβια και έβαλε ξανά πλώρη για το Αιγαίο και την Κωνσταντινούπολη. Οι στρατιώτες του Υψηλάντη δυσφορούσαν αφού έχασαν την ευκαιρία να λαφυραγωγήσουν κι αυτοί. Και δεν έφτανε αυτό. Το κύρος του Υψηλάντη καταρρακώθηκε, αφού αυτός δεν ηγήθηκε στη μέχρι τότε μεγαλύτερη επιτυχία των επαναστατημένων Ελλήνων. Παρά τις διαδιδόμενες συκοφαντίες εναντίον του από τους πολιτικούς που είχαν μαζευτεί στο Άργος, ο Υψηλάντης ξεκίνησε τις διαδικασίες για τη συγκρότηση εθνικής Συνέλευσης.

Η Εθνική Συνέλευση στην Επίδαυρο. (1836, τοιχογραφία Ludwig Michael von Schwanthaler).

Η Α' ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

Η επιτυχία της Ελληνικής Επανάστασης, που τον πρώτο χρόνο κορυφώθηκε με την άλωση της Τριπολιτσάς, θα πρέπει να πιστωθεί και στις διπλωματικές κινήσεις του Καποδίστρια στη ρωσική κυβέρνηση, που ενισχύθηκαν μετά την άγρια εκτέλεση του πατριάρχη Γρηγορίου Ε' στην Κωνσταντινούπολη. Στο συνέδριο του Λάιμπαχ (26 Ιανουαρίου – 12 Μαΐου 1821), ο Καποδίστριας κατάφερε να ασκήσει αμυντική πολιτική υπέρ της Επανάστασης, αποσοβώντας την επέμβαση των δυνάμεων της ιερής συμμαχίας εναντίον της. Ουσιαστικά τότε η Ελληνική Επανάσταση ξέφυγε από τον άμεσο κίνδυνο της καταστολής της. Τις προσπάθειες του Καποδίστρια ενίσχυσε η απήχηση που είχε στην ορθόδοξη Ρωσία ο απαγχονισμός του πατριάρχη Γρηγορίου Ε'. Τότε εισηγήθηκε στον τσάρο Αλέξανδρο την επέμβασή του υπέρ των Ελλήνων.

Στις 6 Ιουλίου 1821 εκδόθηκε έντονη ρωσική διακοίνωση προς την οθωμανική κυβέρνηση και ανακλήθηκε από την Κωνσταντινούπολη ο Ρώσος πρεσβευτής Στρόγκανωφ. Και δεν έφτανε αυτό. Τον Αύγουστο η κατάσταση στις ρωσο-τουρκικές σχέσεις επιδεινώθηκε. Ο ρωσο-τουρκικός πόλεμος μόλις που αποσοβήθηκε. Ωστόσο, ο φόβος μιας πιθανής ρωσο-τουρκικής σύρραξης ανάγκασε την πύλη να κρατά ισχυρές στρατιωτικές δυνάμεις στα σύνορά της με τη Ρωσία, αδυνατώντας να στείλει ενισχύσεις κατά των επαναστατημένων Ελλήνων.

Τις πρώτες προσπάθειες τοπικής διοικητικής οργάνωσης της Επανάστασης από τη «Μεσσηνιακή Γερουσία» και το «Αχαϊκό Διευθυντήριο», ακολούθησε η «Γερουσία της Πελοποννήσου» στις Καλτεζές. Σκοπός της Συνέλευσης των Καλτεζών ήταν η δημιουργία πολιτικής αρχής από τους προκρίτους, με απώτερο στόχο όμως, αυτοί να προλάβουν την άφιξη του αδελφού του αρχηγού της Φιλικής Εταιρείας, Δημητρίου Υψηλάντη. Ουσιαστικά και αυτή η συνέλευση, μετά την υπαναχώρηση των νησιωτών, ήταν αυθαίρετη και εκπροσωπούσε μόνο τα συμφέροντα και τις βλέψεις των προκρίτων της Πελοποννήσου. Κατά τον Finlay η συνέλευση ήταν «ολιγαρχική ή σωστότερα μια επιτροπή των ολιγαρχικών». Και συνεχίζει: «... ο λαός που είχε πάρει τα όπλα για να κατακτήσει την ελευθερία του αποκλείστηκε από την εκλογή των κυβερνητών του...». Από αυτή τη συνέλευση προέκυψε όμως, το πρώτο επίσημο νομικό κείμενο της σύγχρονης Ελλάδας και ο πρώτος Καταστατικός της Χάρτης και ο «Οργανισμός της Πελοποννησιακής Γερουσίας».

Κινητικότητα υπήρχε και στην υπόλοιπη επαναστατημένη Ελλάδα. Μετά την διακήρυξη του Ανθιμου Γαζή «Προς τους λαούς της Ζαγοράς, των Φερών και της Αγυιάς» στις 7 Μαΐου 1821, τα χωριά του Πηλίου, του Αλμυρού και της Αγυιάς ξεσηκώθηκαν και ψήφισαν στις 11 Μαΐου, στο Βελεστίνο, στα πρότυπα του συντάγματος του Ρήγα, τη «Βουλή της Θετταλομαγνησίας». Πρόεδρος εκλέχθηκε ο Ανθιμος Γαζής. Μετά όμως την άφιξη του Δημητρίου Υψηλάντη και την ανάληψη της στρατιωτικής αρχηγίας από αυτόν αλλά και τη σύγχρονη κάθοδο στο Μοριά του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου και του Θεοδώρου Νέγρη έπρεπε να υπάρξει ένα νέο κυβερνητικό σχήμα που θα κάλυπτε τη διοίκηση του Αγώνα με αντιπροσώπους και από τα υπόλοιπα επαναστατημένα μέρη, όπως η Στερεά Ελλάδα και τα νησιά. Οι δυο Φαναριώτες «μοίρασαν» την Στερεά Ελλάδα. Ο Μαυροκορδάτος «πήρε» τη δυτική και ο Νέγρης την ανατολική. Έτσι έγιναν δύο τοπικές συνελεύσεις στη Στερεά Ελλάδα, στο Μεσολόγγι και στα Σάλωνα (Αμφισα).

Στη Συνέλευση των Σαλώνων, της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος, πήραν μέρος εβδομήντα ένας πρόκριτοι και καπετάνιοι και τρεις κληρικοί. Ανάμεσα σε αυτούς ήταν και αντιπρόσωποι από την Θεσσαλία με επικεφαλής τον Ανθιμο Γαζή. Στη συνέλευση υπήρχαν δύο τάσεις. Η μία, που εκφραζόταν από τον Θεόδωρο Νέγρη, συντηρητική και εχθρική προς τον Δημήτριο Υψηλάντη και τη Φιλική Εταιρεία και η άλλη, που εκπροσωπούσε ο Γαζής, ήταν φιλελεύθερη και σαφώς δημοκρατική. Η συνέλευση επικύρωσε τους εκπροσώπους καθώς και τους τόπους της καταγωγής τους και συστάθηκε δημοκρατικά, κυρίως λόγω της παρουσίας του Ανθιμου Γαζή, η εκτελεστική εξουσία της που ονομάστηκε «Άρειος Πάγος». Λίγο αργότερα όμως ο Άρειος Πάγος χωρίστηκε σε δυο στρατόπεδα και αφού επικράτησε ο Νέγρης, ο Ανθιμος Γαζής αγανακτισμένος, αποχώρησε. Στο Μεσολόγγι, με συνοπτικές διαδικασίες και τη συμμετοχή μόνο τριάντα δύο προκρίτων και καπετάνιων, συστάθηκε η «Συνέλευση της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος». Εδώ όλες οι εξουσίες πέρασαν στα χέρια του Μαυροκορδάτου. Οι αντιπρόσωποι από την πρώτη ημέρα, ψήφισαν:

«Ο εκλαμπρότατος πρίγκηψ Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, του οποίου όχι μόνον γνωρίσθησαν ο ζήλος και αι προς την πατρίδα εκδουλεύσεις, αλλά και δια την όσην δικαίως χαίρει κοινήν υπόληψιν, παρεκλήθη δια γραμμάτων κοινών των προκρίτων και καπετάνων των επαρχιών μας, να λάβη την φροντίδα του να ρυθμίση την παρούσαν Συνέλευσιν. Ωνομάσθη Πρόεδρος του Συνεδρίου, και θέλει προεδρεύει εις όλας μας τας Εκκλησίας».

Ανδρέα Ζ. Μάμουκα, «Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος» «Ητοι, συλλογή των περί την αναγεννώμενην Ελλάδα συνταχθέντων πολιτευμάτων, νόμων και άλλων επισήμων πράξεων από του 1821 μέχρι του 1832» τόμος Α' 24 – Αθήνα 1839

Από αυτές τις συνελεύσεις προέκυψαν τοπικοί οργανισμοί διοίκησης και βέβαια πληρεξούσιοι για την επερχόμενη Εθνική Συνέλευση ή Βουλή. Το ίδιο έγινε και στην Πελοπόννησο. Σε δύο συνελεύσεις που έγιναν διαδοχικά στα Βέρβενα και στη Ζαράκοβα, μετά από έντονες διαφωνίες και ρήξεις, έγινε ανασύσταση της Πελοποννησιακής Γερουσίας με πρόεδρο τον Δημήτριο Υψηλάντη. Με εισήγησή του καταρτίστηκε και εκεί νέος Γενικός Οργανισμός, ανάλογος αυτών της Στερεάς Ελλάδος. Σύμφωνα με την εισήγηση της Φιλικής και του Δημητρίου Υψηλάντη η εκλογή των εφόρων ήταν έμμεση:

«...Ο λαός εκάστης επαρχίας των τε χωρίων και της πολιτείας αυτής να εκλέξη τα αξιώτερα μέλη του με ψήφους, προς τα οποία να δίδη επιτροπικήν και πληρεξουσιότητα έγγραφον. Αυτά τα εκλεχθέντα παρά του λαού μέλη να εκλέξωσι με ψήφους τους γενικούς Εφόρους της επαρχίας, και να δώσουν προς αυτούς ενυπόγραφον γράμμα πληρεξουσιότητος, δυνάμει του οποίου να ενεργώσιν, ων ο αριθμός θέλει είναι έξι. Οι γενικοί Εφοροι της επαρχίας, με την ψήφον των ως άνωθεν εκλεχθησομένων μελών του λαού, να συνεκλέγουν τους υποεφόρους των χωρίων και αυτοί οι υποεφοροι να υποτάσσωνται εις τους γενικούς εφόρους, αναφέροντες προς αυτούς παν ότι ανήκει και δίδοντες λόγον περί πάντων...

...Οι Γενικοί Εφοροι θέλουν εκλέγει από τα μέλη της Εφορίας των με ψήφους τον αξιώτερον, και να τον στέλλωσι μέλος της Γερουσίας της Πελοποννήσου. Όλα τα άνωθεν ψηφοφόρα υποκείμενα θέλουν είναι ισόψηφα, και οι περισσότεραι ψήφοι θέλουν υπερισχύσει...».

Ανδρέα Ζ. Μάμουκα, τόμος Α' 12-13 – Αθήνα 1839

Ο οργανισμός που εισηγήθηκε ο Δημήτριος Υψηλάντης απορρίφθηκε στην πρώτη φάση, αλλά μετά από εξεγέρσεις και αλλαγές και προσθήκες εγκρίθηκε τροποποιημένος στη Ζαράκοβα. Η συμφωνία προέβλεπε ότι η Πελοποννησιακή Γερουσία θα συνέχιζε τη λειτουργία της τουλάχιστον μέχρι την κατάληψη της Τριπολιτσάς. Τότε εμφανίστηκαν τα πρώτα σύννεφα διαφωνιών πάνω από την Επανάσταση. Αν και άλωση της πρωτεύουσας των Τούρκων στον Μοριά έγινε στις 23 Σεπτεμβρίου 1821, η Γερουσία συνέχισε τις εργασίες της. Ο Δημήτριος Υψηλάντης ήταν τυπικά πρόεδρος της Γερουσίας χωρίς να καταφέρει όμως ποτέ να καταργήσει ουσιαστικά τα προνόμια των προεστών. Μετά την Α' Εθνοσυνέλευση, όπου στις 27 Δεκεμβρίου εγκρίθηκε και ο οργανισμός της, η Πελοποννησιακή Γερουσία συνεδρίαζε στην Επίδαυρο. Στη συνέχεια η έδρα της μεταφέρθηκε στην Κόρινθο, ενώ τον Φεβρουάριο του 1822 εγκαταστάθηκε στην Τριπολιτσά. Τότε ο Υψηλάντης αντικαταστάθηκε από τον επίσκοπο Βρεσθένης Θεοδώρητο με αντιπρόεδρο τον Ασημάκη Φωτήλα. Η Πελοποννησιακή Γερουσία συνέχισε τις εργασίες της μέχρι τις 30 Μαρτίου 1823 όταν στην Β' Εθνοσυνέλευση του Άστρους, καταργήθηκαν οριστικά οι τοπικοί οργανισμοί.

Μετά την άλωση της Τριπολιτσάς, η Επανάσταση είχε καταλάβει σχεδόν όλο τον Μοριά. Οι Τούρκοι κατείχαν ακόμη τα κάστρα της Μεθώνης και της Κορώνης, της Πάτρας, του Ρίου και του Ναυπλίου. Το κύρος του Δημητρίου Υψηλάντη είχε όμως καταρρακωθεί και αφού οι αντιπολιτευτικές διαθέσεις των Μαυροκορδάτου και Νέγρη κλιμακώονταν, ο Υψηλάντης έπρεπε να αντιδράσει. Μετά από πολλές συσκέψεις με τον Βάμβα, τον Αναγνωστόπουλο, τον Παπαφλέσσα και άλλους Φιλικούς αποφάσισε με μια εξαιρετικά αιχμηρή εγκύκλιο που έστειλε σε όλες τις επαρχίες στις 6 Οκτωβρίου 1821, να καλέσει τους αντιπροσώπους τους σε Εθνοσυνέλευση για να συζητηθούν όλα τα κατά τόπους προβλήματα, να

πάρουν αποφάσεις και να ψηφίσουν το πολίτευμα. Οι Έλληνες από όχλος επαναστατών έπρεπε να γίνουν έθνος. Το πρόβλημα ήταν όμως ότι είχαν χάσει την εμπιστοσύνη τους στους Φιλικούς.

Ένα σοβαρό θέμα της διοργάνωσης της Α' Εθνοσυνέλευσης ήταν η έδρα της. Φυσιολογικά η εθνοσυνέλευση θα έπρεπε να γίνει στην Τριπολιτσά. Η πανώλη που είχε απλωθεί όμως στην πόλη απέτρεψε οποιαδήποτε τέτοια σκέψη. Η έδρα της συνέλευσης μεταφέρθηκε στο Άργος.

Τα κυριότερα γεγονότα της προετοιμασίας της Α' Εθνοσυνέλευσης συνοψίζονται σε ένα χρονολόγιο:

Οκτώβριος 1821

- Ο Υψηλάντης έστειλε εγκύκλιο σε όλες τις επαρχίες για να καλέσει τους αντιπροσώπους τους σε Εθνοσυνέλευση

- Οι νησιώτες επιλέγουν τους πληρεξούσιους παραστάτες τους

- Ο Υψηλάντης και κάποιοι οπλαρχηγοί της Πελοποννήσου πήγαν στο Άργος για να οργανώσουν μια προπαρασκευαστική τοπική σύνοδο πριν την Εθνοσυνέλευση

Νοέμβριος 1821

- Από τις 4 μέχρι τις 9 Νοεμβρίου ο Μαυροκορδάτος συγκάλεσε συνέλευση της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος στο Μεσολόγγι και επιλέχθηκαν οι παραστάτες για την Εθνοσυνέλευση

Δεκέμβριος 1821

- Την 1^η Δεκεμβρίου, οι περισσότεροι πρόκριτοι της Πελοποννήσου, παρά τις αντιδράσεις τους για την προεδρία του Δημητρίου Υψηλάντη, έφτασαν στο Άργος.

- Η ορκωμοσία των «παραστατών» έγινε στο Άργος στις 2 Δεκεμβρίου, όπως είχε οριστεί αρχικά από τον Δημήτριο Υψηλάντη. Μαζί με τους αντιπροσώπους έφτασαν όμως στο Άργος και πολλά ένοπλα τμήματα που τους ακολουθούσαν.

- Την επόμενη ημέρα, 3 Δεκεμβρίου, έφθασαν σταδιακά όλοι οι πληρεξούσιοι παραστάτες από την Ανατολική Χέρσο Ελλάδα, τα νησιά (Σπέτσες, Ύδρα και Ψαρά), τη Δυτική Χέρσο Ελλάδα και την Πελοπόννησο. Επικράτησε τεταμένη ατμόσφαιρα με απειλές, όπως παλιότερα στα Βέρβενα και τη Ζαράκοβα, για σφαγή των προκρίτων από τους στρατιωτικούς. Και πάλι ο Κολοκοτρώνης κατάφερε να κατευνάσει τα πάθη.

- Στις 11 Δεκεμβρίου ο Υψηλάντης, ο Κολοκοτρώνης και άλλοι οπλαρχηγοί αποχώρησαν από το Άργος για να ενισχύσουν την πολιορκία του Ακροκόρινθου.

- Για να αποφευχθούν ενδεχόμενες εμφύλιες, ένοπλες συγκρούσεις η Α' Εθνοσυνέλευση συνέχισε τις εργασίες της, στις 20 Δεκεμβρίου 1821, στο χωριό Πιάδα (Νέα Επίδαυρος) υπό την προεδρία του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου με νέα ορκωμοσία των παραστατών και εκλογή συντακτικής επιτροπής του πολιτεύματος.

•

Ιανουάριος 1822

- την 1^η Ιανουαρίου κατατέθηκε για ψήφιση στην ολομέλεια νο «Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος».

- στις 5 Ιανουαρίου ψηφίστηκε το Σύνταγμα και εκλέχθηκαν τα 33 μέλη του Βουλευτικού

- στις 8 και 9 Ιανουαρίου επικυρώθηκε το ψήφισμα για τη συγκρότηση ενιαίου στρατιωτικού οργανισμού

- στις 15 Ιανουαρίου εκλέχτηκαν τα πέντε μέλη του Εκτελεστικού, τα οποία με τη σειρά τους ορίζουν το δεκαμελές «Συμβούλιον των Μινίστρων» και έληξαν οι εργασίες της Εθνοσυνέλευσης.

- Στις 16 Ιανουαρίου διορίστηκαν τα μέλη του Βουλευτικού και ορίστηκε ως προσωρινή έδρα της Διοίκησης, η Κόρινθος.

Στην Α' Εθνοσυνέλευση συντάχθηκε η Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας της Ελλάδος και ορίστηκε ο τρόπος της προσωρινής διοίκησης του Ελληνικού Κράτους. Ο Ιταλός Vincenzo Gallina και οι Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος και Θεόδωρος Νέγρης συνέταξαν το πρώτο Σύνταγμα της Ελλάδος, το «Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος». Στα παραρτήματά του αναγράφεται η πρώτη απόφαση για τη μορφή της ελληνικής σημαίας:

ρδ. Τα χρώματα του Εθνικού σημείου, και των σημαιών της θαλάσσης και ξηράς διορίζονται τα εξής: κυανούν και λευκό.

ρζ. Το Εκτελεστικόν Σώμα θέλει προσδιορίσει τον σχηματισμόν των σημαιών και του εθνικού σημείου.

Τις αποφάσεις της Α' Εθνοσυνέλευσης εκτός από τον πρόεδρο Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο προσυπογράφουν και οι «κατά κλήρον» (κλήρωση) εκπρόσωποι. Ορίστηκε δε ότι η «Διοίκησης» θα γινόταν από το «Βουλευτικόν» και το «Εκτελεστικόν» ενώ το «Δικαστικόν» θα λειτουργούσε ανεξάρτητα. Η απονομή της Δικαιοσύνης θα γινόταν στα «Κριτήρια» (δικαστήρια). Οι εκλογές για τους πληρεξούσιους, δεν ήταν τακτικές ενώ δεν υπήρχε κανένας περιορισμός για τον αριθμό των αντιπροσώπων κάθε επαρχίας. Εκτός όμως από τους αντιπροσώπους των επαρχιών στην Εθνοσυνέλευση πήραν μέρος και οι συνήγοροι, δηλαδή αυτοί που τους έστελνε ο «Αρειος Πάγος».

Αν και δεν αναφέρονται στους υπογράφοντες τα πρακτικά, στην Α' Εθνοσυνέλευση συμμετείχαν και οι Δημήτριος Υψηλάντης ως πρόεδρος του Βουλευτικού και μέλος της Πελοποννησιακής Γερουσίας, Γρηγόριος Δίκαιος (Παπαφλέσσας) ως μέλος της Πελοποννησιακής Γερουσίας, Αναστάσιος Πολυζωίδης (Μελένικο, κοντά στο Σαντάνσκι της Βουλγαρίας), Ασημάκης Φωτήλας ως μέλος της Πελοποννησιακής Γερουσίας, Πανουργιάς ως αντιπρόσωπος Σαλώνων (Αμφισα), Αναγνώστης Δεληγιάννης ως αντιπρόσωπος Καρύταινας, Νικόλαος Βιλαέτης ως αντιπρόσωπος της Ηλείας, Χριστόδουλος Άχολος ως αντιπρόσωπος Ηλείας και μέλος της Πελοποννησιακής Γερουσίας, Θεόκλητος Φαρμακίδης, Βενιαμίν Λέσβιος που εκλέχθηκε από την Πελοποννησιακή Γερουσία για να πάρει μέρος στην Α' Εθνοσυνέλευση και αναφέρεται και στα μέλη του Βουλευτικού, Εμμανουήλ Χατζηαντωνίου ως αντιπρόσωπος της Κάσου, Θεοχάρης Ολύμπιος Κεφάλας ως προεστός από τη Θεσσαλία, Δημήτριος Περρούκας ή Μπερρούκας, Χριστόδουλος Ματακίδης ή Ματακής ως αντιπρόσωπος της Σάμου, Χριστόδουλος Καψάλης ως πολιτικός κριτής (προεστός) της Σάμου από τη φατρία των Καρμανιόλων, Γεώργιος Ντεμπεγιώτης ή Δεμπεγιώτης ως αντιπρόσωπος της Μεσσηνίας, Δημητράκης Ρομανόπουλος ή Ρομανάς ως αντιπρόσωπος Μεσσηνίας, Χρονίας-Πολυχρόνιος Ι. Δροσινός ως αντιπρόσωπος Θεσσαλίας και Αγράφων, Αλέξανδρος Νάξιος, Αντώνιος Αλμπέρτος ως αντιπρόσωπος της Τήνου και Γεώργιος Μαυρομάτης ως αντιπρόσωπος από την Κατούνα Αιτωλοακαρνανίας.

Στο 'Εκτελεστικόν' εκλέχθηκαν οι Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, πρόεδρος, Αθανάσιος Κανακάρης, αντιπρόεδρος και μέλη οι Αναγνώστης Παπαγιαννόπουλος (Δεληγιάννης), Ιωάννης Ορλάνδος και Ιωάννης Λογοθέτης. Στο πολυμελές 'Βουλευτικό' πρόεδρος ήταν ο Δημήτριος Υψηλάντης, αντιπρόεδρος ο Σωτήριος Χαραλάμπης και α' γραμματέας ο Ιωάννης Σκανδαλίδης.

Και αφού από την Α' Εθνοσυνέλευση προέκυψε κυβέρνηση, αυτή θα έπρεπε να καλύψει τις άμεσες ανάγκες του αγώνα. Έτσι αποφάσισε να συναφθούν δυο εσωτερικά δάνεια, το ένα για 5.000.000 τουρκικά πιάστρα, και το δεύτερο για 2.000.000 πιάστρα. Κανείς όμως δεν έδειχνε πρόθυμος να συνεισφέρει και έτσι με διάταγμα της 4ης Μαρτίου 1822, κηρύχθηκε αναγκαστικό το δάνειο των 5.000.000 τουρκικών πιαστρών και υποχρεώθηκαν να συμβάλουν σε αυτό οι «έχοντες», δηλαδή ο κλήρος, οι έμποροι, οι ιδιοκτήτες ακινήτων και γενικά όλοι οι πλούσιοι. Αλλά το αναγκαστικό αυτό δάνειο δεν επαρκούσε για να καλυφθούν οι άμεσες ανάγκες. Έτσι, στις 9 Μαρτίου 1822 και αφού η όλη κατάσταση για την εξέλιξη του αγώνα διαφαινόταν ζοφερή, αποφασίστηκε να συναφθεί ένα εξωτερικό δάνειο από 1.000.000 ισπανικά τάληρα.

Spain 20 Reales 1822 Ferdinand VII

1822

Μετά το τέλος του 1821 και τη λήξη της Α' εθνοσυνέλευσης, ενώ τα πράγματα στη στεριά πήγαιναν σχετικά καλά, ένα τμήμα του τουρκικού στόλου αφού ανεφοδίασε τα κάστρα της Μεθώνης και της Πάτρας, τον Φεβρουάριο του 1822 δέχθηκε επίθεση στον Πατραϊκό κόλπο και απωθήθηκε στη Ζάκυνθο. Τότε ένα άλλο τμήμα του τουρκικού στόλου με επικεφαλής τον καπουδάν-πασά Καρά-Αλή ξεκίνησε από την Κωνσταντινούπολη και βγήκε στο Αιγαίο. Γι' αυτό βέβαια φρόντισαν και οι Άγγλοι, που σε μια επίδειξη διπρόσωπης πολιτικής, επιβεβαίωσαν τις ειδήσεις που έφταναν από την Ύδρα και τη Σάμο και προειδοποίησαν τους Τούρκους για τις προπαρασκευές που γίνονταν εκεί για την επίθεση στη Χίο.

Πράγματι, στις 11 Μαρτίου 1822, μετά από την παρακίνηση του Αντωνίου Μπουρνιά και την απόβαση σώματος Σαμιωτών του Λυκούργου Λογοθέτη, ξεσηκώθηκε η Χίος. Οι Τούρκοι κάτοικοι του νησιού είχαν κλειστεί στο κάστρο. Σύμφωνα με τον Τούρκο ιστορικό Δζεβδέτ πασά, ο πρόξενος της Γαλλίας στη Χίο ή ο αντικαταστάτης του, έδωσε πληροφορίες στους κλεισμένους στο κάστρο Τούρκους, για την ελληνική ναυτική δύναμη, την προέλευσή της, τις θέσεις της ανάπτυξης των ανδρών καθώς και τον αριθμό των πυροβόλων της. Επίσης πρόσθεσε ότι λόγω των φιλικών σχέσεων μεταξύ Τουρκίας και Γαλλίας, η κυβέρνησή του αποφάσισε να δηλώσει ότι, όταν θελήσει ο Τούρκος διοικητής Βεχίτ πασάς, το ευρισκόμενο στην παραλία γαλλικό πλοίο είναι έτοιμο να μεταφέρει όποιον αυτός κρίνει στην απέναντι μικρασιατική ακτή και επίσης ότι, αν υπάρχει έλλειψη πυρομαχικών, είναι έτοιμος να την συμπληρώσει... Τελικά ο ξεσηκωμός στη Χίο, δεν είχε αίσιο τέλος αφού αφ' ενός δεν υπήρξε έγκαιρη υλική βοήθεια με όπλα και πυρομαχικά από την «Προσωρινή Διοίκηση» και αφ' ετέρου λόγω των αντιζηλιών μεταξύ των επικεφαλής Μπουρνιά και Λογοθέτη. Επίσης σημαντική συμβολή στην αποτυχία είχε και η απροθυμία των προυχόντων του νησιού να συνδράμουν στον Αγώνα. Ο ξεσηκωμός της Χίου προκάλεσε την οργή του σουλτάνου. Έτσι, στις 30 Μαρτίου 1822 ο οθωμανικός στόλος έφθασε στη Χίο, αποβίβασε επτά χιλιάδες στρατιώτες και άρχισε η σφαγή. Γράφει γι' αυτήν ο Victor Hugo:

*Les Turcs ont passé là. Tout est ruine et deuil. Chio, l'île des vins, n'est plus qu'un sombre écueil...
[...] Ami, dit l'enfant grec, dit l'enfant aux yeux bleus, Je veux de la poudre et des balles...*

*(Οι Τούρκοι πέρασαν από εκεί. Όλα είναι ερείπια και πένθος. Η Χίος, το νησί των κρασιών, δεν είναι παρά μια σκοτεινή ξέρα...
[...] Φίλε, είπε το ελληνόπουλο, είπε το παιδί με τα μπλε μάτια, θέλω πυρίτιδα και σφαίρες...)*

Victor Hugo, Les Orientales (συλλογή ποιημάτων, 1829)

Μετά τις λεηλασίες και τις σφαγές αμάχων, υπολογίζεται ότι οι νεκροί και οι αιχμάλωτοι ξεπέρασαν κατά πολύ τους σαράντα χιλιάδες. Αιχμάλωτοι για πούλημα στα σκλαβοπάζαρα της Ανατολής. Γι' αυτό το δουλεμπόριο ο ιερέας της αγγλικής πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη R. Walsh αναφέρει ότι ως την 1^η Μαΐου 1822 εκδόθηκαν στην Χίο σαράντα μία χιλιάδες «τεσκερέδες» (έγγραφα αγοροπωλησίας σκλάβων). Επίσης ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού, κατάφερε να διαφύγει στα Ψαρά, τις Κυκλάδες αλλά και την Πελοπόννησο. Όσοι απέμειναν εξισλαμίσθηκαν. Το σκλαβοπάζαρο σταμάτησε στις 19 Ιουνίου 1822 μετά από επέμβαση της αδελφής του σουλτάνου, στην οποία ανήκε η Χίος ως φέουδο. Ο ελληνικός στόλος, πολύ μικρότερος από τον τουρκικό εκδικήθηκε τη σφαγή τη νύχτα της 6ης Ιουνίου 1822, όταν ο Κανάρης κατάφερε να πυρπολήσει τη ναυαρχίδα του τουρκικού στόλου σκοτώνοντας πολλούς, ανυποψίαστους και εορτάζοντες πάνω της το μπαϊράμ, Τούρκους αλλά και τον ίδιο τον επικεφαλής του τουρκικού στόλου, Καρά-Αλή. Ο τουρκικός στόλος γύρισε πίσω στα στενά.

Στην ξηρά, στις 24 Ιανουαρίου 1822, η πτώση του Αλή Πασά στα Ιωάννινα που μέχρι τότε προσπαθούσε να αυτονομηθεί από την Πύλη, απελευθέρωσε μεγάλο αριθμό τουρκικών στρατευμάτων που θα συνέχιζαν πλέον ανενόχλητα, υπό τον θριαμβευτή Χουρσίτ Αχμέτ Πασά (Hursid Ahmed Pasha), την κάθοδο προς τον επαναστατημένο Μοριά. Ο Χουρσίτ, πρώην μεγάλος βεζίρης της Οθωμανικής αυτοκρατορίας από το 1812 μέχρι το 1815, είχε διοριστεί το Νοέμβριο του 1820 από το σουλτάνο Μαχμούτ Β' (Mahmut II) διοικητής του Μοριά (Μόρα Βαλεσιή - Mora valisi) με έδρα την Τριπολιτσά. Σε αυτή τη θέση παρέμεινε μέχρι τον Ιανουάριο του 1821. Κατόπιν διορίστηκε διοικητής (valisi) της

Μάχη και πρώτη πολιορκία των Αθηνών - Σκέυις Ι. Μακρυγιάννη

Ηπείρου-Αλβανίας και στρατιωτικός διοικητής (σερασκέρης - serasker) των σουλτανικών στρατευμάτων με εντολή να εκστρατεύσει στα Ιωάννινα κατά του Αλή Πασά. Η αιτία γι' αυτή τη δίωξη του Αλή ήταν η προσπάθειά του να αυτονομηθεί. Αφορμή ήταν όμως, η απόπειρά του να δολοφονήσει τον επίσης Αλβανό Ισμαήλ Πασόμπεη την 1η Μαρτίου 1820. Ο Χουρσίτ μαζί με άλλους πασάδες προσπάθησαν να βρουν τρόπο να εξοντώσουν τον Αλή αλλά ταυτόχρονα να καρπωθούν και την περιουσία του που έφθανε τα πεντακόσια εκατομμύρια γρόσια. Μετά από περίπου δέκα μήνες κατάφεραν να εξοντώσουν τον Αλή.

Τότε η Πύλη αποφάσισε να χτυπήσει τους επαναστατημένους στην Πελοπόννησο. Έτσι ο Χουρσίτ συνέχισε με τα ισχυρά στρατεύματά του που έφθαναν τις ογδόντα χιλιάδες άνδρες να ετοιμάζεται για κάθοδο στο Μοριά. Το σχέδιο ήταν απλό. Συνδυασμένη εισβολή των τουρκικών στρατευμάτων από την ανατολική και τη δυτική Στερεά Ελλάδα, με παράλληλη κινητοποίηση του οθωμανικού στόλου στο Αιγαίο. Αρχηγός της εκστρατείας θα ήταν ο Χουρσίτ. Τότε όμως, αν και ισχυροποιημένος λόγω της εξόντωσης του Αλή, ο Χουρσίτ κατηγορήθηκε από το σουλτάνο για υπεξαίρεση μέρους της περιουσίας του Αλή και κλήθηκε σε απολογία στη Λάρισα. Ταυτόχρονα, η αρχιστρατηγία της εκστρατείας στο Μοριά ανατέθηκε στον διοικητή της Λάρισας από το 1820, πασά της Δράμας Μαχμούτ, τον επονομαζόμενο Δράμαλη. (Αργότερα, στις 30 Νοεμβρίου 1822, ο φυλακισμένος στη Λάρισα Χουρσίτ αυτοκτόνησε).

Αμέσως μετά την εξόντωση του Αλή, τα τουρκικά στρατεύματα κατεβαίνοντας από τα Ιωάννινα προσπάθησαν να καθυποτάξουν το Σούλι. Στη θέση του Χουρσίτ που έφυγε για τη Λάρισα, είχε μείνει ο Ομέρ Βρυώνης. Ταυτόχρονα, σε μια προσπάθεια αντιπερισπασμού και βοήθειας στους Σουλιώτες, ένα στρατιωτικό σώμα υπό τον Μαυροκορδάτο και ένα τάγμα φιλελλήνων υπό τον Γερμανό φιλέλληνα στρατηγό Karl von Normann Ehrenfels μετά από μερικές επιτυχίες στα νότια της Ηπείρου στις 10 Ιουνίου, ηττήθηκε από τις δυνάμεις του Κιουταχή στις 4 Ιουλίου του 1822, στο χωριό Πέτα, πέντε χιλιόμετρα ανατολικά της Άρτας. Από τους φιλέλληνες σκοτώθηκαν εξήντα οκτώ. Ανάμεσά τους ήταν και ο διοικητής του πρώτου τακτικού ελληνικού συντάγματος πεζικού, ο Ιταλός συνταγματάρχης Pietro Tarella. Όσοι γλύτωσαν κατέφυγαν στο Μεσολόγγι μαζί με τον βαριά τραυματισμένο Γερμανό

στρατηγό Normann που τελικά όμως υπέκυψε στα τραύματά του αργότερα εκεί, στις 15 Νοεμβρίου 1822. Λίγο μετά την νίκη του στο Πέτα, ο Ομέρ Βρυώνης στις 2 Σεπτεμβρίου 1822, ανάγκασε τους Σουλιώτες μετά από αυστηρό αποκλεισμό, σε συνθηκολόγηση.

Στην επαναστατημένη Ελλάδα, από τις αρχές του 1822 μέχρι και τη μάχη του Πέτα, οι κινήσεις απελευθέρωσης συνεχίζονταν. Τον Ιανουάριο «έπεσε» ο Ακροκόρινθος ενώ στις 13 Μαρτίου η «Προσωρινή Διοίκησης», επικαλούμενη το «Δίκαιον των Εθνών της Ευρώπης» ανακοίνωσε ότι θα εφαρμόσει ναυτικό αποκλεισμό των λιμανιών του εχθρού από κάθε πλοίο, οποιασδήποτε εθνικότητας ή σημαίας, σύμφωνα με το διεθνές Δίκαιο. Σημαντική πολιτική ενίσχυση για τον Αγώνα ήταν η άμεση αναγνώριση του αποκλεισμού από τη Βρετανία, που με μια διπρόσωπη πολιτική, θα κρατούσε δήθεν ουδέτερη στάση. Πρακτικά όμως με αυτή την κίνηση αναγνώριζε την κατάσταση πολέμου μεταξύ της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και της επαναστατικής ελληνικής «Προσωρινής Διοίκησης». Επίσημα όμως, η ελληνική πλευρά αναγνωρίστηκε ως εμπόλεμη τον επόμενο χρόνο.

Στις 9 Ιουνίου 1822 «έπεσε» και η Αθήνα μετά από πολύμηνη πολιορκία κυρίως λόγω της παντελούς έλλειψης νερού. Τη διοίκηση της απελευθερωμένης Αθήνας ανέλαβε ο Οδυσσεύς Ανδρούτσος επικεφαλής του δικού του εκστρατευτικού σώματος. Όμως αμέσως μετά, τον Ιούλιο, η εισβολή στην Πελοπόννησο των τουρκικών στρατευμάτων με τριάντα χιλιάδες στρατιώτες υπό τον Δράμαλη ανέτρεψε το κλίμα. Κύριος στόχος ήταν η επανάκτηση των κάστρων του Ακροκορίνθου και του Ναυπλίου καθώς και η ανακατάληψη της Τριπολιτσάς. Αν γινόταν κάτι τέτοιο η ελληνική εξέγερση θα καταπνιγόταν. Οι Τούρκοι ξαναπήραν, χωρίς ουσιώδη αντίσταση, τον Ακροκόρινθο και στις 12 Ιουλίου απλώθηκαν στην πεδιάδα του Άργους. Όμως οι στρατηγικές κινήσεις του Κολοκοτρώνη, που είχε ετοιμάσει συνθήκες «καμένης γης» για τον ανεφοδιασμό των τουρκικών στρατευμάτων, αλλά και οι αρρώστιες ανέτρεψαν και πάλι την κατάσταση. Στα στενά των Δερβενακίων η πολυάριθμη τουρκική στρατιά κατατροπώθηκε. Η μάχη δόθηκε σταδιακά από τις 26 μέχρι τις 28 Ιουλίου σε δυο από τα τέσσερα στενά ορεινά περάσματα (δερβενάκια) μεταξύ της Κορίνθου και της πεδιάδας του Άργους. Την προηγούμενη ημέρα της πρώτης μάχης, ο Κολοκοτρώνης απευθυνόμενος πάνω από τη στέγη ενός σπιτιού στους μαχητές είπε:

«Ελληνες, σήμερα εγεννήθημεν και σήμερα θα πεθάνωμεν δια την σωτηρίας της πατρίδος μας και δια την εδικήν μας...».

Χρυσανθόπουλος Φ. (Φωτάκος). Απομνημονεύματα, 1858, σελ. 209-211

Ήταν η πρώτη φορά που ακουγόταν η προσφώνηση «Ελληνες» στους επαναστατημένους.

Η καταστροφή της στρατιάς του Δράμαλη ξεκίνησε στα Δερβενάκια στις 26 Ιουλίου και ολοκληρώθηκε στη μάχη του Αγιονορίου, στις 28 Ιουλίου 1822. Από τους τριάντα χιλιάδες άνδρες της τουρκικής στρατιάς επέστρεψαν στην Κόρινθο μόνον έξι χιλιάδες.

Αυτή η στρατηγική για την έκβαση του αγώνα νίκη, έδωσε μεγάλη αίγλη στον Κολοκοτρώνη αλλά ταυτόχρονα δημιούργησε και πάθη και αντιζηλίες στους αντιπάλους του. (Ο Δράμαλης, πέθανε από τύφο σε ηλικία 42 ετών, στις 26 Οκτωβρίου 1822, στην Κόρινθο).

Στη θάλασσα και πάλι, ένα τμήμα του τουρκικού στόλου προσπάθησε, αποπλέοντας από την Πάτρα στις 22 Αυγούστου 1822, να ανεφοδιάσει το Ναύπλιο που το πολιορκούσαν στενά οι Έλληνες αλλά και να κάνει απόβαση στις Σπέτσες. Οι Έλληνες, μετά τη συντριβή του Δράμαλη, είχαν συστήσει στρατόπεδο 3.000 στρατιωτών στους Μύλους και υποστήριζαν σθεναρά την πολιορκία του Ναυπλίου. Όμως ο τουρκικός στόλος φθάνοντας στον Αργολικό κόλπο, βρήκε μπροστά του στα ανοιχτά των Σπετσών, το στόλο της Ύδρας και των Σπετσών. Μετά από σύντομη καταναυμαχηση οι Τούρκοι υποχώρησαν στην Τένεδο. Αλλά και εκεί τη νύχτα της 28ης Οκτωβρίου 1822 τους βρήκε ο Κανάρης και πυρπόλησε την υποναυαρχίδα του τουρκικού στόλου, αναγκάζοντάς τον να υποχωρήσει στα Στενά.

Στην Κρήτη η κατάσταση εξελισσόταν ευνοϊκά αφού παρά τη βοήθεια που δέχθηκε ο Τούρκος πασάς από τις αιγυπτιακές στρατιωτικές ενισχύσεις του Μοχάμεντ Αλή, δεν κατάρθωσε να καταστείλει τον ξεσηκωμό. Στις 20 και 21 Μαΐου 1822 στους Αρμενιούς, οι εξεγερμένοι συνέταξαν το «Προσωρινόν

Πολίτευμα της Νήσου Κρήτης» που περιέχει και τον όρκο τους, με τις υπογραφές των Π. Σκυλίτση Ομηρίδη, Αναγνώστη Ψαρουδάκη, Εμμανουήλ Αντωνιάδη, του Αρχιμανδρίτη Αθανασίου, κλπ.

Με το τέλος του 1822, τη νύχτα της 29^{ης} προς την 30^η Νοεμβρίου, έπεσε το Παλαμήδι στα χέρια των πολιορκητικών ομάδων του Στάικου Σταϊκόπουλου. Την επόμενη ημέρα οι Έλληνες έστρεψαν τα κανόνια του φρουρίου προς το Ναύπλιο και ανάγκασαν τους αποδυναμωμένους Τούρκους του Ναυπλίου να παραδοθούν και να παραδώσουν και την πόλη που όμως υπέφερε από επιδημία τύφου. Ακολούθησε άτακτη λαφυραγώγηση της πόλης η οποία διέσπειρε όμως τον τύφο στην γύρω περιοχή και στα χωριά, αφού τα λάφυρα (κυρίως ρούχα) μετέδιδαν τον τύφο στους ανυποψίαστους νέους χρήστες τους. Οι απώλειες από αυτή την επιδημία υπολογίζονται πολύ μεγαλύτερες από αυτές του μέχρι τότε πολέμου. Μετά από δεκαπέντε ημέρες οι Έλληνες, τηρώντας τις συνθήκες, έστειλαν με πλοία τους Τούρκους στη Σμύρνη και σε άλλα μέρη της Ανατολής, πληρώνοντας τα ναύλα τους από τα λάφυρα.

• Η ελληνική διοίκηση & οι έριδες το 1822

Μετά την πτώση του Ναυπλίου και μετά από πληροφορίες για ενδεχόμενη νέα τουρκική εισβολή στην Πελοπόννησο, το «Εκτελεστικόν» από την Ερμιόνη, εξέδωσε προκήρυξη στις 29 Δεκεμβρίου 1822, με την οποία προσπαθεί να συγκινήσει τους Έλληνες για να αμυνθούν και να συνεισφέρουν χρήματα για τον στόλο:

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Προς απαξάπαντας τους κατοίκους της Πελοποννήσου.

Η Διοίκησις, κατά το χρέος της δεν έλλειψε πάντοτε να προειδοποιή προς όλους πολεμικούς και πολιτικούς, και δια ιδιαιτέρων γραμμάτων και δια προκηρύξεων, τους κατά καιρόν σκοπούς και κινήματα του εχθρού και όσαις φοραίς εισακούσθη, καθώς πέρισυ, όταν έγινε το δεσπάρκο των εχθρών εις τας παλαιάς Πάτρας, επρολάβαμεν τον κίνδυνον, εματαιώσαμεν τα σχέδια του τυράννου εκτυπήσαμεν τον εχθρόν, εφυλάξαμεν την Πατρίδα, εδοξάσθησαν οι πολεμικοί μας, και εφημίσθημεν κοντά εις όλα τα γένη. Όσαις δε φοραίς δεν εισακούσθησαν αι συμβουλαί της Διοικήσεως, καθώς την περασμένην άνοιξιν, όπου με προκηρύξεις, με συμβουλάς, με γράμματα σας επροσκάλεσεν οι Διοικήσις να εκστρατεύσητε κατά των εχθρών, να εβγήτε εις την 'Ρούμελην, και τους εκεί αδελφούς μας να σώσητε, και την Πελοπόννησον να φυλάξητε, είδατε εις ποίον μέγαν κίνδυνον κατηντήσαμεν. Οι εχθροί αγγεληδόν εμβήκαν εις την Πελοπόννησον, και δια περισσοτέραν ατιμίαν μας, χωρίς να απαντήσωσι πουθενά τουφέκι, εξουσίασαν αρκετόν μέρος της Πατρίδας, και μας άρπαξαν από τας χείρας μας την Κόρινθον, το προπύργιον της Πελοποννήσου και το Ναύπλιον, το οποίον ήτο σχεδόν εις την εξουσίαν μας, και δια την αταξίαν και την ταραχήν, ώ της ατιμίας μας, τριάκοντα μόνον και εννέα Τούρκοι εσκόρπισαν την πολυάριθμον πολιορκίαν του Ναυπλίου. Ταύτα γεννά η αταξία, ταύτα γίνονται, όταν εν καιρώ πολέμου, μένουν άνέτοιμοι οι άνθρωποι, ως εις καιρόν ειρήνης· και τί εκ τούτων, φυσικόν ιδίωμα είναι των ανθρώπων εις τας δυστυχίας να πασχίζη καθείς να φορτώνη το σφάλμα του εις τον άλλον, και ο μικρότερος κατηγορεί τον μεγαλύτερον, και καθένας όλους, και όλοι τον ένα και γίνεται πυργοποιΐα προς αφανισμόν των αθών, και όλου του γένους. Καί τα μεν του καλοκαιρίου δεινά θαλάσσης και ξηράς, με την θείαν βοήθειαν, και όχι με ανθρώπινον δύναμιν τα απαντήσαμεν, και τους εχαλάσαμεν, και το Ναύπλιον εις την εξουσίαν μας πάλιν ελάβομεν αλλά τι με τούτο, μήπως εκερδήσαμεν κατά πάντα τον σκοπόν μας; Μήπως κατετροπώθη ο εχθρός; Μήπως ησφαλίσαμεν τα υπάρχοντα και τα πλούτη μας; Όχι βέβαια! Ακόμη ήμεθα εις κίνδυνον, και κίνδυνον μέγαν, και τα πλούτη μας να χάσωμεν και την δόξαν μας να αμανρώσωμεν, και θυσία της απρομηθείας μας να γείνωμεν, επειδή οι τώρα εν Κορίνθω πεινώντες, και κατακρωμένοι εχθροί, αν αφεθώσιν απολέμητοι ακόμη μερικόν καιρόν, επειδή, τις οίδε, τι τέξεται η επιούσα, δύνανται να μας βλάψωσιν όχι ολίγον· αυτοί οι οποίοι τώρα εάν κτυπηθώσιν, ίσως ζητήσωσι συνθήκας, γίνονται θηρία, αφ' ού μάθωσι τας νέας ετοιμασίας του τυράννου Στρατηγού, Χιλίαρχου, Καπεταναίου, Στρατιώται και πάς ο λαός της Πελοποννήσου, μάθετε, ότι τεσσαράκοντα Ορτάδες Γιανιτσαρέων, εξεστράτευσαν από Κωνσταντινούπολιν, αυτοί όθεν απερνούσιν από τα σερχάτια και πόλεις, θέλει συνάξουν,

όλους τους συστρατιώτας των, και πλήθος θέλει καταστήσουν εναντίον μας. Εις Θεσσαλονίκην όλα τα ισνάφια δουλεύουσιν εις όσα χρειάζονται διά μέγα στράτευμα. Ο στόλος του Μεχμέτ Αλή, και τών Οντζακείων έστάλη εις Αλεξάνδρειαν διά να φορτώση τροφάς, και κατά τήν χρείαν νά τάς έβγάζη εις όποια παραθαλάσσια πλησιάζει τό στράτευμα, διότι ό εχθρός φαίνεται απ' εκείνα, όπου έπαθεν, έλαβε γνώσιν, και δεν αφήνεται πλέον, εις μόνην την ξηράν νά θρέψη τό στράτευμά του, και νά πάθη, καθώς έπαθε πέρισυ, και ταύτα μέν τά του έχθρου. Ημείς δέ τί πρέπει νά κάμωμεν διά να άπαντήσωμεν αυτά, και νά φανώμεν νικηταί καθώς ήδη δύο χρόνους; Η Διοίκησις, καθώς έκαμε τό χρέος της τό μητρικόν, και σάς έφάνέρωσεν εκείνα, ιδού σάς συμβουλεύει και τά αντιφάρμακα διά νά μή προφασίζησθε πάλιν, ότι έσφαλεν η παλαιά ή η νέα Διοίκησις, παρά αν κάμητε τά πρέποντα και φυλάξει Κύριος, κακοπάθητε, νά κατηγορήτε τον ίδιον εαυτόν σας και όχι άλλους άνωφελώς. Και αν κάμητε τά πρέποντα νά φυλαχθήτε και νά σωθήτε, και τήν περιουσίαν σας νά χαρήτε, και την δόξαν νά άπολαύσηται· και ποια είνε αυτά, όσα πρέπει νά κάμητε; ιδού, νά αφήσητε τά τζάβαλα τών έχθρών, και νά όρμήσητε κατά τών έν Κορίνθω τυράννων, νά τούς έξολοθρεύσητε, προτού να φθάσωσιν οι άλλοι να περάσητε εις την 'Ρούμελην, και ν' αγωνισθήτε μαζί με τους εκεί αδελφούς μας, διά νά φυλαχθώσι και εκείνοι, και οι εχθροί να μη πλησιάσουν εις την Πελοπόννησον. Η κ' αν εις το άναντίον, όπερ φυλάξει Κύριος, τραβούμενοι και εκείνοι μαζί σας να φυλάξωμεν την Πελοπόννησον· το κέντρον του 'Ελληνικού γένους, και διά νά φυλαχθή σιγουρότερα εύθύς χωρίς νά χάσωμεν στιγμήν άνδρες και γυναίκες νά τρέξωμεν νά κτίσωμεν και όχυρώσωμεν τά Δερβένια, μέ πύργους, μέ διπλά και τριπλά ταμπούρια, νά ετοιμασθώσιν αι άναγκαίαι τροφαί, να στενογωρηθή ή πολιορκία της παλαιάς Πάτρας, νά προμηθευθώσι και ένδυναμωθώσι τά κάστρα Μονεμβασία, Νεόκαστρον και μάλιστα τό Ναύπλιον. ότι αυτό δέν τό υποφέρει ό Σουλτάνος νά το βλέπη εις τήν εξουσίαν μας, και προς αυτό θά κάμη τάς μεγαλειτέρας όρμάς του, ή φρουρά των νά ήναι από ανθρώπους συνειθισμένους ν' άκούωσι τον κρότον των κανονίων και νά μή κρεμώνται έν καιρώ κινδύνου από τά τείχη, και φεύγωσι, καθώς τά έπάθαμεν εις τήν Κόρινθον, και ολίγον έλειψε νά τό πάθωμεν και εις το Νεόκαστρον, αν δέν ευρίσκοντο εκεί κατά θείαν συνέργειαν οι τεσσαράκοντα οκτώ τακτικοί μετά του μακαρίτου Νορμάν, και επειδή ό εχθρός κινείται και διά θαλάσσης ανάγκη και ημείς νά ετοιμασθώμεν νά τον άπαντήσωμεν και εκείθεν, αλλά τούτο διά νά γίνη χρειάζονται άσπρα και αυτά πρέπει νά τά οικονομήσωμεν, και νά τά έχωμεν έτοιμα διά νά πλεύσωμεν τό ναυτικόν μας, και να φυλάξωμεν και τον Κορινθιακόν κόλπον, διά νά μή λάβωσι τροφάς οι έν Πάτρα, οι εις τά Καστέλια Ναύπακτον και Κόρινθον εχθροί, και να χάσωσι τήν ελπίδα των οι Αλβανοί, ότι έχουν δρόμον νά ελθωσι ν' άρπάξωσι και νά σκλαβώσωσιν εις τήν Πελοπόννησον.

Επειδή ό λόγος έφθασεν έως εδώ, μάθετε και τούτο Πελοποννήσιοι, ότι (αν, μή δώσοι ό Κύριος) συμβή ή δυστυχία μας. όλος ό κόσμος θά σας κατακρίνη, ωσαν οπου δέν ήθελήσετε νά έξοδεύσητε ολίγα διά νά φυλάξητε τά πολλά, τά τέκνα σας, τάς γυναίκας σας, τούς γονείς σας, τήν πατρίδα, τήν πίστιν και την ζωήν σας, και τόσον ή Διοίκησις, όσον και ή Γερουσία, θέλει έχουν έλευθέραν τήν συνειδησίαν των, επειδή ή μεν Γερουσία μέ δηλοποίησιν μάς έφάνέρωσεν, ότι δέν έσύναξε περισσότερον από έξακοσίας χιλιάδας γρόσια, ή δέ Διοίκησις πάλιν και αυτή διά προκηρύξεων σάς τό ειπε, και είνε έτοιμη μέ λογαριασμούς νά σάς πληροφορήση, ότι πολλά μικρά πράγματα έπληρώσατε, όσα σχεδόν μία μόνη επαρχία έπλήρωνεν εις τόν καιρόν των τυράννων, Ένώ εις την Πελοπόννησον, εδώ εις τήν Πελοπόννησον, έμειναν όλα τά πλούτη των Τούρκων κινητά και ακίνητα, χωρίς νά αφήσητε καν μέρος έξ αυτών, διά νά φυλαχθώσι τά πολλά και σεις οι ίδιοι,

Έν Έρμιόνη τή 29 10βρίου αωκβ και β' τής 'Ανεξαρτησίας.

Ο 'Αντιπρόεδρος του 'Εκτελεστικού

Αθανάσιος Κανακάρης.

Ο Αρχιγραμματεύς τής 'Επικρατείας

Μινίστρος των έξωτερ. Υποθέσεων

Θ. Νέγρης.

Από:

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΝΤΑ ΜΕΝ ΥΠΟ
ΦΩΤΙΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ ή ΦΩΤΑΚΟΥ πρώτου υπασπιστού του Θ. Κολοκοτρώνη
ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΔΕ ΥΠΟ ΣΤΑΥΡΟΥ ΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΥ Αρεοπαγίτου

Η προκήρυξη δεν είχε κάποιο αποτέλεσμα. Η ανώμαλη κατάσταση που επικρατούσε στις σχέσεις των επαναστατημένων είχε δημιουργήσει μεγάλες έριδες και αντιπαραθέσεις μεταξύ προυχόντων και στρατιωτικών, Μωραϊτών και Ρουμελιωτών, κυβερνητικών και απλού λαού. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία τριών κομμάτων. Του στρατιωτικού που ακολουθούσε τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, του κόμματος των κοτζαμπάσηδων και αυτού των μεγάλων καραβοκύρηδων που εκπροσωπούσαν οι αδελφοί Κουντουριώτη (κυρίως ο Λάζαρος και ο Γεώργιος) και ο Μαυροκορδάτος. Φυσικά το κάθε κόμμα υποστήριζε τα συμφέροντα αυτών που εκπροσωπούσε.

Οι κοτζαμπάσηδες συνήθως κρατούσαν εχθρική στάση απέναντι στην κυβέρνηση θέλοντας να κρατήσουν οι ίδιοι τα τουρκικά τσιφλίκια κάτι που ανάγκασε την κυβέρνηση να ψηφίσει, στις 26 Απριλίου 1822, νόμο που θέσπισε ότι τα τουρκικά κτήματα ήταν εθνική περιουσία. Ο νόμος δεν εφαρμόστηκε αφού οι προύχοντες δεν υπάκουσαν και εξακολουθούσαν να συμπεριφέρονται όπως και οι προκάτοχοί τους Τούρκοι. Κι επειδή ο Κολοκοτρώνης σε κάποιες περιπτώσεις συνεργάστηκε με τους κυβερνητικούς οι κοτζαμπάσηδες δεν τον αναγνώριζαν ως στρατιωτικό αρχηγό. Για αυτή την κατάσταση ο Κολοκοτρώνης γράφει στους αδελφούς Κουντουριώτη:

«... Έχω πολλές και μεγάλες αφορμάς δια να σας γράψω και πρωτίστως είναι το να βλέπω την πατρίδα εις κατάσταση κακήν να την βλέπω να κινδυνεύει...

Λυπούμαι όμως οπού όλη η Πελοπόννησος είναι εσχισμένη εις σχίσματα και τούτο έφερε και φέρει όλας τας δυσκολίας...

Δεν είναι, όχι τα στρατιωτικά αξιώματα η αιτία του κακού...

η αιτία είναι ότι οι Αρχοντες, όχι φιλότιμοι, ουδέ τόσο φιλόδοξοι, όσον φιλόπλουτοι (διότι ένας πλούσιος είναι ως φίλαντος και φιλόζωος και δεν εμβάλλει τον εαυτόν του εύκολα εις κίνδυνον) κατακρατούν τα άρματα όχι δια να πολεμήσουν αλλά δια να υπερασπιστούν τα πλούτη των και κοντά εις τούτο σφετερίζονται και όλα της πατρίδος τα δικαιώματα και αυτή είναι η καθαυτό αιτία του κακού και της δυσοικονομίας. Ο σκοπός μου δεν είναι να κατηγορήσω τους άρχοντας αλλά να σας δώσω ιδέαν των εσωτερικών της Πελοποννήσου, δια να μην τ' ακούετε διαφορετικά...»

Τη 19 Οκτωβρίου 1822 από Μύλους.

*Ο πατριώτης και αδελφός
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ»*

Αρχαία Λάζαρου και Γεωργίου Κουντουριώτη, τόμος Α', σελ. 113-114.

Λίγο αργότερα, ο Κολοκοτρώνης συμμαχησε με τους κοτζαμπάσηδες.

Και ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης ήταν όμως δυσαρεστημένος. Από τη μια ο Κολοκοτρώνης μετά τα Δερβενάκια είχε ονομαστεί αρχιστράτηγος και από την άλλη ο Πετρόμπεης ζητούσε από την κυβέρνηση ως φέουδο, την Εύβοια (Εύριπο):

«...ας μοί δώσωσι την Εύριπο για να πέραν τα εισοδήματά της και να ζω αξιοπρεπώς...»

Νικολάου Σπηλιάδη, Απομνημονεύματα, τομ. Α', σελ. 285.

Κι αφού φυσικά κάτι τέτοιο δεν μπορούσε να γίνει, ο Πετρόμπεης με τους Μανιάτες συνεργαζόταν αναγκαστικά με τους κοτζαμπάσηδες.

Με αυτές τις συνθήκες ο εμφύλιος ήταν αναπόφευκτος.

ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΗΣ VERONA
8 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ – 2 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1822

Ο τσάρος της Ρωσίας Αλέξανδρος Α΄ Παύλοβιτς - Μετάλλιο για το συνέδριο της Verona

Μετά την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης, στην ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή εξακολουθούσε να κυριαρχεί η Ιερή Συμμαχία και κυρίως η Αυστρία του Μέττερνιχ. Στην υπόθεση της απελευθέρωσής τους, οι ξεσηκωμένοι Έλληνες υπολόγιζαν στην εξασφάλιση που τους πρόσφερε η Ρωσία για την αποτροπή μιας επέμβασης των ευρωπαϊκών δυνάμεων στην ελληνική χερσόνησο για την καταστολή της Επανάστασης. Και πράγματι αυτό έγινε με την «ανατολική πολιτική» της Ρωσίας. Ο τσάρος Αλέξανδρος Α΄, στηριζόμενος στη συνθήκη της Βιέννης, θεωρούσε ότι αφού ο σουλτάνος Μαχμούτ Β΄ είχε εξαιρεθεί από την Ιερή συμμαχία, το «Ανατολικό ζήτημα» και οι υποθέσεις της οθωμανικής αυτοκρατορίας ήταν «εσωτερικές υποθέσεις της Ρωσίας». Αυτή η θεώρηση του έδινε το δικαίωμα να εισβάλει στην οθωμανική αυτοκρατορία όταν και αν αυτός έκρινε, όπως άλλωστε είχε εισβάλει και η Αυστρία στη Νάπολη «ως αναγκαιότητα της Ευρώπης». Συνεπώς οι άλλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, «σεβόμενες» το μέγεθος της συμμαχίας τους Ρωσίας, δεν μπορούσαν να προχωρήσουν σε στρατιωτική επέμβαση στην Ελλάδα. Το τέταρτο συνέδριο της Ιερής συμμαχίας, αυτό της Verona, διεξήχθη στο Palazzo Canosa, από τις 8 Οκτωβρίου μέχρι τις 2 Δεκεμβρίου 1822, με πρωτοβουλία και πρόσκληση της Αυστρίας. Ήταν ακόμα μια συνάντηση των εκπροσώπων ή των ηγετών των κρατών της Ιερής συμμαχίας στο πλαίσιο του ελέγχου και της ενημέρωσης για την ευρωπαϊκή συνομοσπονδία. Κύρια θέματα του συνεδρίου ήταν το Ισπανικό και το Ιταλικό ζήτημα ενώ από τον τσάρο ετέθη και το Ελληνικό ζήτημα. Τα δύο πρώτα αφορούσαν αντικαθεστωτικές επαναστάσεις ενώ το Ελληνικό αφορούσε, επανάσταση στην Οθωμανική αυτοκρατορία και σύμφωνα με τη διακήρυξή του, αφορούσε εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα.

Στο συνέδριο της Βερόνα συμμετείχαν:

- Ο τσάρος της Ρωσίας Αλέξανδρος Α΄ Παύλοβιτς που συνοδευόταν εκτός των άλλων και από τον υπουργό εξωτερικών κόμη Καρλ Νεσελρόντε (Count Karl Robert Nesselrode) αντί του Καποδίστρια ο οποίος, μετά από παραίτηση του Μέττερνιχ στον τσάρο, είχε απομακρυνθεί από τη θέση του
- Ο αυτοκράτορας της Αυστρίας Φραγκίσκος Α΄ (Franciscvs I D.G, Avstriae Imperator) με τον μόνιμο υπουργό εξωτερικών και καγκελάριο πλέον Κλέμενς Βέντζελ Λόταρ φον Μέττερνιχ (Klemens Wenzel Lothar von Metternich)

- Οι εκπρόσωποι του βασιλιά της Πρωσίας Φρειδερίκου-Γουλιέλμου Γ' (Friedrich Wilhelm III, Koening V. Preussen) δηλαδή ο πρίγκιπας Φρειδερίκος-Γουλιέλμος Δ' (Friedrich-Wilhelm IV) και ο πρωθυπουργός Καρλ φον Χάρντενμπεργκ (Karl August Fürst von Hardenberg),
- για τη Γαλλία ο υπουργός εξωτερικών δούκας Μονμορανσύ Λαβάλ (Anne Andrien Pierre de Montmorency, duc de Laval) και ο φιλέλληνας διπλωμάτης Φρανσουά ντε Σατωμπριάν (François-René, vicomte de Chateaubriand),
- για την Αγγλία ο 1ος δούκας του Wellington Arthur Wellesley, που διαδέχθηκε τον Robert Stewart, υποκόμη του Castlereagh που είχε αυτοκτονήσει πριν περίπου δύο μήνες, στις 12 Αυγούστου. (Μετά την αυτοκτονία του Castlereagh ανέλαβε υπουργός εξωτερικών της Αγγλίας ο George Canning και ο Wellesley δούκας του Wellington στάλθηκε στη Βερόνα σαν αντιπρόσωπός του),
- ο βασιλιάς της Σαρδηνίας Κάρολος Φέλιξ της Σαβοΐας (Carlo Felice di Savoia)
- ο βασιλιάς των Δύο Σικελιών, Φερδινάνδος Α' των Βουρβόνων (Ferdinando I di Borbone),
- ο μέγας δούκας Φερδινάνδος Γ' της Τοσκάνης (Ferdinando III di Toscana),
- ο δούκας της Modena,
- η δούκισσα της Parma Μαρία-Λουίζα και
- ο καρδινάλιος Giuseppe Spina εκπρόσωπος του πάπα Πίου Ζ' (Pius VII).

Βέβαια απ' όλους του συνέδρους, κυρίαρχο ρόλο έπαιζαν οι ηγεμόνες ή οι εκπρόσωποι των κρατών της Ιερής Συμμαχίας δηλαδή της Αυστρίας, της Γαλλίας, της Αγγλίας, της Πρωσίας και της Ρωσίας. Στόχος και αυτού του συνεδρίου της Ιερής συμμαχίας στη Βερόνα ήταν η αντιμετώπιση των επαναστατικών κινήματων της εποχής.

Στα μέσα του 1822, στην επαναστατημένη Ελλάδα που μετά την Α' Εθνοσυνέλευση είχε αρχίσει να λειτουργεί η «Προσωρινή Διοίκησης», έγινε γνωστό ότι θα διοργανωθεί συνέδριο της Ιερής συμμαχίας στη Βερόνα στο οποίο θα εξεταζόταν και το ζήτημα των Ελλήνων, ή Γραικών, ή Ανατολικό ζήτημα. Το εκτελεστικό, μετά και από παρότρυνση του Καποδίστρια, αποφάσισε να στείλει αντιπροσωπεία στο συνέδριο ώστε να ακουστεί σε αυτό και η άποψη των επαναστατημένων Ελλήνων. Η αντιπροσωπεία θα επέδιδε διακήρυξη προς τους συνέδρους, αλλά και μια επιστολή στον τσάρο που θα έπρεπε να φέρει το ζήτημα και να παρουσιάσει την επιτροπή στο συνέδριο. Σύμφωνα με τις σημειώσεις του τότε ευρισκόμενου στην Γενεύη Καποδίστρια, το κείμενο της διακήρυξης και το γράμμα στον τσάρο, δηλαδή τα «ικετήρια έγγραφα», φέρεται ότι συνέταξε μυστικά για λογαριασμό του Εκτελεστικού ο έμπιστος του Καποδίστρια, Αλέξανδρος Στούρτζας στην Οδησό και τα έστειλε στην ελληνική κυβέρνηση με τον Μυκονιάτη Γεώργιο Κανισκά:

«Δεκαοκτώ ήδη ολόκληρους μήνες διέτρεξαν, αφ' ου η Ελλάς ήρχισε να πολεμή με τον εχθρόν του Χριστεπωνύμου πληρώματος. Όλαι αι δυνάμεις του Μωαμεθανισμού συντρέξασαι αγωνίζονται να εξολοθρεύσουν το Έθνος των Ελλήνων. Η Ευρωπαϊκή και Ασιατική Τουρκία, και αυτή η Αφρική, καθοπλίζονται αμιλλώμεναι δια να υποστηρίξουν την σιδηράν μάστιγα, η οποία εν διαστήματι τόσον αιώνων καταθλίβει το γένος των Ορθοδόξων Χριστιανών, και σήμερον σκοπεύει την εξόντωσιν αυτού.

Από την αρχήν του πολέμου μέχρι τούδε δις ύψωσεν η Ελλάς την φωνήν της, δια μέσου των νομίμων αυτής παραστατών, εξαιτουμένη την συνδρομήν και αντίληψην των Χριστιανικών Βασιλείων της Ευρώπης, ή τέλος απαιτούσα, δικαίω τω λόγω, την ακριβή από μέρος αυτών ουδετερότητα εις τον παρόντα ιερόν αυτής πόλεμον.

Σήμερον δε, επειδή μία επίσημος συνέλευσης των κρατίστων Βασιλέων αυτής συγκροτηθείσα εις την Ιταλικήν Χερσόνησον, επισήμως συνδιασκέπτεται και προνοουμένη περί των ιερών συμφερόντων και δικαιωμάτων εις όλα τα έθνη, αποδέχεται εκ συμφώνου την παρ' αυτής της συνελεύσεως ελπιζομένην διάρκειαν της παγκοσμίου ειρήνης, και ασφάλειαν παντός δικαίωματος, κατά το εικός η προσωρινή Διοίκησης της Ελλάδος παραβαίνει τα επικείμενα ιερά αυτής χρέη αν δεν εκθέσει εκ νέου προς τους υπερτάτους συμμάχους Μονάρχες την αληθή κατάστασιν του οποίου παριστάνει Έθνος των Ελλήνων, τα δικαιώματα αυτού, όσα εννόμως ζητεί και τέλος την σταθεράν απόφασιν των Ελλήνων ή να δικαιωθούν από τους επίγειους εθνάρχας, καθώς εύρον χάριν ενώπιον του υψίστου Θεού, ή να απωλεσθούν, αλλά Χριστιανοί και ελεύθεροι.

Ποταμοί αίματος έρρευσαν έως σήμερον, αλλ' όμως η του ζωοποιού Σταυρού τροπαιοφόρος σημαία, υψωθείσα, κυματίζει ήδη εις τα ωχυρωμένα τείχη της

Πελοποννήσου, της Αττικής, της Εύβοιας, της Βοιωτίας, της Ακαρνανίας, εις το πλείστον μέρος της Ηπείρου και Θεσσαλίας, εις την Κρήτην και εις τας νήσους του Αιγαίου Πελάγους. Τοιαύτη είναι η πρόοδος, τοιαύτη η παρούσα κατάσταση των Ελληνικών πραγμάτων, εις την οποίαν όσοι γνωρίζουν την Τουρκίαν, είναι βέβαιοι ότι δεν δύνανται οι Έλληνες να αποθέσουν τα όπλα, ειμή αποκτήσαντες δι αυτών των όπλων, ή δια συμβιβασμού όλα τα συνιστώντα την πολιτικήν των ύπαρξιν απόλυτον, ανεξάρτητον και περιτειχισμένην με όλα τα εθνικά δικαιώματα, ως μόνην εγγύησιν ικανήν ν' ασφαλίση το ανέπαφον της ιεράς θρησκείας, την ζωήν των πολιτών, την ιδιοκτησίαν και την τιμή του.

Εάν δε η Ευρώπη φροντίζουσα περί της διατηρήσεως της παγκοσμίου ειρήνης συγκαταβαίη ναπραγματευθή με την Οθωμανικήν Πόρταν, επί σκοπώ να συμπεριλάβει και το Ελληνικόν Έθνος εις εν και το αυτό σύστημα γενικής ειρήνης, επ' αυτή τη υποθέσει και η προσωρινή της Ελλάδος Διοίκησις σπεύδει να διακηρύξη επαγγελματικώς δια της παρούσης, ότι ουδέποτε θέλει παραδεχθή καμμίαν συνθήκην, όσο ωφέλιμος κι αν είναι κατά το φαινόμενον, εν όσω οι εννόμως αποσταλέντες αυτής πρέσβεις δεν επιτύχουν την πρέπουσαν ακρόασιν, απολογούμενοι υπέρ των δικαιωμάτων της Ελλάδος και εκτιθέμενοι τα όσα ευλόγως απαιτεί και ποίαί είναι αι χρείαί και τα ιερώτερα αυτής συμφέροντα...».

“Εν Αργει τη 29 Αυγούστου 1822

Εν απουσία του Προέδρου του Νομοτελεστικού

Ο αντιπρόεδρος Θάνος Κανακάρης

Ο γραμμ. της Επικρατείας, μινίστρος των εξωτερικών υποθέσεων

Θεόδωρος Νέγρης»

Ταυτόχρονα, με τον ίδιο τρόπο, συντάχθηκε και η επιστολή προς τον τσάρο Αλέξανδρο:

«Τολμά η ελληνική κυβέρνησις να πλησιάση εις τον θρόνον της υμετέρας αυτοκρατορικής μεγαλειότητος, δια να προσφέρη εις αυτήν την ευγνωμοσύνην του ελληνικού έθνους δια τας ευεργεσίας της.

Βασιλεύ· εδώκατε άσυλον εις το κράτος σας προς τους δυστυχείς αδελφούς μας απειλουμένους από την εξολοθρευτικήν μάχαιραν του ασεβούς. Η ανεξάντλητος αγαθότης της υμετέρας μεγαλειότητος, αφού τους έσωσεν από τον θάνατον, παρατείνει και διατηρεί την ύπαρξιν των. Το ένδοξον τούτο παράδειγμα εμιμήθησαν οι υπήκοοί της, τους οποίους ουράνιος δεσμός συνάπτει με ημάς. Όντες τέκνα της αυτής εκκλησίας έσπευσαν να βοηθήσωσι με ζήλον αδελφικόν τους συμπατριώτας μας, οίτινες εδεκατίσθησαν από την μάχαιραν, περιπλανώνται, καταδιώκονται από φοβεράς αναμνήσεις, και εφάινοντο εγκαταλελειμμένοι ως και απ' αυτήν την ελπίδα. Αλλ' εκάματε και άλλο, Βασιλεύ· απερρίψατε μεγαλοψύχως καταφρονήσαντες τας αξιώσεις των εχθρών μας, οίτινες αφού εμέθυσαν από ελληνικόν αίμα ετόλμησαν να απαιτήσωσι όσα θύματα διέφυγαν τον θάνατον. Αι ευλογίαί ενός ολοκλήρου έθνους, το οποίον είναι έμπροσθεν του θανάτου πάντοτε, αλλ' είναι πιστόν εις την αληθινήν θρησκείαν, προσφέρονται εις την υμερέραν μεγαλειότητα από την ελληνικήν κυβέρνησιν εξ ονόματός του.

Τα αισθήματα, τα οποία ενέσπειραν εις του Έλληνας αι ευεργεσίαί των αυγούστων προκατόχων σας, και τα οποία διεδόθησαν από γενεάς εις γενεάν κατά κληρονομίαν, έγιναν ζωηρότερα και μας εμψυχώνουν όλους υπέρ του ιερού προσώπου της θμετέρας μεγαλειότητος· η ευγνωμοσύνη του ελληνικού έθνους δεν θα παύση ειμή μετ' αυτού. Καταδεχθήτε, Βασιλεύ, να το ενθυμηθήτε εις τοιαύτην δεινήν περίστασιν· και εν ώ σκέπτεσθε δια την τύχην τόσων εθνών μετά των συμμάχων σας, έχετε και την Ελλάδα και την Εκκλησίαν, της οποίας είσθε το στήριγμα, υπ' όψιν. Η Ελλάς οπλισθείσα υπό την σημαίαν του σταυρού έχει δικαίωμα να ελπίση ότι ο απόγονος τόσων ορθοδόξων μοναρχών, ο ελευθερωτής των κατά πολύν καιρόν καταθλιβομένων δεν θα θελήση ποτέ την εξόντωσιν και την ατιμίαν της.

Παρακαλούμεν τον Θεόν, Βασιλεύ, να φυλάττη την υμετέραν μεγαλειότητα υπό την αγίαν του σκέπην δια την ευτυχίαν της Ευρώπης και δια την δόξαν της αγίας ημών πίστεως.».

“Εν Αργει τη 29 Αυγούστου 1822

Εν απουσία του Προέδρου του Νομοτελεστικού

Ο αντιπρόεδρος Θάνος Κανακάρης

Ο γραμμ. της Επικρατείας, μινίστρος των εξωτερικών υποθέσεων
Θεόδωρος Νέγρης»

Ακόμα, με τον ίδιο τρόπο, συντάχθηκε και η επιστολή προς τον πάπα Πίο Ζ΄:

«Παναγιώτατε Πάτερ

Προ πολλού η προσωρινή της Ελλάδος κυβέρνηση επεθύμει να προσφέρει εις την υμετέραν Μακαριότητα τεκμήριον βαθέος σεβασμού· αλλ' απησχολημένη εις τας μάλλον κατεπειγούσας της πατρίδος ανάγκας, αι οποίαι απήτουν άνευ αναβολής όλην την μέριμναν αυτής, δεν ηδυνήθη μέχρι τούδε να εκπληρώση το ενάρεστον τούτο καθήκον. Σήμερον όμως μετά χαράς εξοφλεί την υποχρέωσιν, και εντυχής λογίζεται ως δυναμένη να συνενώση εις την έκφρασιν του σεβασμού και την διάπυρον αυτής ευγνωμοσύνην δια το ενδιαφέρον το οποίον η υμετέρα Μακαριότης έδειξεν εις τα τέκνα της Ελλάδος. Πολλοί των συμπατριωτών μας λυσσωδώς καταδιωχθέντες υπό των ασεβών και καταφυγόντες εις την επικράτειαν της υμετέρας παναγιότητος μας εβεβαίωσαν, ότι ηξιώσατε, παναγιώτατε πάτερ, να τους προσδεχθήτε μετ' ευαγγελικής ευσπλαχνίας, και χορηγήσητε αυτοίς προστασίαν όλως πατρικήν. Τα τεκμήρια ταύτα της αρετής μας επλήρωσαν ευγνωμοσύνης, χωρίς όμως και να μας εκπλήξωσιν. Ο αληθώς αποστολικός χαρακτήρ, τον οποίον η υμετέρα Μακαριότης ανέπτυξεν εις οδυνηράν εποχήν, γνωστός εγένετο καθ' όλον τον χριστιανικόν κόσμον· και μ' όλας τας διαιρούσας τους διαφόρους της Ευρώπης λαούς θρησκευτικάς δοξασίας πάντες ομοθύμως εθαύμασαν και εξεθείασαν τας αρετάς, αίτινες εις δόξαν της θρησκείας και του θείου αυτής θεμελιωτού αντανακλώντο.

Ταύτα μας αναγκάζουσι ν' απευθυνθώμεν τη υμετέρα παναγιότητι ταπεινοτάτην παράκλησιν. Εμάθομεν, ότι οι χριστιανοί μονάρχαι, το πλείστον υπαγόμενοι εις την εκκλησίαν της οποίας η υμετέρα Παναγιότης είναι ο αρχηγός, έμελλον να συνέλθωσι δια να διασκεφθώσι περί των συμφερόντων της Ευρώπης. Αξιώσατε, Παναγιώτατε Πάτερ, να μεσολαβήσητε υπέρ ημών. Η Ελλάς ας απαλλαχθή επί τέλους της ταπεινωτικής καταστάσεως, εις την οποίαν οι εχθροί του χριστιανικού ονόματος κατεδίκασαν αυτήν! οι χριστιανοί μονάρχαι ας βοηθήσωσιν αυτήν ευγενώς αγωνιζομένην ν' αποσείση τον όσω βάρβαρον τσοσούτω και ανυπόφορον ζυγόν του ασεβούς. Αρκούντως εμαρτύρησεν υπέρ της πίστεως του Ιησού Χριστού. Επί τέσσαρας αιώνας εβαπτίσθημεν εις δάκρυα και εποτίσθημεν αδικίας. Αναλαμψάτω επί τέλους και η της ευτυχίας ημέρα, υπό την σκέπη της υμετέρας Μακαριότητος. Η ημέρα εκείνη πληρούσα χαράς όλους τους πιστούς θέλει επισφραγίσει την δόξαν του Πίου Ζ΄.

Η ευαίσθητος και γενναία ψυχή σας, Παναγιώτατε Πάτερ, θέλει σας εμπνεύσει δύναμιν λόγου κατανύξουσαν τας καρδίας των χριστιανών ηγεμόνων, άλλως τε και ευθιαθέτων, ως νομιζόμεν, προς ανακούφισιν των φρικαλέων δεινοπαθημάτων ημών. Θαρρούντες δε εις την αγαθότητα και τα φώτα της υμετέρας παναγιότητος, σας καθικετεύομεν, Μακαριώτατε Πάτερ, να προσδεχθήτε τον ειλικρινή σεβασμόν, και την διάπυρον ημών ευγνωμοσύνην, και απονείμητε ημίν την ιεράν υμών ευλογίαν.

“Εν Αργει τη 29 Αυγούστου 1822

Εν απουσία του Προέδρου του Νομοτελεστικού

Ο αντιπρόεδρος Θάνος Κανακάρης

Ο γραμμ. της Επικρατείας, μινίστρος των εξωτερικών υποθέσεων

Θεόδωρος Νέγρης»

Αρχικά, την αντιπροσωπεία που εξέλεξε η ελληνική κυβέρνηση αποτελούσαν ο Ανδρέας Μεταξάς και ο Έλληνας γιατρός και συγγραφέας Νικόλαος Πίκκολος από το Βελίκο Τύρνοβο της Βουλγαρίας. Όμως λίγο πριν την αναχώρησή τους ο Πίκκολος παραιτήθηκε, λόγω ρήξης με τους αδελφούς Κουντουριώτη αφού επιθυμούσε να έχει αυτός την ηγεσία της επιτροπής και τη θέση του πήρε ο Γάλλος φιλέλληνας Jean-Philippe-Paul Jourdain, πρώην πλοίαρχος του γαλλικού ναυτικού. Οι Έλληνες αντιπρόσωποι αναχώρησαν για την Ιταλία με προορισμό τη Βερόνα στις 29 Σεπτεμβρίου και αφού έφθασαν στην Ανκόνα στις 24 Οκτωβρίου, παρέμειναν στο εκεί λοιμοκαθαρητήριο μέχρι τις 3 Νοέμβρη. Εκείνη την εποχή είχε συγκεντρωθεί στην Ανκόνα σημαντικός αριθμός ορθοδόξων προσφύγων. Μεταξύ αυτών, περίπου 600 Έλληνες πρόσφυγες ήταν συγκεντρωμένοι σε καταυλισμό στο λοιμοκαθαρητήριο του

Λιμανιού της Ανκόνα. Στις 3 Νοέμβρη, από εκεί απευθύνθηκαν στις προξενικές αρχές ζητώντας την άδεια να αναχωρήσουν για τη Βερόνα:

« Μετά δικαίας εμπιστοσύνης σπεύδομεν να υποβάλλωμεν τη Υμετέρα Μεγαλειότητι το πρακτικόν της ελληνικής κυβερνήσεως.

Το ελληνικόν έθνος πέποιθεν, ότι δύναται να δικαιολογήση λαμπρότατα τα διαβήματά του και την ενεστώσαν αυτού κατάστασιν, δια των ιερών και απαραγράπτων δικαιωμάτων και των αναντιρρήτων αιτιολογιών του, εναντίον πάσης συκοφαντίας δι' ης ετόλμησαν να αμαυρώσωσιν αυτό ένεκα της κατά της τυραννίας αντιστάσεως, και των ευγενών αυτού αγώνων προς απόσεισιν του σκληροτέρου της δουλείας ζυγού.

Θέμενον το δίκαιον αυτού υπό την προστασίαν της ενδόξου σημαίας του σταυρού, επιθυμεί να υποβάλλη και την πολιτικὴν του τύχην εις τε την θρησκείαν και την ευθυκρισίαν των χριστιανικών δυνάμεων.

Η Πρόνοια ηυδόκησε να στεφανώση δια της λαμπροτέρας επιτυχίας τους πολεμικούς του αγώνας. Εις τους βασιλείς δε της γης απόκειται πλέον ίνα στερεώσωσι την πολιτικὴν αυτού ύπαρξιν υπό δυναστείαν πιστεύουσαν τω Ευαγγελίω.

Το ελληνικόν έθνος μεγάλη τη φωνή απαιτεί πατρίδα, θρόνον, και δικαιώματα υπάρξεως και ιδιοκτησίας, υπό νόμους σοφούς και μονίμους.

Επισήμως δε ενώπιον Θεού και όλων των ηγεμόνων της χριστιανοσύνης διακηρύττει, ότι προτιμά μάλλον να εξολοθρευθή, παρά να υποβληθή εις ουδεμίαν σχέσιν, υφ' οιονδήποτε τίτλον, μετά του βαρβάρου άρπαγος των ιερωτέρων αυτού δικαιωμάτων.

Επομένως εν ονόματι του ελληνικού έθνους, ζητούμεν, ίνα μας επιτραπή η ενώπιον της Συνόδου μετάβασις, προς εκπλήρωσιν των καθηκόντων της ημετέρας αποστολής.

Η δικαιοσύνη της ημετέρας Μεγαλειότητος, σύμφωνος τη λαμπρά αυτής μεγαλοψυχία θέλει ίδει εν τη αιτήσει ταύτη την ειλικρίνειαν και την νομιμότητα συνηνωμένας τω βαθυτάτω σεβασμώ, μεθ' ού έχομεν την τιμήν όντες,

Της υμετέρας Μεγαλειότητος κλπ....

Οι αντιπρόσωποι της ελληνικής κυβερνήσεως.

Εν Αγκώνι, τη 3η Νοεμβρίου 1822».

Ανάλογη αναφορά απεύθυναν και στον πάπα Πίο Ζ' :

«Παναγιώτατε Πάτερ.

Επί τέσσαρας αιώνας το ελληνικόν έθνος εδοκίμασε τα δεινά του μαρτυρίου...,

.... Η Πρόνοια διηύθυνε τα βήματα ημών προς την χώραν της υμετέρας παναγιότητος· προβλέποντες δε άλλως τε και , ότι ένεκα του μάκρους της καθάρσεως δεν θέλομεν δυνηθή να φθάσωμεν εις την συνέλευσιν προ της ενάρξεως αυτής, και μάλιστα φοβούμενοι μήπως συνεπεία των εκ προκαταλήψεως παραδεδεγμένων αρχών δεν μας επιτραπή η εις Βερόνην μετάβασις, λαμβάνομεν την ελευθερίαν να επικαλεσθώμεν, μετά του βαθυτέρου σεβασμού, το έλεος και την φιλανθρωπίαν της υμετέρας παναγιότητος, όπως καταδεχόμενη διαβίβαση εις τους συνερχομένους ηγεμόνας τα επισυννημένα έγγραφα, συνοδεύουσα αυτά και δια της ισχυράς αυτής μεσολαβήσεως.....

...Λαμβάνομεν την τιμήν να επισυνάψωμεν και επιστολήν διευθυνομένην προς την υμετέρα μακαριότητα υπό της ελληνικής κυβερνήσεως, ήτις μαρτυρούσα όλων την ευγνωμοσύνην, επικαλείται την ιεράν Υμών επέμβασιν....

.... Οργανα της νομίμου και καθολικής θελήσεως του ελληνικού έθνους, εξετιθέμεθα την δύσκολον εντολήν, μεθ' ης επεφορτίσθημεν. Μένει δε η επιθυμία του να λάβωμεν την τιμήν και γονατίσωμεν προ της υμετέρας παναγιότητος, προς απόλαυσιν της ιεράς αυτής ευλογίας.

Εκ του λοιμοκαθαρητηρίου του Αγκώνος, τη 3η Νοεμβρίου 1822.

Οι απεσταλμένοι, κλπ...».

Όμως η άδεια δεν δόθηκε και ο Μεταξάς με τον Jourdain παρέμειναν αναγκαστικά στην Ανκόνα. Από τον καταυλισμό της Ανκόνα, η επιτροπή προσπάθησε και πάλι να επιτύχει την παρουσία της στη Βερόνα και να συνεργαστεί με τον πάπα Πιο Ζ'. Ο ογδοντάχρονος πάπας όμως, μετά από τις έντονες πιέσεις του Μέττερνιχ και αφού εν τω μεταξύ είχε φθάσει και από το συνέδριο της Βερόνα η άρνηση

για την εκεί παρουσία της ελληνικής επιτροπής, δεν δέχτηκε σε ακρόαση την ελληνική αντιπροσωπεία. Και όχι μόνον αυτό. Το συνέδριο, στις 29 Νοεμβρίου 1822, λίγες μόνο ημέρες πριν τη λήξη του, απαίτησε από τον πάπα να διώξει την επιτροπή και από την Ανκόνα. Τότε ο Ανδρέας Μεταξάς στέλνει κι άλλη επιστολή στους συνέδρους:

«Αν μας αποβάλητε θέλομεν τραπή προς τον ουράνιον κριτήν και θα νικήσωμεν ή θα αποθάνωμεν... Ο Αγών διεξάγεται υπό την ένδοξον σημαίαν του Ιησού Χριστού, του λυτρωτού του ανθρωπίνου γένους, του στέφοντος δια λαμπροτάτων επιτυχιών τα πολεμικά έργα των Ελλήνων, οίτινες ουδέν άλλο αιτούνται παρά των επιγείων βασιλέων ή την ασφάλειαν της πολιτικής αυτών υπάρξεως υπό δυναστείαν πιστήν εις το Ευαγγέλιον... Αιτούμεν μεγαλοφώνως Πατρίδα και Θρόνον και δικαιώματα υπάρξεως υπό νόμους σοφούς και μονίμους».

(Η επιστολή του Μεταξά διαβάστηκε ανεπίσημα από τον καρδινάλιο Consalvi, στον βασιλιά της Πρωσίας (Friedrich-Wilhelm III) που βρισκόταν τότε στη Ρώμη). Οι αρχές τους ειδοποίησαν ότι δεν θα τους χορηγήσουν διαβατήρια για τη Βερόνα, κι ο Μεταξάς απέστειλε δυο νέα έγγραφα. Ένα στο συνέδριο κι ένα προς τον καρδινάλιο Consalvi, υπουργό και γραμματέα επικρατείας του Βατικανού:

*« Προς τους υπουργούς των εν Βερώνη δυνάμεων.
Λαμβάνομεν την τιμήν να διευθύνωμεν τη Υμετέρα εξοχότητι, δια τον σεβαστόν υμών κυριάρχη, διπλούν αντίγραφον της πράξεως της προσωρινής κυβερνήσεως της Ελλάδος. Δις εζητήσαμεν την άδειαν ίνα μεταβώμεν εις Βερόνην, προς εκπλήρωσιν των καθηκόντων, τα οποία η ημετέρα αποστολή επιβάλλει, και παρουσιάσωμεν εις τους σεβαστούς κυριάρχας το πρωτότυπον της πράξεως της ελληνικής κυβερνήσεως.
Ουδεμίαν όμως λαβόντες απάντησιν, και οφείλοντες να δίδωμεν λόγον παντός ημών διαβήματος, ενομίσαμεν αναγκαίον ίνα και αύθις επαναλάβωμεν την απαίτησίν μας, επιστέλλοντες νέον αντίγραφον της πράξεως της ελληνικής κυβερνήσεως, με την ελπίδα, ότι οι σύμμαχοι μονάρχαι θέλουσιν επινεύσει όπως μας επιτρέψωσι την ζητουμένην άδειαν, ή τουλάχιστον διαβιβάσωσιν Υμίν επίσημον απάντησιν δια των υπουργών αυτών.
έχομεν την τιμήν κλπ...
Οι απεσταλμένοι.
Εν Αγκώνι, τη 16 Δεκεμβρίου 1822».*

Και η επιστολή προς τον καρδινάλιο Consalvi:

*« Προς την Αυτού Εξοχότητα τον καρδινάλιον Γονζάλβην, υπουργόν, γραμματέα της Επικρατείας της Αυτού Παναγιότητος.
Καθ' ήν στιγμήν καταθέτομεν εις τους πόδας των σεβαστών χριστιανών ηγεμόνων, των συνελθόντων εν Βερώνη, δεύτερον αντίγραφον της πράξεως της εν Ελλάδι προσωρινής κυβερνήσεως, ηθέλομεν φανή επιλήσμονες των ιεροτέρων καθηκόντων, εάν μη εσπεύδομεν ν' αποστείλωμεν παρόμοιον και προς την υμετέραν εξοχότητα ίνα υποβληθή εις την Αυτού Παναγιότητα, τον κοινόν πατέρα των πιστών, και αρχηγόν της χριστιανικής θρησκείας.
Εκ της πράξεως ταύτης η Αυτού Παναγιότης θέλει ίδει, ότι όλοι οι Έλληνες σταθερώς αποφασίσαντες να διατηρήσωσι τα δίκαια αυτών και την θρησκείαν του Σωτήρος ημών Ιησού Χριστού, εισίν άξιοι της τε προστασίας, και της αποστολικής αυτού ευλογίας.
Λαμβάνομεν την τιμήν κλπ....
Οι απεσταλμένοι.
Εν Αγκώνι, τη 16 Δεκεμβρίου 1822».*

Όμως ούτε και αυτά τα έγγραφα απαντήθηκαν αφού το συνέδριο είχε λήξει στις 2 Δεκεμβρίου. Έτσι, η ελληνική αντιπροσωπεία δεν παρουσιάστηκε στο συνέδριο. Η αποστολή της όμως κρίνεται επιτυχημένη αφού μπορεί να μην ακούστηκε εκεί ελληνική φωνή, η διακήρυξη όμως διαβάστηκε! Το συνέδριο, στις 2 Δεκεμβρίου 1822, καταδίκασε την ελληνική επανάσταση και απάντησε στη διακήρυξη:

«Μέγα πολιτικόν γεγονός εξερράγη περί τα τέλη της τελευταίας συνελεύσεως (σ. το συνέδριο του Λάμπραχ). Ο,τι το ανατρεπτικόν των κοινωνιών πνεύμα ήρχισεν εν τη δυτική

χερσονήσω, ό,τι εδοκίμασε να πράξει εν τη Ιταλία, το κατώρθωσεν εις τας ανατολικάς εσχατίας της Ευρώπης. Καθ' ον καιρόν κατευνάσθησαν αι εν τοις βασιλείοις της Νεαπόλεως και της Σαρδηνίας στρατιωτικαί επαναστάσεις διά της δυνάμεως, ερρίφθη ο επαναστατικός δαυλός εν μέσω της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Οι άνακτες, έχοντες σταθεράν απόφασιν ν' απωθήσωσι την αρχήν της επαναστάσεως καθ' οποίον μέρος και εν οποία μορφή και αν εφαινετο, έσπευσαν να την καταδικάσωσιν εκ συμφώνου, ασχολούμενοι δε αμεταθέτως εις το έργον της κοινής φροντίδος των, αντέκρουσαν παν ό,τι εδύνατο να τους παρεκτρέψη της οδού των. Αλλ' ακούοντες και την φωνήν της συνειδήσεως και του ιερού χρέους συνηγόρησαν υπέρ των θυμάτων ασυνέτου και εγκληματικού επιχειρήματος. Αι πολλαί και φιλικαί των πέντε αυλών προς αλλήλας διακοινώσεις διαρκούσης της εποχής ταύτης, μιας των σημαντικωτέρων της συμμαχίας των, έφεραν εις σύμπνοιαν όλας ως προς το ζήτημα της Ανατολής, απέκειτο δε εις την εν Βερώνη συνέλευσιν να καθιερώση και επιβεβαιώση τα ορισθέντα. Αι δε σύμμαχοι της Ρωσίας αυλαί ελπίζουν ότι διά των κοινών προσπαθειών θα εξομαλυνθούν τα μέχρι τούδε εμπόδια διά την ευόδωσιν των ευχών αυτών».

Παρά την καταδίκη της Επανάστασης και μόνος ο χαρακτηρισμός «μέγα πολιτικό γεγονός» της απάντησης στη διακήρυξη αναγνωρίζει τη σπουδαιότητα του θέματος. Το Ελληνικό ζήτημα εισήχθη σε ιδιαίτερες συσκέψεις στο συνέδριο από τον τσάρο, προκειμένου να διατυπωθεί μια τελική και σαφής θέση της Ιερής συμμαχίας απέναντι σ' αυτό. Ο τσάρος Αλέξανδρος Α' Παύλοβιτς, τουλάχιστον δημόσια, είχε αποστασιοποιηθεί από το ζήτημα από τη στιγμή που και ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε' είχε αφορίσει όλους όσους συμμετείχαν στην επανάσταση. Ο απαγχονισμός όμως του Πατριάρχη αλλά και οι διώξεις των χριστιανών που ακολούθησαν επιδείνωσαν τις ρωσο-τουρκικές σχέσεις και με το ρωσικό διάβημα του Ιουλίου 1822 και την διακοπή των διπλωματικών σχέσεων η κατάσταση οδηγείτο σε πολεμική σύγκρουση. Έτσι ο καθορισμός της στάσης της Συμμαχίας κυρίως απέναντι στο ρωσο-τουρκικό ζήτημα αλλά και στον επαναστατικό αγώνα των Ελλήνων ήταν απαραίτητος. Μετά τις συνομιλίες που είχαν προηγηθεί στη Βιέννη μεταξύ Αυστρίας και Ρωσίας, δηλαδή του Μέττερνιχ και του τσάρου Αλέξανδρου Α', η αντιμετώπιση του Ελληνικού ζητήματος, που εσκεμμένα δεν είχε αναγραφεί στην ημερήσια διάταξη του συνεδρίου, ήταν ρωσο-τουρκική διαφορά και έπρεπε να συζητηθεί σε ιδιαίτερες συσκέψεις. Στις 9 Νοεμβρίου υπογράφηκε πρωτόκολλο που καθόριζε τους όρους για την επανάληψη των διπλωματικών σχέσεων των δύο χωριών, Ρωσίας και Τουρκίας. Στους όρους αυτούς υπήρχε η υποχρέωση της Πύλης να αρχίσει διαπραγματεύσεις με τη Ρωσία και τους συμμάχους για τις εγγυήσεις που θα έπρεπε να δοθούν στους Έλληνες ή να επιδείξει πράξεις οι οποίες θα βεβαίωναν ότι σέβεται τη χριστιανική θρησκεία και επιθυμεί την αποκατάσταση ειρήνης στην Ελλάδα. Επίσης η Πύλη έπρεπε να δηλώσει στη Ρωσία την πρόθεσή της για εκκένωση των παραδουνάβιων ηγεμονιών και τον διορισμό οσποδάρων. Τέλος να ανακαλέσει τα μέτρα για τη ναυτιλία ώστε να επιτρέπεται ελεύθερα για τα πλοία όλων των κρατών, ο διάπλους των στενών της Κωνσταντινούπολης. Μέχρι εκείνη τη στιγμή μόνο η Αγγλία είχε εναντιωθεί επίσημα στην Ελληνική Επανάσταση. Και ο λόγος ήταν βέβαια σαφής αφού το μόνο που την ενδιέφερε ήταν η επικυριαρχία της στα Επτάνησα. Η ανάγνωση της ελληνικής διακήρυξης στο συνέδριο της Βερόνα ήταν και η αιτία της αμφισβήτησης της αυθεντίας του μισέλληνα Αυστριακού Κλέμενς Μέττερνιχ. Ο προβληματισμός που επέφερε στους συνέδρους η 'χριστιανική διατύπωση' των κειμένων των «ικετηρίων εγγράφων» των επαναστατημένων αλλά και το φιλελληνικό κλίμα που είχε αρχίσει να φουντώνει στην Ευρώπη, κυρίως μετά τη σφαγή της Χίου, αποδυνάμωσαν την Ιερή συμμαχία, η οποία μετά τη Βερόνα δεν συγκάλεσε άλλο συνέδριο τουλάχιστον υπό πλήρη σύνθεση.

Η ελληνική αντιπροσωπεία συνέχισε να παραμένει υπό περιορισμό στην Ανκόνα. Εκεί φαίνεται ότι είτε μετά από υπόδειξη της παπικής αυλής ή πρόταση του Jourdain η ελληνική κυβέρνηση έπρεπε να κάνει μεγαλύτερες θυσίες για να ελπίζει στην παπική αρωγή. Έτσι η ελληνική κυβέρνηση αποφάσισε να στείλει μια νέα επιτροπή στη Ρώμη με τους Παλαιών Πατρών Γερμανό και Γεωργάκη Μαυρομιχάλη με την εντολή να ζητήσουν τη συνδρομή της παπικής αυλής με αντάλλαγμα ακόμα και αυτήν την ένωση των δύο εκκλησιών! Όμως αφού, μετά από περιπετειώδες ταξίδι περίπου 50 ημερών λόγω θαλασσοταραχής, έφθασαν και οι νέοι αντιπρόσωποι στην Ανκόνα, απαγορεύθηκε και σε αυτούς η έξοδος από την Ανκόνα και φυσικά η μετάβασή τους στη Ρώμη. Η επιρροή του Μέττερνιχ στον πάπα ήταν σαφής.

Σουλτάνος Mahmud II - Μουσείο Πέρα

Η ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ, ΟΙ ΓΕΝΙΤΣΑΡΟΙ ΚΑΙ Ο ΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΣΤΟΛΟΣ

Τις τελευταίες δεκαετίες του 18ου και τις πρώτες του 19ου αιώνα, η παρακμή της οθωμανικής αυτοκρατορίας ήταν πλέον εμφανής. Η αποσύνθεση του Οθωμανικού στρατού καθώς και του σώματος των γενιτσάρων οδήγησαν τον σουλτάνο σε αδυναμία επιβολής δίκαιης και σωστότερης διοίκησης στο εσωτερικό. Αυτή η αδυναμία επέτρεψε σε πολλούς περιφερειακούς κυβερνήτες και γαιοκτήμονες που δυσανασχετούσαν από την παρακμή, πολλές φορές και με τη σύμπραξη των γενιτσάρων, να δημιουργήσουν ημιανεξάρτητες ηγεμονίες στις επαρχίες. Αυτοί ήταν ο Μοχάμεντ Άλη στην Αίγυπτο, ο Αλή-πασάς στην Ήπειρο, οι Καραοσμάνογλου στην Ανατολία και ο Οσμάν Πασβάνογλου στην περιοχή του Βιδινίου της Βουλγαρίας.

Οι γενίτσαροι (γενί-τσερί, δηλαδή οι νέοι στρατιώτες που φρόντιζαν για την υπεράσπιση της εξουσίας και κυρίως της θρησκευτικής) ήταν ανέκαθεν ένα μεγάλο πρόβλημα για την οθωμανική αυτοκρατορία. Ξεφεύγοντας από τα στρατιωτικά τους καθήκοντα πουλούσαν προστασία στους φιλήσυχους οικογενειάρχες και εκμίσθωναν τις υπηρεσίες τους στους Ευρωπαίους πρεσβευτές και σε κάθε πλούσιο Τούρκο που μπορούσε να καλύψει τους μισθούς τους. Το κύριο μέσο πίεσης ήταν ότι αυτοί ήταν υπεύθυνοι για την κατάσβεση των πυρκαγιών. Στην πυκνοκατοικημένη Κωνσταντινούπολη, με τα κυρίως ξύλινα οικοδομήματα, η ζώνη πυρόσβεσης απαιτούσε και γκρέμισμα οικιών. Οι γενίτσαροι προκαλούσαν πυρκαγιές και στη συνέχεια γκρέμιζαν γύρω από την εστία τα σπίτια όσων δεν τους πλήρωναν για τη διατήρησή τους. Αυτή η έκρυθμη κατάσταση έφερε τον Φεβρουάριο του 1807, επτά αγγλικά πολεμικά πλοία στο λιμάνι της πρωτεύουσας. Αυτή ήταν η πρώτη ξένη απειλή για την οθωμανική κυβέρνηση. Ακολούθησαν ταραχές και χάος όπου πρωτοστάτησαν οι γενίτσαροι. Οι αλλαγές σουλτάνων έφεραν στον θρόνο τον Mahmud II. Αυτός με πολλές μεταρρυθμίσεις προσπάθησε να αντιμετωπίσει τον φεουδαρχικό κατακερματισμό της αυτοκρατορίας ενώ ταυτόχρονα την «γυάλισε» στα μάτια των Ευρωπαίων με την θέσπιση υπουργείων στα ευρωπαϊκά πρότυπα. Κύριος σκοπός του, μετά την εξασφάλιση των συνόρων της αυτοκρατορίας ήταν η κατάργηση του σώματος των γενιτσάρων και η ίδρυση στρατιωτικών σχολών. Παρά τις αλλαγές ο σουλτάνος Mahmud II δεν κατάφερε να εξαλείψει τα αίτια της παρακμής της οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Η οικτρή αποτυχία της στρατιάς του Δράμαλη στα Δερβενάκια τον Ιούλιο του 1822, είχε τη ρίζα της στην εσωτερική κρίση και στην αναρχία που επικρατούσαν τότε στην οθωμανική αυτοκρατορία. Για την αντιμετώπιση της κρίσης, ο σουλτάνος Mahmud II αντικατέστησε στις 19 Οκτωβρίου 1822 τον επικεφαλής των γενιτσάρων Ισμαήλ αγά με τον κουλ-κεχαγιά Χασάν αγά. Η αλλαγή στην ηγεσία των γενιτσάρων σηματοδότησε την αποκοπή τους από την επιρροή των Μπεκτασιτών δερβίσηδων κάτι που προκάλεσε όμως νέα απειθαρχία στις τάξεις τους. Η απόφαση του σουλτάνου για την απαλλαγή του από το σώμα των γενιτσάρων είχε πια ληφθεί οριστικά.

Στην απόφαση του σουλτάνου ήταν όμως αντίθετος ο πανίσχυρος μυστικοσύμβουλος του και σφραγιδοφύλακας του κράτους Χαλέτ εφέντης. Ο σουλτάνος είχε ήδη αποφασίσει επίσης να αναθέσει την καταστολή της Ελληνικής Επανάστασης στον πασά της Αιγύπτου Μοχάμεντ Άλη και να διορίσει σερασκέρη της Πελοποννήσου τον γιό του Ιμπραήμ πασά. Και σε αυτή την απόφαση του σουλτάνου ο Χαλέτ ήταν αντίθετος επειδή ο Μοχάμεντ Άλη δεν του έστελνε πλούσια δώρα. Η λανθασμένη θέση του Χαλέτ και στην αντιμετώπιση του Αλή πασά, αφού υποστήριζε ότι η εξόντωση του σατράπη των Ιωαννίνων θα έφερε και το τέλος της Ελληνικής Επανάστασης, αλλά και η αντίθεσή του στη μη αποστολή Φαναριωτών ηγεμόνων στη Μολδοβλαχία, από τους οποίους είχε σημαντικά έσοδα, οδήγησαν τον σουλτάνο στην απομάκρυνσή του αρχικά στην Προύσα και στη συνέχεια στην εξορία του στο Ικόνιο. Εκεί διέταξε και την εξόντωσή του. Ο θάνατος του Χαλέτ έφερε μεγάλες αλλαγές στο περιβάλλον του σουλτάνου αλλά και στη δημόσια διοίκηση. Επίσης ο Χουρσίτ πασάς που βρισκόταν στη Λάρισα κατηγορούμενος για υπεξαίρεση μέρους της περιουσίας του Αλή πασά, έχασε τον προστάτη του. Αν και μετά την αποτυχία του Δράμαλη φέρεται ότι ετοιμαζόταν για νέα εκστρατεία στην Πελοπόννησο, ο Χουρσίτ αυτοκτόνησε τον Νοέμβριο του 1822. Αντικαταστάτης του ορίστηκε ο τότε βαλής της Βοσνίας Δζελάλ πασάς, ο οποίος ανέλαβε τη «λύτρωση» της Πελοποννήσου. Μετά τους αλληπάλληλους θανάτους και των Σεγίτ-Αλή πασά και Ερίπ πασά, δηλαδή δυο πασάδων που

συμμετείχαν στην εκστρατεία της Πελοποννήσου, προσωρινός σερασκέρης Πελοποννήσου ανάλαβε ο κασάπ-μπασής Χασάν αγάς.

Την ίδια στιγμή στη Βερόνα συνεδρίαζε η Ιερή συμμαχία. Η οθωμανική αυτοκρατορία δεν συμμετείχε. Τις τύχες της θα τις όριζε κυρίως ο τσάρος.

Στην επαναστατημένη ελληνική χερσόνησο, μετά την πτώση του Ναυπλίου, τα υπολείμματα του στρατού του Δράμαλη στην Κόρινθο έπρεπε να προστατευτούν καταφεύγοντας στην Πάτρα. Ο προσωρινός σερασκέρης Πελοποννήσου Χασάν αγάς, εγγυήθηκε την αποζημίωση των ανδρών και την αποστολή τους στην Πάτρα με πλοία. Η άμυνα της Κορίνθου ανατέθηκε στον Τσιρπανλή Χουσεΐν αγά, ο οποίος οχυρώθηκε στον Ακροκόρινθο και ο σερασκέρης μαζί με άλλους πασάδες αποχώρησαν από την Κόρινθο με πλοίο, αφήνοντας τους άνδρες τους στην προκυμαία να περιμένουν τα πλοία από την Πάτρα. Μετά από περίπου πενήντα ημέρες όλοι οι Τούρκοι είχαν αποχωρήσει από την Κόρινθο, ενώ οι Τούρκοι ιππείς που αποχώρησαν από την Κόρινθο από την ξηρά δέχθηκαν επίθεση στο Δερβένι από τους Ζαΐμηδες, τους Πετμεζαίους και τον Σωτήρη Χαραλάμπη. Με μεγάλες απώλειες, όσοι κατάφεραν να διασωθούν, επιβιβάστηκαν σε τουρκικά πλοία που έφτασαν εκεί από την Πάτρα.

Για την προετοιμασία μιας νέας, πιο οργανωμένης εκστρατείας στον Μοριά, ως αντικαταστάτης του Δράμαλη διορίστηκε σερασκέρης και βαλής του Μοριά την 1^η Φεβρουαρίου 1823, ο Μπερκόφτσαλη-Γιουσούφ πασάς. Επίσης δόθηκε διαταγή στον διοικητή της Αδριανούπολης Σελίμ Σαλίχ-πασά να στρατολογήσει δέκα χιλιάδες άνδρες και να μεταβεί στη Λάρισα για την ενίσχυση του νέου σερασκέρη της Ρούμελης Δζελάλ πασά. Ανάλογη διαταγή έλαβε και ο φοβερός και τρομερός διοικητής της Θεσσαλονίκης Αμπού Λουμπούτ πασάς. Τις προετοιμασίες για την εκστρατεία στο Μοριά που σχεδιάζόταν για το 1823, ανέκοψε όμως η πυρπόληση της συνοικίας του Τοπ Χανέ (=σπίτι του κανονιού) στην είσοδο του Βοσπόρου στην Κωνσταντινούπολη. Εκεί βρίσκονταν στρατιωτικές εγκαταστάσεις στρατοπέδων, οπλοστάσιο με αποθήκες στρατιωτικού υλικού, χυτήρια κανονιών και οπλοποιείο. Από την πυρκαγιά καταστράφηκαν χίλια διακόσια κανόνια του στόλου, μεγάλος αριθμός πυρομαχικών καθώς και πολλά σπίτια και τζαμιά. Η φήμες έλεγαν ότι και αυτήν τη φωτιά την έβαλαν οι γενίτσαροι που δεν ήθελαν να πολεμήσουν και προτιμούσαν την ανεξέλεγκτη παραμονή τους στην Κωνσταντινούπολη. Ο σουλτάνος Mahmud II ξεκίνησε αμέσως το έργο της ανοικοδόμησης του νέου οπλοστασίου και των εγκαταστάσεων. Οι γενίτσαροι είχαν πια προγραφεί.

Εκτός από την προετοιμασία των χερσαίων δυνάμεων για την εκστρατεία στον Μοριά, ο σουλτάνος αποφάσισε να χτυπήσει τους Έλληνες ταυτόχρονα και στη θάλασσα. Μετά τον θάνατο του καπουδάν-πασά Καρά-Αλή στη Χίο, νέος καπουδάν-πασάς διορίστηκε ο Κοτζά Μεχμέτ Χιουσρέφ πασάς ή Τοπάλ (=κουτσός). Για να αλλάξει όμως το κλίμα από τις τουρκικές βαρβαρότητες και σφαγές του προηγούμενου χρόνου, ο νέος καπουδάν-πασάς Μεχμέτ Χιουσρέφ διαβεβαίωνε τους Ευρωπαίους διπλωμάτες ότι δεν θα κατέστρεφε τα νησιά. Στόχος του σουλτάνου ήταν να καθυποτάξει τα επαναστατημένα νησιά της Ύδρας, των Σπετσών και των Ψαρών αλλά και τα υπόλοιπα νησιά του αρχιπελάγους. Στις εκκλήσεις για άμεση βοήθεια από την κυβέρνηση για την αντιμετώπιση του μεγάλου κινδύνου, τα τρία ναυτικά νησιά (Ύδρα, Σπέτσες και Ψαρά) για να κινήσουν τα πλοία τους ζήτησαν τις προσόδους του Αιγαίου αλλά και επιπλέον ένα ανάλογο ποσό από κάθε νησί. Το ζήτημα λύθηκε με την αποστολή από τα αιγαιοπελαγίτικα νησιά στην Ύδρα, συναλλαγματικών αξίας τετρακοσίων χιλιάδων γροσίων.

Για να ανταπεξέλθει σε ένα τέτοιο εγχείρημα ο σχετικά «βαρύς» τουρκικός στόλος θα έπρεπε να γίνει ευκίνητος. Ο νέος καπουδάν-πασάς εξόπλισε στόλο που περιλάμβανε πενήντα δύο ελαφρά πλοία, ένα τρίκροτο, τέσσερις φρεγάτες και είκοσι σαλούπες. Στην πρώτη του επιχείρηση, στις 11 Μαΐου 1823, ο Τοπάλ-πασάς απέπλευσε από την Κωνσταντινούπολη με προορισμό την Πελοπόννησο. Στα Μοσχονήσια και στον Τσεσμέ παρέλαβε δέκα χιλιάδες Ασιάτες στρατιώτες. Έξω από τη Χίο και τη Μυτιλήνη ο τουρκικός στόλος ενισχύθηκε με ακόμα δώδεκα αλγερινά πλοία. Στις 25 Μαΐου, ο καπουδάν-πασάς αποβίβασε στην πολιορκούμενη Κάρυστο τέσσερις χιλιάδες γενίτσαρους, πεντακόσιους ιππείς και πολεμικό υλικό. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τη διάλυση του ελληνικού στρατοπέδου των πολιορκητών. Οι γενίτσαροι τους καταδίωξαν σφάζοντας αδιακρίτως ενόπλους και αμάχους. Ο επικεφαλής της πολιορκίας και αρχηγός της Καρυστίας, Νικόλαος Κριεζώτης κατάφερε να διαφύγει στη Σκόπελο. Οι οπλαρχηγοί Ν. Τομαράς και Καμπιώτης σκοτώθηκαν αμυνόμενοι. Ακόμα

δέκα τέσσερα φορτηγά πλοία εφοδίασαν με τρόφιμα και πυρομαχικά τη Χαλκίδα. Μετά από αυτά ο ελληνικός στόλος γύρισε πίσω για να υπερασπιστεί την Ύδρα.

Ο τουρκικός στόλος συνέχισε την πορεία του και εφοδίασε τα κάστρα της Κορώνης, της Μεθώνης και της Πάτρας. Μια μοίρα του έφθασε στη Σούδα. Από τις 6 Ιουνίου μέχρι τα μέσα του Νοεμβρίου ο υπόλοιπος τουρκικός στόλος, που τον αποτελούσαν σαράντα έξι πολεμικά και πολλά φορτηγά πλοία παρέμεινε στον Πατραϊκό, περιμένοντας την κάθοδο των δυνάμεων του Μουσταφά-πασά που φιλοδοξούσε να καταλάβει το Μεσολόγγι.

Ενώ ο τουρκικός στόλος κατέβηκε από το Αιγαίο, πολλά ελαφρά ελληνικά πλοία πλησίασαν στις 12 Ιουνίου τα μικρασιατικά παράλια απ' όπου πήραν πολλά ζώα και αφού αποβίβασαν στρατό στον κόλπο του Τσανταρλί, προχώρησαν σε καταστροφές. Κατάφεραν να απομακρυνθούν από εκεί πριν προλάβουν οι Τούρκοι να κινηθούν εναντίον τους. Ακολούθησαν καθαιρέσεις και αντικαταστάσεις των Τούρκων φρουράρχων του Κουσάντασι (Νέα Έφεσος). Ακολούθησαν και άλλες αλλαγές στη διοίκηση της Χαλκίδας και στη Ρούμελη.

Επειδή όμως ο στρατός του Μουσταφά-πασά αποτελούνταν από ορεσίβιους Αλβανούς Γκέγκηδες που πολεμούσαν μόνο έξι μήνες και τον χειμώνα ξαναγύριζαν στην πατρίδα τους για τους επόμενους έξι μήνες, η πολιορκία του Μεσολογγίου δεν ξεκίνησε. Στις 26 Οκτωβρίου ο Μουσταφά-πασάς δήλωσε ότι δεν θα πολεμήσει και απομακρύνθηκε από το Μεσολόγγι. Μετά από είκοσι ημέρες, ο τουρκικός στόλος απέπλευσε για να χτυπήσει τα Ψαρά. Αλλά αφού πλησίαζε ο χειμώνας ούτε αυτό ήταν εφικτό. Έτσι ο στόλος αφού επέστρεψε στη Μικρά Ασία, το τέλος Νοεμβρίου ξαναγύρισε στην Κωνσταντινούπολη.

Την ίδια στιγμή ο ελληνικός στόλος δεν βρισκόταν στην καλύτερη κατάστασή του. Η έλλειψη χρημάτων για τη μισθοδοσία των στρατιωτών και των πληρωμάτων του στόλου έκανε δύσκολες τις προσπάθειές του. Οι νησιώτες δεν ήταν πρόθυμοι να ξανακινήσουν τα πλοία τους αν δεν αποζημιώνονταν για τις προηγούμενες επιχειρήσεις που είχαν πάρει μέρος με δικά τους έξοδα. Η κατάσταση κινδύνευε να ξεφύγει αφού αναπτύχθηκαν έριδες μεταξύ των Ύδραιων και των Ψαριανών. Η επαναστατημένη Σάμος του Λυκούργου Λογοθέτη, θέλησε να αποτελέσει ανεξάρτητο κράτος και ήρθε σε ρήξη με τα Ψαρά. Υπήρχαν μάλιστα και φωνές που προτιμούσαν την υποταγή στον σουλτάνο. Για την επίλυση του ζητήματος και την οικονομική ενίσχυση του Αγώνα οι Έλληνες άρχισαν να στρέφονται στην Αγγλία για τη σύναψη δανείου. Στο τέλος του 1823 έφθασε στην Ελλάδα ο λόρδος Byron. Ο καπουδάν-πασάς Κοτζά Μεχμέτ Χιουσρέφ ή Τοπάλ-πασάς, επιστρέφοντας με τον στόλο στη βάση του, έχασε την ευκαιρία να έχει επιτυχίες στη θάλασσα.

Γενίτσαροι

Πέτρος Μαυρομιχάλης - Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος

Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΔΙΧΑΣΜΟΣ (1823-1825) Β' ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΣΤΟ ΑΣΤΡΟΣ (29 Μαρτίου - 18 Απριλίου 1823).

Μέσα στη δίνη του εμφύλιου σπαραγμού που ξεκίνησε το 1823, κορυφώθηκε στα μέσα Νοεμβρίου του 1824 και κράτησε μέχρι τον Μάιο του 1825, μια μελανή σελίδα εθνικού διχασμού γράφτηκε στην ελληνική ιστορία. Στην πρώτη φάση της επανάστασης και στον ανταγωνισμό για την ηγεσία της αναπτύχθηκαν κυρίως δυο τάσεις: οι 'Φιλικοί' ή 'Στρατιωτικοί' που αποτελούσαν τη δημοκρατική πολιτική παράταξη και οι 'Κοτζαμπάσηδες του Μοριά' που με τις δημογεροντίες εκπροσωπούσαν την ολιγαρχία. Η άρνηση των κοτζαμπάσηδων στην αποδοχή των προτάσεων του πληρεξουσίου της Φιλικής Εταιρείας στο Μοριά Δημήτριου Υψηλάντη για τον πλήρη έλεγχο από αυτόν τόσο της πολιτικής όσο και της στρατιωτικής ηγεσίας της επανάστασης, δημιούργησε τις πρώτες ρωγμές στη συνοχή της. Μετά την συντριβή του πασά της Δράμας Μαχμούτ, του επονομαζόμενου Δράμαλη, στα Δερβενάκια και στο Αγιονόρι τον Ιούλιο του 1822, η κυβέρνηση που είχε προκύψει από την Α' Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (Πιάδα), ουσιαστικά ελεγχόταν από τους Πελοποννήσιους προκρίτους και τους νησιώτες караβοκύρηδες που δεν συμμετείχαν στην 'Πελοποννησιακή Γερουσία'. Οι 'Φιλικοί' παραμερίστηκαν από την πολιτική εξουσία. Όμως αυτή η κυβέρνηση των κοτζαμπάσηδων, έχασε την αξιοπιστία της αφού μπροστά στον προελαύνοντα εχθρό, τα μέλη της πανικόβλητα κατέφυγαν στα πλοία αντί να κάνουν κάτι για την αντιμετώπιση της κατάστασης. Αντίθετα οι 'Φιλικοί' οπλαρχηγοί, ο Κολοκοτρώνης, ο Πλαπούτας, ο Νικήτας Σταματελόπουλος, ο Τσόκρης κ.α. μαζί με τον Δημήτριο Υψηλάντη και την 'Πελοποννησιακή Γερουσία', επειδή εκείνη την κρίσιμη ώρα είχαν πρωτοστατήσει στην συντριβή του μεγάλου τουρκικού εκστρατευτικού σώματος και στη σωτηρία της επανάστασης, απολάμβαναν της εμπιστοσύνης του απλού λαού και είχαν εξελιχθεί σε δυναμικό πόλο διεκδίκησης της εξουσίας.

Μέσα σε αυτό το κλίμα, η κυβέρνηση, καθώς πλησίαζε το τέλος της θητείας της, με έγγραφό της στις 9 Νοεμβρίου 1822 προκήρυξε εκλογές σε όλες τις επαρχίες για την εκλογή πληρεξουσίων. Ταυτόχρονα η 'Πελοποννησιακή Γερουσία', υπό την ηγεσία του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη και σε συνεργασία με τον Κολοκοτρώνη, προκήρυξε και αυτή εκλογές με χωριστό έγγραφο που απέστειλε στις επαρχίες. Η πολιτική αντιπαράθεση ήταν τόσο έντονη, ώστε στις αρχές Ιανουαρίου 1823 οι πληρεξούσιοι που επηρεάζονταν από τους 'Φιλικούς' οπλαρχηγούς και την 'Πελοποννησιακή Γερουσία' βρισκόνταν στο Ναύπλιο και οι υπόλοιποι πληρεξούσιοι της κυβέρνησης, των 'Κοτζαμπάσηδων' και των νησιωτών, στο Άστρος. Τότε, ο νεαρός γιος του Κολοκοτρώνη Γενναίος, φανατικός αντικυβερνητικός μαζί με τον ανιψιό του Κολοκοτρώνη και φρούραρχο του Ναυπλίου Δημήτριο Πλαπούτα-Κολιόπουλο, αποφάσισαν να εκκαθαρίσουν την πόλη από τους κυβερνητικούς στρατιώτες του 'τακτικού' που βρισκόνταν εκεί υπό τη διοίκηση του Ιταλού φιλέλληνα Obrist Gouvenati. Με αφορμή έναν διαπληκτισμό μεταξύ των ανδρών του Γενναίου με τους κυβερνητικούς στρατιώτες, ο Γενναίος τους επιτέθηκε μέσα στους δρόμους του Ναυπλίου. Στη συμπλοκή σκοτώθηκαν τέσσερις και τραυματίστηκαν επτά 'τακτικοί' στρατιώτες. Ο φρούραρχος της Ακροναυπλίας Δημήτριος Πλαπούτας, διέταξε και πέτυχε την άμεση αποχώρηση του τακτικού του Gouvenati από το Ναύπλιο. Και αυτό το επεισόδιο αποθάρρυνε την προσέλευση των κυβερνητικών πληρεξουσίων στην πόλη που 'ανήκε' στον αντίπαλό τους. Με την πρόφαση την εξομάλυνση την κατάστασης πήγαν στο Άστρος ως διαπραγματευτές από το στρατόπεδο των 'Φιλικών', ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, ο Παπαφλέσσας και ο Αναγνωσταράς. Οι διαπραγματευτές όμως πείστηκαν από τα επιχειρήματα των αντιπάλων τους και παρέμειναν στο Άστρος. Φυσικά με σημαντικά οφέλη, αφού τοποθετήθηκαν σε κυβερνητικά πόστα. Στις αρχές Μαρτίου του 1823, οι δύο παρατάξεις, των 'Κοτζαμπάσηδων' και των 'Φιλικών' ή 'Στρατιωτικών' του Κολοκοτρώνη, είχαν στρατοπεδεύσει ένοπλες στις περιοχές γύρω από το Άστρος, με ένα μικρό ρυάκι, τον Τάνο, να τις χωρίζει. Τελικά, η Β' Εθνοσυνέλευση έγινε στο Άστρος Κυνουρίας και εκεί πρέπει να αναζητηθεί η απαρχή του διχασμού. Συγκεκριμένα:

Η Β' Εθνοσυνέλευση έγινε από τις 29 Μαρτίου μέχρι τις 18 Απριλίου 1823. Εκεί εκτός των 'Φιλικών' του Κολοκοτρώνη και του Δ. Υψηλάντη και των 'Κοτζαμπάσηδων του Μοριά' εμφανίστηκε και μια τρίτη παράταξη, αυτή των 'Υδραίων караβοκύρηδων' που συνεργάζονταν με τους Ρουμελιώτες. 'Κοτζαμπάσηδες' και 'Υδραίοι' είχαν την απόλυτη πλειοψηφία στην εθνοσυνέλευση με δύναμη 150

πληρεξουσίων. Πρόεδρος της συνέλευσης εκλέχθηκε ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, αντιπρόεδρος ο Θεόδωρος Βρεσθένης και αρχιγραμματέας ο Θεόδωρος Νέγρης. Στις 13 Απριλίου, αναθεωρήθηκε το «Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος», το σύνταγμα το οποίο είχε ψηφιστεί την 1η Ιανουαρίου 1822 από την Α' Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου και το νέο Σύνταγμα, για να θεωρηθεί συνέχεια του προηγούμενου, ονομάστηκε «**Νόμος της Επιδαύρου**». Μεταξύ των άλλων έδινε και το δικαίωμα της ιδιοκτησίας σε όλα τα άτομα που βρίσκονταν στην Ελλάδα, χωρίς περιορισμό στην ιθαγένειά τους. Κατά τη συνέλευση αποφασίστηκε να καταργηθούν οι τοπικοί οργανισμοί, η Πελοποννησιακή Γερουσία, ο Οργανισμός της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος, και ο Οργανισμός της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος (ο Άρειος Πάγος του Θεόδωρου Νέγρη) ώστε να υπάρχει ένα μόνο κέντρο εξουσίας και συντονισμού. Αυτό ήταν το 'Εκτελεστικό' που ήταν πενταμελές και κατά τους τύπους υπάγονταν στο άλλο σώμα, το Βουλευτικό, τις αποφάσεις του οποίου όφειλε να εκτελεί.

Πρόεδρος του Εκτελεστικού ήταν ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης και μέλη οι: Ανδρέας Ζαΐμης, Σωτήρης Χαραλάμπης και Ανδρέας Μεταξάς. Η θέση του αντιπρόεδρου έμεινε κενή. Πρόεδρος του Βουλευτικού είχε διοριστεί ο Ιωάννης Ορλάνδος. Αρχιγραμματέας του Εκτελεστικού ήταν ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Από τις 26 Απριλίου, με πολλές αντιδράσεις και πυροσβεστική επέμβαση του Κολοκοτρώνη, άρχισαν να τοποθετούνται υποργοί της κυβέρνησης. Από τις 27 Απριλίου μέχρι και τα μέσα Ιουνίου στα επτά υπουργεία διορίστηκαν από το Εκτελεστικό οι υπουργοί:

- Γρηγόριος Δικαίος - Παπαφλέσας: εσωτερικών
- Αναγνώστης Σπηλιωτάκης: της Οικονομίας
- Επίσκοπος Ανδρούσης Ιωσήφ: της Θρησκείας
- Γεώργιος Αινιάν: της Αστυνομίας
- Διονύσιος Μούρτζινος, Χριστόφορος Περραιβός & Αναγνώστης Παπαγεωργίου: των Πολεμικών
- Γεώργιος Κιβωτός, Ιωάννης Λαζάρου & Ιωάννης Καλημέρης: του Ναυτικού
- Γεώργιος Μπάριμπογλης: του Δικαίου

Για την εξεύρεση πόρων η Β' Εθνοσυνέλευση περιέλαβε στο άρθρο λε' του 'Νόμου της Επιδαύρου' ειδική διάταξη, η οποία όριζε ότι: 'το Βουλευτικόν αποφασίζει περί δανείων με την εγγύησιν του έθνους λαμβανομένων'. Μια απόφαση της συνέλευσης, που έπαιξε ρόλο στο διχασμό, ήταν η κατάργηση της αρχιστρατηγίας και ο ταυτόχρονος διορισμός πενήντα στρατηγών, κάτι που ουσιαστικά αποδυνάμωνε τη θέση του Κολοκοτρώνη και έδινε ερείσματα στους 'Κυβερνητικούς' που σκόπευαν να διασπάσουν το μέτωπο των οπλαρχηγών. Ταυτόχρονα έγινε προσπάθεια για τον καταρτισμό του προϋπολογισμού του νέου Κράτους και λόγω των διασυνδέσεων του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου με Άγγλους τραπεζίτες, ξεκίνησαν οι διαδικασίες αναζήτησης δανείου για τις ανάγκες της συνέχισης του Αγώνα από την αγορά του Λονδίνου, με υποθήκη τα 'εθνικά κτήματα'. Σημαντική επίσης ήταν η επαναδιακήρυξη της 'Εθνικής Ανεξαρτησίας' και η απόφαση για τη συνέχιση της Επανάστασης με κάθε θυσία:

«Τρίτον ήδη χρόνον διαρκεί ο υπέρ ανεξαρτησίας εθνικός των Ελλήνων πόλεμος και ο τύραννος ούτε κατά γην ούτε κατά θάλασσαν ηνδοκίμησεν. Ενώ δε αι τυραννοκτόνοι χείρες των Ελλήνων έπεμψαν μυριάδας Τούρκους εις άδου, και φρούρια απέκτησαν, και την επικράτειαν εξησφάλισαν, ο δε κρότος των ημετέρων όπλων, αντηχήσας, διετάραξε το Βυζάντιον, ευτύχησε το έθνος να διακηρύξη εν Επιδαύρω κατά πρώτον ως έθνος, την ανεξαρτησίαν του, να νομοθετήσει και εθνικήν να καταστήση διοίκησιν».

Αφού όμως οι αποφάσεις της εθνοσυνέλευσης αγνοούσαν και αποδυνάμωναν τους 'Φιλικούς', θεωρήθηκαν ως ανοιχτή πρόκληση για τους οπλαρχηγούς και τους υπόλοιπους αγωνιστές, δηλαδή από την παράταξη των Κολοκοτρωναίων, τον Δημήτριο Ύψηλάντη, τον Φαναριώτη Θεόδωρο Νέγρη, την οικογένεια των Δεληγιανναίων προκρίτων της Καρύταινας αλλά και τον πρόκριτο της Ηλείας Γεώργιο Σισίνη κ.α. που είχαν αποκλειστεί από όλα τα αξιώματα και ένιωθαν να χάνουν έδαφος. Κατά τη διάρκεια ακόμα των εργασιών της εθνοσυνέλευσης ξεκίνησαν οι έριδες και οι φονικοί εμφύλιοι διαπληκτισμοί. Ο Κολοκοτρώνης στα απομνημονεύματά του αναφέρει ότι στη συνέλευση οι κυβερνητικοί:

«...εψήφισαν να εκποιήσουν την γήν, με σκοπόν να βγάλουν ότι είχαν εξοδεύσει, όσα ήθελαν, και να αποζημιωθούν εις γην και να αφήσουν τον λαόν γυμνόν και από αυτήν την ελπίδα της γης. Τότε ο λαός εγύρισε με την γνώμην την εδική μου...»

Μετά τη γενική κατακραυγή, το άρθρο για την εκποίηση των εθνικών κτημάτων αφαιρέθηκε. Και αφού η συνέλευση τελείωνε, ο Κολοκοτρώνης που μαζί με τους άλλους οπλαρχηγούς παρίσταται ως παρατηρητής, μετά από απαίτηση του Ζαΐμη, προσυπόγραψε την προκήρυξη και ταυτόχρονα προσπάθησε και κατάφερε να αποτρέψει τις προσπάθειες για την ανατροπή της κυβέρνησης από τους δημοκρατικούς, πολιτικούς και στρατιωτικούς, φίλους του. Σε αυτή την απόφαση του Κολοκοτρώνη ενδεχομένως έπαιξε ρόλο και η διαφαινόμενη ανάθεση σε αυτόν της αντιπροεδρίας του Εκτελεστικού που δεν είχε καλυφθεί.

... «Με προσκάλεσαν να υπάγω. Επήγα εις ένα περιβόλι, όπου έκαμιναν τη Συνέλευσιν και άρχισα να τους είπω: “Σεβαστή Συνέλευσις, δεν είναι καλά αυτά τα ψηφίσματα οπου εκάματε, να είναι τόσο πολλοί βουλευταί και τόσο πολλοί στρατηγοί, διατί θα μας φέρουν τόσα έξοδα και τόσαις ζημίαις, διότι το έθνος μας είναι πτωχό και δεν ημπορεί να πληρώση τόσους πολιτικούς και πολεμικούς ανωφελείς”. Ο Ζαΐμης εσηκώθηκε τότε και λέγει: “Κολοκοτρώνη! Κολοκοτρώνη! εις το χέρι σου στέκεται να χαθή η Ελλάς, ή να ελευθερωθή αν ενωθής μαζί μας”. Τον ερώτησα τρεις φοραίς: “Εγώ, κυρ Ανδρέα;” με απεκρίθηκε: “Εσύ!” Έτσι επήγα και εγώ και υπόγραψα, λέγοντας: “Ας όψεσθε δια εκείνα οπου θα ακολουθήσουν κακά εις την Πατρίδα μας δια την πολυαρχία»...

Αυτή η συναινετική στάση του Κολοκοτρώνη, ξάφνιασε και έφερε απογοήτευση και δυσαρέσκεια στους οπλαρχηγούς φίλους του. Μέσα σ' αυτό το κλίμα εντάσεων και διχονοιών, το Εκτελεστικό προσπαθώντας να ισχυροποιήσει τη θέση του αναζητώντας πόρους, με την παραίνεση του Μαυροκορδάτου και το νόμο 24 της 11ης Μαΐου 1823, αποφάσισε να απευθυνθεί στην αγγλική αγορά για δανεισμό. Η εποχή ήταν κατάλληλη. Η συγκέντρωση πλούτου στις αγγλικές τράπεζες εκείνη την περίοδο της αποικιοκρατίας είχε 'ρίξει' τα επιτόκια και οι κεφαλαιούχοι του Λονδίνου προσπαθούσαν να βρουν υψηλά επιτόκια ακόμα και σε επισφαλείς επενδύσεις. Έτσι είχαν αρχίσει να δανείζουν ακόμα και επαναστατημένες χώρες όπως το Περού, η Βραζιλία, η Χιλή, η Αργεντινή κ.α. που πάσχιζαν για την αναγνώριση της ανεξαρτησίας τους και η κίνηση του Μαυροκορδάτου ήταν εντελώς εναρμονισμένη με τις κινήσεις των κεφαλαιούχων και των τραπεζιτών του Λονδίνου.

Τις ίδιες ημέρες, με πρωτοβουλία του αποκλεισμένου από τα κυβερνητικά αξιώματα Θεόδωρου Νέγρη, σχεδόν όλοι οι δυσαρεστημένοι 'Φιλικοί' δημοκρατικοί οπλαρχηγοί του στρατιωτικού σώματος, της φατρίας του Κολοκοτρώνη, όπως ο Ασημάκης Φωτήλας, ο Νικήτας Σταματελόπουλος, ο Δημήτριος Πλαπούτας-Κολιόπουλος, ο Δημήτριος Τσόκρης, ο Γεώργιος Σισίνης, ο Χαράλαμπος Περούκας, οι Καπετανάκηδες, ο Παναγιώτης Κεφάλας αλλά και οι Δημήτριος Υψηλάντης και Οδυσσέας Ανδρούτσος, συναντήθηκαν στις 18 Μαΐου, με τα ένοπλα τμήματά τους, στο χωριό Σιλίμνα, κοντά στην Τρίπολη. Εκεί, όλοι μαζί ορκίστηκαν «ενώπιον της εικόνας του Χριστού» απείθεια στη νέα κυβέρνηση και ότι θα αγωνιστούν ενωμένοι. Επίσης αποφάσισαν να συγκεντρώσουν αντιπροσώπους από όλες τις επαρχίες, με σκοπό να γίνει μια άλλη εθνοσυνέλευση με άλλους συσχετισμούς δυνάμεων και να οργανωθεί στρατιωτικά η επανάσταση. Αυτή η σύμπληξη συμμαχίας των αντικυβερνητικών δυνάμεων θα είχε σαν αποτέλεσμα την αποσταθεροποίηση της κυβέρνησης που είχε προκύψει, πριν από λίγες ημέρες.

Όμως, μόλις δυο ημέρες μετά τη συγκέντρωση στη Σιλίμνα, στις 20 Μαΐου, ο Κολοκοτρώνης πήγε στην Τριπολιτσά και συμφιλιώθηκε με τους ανταγωνιστές του στην Καρύταινα, Δεληγιανναίους. Για την επιβεβαίωση αυτής της συμμαχίας μάλιστα, συμφώνησαν να συμπεθερέψουν, αρραβωνιάζοντας τον 12χρονο γιο του Κολοκοτρώνη, Κολίνο, με την 6χρονη κόρη του Κανέλλου Δεληγιάννη, Μαρία. Τότε ο Κολοκοτρώνης ειδοποίησε τον Νικήτα, τον Πλαπούτα, τον Ασημάκη Φωτήλα και το Θεόδωρο Νέγρη να κρατήσουν μυστικές τις αποφάσεις της συγκέντρωσης της Σιλίμνας.

Την ίδια στιγμή, η κυβέρνηση προσπαθώντας να προσεταιρισθεί αντιπάλους με σκοπό τη διάσπαση του αντικυβερνητικού στρατοπέδου και αφού νωρίτερα ο Κολοκοτρώνης είχε αρνηθεί επίμονα να παραδώσει στην κυβέρνηση τα κάστρα του Ναυπλίου που είχε καταλάβει, με την πρόφαση ότι θα τα παραδώσει μόνο σε εθνοσυνέλευση καθώς αυτά ανήκουν στο Έθνος και όχι σε κάποια «προσωρινή» κυβέρνηση, αυτή φοβούμενη τις αντιδράσεις αποφάσισε να διασπάσει το μέτωπο που είχε συμπληχθεί εναντίον της, δίνοντας τη θέση του φρουράρχου του Ναυπλίου στον πρωτότοκο γιο του Κολοκοτρώνη,

Πάνο. Τη θέση αυτή μέχρι τότε κατείχε ο ανιψιός του Κολοκοτρώνη, Δημήτριος Πλαπούτας-Κολιόπουλος από την Καρύταινα. Σαν μια τελευταία πράξη σωτηρίας της κυβέρνησης και με τη μεσολάβηση του συμπέθερού του πια, Αναγνώστη Δεληγιάννη, ο Κολοκοτρώνης για να 'παύση πάσα διαίρεσις' αλλά και με εκβιαστικά επιχειρήματα δέχθηκε τη θέση του αντιπροέδρου στο Εκτελεστικό. Η επίσημη εκλογή του στην αντιπροεδρία έγινε στις 27 Μαΐου. Όλες οι άλλες κυβερνητικές θέσεις δόθηκαν στους ανθρώπους των 'Κοτζαμπάσηδων' και οι 'Φιλικοί' έμειναν απλοί παρατηρητές των εξελίξεων. Φυσικά η προσχώρηση του Κολοκοτρώνη στο κυβερνητικό κόμμα θεωρήθηκε ιδιοτελής και αποδοκιμάστηκε από τους περισσότερους, μέχρι πριν λίγες ημέρες, συντρόφους του. Ο συμβιβασμός αυτός όμως, έστρεψε κατά του Κολοκοτρώνη τον Πλαπούτα, τον Νικήτα Σταματελόπουλο και όλους τους υπόλοιπους σημαντικούς οπλαρχηγούς και προκρίτους που είχαν δώσει τον όρκο στην Σιλίμνα και τώρα έβλεπαν να ματαιώνονται τα αντικυβερνητικά τους σχέδια.

Το Εκτελεστικό στις 20 Μαΐου 1823, εξουσιοδότησε μια επιτροπή που απαρτιζόταν από τον πρόεδρο του Βουλευτικού και γαμπρό του Λάζαρου Κουντουριώτη, Ιωάννη Ορλάνδο, δυο ανθρώπους του Μαυροκορδάτου, τον Ιωάννη Ζαΐμη και τον Ανδρέα Λουριώτη και γραμματέα της επιτροπής τον Αναστάσιο Πολυζωΐδη να μεταβεί στο Λονδίνο και να συνάψει δάνειο 4.000.000 ισπανικών ταλήρων. Φυσικά, ο Ορλάνδος παραιτήθηκε τότε από τη θέση του προέδρου του Βουλευτικού. Λόγω όμως της έλλειψης χρημάτων για τα έξοδα του ταξιδιού, η επιτροπή καθυστέρησε να αναχωρήσει. Αυτό τελικά, σύμφωνα με τον Ανδρέα Μ. Ανδρεάδη φαίνεται ότι ευνόησε την όλη υπόθεση του δανείου:

... "Αλλ' όμως η βραδύτης αυτή υπήρξεν υπό πολλάς επόψεις ευτυχής. Πρώτον το έδαφος είχε προπαρασκευασθή καταλλήλως υπό του Blaquièrre, όστις δια του "Report of the present state of the Greek federation", υποβληθέντος τη 23η Σεπτεμβρίου εις την Greek Committee, είχε ζωγραφίση δια ροδίνων χρωμάτων τα εν Ελλάδι και διαθέση λίαν ευνοϊκώς την κοινήν γνώμην. Δεύτερον η Αγγλία διήρχετο τότε ένα εκ των κερδοσκοπικών εκείνων πυρετών, οίτινες περιοδικώς αναφαινόμενοι ωθούσι τον κόσμον του Αστεως εις τας μάλλον επισφαλείς επιχειρήσεις"....

Ανδρέας Μιχ. Ανδρεάδης, (1876-1935), "Ιστορία των εθνικών δανείων υπό Ανδρ. Μιχ. Ανδρεάδου", Σελ. 15, Τυπογραφείον "Εστία", Εν Αθήναις 1904.

Στις 7 Ιουνίου 1823, μετά από ένα επεισόδιο του Παναγιώτη Κεφάλια και του Χριστόδουλου Καπετανάκη σε βάρος του Κολοκοτρώνη, αυτός υπέβαλε την παραίτησή του. Η παραίτηση του Κολοκοτρώνη από την αντιπροεδρία του Εκτελεστικού δεν έγινε δεκτή αλλά τελικά το επεισόδιο οδήγησε στην απομάκρυνση από την Τριπολιτσά του Χριστόδουλου Καπετανάκη. Αυτός στις 11 Ιουνίου απευθυνόμενος στον υπουργό της αστυνομίας Γεώργιο Αινιάν, αναφέρει:

« ...Το ότι ωμίλησα ατομικώς, σφάλμα δεν το γνωρίζω, επειδή και το να ομιλή τινας ή να γράφη κατά τινος μέλους της Διοικήσεως... Αυτάς τας ανταμοιβάς με κάμνουν ένεκα των μεγάλων μου εξόδων, οπού έχω εις την πατρίδα μεταξύ δύο ήμισυ χρόνους και ένεκα των θυσιών οπού έχάθησαν έξη άνθρωποι από την οικογένειάν μου... Με θλίβει όμως οπού οι καλώς αριστεύσαντες μισώνται και αποβάλλονται, και οι κακώς βραβεύονται. Βλέπω άλλων ουτιδανών σφάλματα μεγάλα οπού κάμνουν εις την Διοίκησιν και ούτοι βραβεύονται, και εγώ με χωρίς να σφάλλω να εξορίζωμαι... με λυπεί πολύ οπού η Διοίκησις δεν προβλέπει τας διχονοίας, τους εμφυλίους πολέμους, οπού προχωρούν επανξάνουσαι καθ' όλην την Πελοπόννησον και Σπάρτην, ποία ψυχή και ποία καρδιά λοιπόν υπομένει να βλέπη τοιαύτα και να μην ομιλή... ».

Αυτό που καταγγέλλει ο Καπετανάκης είναι σαφές. Όλοι, άλλος λίγο, άλλος πολύ, απέβλεπαν στην προώθηση των συμφερόντων τους και προβλέπει σαφώς διχονοίες και εμφυλίους πολέμους... Εμφύλιες πολεμικές συγκρούσεις ξεσπούσαν με κάθε ευκαιρία. Η πόλωση αλλά και η διάσπαση των στρατιωτικών δυνάμεων είχε σαν αποτέλεσμα και την αποτυχία μιας εκστρατείας για την πολιορκία της Πάτρας, αφού ο Κολοκοτρώνης αδιαφόρησε στις εκκλήσεις βοήθειας του Ανδρέα Ζαΐμη. Τότε έγινε γνωστή και η συγκέντρωση της Σιλίμνας, κάτι που οδήγησε στην αποκήρυξη του Θεόδωρου Νέγρη. Εκεί ακριβώς κορυφώθηκε η αντίθεση του Κολοκοτρώνη με τον Μαυροκορδάτο. Ο Κολοκοτρώνης, για την κενή θέση του προέδρου του Βουλευτικού προόριζε τον συμπέθερο και εκπρόσωπο του κόμματός

του στην Τριπολιτσά, Αναγνώστη Δεληγιάννη. Στις 10 Ιουλίου, με παρασκηνιακές ενέργειες και με 41 ψήφους υπέρ και 1 κατά, εκλέχθηκε ο Μαυροκορδάτος στη κενή θέση του προέδρου του Βουλευτικού. Την επόμενη ημέρα όμως, ο Μαυροκορδάτος αναλογιζόμενος την αντίδραση του Εκτελεστικού αλλά κυρίως του Κολοκοτρώνη που μόλις είχε επιστρέψει στην Τριπολιτσά, με επιστολή του αναγκάστηκε να μην αποδεχθεί το αξίωμα λέγοντας ότι *‘στοχάζεται επιβλαβές το τοιούτον’*. Μετά όμως από την τρίτη πρόσκληση του Βουλευτικού και παρά τις έντονες αντιρρήσεις του Κολοκοτρώνη, αποδέχθηκε την προεδρία. Στις 14 Ιουλίου ο Μαυροκορδάτος συναντήθηκε με τον Κολοκοτρώνη. Για αυτή την συνάντηση στο σπίτι του Κολοκοτρώνη στην Τριπολιτσά, ο «γέρος του Μοριά» γράφει:

« ...Μπαίνοντας ο Μαυροκορδάτος ήλθε και ο Αναγνώστης. Εκάτσαμε οι τρεις, και εκλείσαμε την πόρτα και αρχίησα να ειπώ τον Μαυροκορδάτου: ‘Διατί να κάμης αυτό;’ Αυτός αρχίησε να μου απολογηθή με τα γέλια τα συνηθισμένα, και μου λέγει ότι: ‘Είναι συμφερότερον δια το έθνος το Βουλευτικό παρά το Εκτελεστικό’. ‘Σου λέγω τούτο, κύριε Μαυροκορδάτε, ότι εσυναναστράφημεν σαράντα ημέρας εις το Εκτελεστικό, και δεν ημπορώ... σου λέγω, μη καθήσης πρόεδρος, διότι έρχομαι και σε διώχνω με τα λεμόνια, με την βελάδα που ήλθες’. Και εβγήκα εις σουλάτσο. Ο κυρ Αναγνώστης, όπου έμεινε οπίσω, του είπε: ‘Έντεσα εγώ και εγλύτωσες, ειμή θα σε εσκότωνε’ και έριξε το φαρμάκι του και αυτός. Την ίδια νύκτα επήρε τα πλυμένα του ο Μαυροκορδάτος και επέρασε στο Κρανίδι και έπειτα εις την Ύδραν... ».

Θ. Κολοκοτρώνη – ΑΠΑΝΤΑ (απομνημονεύματα – δίκη. Σελ. 344,)
 Γ. Μέρμηγκας - Ιστορικές Εκδόσεις 1821

Ο Μαυροκορδάτος έφυγε από την Τριπολιτσά στις 27 Ιουλίου για την Ύδρα, όπου παρέμεινε μέχρι τις 20 Νοεμβρίου, φιλοξενούμενος στο σπίτι του γαμπρού των Κουντουριώτηδων, Ιωάννη Ορλάνδου. Αν και η παραίτηση του Κολοκοτρώνη δεν έγινε δεκτή, το Εκτελεστικό μεταφέρθηκε στις 11 Ιουλίου από το Κλημέντι στο Σοφικό. Αλλά και το Βουλευτικό, επειδή το περιβάλλον της Τριπολιτσάς ήταν εχθρικό, στις 25 Ιουλίου μεταφέρθηκε στη Σαλαμίνα, όπου στο τέλος Ιουλίου έφθασε και το Εκτελεστικό. Οι μετακομίσεις όμως δυσχέραναν την λειτουργία των δύο σωμάτων αφού οι παραστάτες δεν μπορούσαν να ανταποκριθούν στα έξοδα της διαβίωσής τους μακριά από τους τόπους τους και παρέμειναν στην Τριπολιτσά. Όμως οι αντιθέσεις των δύο σωμάτων κορυφώθηκαν στη Σαλαμίνα με συνέπεια στις 26 Σεπτεμβρίου, το Εκτελεστικό να ορίσει σαν έδρα του το Ναύπλιο. Εκεί βέβαια ελεγχόταν αποκλειστικά από τον Κολοκοτρώνη και τους “στρατιωτικούς”. Το Βουλευτικό παρέμεινε στη Σαλαμίνα μέχρι τις 17 Οκτωβρίου όταν και μετακόμισε στο Άργος. Τα δύο σώματα ευρίσκονταν σε διαρκή αντίθεση. Το Εκτελεστικό των Μωραϊτών ελεγχόταν από τον Κολοκοτρώνη και το Βουλευτικό ελεγχόταν από τους “πολιτικούς” και κυρίως τον Μαυροκορδάτο, ενώ σταδιακά χάρις σ’ αυτόν, προσεταιριζόταν τους Στερεοελλαδίτες και τους Νησιώτες. Στις 11 Οκτωβρίου 1823, παραιτήθηκε ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης από τη θέση του αντιπροέδρου του Εκτελεστικού.

Αυτή την εποχή, το Εκτελεστικό έστειλε στην Ινδία τον πολυπράγμονα Ζακυνθινό ναυτικό, συγγραφέα και διεθνή τυχοδιώκτη Νικόλα Κεφαλά, ως εκπρόσωπο της ελληνικής Διοίκησης με σκοπό τη διενέργεια εράνου υπέρ της ελληνικής Επανάστασης. Για το σκοπό αυτό, ο καπετάν Κεφαλάς στα τέλη του 1823 συνέστησε την Φιλελληνική Εταιρεία της Καλκούτα (*Calcutta μέχρι το 2001 και Kolkata σήμερα*) αποβλέποντας στη συνδρομή κυρίως Περσών αλλά και Κινέζων εμπόρων που συνέρρεαν στο λιμάνι της. Οι πληροφορίες σχετικά με την εξέλιξη του αγώνα στην Ελλάδα έφθαναν στην Καλκούτα με τα εμπορικά πλοία που έρχονταν από την Ευρώπη.

Τελικά ο έρανος απέδωσε 25.380 ρουπίες ή 2.200 λίρες στερλίνες ενώ από αυτές, τις 200 λίρες προσέφερε ο μόλις αφιχθείς τότε εκεί, Άγγλος επίσκοπος της Καλκούτα, Reginald Heber. Το ποσό που συγκεντρώθηκε από τον έρανο, κατέθεσε ο καπετάν Κεφαλάς, μέσω του εμπορικού οίκου των *Fletcher & Co*, στην ελληνική επιτροπή για τα δάνεια στο Λονδίνο, το 1824.

Όμως τελικά, από τις 2.200 λίρες του εράνου της Καλκούτα μόνο οι 1.200 λίρες έφτασαν στην Ελλάδα, ενώ τα υπόλοιπα χρήματα, σύμφωνα με μεταγενέστερες καταγγελίες που υποστηρίχθηκαν κυρίως από τον Γεώργιο Σπανιολάκη, καταχράστηκαν οι Ιωάννης Ορλάνδος και Ανδρέας Λουριώτης μέλη της ελληνικής επιτροπής για τα δάνεια του Λονδίνου!

Τον Νοέμβριο του 1823, τα δύο κυβερνητικά Σώματα δεν συνεργάζονταν πια, αλλά αλληλοκατηγορούνταν για όλα τα θέματα. Αυτές οι αλληλοκατηγορίες δεν σέβονταν κανένα. Κατηγορίες για διοικητικά παραπτώματα για τον πρόεδρο του Εκτελεστικού Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, παύση από μέλος του Εκτελεστικού του Ανδρέα Μεταξά, ανυπόστατες κατηγορίες για οικονομικές και διοικητικές ατασθαλίες για τον υπουργό οικονομικών Δημήτριο Περούκα που μάλιστα έφεραν την καθαίρεσή του, οδήγησαν σε ανοικτή πλέον αντιπαράθεση τα δύο σώματα. Ο Κολοκοτρώνης, στις 25 Νοεμβρίου, απέστειλε ένοπλο τμήμα στο Άργος με επικεφαλής τον Νικήτα Σταματελόπουλο και τον γιό του Πάνο. Εκεί, με απειλές για «γκοβέρνο μιλιτάρε» αν δεν ανακληθεί η καθαίρεση του Μεταξά και βαρύτερες ύβρεις διέκοψαν βίαια την εκεί συνεδρίαση του Βουλευτικού. Έγινε κατάσχεση των πρακτικών και της σφραγίδας της Γραμματείας και ακολούθησε πανικός και άτακτη φυγή των συνέδρων.

Έτσι από τον Δεκέμβριο, οι συνεδριάσεις του Βουλευτικού γίνονταν μυστικά στο Κρανίδι, που βρίσκεται κοντά στην Ύδρα και που ήταν κύριος υποστηρικτής τους αφού εκεί είχαν την υποστήριξη των Νησιωτών και των Στερεοελλαδιτών, εκτός βέβαια της Μπουμπουλίνας που από τις Σπέτσες ήταν σύμμαχος του Κολοκοτρώνη. Τα πρακτικά, τα νόμιμα έγγραφα για το δάνειο και η σφραγίδα, με δολοπλοκίες, είχαν επιστρέψει στο Βουλευτικό κι έτσι η υπόθεση του δανεισμού από τους Άγγλους τραπεζίτες μπορούσε να προχωρήσει και πάλι. Έτσι, με την οικονομική βοήθεια του λόρδου Byron, που δάνεισε στην κυβέρνηση 4.000 λίρες για τα έξοδα των απεσταλμένων της για το ανεύρεση δανείων στο Λονδίνο, στις 17 Οκτωβρίου 1823, ο Ιωάννης Ορλάνδος και ο Ανδρέας Λουριώτης ξεκίνησαν από την Ύδρα για την αγγλική πρωτεύουσα.

Αφού η κατάσταση έφθανε στα άκρα στις 19 Δεκεμβρίου του 1823 το Βουλευτικό από το Κρανίδι καθαίρεσε συνολικά το Εκτελεστικό του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, θεωρώντας το παράνομο! Στις 21 Δεκεμβρίου, δηλαδή μετά από δύο ημέρες, ανακοίνωσε τη σύνθεση του νέου Εκτελεστικού: Γεώργιος Κουντουριώτης πρόεδρος και Παναγιώτης Μπότσης, Ιωάννης Κωλέττης, Ανδρέας Ζαΐμης και Ανδρέας Λόντος μέλη. Ταυτόχρονα ουσιαστικά κήρυξε τον εμφύλιο αφού χαρακτήρισε τους αντιπάλους του ως «εχθρούς της πατρίδας» και «αντάρτες» και καλούσε τον ελληνικό λαό να μην υπακούει στις εντολές τους και να τους καταδιώκει παντού. Το Εκτελεστικό που είχε 'μετακομίσει' στην Τριπολιτσά απάντησε κι αυτό με τον ίδιο τρόπο. Καθαίρεσε το Βουλευτικό και το αντικατέστησε με άλλους, δικούς του βουλευτές. Τους δύο πρώτους μήνες του 1824, δύο Εκτελεστικά και δύο Βουλευτικά αλληλοσπαράσσονταν. Τον Αγώνα τον έσωσε μόνο η αδυναμία της Πύλης να επιτεθεί εναντίον τους.

Αυτή η αδράνεια της Πύλης, εκτός των άλλων, ίσως ενίσχυσε και την ένταση του εμφύλιου διαμάχης. Οι 'κυβερνητικοί' είχαν την στήριξη των νησιωτών εφοπλιστών και κεφαλαιούχων, της πλειονότητας των ρουμελιωτών οπλαρχηγών, των Μωραϊτών γαιοκτημόνων, των Ελλήνων του εξωτερικού και των φιλελλήνων. Αντίθετα οι 'αντικυβερνητικοί', στην προσπάθειά τους για την αποφυγή του εξωτερικού δανεισμού και της κατασπατάλησής του από την κυβέρνηση του Κρανιδίου, είχαν τη στήριξη μόνο των αγροτών και του αγράμματου λαού της υπαίθρου. Η κρίσιμη κατάσταση γινόταν κρισιμότερη από την έλλειψη οικονομικών πόρων. Σύμφωνα με την έκθεση της 12μελούς επιτροπής που είχε ορίσει η Β' Εθνοσυνέλευση στις 12 Απριλίου, ενώ τα προβλεπόμενα έξοδα του πρώτου εξαμήνου του 1823 θα έφθαναν τα 38 εκατομμύρια γρόσια, τα αντίστοιχα έσοδα θα ήταν μόλις 12 εκατομμύρια γρόσια. Έτσι, ούτε η φορολόγηση, τα λύτρα από αιχμαλώτους, τα λάφυρα από τις στρατιωτικές νίκες και ακόμα ο εσωτερικός δανεισμός ή οι εισφορές των πλούσιων Ελλήνων ή φιλελλήνων δεν έφθαναν για να καλύψουν τις τρέχουσες ανάγκες και να κλείσουν τον προϋπολογισμό. Και ακόμα περισσότερο λόγω του διχασμού τα πράγματα ήταν κρίσιμα.

Οι προτροπές προς τους κυβερνητικούς για μια καλύτερη διαχείριση του δημοσίου χρήματος, δεν επαρκούσαν και το κυριότερο δεν γίνονταν πιστευτές από τον λαό. Έτσι η ανάγκη του εξωτερικού δανεισμού ήταν επιτακτική. Και δεν υπήρχαν ούτε τα έξοδα για το απαιτούμενο ταξίδι της επιτροπής στην Αγγλία. Με εντολή του Βουλευτικού οι τρεις 'επίτροποι' πήγαν στην Κεφαλονιά για να συναντήσουν τον Byron και αφ' ενός να πάρουν από αυτόν οδηγίες και συστατικές επιστολές για τη σύναψη του δανείου και αφ' ετέρου δανεικά για να αποπλεύσει ο στόλος.

ΜΙΑ ΠΡΩΤΗ ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΔΑΝΕΙΣΜΟΥ (ΜΥΣΤΙΚΗ ΣΥΝΘΗΚΗ) στο ΠΑΡΙΣΙ

Το 1822 και αφού είχε περάσει περίπου ενάμισι χρόνος από την έναρξη του απελευθερωτικού Αγώνα, τα αποτελέσματα, τόσο στην ξηρά όσο και στη θάλασσα, ήταν ικανοποιητικά. Όμως τα απαιτούμενα έξοδα για έναν τόσο εκτεταμένο αγώνα ήταν μεγάλα και τα έσοδα σχετικά μικρά και βασιζόνταν στα μηδαμινά δημόσια έσοδα, στη λαφυραγωγία και στις συνεισφορές των πλουσίων Ελλήνων. Αυτό όμως όπως ήταν φυσικό δεν μπορούσε να συνεχιστεί. Οι λαφυραγωγούμενοι Τούρκοι αποχωρούσαν και οι γενναϊόδωροι Έλληνες λιγόστευαν.

Για την εξεύρεση πόρων, η κυβέρνηση που είχε προκύψει από την Α' Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου ξεκίνησε τις διαδικασίες να βρει έσοδα από δανεισμό. Και αφού οι προσπάθειες για εσωτερικά, ακόμα και υποχρεωτικά δάνεια από τους «έχοντες» δεν απέδιδαν, άρχισε να στέλνει ανθρώπους της, κυρίως στην Ευρώπη για την εξεύρεση δανειστών και να εξετάζει ακόμα και περιπτώσεις αυτεπάγγελτων χρηματομεσιτών που κατέφθαναν στην Ελλάδα.

Έτσι όταν η τετραμελής πια ελληνική αντιπροσωπεία για το συνέδριο της Βερόνα, βρισκόταν ακόμα στην Ανκόνα, αναμένοντας την απέλασή της από το ιταλικό έδαφος και την επιστροφή στην Ελλάδα, ο Ανδρέας Μεταξάς μετά από σύσκεψη με τον Παλαιών Πατρών Γερμανό αποφάσισε να στείλει τον Jean-Philippe-Paul Jourdain στο Παρίσι για την ανεύρεση εκεί δανείου. Όμως αυτός πριν αναχωρήσει, επιχείρησε να επικοινωνήσει με τον καρδινάλιο Consalvi για να συζητήσουν το ενδεχόμενο μιας συνεργασίας της ελληνικής κυβέρνησης με το τάγμα των Ιωαννιτών ιπποτών. Στις 28 Δεκεμβρίου μάλιστα, έστειλε επιστολή στον Consalvi και του ζήτησε να συναντηθούν επειδή αυτά που επιθυμούσε να συζητήσουν δεν εμπιστευόταν να τα στείλει γραπτώς. Ο Consalvi όμως αρνήθηκε, κυρίως επειδή ο Jourdain ήταν τελείως άγνωστος στο Βατικανό. Την ίδια στιγμή και ο Παλαιών Πατρών Γερμανός, με εντολή της κυβέρνησης, προσπάθησε να φύγει για τη Ρώμη για να συναντηθεί με τον Ποντίφικα και ενδεχομένως να παραμείνει στην παπική αυλή, με στόχο τη σύσφιξη των σχέσεων της ελληνικής κυβέρνησης με τον πάπα και το αίτημα της μεσολάβησής του για μια δανειοδότηση στην ελληνική κυβέρνηση.

Μετά την αναχώρηση του Jourdain για το Παρίσι και τουλάχιστον μέχρι στις 9 Φεβρουαρίου 1823, τα υπόλοιπα τρία μέλη της ελληνικής επιτροπής, εξακολουθούσαν να βρίσκονται στην Ανκόνα προσπαθώντας να επιτύχουν μια συνάντηση με τον πάπα. Τελικά ο Παλαιών Πατρών Γερμανός αν και δεν έγινε δεκτός στην παπική αυλή στη Ρώμη παρέμεινε στην Ιταλία τουλάχιστον για ενάμισι χρόνο, μέχρι το 1824. Εκεί περιδιαβαίνοντας είχε επαφές με σημαίνοντες πολιτικούς, στρατιωτικούς και ιερωμένους της Ελλάδας, με ομογενείς και προύχοντες στην Ιταλία, Βλαχία, Ρωσία και αλλού, με τον Καποδίστρια που βρισκόταν τότε στην Ελβετία, τον μητροπολίτη Ουγγροβλαχίας Ιγνάτιο στην Πίζα και άλλους. Ο Γερμανός επέστρεψε στην Ελλάδα το καλοκαίρι του 1824 και εγκαταστάθηκε στη Γαστούνη, αφού λόγω των συνθηκών δεν μπορούσε να εγκατασταθεί στην έδρα του, στην Πάτρα. Αμέσως μετά την επιστροφή του κι αφού είχε ήδη ξεσπάσει ο πρώτος εμφύλιος έπεσε σε δυσμένεια από την κυβέρνηση Κουντουριώτη και ήρθε σε αντιπαράθεση με τους Ρουμελιώτες του Γιάννη Γκούρα.

Στόχος της αποστολής του Jourdain στο Παρίσι, ήταν η μεσολάβησή του για την εξεύρεση δανείου για τις ανάγκες του αγώνα. Φθάνοντας στο Παρίσι ο Jourdain επιδίωξε και τελικά συνάντησε τον Raoul, δικηγόρο του τάγματος του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ. Του συστήθηκε ως απεσταλμένος της ελληνικής κυβέρνησης, εντεταλμένος για την εξεύρεση δανείου. Το τάγμα, μετά τη σαρωτική επικράτηση του Ναπολέοντα, το 1805 είχε μεταφέρει την έδρα του από τη Μάλτα στην Catania της Σικελίας και αναζητούσε νέα βάση στη Μεσόγειο. Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του Raoul, οι Ιππότες δέχονταν να δανειοδοτήσουν την Ελλάδα με αντάλλαγμα την παραχώρηση σε αυτούς της κυριαρχίας κάποιων νησιών του αρχιπελάγους (Ρόδος, Κάρπαθος, Αστυπάλαια) που δεν είχαν απελευθερωθεί ακόμα, και προσωρινά μέχρι να γίνει αυτό την παραχώρηση της Σχίζας και της Σαπιέντζας στη Μεθώνη και της Σύρου στο Αρχιπέλαγος. Η συμφωνία υπογράφηκε στις 10 Ιουλίου και επικυρώθηκε στις 18 Ιουλίου 1823. Είναι εντυπωσιακοί οι όροι μιας συνθήκης που βέβαια δεν υπογράφηκε ποτέ από την ελληνική κυβέρνηση:

ΜΥΣΤΙΚΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΑΡΧΟΥ ΤΑΓΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΤΗΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΡΙΝΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΤΗΣ ΥΔΡΑΣ

• **Άρθρο 1^ο.** Το κυρίαρχο τάγμα του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ αναγνωρίζει την ανεξαρτησία του Ελληνικού έθνους.

• **Άρθρο 2^ο.** Θα υπάρξει διαρκής συμμαχία, επιθετική και αμυντική, μεταξύ του κυρίαρχου τάγματος του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ και του ελληνικού έθνους, σε κάθε περίπτωση ή αν κάποιο από τα συμβαλλόμενα μέρη βρισκόταν ή επρόκειτο να βρεθεί σε πόλεμο με τους Μουσουλμάνους.

• **Άρθρο 3^ο.** Τα δύο συμβαλλόμενα μέρη αναλαμβάνουν να αλληλοβοηθούνται με κάθε τρόπο στην επίτευξη της κοινής υπόθεσης.

• **Άρθρο 4^ο.** Επίσης υποχρεούνται να μην συνθηκολογούν με τους εχθρούς της Χριστιανοσύνης, εκτός εγκεκριμένων μεταξύ τους περιπτώσεων και μετά από αμοιβαία συμφωνία.

• **Άρθρο 5^ο.** Τα δύο υψηλά συμβαλλόμενα μέρη εγγυώνται αμοιβαία την ακεραιότητα της υφιστάμενης επικράτειάς τους, καθώς και αυτής που θα μπορούσαν να αποκτήσουν στη συνέχεια.

• **Άρθρο 6^ο.** Το κυρίαρχο τάγμα του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ, επιθυμώντας να συμβάλει με τον πιο αποδοτικό τρόπο στη στερέωση της ένωσης την οποία τα κοινά ενδιαφέροντα έχουν καθιερώσει μεταξύ των δύο κυβερνήσεων, παραιτείται από τώρα, απ' όλα τα δικαιώματα και τις αξιώσεις που θα μπορούσε να ασκήσει στην Ελλάδα, και ειδικότερα από την κατοχή των στρατοπέδων της Εύβοιας και της Πελοποννήσου.

• **Άρθρο 7^ο.** Η ελληνική κυβέρνηση, γνωρίζοντας από την πλευρά της τη νομιμότητα των δικαιωμάτων ή αξιώσεων που δηλώνονται από το τάγμα του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ, αποδέχεται την παραίτησή του και εγγυάται, ως αποζημίωση, την πλήρη και ολική κυριαρχία και κυριότητα των νησιών της Ρόδου, της Καρπάθου και της Αστυπάλαιας, με τα εξαρτώμενα νησιά και τις ακτές, που ευρίσκονταν στην κατοχή του τάγματος του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ.

• **Άρθρο 8^ο.** Η ελληνική κυβέρνηση υποχρεώνεται να θέσει στην κατοχή του τάγματος του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ χωρίς καθυστέρηση τα προλεγόμενα νησιά και τα εξαρτώμενά τους διαθέτοντας τις απαραίτητες χερσαίες και θαλάσσιες δυνάμεις για να τα κυριεύσει αν αυτό δεν έχει ήδη γίνει.

• **Άρθρο 9^ο.** Κατά τη διάρκεια της αναμονής για την εγκατάσταση στα νησιά που σημειώνονται παραπάνω, η ελληνική κυβέρνηση παραχωρεί στην πλήρη ιδιοκτησία και κυριαρχία στο τάγμα του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ τα νησιά Σαπιέντζα και Σχίζα, με τα εξαρτώμενα νησάκια τους, που βρίσκονται στη Δυτική ακτή της Πελοποννήσου, απέναντι από την Κορώνη και τη Μεθώνη και το νησί της Σύρου στο Αρχιπέλαγος, έτσι ώστε το τάγμα να μπορεί χωρίς καθυστέρηση να διαμορφώσει τις στρατιωτικές εγκαταστάσεις και τον εξοπλισμό του.

• **Άρθρο 10^ο.** Οι τίτλοι ιδιοκτησίας, οι φάκελοι και άλλα δημόσια και ειδικά έγγραφα, ή ότι άλλο, θα δοθούν στο τάγμα.

• **Άρθρο 11^ο.** Οι ιππότες του κυρίαρχου τάγματος του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ θα εγκαταστήσουν την ηγεσία του τάγματος σε ένα από τα νησιά που αναφέρονται στο άρθρο 9, μέχρι να αποκτήσουν το νησί της Ρόδου, αφού αυτό τους παρέχει μεγαλύτερη άνεση να προσφέρουν την ένοπλη υποστήριξή τους στο ελληνικό έθνος.

• **Άρθρο 12°.** Η Ελληνική Κυβέρνηση επίσης αναλαμβάνει να διαθέσει στο Τάγμα του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ μια χερσαία και θαλάσσια δύναμη επαρκή να εξασφαλίσει την προστασία των προαναφερθέντων νησιών, μέχρι οι Ιππότες να μπορούν να οργανώσουν τον δικό τους τρόπο άμυνας. Αυτά τα στρατεύματα θα πληρώνονται από το Τάγμα, θα διοικούνται από τους Ιππότες, όλο το χρονικό διάστημα που θα παραμένουν στην υπηρεσία του Τάγματος. Η Ελληνική Κυβέρνηση εξ' αρχής υποχρεώνεται να τα παραχωρήσει ολοκληρωτικά ή ένα μέρος, στην πρώτη ζήτηση του Τάγματος, και στο ποσοστό που θα υποδειχθεί.

• **Άρθρο 13°.** Για να βοηθήσει ισχυρότερα τις ευγενείς προσπάθειες της Ελληνικής Ανεξαρτησίας, το κυρίαρχο Τάγμα του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ, επιπροσθέτως στις στρατιωτικές δυνάμεις που θα διαθέσει στον παρόντα πόλεμο, αναλαμβάνει να χορηγήσει ένα δάνειο ύψους δέκα εκατομμυρίων φράγκων αφιερωμένο στα κοινά συμφέροντα της συμμαχίας.

• **Άρθρο 14°.** Το κυρίαρχο Τάγμα του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ θα παράσχει με τη μορφή επιδότησης, επιπλέον από αυτό το δάνειο, τέσσερα εκατομμύρια στην Ελληνική Κυβέρνηση, με το πλεόνασμα να χρεώνεται στα έξοδα της διαμόρφωσης του Τάγματος στη Σύρο, τη Ρόδο και τα άλλα νησιά που αναφέρονται παραπάνω.

• **Άρθρο 15°.** Το δάνειο αυτό θα έχει ιδιαίτερη υποθήκη στο νησί της Ρόδου και αλλά που σχετίζονται με το Τάγμα, και η αποπληρωμή του θα παραμείνει αποκλειστικά στην ευθύνη του Τάγματος. Αλλά οι συμφωνίες που έγιναν μεταξύ των δύο επιφανών συμβαλλομένων μερών απαιτούν την απόλυτη μυστικότητα για την επιτυχή υλοποίησή τους, με την κατανόηση μεταξύ τους ότι το δάνειο που διαπραγματεύτηκε για λογαριασμό του Τάγματος θα γίνει φαινομενικά για λογαριασμό της Ελληνικής Κυβέρνησης.

• **Άρθρο 16°.** Συνεπώς, σύμφωνα με τις ρυθμίσεις που αναφέρονται στο άρθρο 15, και αμέσως μετά την επικύρωση της συνθήκης, οι δυο κυβερνήσεις θα ενεργήσουν από κοινού για την επιλογή του προσώπου που θα χρεωθεί με μια φαινομενική αντιπροσώπευση της Ελληνικής Κυβέρνησης για συνάψει το δάνειο προς το συμφέρον και υπό την άμεση διεύθυνση του κυρίαρχου Τάγματος του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ.

• **Άρθρο 17°.** Η επιδότηση των τεσσάρων εκατομμυρίων φράγκων, την οποία ορίζει το Τάγμα του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ υπέρ της Ελληνικής Κυβέρνησης, θα καταβληθεί ισόποσα, με τη γνωστοποίηση ότι:

Το 1° τέταρτο ή ένα εκατομμύριο θα εκταμιευθεί τη στιγμή που η Ελληνική αποστολή βγει στη θάλασσα για να αναλάβει την κατάκτηση της Ρόδου και της Καρπάθου.

Το 2° τέταρτο θα διευθετηθεί τρεις μήνες μετά την αποβίβαση των εκστρατευτικών δυνάμεων σ' αυτά τα νησιά.

Η 3η πληρωμή θα πραγματοποιηθεί τρεις μήνες μετά τη δεύτερη, υπό την προϋπόθεση, ωστόσο, ότι οι στρατιωτικές επιχειρήσεις εναντίον αυτών των νησιών δεν θα έχουν ανασταλεί.

Το 4° τέταρτο, τελικά, θα εκταμιευθεί τρεις μήνες μετά την πλήρη υπαγωγή και ολική μεταφορά αυτών των νησιών στους Ιππότες.

• **Άρθρο 18°.** Οι επιφανείς συμβαλλόμενοι συμφωνούν ότι, σε περίπτωση που η αποκατάσταση των νησιών στους Ιππότες του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ ακολουθούσε αμέσως μετά την ολοκλήρωση αυτής της συνθήκης, η βοήθεια των τεσσάρων εκατομμυρίων φράγκων που αναφέρθηκαν παραπάνω θα εξακολουθεί να αποδίδεται σε ίσες και τριμηνιαίες δόσεις. Αλλά τότε οι πληρωμές θα πραγματοποιηθούν σε δύο μηνιαίες περιόδους, από την ημερομηνία που θα λάβει χώρα, χωρίς ενδιάμεσο χρονικό διάστημα που το Τάγμα θα κατέχει αυτά τα νησιά, μέχρι την τελική και ολική εξόφληση του καθορισμένου ποσού.

• **Άρθρο 19ο.** Κάθε φορά που οι δυνάμεις των δύο κυβερνήσεων θα συνδυάζονται σε περιόδους πολέμου, τα τρόπαια, τα λάφυρα και οι κρατούμενοι από τους εχθρούς θα ανήκουν στα στρατεύματα που θα τα έχουν καταλάβει.

• **Άρθρο 20ο.** Η κυβέρνηση του Τάγματος θα διαπιστεύσει έναν πράκτορα στην Ελληνική Κυβέρνηση για την αντιμετώπιση των συμφερόντων του και αντίστροφα.

• **Άρθρο 21ο.** Τα θέματα του Τάγματος, σε όλες τις εμπορικές ή πολιτικές σχέσεις τους με το Ελληνικό Κράτος, θα αντιμετωπίζονται με τον ευνοϊκότερο τρόπο, και, όταν το ζητούν, όπως τα ίδια τα θέματα του Κράτους. Τα Ελληνικά θέματα θα έχουν τα ίδια πλεονεκτήματα στις χώρες που υπόκεινται στην κυριαρχία του Τάγματος.

• **Άρθρο 22ο.** Αυτή η συνθήκη συμμαχίας, επιθετική και αμυντική, δεν μπορεί να δημοσιοποιηθεί ούτε να κοινοποιηθεί σε οποιαδήποτε Εξουσία, παρά μόνο κατόπιν συμφωνίας των δύο συμβαλλομένων μερών.

• **Άρθρο 23ο.** Οι διατάξεις που σχετίζονται με τα λεπτομερή μέτρα και την εκτέλεση, που ενδέχεται να μην είχαν προβλεφθεί από την παρούσα συνθήκη, θα ρυθμίζονται φιλικά από τους Επιτρόπους των δύο κυβερνήσεων.

• **Άρθρο 24ο.** Η συνθήκη αυτή θα επικυρωθεί και οι επικυρώσεις θα ανταλλαχθούν εντός δύο μηνών, η νωρίτερα αν είναι δυνατόν.

Σε μαρτυρία αυτού, εμείς οι υπογράφωντες πληρεξούσιοι, βάσει των αντίστοιχων εξουσιών μας, έχουμε υπογράψει αυτή τη συνθήκη, και στη συνέχεια τη σφραγίσαμε με τη σφραγίδα των όπλων μας.

Έγινε στο Παρίσι, 10 Ιουλίου 1823.

Ο μαρκήσιος de Marcieu.   Ο μαρκήσιος de Laporte.   Jourdain.

Έχοντας συμφωνήσει την προλεχθείσα συνθήκη και κάθε σημείο που περιλαμβάνεται σε αυτήν, έχουμε αποδεχθεί, εγκρίνει, επικυρώσει και επιβεβαιώσει, στο όνομα του Τάγματος, υποσχόμενοι να εκπληρώσει και να τηρήσει με ακρίβεια και με θρησκευτικό τρόπο το περιεχόμενό της.

Σε μαρτυρία αυτού, υπογράψαμε αυτή την επικύρωση και βάλαμε τη σφραγίδα της Θρησκείας.

Έγινε και εκδόθηκε στο Παρίσι, στο παλάτι του μεγάλου πριγκιπάτου της Auvergne, δεκαοκτώ Ιουλίου χίλια οκτακόσια και είκοσι τρία.

Ο αρχιερέας της Auvergne

Ο δικαστικός επιμελητής de Lasteyrie, πρόεδρος

Σε δύο αντίτυπα:

Ιππότης, μαρκήσιος της Saints-Croix-Molay, διοικητής του Chateaunef, διοικητής του Bertrand-Molleville, διοικητής της Diennes.

Σε δύο αντίτυπα:

J. -M. Roux, σύμβουλος του Τάγματος.

(Η μετάφραση του κειμένου της Μυστικής Συνθήκης έγινε από τον συγγραφέα)

Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΣΚΗΝΗ (1823 & 1824)

Στο τέταρτο συνέδριο της Ιερής συμμαχίας στη Verona το τέλος του 1822, τέθηκαν δυο κύρια ζητήματα, το ισπανικό και το ιταλικό ενώ από τον τσάρο τέθηκε και το ελληνικό ζήτημα. Τα δύο πρώτα αφορούσαν αντικαθεστωτικές επαναστάσεις ενώ το ελληνικό αφορούσε, επανάσταση στην Οθωμανική αυτοκρατορία και σύμφωνα με τη διακήρυξή του, εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα. Στη Verona για την Αγγλία, εκπροσωπώντας τον νέο υπουργό εξωτερικών της Αγγλίας George Canning συμμετείχε ο 1^{ος} δούκας του Wellington, Arthur Wellesley. Ο George Canning διαδέχθηκε τον μισέλληνα Robert Stewart, υποκόμη του Castlereagh που είχε αυτοκτονήσει πριν περίπου δύο μήνες, στις 12 Αυγούστου 1822.

Αυτή η αλλαγή στο υπουργείο εξωτερικών της Αγγλίας ήταν μια ριζική αλλαγή και για την Ελληνική Επανάσταση. Ο Castlereagh λίγο πριν αυτοκτονήσει, είχε εκμυστηρευθεί στον δούκα του Wellington ότι, αν σχηματιζόταν de facto μια ελληνική κυβέρνηση στην Πελοπόννησο, θα ήταν δύσκολο να της αρνηθούν τα προνόμια του «εμπολέμου». Του ζήτησε δε να μεσολαβήσει ή για την εκ νέου υποταγή των Ελλήνων στην Πύλη με αμνηστία γι' αυτούς που ξεσηκώθηκαν ή για τη δημιουργία μιας ελληνικής αυτόνομης κυβέρνησης, χωρίς όμως αγγλικές εγγυήσεις.

Ο Canning, περισσότερο οξυδερκής από τον προκατόχο του, ανακάλεσε αυτές τις οδηγίες αφού πίστευε ότι, η Αγγλία δεν θα έπρεπε να ακολουθεί την Ιερή Συμμαχία σε αποφάσεις για την κατάπιξη των εθνικοαπελευθερωτικών κινήσεων στην Ευρώπη και στην Αμερική. Είχε δε μια ιδιαίτερη απέχθεια για τον Metternich και τις μεθόδους του. Και όχι μόνον αυτό, αλλά έβλεπε ότι ήταν συμφέρον για την Αγγλία να δημιουργηθούν καινούργια κράτη, εν δυνάμει πελάτες της Αγγλίας, αφού στο ξεκίνημά τους θα είχαν ανάγκη από δάνεια, εμπορικό στόλο, βιομηχανικά προϊόντα κ.ά. Αυτά θα μπορούσαν να τα εξασφαλίσουν από την Αγγλία και βέβαια θα εξαριούνταν από αυτήν. Αυτός ήταν και ο πραγματικός λόγος που δεν πήρε ο ίδιος μέρος στο συνέδριο της Verona. Ουσιαστικά ο Canning απέβλεπε στη διάλυση της Ιερής Συμμαχίας και την παύση των αντιδράσεων της Αυστρίας αλλά και της Ρωσίας στα επαναστατικά κινήματα.

Στη Verona, μετά από συνομιλίες που είχαν προηγηθεί στη Βιέννη μεταξύ του Metternich και του τσάρου Αλέξανδρου Α', η αντιμετώπιση του ελληνικού ζητήματος ήταν ρωσο-τουρκική διαφορά και έπρεπε να συζητηθεί σε ιδιαίτερες συσκέψεις. Στις 9 Νοεμβρίου υπογράφηκε στη Verona πρωτόκολλο που καθόριζε τους όρους για την επανάληψη των διπλωματικών σχέσεων Ρωσίας και Τουρκίας. Οι όροι αυτοί ήταν:

- α. η υποχρέωση της Πύλης να αρχίσει διαπραγματεύσεις με τη Ρωσία και τους συμμάχους για τις εγγυήσεις που θα έπρεπε να δοθούν στους Έλληνες ή να επιδείξει πράξεις οι οποίες θα βεβαίωναν ότι σέβεται τη χριστιανική θρησκεία και επιθυμεί την αποκατάσταση ειρήνης στην Ελλάδα.
- β. η Πύλη έπρεπε να δηλώσει στη Ρωσία την πρόθεσή της για την εκκένωση των παραδουνάβιων ηγεμονιών και τον διορισμό οσποδάρων. Τέλος
- γ. να ανακαλέσει τα μέτρα για τη ναυτιλία ώστε να επιτρέπεται ελεύθερα για τα πλοία όλων των κρατών, ο διάπλους των στενών της Κωνσταντινούπολης.

Μέχρι εκείνη τη στιγμή μόνο η Αγγλία είχε εναντιωθεί επίσημα στην Ελληνική Επανάσταση. Και ο λόγος ήταν βέβαια σαφής αφού μέχρι τότε, το μόνο που την ενδιέφερε ήταν η επικυριαρχία της στα Επτάνησα. Η ανάγνωση της ελληνικής διακήρυξης στο συνέδριο της Verona ήταν και η αιτία της αμφισβήτησης της αυθεντίας του μισέλληνα Αυστριακού Metternich. Ο προβληματισμός που επέφερε στους συνέδρους η χριστιανική διατύπωση των «ικετηρίων εγγράφων» των επαναστατημένων αλλά και το φιλελληνικό κλίμα που είχε αρχίσει να φουντώνει στην Ευρώπη, κυρίως μετά τη σφαγή της Χίου, ενίσχυσαν τις βλέψεις του Canning και αποδυνάμωσαν την Ιερή Συμμαχία, η οποία μετά το συνέδριο της Verona δεν συγκάλυψε άλλο συνέδριο τουλάχιστον υπό πλήρη σύνθεση.

Ενώ οι προκατόχοι του Canning θεωρούσαν ότι οι επαναστατημένοι Έλληνες ήταν «στασιαστές αντάρτες», αυτός στις 14 Φεβρουαρίου 1823, απέστειλε με τον Άγγλο πρεσβευτή στην Κωνσταντινούπολη, λόρδο Percy Clinton Sydney Smythe, 6^ο υποκόμη του Strangford, διακοίνωση στην

Πύλη με την απαίτηση η Οθωμανική αυτοκρατορία να εκπληρώνει τις συμβατικές υποχρεώσεις της στους Χριστιανούς υπηκόους της! Τη διακοίνωση συνόδευε και απειλή ότι, αν δεν συμμορφωνόταν, η Αγγλία θα καταλάμβανε κάποια νησιά του Αιγαίου. Αυτές οι κινήσεις των Αγγλων άρχισαν να εκδηλώνονται μετά την άστατη και ασυνεπή πολιτική του τσάρου Αλέξανδρου στο ελληνικό ζήτημα. Ο Canning είχε ήδη διαβλέψει ότι η Ελλάδα μετά την ελευθέρωσή της, θα μπορούσε να γίνει ένα ισχυρό γεωπολιτικό στήριγμα για την Αγγλία, στην ανατολική Μεσόγειο.

Σαφώς στη στάση του Canning συνέβαλε η φιλελληνική κίνηση στην Αγγλία αλλά και οι πρώτες επιτυχίες των Ελλήνων. Στο πλαίσιο της αλλαγής του ύφους της αγγλικής πολιτικής, μετά τον θάνατο του Thomas Maitland τον Ιανουάριο του 1824, ο Canning έστειλε στα Επτάνησα Υπάτο Αρμοστή τον sir Frederick Adam. Αυτός, σε αυτή την κρίσιμη καμπή του ξεσηκωμού, εξυπηρετώντας φυσικά τα αγγλικά συμφέροντα και ακολουθώντας τις οδηγίες του Canning, έδειξε φιλελληνική στάση. Παράλληλα η Αγγλία αναγνώρισε στην ελληνική κυβέρνηση το δικαίωμα νηοψίας για όλα τα ουδέτερα πλοία.

Αφού οι διαπραγματεύσεις με την Πύλη ανατέθηκαν από όλους τους συμμάχους στον Άγγλο πρεσβευτή Strangford, τον Μάιο του 1823 ο σουλτάνος υπακούοντας στους όρους της συνθήκης της Verona, διόρισε οσποδάρους στη Μολδαβία και τη Βλαχία χωρίς όμως να ολοκληρώσει την απόσυρση των στρατευμάτων του από εκεί. Η Αυστρία με τη συγκατάθεση του τσάρου προσπάθησε να διευκολύνει την Πύλη, ζητώντας από τον Strangford να επιμείνει μόνο στο εμπόριο και την εκκένωση της Μολδοβλαχίας.

Η αποστολή από τον Ανδρέα Μεταξά του Philippe Jourdain από την Ανκόνα στο Παρίσι για την εξεύρεση δανείου από τους ανέστιους Ιωαννίτες σταυροφόρους ιππότες, ήταν ουσιαστικά ένα άνοιγμα της αγωνιζόμενης Ελλάδας προς τη Γαλλία. Με αυτή την κίνηση η Γαλλία θα αποκτούσε βάση στην ελληνική χερσόνησο, κάτι που θα αποδυνάμωνε ουσιαστικά την Αγγλία, που κατείχε ήδη τη Μάλτα, στην ανατολική Μεσόγειο. Αυτή η συμφωνία που από την πλευρά των Ιωαννιτών επικυρώθηκε στις 18 Ιουλίου 1823, δεν μπορούσε να προχωρήσει. Οι Έλληνες απεσταλμένοι για τη σύναψη δανείου στο Λονδίνο, πληροφορήσαν την ελληνική Διοίκηση ότι η αγγλική κυβέρνηση αποδοκίμαζε μια τέτοια συμμαχία.

Το ίδιο επικριτικός για τη συμφωνία ήταν και ο λόρδος Βυρον που τότε βρισκόταν στο Μεσολόγγι. Ο Μαυροκορδάτος γράφει για την απάντηση του Βυρον σε αυτόν:

«... Δεν νομίζει δυνατόν ο λόρδος το να ευχαριστηθεί η Αγγλία εις την αποκατάστασιν των σταυροφόρων, φρονεί όμως ότι ημπορεί να λάβη εννοϊκωτέραν διάθεσιν προς ημάς εάν το πράγμα ενεργηθή παρά των απεσταλμένων μας με τον ανήκοντα τρόπον ....»

Εμμ. Πρωτοψάλτη, Αλέξανδρος Ν. Μαυροκορδάτος, 173/4

Αυτός ακριβώς ήταν ο στόχος του διορατικού σε αυτή την περίπτωση Μαυροκορδάτου. Ο ανταγωνισμός Γαλλίας και Αγγλίας έφερε και πάλι το ελληνικό ζήτημα στα διπλωματικά παρασκήνια των μεγάλων δυνάμεων. Ακόμα και η Ρωσία προβληματίστηκε από τις κινήσεις δανεισμού των Ελλήνων από τους Γάλλους σταυροφόρους, με τη μεσολάβηση μάλιστα του πάπα. Όλοι προσπαθούσαν να βάλουν πόδι στην Ελλάδα.

Από την πλευρά των Ελλήνων, ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος ήταν πολύ καλά κατατοπισμένος για τις αντιλήψεις και τις προθέσεις του Canning και κατάφερε να έχει μυστικές επαφές μαζί του, μέσω αντιπροσώπων του (Πολυζωΐδης, Ψύλλας, Πραϊδης, Τρικούπης, Λουριώτης). Ο Thomas Erskine, τραπεζίτης και μέλος της Φιλελληνικής Επιτροπής του Λονδίνου (London Philhellenic Committee), στις 23 Σεπτέμβρη 1823, έγραψε στον Μαυροκορδάτο:

... «Επειδή οι πολιτικοί μας σε λίγο θα καταλάβουν ότι τα βρετανικά συμφέροντα είναι αχώριστα από την ασφάλεια και την πρόοδό σας, με όλες τις δυνάμεις μου σας εμψυχώνω να ελπίζετε (χωρίς να ομιλώ επίσημα και χωρίς να γνωρίζω τους σκοπούς της αγγλικής κυβέρνησης) στην αναγνώριση του ελληνικού πολιτεύματος που πλησιάζει να γίνει.» ...

Ο τσάρος, πριν την αποστολή πρεσβευτή, αποφάσισε τον Οκτώβριο του 1823 να στείλει εμπορικό και ναυτικό αντιπρόσωπο στην Κωνσταντινούπολη, τον έμπιστό του τραπεζίτη Matvei Iakovlevich Minciaky, διευκρινίζοντας ότι δεν θα έπαιρνε άλλες πρωτοβουλίες για το ελληνικό ζήτημα. Κάλεσε όμως όλους τους συμμάχους σε συνέδριο στην Πετρούπολη την επόμενη άνοιξη, με μοναδικό θέμα το ελληνικό ζήτημα.

Κάπως ανέλπιστα ήρθε για τους Έλληνες μια σοβαρή διπλωματική βοήθεια από τον πρόεδρο των Ηνωμένων Πολιτειών, James Monroe, στις 2 Δεκεμβρίου 1823. Με το «δόγμα Monroe» που αναγνώριζε ότι είχε ήδη δημιουργηθεί μια κυρίαρχη ελληνική επικράτεια και την πρόταση του προέδρου στο Κογκρέσο να στείλει Αμερικανό πρεσβευτή στην Ελλάδα ήρθε ουσιαστικά η πρώτη ευνοϊκή τοποθέτηση για την αναγνώριση της Ελληνικής Ανεξαρτησίας από Μεγάλη Δύναμη.

Την ίδια στιγμή, τον Ιανουάριο του 1824, ο σουλτάνος, με μια τουρκο-αιγυπτιακή συμφωνία, ζήτησε από τον υποτελή του Μεχμέτ Αλή της Αιγύπτου να καθυποτάξει τους επαναστατημένους Έλληνες, με αντάλλαγμα την Πελοπόννησο και την Κρήτη που θα περνούσαν στη διοίκηση του γιου του Ιμπραήμ.

Δραματική ήταν η αλλαγή της ρωσικής πολιτικής στο ελληνικό ζήτημα. Ο τσάρος, αφού είδε ότι έχανε τα ηνία στη διεθνή διπλωματία, ανέκαμψε με μια πρόταση στις Δυνάμεις της Συμμαχίας στις 9 Ιανουαρίου 1824. Στη διακοίνωσή της η Ρωσία πρότεινε ως λύση για το ελληνικό ζήτημα το «σχέδιο των τριών τμημάτων». Ο τσάρος αφού αναγνώριζε ότι δεν υπήρχε περίπτωση επανόδου στην προτέρα κατάσταση και με υπόδειγμα τις παραδουνάβιες ηγεμονίες, πρότεινε τη δημιουργία τριών ημιαυτόνομων πριγκιπάτων:

- Ανατολική Ελλάδα (από τη Θεσσαλία μέχρι και την Αττική)
- Δυτική Ελλάδα (από την Ήπειρο μέχρι και την Αιτωλοακαρνανία) και
- Νότια Ελλάδα (Πελοπόννησος και Κρήτη)

*Τα νησιά του Αιγαίου θα είχαν τοπικούς διοικητικούς θεσμούς και κοινοτική αυτονομία

Με βάση το ρωσικό σχέδιο, η Πύλη θα διατηρούσε την επικυριαρχία της, εισπράττοντας ετήσιο φόρο και θα διατηρούσε επί τόπου φρουρές αλλά οι διοικητικές θέσεις θα ανήκαν στους κατοίκους κάθε τόπου και το εμπόριο θα ήταν ελεύθερο. Φυσικά μετά τη δημιουργία των ημιανεξάρτητων ελληνικών κρατιδίων, αυτά θα ήταν πρόσφορο έδαφος για πανταχόθεν επεμβάσεις.

Όλοι δέχθηκαν εκτός της Αγγλίας. Κι αυτό επειδή ο Canning από τη μία πλευρά ήθελε να διατηρεί ζεστές τις αγγλο-ελληνικές σχέσεις για την προστασία ενός ενδεχόμενου, ανεξάρτητου ελληνικού κράτους και από την άλλη δεν έπρεπε να αποστασιοποιηθεί από τη συμμαχία για να μπορεί να παρεμποδίσει έναν ρωσο-τουρκικό πόλεμο. Στις 29 Μαΐου 1824 ο Canning δέχθηκε τελικά με επιφυλάξεις τη συμμετοχή της Αγγλίας στο συνέδριο της Πετρούπολης. Εκεί θα παρίστατο ως απλός παρατηρητής στις όποιες συνεδριάσεις, ο Αγγλος πρεσβευτής στην Πετρούπολη sir Charles Bagot. Για να επιτρέψει όμως την παρουσία του Bagot στο συνέδριο, ο Canning απαίτησε την αποστολή Ρώσου πρεσβευτή στην Κωνσταντινούπολη, ώστε να μην είναι επιβαρυνμένος εκεί με το ελληνικό ζήτημα μόνο ο Άγγλος πρεσβευτής Strangford.

Το συνέδριο της Πετρούπολης ξεκίνησε τις εργασίες του στις 17 Ιουνίου 1824. Οι κωλυσιεργίες του Canning όμως δεν επέτρεπαν την ολοκλήρωσή του και είχαν το σκοπό τους. Περίμενε ότι οι απογοητευμένοι από τη ρωσική στάση Έλληνες σύντομα θα προσέγγιζαν την Αγγλία. Και αυτό ακριβώς έγινε στις 4 Νοεμβρίου όταν και έλαβε από την Ελλάδα επιστολή καταγγελίας του ρωσικού σχεδίου. Αν και ο Άγγλος υπουργός απάντησε επιφυλακτικά στο ελληνικό υπόμνημα, προχώρησε σε σκληρότερες απαιτήσεις από τον τσάρο για να συνεχίσει η Αγγλία να παρίσταται στο συνέδριο. Εκτός από την άμεση ανάληψη καθηκόντων στην Κωνσταντινούπολη του Ρώσου πρεσβευτή de Ribeaupierre, η Αγγλία απαίτησε τη δέσμευση της Ρωσίας για την αποφυγή ρωσο-τουρκικού επεισοδίου. Τότε ο Canning άλλαξε τους πρεσβευτές στην Πετρούπολη και στην Κωνσταντινούπολη. Ο λόρδος Strangford πήρε τη θέση του sir Bagot στην Πετρούπολη και στην Κωνσταντινούπολη τοποθετήθηκε ο εξάδελφος του Άγγλου υπουργού, Stratford Canning. Ταυτόχρονα ο Canning, μέσω ενός μακροσκελούς «υπομνήματος» που δήθεν είχε συντάξει ο εξάδελφός του, περιγράφοντας την αγγλική εξωτερική πολιτική, έκανε γνωστό ότι:

«...Λαμβάνεται ως δεδομένο ότι η Βρετανική Κυβέρνηση θα χαιρετούσε με ικανοποίηση την πλήρη ανεξαρτησία της Ελλάδος, αν αυτή επιτυγχανόταν από τους ίδιους τους Έλληνες...»

Τότε ξεδιπλώθηκε το διπλωματικό ταλέντο του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου στη ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή. Γνωρίζοντας άριστα το αγγλικό «δόγμα» για έλεγχο του δρόμου για την Ανατολή και τις Ινδίες φρόντισε να χειριστεί ανάλογα την κατάσταση για να «μαλακώσει» τη στάση της ευρωπαϊκής διπλωματίας. Σημαντικός για όλους ήταν ο αποκλεισμός της Ρωσίας από τη Μεσόγειο. Ο διπλωμάτης και τότε γενικός Κυβερνήτης των Ινδιών William Pitt Amherst συμβούλευε τους Άγγλους διπλωμάτες:

«... Η Άρκτος του βορρά δεν πρέπει να κατέβει στο Αιγαίο. Αν η Ρωσία απωθήσει την Τουρκία από τη Βαλκανική η Μεσόγειος θα γίνει ρωσική θάλασσα και ο δρόμος προς τις Ινδίες θα κοπή.....».

Στην Γερμανία που ακόμα δεν είχε ενωθεί, ο καθηγητής Thiersch είχε αναπτύξει σημαντική φιλελληνική κίνηση που αντιστάθηκε ακόμα και στις πιέσεις του αμετακίνητου φιλότουρκου Metternich.

Η ταβέρνα «Crown and Anchor», στην οδό Strand του Λονδίνου, όπου έγινε η πρώτη συνεδρίαση της Φιλελληνικής Επιτροπής του Λονδίνου, 28 02 23

ΤΑ ΔΑΝΕΙΑ της ΑΓΓΛΙΑΣ

Αφού ο προϋπολογισμός του 1823 δεν «έβγαινε», με τα προβλεπόμενα έξοδα του πρώτου εξαμήνου να φθάνουν τα 38 εκατομμύρια γρόσια ενώ τα αντίστοιχα έσοδα να είναι μόλις 12 εκατομμύρια, αλλά και τον στόλο να μην μπορεί να αποπλεύσει, η ανάγκη του εξωτερικού δανεισμού ήταν πλέον επιτακτική. Δεν υπήρχαν όμως ούτε τα έξοδα του απαιτούμενου ταξιδιού της επιτροπής για τη διαπραγμάτευση του δανείου στην Αγγλία. Με εντολή του Βουλευτικού οι τρεις επίτροποι πήγαν στην Κεφαλονιά για να συναντήσουν τον λόρδο Byron και αφ' ενός να πάρουν από αυτόν οδηγίες και συστατικές επιστολές για τη σύναψη του δανείου στην Αγγλία και αφ' ετέρου δανεικά για να αποπλεύσει και ο στόλος.

*Ανδρέας Λουριώτης - Ιωάννης Ορλάνδος
Εθνικό Ιστορικό Μουσείο*

Εκείνη την κρίσιμη στιγμή, ο λόρδος Byron στην Κεφαλονιά, έδωσε οδηγίες στην επιτροπή καθώς και δάνειο 4.000 λιρών. Έτσι ο Ιωάννης Ορλάνδος ο Ιωάννης Ζαΐμης και ο Ανδρέας Λουριώτης μετά από δίμηνο ταξίδι, μέσω Ζακύνθου και Κέρκυρας, έφθασαν στο Λονδίνο στις 14 Ιανουαρίου του 1824. Στις 9 Φεβρουαρίου 1824, με τη βοήθεια και του φιλελληνικού κοιμητηρίου του Λονδίνου, υπέγραψαν τη σύμβαση δανεισμού. Μέλος του φιλελληνικού κοιμητηρίου ήταν και ο Byron από τον Μάρτιο του 1823. Στις 25 Απριλίου 1823 το κοιμητήριο με ψήφισμα τον είχε προτείνει αντιπρόσωπό του στην Ελλάδα, κάτι που ευχαρίστως δέχθηκε ο Byron. Η πρώτη δόση του αγγλικού δανείου ανέτρεψε την κατάσταση στην Ελλάδα και έδωσε σαφές προβάδισμα στην αποδοχή και στήριξη των «κυβερνητικών» του Γεωργίου Κουντουριώτη που αποκτούσε έτσι, έστω και ανεπίσημα, τη στήριξη των Άγγλων.

Το **πρώτο δάνειο**, ονομαστικής αξίας 800.000 λιρών στερλινών χορηγήθηκε από τον οίκο Loughnan, Son and O'Brien, Ellice and Co, εκπροσωπούμενο από την τράπεζα J. & S. Ricardo και με υποθήκη τα «εθνικά κτήματα» για το κεφάλαιο και τα «δημόσια έσοδα» για τους τόκους. Το δάνειο «έκλεισε» με τη μεσολάβηση του «φιλελληνικού κοιμητηρίου». Η υπογραφή του δανείου έγινε στην κατοικία του δημάρχου του Λονδίνου (Lord Mayor of London) John Garratt. Από τις 800.000 λίρες θα δίδονταν στην Ελλάδα μόνο το 59%, δηλαδή οι 472.000 λίρες και από αυτές οι δανειστές θα παρακρατούσαν ακόμα ένα σεβαστό ποσό αφού η συμφωνία προέβλεπε ότι θα προπληρώνονταν οι τόκοι (80.000 λίρες) και τα χρεολύσια δύο ετών (16.000 λίρες), οι προμήθειες (προς 2,5% δηλ. 3.200 λίρες), οι μεσιτείες αλλά και τα

διάφορα έξοδα αυτών που πήγαν για να υπογράψουν το δανεισμό. Έτσι από τις 800.000 λίρες του δανείου μόλις 348.800 λίρες στερλίνες θα δίνονταν στους Έλληνες. Τα χρήματα θα αποστέλλονταν στις Τράπεζες Καίσαρα Λογοθέτη και Samuel Barff, που έδρευαν στην αγγλοκρατούμενη Ζάκυνθο και θα παραδίδονταν τμηματικά στην ελληνική κυβέρνηση, ύστερα από έγκριση μιας επιτροπής που την αποτελούσαν ο λόρδος Byron, ο συνταγματάρχης Stanhope και ο Λάζαρος Κουντουριώτης.

Τελικά τα χρήματα έφθασαν στη Ζάκυνθο στις 20 Ιουλίου 1824. Παρ' όλα αυτά το ληστρικό δάνειο που είχε περίοδο αποπληρωμής 36 χρόνια, χαρακτηρίστηκε πολιτική επιτυχία και έμμεση αναγνώριση του ελληνικού κράτους. Το τελικό ποσό που έφθανε με δόσεις, με αγγλικά πλοία από τη Ζάκυνθο, ήταν 298.700 λίρες στερλίνες...

Το δανεικό χρήμα όμως έφερε και τη διαφθορά. Αντί για την ενίσχυση του ένοπλου απελευθερωτικού Αγώνα η κυβέρνηση προχώρησε σε προαγωγές και διορισμούς «άκαπνων» στρατιωτικών. Τότε, πολλοί στρατιώτες του Πάνου Κολοκοτρώνη και του Γιωργάκη Χελιώτη, από το Ναύπλιο και την Κόρινθο αντίστοιχα, προσχώρησαν στο κυβερνητικό στρατόπεδο, λόγω του διαφαινόμενου διορισμού τους σε κρατικές θέσεις. Και δεν ήταν μόνον αυτοί. Σημαντικοί οπλαρχηγοί των στρατιωτικών, όπως ο Νικόλαος Πονηρόπουλος από την Κυπαρισσία, ο εκ των πρωτεργατών της κατάληψης της Τριπολιτσάς, Παναγιώτης Κεφάλας, ο Παπαφλέσσας μετά από μυστικές διαβουλεύσεις, οι οικογένειες των Γιατράκων και των Πετμεζαίων προσχώρησαν και αυτοί στους κυβερνητικούς. Η κυβέρνηση του Κρανιδίου, του Γεωργίου Κουντουριώτη, βρήκε στήριξη και από δυο υδραίικες εφημερίδες που εδραίωναν τη θέση του νέου Εκτελεστικού. Από την άλλη πλευρά το παλιό Εκτελεστικό στην Τριπολιτσά, αιφνιδιασμένο και προσπαθώντας να περιοσθεθεί, επέβαλε δυσβάστακτα μέτρα στο λαό της πόλης. Η αντίδραση, με τη βοήθεια και του Παπαφλέσσα που είχε ασαφή διπλό ρόλο, ήταν η σύσταση μιας μυστικής οργάνωσης της «Αδελφότητας» που είχε στόχο την εξέγερση του λαού εναντίον του παλιού Εκτελεστικού και των στρατιωτικών. Η εξέγερση έγινε τις πρώτες ημέρες του Φεβρουαρίου του 1824, κράτησε μία ημέρα και κατεστάλη εύκολα από τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη. Όμως οι βάσεις του διχασμού είχαν τεθεί.

Η ισχυροποίηση των κυβερνητικών ανάγκασε τον Κολοκοτρώνη να αναζητήσει συμβιβασμό. Όμως και παρά τη μεσολάβηση του Υψηλάντη και του Πλαπούτα η κυβέρνηση ήταν αδιάλλακτη. Έτσι το Μάρτιο του 1824 έστειλε στον Ακροκόρινθο τον Νοταρά με σκοπό να τον καταλάβει, διώχνοντας από εκεί τον Χελιώτη. Ο Κολοκοτρώνης έστειλε για βοήθεια των υπερασπιστών του Ακροκόρινθου ένα σώμα 500 ανδρών με επικεφαλής το γιο του Γενναίο. Όμως, λίγο πριν την εμπλοκή του σώματος στην προσπάθεια για τη λύση της πολιορκίας, ο Μακρυγιάννης που βρισκόταν με τους άνδρες του στο πλευρό του Γενναίου, μετά από μυστικές συμφωνίες, αυτομόλησε στους κυβερνητικούς αφήνοντας το Γενναίο ανίσχυρο, με δύναμη μόλις 80 ανδρών. Έτσι, ο Ακροκόρινθος παραδόθηκε από το Χελιώτη στους κυβερνητικούς. Ταυτόχρονα αυτοί προσπάθησαν ανεπιτυχώς να πάρουν πολιορκώντας το Ναύπλιο από τον Πάνο Κολοκοτρώνη, αλλά και την Τριπολιτσά όπου έδρευε το παλιό Εκτελεστικό και οι Θεόδωρος και Γενναίος Κολοκοτρώνης, ο Νικήτας Σταματελόπουλος, ο Κανέλλος Δεληγιάννης, ο Θεόδωρος Γρίβας, ο Δημήτριος Τσώκρης κ.α. Οι τρεις χιλιάδες κυβερνητικοί στρατιώτες, πολιορκητές της Τριπολιτσάς, στάθηκαν απέναντι στους χίλιους στρατιώτες του παλιού Εκτελεστικού. Εμφύλιος!

Τελικά μετά από συμβιβασμό για ουδετεροποίηση, η Τριπολιτσά πέρασε, σχεδόν αναίμακτα, στους κυβερνητικούς. Η συμφωνία δεν τηρήθηκε και ο Ζαΐμης με τον Λόντο εγκατέστησαν φρουρά τριακοσίων στρατιωτών στην πόλη. Τότε, σκηνές εκδίκησης και μισαλλοδοξίας επικράτησαν στην Τριπολιτσά.

Ταυτόχρονα τον Μάρτιο του 1824, ο Οδυσσέας Ανδρούτσος με ένα σώμα του Καραϊσκάκη κινήθηκε προς το Άργος με σκοπό να συλλάβει την κυβέρνηση στο Κρανίδι. Όταν όμως πληροφορήθηκε την παράδοση της Τριπολιτσάς στους κυβερνητικούς, επέστρεψε στους τόπους του περιμένοντας τις εξελίξεις. Το ίδιο έκαναν και οι λοιποί αντικυβερνητικοί που γύρισαν στα μέρη τους για να ανασυνταχθούν. Το ίδιο και ο Κολοκοτρώνης.

Τον Μάιο του 1824, ο Κολοκοτρώνης επιτέθηκε από την Καρύταινα με σφοδρότητα στην Τριπολιτσά. Την πολιορκία και απέκλεισε σε αυτήν τρεις χιλιάδες κυβερνητικούς στρατιώτες υπό τον Ανδρέα Λόντο. Οι μάχες ήταν σκληρές και οι εμφύλιες συγκρούσεις έγιναν αιματηρές με πολλούς νεκρούς

εκατέρωθεν. Την ίδια στιγμή ο Κολοκοτρώνης, έστειλε ένα σώμα πεντακοσίων ανταρτών υπό τον Γενναίο, τον Τσόκλη, τον Πλαπούτα και τον Νικήτα Σταματελόπουλο στο Ναύπλιο για τον ανεφοδιασμό των δυνάμεων του Πάνου Κολοκοτρώνη που είχαν αποκλειστεί εκεί. Την πρώτη ημέρα, καθ' οδόν, εξουδετέρωσαν τις δυνάμεις του Ιωάννη Νοταρά στην Κανδύλα, ενώ την επόμενη συγκρούστηκαν με τις δυνάμεις του Χατζηχρήστου και του Μακρυγιάννη που είχαν περάσει στο στρατόπεδο των Κυβερνητικών. Σκληρές οι μάχες στους Μύλους, στη Δαλαμανάρα και στο Κούτσι και τελικά ο Γενναίος, αν και άρρωστος, με εκατόν πενήντα άνδρες κατάφερε να σπάσει την πολιορκία και να μπει στο Ναύπλιο για να ενισχύσει τον αδελφό του Πάνο.

Παρά τις όποιες επιτυχίες τους, οι αντικυβερνητικοί αντάρτες δεν έπαυαν να είναι στην πλειονότητά τους απειροπόλεμοι χωρικοί. Μετά το Ναύπλιο ο Νικήτας Σταματελόπουλος και ο Χατζηστεφανής με το βουλγαρικό σώμα του κινήθηκαν για να καταλάβουν τους Μύλους και ταυτόχρονα να συλλάβουν το Βουλευτικό στο Άργος. Απέτυχαν όμως οικτρά. Στους Μύλους, οι κυβερνητικοί υπό τον Κυριάκο Σκούρη και με την ενίσχυση των κανονιών από τα πλοία του Μιαούλη συνέλαβαν εύκολα τους επιτιθέμενους. Στο Άργος ο Μακρυγιάννης με τον Νοταρά κατεδίωξαν τους επίδοξους καταδρομείς του Νικήτα Σταματελόπουλου, που έφυγαν άτακτα, αφήνοντας πολλά λάφυρα στους αντιπάλους τους. Ανάλογες συγκρούσεις με ήττες των αντικυβερνητικών έγιναν και στη Μάνη μεταξύ των Μαυρομιχαλαίων και των κυβερνητικών Γιατράκου και Μούρτζινου.

Ο Κολοκοτρώνης συνέχιζε να πολιορκεί την Τριπολιτσά. Μετά τις πληροφορίες όμως για αυτές τις ήττες αλλά και για τα κυβερνητικά στρατεύματα που βάδιζαν εναντίον του, προχώρησε σε διαπραγματεύσεις με τον Ανδρέα Ζαΐμη και τον Ανδρέα Λόντο. Κατάφερε να αμνηστευθούν όλοι οι αντικυβερνητικοί. Ταυτόχρονα έγραψε στον γιο του Πάνο να παραδώσει το Ναύπλιο υπό δύο όρους:

- α. την πληρωμή των μισθών των στρατιωτών της φρουράς του Ναυπλίου και
- β. ο έλεγχος των κάστρων να μείνει τουλάχιστον στα μωραϊτικά χέρια του Ζαΐμη και του Λόντου, κάτι που ήταν αντίθετο από τις οδηγίες της κυβέρνησης του Κρανιδίου. Ο σημαντικός αυτός όρος δεν τηρήθηκε.

Διοικητής του Ναυπλίου ορίστηκε ο Χατζηχρήστος με τους Βουλγάρους του. Η αποζημίωση των στρατιωτών της φρουράς ορίστηκε στις 25.000 γρόσια. Αυτά καλύφθηκαν ως εξής: 10.000 γρόσια έδωσε το Εκτελεστικό, 10.000 γρόσια το Βουλευτικό και 5.000 γρόσια ο Γεώργιος Κουντουριώτης. Στις 12 Ιουνίου 1824, μετά την αναχώρηση της Μπουμπουλίνας (πεθεράς του Πάνου Κολοκοτρώνη), η κυβέρνηση εγκαταστάθηκε στο Ναύπλιο. Λίγες ημέρες αργότερα απέπεμψε τους Ζαΐμη και Λόντο στις επαρχίες τους, αφού δεν τους χρειαζόταν πλέον.

Αυτές οι επιτυχίες των κυβερνητικών επί των αντιπάλων τους, έδωσαν άλλο ύψος και χαρακτήρα στην διοίκηση. Τώρα πια, η αγγλόφιλη διοίκηση των Υδραίων εφοπλιστών, με τη συνδρομή του Μαυροκορδάτου ως εγγυητή του δανείου και τη στήριξη των Ρουμελιωτών, μπορούσε να προχωρήσει στο ξεκαθάρισμα του τοπίου. Έτσι, από τη μια πλευρά ήταν οι Μωραϊτες συνολικά και από την άλλη οι Υδραίοι με τους Ρουμελιώτες. Τότε, στην πολιτική σκηνή εμφανίζεται ο Ιωάννης Κωλέττης, εγγυητής της συμμαχίας Υδραίων και Ρουμελιωτών αφού έφερε σε επαφή τον Γκούρα και τον Καραϊσκάκη με τους κυβερνητικούς της Ύδρας. Ο Γκούρας αναβαθμίστηκε και από πρωτοπαλίκαρο του Οδυσσέα Ανδρούτσου, έγινε φρούραρχος της Αθήνας. Οι νησιώτες αφού προσεταιρίστηκαν τους Ρουμελιώτες παραμέρισαν τους προκρίτους της Πελοποννήσου. Οι τελευταίοι αποχώρησαν από τον κυβερνητικό συνασπισμό και πήγαν με το μέρος του Κολοκοτρώνη.

Στην κυβερνητική παράταξη ήταν ο Γεώργιος Κουντουριώτης, ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ο Ιωάννης Κωλέττης, ο Παπαφλέσσας, ο Γιάννης Γκούρας, ο Καραϊσκάκης, ο αρματολός του Βάλτου Ανδρέας Ίσκος, ο Κίτσος Τζαβέλας, ο Μακρυγιάννης, ο έπαρχος Λιδωρικίου και Μαλανδρινού Γιώργος Βαλτινός, ο Γιώργης Δράκος, ο Τσάμης Καρατάσος και πολλοί άλλοι Ρουμελιώτες, Σουλιώτες και Υδραίοι. Στην αντικυβερνητική παράταξη ήταν ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, οι Δεληγιανναίοι, ο Νικηταράς, ο Ανδρέας Ζαΐμης, ο Ανδρέας Λόντος, η Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα, ο Θεόδωρος Γρίβας, ο Οδυσσέας Ανδρούτσος, οι Γεώργιος και Χρυσάνθος Σισίνης, ο Βάσος Μαυροβουνιώτης, οι Σωτηράκης και Ιωάννης Νοταράς, κ.α.

Οι κυβερνητικοί, κυρίως οι Υδραίοι, είχαν πλέον ξεκάθαρο στόχο την πώληση ή καλύτερα τη διανομή των εθνικών κτημάτων αλλά και των προσόδων του Μοριά στους εφοπλιστές υποστηρικτές τους ή και σε όσους επιθυμούσαν να τοποθετήσουν τα κεφάλαιά τους σε ιδιοκτησία γης. Αυτή βέβαια ήταν και η ρίζα του διχασμού. Χαρακτηριστικά τότε ο Γεώργιος Κουντουριώτης γράφει στον μεγαλύτερο αδελφό του Λάζαρο, πολιτικό εγκέφαλο των κυβερνητικών:

...«Οι Πελοποννήσιοι, αδελφέ, δεν επιθυμούν να ενδυναμώσωσι την διοίκησιν διά να ημπορέσει να πωλήση τα εθνικά εισοδήματα, επειδή εσυνήθισαν να τα φάγωσιν οι ίδιοι και όχι να καταναλίσκωνται εις τας ανάγκας της πατρίδος»...

Από τις αρχές του 1824 ήταν σαφές ότι ο σουλτάνος δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει τον ξεσηκωμό στον Μοριά. Έτσι ζήτησε βοήθεια από τον υποτελή του Πασά της Αιγύπτου, Μεχμέτ-Αλή (Muhammad Ali). Το Μάρτιο του 1824 συμφώνησαν και σύμφωνα με αυτήν ο Μεχμέτ-Αλή θα είχε σαν αντάλλαγμα της βοήθειάς του την Κρήτη, την Κύπρο και το διορισμό του γιου του και αντιβασιλέα της Αιγύπτου Ιμπραήμ, στη θέση του διοικητή του Μοριά. Υλοποιώντας τη συμφωνία, στις 27 με 30 Μαΐου 1824 ο περιβόητος Αιγύπτιος Χουσεΐν-μπέης με 45 πλοία και 4.000 στρατιώτες κατέστρεψε την Κάσο ενώ στις 21 και 22 Ιουνίου 1824 ο Τούρκος Χοσρέφ πασάς, με 176 πλοία και 12.000 στρατιώτες, κατέστρεψε και κατέλαβε τα ελευθερωμένα από τις 10 Απριλίου 1821, Ψαρά. Η προσπάθεια ανακατάληψής τους που έγινε με πρωτοβουλία του Λάζαρου Κουντουριώτη από τους Σαχτούρη και Μιαούλη, παρά την μεγάλη νίκη στη ναυμαχία της Χίου, τελικά δεν απέδωσε.

Στις 4 Ιουλίου 1824 απέπλευσε ο στόλος του Ιμπραήμ με 17.000 άνδρες και προορισμό την Κρήτη. Στο επιτελείο του ο Ιμπραήμ είχε κυρίως Γάλλους αξιωματικούς, με επικεφαλής τον εξωμότη συνταγματάρχη Ντε Σεβ (De Sève) που πήρε τον τίτλο Σολειμάν πασάς (Soliman Pasha al-Faransawi). Το σχέδιο του Ιμπραήμ ήταν απλό. Μια συνδυασμένη επίθεση του τουρκικού και αιγυπτιακού στόλου στα επαναστατημένα νησιά του Αιγαίου, θα έκανε εφικτή την απόβαση στην Πελοπόννησο.

Κι ενώ η Επανάσταση βρισκόταν σε κρίσιμη φάση, περίπου ένα μήνα μετά το ολοκαύτωμα στα Ψαρά και μόλις δέκα ημέρες από την άφιξη των χρημάτων του πρώτου δανείου, στις 31 Ιουλίου 1824, το Βουλευτικό, με τον νόμο 35, αποφασίζει τη σύναψη και νέου δανείου από την Αγγλία. Με τα χρήματα του πρώτου δανείου, οι κυβερνητικοί είχαν αποκτήσει σημαντική υπεροχή, αφού μπορούσαν να εξαγοράζουν μικρούς καπετάνιους μαζί με τους στρατιώτες τους. Έτσι όχι μόνον ενίσχυαν το κυβερνητικό στρατόπεδο αλλά ταυτόχρονα αποδυνάμωναν κι αυτό των αντιπάλων τους αντικυβερνητικών Μωραϊτών. Επόμενη κυβερνητική κίνηση ήταν η προκήρυξη βουλευτικών εκλογών και η σύγκληση του νέου Βουλευτικού την 1η Οκτωβρίου 1824. Αυτή η Βουλή απαρτιζόταν κυρίως από νησιώτες και συμμάχους των Υδραίων. Στις 3 Οκτωβρίου εκλέχθηκε το νέο Εκτελεστικό. Πρόεδρος της κυβέρνησης ήταν ο Γεώργιος Κουντουριώτης και μέλη της οι Παναγιώτης Μπότασης (πρόκριτος των Σπετσών), Αναγνώστης Σπηλιωτάκης (πληρεξούσιος της Λακεδαιμόνος και πρώην υπουργός Οικονομικών), Ιωάννης Κωλέττης (πρώην υπουργός Εσωτερικών & για λίγο Στρατιωτικών) και Ασημάκης Φωτήλας (πρόκριτος των Καλαβρύτων).

Η άμεση αντίδραση των Μωραϊτών ήταν ο συνασπισμός τους, ανεξάρτητα από τις διαφορές τους, σε μία παράταξη και η άρνηση της πληρωμής των φόρων. Ταυτόχρονα έδωσαν εντολή στον Ασημάκη Φωτήλα να παραιτηθεί από την κυβέρνηση Κουντουριώτη. Πράγματι ο Ασημάκης Φωτήλας παραιτήθηκε μετά από ένα μήνα, στις 8 Νοεμβρίου 1824 και ενώ οι κυβερνητικοί τον προόριζαν για αντιπρόεδρο του Εκτελεστικού μετά το θάνατο του αντιπροέδρου Παναγιώτη Μπόταση στο Ναύπλιο στις 29 Οκτωβρίου 1824.

Το καλοκαίρι του 1824 εκτός από τη ναυμαχία στα ανοικτά της Χίου, υπήρξε ακόμα μια σημαντική επιτυχία στις 29 Αυγούστου 1824, στη ναυμαχία του Γέροντα απέναντι από τη Λέρο. Εκεί 75 ελληνικά εμπορικά εξοπλισμένα πλοία υπό τον Ανδρέα Μιαούλη κατάφεραν να νικήσουν 100 πολεμικά πλοία του τουρκο-αιγυπτιακού στόλου υπό τον Ιμπραήμ και τον Χοσρέφ πασά. Η νίκη ήταν μεγάλη και εξασφάλισε τη Σάμο, που όμως έμεινε ανεξάρτητη και μετά την Επανάσταση. Στη συνέχεια ο Ιμπραήμ αποφάσισε να ξεχειμωνιάσει στη Σούδα και να επαναλάβει τις στρατιωτικές επιχειρήσεις την άνοιξη του 1825. Ο ελληνικός στόλος, μετά την απόκρουση των Τουρκο-αιγυπτίων στο Γέροντα έπεσε σε

αδράνεια λόγω έλλειψης χρημάτων αλλά κυρίως λόγω του εμφύλιου διχασμού. Το ίδιο διάστημα, από τους Ρουμελιώτες οπλαρχηγούς, υπήρξαν νίκες και στη Στερεά Ελλάδα.

Μέσα σε αυτό το κλίμα, ο Κουντουριώτης που είχε μεγάλο πρόβλημα στην εξεύρεση πόρων μετά την κατασπατάληση των δανείων, επέβαλε νέους φόρους και διέσπειρε τα στρατεύματα στα χωριά, έτσι ώστε εκτός των άλλων, τελικά να σιτίζονται από τα φτωχά χωριά της Πελοποννήσου. Οι κάτοικοι της επαρχίας Αρκαδίας (Τριφυλίας) αρνήθηκαν να πληρώσουν τους νέους φόρους και να αναλάβουν τη διατροφή των στρατευμάτων. Αυτή η άρνηση από τους Μωραΐτες, αποτέλεσε την αρχή του δεύτερου εμφύλιου πολέμου.

Όπως εξελίσσονταν τα πράγματα ήταν σαφές ότι η ένοπλη εμφύλια σύγκρουση πλησίαζε και πάλι. Είχε ήδη ξεκινήσει η δίωξη των αντικαθεστωτικών. Ο Παπαφλέσσας και ο Κωλέττης επιθυμούσαν τη χρήση βίας για την εξόντωση των αντικυβερνητικών. Στις 22 Οκτωβρίου 1824 ο Παπαφλέσσας με ισχυρό αλλά ετερόκλητο στρατιωτικό σώμα Θεσσαλο-μακεδόνων, Βουλγάρων, Ρουμελιωτών κ.ά. κινήθηκε κατά της Κυπρισσίας, πρωτεύουσας της επαρχίας Αρκαδίας (Τριφυλίας) που είχε αρνηθεί την καταβολή φόρων και το σιτισμό των κυβερνητικών στρατευμάτων για να επιβάλουν τη θέληση της κυβέρνησης με τη βία. Οι αντικυβερνητικοί όμως, με επικεφαλής τους Γενναίο Κολοκοτρώνη και Κανέλλο Δεληγιάννη έτρεψαν σε φυγή τον Παπαφλέσσα και τους πεντακόσιους κυβερνητικούς στρατιώτες. Έτσι οι συγκρούσεις γενικεύτηκαν.

Ο Κολοκοτρώνης στρατοπέδευσε στη Σιλίμνα και ετοιμαζόταν για πολιορκία της Τριπολιτσάς, ο Νικήτας Σταματελόπουλος πολιορκούσε το Ναύπλιο και ο Λόντος με το Νοταρά τον Ακροκόρινθο. Όμως, ένα απρόσμενο γεγονός αποσταθεροποίησε το αντικυβερνητικό στρατόπεδο. Στις 13 Νοεμβρίου 1824, μεταξύ των χωριών Θάνα και Μπεσίρι (σημερινό Παλλάντιο) Αρκαδίας πηγαίνοντας στη Σιλίμνα όπου τον περίμενε ο πατέρας του, σκοτώθηκε σε ενέδρα ο Πάνος Κολοκοτρώνης. Επικεφαλής της φονικής ενέδρας ήταν ο Βούλγαρος Κότζιο. Αυτός μαζί με τον Χατζηχρήστο και άλλους διακόσιους Βούλγαρους σεΐζηδες, μετά τη μάχη στη γράνα, στις 10 Αυγούστου 1821 και αφού η κατάληψη της Τριπολιτσάς ήταν σχεδόν βέβαιη, είχαν αυτομολήσει και παραδόθηκαν στον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη. Αυτός τότε τους δέχθηκε και οι Βούλγαροι ανέλαβαν την οργάνωση του ελληνικού ιππικού. Όμως, σχεδόν τρία χρόνια αργότερα, η αχαριστία θριάμβευσε. Ο θάνατος του Πάνου βύθισε στο πένθος τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη που αδιαφόρησε πλέον για τα εμφυλιοπολεμικά τεκταινόμενα και αποσύρθηκε στη Βυτίνα. Τελικά στην Τριπολιτσά έφτασε ο Ζαΐμης με χίλιους άνδρες, όπου τον περίμεναν οι Δεληγιανναίοι κ.α.

Η κυβέρνηση έδωσε εντολή στα ρουμελιώτικα στρατεύματα να εισβάλουν στην Πελοπόννησο. Παρά τις προσπάθειες συμβιβασμού και τερματισμού των διενέξεων από το Δημήτριο Πλαπούτα, οι Ρουμελιώτες με επικεφαλής τους Γκούρα και Καραϊσκάκη κατέβηκαν στον Μοριά και προέβησαν σε καταστροφές και λεηλασίες. Αυτή η εισβολή και το αίμα που χύθηκε έδωσαν την τελική νίκη στους κυβερνητικούς. Τραυμάτισαν όμως βαριά τον απελευθερωτικό αγώνα. Για αυτά τα γεγονότα γράφει ο Φωτάκος:

«ηρκεί μόνον ότι όλοι ήσαν Μοραΐται και όλους τους εγύμνωναν και τους εκαταφρόνουν»

ενώ και ο Σπυρίδων Τρικούπης αναφέρει:

«η εισβολή των πέραν του Ισθμού στρατευμάτων δοθέντων εις αρπαγήν ανακάλεσεν εις την μνήμην των παθόντων όσα κακά έπαθαν επί της εισβολής των Αλβανών οι πατέρες αυτών».

Στις 23 Ιανουαρίου 1825 η κυβέρνηση του Γεωργίου Κουντουριώτη, με τη σύμφωνη γνώμη του Παπαφλέσσα που ήταν ο υπουργός Εσωτερικών, συνέλαβε και φυλάκισε με συνοπτικές διαδικασίες, τους αντιπάλους της. Συνέλαβαν και φυλάκισαν στο μοναστήρι του Προφήτη Ηλία της Ύδρας τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, τον Θεόδωρο Γρίβα, τους Γεώργιο και Χρυσάνθο Σισίνη, τον Μητροπέτροβα, τον Γιαννάκη Γκριτζαλη, το Δημήτρη Παπατσώρη, τον Μήτηρο Αναστασόπουλο, τους Σωτηράκη και Ιωάννη Νοταρά, τους Δεληγιανναίους, τον πρωτοσύγκελο Αμβρόσιο Φραντζή και τον Αναστάσιο

Κατσαρό. Ο Ασημάκης Φωτήλας διέφυγε τη σύλληψη ενώ εξαπολύθηκε ανθρωποκυνηγητό για τη σύλληψη και του Οδυσσέα Ανδρούτσου.

Το **δεύτερο δάνειο** που είχε ζητήσει το Βουλευτικό τον προηγούμενο Ιούλιο εγκρίθηκε στο Λονδίνο στις 7 Φεβρουαρίου 1825. Το δάνειο «έκλεισαν» απ' ευθείας οι Έλληνες απεσταλμένοι. Στην επιτροπή μετείχαν πάλι ο Ιωάννης Ορλάνδος και ο Ανδρέας Λουριώτης. Ο Ιωάννης Ζαΐμης δεν συμμετείχε επειδή στις επερχόμενες εκλογές ήταν υποψήφιος ο αδελφός του. Στη θέση του είχε τοποθετηθεί ο Γεώργιος Σπανιολάκης. Οι όροι του δεύτερου δανείου ήταν δυσμενέστεροι από αυτούς του πρώτου, αφού από την ονομαστική αξία των 2.000.000 λιρών στερλινών θα δινόταν στην Ελλάδα μόνο το 51,5%. Το δεύτερο δάνειο ανέλαβε ο τραπεζικός οίκος των αδελφών Jacob & Samson Israel Ricardo. Αυτή τη φορά όμως τη διαχείριση του δανείου ανέλαβαν οι Έλληνες αντιπρόσωποι σε συνεργασία με τους Άγγλους τραπεζίτες αλλά και κάποια μέλη του «Φιλελληνικού Κομιτάτου». Παράγγειλαν πλοία, φυσικά από την Αγγλία και φρεγάτες από τις Η.Π.Α., ενώ προσέλαβαν με παχυλές αμοιβές ξένους στρατιωτικούς, όπως ο ναύαρχος Thomas Alexander Cochrane, για να κατέβουν μισθοφορικά στην Ελλάδα. Κάποια ποσά κατασπαταλήθηκαν από τους απεσταλμένους στο χρηματιστήριο. Ήταν τόσο μεγάλη η διαφθορά ώστε ο Γεώργιος Σπανιολάκης επιστρέφοντας στην Ελλάδα κατηγορήσε ευθέως τον Ιωάννη Ορλάνδο και τον Ανδρέα Λουριώτη για «κακίστη διαχείρισιν» και «σπατάλη» του δεύτερου δανείου ήδη από την περίοδο των διαπραγματεύσεων στο Λονδίνο απορρίπτοντας ανάλογες κατηγορίες για την ελληνική κυβέρνηση. Σύμφωνα με τον Σπανιολάκη το «άηθες» θέμα των δανείων, ταλάνισε τον ελληνικό πολιτικό κόσμο επί μία δεκαετία και έγινε αφορμή για διχασμούς και πολιτικές δολοφονίες, όπως αυτή του Οδυσσέα Ανδρούτσου. Το 1835 υπήρξε καταδικαστική απόφαση για τον Ιωάννη Ορλάνδο και τον Ανδρέα Λουριώτη, η οποία όμως ποτέ δεν εκτελέστηκε.

Από το αναμενόμενο ποσό των 1.030.000 λιρών, 212.000 λίρες διατέθηκαν για την αναχρηματοδότηση του πρώτου δανείου, 77.000 λίρες για την αγορά όπλων και πυροβόλων, από τα οποία όμως λίγα έφθασαν τελικά στην Ελλάδα, 160.000 λίρες για την παραγγελία έξι σύγχρονων ατμοκίνητων πλοίων, από τα οποία όμως μόνο τρία έφθασαν στην Ελλάδα, δηλαδή τα "Καρτερία", 'Επιχείρησι', και 'Ερμής'. Ακόμα 155.000 λίρες δόθηκαν για τη ναυπήγηση δύο φρεγατών σε ναυπηγεία της Νέας Υόρκης, από τις οποίες μόνο η μία, η "Ελλάς", έφθασε στην Ελλάδα. Η δεύτερη πουλήθηκε για να χρηματοδοτηθεί η πρώτη! Τα μεσιτικά ήταν 64.000 λίρες και η προκαταβολή των τόκων των δύο πρώτων ετών του δανείου με επιτόκιο 5% έφθασε τις 200.000 λίρες. Παρακρατήθηκαν ακόμα 20.000 λίρες για χρεολυτικό κεφάλαιο 1%!

Τελικά, μετά από όλα αυτά τα μεσιτικά, την κερδοσκοπία, τις καταχρήσεις, τις προμήθειες και τα έξοδα, από το δεύτερο δάνειο έφθασαν στην Ελλάδα μόνο 232.558 λίρες στερλίνες, δηλαδή ποσό πολύ λιγότερο από αυτό του πρώτου δανείου, αν και το δεύτερο είχε συναφθεί σε υπερδιπλάσιο ύψος.

Όμως η κυβέρνηση Κουντουριώτη τυφλωμένη από το μίσος της για τους πολιτικούς αντιπάλους της αφού επικράτησε ολοκληρωτικά και αφού τους συνέλαβε και τους φυλάκισε σχεδόν όλους, ήταν πλέον ελεύθερη να κυβερνήσει χωρίς αντιπάλους και να ηγηθεί της Επανάστασης. Δεν υπολόγισε όμως την τουρκο-αιγυπτιακή συμφωνία. Ενώ οι Ρουμελιώτες κατεδίωκαν τους Μωραίτες, ο Ιμπραήμ ξεχειμώνιαζε στη Σούδα.

Ο ΙΜΠΡΑΗΜ ΣΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟ

• Σφακτηρία και Νιόκαστρο

Από το φθινόπωρο του 1823 είχαν αρχίσει οι τριγμοί στα θεμέλια του Αγώνα. Έντονες διαμάχες πολιτικών και στρατιωτικών οδήγησαν στον πρώτο εμφύλιο πόλεμο. Το παλιό Εκτελεστικό των «ανταρτών-στρατιωτικών», μετά από προτροπή του Κολοκοτρώνη για μεγαλύτερη ασφάλεια, στις 17 Ιανουαρίου 1824 μετέθεσε την έδρα του στην Τριπολιτσά. Προσπαθώντας όμως να περισωθεί, επέβαλε δυσβάστακτα μέτρα στον λαό της πόλης. Η αντίδραση σε αυτά τα μέτρα, με τη συμβολή και του Παπαφλέσσα που «έπαιξε» διπλό ρόλο και πρωτοβουλία του προεστού και παράτυπα εκλεγέντος παραστάτη της επαρχίας Τριπολιτσάς, υπουργού Δικαίου Γεωργίου Μπάρμπογλου (αργότερα Μπάρμπογλης ή Βάρβογλης), ήταν η σύσταση μιας μυστικής οργάνωσης, της «Αδελφότητας». Η οργάνωση είχε στόχο την εξέγερση του λαού της πόλης εναντίον του παλιού Εκτελεστικού, των στρατιωτικών και ιδιαίτερα του Κολοκοτρώνη. Η «λαϊκή εξέγερση» στην Τριπολιτσά τις πρώτες ημέρες του Φεβρουαρίου του 1824 κράτησε μόλις μία ημέρα και κατεστάλη εύκολα από τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη. Όμως οι βάσεις του διχασμού είχαν τεθεί και η «Αδελφότητα» ήταν ο κύριος εκφραστής του αντικολοκοτρωναϊκού κινήματος.

Από την άλλη πλευρά, η κυβέρνηση του Κρασιδίου, του Γεωργίου Κουντουριώτη αφού είχε εδραιώσει τη θέση της, απέκτησε και βήμα με την εφημερίδα «ο φίλος του Νόμου» που εκδόθηκε στην Ύδρα από τον Ιταλό φιλέλληνα Κιάπε (Giuseppe Chiappe) στις 10 Μαρτίου 1824. Η εμφύλια σύρραξη έληξε μετά από πολλές προσπάθειες, στις 22 Μαΐου 1824, όταν ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης αναγνώρισε την κυβέρνηση του Γεωργίου Κουντουριώτη με αντάλλαγμα την αμνηστία των μέχρι τότε, αντιπάλων της. Το χρυσάφι του πρώτου «ληστρικού» δανείου έφτασε από το Λονδίνο στο Ναύπλιο στις 20 Ιουλίου 1824 και η κυβέρνηση Κουντουριώτη ισχυροποιήθηκε περισσότερο αφού η σύναψή του χαρακτηρίστηκε πολιτική επιτυχία και έμμεση αναγνώριση του ελληνικού κράτους.

Το δανεικό χρήμα έφερε όμως και τη διαφθορά. Αντί για την ενίσχυση του ένοπλου απελευθερωτικού Αγώνα η κυβέρνηση προχώρησε σε προαγωγές και διορισμούς «άκαπνων» στρατιωτικών. Τότε, πολλοί στρατιώτες του Πάνου Κολοκοτρώνη και του Γιωργάκη Χελιώτη από το Ναύπλιο και την Κόρινθο αντίστοιχα, προσχώρησαν στο κυβερνητικό στρατόπεδο, λόγω του διαφαινόμενου διορισμού τους σε κρατικές θέσεις. Και δεν ήταν μόνον αυτοί. Σημαντικοί οπλαρχηγοί των στρατιωτικών, όπως ο Νικόλαος Πονηρόπουλος από την Κυπαρισσία, ο εκ των πρωτεργατών της κατάληψης της Τριπολιτσάς, Παναγιώτης Κεφάλας, ο Παπαφλέσσας μετά από μυστικές διαβουλεύσεις, οι οικογένειες των Γιατράκων και των Πετμεζαίων προσχώρησαν και αυτοί στους κυβερνητικούς.

Αυτός ο εκμαυλισμός των αντιπάλων ενίσχυσε τα εμφύλια πάθη. Η μισαλλοδοξία οδήγησε στη δολοφονία του ικανότατου και εξαιρετικά μορφωμένου για την εποχή, Πάνου Κολοκοτρώνη στις 13 Νοεμβρίου 1824, ενώ κορυφώθηκε στις 23 Ιανουαρίου 1825. Τότε η ισχυροποιημένη κυβέρνηση του Γεωργίου Κουντουριώτη, με τη σύμφωνη γνώμη του Παπαφλέσσα που ήταν ο υπουργός Εσωτερικών, συνέλαβε και φυλάκισε με συνοπτικές διαδικασίες, τους αντιπάλους της. Συνέλαβαν και φυλάκισαν στο μοναστήρι του Προφήτη Ηλία της Ύδρας τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, τον Θεόδωρο Γρίβα, τους Γεώργιο και Χρυσάνθο Σισίνη, τον Μητροπέτροβα, τον Γιαννάκη Γκριτζαλη, τον Δημήτρη Παπατσώρη, τον Μήτηρο Αναστασόπουλο, τους Σωτηράκη και Ιωάννη Νοταρά, τους Δεληγιανναίους, τον πρωτοσύγκελο Αμβρόσιο Φραντζή και τον Αναστάσιο Κατσαρό. Ο Ασημάκης Φωτήλας διέφυγε τη σύλληψη ενώ εξαπολύθηκε ανθρωποκνηνητό για τη σύλληψη και του Οδυσσέα Ανδρούτσου.

Το δεύτερο δάνειο, που είχε ζητήσει το Βουλευτικό τον προηγούμενο Ιούλιο, εγκρίθηκε στο Λονδίνο στις 7 Φεβρουαρίου 1825.

Ενώ κυριαρχούσε ο εμφύλιος διχασμός και οι κύριοι στρατιωτικοί ηγέτες βρίσκονταν φυλακισμένοι στον Προφήτη Ηλία της Ύδρας, η κυβέρνηση Γεωργίου Κουντουριώτη «μοίραζε κατά το δοκούν» το χρυσάφι των αγγλικών λιρών στους ημέτερους οπλαρχηγούς και τα ρουμελιώτικα τμήματα που είχαν κατέβει στην Πελοπόννησο. Ο αριθμός των ενόπλων αλλά και βοηθητικών ανδρών των ελληνικών

στρατιωτικών τμημάτων είναι άγνωστος αφού οι οπλαρχηγοί, αποβλέποντας σε μεγαλύτερη οικονομική ωφέλεια, δήλωναν αριθμούς ανδρών σημαντικά μεγαλύτερους από τους πραγματικούς.

Η τυφλωμένη από το μίσος για τους πολιτικούς αντιπάλους της κυβέρνηση Κουντουριώτη αφού επικράτησε ολοκληρωτικά, ήταν πλέον ελεύθερη να κυβερνήσει χωρίς αντιπάλους και να ηγηθεί της Επανάστασης. Δεν υπολόγισε όμως την τουρκο-αιγυπτιακή συμφωνία. Στις αρχές του 1824 ο σουλτάνος είχε ζητήσει τη βοήθεια του Μεχμέτ-Αλή της Αιγύπτου για την καταστολή της Ελληνικής Επανάστασης. Οι Αιγύπτιοι θα έπαιρναν ως αντάλλαγμα την Κρήτη και την Πελοπόννησο. Πράγματι, οι Αιγύπτιοι με επικεφαλής τον γιο του Μεχμέτ-Αλή, Ιμπραήμ, κατέπνιξαν την επανάσταση στην Κρήτη και στις 29 Μαΐου κατέστρεψαν την Κάσο, ενώ οι Τούρκοι στις 21 και 22 Ιουνίου κατέστρεψαν τα Ψαρά. Ενώ οι Ρουμελιώτες καταδίωκαν τους Μωραΐτες, ο Ιμπραήμ που ξεχειμώνιαζε στη Σούδα, στις 20 Φεβρουαρίου 1825 αποβιβάστηκε στη Μεθώνη και για να εδραιωθεί στο Μοριά, βάλθηκε να πάρει το Νιόκαστρο και το στρατηγικής σημασίας λιμάνι του Ναβαρίνου αποκτώντας έτσι ισχυρή ναυτική βάση στην περιοχή. Για το σκοπό αυτό, κύριος στόχος του έγινε το νησί της Σφακτηρίας, το κλειδί του κάστρου και του λιμανιού του Ναβαρίνου.

Ο Μεχμέτ Αλή επιδεικνύει τον στόλο του. (Αγνώστου)

Από το προγεφύρωμα της Μεθώνης ο Ιμπραήμ αναζήτησε τους αντιπάλους του και κατευθύνθηκε στην ενδοχώρα. Μια πρώτη αποτυχία του στις 15 και 16 Μαρτίου 1825 στη Σχινόλακκα, από τις δυνάμεις του γέρο-Καρατάσου, δεν άλλαξε τα σχέδιά του. Οι αψιμαχίες συνεχίζονταν στην περιοχή γύρω από το Νιόκαστρο. Η ελληνική Διοίκηση έπρεπε να αντιδράσει. Για την αντιμετώπιση της εισβολής των Αιγυπτίων αποφασίστηκε εκστρατεία στη Μεσσηνία. Επικεφαλής της εκστρατείας ορίστηκε ο πρόεδρος της κυβέρνησης Γεώργιος Κουντουριώτης. Μετά από δραματικές κωλυσιεργίες του επικεφαλής του, το ελληνικό σώμα κατάφερε να ξεκινήσει από την Τριπολιτσά για το Νιόκαστρο στις 2 Απριλίου. Ο Κουντουριώτης σταμάτησε όμως στη Σκάλα. Οι ελληνικές δυνάμεις με περίπου δέκα χιλιάδες στρατιώτες, υπό την αρχηγία του πλοιάρχου Κυριάκου Σκούρτη εγκαταστάθηκαν στα Κρεμμύδια (Φουρτζοκρέμμυδα). Γενικός τροφοδότης και επιθεωρητής των στρατευμάτων της εκστρατείας στη Μεσσηνία ήταν ο Σταμάτιος Λεβίδης, από τα Ταταύλα.

Στις 7 Απριλίου, στη θέα του στρατού του Ιμπραήμ, ο άπειρος σε μάχες ξηράς πλοίαρχος Σκούρτης παρέταξε τους άντρες του απέναντι στον Ιμπραήμ, στο κέντρο της γραμμής άμυνας του στρατοπέδου, χωρίς ταμπούρια, αφού πίστευε ότι τους αρκούσαν τα σπαθιά τους! Οι υπόλοιποι οπλαρχηγοί, Σουλιώτες, Ρουμελιώτες και Μακεδόνες υπό τους Κώστα Μπότσαρη, Τζαβέλα, Καρατάσο, Καραϊσκάκη, Χατζηχρήστο φρόντισαν να οχυρωθούν σε ταμπούρια ή μέσα στο χωριό. Στα Κρεμμύδια είχε φτάσει μετά από διαταγή του προέδρου Κουντουριώτη και ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Η συντριβή του

Σκούρτη στα Κρεμμύδια ήταν καθοριστική για τη συνέχεια και οδήγησε στην αποχώρηση τριών χιλιάδων μισθοφόρων Ρουμελιωτών αλλά και τη διάλυση του ελληνικού εκστρατευτικού σώματος. Οι Ρουμελιώτες έφυγαν και στρατοπέδευσαν έξω από την Τριπολιτσά.

Αυτοί που απέμειναν στην περιοχή του πολέμου γύρω από το Νιόκαστρο ενίσχυσαν το «φροντιστήριο» στη Χώρα υπό τη διοίκηση του Παναγιώτη Δαριώτη. Ο ρόλος αυτού του στρατοπέδου «εφοδιασμού και μεταφορών» στο Κεφαλόβρυσσο, ήταν σημαντικός, όπως φαίνεται και στα αποσπάσματα του ημερολογίου του μπρικιού «Αρης» του Αναστάση Τσαμαδού:

*«...Απριλίου 10, ημέρα Παρασκευή... ώρα 11 της ημέρας εμάθαμεν ότι το εις Φουρτζή στρατόπεδόν μας εσηκώθη και εσηκώσεν εις Χώραις...»
 ...Απριλίου 19, ημέρα Κυριακή, ώρα 2 της ημέρας... ότι εγράψαμεν του επιθεωρητού και φροντιστού εις Χώραις να μας στείλωσιν ένα ζών και έναν άνθρωπόν των διά να παραλάβωσι 3.000 τουφεκόπετρας...
 ...Ελάβαμεν παρά του επιθεωρητού Σταματίου Λεβίδη γραφήν σημειωμένην εις τας 19, από Χώραις, αποκρινόμενος εις την γραφήν μας των 19 με την οποίαν μας λέγει να εξαποστείλωμεν με τα άλογα όπου μας στέλλει ο υπουργός Κ. Α. Παπαγεωργίου τας 3.000 τουφεκόπετρας διά να τω σταλώσι ...
 ...ώρα 3 της νυκτός απαντώμεν την γραφήν του κ. επιθεωρητού Λεβίδη των 19, ειδοποιούντες των ότι στέλλομεν διά του υπουργού του πολέμου τας 3.000 τουφεκόπετρας...».*

(σημ. Η μέτρηση της ώρας της ημέρας ή της νύχτας γινόταν κατά το μουσουλμανικό σύστημα και ξεκινούσε από την ανατολή ή τη δύση του ήλιου αντίστοιχα).

Επόμενος στόχος του Ιμπραήμ ήταν το κλειδί του Νιόκαστρου, η Σφακτηρία. Υπερασπιστές του νησιού ήταν οκτακόσιοι Έλληνες και Φιλέλληνες με επικεφαλής τους τον παλιό κλέφτη και Υπουργό Πολεμικών, Αναγνωσταρά. Μαζί τους ήταν ο γραμματέας του Εκτελεστικού Μαυροκορδάτος, οι Υδραίοι πλοίαρχοι Αναστάσης Τσαμαδός, κυβερνήτης του «Αρη» και ο Σταύρος Σαχίνης καθώς και ο Ιταλός φιλέλληνας, εξόριστος Υπουργός Στρατιωτικών του Πεδεμόντιου, κόμης Σανταρόζα που πολέμησε σαν απλός στρατιώτης στο πλευρό των Ελλήνων. Μαζί τους οι υπερασπιστές της Σφακτηρίας είχαν και οκτώ κανόνια. Στα ανοικτά, μεταξύ Σαπιέντζας και Πρώτης, ο στολίσκος των εννέα σιτοκάραβων και των δυο αργοκίνητων πυρπολικών του Μιαούλη, παρακολουθούσε το δράμα των υπερασπιστών της Σφακτηρίας, ανήμπορος να βοηθήσει. Η μάχη ήταν άνιση αφού μια μοίρα από σαράντα έξι τουρκο-αιγυπτιακά καράβια, τρεις χιλιάδες στρατιώτες και πενήντα βάρκες, κατάφεραν να λυγίσουν τους ηρωικούς υπερασπιστές της.

Έπεσαν νεκροί, οι Αναγνωσταράς, Τσαμαδός, Σαχίνης αλλά και ο κόμης Σανταρόζα. Πεντακόσιοι υπερασπιστές πέρασαν κολυμπώντας το στενό της Συκιάς και σώθηκαν απέναντι στο Παλιοναβαρίνο. Τα καράβια των υπερασπιστών έκοψαν «γούμενες και άγκυρες» και έφυγαν με τους ελάχιστους που κατάφεραν να φθάσουν σ' αυτά. Έτσι και η «Αθηνά» του πλοίαρχου Βότση που πολεμούσε στη στεριά, αλλά και η γολέτα του Νέγκα. Τελικά στον όρμο του Ναβαρίνου έμεινε μόνο ο «Αρης» του Τσαμαδού, περιμένοντας τον καπετάνιο του. Μετά από ώρες αναμονής οι ναύτες του περιμάζεψαν τον Μαυροκορδάτο, τον φρούραρχο του Ναβαρίνου Σαχτούρη, τον επιθεωρητή Λεβίδη, που πρόφτασε να ανέβει στο πλοίο κολυμπώντας και τον πλοίαρχο Βότση, που ανέλαβε κυβερνήτης. Αμέσως «έκοψαν άγκυρες» και απέναντι σε τριάντα εχθρικά καράβια επιχείρησαν το ηρωικότερο ναυτικό κατόρθωμα, τη θρυλική έξοδο από το πέρασμα στις «Κουτσούνες».

Η εκδίκηση του χαμού των υπερασπιστών της Σφακτηρίας δεν άργησε. Στις 29 Απριλίου του 1825, ο στολίσκος του Μιαούλη επιτέθηκε αιφνιδιαστικά σε αραγμένο στη Μεθώνη τμήμα του εχθρικού στόλου. Ήταν αφάνταστη η σύγχυση στα δεμένα αιγυπτιακά καράβια και την «Ασία», μια φρεγάτα με πενήντα τέσσερα κανόνια. Και τα έξι μπουρλότα του Μιαούλη, βρήκαν στόχο. Το σούρουπο με τη βοήθεια του αέρα, όλα τα καράβια είχαν πάρει φωτιά και η νύχτα στη Μεθώνη, έγινε μέρα. Οι φλόγες από τα εικοσιπέντε αιγυπτιακά καράβια που καίγονταν, σχημάτιζαν ένα πελώριο πύρινο τόξο, που έπαιρνε εκδίκηση για το αίμα των παλικαριών που θυσιάστηκαν στη Σφακτηρία. Παρά το χτύπημα του

Μιαούλη, η λεία των Αιγυπτίων, το χρυσάφι των αγγλικών λιρών που κουβαλούσαν πάνω τους οι αιχμάλωτοι και οι νεκροί Έλληνες της Σφακτηρίας κυκλοφόρησε στην αγορά της Μεθώνης.

Αμέσως ήρθε η σειρά του Νιόκαστρου. Επί δύο μήνες, από τις 9 Μαρτίου μέχρι τις 11 Μαΐου 1825, όταν αποχώρησε η φρουρά και παραδόθηκε το φρούριο, οι προσπάθειες των Αιγυπτίων απέβλεπαν στην εκπόρθηση του κάστρου, ενώ των Ελλήνων υπερασπιστών του στην επιτυχή άμυνα, τόσο στο οχυρό όσο και στη γύρω περιοχή (Σχινόλακκα, Πετροχώρι, Σφακτηρία). Σ' αυτή την αμυντική προσπάθεια

Αρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαίος - Παπαφλέσας Ε.Ι.Μ.

μαζί με τον φρούραρχο Δημήτριο Σαχτούρη, συναντάμε αρκετούς φιλέλληνες αλλά και ήρωες του ξεσηκωμού του '21. Δεσπόζουσα και χαρακτηριστική ήταν η παρουσία του Μακρυγιάννη, που διαπραγματεύτηκε και την παράδοση του κάστρου στον Ιμπραήμ, αλλά και του Γιωργάκη Μαυρομιχάλη, του Γιατράκου, του Επισκόπου Μεθώνης Γρηγορίου Παπαθεοδώρου, του Καρατάσου και τόσων άλλων.

Ο Ιμπραήμ με το καλά οργανωμένο εκστρατευτικό του σώμα με ευρωπαϊκή εκπαίδευση κυρίως από Γάλλους στρατιωτικούς που υπηρετούσαν ως διοικητές μονάδων, κατάφερε με αλληπάλληλες επιχειρήσεις από το προγεφύρωμα της Μεθώνης, να διασκορπίσει τα ελληνικά σώματα στα Κρεμμύδια, να καταλάβει τη Σφακτηρία και το Παλιοναβαρίνο και τελικά να «στραγγαλίσει» και το Νιόκαστρο. Η φρουρά του κάστρου, αφού εξάντλησε κάθε όριο αντοχής, αναγκάστηκε μετά και από την εγκατάλειψή της από την κυβέρνηση Κουντουριώτη να συμφωνήσει για την εκκένωση και την παράδοση του οχυρού, στις 11 Μαΐου 1825. Οι υπερχίλιοι πολιορκημένοι με την εγγύηση και προστασία του Ιμπραήμ, επιβιβάστηκαν σε πλοία και μεταφέρθηκαν στην Καλαμάτα. Ο Ιμπραήμ αθετώντας τη

συμφωνία κράτησε δυο αιχμάλωτους. Τον τρίτοτοκο γιο του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, Μπεϊζαντέ Γιωργάκη Μαυρομιχάλη και τον Παναγιώτη Γιατράκο, βγάζοντας αργότερα και «μπουγιουρντί» (αναγνώριση υποταγής) από τη Μεθώνη για τον Μαυρομιχάλη. Σκοπός του ήταν να ανταλλάξει τους δύο αιχμάλωτους με δυο Τούρκους πασάδες που είχαν αιχμαλωτιστεί στο Ναύπλιο.

Παράλληλα, ο Οδυσσέας Ανδρούτσος πιστεύοντας σε υπόσχεση αμνηστίας, παραδόθηκε τον Απρίλιο του 1825 στους κυβερνητικούς της Αθήνας, όπου φρούραρχος ήταν το πρώην πρωτοπαλίκαρό του, ο Γιάννης Γκούρας. Ο Ανδρούτσος φυλακίστηκε στην Ακρόπολη της Αθήνας κατηγορούμενος για συνεργασία με τους Τούρκους και βασανίστηκε απάνθρωπα. Στις 5 Ιουνίου 1825, πριν καν δικαστεί, μετά από διαταγή του Γκούρα, δολοφονήθηκε στο κελί του και κατόπιν γκρέμισαν το πτώμα του από τον Γουλά στο λιθόστρωτο του ναού της Απτέρου Νίκης. Διαδόθηκε όμως, ότι τάχα ο φυλακισμένος είχε επιχειρήσει να δραπετεύσει, αλλά το σχοινί που χρησιμοποίησε κόπηκε και έτσι σκοτώθηκε στην προσπάθειά του να δραπετεύσει. Με αυτή τη δολοφονία «έκλεισε» ο κύκλος της εμφύλιας διαμάχης.

• Το Μανιάκι

Μετά από τα γεγονότα στην Πυλία και κάτω και από το βάρος της φυλάκισης των «ανταρτών», στις 28 Απριλίου 1825 ο Παπαφλέσσας ξεκίνησε εκστρατεία για τη νοτιοδυτική Πελοπόννησο με στόχο τη συγκρότηση στρατοπέδου, ώστε να ανακόψει την προέλαση του Ιμπραήμ στη Μεσσηνία και να εμποδίσει την είσοδό του στο κέντρο της Πελοποννήσου. Πριν ξεκινήσει μάλιστα από το Ναύπλιο, εισηγήθηκε στην κυβέρνηση την παροχή αμνηστίας στους πολιτικούς κρατούμενους στην Ύδρα. Ακόμα όμως κι έτσι, συνάντησε μεγάλη δυσκολία στη στρατολόγηση ικανού αριθμού εθελοντών, καθώς η φυλάκιση του Κολοκοτρώνη και των άλλων είχε αναστατώσει το λαό και είχε διαλύσει κάθε ελπίδα αντίστασης στον Ιμπραήμ. Ήταν δε καθολικό το αίτημα της άμεσης απελευθέρωσης των φυλακισμένων. Την 1^η Μαΐου μάλιστα στην Τριπολιτσά, επισκέφθηκαν τον Παπαφλέσσα όλοι οι τοπικοί παράγοντες και πλήθος κόσμου και του διατύπωσαν το «σωτήριο αίτημα» της παροχής γενικής πολιτικής αμνηστίας, και της αποφυλάκισης των κρατούμενων στην Ύδρα. Μετά την αναγνώριση και αποδοχή αυτού του δικαίου αιτήματος του λαού της Τριπολιτσάς, αυτός έστειλε αναφορά στην κυβέρνηση που συνηγορούσε στην αποδοχή του:

... « Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα.

Σήμερον πρωΐ οι επιστατοδημογέροντες, Αξιωματικοί πολεμικοί και πλήθος λαού της πόλεως ταύτης, ήλθον ομοθυμαδόν και μου ενεχείρισαν την εσώκλειστον αναφοράν παρακαλούντες με θερμώς να την εξαποστείλω εις το Σεβαστόν τούτο Σώμα.

Εξ αυτής πληροφορείται ότι εξαιτούσι την έξοδον των κατά την Ύδραν εν φυλακή ευρισκομένων ανταρτών όπως εξελθόντες κ' εκείνοι συναγωνισθώσι μετά των λοιπών πατριωτών εις τον κατά του εχθρού σημερινόν αγώνα.

Οι άνθρωποι εφάνησαν τω όντι πρόθυμοι πάντοτε εις τας διαταγάς της Διοικήσεως, και σήμερον το βλέπω και πάλιν οφθαλμοφανώς όπου τρέχουσιν εναντίον των κατά του Νεοκάστρου Αράβων προθύμως και ευχαρίστως. Η αίτησίς των οπωσδήποτε και αν θεωρηθή σήμερον, είναι ορθή και δικαία. Και η αδυναμία αυτή του λαού είναι ανάγκη σήμερον να περιποιηθή, και να μην κατακριθή, διότι αυτός βοά και γογγύζει εναντίον της Διοικήσεως, και τούτου αυτήκοος γέγονα μάρτυς πολλάκις. Ως υπουργός λοιπόν της Διοικήσεως έκρινα χρέος μου να ειδοποιήσω ταύτα πάντα, όπως συσκεφθέν το Σεβαστόν τούτο Σώμα βαθέως και ωρίμως περί του ουσιώδους τούτου αντικειμένου, αποφασίση ταχέως τα δόξαντα.

Ειδοποιείται προς δε η Διοίκησις, ότι πολλοί αξιωματικοί αυτής με διαταγάς εκστρατείας μένουν αργούντες και εντρυφώντες ενταύθα. Εγώ τους διέταξα και χθές και σήμερον ή να υπάγουσιν εις στρατόπεδον, ή άλλως να αναχωρήσουν δι' άλλού, διότι δεν είναι δεκτοί ενταύθα. Σήμερον ελπίζω να φύγουν όλοι εντεύθεν οι αργοί και κακόμοιροι αυτοί πλέον υποπτεύομαι μήπως έλθουν εις Αργος, και δια τούτο ειδοποιείται η Διοίκησις όπως λάβη τα αυστηρότερα και βιαιότερα δια τούτους μέτρα δια να φύγουν και εκείθεν εις Ήπειρον όπου είναι ανάγκη της πατρίδος, διότι άλλως αφ' ού δεν χρησιμεύουν εις τας δεινάς ταύτας περιστάσεις βλάπτουν και το ταμείον λαμβάνοντες σιτηρέσια και

προσφάγιον και μετά ταύτα και μισθούς! Αι τοιαύται καταχρήσεις κατήνητησαν πλέον ανυπόφοροι και ας ληφθώσι μέτρα και μέτρα βίαια και ανάλογα των περιστάσεων.

Σήμερον εκκινούσιν εντεύθεν αρκετοί στρατιώται, και αύριον ελπίζω να κινησω και εγώ. Νεώτερα δεν έχω άλλα. Ειμή υποσημειούμαι με βαθύτατον σέβας.

Την α' Μαΐου 1825 εν Τριπολιτζά
Ο υπουργός των Εσωτερικών
ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΔΙΚΑΙΟΣ

Υ.Γ.: «Την στιγμήν ταύτην έλαβον και την εσώκλειστον του αδελφού μου επιστολήν από την οποίαν παρατηρεί η Διοίκησης τα περί ανταρτών φρονήματα του λαού, και τα οποία ο στρατηγός ούτος δια τας πιστάς εκδουλεύσεις του και πατριωτισμόν του έμελλεν να πάθη από τους καλούς λεγόμενους πατριώτας. Η Διοίκησης σκεφθείσα ας λάβη πρόνοιαν καλήν περί πάντων.

Ο αυτός ».

Μέσα σ' αυτό το κλίμα στις 13 Μαΐου 1825 και οι φυλακισμένοι έστειλαν την παρακάτω αναφορά:

«Υπερτάτη Διοίκησης,
Αναφερόμεθα διά τής παρούσης ταπεινής ημών αναφοράς, ότι βλέποντες τήν περίστασιν τής πατρίδος, και από πατριωτικόν ενθουσιασμόν φλογιζόμενοι, επιθυμούμεν νά θυσιάσθωμεν υπέρ αυτής, και νά αγωνισθώμεν εις τόν ιερόν πόλεμον τής πατρίδος μέ τήν χύσιν τού αίματός μας. Παρακαλούμεν ούν τήν Σεβαστήν Διοίκησην, ευσπλαγνία φερομένη και παραβλέπουσα τά προγεγονότα, ως φιλόστοργος Μήτηρ δίδουσα μας τήν άδειαν νά μάς ελευθερώση διά νά κάμωμεν τό πρόσ τήν ιεράν πατρίδα μας χρέος μας, ορκιζόμενοι εις Θεόν και πατρίδα, ότι θέλομεν φέρη σέβας και ευπείθειαν εις τήν Σεβαστήν Διοίκησην, εις τας διαταγάς της και εις τούς νόμους τής πατρίδος. Ας καμφθή εις τας δεήσεις μας ή Σεβαστή Διοίκησης, και διά τής αδείας της ας μάς ελευθερώση ν' αγωνισθώμεν υπέρ πατρίδος ως και άλλοτε, και όταν ακολούθως η Σεβαστή Διοίκησης προστάξη είμεθα έτοιμοι ν' απολογηθώμεν εις τούς νόμους τής πατρίδος περί τών προγεγόντων, και θέλει εσμέν ως υποσημειούμεθα.

Ενπειθείς πατριώται και δούλοι
Θ. Κολοκοτρώνης, κανέλλος δηλιγιάννης,
Ιωάννης Νοταράς, μίτρος αναστασόπουλος,
Γιάννης Δ. κριτζαλης

τή 13 τού Μαΐου 1825 Από Ύδραν

Στις 16 Μαΐου οι Μανιάτες οπλαρχηγοί ζήτησαν κι αυτοί την αποφυλάκιση των κρατουμένων στη Ύδρα. Έτσι, κάτω από τις πολύπλευρες πιέσεις, οι φυλακισμένοι ελευθερώθηκαν στις 18 Μαΐου. Δύο ημέρες μετά την αποφυλάκιση των «ανταρτών» και την τοποθέτηση των Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη αρχηγών του ασύστατου «περί το Νεόκαστρον Ελληνικού στρατοπέδου», στις 20 Μαΐου, ο αποφασισμένος Υπουργός των Εσωτερικών Γρηγόριος Δικαίος-Παπαφλέσσας, θυσιάστηκε στα ταμπούρια, στο Μανιάκι σε μια ύστατη και απέλπιδα προσπάθεια νίκης ή παραδειγματικής θυσίας. Αυτή την απόφασή του, αναλύει σε αναφορά του από τη Δράινα προς το Εκτελεστικό Σώμα στο Ναύπλιο, στις 14 Μαΐου:

... « Η μόνη αιτία τού ενταύθα ερχομού μου είναι μόνον και μόνον, διότι είδον απελπισθέν τό πάν και επροχώρησα εις τά Κοντοβούνια ταύτα διά νά εμψυχώσω και νά ενθαρρύνω τούς λοιπούς διά νά τρέξωμεν επομένως» ...

(Τα κείμενα προέρχονται από την Πελοποννησιακή Πρωτοχρονιά του 1958 και την εργασία του Μίμη Φερέτου από τα Γ.Α.Κ. φακ. 80, 85 & 88).

Ο Παπαφλέσσας, ουσιαστικά αποφάσισε να θυσιάσει και αυτό δείχνει το τεράστιο θάρρος του, τη γενναιότητα, το πείσμα αλλά και την αυτοεκτίμηση που τον έσπρωξαν στο μαρτυρικό και ηρωικό του τέλος.

*...« Τούτων δε γινομένων διεδόθη είδησις ότι οι Τούρκοι ετοιμάζονται προς εκστρατείαν. Τότε ο Φλέσας ηρώτησε τους εντοπίους ποίος τόπος, βουνόν ή χωρίον είναι υψηλόν ώστε να βλέπει το Νεόκαστρον, και όλοι του είπον ότι είναι του Πεδεμένου και Μανιάκη...
...Μετά δε ταύτα αμέσως εξεστράτευσε εκείθεν, και δύο ώρας πριν δύση ο ήλιος έφθασεν εις τα ειρημένα χωρία. Ολην δε την νύκτα αυτήν ανεπαύθησαν ήσυχα »...*

Το πρωί της επομένης ημέρας (19 Μαΐου 1825), ο Παπαφλέσσας, οι καπετάνιοι που τον ακολούθησαν και πολλοί στρατιώτες πήγαν στις θέσεις που έπρεπε να οχυρωθούν για την πολεμική αναμέτρηση με τις ορδές του Ιμπραήμ. Αφού εγκρίθηκε η θέση αποφάσισαν όλοι μαζί να γίνουν τρία οχυρώματα (ταμπούρια) με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί να υπερασπίζεται το ένα το άλλο. Από τα τρία ταμπούρια ο Φλέσας κατέλαβε το πρώτο στα βόρεια της θέσης. Στο δεύτερο, το μεσαίο, πήγαν ο Δημήτριος Φλέσας μαζί με άλλους στο δε τρίτο ταμπούρι πήγαν ο Πιέρρος Βοϊδής και οι Μανιάτες καπετάνιοι. Ανάμεσα σ' αυτούς ήταν και ο γαμπρός του Πετρόμπεη, Αθανασούλης Καπετανάκης ή Αθανάσιος Μιχάλης καθώς και ο φημισμένος Μανιάτης πειρατής καπετάν Παναγιώτης Κεφάλας. Τα οχυρώματα είχαν διεύθυνση από βορά προς νότο. Η θέση που έγιναν τα ταμπούρια έκρυβε μεγάλο κίνδυνο επειδή αυτά ήταν στην πλαγιά και όχι στην κορυφή ή στη ράχη κάποιου υψώματος. Έτσι δεν υπήρχε ικανή απόσταση μεταξύ των επιτιθέμενων Αιγυπτίων και των οχυρωμένων πολεμιστών αφού η ορατότητα μεταξύ τους ήταν περιορισμένη.

Θύματα και της έλλειψης «υπηρεσίας πληροφοριών» δεν κατάφεραν να προσδιορίσουν το μέγεθος του εχθρικού στρατεύματος αλλά κυρίως την ώρα της επίθεσης. Ο Ιμπραήμ με οργανωμένο δίκτυο παραπληροφόρησης διέσπειρε αντικρουόμενες φήμες για τον αριθμό του στρατού του αλλά και την ημέρα της εκστρατείας του. Έτσι κατάφερε να αιφνιδιάσει και να τρομοκρατήσει αυτό το γενναίο σώμα των ανδρών του Παπαφλέσσα που ουσιαστικά δεν πρόλαβε να ολοκληρώσει την κατασκευή των οχυρωμάτων. Ο Παπαφλέσσας ήθελε κλειστά ταμπούρια για μεγαλύτερη ασφάλεια αλλά η εμφάνιση του πολυπληθούς στρατεύματος των Αιγυπτίων το επόμενο πρωί (20 Μαΐου) τους έκοψε την ανάσα. Δύο εχθρικά τμήματα φάνηκαν, το πρώτο πάνω από το βουνό και το χωριό Σκάρμιγκα και το δεύτερο στη Χώρα, πάνω από το Κεφαλόβρυσο, μεταξύ των οχυρωμάτων και του βουνού Αγιά στα δυτικά. Η απόσταση των επερχόμενων εχθρών ήταν λίγο περισσότερη από μια ώρα.

Αφού οι Έλληνες είδαν το πολυπληθές στράτευμα που «σκέπασε όλον τον τόπον, όσον βλέπει το μάτι του ανθρώπου» φοβήθηκαν και άρχισαν να μουρμουρίζουν. Η φυγή έγινε η πρώτη σκέψη των περισσοτέρων. Ο Παπαφλέσσας κάλεσε κοντά του τον μυστικοσύμβουλο και γραμματέα του Γεώργιο Καραγιαννόπουλο, που αργότερα μετονομάστηκε Τισαμενός και τον διέταξε να πάρει τα άλογά του και όλους τους υπηρέτες του, εκτός από τον Μιχαήλ Στάικο και να πάει να εγκατασταθεί στην απέναντι ράχη. Επειδή ο Τισαμενός δεν ήθελε να τον εγκαταλείψει, ο Παπαφλέσσας τον υποχρέωσε να πάει εκεί για να περιγράψει την επερχόμενη μάχη αλλά και για να παρακινεί και να οδηγεί τους τυχόν ερχόμενους για βοήθεια να παίρνουν γρήγορα μέρος στη μάχη και να χτυπούν στα νώτα τον εχθρό. Παρά όμως τη σχετική αισιοδοξία του αρχηγού πολλοί στρατιώτες αλλά και καπετάνιοι αποφάσισαν να φύγουν. Όσοι έμειναν, κι' αυτοί δεν ήταν περισσότεροι από επτακόσιοι, άκουσαν τον θερμό λόγο της ψυχής του Παπαφλέσσα:

...«Πιστεύω αδιστάκτως ότι θα είμεθα νικηταί αλλ', ο μη γένοιτο, και νικηθώμεν, θα αδυνατίσωμεν την δύναμιν του εχθρού, πολλούς Τούρκους θα χάση, και την μάχην μας θα την ονομάσουν ιστορικώς, Λεωνίδειον μάχην, Παππαγεώργη!»...

Τότε ο Μανιάτης καπετάνιος Πιέρρος Βοϊδής είπε αυτά τα αξιομνημόνευτα λόγια:

...« Πάμε εις τα ταμπούρια μας, και όποιος θα μείνη γιαμά, ας ακούη των γυναικών τα μυρολόγια »...

Έτσι και έγινε. Όσοι έμειναν πολέμησαν γενναία. Ελάχιστοι διασώθηκαν. Τα ηρωικά κορμιά έπεσαν σαν τα φύλλα στα οχυρώματά τους. Μετά το τέλος της άνισης μάχης ο Ιμπραήμ πασάς πήγε στο οχύρωμα του Παπαφλέσσα και οι στρατιώτες του βρήκαν το αποκεφαλισμένο σώμα του ανάμεσα σε πλήθος εχθρικών πτωμάτων. Κοντά στο σώμα του Παπαφλέσσα βρέθηκε και το σώμα του Γάλλου στρατιώτη που είχε δώσει σαν υπασπιστή του, ο Γάλλος τυχοδιώκτης ‘φιλέλληνας’ στρατηγός Henri Roche, απεσταλμένος της ‘Φιλελληνικής εταιρείας των Παρισίων’ προς την ελληνική Διοίκηση. Πολλοί νεκροί Τούρκοι γύρω από το Γάλλο φάνηκε ότι έπεσαν από το σπαθί του.

Μετά από διαταγή του πασά βρήκαν και το κεφάλι του Παπαφλέσσα. Η επιβεβαίωση της ταυτότητας του νεκρού έγινε από τον ψυχογιό του Μιχαήλ Σταϊκόπουλο. Τότε σήκωσαν το άψυχο σώμα και αφού έπλυναν το ματωμένο κεφάλι και τα γένια, το έδεσαν και το στήριξαν σ’ ένα ξύλο έτσι που ο Παπαφλέσσας φαινόταν να στέκεται σαν να ήταν ζωντανός. Ο Ιμπραήμ στάθηκε τότε μπροστά του και αφού τον παρατήρησε για λίγο, γύρισε στους αξιωματικούς του και τους είπε:

...« τω όντι αυτός ήταν ικανός και γενναίος άνθρωπος και καλύτερον ήταν να επαθαίναμεν άλλην τόσην ζημίαν, αλλά να τον επιάναμεν ζωντανόν, διότι πολύ ήθελε μας χρησιμεύσει»...

-Αποσπάσματα από το «ΒΙΟ ΤΟΥ ΠΑΠΑΦΛΕΣΣΑ» του Φωτάκου έκδ. 1868

Όμως η θυσία του Παπαφλέσσα και των άλλων αγωνιστών στο Μανιάκι πέρασε σχεδόν απαρατήρητη από την κυβέρνηση Κουντουριώτη. Η κυβερνητική εφημερίδα ‘ο φίλος του νόμου’ την 1η Ιουνίου αρκέστηκε σε μια απλή αναφορά:

«Μεταξύ των ηρωικώς πεσόντων ελλήνων εις την κατά το Μανιάκι της Αρκαδίας μάχην μανθάνομεν ότι είναι ο υπουργός των Εσωτερικών κύριος Γρηγόριος Δικαίος και ο στρατηγός Κεφάλας. Και οι δυο άνδρες των οποίων η αξιότης και γενναιότης απεδείχθησαν εις διαφόρους καιρίας περιστάσεις της πατρίδος. Αιωνία των η μνήμη»

Τα άταφα σώματα των ηρώων της μάχης έγιναν βορά ορνέων και ανάλωμα καταγιγίδων. Τα οστά των θυσιασθέντων, ανακατεμένα, έμεναν στα ταμπούρια έκθετα, και κανείς δεν μπορούσε να αναγνωρίσει ποια ήταν του Παπαφλέσσα ή του Πιέρου Βοϊδή, ποια ήταν του Αθανασούλη Καπετανάκη, του Αναστάση Γυφτάκη, του Μπουχανά, του Παναγιώτη Κεφάλας και τόσων άλλων. Τριάντα χρόνια μετά, έμεναν άταφα στα ταμπούρια στο Μανιάκι. Τα οστά συγκεντρώθηκαν και τοποθετήθηκαν σε μικρό τύμβο που βρίσκεται στο ιερό του μικρού ναού που χτίστηκε εκεί το 1911 και ονομάστηκε ‘αναμνηστικό’ ναΐδριο της Αναστάσεως. Το 1939, για τον ίδιο λόγο, χτίστηκε εκεί και μια οξύτατη πυραμίδα, ένας αναμνηστικός, χτιστός οβελίσκος.

Αφού ο Ιμπραήμ κατατρόπωσε τον Παπαφλέσσα στο Μανιάκι, άνοιξε τον δρόμο για την Τριπολιτσά, την οποία κατέλαβε και κατέστρεψε στις 11 Ιουνίου 1825. Την επομένη ημέρα βάδισε κατά του Άργους και του Ναυπλίου, αλλά ο Δημήτριος Υψηλάντης τον σταμάτησε στους βάλτους των Μύλων στις 12 Ιουνίου 1825. Έκτοτε δεν επεχείρησε άλλη εκστρατεία στην περιοχή.

• Η προέλαση του Ιμπραήμ και η ανακοπή του στους Μύλους

Αφού στις 20 Μαΐου 1825 ο Ιμπραήμ κατατρόπωσε τον Παπαφλέσσα στο Μανιάκι, έστρεψε τον στρατό του στην Τριφυλία, κατέλαβε χωρίς μάχη την Αρκαδιά (Κυπαρισσία), την Καλαμάτα και άλλες μεσσηνιακές κωμοπόλεις. Η απελευθέρωση των πολιτικών αντιπάλων της κυβέρνησης Γεωργίου Κουντουριώτη μπορεί να αναθάρρησε τους αγωνιστές αλλά δεν έφτανε μόνο η εμφάνιση ενός νέου γενικού αρχηγού στα στρατόπεδα. Έπρεπε να θεραπευτούν οι εμφύλιες έριδες και το κυριότερο, χρειαζόνταν εφόδια. Στις 26 Μαΐου 1825, το Εκτελεστικό αποφάσισε τη συγκρότηση μιας τριμελούς Επιτροπής συντονισμού του αγώνα κατά του Ιμπραήμ στην Τριπολιτσά καθώς και άλλων βοηθητικών για τη συγκέντρωση εφοδίων που θα προωθούνταν στην Τριπολιτσά. Την Επιτροπή της Τριπολιτσάς συγκροτούσαν οι Λυκούργος Κρεστενίτης, Νικόλαος Μπουκουρόπουλος και Ηλίας Καράπαυλος. Γραμματέας της Επιτροπής ορίστηκε ο Γεώργιος Σκαλίδης. Η Επιτροπή της Τριπολιτσάς έφτασε στην πόλη στις 27 Μαΐου. Την επόμενη ημέρα ο Ιμπραήμ κατέλαβε αμαχητί την Καλαμάτα. Ο Κολοκοτρώνης που είχε αποφυλακιστεί μόλις πριν λίγες ημέρες, στις 17 Μαΐου, δεν είχε εύκολο έργο

για να καταφέρει να ανακόψει την προέλαση του Ιμπραήμ από τη Μεσσηνία για την Τριπολιτσά. Θα το προσπαθούσε στο φυσικό όριο Μεσσηνίας-Αρκαδίας, στο Μακρυπλάγι. Στις 24 Μαΐου 1825 ο Κολοκοτρώνης αναφέρει από την Τριπολιτσά στο Υπουργείο Πολέμου:

Προς το έξοχον Υπουργείον Πολέμου

Ελαβον την υπ' αριθ. 7030, χθες γεγραμμένην. Περιγραφήν του γενομένου πολέμου έπεμψα εις το Υπουργείον, και την ζημίαν των Ελλήνων και νίκην του εχθρού με λύπην μου μεγάλην εγνωστοποίησα, και ότι οι εχθροί ελεηλάτησαν όλην την Αρκαδίαν. Και ανέφερον ότι μεγίστη ανάγκη είναι ήδη να μας προφθάσετε τροφάς και πολεμοφόδια, μάλιστα πολεμοφόδια, τα οποία να προφθάσετε όσον τάχος, διότι αυτά είναι η ψυχή του πολέμου. Χωρίς τροφήν ημπορούν να βαστάσουν μίαν ημέραν, χωρίς όμως φυσέκια ουδέ στιγμήν· και ηξεύρετε ότι δεν έχομεν ούδ' έν, και ο εχθρός με τον οποίον έχομεν να κάμωμεν είναι επίμονος και διαρκεί τον πόλεμον. Είναι λοιπόν μεγάλη η ανάγκη και δια την αγάπης της πατρίδος και πίστεως, αίτινες κινδυνεύουσι, κάμετε τα αδύνατα δυνατά να προφθάσουν όσον τάχος τροφάς και εφόδια, τροφάς και εφόδια!

Επειδή οι φροντισταί οι πρώτοι (σημ. εδώ εννοεί τους φροντιστές της Καλαμάτας που είχε ήδη καταληφθεί από τον Ιμπραήμ) ούτε ηξεύρομεν καν πού ενρίσκονται.

Ο εχθρός ήλθεν εις τους Λάκκους και είναι στρατοπεδευμένος εις τα χωρία Λάκκων. Ίσως σήμερα προσβάλη τα Δερβένια. Σήμερα πρωί έβγαλα εδώθε τον Γενναίον, τον υιόν μου, μετά των πολιτών και ομού και ο πολιτάρχης και τινες άλλοι, και σπεύδουν να προκαταλάβουν τα Δερβένια. Οι Μυστριώται εστρατοπέδευσαν εις Καλαμάταν. Σήμερα εκκινώ και πολλά άλλα στρατεύματα και έως αύριον εκκινούν όλα. Αλλά συγκροτείται μέγα στρατόπεδον χωρίς τροφάς και πολεμοφόδια. Δεν εγχώρια ζωηρότερα χρώματα να ζωγραφίσω την ανάγκην. Όθεν μένω εν τοσούτω.

Τη 24 Μαΐου 1825

Εκ Τριπολ.

Ο πατριώτης

Θ. Κολοκοτρώνης

ΓΑΚ, Υπουργείον Πολέμου, Φ. 67, 24-5-1825, Κολοκοτρώνης προς Υπουργείον Πολέμου.

Ο Κολοκοτρώνης δεν πρόλαβε όμως να οχυρώσει τα Δερβένια. Ο στρατός των Αιγυπτίων, οκτώ χιλιάδες άνδρες με ιππικό και πυροβολικό κατάφερε να παρακάμψει τη θέση των Ελλήνων και πέρασε από τη «Σιορόκα», με την κρυφή βοήθεια Τούρκων δούλων στο Λεοντάρι. Αυτοί βρίσκονταν εκεί, επειδή παλιότερα τους είχαν πάρει δούλους Έλληνες Λεονταρίτες. Το μόνο που κατάφερε ο Κολοκοτρώνης περιμένοντας ενισχύσεις στα Δερβένια, ήταν να καθυστερήσει το αιγυπτιακό ιππικό που δεν μπορούσε να περάσει από το στενό μονοπάτι της Σιορόκας.

Στις 4 Ιουνίου, οι Αιγύπτιοι είχαν στρατοπεδέψει στην Πολιανή. Ο Κολοκοτρώνης εκείνη την ημέρα βρισκόταν στον Άκοβο, όπου είχε ζήσει για δώδεκα χρόνια και γνώριζε καλά την περιοχή. Οι Έλληνες, συνολικά τρεις χιλιάδες οκτακόσιοι, έπιασαν στο Δυρράχι το πέρασμα που οδηγεί στον Μυστρά και οι περισσότεροι υπό τον Κανέλλο Δεληγιάννη και τον Γενναίο Κολοκοτρώνη, μετά από εντολή του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη οχυρώθηκαν σε κλειστά ταμπούρια στο χαμηλής στρατηγικής αξίας ύψωμα της Δραμπάλας. Ακολούθησαν μάχες και προς τις δύο κατευθύνσεις. Οι Αιγύπτιοι με καλύτερη οργάνωση και εκπαίδευση, με τα εννέα πυροβόλα τους και παρά τις απεγνωσμένες προσπάθειες των αμυνομένων, σε μια τριήμερη μάχη κατάφεραν να τους απωθήσουν. Ο στρατός του Ιμπραήμ έφτασε μέχρι το κέντρο εφοδιασμού των Ελλήνων στο Λεοντάρι και από εκεί κατευθύνθηκε στο κέντρο της Πελοποννήσου καίγοντας χωρία και αφανίζοντας τον τόπο, άνοιξε τον δρόμο για την Τριπολιτσά. Η ελληνική άμυνα κατέρρευσε και η απογοήτευση απλώθηκε παντού. Ο Κολοκοτρώνης δεν είχε καταφέρει να ανακόψει τον Ιμπραήμ και οι χωρικοί έντρομοι, κατέφυγαν στα βουνά. Η διάλυση του στρατοπέδου αποδόθηκε στην ανεπάρκεια της Επιτροπής της Τριπολιτσάς. Όμως σύμφωνα με τα γεγονότα την μικρότερη ευθύνη για τη συντριβή είχε η Επιτροπή της Τριπολιτσάς. Η διαδρομή της τροφοδοσίας είχε ως εξής: Τα εφόδια, κυρίως αλεύρι, προωθούνταν από το Ναύπλιο με πλοία και από το Άργος με ζώα, προς την Επιτροπή των Μύλων και από εκεί πάλι με ζώα στην Επιτροπή της Τριπολιτσάς. Η Επιτροπή έπρεπε να τα προωθήσει στο φροντιστήριο του Λεονταρίου όπου θα

παρασκευαζόταν το ψωμί. Από εκεί θα γινόταν η διανομή προς όλα τα στρατιωτικά σώματα. Σε έγγραφό της από τις 6 Ιουνίου 1825 η Επιτροπή αναφέρει:

«... Η προχθεσινή μαντεία αλήθευσαν σήμερα, κατά θείαν παραχώρησιν*, ως εκ των περικλεισμένων πληροφορείται η Σ. Διοίκησις. Ζαχιρέν και πολεμοφόδια ζητούν με τόσην επιμονήν, και ημείς εδώ δεν έχομεν να τους προφθάσωμεν. Σήμερα μήτε έν ψωμί δεν εδώσαμεν εις τινα· όσον ευρέθη εδώ το αποστειλαμεν. Στρατεύματα ζητούν, αλλ' εις τούτο καμμία οικονομία δεν γίνεται. Εκείνο όπου ηδυνήθη η Επιτροπή, έβαλε τελάλη εις την πόλιν· μεταχειρίζεται βίαν, ίσως ημπορέση να εβγάλη μερικούς. Αυτά έτρεξαν μέχρις της ώρας και Κύριος ίλεος...».

(*Η επιτροπή πίστευε λανθασμένα ότι ο Ιμπραήμ είχε αποκλειστεί στην Πολιανή).

Κων. Α. Κοτσώνη. Ο Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο. Σελ.144 & 145 Αθήνα 1999. Ε.Π.Σ.

Στις 7 Ιουνίου, το Υπουργείο Πολέμου, που και αυτό λανθασμένα πίστευε ότι ο Ιμπραήμ είχε αποκλειστεί στην Πολιανή, απάντησε μεταξύ άλλων στον Κολοκοτρώνη:

«... σας πέμπονται όλα χωρίς αργοπορίαν, ώστε εάν τα ζώα των γειτνιαζουσών τούτων επαρχιών δεν εξαρκέσωσι να μετακομίσωσι με μιάς όλα, θέλομεβν φορτωθή ημείς οι ίδιοι δια να τα φέρωμεν εις το στρατόπεδόν σας, από το οποίον περιμένεται ο όλεθρος του εχθρού ...».

Κων. Α. Κοτσώνη. Ο Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο. Σελ.145 Αθήνα 1999. Ε.Π.Σ.

Από τη Δραμπάλα ο Κωνσταντίνος Μαυρομιχάλης με τους άνδρες του πήγαν στους Μύλους, ενώ οι υπόλοιποι οπλαρχηγοί με τους Κολοκοτρωναίους, τον Πλαπούτα τον Δεληγιάννη κ.ά. κατέφυγαν στην επαρχία Καρύταινας. Η αναφορά-έκθεση επιχειρήσεων των 5, 6 και 7 Ιουνίου του Κολοκοτρώνη προς το Εκτελεστικό από τη Στεμνίτσα στις 10 Ιουνίου δίνει πολύ παραστατικά την κατάσταση:

«Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα

....Ο φόβος ενεσπάρη πανοικεί και οι Έλληνες δεν εκοίταζαν ειμή να φύγωσι με τα γυναικόπαιδά των εις τα όρη και δάση. Τω αυτώ τούτω τω διαστήματι τί δεν έκαμα; Έγραψα πανταχού και εις την Σπάρτην, τον Μπέην, τον Μούρτζινον και τους λοιπούς καπεταναίους. Εις την Λακεδαιμονίαν, προς τους Αρκαδίους, τους Φαναρίτας, τους Πισινοχωρίτας, τον γέροντα Πέτροβαν και εν γένει παντού...

....Ταύτην την στιγμήν έμαθον ότι ο εχθρός εμβήκεν εις Τριπολιτσάν. Οθεν εις κυβέρνησίν σας. Και εν τοσούτω μένω ευσεβάστως.

Τη 10 Ιουνίου 1825

Από Στεμνίτζαν

Ο ευπειθής πατριώτης

Θ. Κολοκοτρώνης

Ημείς ξεκινούμεν δια τα Τρίκορφα με όσα δυνηθώμεν περισσότερα στρατεύματα. Σας περικλείεται εν γράμμα εκ του οποίου πληροφορείσθε. Οι κατάσκοποι και προδόται της πατρίδος ευρίσκονται αυτού, εις την καθέδραν της Διοικήσεως, εις το Ναύπλιον, και πράξατε όπως ορίζετε.

Ο ίδιος

Θ.

Κων. Α. Κοτσώνη. Ο Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο. Σελ.139-42 Αθήνα 1999. Ε.Π.Σ

Στις 10 Ιουνίου 1825, ο Ιμπραήμ κατέλαβε επίσης αμαχητί, την ερημωμένη Τριπολιτσά και αφού άφησε φρουρά, την επομένη ημέρα βάδισε κατά του Αργους και του Ναυπλίου. Η κυβέρνηση που έδρευε στο απροετοίμαστο για πολιορκία Ναύπλιο, κατάλαβε ότι έπρεπε «πάση δυνάμει» να ανακοπεί η προέλαση των Αιγυπτίων. Εκτός των άλλων στο Ναύπλιο κυκλοφορούσαν αβάσιμες φήμες ότι ο Μαυροκορδάτος και ο Κωλέττης είχαν έρθει σε συνεννόηση με τον Ιμπραήμ για να του παραδώσουν την πόλη! Την προετοιμασία για την άμυνα της πόλης ανέλαβε ο υπουργός πολέμου Ανδρέας

Μεταξάς, ο οποίος κατάφερε να επιβάλει την τάξη στο Ναύπλιο. Στους Μύλους, ένα μικρό χωριό κοντά στη λίμνη της Λέρνας, επτά χιλιόμετρα νότια του Άργους, η κυβέρνηση είχε συγκεντρώσει μεγάλη ποσότητα δημητριακών για τον εφοδιασμό του στρατού. Επίσης από τους Μύλους θα μπορούσαν να υδροδοτήσουν το Ναύπλιο σε περίπτωση καταστροφής του υδραγωγείου του από επιτιθέμενους εχθρούς. Παρά τη σοβαρή στρατηγική αξία τους και το τελωνείο που υπήρχε εκεί, οι Μύλοι ήταν ανοχύρωτοι. Ο Ανδρέας Μεταξάς και ο Μακρουγιάννης, περιμένοντας επίθεση από των Ιμπραήμ, προσπάθησαν να κατασκευάσουν πρόχειρα οχυρώματα κοντά στο τελωνείο για να προστατέψουν τουλάχιστον το αλεύρι. Ευνοϊκοί για την άμυνα ήταν οι βάλτοι που περιβάλανε τους Μύλους. Λίγες ημέρες μετά την αρχή της κατασκευής των οχυρώσεων έφτασαν στους Μύλους ενισχύσεις υπό τους Κωνσταντίνο Μαυρομιχάλη, Νταλιάνη Χατζημιχάλη, τον πρίγκιπα Δημήτριο Υψηλάντη κ.α. καθώς και τριάντα τρία εξοπλισμένα πλοία. Επικεφαλής των περίπου τετρακοσίων ογδόντα Ελλήνων ορίστηκε ο Δημήτριος Υψηλάντης και τυπικά υπαρχηγός ο Κωνσταντίνος Μαυρομιχάλης. Μπροστά από το Ναύπλιο και τους Μύλους αντίστοιχα, αγκυροβόλησαν ως παρατηρητές, μια μοίρα του αγγλικού στόλου υπό τον Gawen William Hamilton και μια γαλλική υπό τον Henri de Rigny.

Ο Ιμπραήμ, αφού εγκατέστησε φρουρές στην έρημη Τριπολιτσά, στις 11 Ιουνίου, κατευθύνθηκε για το Άργος και το Ναύπλιο. Ο Κολοκοτρώνης, πιστεύοντας ότι ο Ιμπραήμ μετά την Τριπολιτσά θα κατευθυνόταν για την Πάτρα, είχε αποσύρει όλα τα στρατεύματά σε αυτή την κατεύθυνση, αφήνοντας ανυπεράσπιστο το δρόμο για το Ναύπλιο. Στις 12 Ιουνίου, οι Αιγύπτιοι στρατοπέδευαν ανάμεσα στο Άργος και τους Μύλους, στην ακτή του όρμου απέναντι από το Ναύπλιο. Στους Μύλους τον περίμενε το μικρό ελληνικό σώμα υπό τον Δημήτριο Υψηλάντη. Το επόμενο πρωινό το αιγυπτιακό στράτευμα κατέβηκε τους λόφους και κατέλαβε την πεδιάδα πηγαίνοντας για το Άργος, χωρίς να αποπειραθεί κάποια επιχείρηση εναντίον των Μύλων. Την ώρα που περνούσε κοντά στους Μύλους η οπισθοφυλακή των Αιγυπτίων οι οχυρωμένοι Έλληνες άνοιξαν πυρ εναντίον τους. Εκεί τραυματίστηκε ο Γάλλος επικεφαλής στρατιωτικός σύμβουλος του Ιμπραήμ και υπεύθυνος για την οργάνωση του αιγυπτιακού στρατού, Σεβ ή Σουλεϊμάν μπέης.

Μετά τον αρχικό αιφνιδιασμό, οι Αιγύπτιοι απέκοψαν την οπισθοφυλακή τους, περίπου δύο χιλιάδες άνδρες που παρέμειναν για να επιτεθούν στους Μύλους και οι υπόλοιποι συνέχισαν την πορεία τους για το Άργος. Οι βάλτοι της περιοχής δεν επέτρεπαν τη χρήση ιππικού. Η αιγυπτιακή επίθεση ήταν σφοδρή και τα τρία ελληνικά οχυρώματα αποδείχθηκαν ανεπαρκή. Τότε έφτασαν και ενισχύσεις από το Ναύπλιο. Ανάμεσά τους και ο καπετάνιος του Ολύμπου, Μήτρος Λιακόπουλος, με 50 έμπειρους πολεμιστές. Στην απελπισία τους οι αμυνόμενοι τράβηξαν τα σπαθιά τους και επιτέθηκαν σε μάχη σώμα με σώμα. Ένας φιλέλληνας εθελοντής, ο Αμερικανός αξιωματικός Jonathan Peckham Miller με δέκα Βουλγάρους «καθάρισαν» τον περίβολο από τους επιτιθέμενους Αιγυπτίους. Το κύριο σώμα του στρατού του Ιμπραήμ, μη περιμένοντας μια τέτοια εξέλιξη, είχε ήδη φτάσει στο Άργος. Οι Αιγύπτιοι αιφνιδιασμένοι τράπηκαν σε φυγή αφήνοντας στους Μύλους περίπου πενήντα νεκρούς. Οι Έλληνες έχασαν τέσσερις. Ο Υψηλάντης στην αναφορά του προς την κυβέρνηση σημείωνε ότι οι απώλειες των Αιγυπτίων έφθαναν τους τετρακόσιους! Αυτό βέβαια δεν το έκανε για να εξυψώσει τον εαυτό του, αλλά για να τονώσει το ηθικό των αγωνιζόμενων στρατιωτών και του λαού. Στο Ναύπλιο εκδόθηκαν επανειλημμένα, προκηρύξεις για γενική επιστράτευση για τα σώματα του Κολοκοτρώνη και του Υψηλάντη, χωρίς όμως καμιά ανταπόκριση. Χιλιάδες στρατιώτες και ένοπλοι άτακτοι περιφέρονταν άσκοπα στους δρόμους του Ναυπλίου. Οι Αιγύπτιοι αφού έφτασαν στο Άργος και το κατέλαβαν αμαχητί, προχώρησαν σε λεηλασίες και των γύρω χωριών. Στη συνέχεια αφού προσπάθησαν χωρίς επιτυχία με το ιππικό τους να «κόψουν» την υδροδότηση του Ναυπλίου, αποσύρθηκαν ανενόχλητοι στην Τριπολιτσά.

Μετά την ήττα του Ιμπραήμ στη Σχινόλακκα στις 15/16 Μαρτίου 1825 από τον Γέρο-Καρατάσο που θα μπορούσε, λόγω της βροχής, να αποδοθεί και στη βρεγμένη πυρίτιδα, ήρθε ακόμα μία, έστω και περιορισμένης έκτασης ήττα από τον Δημήτριο Υψηλάντη στους Μύλους. Η μάχη των Μύλων απέτρεψε την κατάληψη του Ναυπλίου. Μετά τη μάχη, με πρόταση του Δημητρίου Υψηλάντη στην κυβέρνηση, πήραν τιμητικές προαγωγές οι Μακρουγιάννης, Νταλιάνης Χατζημιχάλης, Μήτρος Λιακόπουλος και ο Γάλλος φιλέλληνας Francois Gaillard. Η μικρής έκτασης νίκη του Υψηλάντη, ήρθε να τονώσει την πίστη των Ελλήνων που σε αυτή τη συγκυρία της συντριβής και του τρόμου από την σχεδόν ανεμπόδιστη προέλαση του στρατού του Ιμπραήμ, απογοητευμένοι έτρεχαν στα βουνά.

πάνω: Διονύσιος δε Ρώμας (1771 - 1857)
κάτω: Παναγιώτης-Μαρίνος Στεφάνου (1792-1863). Ελαιογραφία του Χρήστου Ρουσέα & Κωνσταντίνος Δραγώνας (1780-1858). Ελαιογραφία αγνώστου.
Μουσείο Σολωμού και Επιφανών Ζακυνθίων

Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ της ΖΑΚΥΝΘΟΥ

Παράλληλα με τις επαναστατικές πολεμικές κινήσεις στον Μοριά, οι Έλληνες που βρίσκονταν στις παροικίες κινητοποιήθηκαν και με διαλέξεις, άρθρα, βιβλία και φυλλάδια προσπάθησαν ενημερώνοντας να στρέψουν την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη υπέρ της Ελληνικής Επανάστασης. Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, πριν ακόμα κατέβει στην Ελλάδα αλλά και στη συνέχεια, διατηρούσε εξαιρετικές σχέσεις με τον κύκλο της Πίζας του μητροπολίτη Ουγγροβλαχίας Ιγνάτιου αλλά και άλλους παράγοντες στην ιταλική χερσόνησο. Φυσικά η γνώμη και οι κατευθύνσεις που έδινε ο Καποδίστριας, απ' όπου κι αν βρισκόταν, ήταν βαρύνουσες για την εξέλιξη του Αγώνα. Ανάλογη ήταν και η βαρύτητα της γνώμης του Αδαμάντιου Κοραή από το Παρίσι. Εκτός από τον Ιγνάτιο, τον Καποδίστρια και τον Κοραή, ακόμα ένας αθόρυβος πόλος συμβουλών, πληροφοριών και πολιτικού προσανατολισμού της επανάστασης ήταν ο κόμης Διονύσιος δε Ρώμας, ο οποίος είχε εγκατασταθεί στη Βενετία. Κυρίως αυτοί ήταν οι τέσσερις πόλοι υψηλής παρασκηνιακής πολιτικής, που χάραζαν αθόρυβα την πολιτική της Επανάστασης από το εξωτερικό.

Με τη συνθήκη του Κάμπο-Φόρμιο, το 1797, τα Επτάνησα πέρασαν σε γαλλική κατοχή. Όμως μετά την ήττα των Γάλλων στην Αίγυπτο, η οθωμανική αυτοκρατορία και η Ρωσία, με τη σύμπραξη της Αγγλίας, συμμαχήσαν και ο ρωσο-τουρκικός στόλος από τον Οκτώβριο του 1798 μέχρι τον Φεβρουάριο του 1799 κατέλαβε όλα τα νησιά. Μετά τη ρωσο-τουρκική κατάκτηση υπογράφηκε το 1800 στην Κωνσταντινούπολη, συνθήκη μεταξύ Ρωσίας και Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Με αυτήν αποφασίστηκε η αυτονομία της «Επτανήσου Πολιτείας», υπό την επικυριαρχία του σουλτάνου και την προστασία των θρησκευτικών δικαιωμάτων από τον τσάρο. Η συμφωνία απέφερε το πρώτο ελληνικό, ημιαυτόνομο, κράτος.

Όμως, κυρίως λόγω των κοινωνικών ανισοτήτων, μετά από εξέγερση η Ζάκυνθος κηρύχθηκε ανεξάρτητη και το 1801 ύψωσε αγγλική σημαία. Στην Κεφαλονιά ξέσπασε εμφύλιος ενώ στην Κέρκυρα τον Μάιο του 1801 οι κάτοικοι στασίασαν στην τουρκική φρουρά και ο κόμης Θεοτόκης ανέθεσε τη στρατιωτική διοίκηση στους Ρώσους. Τότε άρχισε να λάμπει το άστρο του Ιωάννη Καποδίστρια. Τα Επτάνησα, το 1803, αναγνωρίστηκαν ως αυτόνομο κράτος από τη Βρετανία και τη Γαλλία. Ο Ναπολέων όμως το 1807 επανασχεδιάζοντας τον διαμελισμό της Οθωμανικής αυτοκρατορίας ξαναπήρε τα Επτάνησα, καταργώντας την «Επτανήσο Πολιτεία». Από το 1809 όμως, οι Άγγλοι κατέλαβαν τη Ζάκυνθο εκτοπίζοντας τους Γάλλους στην Κέρκυρα. Το ίδιο έγινε και με την Κεφαλλονιά, την Ιθάκη και τα Κύθηρα. Οι Άγγλοι πήραν μισθοφόρους πολλούς Έλληνες που είχαν περάσει στη Ζάκυνθο, η οποία έγινε λίκνο για τον σχεδιαζόμενο ξεσηκωμό. Οι Έλληνες εκεί διδάχθηκαν στρατιωτικές αρχές και έμαθαν να κινούνται συνωμοτικά και μυστικά.

Ο κόμης Διονύσιος ο δε Ρώμας ήταν ένα από τα πρόσωπα που διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στην Ελληνική Επανάσταση. Γεννήθηκε το 1771 στη Ζάκυνθο. Το 1794 διαδέχθηκε τον πατέρα του στη θέση του γενικού προξένου της Βενετίας στον Μοριά και τη Ρούμελη. Εκεί οι γνωριμίες του με πολλούς προκρίτους, όπως τον Πέτρο Μαυρομιχάλη, τον Νοταρά, τον Ζαΐμη και άλλους ήταν σημαντικό εφόδιο για την κατοπινή δράση του. Το 1803 εκλέχθηκε μέλος της Συντακτικής Επιτροπής για την ψήφιση του Συντάγματος της Επτανήσου Πολιτείας. Το 1806 διορίστηκε στη θέση του πρύτανη της Κέρκυρας. Το 1809 εκλέχτηκε γεροϋσιαστής της Επτανήσου Πολιτείας ενώ το 1810 παρασημοφορήθηκε από τον Ναπολέοντα με το παράσημο της λεγεώνας της τιμής.

Οι μυστικές εταιρείες που αναπτύσσονταν τότε στην Ευρώπη είχαν σαφείς επιδράσεις από τον τεκτονισμό με εθνικιστικούς αλλά και φιλελεύθερους προσανατολισμούς. Στην Κέρκυρα υπήρχαν δύο ελληνικές τεκτονικές στοές και το 1810 ο κόμης Διονύσιος Ρώμας κατάφερε να τις ενώσει σε μία. Την ίδια εποχή «μπήκαν» σε αυτήν τη στοά πολλοί αγωνιστές, που αξιοποίησαν τα διδάγματα και τους τύπους της στην οργάνωση μυστικών εταιρειών και κυρίως στη συνωμοτική δράση τους στη Φιλική Εταιρεία.

Η προοδευτική εκδίωξη των Γάλλων από το 1809 και η κατάληψη των Ιονίων νησιών από την Αγγλία απέφεραν ένα «Προσωρινό Σχέδιο της Κυβερνήσεως των Κυθίων». Το 1810 ο Κολοκοτρώνης, που μετά τον διωγμό των κλεφτών είχε καταφύγει στη Ζάκυνθο από το 1806, μπήκε στο ελληνικό

στρατιωτικό σώμα του αγγλικού στρατού και πολέμησε εναντίον των Γάλλων για την κατάληψη της Λευκάδας. Οι υπηρεσίες του ανταμείφθηκαν και του απονεμήθηκε ο βαθμός του ταγματάρχη. Εκεί γνώρισε την στρατιωτική οργάνωση και την διοίκηση στρατιωτών. Έμεινε στη Ζάκυνθο υπηρετώντας στον αγγλικό στρατό μέχρι το 1817 και στη συνέχεια ασχολήθηκε με το ζωεμπόριο, μέχρι τις τελευταίες ημέρες του 1820 που αναχώρησε για τη Μάνη.

Μετά την επιβολή από το «σύμφωνο των Παρισίων» (1815) της βρετανικής προστασίας στα Επτάνησα, το 1817 επιβλήθηκε από τον «Λόρδο Ύπατο Αρμοστή των Ιονίων Νήσων» Thomas Maitland, το «Σύνταγμα των Ηνωμένων Κρατών των Ιονίων Νήσων». Το σύνταγμα του εγκατεστημένου στην Κέρκυρα «King Tom», όπως αποκαλούσαν σκωπτικά οι ντόπιοι τον Maitland, αποσκοπούσε στην καταπολέμηση της εθνικής συνείδησης των επτανησίων, ήταν ανελεύθερο και δημιούργησε πλήθος αντιδράσεων. Η στάση του με τη δήμευση των περιουσιών, τον διωγμό των κατοίκων και το ξεπούλημα της Πάργας στον Αλή-πασά ήταν ανθελληνική και σαφώς εχθρική για την Ελληνική Επανάσταση.

Την άνοιξη του 1815, ο κόμης Ρώμας ίδρυσε στη Ζάκυνθο μια νέα τεκτονική στοά με την ονομασία «Αναγεννηθείς Φοίνιξ» και ξεκίνησε την πατριωτική του δράση. Το 1816 στην Κέρκυρα, διαφωνώντας με το σχεδιαζόμενο απολυταρχικό «Σύνταγμα» των Άγγλων, συγκρούστηκε με τον Ύπατο Αρμοστή των Ιονίων Νήσων, Thomas Maitland και αναγκάστηκε να μετακομίσει στη Ζάκυνθο. Τον Απρίλιο του 1819 μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία από τον Αριστείδη Παπά και άρχισε να συγκεντρώνει γύρω του πολλούς από τους μελλοντικούς αγωνιστές της Επανάστασης που τότε βρίσκονταν στη Ζάκυνθο. Ανάμεσα σ' αυτούς ήταν και ο Κολοκοτρώνης.

Επειδή το 1820 η δράση του Ρώμα είχε αρχίσει να γίνεται αντιληπτή και παρά την τεκτονική του ιδιότητα, να ενοχλεί την αγγλική διοίκηση, αυτός αποφάσισε να καταφύγει στη Βενετία, όπου παρέμεινε για τέσσερα χρόνια, μέχρι το θάνατο του Ύπατου Αρμοστή των Ιονίων Νήσων Thomas Maitland. Και στην βόρεια Ιταλία ανέπτυξε σημαντική εθνική δράση αφού η γνώμη του ήταν βαρύνουσα για τους επαναστατημένους.

Μετά την εγκατάσταση του νέου Ύπατου Αρμοστή sir Frederick Adam στα Επτάνησα, ο κόμης Διονύσιος Ρώμας επέστρεψε στη Ζάκυνθο στα μέσα περίπου του 1824. Εκεί τον «περίμενε» μια σοβαρή κληρονομιά. Η περιουσία του Αντώνιου Μαρτινέγκου. Ο Ρώμας έγινε ο πλουσιότερος Επτανήσιος. Αν και αναμφισβήτητα αρχικά, μετά την παρασημοφόρησή του από τον Ναπολέοντα, ήταν «γαλλόφιλος» στη συνέχεια μεταστράφηκε σε «ρωσόφιλο» και αργότερα σε «αγγλόφιλο». Όμως ουσιαστικά, ο κόμης Ρώμας διάλεξε να παραμείνει απλός πατριώτης και μάλιστα «χαμηλών τόνων».

Το φθινόπωρο του 1824 κι ενώ στην Ελλάδα ο εμφύλιος έφθανε στην κορύφωσή του, ο Ρώμας εκμεταλλευόμενος και την οικονομική του κατάσταση, σχημάτισε μαζί με τον ιατροχειρουργό Παναγιώτη-Μαρίνο Στεφάνου και τον επίσης γιατρό, διευθυντή του λοιμοκαθαρητηρίου της Ζακύνθου, Κωνσταντάκη Δραγώνα, την Επιτροπή Ζακύνθου, το «Τριεσπόστατον». Σκοπός της Επιτροπής ήταν κυρίως η αποστολή ανθρωπιστικής βοήθειας και πολεμοφοδίων στη δοκιμαζόμενη Ελλάδα. Για τη σύσταση και τη λειτουργία της Επιτροπής, που πολιτικά ήταν προσανατολισμένη στην Αγγλία, είχαν προηγηθεί και μυστικές τεκτονικές προσυνηνοήσεις.

Κατά τη διαδικασία μορφοποίησης φιλελεύθερων ριζοσπαστικών ιδεών στην επαναστατημένη Ελλάδα είχε προηγηθεί το 1823, η ίδρυση στο Λονδίνο του Φιλελληνικού Κομιτάτου (London Greek Committee) με κύριο σκοπό την υποστήριξη της Ελληνικής Επανάστασης. Η πρώτη συνεδρίαση του Φιλελληνικού Κομιτάτου έγινε στις 28 Φεβρουαρίου 1823 στο Strand του Λονδίνου. Ο κοινός σκοπός του Φιλελληνικού Κομιτάτου του Λονδίνου και της Επιτροπής Ζακύνθου έφερε τη συνεργασία τους. Η τεκτονική εμπειρία των μελών της Επιτροπής Ζακύνθου, τους επέτρεπε να επηρεάζουν τις εξελίξεις μέσω αδιευκρίνιστων υπογείων ρευμάτων ακόμα και τεκτονικών αντιθέσεων.

Με τη δημιουργία της Επιτροπής Ζακύνθου και αφού στον Μοριά λόγω του εμφυλίου επικρατούσε χάος και ακυβερνησία, ένα ανεπίσημο κλιμάκιο της ελληνικής διπλωματίας, ένα δίκτυο προώθησης της ελληνικής προπαγάνδας, ένα μυστικό διευθυντήριο του Αγώνα, είχε σχηματιστεί στα Επτάνησα. Το λοιμοκαθαρητήριο της Ζακύνθου, λόγω της εκεί θέσης του Δραγώνα, έγινε το κέντρο επικοινωνίας και συλλογής πληροφοριών της Επιτροπής. Από εκεί διαβιβάζονταν όλα τα επίσημα έγγραφα της

επαναστατημένης Ελλάδας αλλά και δίνονταν οι ανάλογες κατευθύνσεις για την εξέλιξη των κυβερνητικών κινήσεων στον Μοριά.

Η μεγάλη οικονομική επιφάνεια του Ρώμα του επέτρεπε να διαχειρίζεται τις εισφορές των φιλελλήνων και των Επτανησίων, χωρίς υποψίες και σκιές. Σε αυτόν έφταναν εκθέσεις και αναφορές τόσο από τον επαναστατημένη Ελλάδα όσο και από το εξωτερικό. Ακόμα και πληροφορίες από το στρατόπεδο του Ιμπραήμ, από τους τέκτονες Ιταλούς αξιωματικούς του αιγυπτιακού στρατού Giovanni Romei και Scarpa έφθαναν στη Ζάκυνθο. Για ένα χρόνο, από τα μέσα του 1825 μέχρι τα μέσα του 1826, η Επιτροπή της Ζακύνθου σχεδόν αποκλειστικά, διηύθυνε τον Αγώνα.

Οι χειρισμοί τους έπρεπε να είναι λεπτοί και πολύ προσεχτικοί. Ο Ρώμας επέλεξε παρασκηνιακό ρόλο. Στους επαναστατημένους, ανάλογα με τα συμφέροντα καθενός, είχαν επικρατήσει διαφορετικές τάσεις. Όμως αν και αγγλόφιλος, ούτε κι ο Μαυροκορδάτος, ήθελε να συνεργαστεί με την επιτροπή Ζακύνθου και τον κόμη Ρώμα. Λεπτές και εύθραυστες ισορροπίες με επιφυλακτικότητα. Πολύ περισσότερο δύσκολη ήταν η προσέγγιση των ρωσόφιλων και των γαλλόφιλων. Ο νέος Υπατος Αρμοστής των Ιονίων Νήσων, sir Frederick Adam φυσικά λόγω και του δανεισμού των Ελλήνων από το αγγλικό χρηματιστήριο, έδειξε φιλελληνική στάση και είχε σημαντική επιρροή στην Επιτροπή Ζακύνθου και φυσικά σε όλους τους αγγλόφιλους.

Όμως υπάρχει και μια άλλη θεώρηση για την επίδραση του εξωτερικού παράγοντα στην εξέλιξη της Ελληνικής Επανάστασης. Ενώ αρχικά η ουδέτερη Αγγλία είχε αποκηρύξει την Ελληνική Επανάσταση, δεν δίστασε να οικειοποιηθεί το ελληνικό επαναστατικό αποτέλεσμα στα Δερβενάκια το 1822. Χρηματοδότησε τον Μαυροκορδάτο και τον Κουντουριώτη όχι για να βοηθήσει ουσιαστικά τον Αγώνα, αλλά αποσκοπώντας στην απελευθέρωση της διχόνοιας και του διχασμού στους επαναστατημένους Έλληνες. Με αυτή την εξέλιξη περιμένε με βεβαιότητα ότι οι Έλληνες θα αναγκάζονταν να της ζητήσουν βοήθεια. Η Επιτροπή Ζακύνθου προσπάθησε να αλλάξει την κατάσταση. Όλα κρέμονταν από μια κλωστή. Η Αγγλία μπορούσε πια να ελέγχει τα πάντα. Από την εισβολή του Ιμπραήμ στο Μοριά, μέχρι την βοήθεια στους επαναστατημένους. Ο Ορλάνδος γράφει από την Αγγλία:

«...το Λονδίνο μπορεί να βοηθήσει ή να βλάψει την υπόθεση όσο κανείς άλλος...»

Η Επιτροπή Ζακύνθου έπρεπε να διαχειριστεί την κατάσταση με πολύ προσεχτικό τρόπο. Ο Ρώμας προσέγγισε ετερόκλητα στοιχεία όπως ο Μαυροκορδάτος, ο Γκούρας, ο Κωλέττης, ο Κουντουριώτης αλλά και ο γνωστός από την παλιότερη θητεία του στη Ζάκυνθο, φίλος του και σημαντικός παράγοντας της Επανάστασης, Κολοκοτρώνης με ιδιαίτερη προσοχή. Και ο Ρώμας αποδείχτηκε αποτελεσματικός.

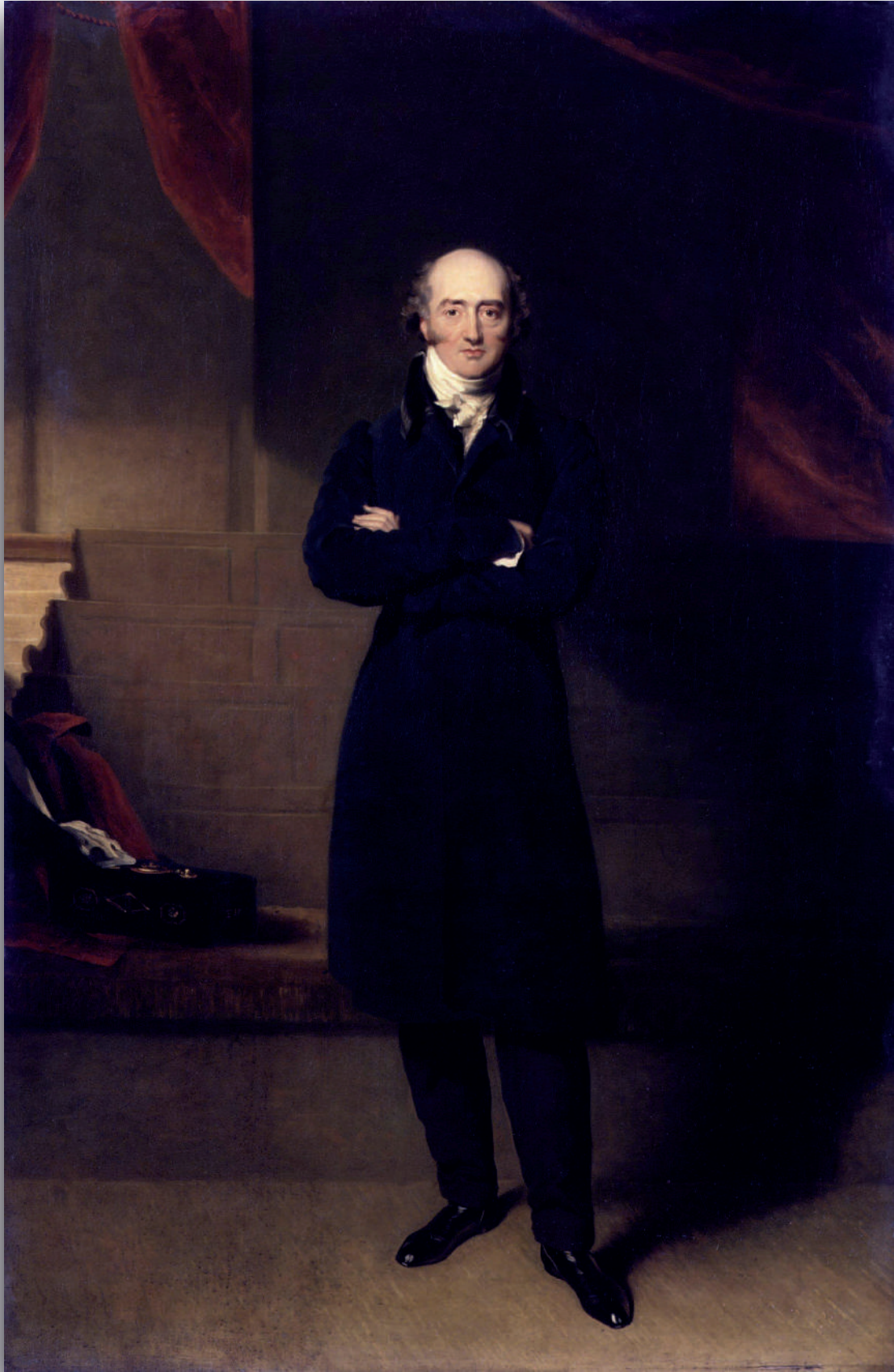
Ενδεικτική των αντιλήψεων του κόμη Ρώμα είναι η φράση του προς τον επίσκοπο Παλαιών Πατρών Γερμανό τον Μάρτιο του 1824 ενώ βρίσκονταν ακόμη στην Ιταλία και στην Ελλάδα είχε ξεσπάσει ο εμφύλιος:

«Ο άγιος Θεός να φωτίση τους αποκηρυχθέντας να μην μεταχειρισθώσι τα όπλα προς εκδίκησίν των, επειδή και τότε δεν μένει πλέον ελπίς σωτηρίας περί ημών».

Ουσιαστικά το 1825, η Ελληνική Επανάσταση με την διεύθυνσή της από την Επιτροπή Ζακύνθου προσδέθηκε για πολλά χρόνια στο αγγλικό άρμα αφού έτσι απαιτούσαν και τα συμφέροντα του «δρόμου των Ινδιών».

George Canning, (Richard Evans, 1825)

Η ΑΙΤΗΣΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑ

Act of submission

"Your Excellency, the legal plenipotentiaries of the Greek Nation request you to employ for it (the Nation) your favorable cooperation [...]. They give you the power to negotiate and carry out a peace in accordance to the honor and the interests of the Greek Nation."

Οι αλληπάλληλες επιτυχίες του Ιμπραήμ μετά την απόβασή του στην Πελοπόννησο, είχαν φέρει τους επαναστατημένους Έλληνες σε απελπισία. Αφού έχασαν στη Σφακτηρία, στο Νιόκαστρο και στο Μανιάκι, παρακολουθούσαν ανήμποροι να εμποδίσουν τον Ιμπραήμ να προελαύνει. Η Επανάσταση κινδύνευε να διαλυθεί. Σε αυτή την κρίσιμη καμπή του Αγώνα η επιτροπή Ζακύνθου ετοίμασε και προώθησε για υπογραφή από όλους τους επικεφαλής του Αγώνα, την Αίτηση Προστασίας του αποκλειστικά από την Αγγλία. Ένα σχέδιο υποτέλειας στην Αγγλία, το οποίο είχε συζητηθεί και παλιότερα και με αυτό οι Έλληνες ζητούσαν την προστασία της Αγγλίας.

Παρά τις αντιθέσεις, τις διαφωνίες και τις επιφυλάξεις κατάφερε να την υπογράψουν σχεδόν όλοι. Αγγλόφιλοι, Γαλλόφιλοι και Ρωσόφιλοι. Το έγγραφο είχε συνταχθεί από τον κόμη Ρώμα στη γαλλική γλώσσα στις 30 Ιουνίου 1825. Μέχρι να μεταφραστεί όμως στην ελληνική και να κυκλοφορήσει, ο Σπυρίδων Τρικούπης πήγε στην Κέρκυρα, προφανώς εκπροσωπώντας και τον Μαυροκορδάτο, με σκοπό να ρωτήσει τον Υπάτο Αρμοστή Adam αν είναι σύμφωνος με το περιεχόμενο του εγγράφου, ώστε να προχωρήσουν στην διαδικασία υπογραφής. Αφού πήραν την έγκριση από τον Adam, ο Χριστόφορος Ζαχαριάδης μετέφερε στην Πελοπόννησο το ένα αντίγραφο που έπρεπε να υπογράψουν οι στρατιωτικοί, οι πολιτικοί και οι επικεφαλής του κλήρου. Ένα δεύτερο αντίγραφο μεταφέρθηκε από τον Παναγιώτη Λεονταρίτη στην Ύδρα, για την επικύρωση και υπογραφή του από τους ναυτικούς ηγέτες.

Ο Κολοκοτρώνης υπόγραψε την αίτηση μετά από υπόδειξη του Ρώμα. Μετά την υπογραφή ο Ανδρέας Ζαΐμης είπε στον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη:

«Δια την αγάπην της πατρίδος μου σε υπογράφω και πρόεδρον των κατά ξηράν βουλευτηρίων και αρχηγόν των κατά γήν δυνάμεων.»

Το ίδιο έκανε και ο Ανδρέας Μιαούλης. Κι ενώ οι περισσότεροι, έστω και με δυσκολία και επιφυλάξεις υπέγραψαν, ο Μαυροκορδάτος, ο Σπυρίδων Τρικούπης και Ιωάννης Κωλέττης στις 21 Ιουλίου συναντήθηκαν με τον επικεφαλής της αγγλικής ναυτικής μοίρας της ανατολικής Μεσογείου, λόρδο Gawen William Hamilton (τον γνωστό και ως Commodore) ζητώντας τη γνώμη του. Ο Hamilton δήλωσε άγνοια και ουδετερότητα. Ο Μαυροκορδάτος συγκάλυψε το Βουλευτικό και το Νομοτελεστικό στο Ναύπλιο για να παρουσιάσει το θέμα και να επικυρώσει την απόφαση της υπογραφής της Αίτησης. Με μικρές τροποποιήσεις η Αίτηση υπογράφηκε από την πλειοψηφία. Ο Γεώργιος Κουντουριώτης, αν και αγγλόφιλος, δεν την υπέγραψε για λόγους ευθιξίας, αφού δεν αναγνώριζε ως πρόεδρο και Αρχιναύαρχο τον Ανδρέα Μιαούλη.

Στο αποτέλεσμα της υπογραφής και της υποβολής της Αίτησης οδήγησε σαφώς η προσωπικότητα αλλά και η τεκτονική ιδιότητα του κόμη Ρώμα, που ακριβώς γι' αυτό είχε συμπαραστάτη του και τον Σκωτσέζο τέκτονα και Υπάτο Αρμοστή των Ιονίων Νήσων, Frederick Adam.

Η Αίτηση προστασίας διαβιβάστηκε στον υπουργό εξωτερικών της Αγγλίας George Canning, με συνοδευτικό γράμμα του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη από τον Υπάτο Αρμοστή των Ιονίων Frederick Adam. Τα έγγραφα έφτασαν στον Adam μέσω του Σπυρίδωνα Τρικούπη, που πήγε γι' αυτό τον σκοπό στην Κέρκυρα. Δύο ακόμη αντίγραφα της Αίτησης στάλθηκαν μέσω του επικεφαλής της αγγλικής μοίρας στην ανατολική Μεσόγειο Gawen William Hamilton, στον πρεσβευτή της Αγγλίας στην Κωνσταντινούπολη. Τέλος, ένα έγγραφο έφτασε στα χέρια του George Canning αφού παραδόθηκε σε αυτόν από τον γιό του ναυάρχου Ανδρέα Μιαούλη, Δημήτριο Μιαούλη που έφτασε ως επικεφαλής ελληνικής επιτροπής στο Λονδίνο με το μπρίκι του «Κίμων», στις 5 Οκτωβρίου 1825:

ΑΙΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΝ

Ο Κλήρος, οι Παραστάται, οι Αρχηγοί, Πολιτικοί και Στρατιωτικοί Ξηράς και Θαλάσσης, του Ελληνικού Έθνους.

•Αον. Παρατηρούντες ότι δια τα ανεξάλειπτα δικαιώματα της ιδιοκτησίας και κυριότητος, δια τας επικρατούσας αρχάς της Θρησκείας και Ελευθερίας και δια το εκ φύσεως έμφυτον, του να διατηρή και ασφαλίξη έκαστος την ιδίαν ύπαρξιν, οι Έλληνες ενωπλίσθησαν με τα όπλα της Δικαιοσύνης και εις διάστημα πλέον των τεσσάρων ετών υπέστησαν αποφασιστικώς και σταθερώς κατά των Δυνάμεων της Ασίας, της Αφρικής και της Αιγύπτου, πεζών τε και ναυτικών, και εις όλους τούτους τους κινδύνους τώρα ηφάνισαν και τώρα άμπωσαν τας κολοσιαίας δυνάμεις των εχθρών, και, τελευταίον, στερημένοι παντός μέσου ανήκοντος εις τοιούτον υψηλόν εγχείρημα, καθιέρωσαν ούτοι δια του αίματός των, τα πολύτιμα αυτών δικαιώματα και έδωκαν εις τον εκπεπληγμένον κόσμον όχι τόσον κοινάς αποδείξεις, δι' όσον είναι ικανός ένας λαός, εκ φύσεως γεννημένος δια να ζη ελεύθερος και όστις ήδη εδυνήθη να διασπάση τους βρόγχους μιας ικανώς πολυχρονίου καταθλιπτικής δουλείας.

•Βον. Παρατηρούντες, ότι εκ των αποτελεσμάτων μιας πάλης ούτως ανομοίου, απέκτησαν οι Έλληνες την απaráμιλλον απόφασιν της πολιτικής αυτών καταστάσεως.

•Γον. Σκεπτόμενοι ότι πράκτορες τινών ηπειρωτικών Δυνάμεων, αν και Χριστιανών, δεν διεφύλαξαν οδηγίαν, συνεχόμενην με τας αρχάς, τας οποίας αυτοί εστερέωσαν, αλλά από μέρους αυτών δεν έλειψαν να εκβώσιν συνεχώς αντιρρήσεις πολιτικά πολυμόρφου ουσίας και χαρακτήρος.

•Δον. Παρατηρούντες, ότι τινές τούτων των πρακτόρων παίζουν δια των απεσταλμένων των εντός της Ελλάδος, ώστε να εισχωρήση εις τινάς Έλληνας η κλίσις, δια να συστήσουν νέους σχηματισμούς πολιτικούς, αρμοδίους προς το πνεύμα και τα τέλη των τοιούτων παρακινήτων.

•Εον. Παρατηρούντες, ότι όχι ολίγους κατατρεγμούς και παρεκβάσεις υποφέρει η νόμιμος και τακτική κίνησις του ελληνικού Ναυτικού από τους Αρχηγούς των Θαλασσιών Δυνάμεων τινών Βασιλείων, οίτινες κατά πάντα τρόπον πειράζουσι τα καθήκοντα της διακηρυχθείσης ουδετερότητος από τας Αυλάς των εις τας Συνελεύσεις του Λεϊβάχ και Βερώνης.

•ζον. Παρατηρούντες με μεγάλην θλίψιν αυτούς τους Χριστιανούς οπλιζομένους εναντίον των οπαδών του Ευαγγελίου και εις βοήθειαν εκείνων του Αλκορανίου, εις τρόπον, ώστε, στρατιώται ευρωπαϊοι, εναντίον πάσης αρχής αληθούς πολιτικής και ηθικής, σπεύδουσι να διδάξουσι, διορίσουσι και οδηγήσουσι τα στίφη των βαρβάρων, διευθυνόμενα να λεηλατήσουσι την ιεράν εκείνην γην, ήτις σκεπάζει ανάμικτα και συγκεχυμένα τα αθάνατα Κόκκαλα των Κιμώνων, των Τσαμαδών, των Λεωνιδών, των Βοτσαρών, των Φιλοποιμένων, των Νικηταραίων και Κολιαίων, όπερ εμποδίζει τας προόδους της ιεράς υποθέσεως της Ελλάδος.

•Ζον. Παρατηρούντες, ότι η Διοίκησις της Μεγάλης Βρεττανίας, ευτυχής εις το να διευθύνη λαόν ελεύθερον, είναι η μόνη, ήτις διετήρησε μέχρι λεπτού καθαράν την ουδετερότητα, περιφρονούσα να μιμηθή τας αναφανδόν βίας ή τας νεφώδεις διαχειρίσεις, αι οποίαι απ' άλλους αδιακόπως επράχθησαν και πράττονται εις την Ελλάδα, Κωνσταντινούπολιν και Αίγυπτον.

•Ηον. Σκεπτόμενοι, ότι η Βρεττανική αδιαφορία δεν αρκεί να αντιρροπήση τον ήδη επηυξημένον εξωτερικόν κατατρεγμόν προς βλάβην της Ελλάδος.

•Θον. Παρατηρούντες, ότι η Ελλάς, όχι από χαύνωσιν δυνάμεων, ούτε από αδυνατισμένην απόφασιν, δεν ηδυνήθη μέχρι τούδε να προσεπιχειρή, αλλά δια τα προρρηθέντα αίτια και μάλιστα την πηγάζουσαν από του να μην έλαβε ποτέ Διοίκησιν υπερτέραν των παθών και σχέσεων.

•Ιον. Παρατηρούντες, ότι οι Έλληνες, εις τοιαύτην γενναίαν μάχην, ή πρέπει να εκβώσιν από ταύτην νικηταί, ή θέλουσι είσθαι τελείως αφανισμένοι, επειδή ουδέν μέσον είναι, το οποίο να δύναται να τους αποσπάση από ταύτην την απόφασιν, ήτις ήδη κατήντησεν από τας φοράς του πολέμου και του χρόνου άφευκτος.

•Ιαον Παρατηρούντες, τελευταίον, ότι αν από υπερτάτην χάριν της Προνοίας, ευρίσκωνται στερεωμένοι πλησίον μας αι βρεττανικάι δυνάμεις, χρεωστεί η Ελλάς εις την

παρούσαν αυτής κατάστασιν να ωφεληθή από τούτο εγκαίρως, ως και να ελπίση εις την ευθύτητα και φιλανθρωπίαν της ισχυράς αυτής Διοικήσεως.

Όθεν, προς ασφάλειαν των ιερών δικαιωμάτων της του Κράτους ελευθερίας και ικανώς στερεάς πολιτικής υπάρξεως, η Ελλάς, δια της παρούσης δημοσίας πράξεως, προσδιορίζει, θεσπίζει, αποφασίζει και βούλεται τον επόμενον

Νόμον.

Α΄.) Το Ελληνικόν Έθνος, δυνάμει της παρούσης πράξεως, θέττει εκουσίως την ιεράν παρακαταθήκην της αυτού Ελευθερίας, Εθνικής Ανεξαρτησίας και της πολιτικής αυτού υπάρξεως υπό την μοναδικήν υπεράσπισιν της Μεγάλης Βρεττανίας.

Β΄.) Η παρούσα αυτή οργανική Πράξις του ελληνικού Έθνους συνοδεύεται με επί τούτω διπλούν υπόμνημα προς την Σεβασμίαν Διοίκησιν της Αυτού Βρεττανικής Μεγαλειότητος κατ' ευθείαν εις Λονδίνον και συγχρόνως αποστέλλεται εμμέσως δια της Αυτού Εξοχότητος του Λόρδου Μεγάλου Αρμοστού της Αυτού Μεγαλειότητος εις τας Ενωμένες επαρχίας των Ιονικών Νήσων.

Γ΄.) Οι Πρόεδροι των εντάκτων Βουλευτηρίων του Κράτους, ξηράς και θαλάσσης θέλουν ετοιμώς εκπληρώση τον παρόντα ΝΟΜΟΝ.

Εν Πελοποννήσω τη 24 Ιουλίου 1825

Ο Πρόεδρος των κατά ξηράν εντάκτων Βουλευτηρίων
του Ελληνικού Κράτους και Γενικός Αρχηγός
των κατά γην Δυνάμεων

Θ. Κολοκοτρώνης

Αντίστοιχα η «ναυτική» εκδοχή της Αίτησης κατέληγε:

Ο Πρόεδρος των εντάκτων συσσωματώσεων των Νήσων
του Αιγαίου Πελάγους και λοιπών μερών του Ελληνικού
Κράτους και αρχιναύαρχος των κατά θάλασσαν Δυνάμεων.

Ανδρέας Μιαούλης

Ακολουθούσαν οι υπογραφές ανά περιοχή και κατηγορία παραγόντων όπως κληρικών, παραστατών, πολιτικών, στρατιωτικών...

Η απάντηση του George Canning εκδόθηκε στις 13 Οκτωβρίου 1825:

(Αντίγραφον)
Υπουργείον των Εξωτερικών
Οκτωβρίου 13 1825

Κύριοι!

Δια χειρός του κάπ. Μιαούλη έλαβον την επιστολήν, την οποίαν μου εκάματε την τιμήν και διευθύνατε προς εμέ κατά την 28 του Ιουλίου συνοδεύουσαν μίαν διακήρυξιν, την οποίαν με παρακαλείτε να παρρησιάσω προς τον βασιλέα, τον Κύριόν μου. Επειδή μία παρομοία διακήρυξις, συνοδευομένη με γράμμα του κυρίου Κολοκοτρώνη με είχε φθάσει προλαβόντως διά της Διοικήσεως της Επτανήσου, η Διοίκησις της Αυτού Μεγαλειότητος είχε προηγουμένως σκεφθή βαθέως περί της υποθέσεως αυτής πρίν ακόμη φθάση ο κάπ. Μιαούλης. Είμαι λοιπόν προετοιμασμένος να σας από κριθώ οριστικώς, δια μιάς, περί τούτου.

Η Βρεττανική Διοίκησις απ' αρχής του μεταξύ της Οθωμανικής Πόρτας και των Ελλήνων τωρινού αγώνος επροκήρυξε και διεφύλαξε στενήν και ειλικρινή ουδετερότητα.

Η Μεγάλη Βρετανία είναι προ πολλού δια συνθηκών συνδεδεμένη με την Οθωμανική Πόρταν και δεν ημπορεί να παραπονεθή ότι η Πόρτα παρέβη αυτάς τας συνθήκας, υπό την σκέπη των οποίων και υποκείμενα και ιδιοκτησία και εμπορικά συμφέροντα μεγάλων Εταιρειών εκ μέρους των υπηκόων της Αυτού Μεγαλειότητος προστατεύονται εντός της Οθωμανικής επικρατείας. Δι' αυτάς λοιπόν τας περιστάσεις δεν φαίνεται εις το Βρεττανικόν Κράτος, μήτε με την εμπιστοσύνην, μήτε με τας αρχάς του Νόμου συνάδον, ο οποίος νόμος κανονίζει τα καθήκοντα των εθνών τού ενός προς το άλλο και διαφυλάττει την γενικήν ειρήνην, αν θελήση να κινήση πόλεμον εναντίον της Πόρτας, η οποία δεν έδωσεν εις το Βρεττανικόν Κράτος δικαίαν αιτίαν διαφιλονικίας.

Κανείς δεν ημπορεί διά μίαν στιγμήν να αμφιβάλη ότι το να δεχθή η Βρεττανική Διοίκισις την προσφοράν της διακηρύξεως, την οποίαν εκάμετε την τιμήν και εστείλατε προς εμέ, είναι πραγματικώς το να κηρύξωμεν τον πόλεμον εναντίον της Πόρτας.

Μεγάλης χαμερπείας και ανοησίας έργον ήθελεν είσθαι το να αναδεχθή οποιαδήποτε δύναμις επάνω της την προσφερομένην προστασίαν της Ελλάδος και να μη προσφέρη ενταυτώ εις την Ελλάδα βοήθειαν χρηματικήν, πολιτικήν και πολεμικήν, όσην περισσοτέραν ημπορούσεν. Η προς το έθνος λοιπόν τούτο πρότασις των Ελλήνων δεν απόβλέπει μόνον το να κηρύξη τον πόλεμον εναντίον της Πόρτας, αλλά και να αναδεχθή μόνον του όλου το βάρος αυτού του πολέμου και να υποχρεωθή να μην αφήση τα όπλα έως ού στερεωθή η ανεξαρτησία της Ελλάδος.

Δικαίως ημπορεί κανείς να ελπίση ότι μία προσφορά, η οποία δεν εζητήθη και θέλει επιφέρει τόσας δεινάς συνεπείας, ημπορεί μη φαινομένη δεκτή (όσον έντιμα και αν είναι τα αίτια δια τα οποία έγινεν) όχι μόνον να μη πειράξη όσους αποβλέπει αυτή η προσφορά, αλλά μήτε και να βλάβη την ειλικρίνειαν εκείνων των διαβεβαιώσεων, τας οποίας εις άλλην πρωτυτερινήν περίστασιν εκοινοποίησε εις την προσωρινήν Διοίκισιν της Ελλάδος.

Η Βρεττανική Διοίκισις αγαλά και απόφασιν έχει να διαφυλάξη αμετάβλητον την ουδετερότητα, η οποία κατ' επαναληψιν διεκηρύχθη, ευχαρίστως όμως θέλει δράξει οποιανδήποτε περίστασιν, την οποίαν τα τυχηρά αποτελέσματα του πολέμου ή το απαύδισμα ενός των δύο πολεμούντων μερών ήθελε παρρησιάσουν, δια να συνδράμη δια της καλής συνεργείας, δια να παύση ένας αγών διά τον οποίον εχύθησαν τόσα αίματα και να παύση δι' ενός συμβιβασμού κατά τα συμφέροντα και την τιμήν των δύο μερών.

Έχω την τιμήν κλπ
Γεώργιος Κάννιγκ

Προς τους Κους Κολοκοτρώνην και Μιαούλην.

Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας, Ιστορικόν Αρχείον Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου, επιμ. Εμμ. Πρωτοψάλτη, (Α,Μ, 3017), σελ. 376-377 Ακαδημία Αθηνών, 1978

Η ελληνική Αίτηση Προστασίας ενθάρρυνε τον Canning να αποπειραθεί να λύσει το ελληνικό ζήτημα, αποκομίζοντας φυσικά τα μεγαλύτερα δυνατά οφέλη για την Αγγλία. Υποστηρίζοντας την ουδετερότητα, μόλις λίγες ημέρες πριν την παραλαβή της Αίτησης, είχε εκδόσει διάταγμα με το οποίο απαγόρευε για τους επόμενους έξι μήνες, τη στρατολόγηση Άγγλων υπηκόων σε ξένες δυνάμεις καθώς και την παροχή πολεμικού υλικού για χρήση των αντιμαχόμενων στην Ελλάδα. Στα μέσα Οκτωβρίου έστειλε τον εξαδέλφό του Stratford Canning πρεσβευτή στην Κωνσταντινούπολη μεταξύ των άλλων για να εκτιμήσει και τις διαθέσεις των αντιμαχομένων.

Η ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΤΟΥ ΚΑΝΑΡΗ ΣΤΗΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

Κι ενώ τον Ιούλιο του 1825 ο Ιμπραήμ είχε εγκατασταθεί πια στην Τριπολιτσά, μια ανώνυμη επιστολή της 14^{ης} Ιουλίου από την Αλεξάνδρεια, πρότεινε στον Λάζαρο Κουντουριώτη ένα παράτολμο σχέδιο για αντιπερισπασμό και αποσταθεροποίηση των αιγυπτιακών στρατευμάτων στην πρωτεύουσα της Αιγύπτου του Μεχμέτ-Αλή. Η επιστολή του άγνωστου πληροφοριοδότη:

«Κύριε Λάζαρε Κουντουριώτη,

Ο αιγυπτιακός στόλος επέστρεψεν εις Αλεξάνδρειαν, συνιστάμενος από τέσσερις φρεγάτας, πέντε κορβέτας, εικοσιπέντε βρίκια και επτά φορτηγά, δια να διορθωθούν και να εκλπεύσουν πάλιν με δέκα χιλιάδας τακτικών διορισμένων κατά της Πελοποννήσου. Εκτός τούτων ευρίσκονται εδώ άλλαι τέσσαρες φρεγάται και επτά βρίκια, δεν θέλουν δε γίνει έτοιμα προτού μεσάσει ο Αύγουστος. Εάν οι Έλληνες είναι άνδρες πρέπει να το αποδείξουν πέμποντες εδώ τρία ή τέσσαρα πυρπολικά και δύο ή τρία πολεμικά δια να τα καύσουν όλα εις τον λιμένα. Ας μην προταθεί καμία δυσκολία δια τοιούτον εύκολον εγχείρημα, καθότι η αμεριμνησία εις την οποίαν οι Τούρκοι ευρίσκονται διευκολύνει τόσον το πράγμα ώστε μήτε άνθρωπος θέλει χαθεί εις αυτό. Εάν οι Γραικοί δεν ακούσουν τοιαύτην συμβουλήν δεν πρέπει να τους θεωρήσωμεν, ει μη μόνον ως γυναικάς...

Τα πυρπολικά πρέπει να έμβωσι προς την δύσιν του ηλίου, και εάν κατά περίπτωσιν έλθει ο πιλότος δια να εμβάση τα καράβια εις τον λιμένα, πρέπει να τον κρατήσουν. Τούτο θέλει τους δείξει την στιγμήν, δια να εκτελέσουν καλλίτερα το σκοπούμενον...
Δεχθήτε την είδησιν ταύτην και καιρόν δεν έχουν να χάνουν οι Γραικοί, εάν θελήσουν εις τοιαύτην περίστασιν να διασώσουν την πατρίδα των. Ιδού κατόρθωμα, δια του οποίου θέλουν γνωρισθεί και δοξασθεί εις όλον τον κόσμον.»

Κωνσταντίνος Μεταλληνός. Ο ναυτικός πόλεμος κατά την ελληνική Επανάσταση 1821-1829
Τόμος Β', 375.

Ο Κουντουριώτης δέχθηκε την πρόταση του «άγνωστου» πληροφοριοδότη, που μάλλον ήταν ο Ιταλός φιλέλληνας Giusti και μετά από σύσκεψη πρότεινε στους προύχοντες της Ύδρας, Εμμανουήλ Τομπάζη και Αντώνιο Κριεζή, να πλεύσουν για την Αλεξάνδρεια και με πυρπολικά του Κωνσταντίνου Κανάρη, του Μανώλη Μπούτη και του Αντωνίου Βώκου να κάψουν τον αιγυπτιακό στόλο που ναυλοχούσε εκεί.

Το σχέδιο έγινε δεκτό και σύμφωνα με το ημερολόγιο του αγωνιστή Διομήδη-Γεωργίου Σκούφου που δημοσιεύθηκε στην υδραϊκή εφημερίδα «ο φίλος του Νόμου» στις 17 Αυγούστου 1825:

« Ύδρα την 17 Αυγούστου

Ιδού τα περιστατικά της εις Αλεξάνδρειαν εκστρατείας, τα οποία υπεσχέθημεν να δημοσιεύσωμεν εις το παρελθόν φύλλον. Ταύτα εβεβαιώθησαν από αυτόπτην μάρτυρα τον Κ. Διομήδη Σκούφον· είναι δε απόσπασμα εκ του ημερολογίου της νηός διοικουμένης παρά του πλοιάρχου κ. Εμμανουήλ Τομπάζη, του οποίου η ακριβής έκθεσις είναι επικυρωμένη και από τους δύο πλοιάρχους της εκστρατείας.

« Εις τας 23 Ιουλίον (λέγει το ημερολόγιον του Κ.Δ.Σ.) εκπλεύσαμεν από τον λιμένα της Ύδρας, δηλαδή τα δύο πολεμικά πλοία, ο «Θεμιστοκλής» και ο «Επαμεινώνδας» διοικούμενα παρά των πλοιάρχων κυρίων Ε. Τομπάζη και Αντωνίου Γ. Κριεζή, και τρία πυρπολικά υπό την οδηγίαν των ανδρείων Κωνσταντίνου Κανάρη, Αντωνίου Θ. Βώκου και Μανόλη Μπούτη, διευθυνόμενα κατά του εν Αλεξανδρεία Αιγυπτιακού στόλου.

» Βοηθούμενοι από ούριον άνεμον εις τας 29 του αυτού μίαν ώραν προ της ανατολής του ηλίου είδομεν την στερεάν της Αιγύπτου, και από μιλ. 7 απόστασιν τον Αράπ Κουλέ κατά την πλώραν. Όθεν και εστρέψαμεν τα πλοία προς δυσμάς δια να μην γνωρισθώμεν από τους εν Αλεξανδρεία εχθρούς.

» Περί τας δύο ώρας της αυτής ημέρας προσεκλήθησαν εις την νήα του πλοιάρχου κυρίου Ε. Τομπάζη οι τρεις διοικηταί των πυρπολικών και ο πλοίαρχος κύριος Α. Γ. Κριεζής και αφού μετά κοινήν σκέψιν έλαβεν ο καθείς τας αναγκαίας διαταγάς, και ιδιαιτέρως οι πυρπολισταί την διαταγήν του να προσέχωσι μήποτε εξ απροσεξίας προξενήσωσι την παραμικράν βλάβην εις τα εκείσε κατά τύχην ευρισόμενα Ευρωπαϊκά πλοία, οι μεν πυρπολισταί περί τας 3 ώρας της ημέρας ανεχώρησαν δια Αλεξάνδρειαν, ημείς δε περιφερώμεθα έξω του λιμένος επαγρυπνούντες εις τα κινήματα των ημετέρων, και προσέχοντες μετά την επιχείρησιν να διασώσωμεν τας βάρκας μετά των πυρπολιστών μας.

» Εν τούτοις περί τας 10 ώρας και τρία τέταρτα φθάνουσι τα πυρπολικά μας έξω του λιμένος της Αλεξανδρείας. το δε πυρπολικόν του Κανάρη, ως ταχύπλουν, εμβαίνει εις τον λιμένα, ακολουθούντων των άλλων, και αφού εκράτησε βία εις το πυρπολικόν του τον κατά την συνήθειαν εις επίσκεψίν του ελθόντα λιμενάρχην της Αλεξανδρείας, προχωρεί διευθυνόμενον προς την εχθρικήν ναυαρχίδα, και εις τέσσαρες άλλας φρεγάτας, κατά τάξιν αραγμένας έμπροσθεν του παλατίου του σατράπου της Αιγύπτου.

» Ο απτόητος πυρπολιστής φθάνει εν μέσω εχθρικών πλοίων, και όχι μακράν της ναυαρχίδος. Αλλ' εις την κρίσιμον ταύτην στιγμήν βάσκανος τύχη προδίδει την ανδρείαν των ημετέρων. Ο ούριος άνεμοσαιφνιδίως παύει, και ο ενάντιος αυτού τον διαδέχεται. Ματαιίως ο πυρπολιστής μας προσπαθεί να πλησιάση εις την ναυαρχίδα, και τέλος αναγκάζεται να διευθύνη το πυρπολικόν του προς άλλον σωρόν εχθρικών πλοίων, δηλ. μιας γρεγάτας και πολλών άλλων βρικίων· δίδει λοιπόν πύρ εις το πυρπολικόν του και

αναχωρεί· αλλά εκ περιστάσεως το πυρπολικόν λαμβάνει άλλην διεύθυνσιν, και καίεται χωρίς αποτέλεσμα.

» Η αποτυχία του πρώτου αποκαθιστά ανωφελή την ενέργειαν των δύο άλλων πυρπολικών, καθότι εν τούτοις ο εχθρός έλαβε τα αναγκαία μέτρα. Μ' όλα ταύτα ωσάν οι Έλληνες να προσκαλώσιν έτι εις μάχην όλας τας εχθρικός δυνάμεις, και να περιφρονώσι και παρρησία ένα εχθρόν όστις τουντεύθεν δεν χρεωστεί την σωτηριάν του ειμή εις είδος συνωμοσίας των στοιχείων κατά της ελληνικής ευτολμίας, υψώνουσι την ελληνικήν σημαίαν και εξέρχονται μετά της αυτής τάξως, και άνευ τινός βίας.

» Εις μάτην επτά εχθρικά βάρκαι και εν πολεμικόν βρίκιονπίπτουσι κατά πόδας του πυρπολιστού Κ. Κανάρη και προσπαθούσι να συλλάβωσι την βάρκαν του· εις αυτό το αναμεταξύ προφθάνουσι τα δύο πολεμικά πλοία μας, και διασώζουσι την βάρκαν και τους επιβάτας της.

» Μικρόν προ της αφίξεως των πλοίων μας εφάνη και εν πολεμικόν βρίκιον του χριστιανικωτάτου βασιλέως της Γαλλίας και Ναβάρας να πυροβολή κατά της βάρκας του πυρπολιστού μας Κανάρη, ως να είχε λάβει προσταγήν από τον σατράπην της Αιγύπτου να παιδεύση την ελληνικήν τόλμην, και να θέση όρια εις την απτόητον καρτεροψυχίαν των λοιπών πυρπολιστών μας. Με όλην την ευστοχίαν όμως των Γάλλων πυροβολιστών, ο Κανάρης μετά των λοιπών συντρόφων του διεσώθησαν, ως είπομεν, αβλαβείς, και μετέβησαν εις τα πολεμικά πλοία μας, τα οποία περι τας δύο ώρας της νυκτός ανοίχθησαν εις το πέλαγος.

» Την επαύριον (30 Ιουλίου) εις την επιστροφήν δια Ύδραν, είδομεν εις τον ορίζοντά μας πέντε πολεμικά εχθρικά πλοία να συντροφεύωσι 45 τζιρίμια από Ατάλειαν εις Αλεξάνδρειαν, και αμλεσως εκινήθημεν κατ' αυτών, εξ ών και κατεκαύσαμεν έν βρίκιον 16 κανονίων τη δυνάμει μόνον των πυροβόλων οργάνων μας. Τα λοιπά χρεωστούσι την σωτηριάν των εις μόνην την φυγήν. Διεσώσαμεν μ' όλον τούτο τους εν τω βρικίω ευρισκομένους 45 ναύτας και 36 στρατιώτας.

» Εις τας 3 πάλιν Αυγούστου απαντήσαμεν έξωθεν της Αταλείας μίαν εχθρικήν λεύκαν εις είδος βρικίου, περιέχουσαν διάφορα εμπρηστικά ξύλα και 95 στρατιώτας και ναύτας, οίτινες θαρρούντες εις τον αριθμόν των ηθέλησαν να μας αντισταθώσιν. Αλλά μετά μικράν εναντιότητα, υπέπεσε και αυτή εις την εξουσίαν μας, οι δ' εν αυτή στρατιώται και ναύται παρεδόθησαν εις την διάκρισίν μας. Ούτω λοιπόν την μεν λεύκαν και το φορτίον της εκρατήσαμεν ως νόμιμον λείαν· τους δε επιβάτας στρατιώτας και τους ναύτας της, καθώς και τους προλαβόντας αιχμαλώτους του πυρποληθέντος βρικίου απελύσαμεν ελευθέρους εις τα Κάκαβα, ως παραδοθέντας εις την διάκρισίν μας.

» Εις αυτό το μέρος αφήσαμεν ελεύθερον και τον λιμενάρχην της Αλεξανδρείας, ως κρατηθέντα με απάτην.

» Τέλος πάντων, μετά 15 ημερών πλούν, εφθάσαμεν εις τας 13 του τρέχοντος προς το εσπέρας εις τον λιμένα της Ύδρας, χωρίς να δοκιμάσωμεν άλλην ζημίαν καθ' όλην μας την εκστρατείαν, ειμή την υστέρησιν δύο ανδρείων συντρόφων μας, Παντελή Τζιτζά και Ιωάννη Χούντα. Αιωνία η μνήμη σας αδελφοί! επληρώθησαν δε και τέσσαρες, οι πατριώται Ιωάννης Κωνσταντινίδης, Αγγελής Γκλάβας, Νικόλαος Δήμου, και Γεώργιος Φ. Ψαρριανός.

» Τοιαύτη η αρχή, τοιούτον και το τέλος· χρεωστούμεν όμως εις την απροσωπόληπτον αλήθειαν, και την ιεράν συνείδησή μας να ομολογήσωμεν παρρησιά, ότι κανείς εις την επιχείρησιν ταύτην δεν ημέλησε τα χρέη του, και ότι οι ανδρείοι πυρπολισταί μας εφάνησαν και εις αυτήν την περιστάσιν άξιοι της λαμπράς φήμης των και της πατρίδος των.»

Για αυτή την παράτολμη επιχείρηση και ο Αμερικανός, φιλέλληνας γιατρός Samuel Gridley Howe γράφει στο «Ημερολόγιο από τον Αγώνα 1825-1829»:

«...3 Αυγούστου. — Απήλθον δια των πλοίων των ο ναύαρχος Τομπάζης και ο νεαρός Μιαούλης, υιός* του ναυάρχου δι' Αλεξάνδρειαν δια να πυρπολήσωσι, καθώς ωρκίσθησαν, τον εκεί εξοπλιζόμενον πανίσχυρον αιγυπτιακόν στόλον. Το τολμηρόν αυτό πατριωτικόν σχέδιον ετηρείτο μυστικόν μέχρι του απόπλου των πλοίων.....

..... Ο Τομπάζης δεν παρέλαβε μόνο μεθ' εντού το πλοίον του το οποίον εξ ιδίων του εξώπλισεν, αλλ' εγκατέλειψε μεγαλοπρεπή οίκον δια τον οποίον θα εκαυχάτο πας

ευγενής, εγκατέλειπεν οικογένειαν λατρεύουσαν αυτόν, εγκατέλιπε πλούτη και ευμάρειαν δια να επιδιώξη επικίνδυνον ή μάλλον απεγνωσμένον έργον επί τη ελπίδη αποσοβήσεως εκ της πατρίδος του συμφοράς ήν δεν θ' απέφευγε μετ' ολίγον. Όλοι είνε μετημφισμένοι εις Ευρωπαίους, όλοι ομιλούσιν Ιταλικά, το σχέδιόν των δε είνε να επιτεθώσι λάθρα κατά του Αιγυπτιακού στόλου. Ο Θεός μαζί των!...»

*σημ. Το υιός είναι λάθος του Howe αφού ο πυρπολητής Αντώνιος Βώκος έχει πατρώνυμο Θ. Το όνομα Βώκος έφερε μεγάλη ιστορική οικογένεια της Ύδρας η οποία άλλαξε το αρχικό της όνομα και έλαβε το όνομα Μιαούλης.

Ο μικρός στόλος έφθασε στην Αλεξάνδρεια στις 29 Ιουλίου. Σύμφωνα με το σχέδιο που εκπονήθηκε στη σύσκεψη στον «Θεμιστοκλή», τα δυο μεγαλύτερα πλοία θα παρέμεναν έξω από το λιμάνι ενώ τα τρία πυρπολικά, με παραπλανητικές σημαίες της Ρωσίας, της Αυστρίας και των Ιονίων νήσων, θα προσπαθούσαν να μπουν σ' αυτό. Όμως, για να μπουν στο λιμάνι χρειαζόνταν κάποιον πλοηγό. Την ίδια ημέρα, με τη δύση του ήλιου, το πυρπολικό του Κανάρη ακολουθούμενο με μικρή καθυστέρηση από τα άλλα δύο πυρπολικά, ξεκίνησε για το λιμάνι. Τον Κανάρη υποδέχθηκε λόγω γνωριμίας για να τον συνοδεύσει αντί για πλοηγό, ο ίδιος ο λιμενάρχης. Ο Κανάρης, ύψωσε ρωσική σημαία και κρατώντας όμηρο τον λιμενάρχη, μπήκε στο λιμάνι.

Στην προσπάθειά του να πλησιάσει τον αιγυπτιακό στόλο ο άνεμος έπεσε και έτσι η προσέγγιση φαινόταν αδύνατη. Πλησιάζοντας το γαλλικό μπρίκι «L' Abeille», κατάλαβε ότι είχε γίνει αντιληπτός. Παρά τον κίνδυνο, άναψε το πυρπολικό του και το έστρεψε προς τη ναυαρχίδα και τα αιγυπτιακά πολεμικά στη βάση του λιμανιού, μπροστά από το παλάτι του Μεχμέτ-Αλή. Αλλά και εκεί ήταν άτυχος αφού πάλι ο άνεμος άλλαξε φορά και απομάκρυνε το πυρπολικό από τον στόχο του. Λάμνοντας με τη βάρκα διαφυγής, κάτω από τα πυρά του γαλλικού πλοίου που τον κατεδίωκε, κατέφυγε στο πυρπολικό του Αντώνιου Βώκου που ακολουθούσε. Ο άνεμος άλλαξε και πάλι κατεύθυνση και το καιγόμενο πυρπολικό πλησίαζε τον αιγυπτιακό στόλο. Και πάλι όμως οι Γάλλοι του «L' Abeille» απέτρεψαν την προσκόλληση.

Μια ακόμα περιγραφή αυτής της παράτολμης απόπειρας, από την πλευρά του πλοιάρχου M. Hargous του γαλλικού βρικιού «L' Abeille» που έτυχε τότε να βρίσκεται στο λιμάνι της Αλεξάνδρειας και ενεπλάκη στα γεγονότα, υπάρχει στο Revue des Deux Mondes :

«...Εάν αυτό το πλοίο είχε προσκολληθεί κατά κακή τύχη στην επικεφαλής φρεγάτα (ναυαρχίδα) η σύγκυση θα έπεφτε στον υπόλοιπο στόλο, τα δε άλλα δύο πυρπολικά θα προσέτρεχαν, προσβάλλοντας κι άλλα πλοία. Η καταστροφή θα ήταν τρομερή, και η νίκη των Ελλήνων ολοκληρωτική. Αλλ' η «Μέλισσα» («L' Abeille») κατά κάποιον τρόπο τους παρεμπόδισε...».

(σημ.: από το ημερολόγιο του Διομήδη Σκούφου αλλά και από την παραδοχή της εμπλοκής από τον Γάλλο πλοίαρχο, το γαλλικό πλοίο όχι μόνο παρεμπόδισε αλλά και άρχισε «να πυροβολή κατά της βάρκας του πυρπολιστού μας Κανάρη, ως να είχε λάβει προσταγή από τον σατράπη της Αιγύπτου»).

Ταυτόχρονα τα δυο ελληνικά πλοία που περιμέναν έξω από το λιμάνι, ο «Θεμιστοκλής» κι ο «Επαμεινώνδας», σήκωσαν ελληνική σημαία. Οι τολμηροί Έλληνες πυρπολητές κατάφεραν να διαφύγουν κάτω από τα πυρά των πλοίων και των παράκτιων πυροβόλων. Στη δραματική επιχείρηση διαφυγής του πληρώματος του Κανάρη σκοτώθηκαν οι Παντελής Τζιτζάς και Ιωάννης Χούντας και τραυματίστηκαν πέντε άντρες του. Ακολούθησε καταδίωξη μέχρι την Καραμανία, στα νότια παράλια της Τουρκίας. Στην καταδίωξη συμμετείχε και ο Μεχμέτ-Αλή, αλλά τα ελληνικά πλοία κατάφεραν να διαφύγουν και επέστρεψαν στις 13 Αυγούστου στην Ύδρα. Αν βέβαια είχε επιτύχει η απόπειρα, τότε η εξέλιξη του πολέμου θα ήταν διαφορετική αφού θα απέκοπτε τον ανεφοδιασμό του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο. Λόγω της ανάμειξης στην αναχαίτιση του πυρπολικού του Κανάρη, του γαλλικού μπρικιού «L' Abeille», προκλήθηκε διεθνής αναστάτωση καθώς και αναταραχή στις τάξεις των Γάλλων φιλελλήνων που προκάλεσαν διάψευση της εμπλοκής του γαλλικού μπρικιού στο περιστατικό.

Η ΕΞΟΔΟΣ Ή ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

Η Έξοδος του Μεσολογγίου - Ελαιογραφία του Θ Βρυζάκη (1853) Εθνική Πινακοθήκη της Ελλάδας – Μουσείο Αλεξ. Σούτζου

Το Μεσολόγγι με επικεφαλής τον Δημήτριο Μακρή, επαναστάτησε και ελευθερώθηκε στις 20 Μαΐου 1821. Λόγω της επιτελικής θέσης της, η πόλη έγινε η έδρα του Οργανισμού της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος. Οι Τούρκοι, μετά τη μάχη του Πέτα και την υποταγή του Σουλίου, προσπάθησαν με τα στρατεύματα του Κιουταχί (Resid Mehmed Paşa) και του Ομέρ Βρυώνη (Omer Vriouhi) να καταλάβουν ξανά το Μεσολόγγι το 1822. Μετά από δύο μήνες όμως, τα Χριστούγεννα του 1822, έλυσαν την πολιορκία και αποχώρησαν με σοβαρές απώλειες, προκαλώντας τη δυσμένεια της Πύλης. Τον επόμενο χρόνο μια νέα προσπάθεια κατάληψης του Μεσολογγίου σταμάτησε στο γειτονικό Αιτωλικό. Στις 19 Απριλίου 1824 στο Μεσολόγγι, σε ηλικία 36 ετών, μετά από δίμηνο πυρετό, πέθανε ο λόρδος Byron. Ο θάνατος του Byron προσέλευσε τη διεθνή προσοχή και ο Byron θεωρήθηκε ήρωας στην υπόθεση της ελληνικής Ανεξαρτησίας. Οι φιλελληνικές εταιρείες στις ελληνικές παροικίες και κυρίως στην Αγγλία και τη Γαλλία ανέδειξαν τη στάση του και αμέσως μετά τον θάνατό του οι πιέσεις στις κυβερνήσεις αυτών των χωρών πολλαπλασιάστηκαν.

Στις αρχές του 1825 κι ενώ σε εφαρμογή της τουρκο-αιγυπτιακής συμφωνίας αποβιβαζόταν στην Πελοπόννησο ο Ιμπραήμ, στις 24 Φεβρουαρίου ο σερασκέρης της Ρούμελης Reşid Mehmed Paşa ο επιλεγόμενος Κιουταχής, που σε τρεισήμισι μήνες είχε καταφέρει να συγκεντρώσει περίπου τριάντα χιλιάδες στρατιώτες στα Γιάννενα, έστειλε τον κεχαγιά του με ένα σώμα τεσσάρων χιλιάδων ανδρών με στόχο του το Μεσολόγγι. Στις 3 Μαρτίου, για ενίσχυση των πρώτων, έστειλε επίσης ακόμα οκτώ χιλιάδες άνδρες υπό τον Πιλασλή Ισμαήλ πασά. Τα δύο τουρκικά σώματα κατευθύνθηκαν στα Σάλωνα (σημ. Αμφισσα), περνώντας προηγουμένως από τη Λάρισα, τα Τρίκαλα και τον Ασπροπόταμο. Στόχος τους ήταν και πάλι το Μεσολόγγι.

Από την πλευρά της ελληνικής κυβέρνησης στο Ναύπλιο, στις 10 Μαρτίου 1825, το Βουλευτικό ενέκρινε τον διορισμό δύο επιτροπών, μιας στην Ανατολική και μιας στη Δυτική Στερεά ενώ η κυβέρνηση διέταξε τους Ρουμελιώτες οπλαρχηγούς να κατευθυνθούν στο Μεσολόγγι. Την ίδια εποχή ο Ιμπραήμ, που είχε ήδη αποβιβαστεί στη Μεσσηνία, πολιορκούσε ο Νιόκαστρο. Ταυτόχρονα σχεδόν με τις κινήσεις του Κιουταχή, το Εκτελεστικό Σώμα από το Ναύπλιο, για να προλάβει τις διαφαινόμενες δυσμενείς εξελίξεις, ζήτησε την 1^η Απριλίου από τους προεστούς της Ύδρας να στείλουν μια εξοπλισμένη ναυτική μοίρα για την προστασία του Μεσολογγίου από τη θάλασσα.

Η «Διευθυντική Επιτροπή της Δυτικής Στερεάς Ελλάδος», που την αποτελούσαν οι Ιωάννης Παπαδιαμαντόπουλος, μέλος του Αχαϊκού Διευθυντηρίου, Δημήτριος Θέμελης, παραστάτης Πάτμου και Γεώργιος Καναβός (Λογοθέτης), παραστάτης Κραβάρων, έφτασε στο Μεσολόγγι στις 12 Απριλίου 1825. Η επιτροπή της Δυτικής Στερεάς Ελλάδος με ανακοίνωσή της κάλεσε τους κατοίκους των επαρχιών Αιτωλίας και Ακαρνανίας να συστρατευθούν για τη σωτηρία του Μεσολογγίου. Επικεφαλής των ενόπλων της πόλης διορίστηκε ο Αιτωλοακαρνανός οπλαρχηγός Νικόλαος Στουρνάρας (αργότερα Στουρνάρης).

Μόλις τρεις ημέρες μετά την άφιξη της Διευθυντικής Επιτροπής, στις 15 Απριλίου ο Κιουταχής, μόνο με την εμπροσθοφυλακή του, που την αποτελούσαν έξι χιλιάδες άνδρες, έφθασε στο Μεσολόγγι. Ασφάλισε τα νώτα του στους δρόμους μέχρι την Άρτα, τοποθέτησε το ιππικό του στο Βραχώρι και έδωσε την εντολή στα σώματα που είχε ήδη στείλει στα Σάλωνα με τον κεχαγιά του και τον Πιλασλή Ισμαήλ πασά με τους δώδεκα χιλιάδες άνδρες να καταλάβουν την πόλη.

Μετά από ολιγοήμερες διαπραγματεύσεις για την άμεση παράδοση της πόλης του Μεσολογγίου, που ξεκίνησαν στις 20 Απριλίου, στις 25 Απριλίου ο Κιουταχής ξεκίνησε τη δεύτερη μετά το 1822, πολιορκία του Μεσολογγίου. Ένα στρατηγικό λάθος της Διευθυντικής Επιτροπής περιόρισε την άμυνα μόνο μέσα στην πόλη και έδωσε χώρο στους επιτιθέμενους για τη δημιουργία τάφρων και ελικοειδών χαρακωμάτων παράλληλα με τα περιμετρικά οχυρώματα του φρουρίου. Βέβαια οι αμυνόμενοι Έλληνες είχαν οχυρώσει όλα τα νησιά της λιμνοθάλασσας και το Αιτωλικό, κάτι που στην πρώτη φάση της πολιορκίας αποδείχθηκε σωτήριο. Από τα νησιά της λιμνοθάλασσας το Βασιλάδι ήταν το πιο καλά φυλασσόμενο και οχυρωμένο. Οι πολιορκούμενοι είχαν στείλει εκεί για ασφάλεια τα γυναικόπαιδα καθώς επίσης και τα τιμαλφή τους.

Όμως, όλες οι έφοδοι και οι επιθέσεις των Τούρκων καθώς και η προσπάθεια του αποκλεισμού του ανεφοδιασμού της πόλης, από στεριά και θάλασσα, απέτυχαν. Τον ναυτικό αποκλεισμό «έσπασε» μια μοίρα σαράντα ελληνικών πλοίων με επικεφαλής τους Γεώργιο Σαχτούρη και Ανδρέα Μιαούλη. Ο ελληνικός στόλος μάλιστα καταδίωξε τον τουρκικό μέχρι τα νότια παράλια της Πελοποννήσου. Το ηθικό των πολιορκημένων ανέβηκε, η πόλη ανεφοδιάστηκε τόσο με τρόφιμα όσο και με πολεμοφόδια, ενώ στις 7 Αυγούστου 1825 μπήκαν στο Μεσολόγγι στρατιωτικές ενισχύσεις από το Σούλι που συμπλήρωσαν την αποδεκατισμένη φρουρά. Παρ' όλα αυτά ο Κιουταχής αποφάσισε τη συνέχιση της πολιορκίας. Όμως μετά από συνεννόηση με τους πολιορκημένους ο Καραϊσκάκης με κλεφτοπόλεμο, «χτυπούσε» τα στρατεύματα του Κιουταχή στα νώτα τους, προκαλώντας σημαντικές φθορές και αναγκάζοντας πια τους Τούρκους τον Οκτώβριο περισσότερο να αμύνονται αντί να σφίγγουν την πολιορκία.

Ο τουρκικός στρατός είχε άμεση εξάρτηση από τους Αλβανούς μισθοφόρους του. Οι Γκέγκηδες, μουσουλμάνοι ή μη, αναλάμβαναν την υποχρέωση να πολεμήσουν με πραγματική ορμή και

γενναιότητα, για έξι μήνες. Το φθινόπωρο όμως επέστρεφαν στην πατρίδα τους. Οι Τόσκηδες είχαν διαρκή μισθοφορική υπηρεσία αλλά δεν ανέχονταν την καθυστέρηση του μισθού τους, ούτε για μία ημέρα. Αυτή την κατάσταση φαινόταν ότι θα μπορούσε να βελτιώσει ο Αιγύπτιος Ιμπραήμ που τότε προσπαθούσε να καθυποτάξει τον Μοριά.

Ο σουλτάνος Mahmud II, βλέποντας ότι το φιλελληνικό κίνημα στην Ευρώπη φούντωνε και ότι οι ευρωπαίοι αναγνώριζαν την ύπαρξη του “ελληνικού ζητήματος”, ήθελε να τελειώνει το συντομότερο με το Μεσολόγγι. Αδιαφορώντας για την υπέρμετρη αξία και φυσικά δύναμη που έδινε στον υποτελή του Μεχμέτ Αλή πασά, βαλή της Αιγύπτου και παρά το ότι κάτι τέτοιο δεν προβλεπόταν από την αρχική συμφωνία τους, κατόπιν σχετικής αλληλογραφίας, του ζήτησε να στείλει ενισχύσεις, υπό τον Ιμπραήμ και για την πολιορκία του Μεσολογγίου. Ως αντάλλαγμα για τις υπηρεσίες του ο Αιγύπτιος πασάς θα εξασφάλιζε την Πελοπόννησο. Παρά το μεγάλο κόστος της συντήρησης των αιγυπτιακών στρατευμάτων μακριά από την έδρα τους, ο Μεχμέτ Αλή δέχθηκε αφού η συμφωνία του παρείχε την προοπτική της επέκτασης της κυριαρχίας του από την Ερυθρά θάλασσα μέχρι το Αρχιπέλαγος (Αιγαίο πέλαγος).

Γι’ αυτόν τον σκοπό, από τις αρχές του Οκτωβρίου έφταναν στην Αλεξάνδρεια τουρκικές αλλά και συμμαχικές με τους Αιγύπτιους μουσουλμανικές και ευρωπαϊκές ναυτικές δυνάμεις. Στο λιμάνι της συγκεντρώθηκαν εκατόν σαράντα πέντε πλοία, οκτώ χιλιάδες πεζοί Άραβες στρατιώτες, χίλιοι διακόσιοι ιππείς αλλά και οκτακόσιοι Τούρκοι στρατιώτες υπό τις διαταγές κυρίως Γάλλων αξιωματικών. Από τη Γαλλία επίσης έφταναν μεγάλες ποσότητες τροφίμων αλλά και πυρομαχικών. Με όλες αυτές τις δυνάμεις ο Ιμπραήμ, τον Νοέμβριο, άφησε την Τριπολιτσά και μετέβη πανίσχυρος στο Μεσολόγγι για να βοηθήσει τον Κιουταχή που πολιορκούσε την πόλη, πιστεύοντας ότι με αυτές τις ενισχύσεις θα μπορούσε όχι μόνο να καταλάβει το Μεσολόγγι αλλά και να καθυποτάξει ολοκληρωτικά τον Μοριά.

Αφού στις 12 Δεκεμβρίου έφθασε στο Κρουνέρι το ισχυρό στράτευμα του Ιμπραήμ, στρατοπέδευσε δίπλα στο τουρκικό στρατόπεδο στο Μεσολόγγι και άρχισε και πάλι η πολιορκία. Στις 26 Δεκεμβρίου έφθασε και ο ίδιος ο Ιμπραήμ και υπεροπτικά πρότεινε στον Κιουταχή να αναλάβει αυτός τις επιχειρήσεις εναντίον του Μεσολογγίου. Ο Κιουταχής δεν έφερε αντίρρηση και έτσι οι Αιγύπτιοι ανέλαβαν και αφού διεύρυναν τα πυροβολεία πρόσθεσαν μεγαλύτερα πυροβόλα και όλμους που είχαν φέρει μαζί τους στο λιμάνι του ανεφοδιασμού τους, στο Κρουνέρι. Μέχρι τότε ο Ανδρέας Μιαούλης με το στόλο του κατάφερνε να ανεφοδιάζει τους πολιορκημένους που αμύνονταν σθεναρά. Τότε όμως, λόγω της μη έγκαιρης καταβολής των μισθών στα πληρώματά τους αποχώρησαν τα υδραίικα πλοία και το πρόβλημα του ανεφοδιασμού της πόλης έγινε άλυτο.

Οι πολιορκούμενοι αναγκάστηκαν να τρέφονται με το κρέας των υποζυγίων τους, αλόγων και γαϊδουριών, των σκύλων, των γατών ακόμα και των ποντικών. Η πείνα τους οδήγησε ακόμα και στην πτωματοφαγία αυτών που πέθαιναν από τον λοιμό. Σύμφωνα με τον Ελβετό φιλέλληνα Ιωάννη Ιάκωβο Μέγερ, συντάκτη των «Ελληνικών Χρονικών», της πρώτης εφημερίδας του Αγώνα, μέχρι το τέλος Μαρτίου 1826 είχαν πεθάνει από την πείνα περισσότεροι από χίλιοι οκτακόσιοι σαράντα κάτοικοι του Μεσολογγίου.

Μετά από σύσκεψη μεταξύ του σερασκέρη της Ρούμελης Κιουταχή πασά, του καπουδάν πασά Κοτζά Μεχμέτ Χιουσερέφ, του Ιμπραήμ πασά, του καπού-κεχαγιά (μόνιμου αντιπροσώπου) της Αιγύπτου στην Κωνσταντινούπολη Νετζίπ εφέντη και του τσαούς-μπασί (αρχηγού των κλητήρων του σουλτάνου) Χουσνή μπέη αποφασίστηκε η τελική έφοδος κατά του Μεσολογγίου να γίνει μετά την πλήρωση της τάφρου με ξύλα και αδρανή υλικά.

Το πρωί της 25^{ης} Φεβρουαρίου 1826 πέντε τουρκικές σχεδίες κατασκευασμένες στο γειτονικό Κρουνέρι και τις Αλυκές ειδικά για τα αβαθή νερά της λιμνοθάλασσας, σαράντα πλοία με περισσότερους από χίλιους στρατιώτες καθώς και είκοσι βάρκες από τις τουρκικές φρεγάτες ξεκίνησαν από τις Αλυκές και έβαλαν στόχο το Βασιλάδι. Ήταν τόσο μεγάλος ο ανταγωνισμός μεταξύ Τούρκων και Αιγυπτίων ώστε ο γαμπρός του Ιμπραήμ, Χουσεϊν μπέης που είχε αναλάβει επικεφαλής του επιτιθέμενου στόλου, έπεσε στο νερό και βγήκε κολυμπώντας στο Βασιλάδι. Οι υπερασπιστές της νησίδας δεν άντεξαν και μετά από ένα ατύχημα στη διανομή των πυρομαχικών, οι τριάντα που

διασώθηκαν την εγκατέλειψαν και περπατώντας μέσα στο νερό, μέσω της Τουρλίδας, έφτασαν στο Μεσολόγγι.

Μετά το Βασιλάδι, στις 28 Φεβρουαρίου ήρθε η σειρά της νησίδας του Ντολμά, νότια του Αιτωλικού. Οι πολιορκούμενοι στο Μεσολόγγι, βλέποντας την επίθεση στον Ντολμά για αντιπερισπασμό, επιχειρήσαν έξοδο, που όμως παρά την επιτυχία της δεν έφερε αποτέλεσμα. Ο Γρηγόρης Λιακατάς και πολλά από τα παλικάρια του σκοτώθηκαν και ο Ντολμάς έπεσε στα χέρια των Τούρκο-Αιγυπτίων. Αφού οι επιτιθέμενοι κατέλαβαν τις δυο από τις τρεις νησίδες της λιμνοθάλασσας, οι ισορροπίες άλλαξαν δραματικά. Η δυνατότητα του ανεφοδιασμού της πόλης από τον ελληνικό στόλο ήταν αδύνατη. Την 1^η Μαρτίου ακολούθησε η παράδοση του Αιτωλικού.

Παρά την πείνα και τις κακουχίες του αποκλεισμού, το φρόνημα των υπερασπιστών του Μεσολογγίου παρέμενε υψηλό. Οι μάχες στα μισογκρεμισμένα τείχη ήταν ομηρικές. Δεν υπήρχε όμως χώρος για λύπη και στεναγμούς. Όπως αναφέρει ο Κασομούλης ο θάνατος αντιμετωπιζόταν απ' όλους με τη φράση: *«γάμος χωρίς σφαχτά δεν γίνεται»*. Μετά το τέλος Μαρτίου και παρά τη νικηφόρα για τους Έλληνες απόκρουση στις 25 Μαρτίου της τουρκικής επίθεσης στην Κλείσοβα, την τρίτη νησίδα της λιμνοθάλασσας, η κατάσταση έγινε δραματική αφού η πείνα και οι στερήσεις έκαμψαν το ηθικό των κατοίκων. Η κυβερνητική αντίδραση στις 8 Απριλίου, περιορίστηκε στην αναζήτηση μέσω της Επιτροπής της Ζακύνθου, νέου αγγλικού δανείου για τις ανάγκες των πολιορκουμένων ενώ για τον ίδιο σκοπό ο Ιωάννης Γκούρας, επικεφαλής της επιτροπής της Ανατολικής Στερεάς, πρόσφερε από τις εθνικές προσόδους εκατό χιλιάδες γρόσια. Αμεση βοήθεια για τους πολιορκημένους δεν μπορούσε να περάσει αφού οι αλληπάλληλες προσπάθειες ανεφοδιασμού από σαράντα πλοία και πέντε πυρπολικά του ελληνικού στόλου αποκρούονταν.

Την ίδια στιγμή στο Μεσολόγγι, το συμβούλιο των προκρίτων και των οπλαρχηγών για την αντιμετώπιση της κατάστασης αποφάσισε την έξοδο των κατοίκων μεταξύ 10ης και 11ης Απριλίου 1826, δηλαδή τη νύχτα του Σαββάτου του Λαζάρου προς τα ξημερώματα της Κυριακής των Βαΐων. Δυστυχώς το σχέδιο της εξόδου προδόθηκε με αποτέλεσμα τη σφαγή ή την αιχμαλωσία χιλιάδων Ελλήνων. Κατά τον George Finlay οι νεκροί έφτασαν τις τέσσερις χιλιάδες, οι αιχμάλωτοι τις τρεις χιλιάδες ενώ από την έξοδο διασώθηκαν μόνο δύο χιλιάδες. Ηρωική ήταν η θυσία των ανήμπορων ασθενών και γερόντων υπό τον εβδομηνταπεντάχρονο πρόκριτο Χρήστο Καψάλη που μπροστά στην ατίμωση προτίμησαν να ανατιναχτούν στο φυσικοδετείο που λειτουργούσε στην οικία του. Ο Διονύσιος Σολωμός στους «Ελεύθερους Πολιορκημένους» γράφει: *«Οποιος πεθαίνει σήμερα, χίλιες φορές παθαίνει»*.

Ακολούθησαν ωμότητες από τους νικητές. Σάκκοι με κομμένα αυτιά έφτασαν στην Κωνσταντινούπολη ως αγγελτήριο της κατάληψης του Μεσολογγίου. Στη λαφυραγώγηση της πόλης ξαναφάνηκε η διάσταση Τούρκων και Αιγυπτίων η οποία κορυφώθηκε με την έγγραφη καταγγελία του Ιμπραήμ στον σουλτάνο, για τον ελλιπή ανεφοδιασμό του στρατού των Αιγυπτίων αλλά και των μουσουλμάνων της Πελοποννήσου από τον καπουδάν-πασά Χιουσρέφ.

Η πτώση του Μεσολογγίου είχε ως αποτέλεσμα την άμεση διάλυση της Γ' εθνοσυνέλευσης της Επιδαύρου που είχε ξεκινήσει στις 6 Απριλίου 1826 και στο πρώτο μέρος της, είχε ήδη προχωρήσει στην αντικατάσταση της κυβέρνησης Κουντουριώτη από τη **Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδος**. Η νέα κυβέρνηση εγκαταστάθηκε στο Ναύπλιο και ανέλαβε τα καθήκοντά της το Μεγάλο Σάββατο 17 Απριλίου 1826. Πρώτη ενέργειά της ήταν η έκδοση διαγγέλματος που καλούσε όλους τους Έλληνες *«εις συνεργασίαν διά την σωτηρίαν τής πατρίδος»*. Αυτή η ενδεκαμελής Επιτροπή ήταν το Σώμα που κυβέρνησε το Ελληνικό Κράτος από τον Απρίλιο 1826 μέχρι τον Απρίλιο 1827 με πρόεδρο τον Ανδρέα Ζαΐμη. Στο εξωτερικό το κλίμα έγινε ιδιαίτερα ζεστό και το φιλελληνικό κίνημα ζωήρεψε επιταχύνοντας τις διαδικασίες για επίτευξη συμφωνίας μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων για την τελική λύση του ελληνικού ζητήματος.

ΜΕΤΑ ΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

• Ο Ιμπραήμ και η Βέργα του Αλμυρού

Μετά την πτώση του Μεσολογγίου, τα τουρκο-αιγυπτιακά στρατεύματα χώρισαν, όχι όμως και με τις καλύτερες σχέσεις. Οι δυο μουσουλμανικοί στόλοι χώρισαν κι αυτοί. Ο οθωμανικός στόλος γύρισε στη βάση του στην Κωνσταντινούπολη και ο αιγυπτιακός στην Αλεξάνδρεια. Έτσι παρά την απώλεια του Μεσολογγίου ο ελληνικός στόλος συνέχισε να είναι κυρίαρχος στη θάλασσα. Ο Κιουταχής (Resid Mehmed Paşa) στράφηκε προς την ανατολική Στερεά και την Αθήνα για να την ανακαταλάβει ενώ ο Ιμπραήμ επέστρεψε ξανά στην Πελοπόννησο για να ολοκληρώσει την καθυπόταξη της και να καταπνίξει κάθε επαναστατική προσπάθεια.

Ο Ιμπραήμ, μετά την έξοδο και την καταστροφή του Μεσολογγίου, όπως ήταν αναμενόμενο, διεκπεραιώθηκε με το ισχυρό στρατεύμαά του στην Πάτρα. Εκεί τον περίμενε το ιππικό του, περίπου χίλιοι ιππείς, που δεν είχε διεκπεραιωθεί στο Μεσολόγγι και παρέμεινε στην Πάτρα. Όμως οι στρατιωτικοί αρχηγοί της Αχαΐας παρέμεναν στο Άργος και στο Ναύπλιο. Την 1^η Μαΐου 1826, έξι έως οκτώ χιλιάδες Αιγύπτιοι εξορμούν ανενόχλητοι στα Καλάβρυτα. Την 4^η προς 5^η Μαΐου ανεβαίνουν στο Καστράκι του Χελμού και ακολουθούν σφαγές αμάχων και λεηλασία των Κλουκινοχωριών. Στις 7 Μαΐου ο Ιμπραήμ εγκαταλείπει ερειπωμένα τα Καλάβρυτα και καίγοντας και ερημώνοντας στο πέρασμά του όλα τα χωριά, επέστρεψε και πάλι ανενόχλητος, στην Τριπολιτσά την Κυριακή 9 Μαΐου. Ένα τμήμα περίπου δύο χιλιάδων από τους άνδρες του, αποσπάστηκε από την κύρια δύναμη στο Λεβίδι και επέστρεψε στην Τριπολιτσά μέσω Γορτυνίας στις 12 Μαΐου.

Ταυτόχρονα με την εξόρμηση του Ιμπραήμ από την Πάτρα, μια επίσης ισχυρή δύναμη Τουρκο-Αιγυπτίων υπό τον Σουλεϊμάν-μπέη (δηλαδή τον Γάλλο εξωμότη συνταγματάρχη De Sève) ξεκίνησε από τα Μεσσηνιακά φρούρια και αφού έφθασε την 1^η Μαΐου στη Ζαχάρω πυρπόλησε το χωριό Άλβενα. Από εκεί αφού στην περιοχή της επαρχίας Ολυμπίας υπήρχε ισχυρή δύναμη Ελλήνων υπό τον Νικηταρά, τον Πλαπούτα και τον Σισίνη, κινήθηκαν βόρεια και την Κυριακή 2 Μαΐου απέκλεισαν τα νησιά της λίμνης Αγουλινίτσας. Μέχρι τις 7 Μαΐου λεηλατούσαν και έκαιγαν τα χωριά του κάμπου αλλά με την έλευση ισχυρών στρατευμάτων υπό το Νικηταρά στο Κλειδί, στου Γραϊκά και στη Σμέρνα, οι Τουρκο-Αιγύπτιοι του Σουλεϊμάν-μπέη επέστρεψαν ανενόχλητοι, παραθαλάσσια στα Μεσσηνιακά φρούρια τη νύχτα της 7^{ης} προς 8^η Μαΐου. Ουσιαστικά αυτή η κίνηση του Σουλεϊμάν-μπέη ήταν στρατηγικής σημασίας αφού, ανεβαίνοντας από τη Μεθώνη, απασχόλησε σημαντικές ελληνικές δυνάμεις στην επαρχία Ολυμπίας και την Αγουλινίτσα, ενώ διαφορετικά αυτές θα μπορούσαν να κινηθούν στα Καλάβρυτα και να εμποδίσουν εκεί τον Ιμπραήμ.

Στις 15 Μαΐου, ο Ιμπραήμ αφού άφησε την αναγκαία φρουρά στην Τριπολιτσά, κινήθηκε νότια και την Κυριακή 16 Μαΐου λεηλάτησε την Καρύταινα, ενώ ένα τμήμα του στρατού του, στις 18 Μαΐου κατευθύνθηκε στην Ανδρίτσαινα. Την επόμενη ημέρα οι τουρκοαιγύπτιοι πυρπόλησαν την Ανδρίτσαινα και επέστρεψαν και ξαναενώθηκαν με το κύριο εκστρατευτικό σώμα που παρέμενε στον κάμπο της Καρύταινας και των Δερβενίων (Λεοντάρι), ενώ ταυτόχρονα μικρές ομάδες του λεηλατούσαν τα γύρω χωριά του Λυκαίου όρους.

Στις 21 Μαΐου ο Ιμπραήμ απεχώρησε από τον κάμπο της Καρύταινας και κινήθηκε νότια, ανενόχλητος, αφού μόνο η ορεινή ενδοχώρα ήταν υπό τον ελληνικό έλεγχο, αφού πέρασε από την Καλαμάτα και το Νησί, έφθασε στα Μεσσηνιακά φρούρια στις 24-25 Μαΐου.

Στις 25 Μαΐου ο Γενικός Αρχηγός Θεόδωρος Κολοκοτρώνης φεύγει από το γενικό στρατόπεδο στα Δερβένια Λεονταρίου αφήνοντας αντικαταστάτη του τον εξάδελφό του Δημητράκη Πλαπούτα και κατευθύνεται στο Αλμυρό για μια κρίσιμη σύσκεψη. Στις 26 Μαΐου η συνάντηση του Γενικού Αρχηγού Κολοκοτρώνη με τους ισχυρότερους καπεταναίους της Μάνης στο Αλμυρό, είχε ως αποτέλεσμα τη συγκρότηση του 'Σπαρτιατικού στρατοπέδου'. Είχε προηγηθεί μια σύσκεψη στην Καρδαμύλη και η σύσταση μιας εννεαμελούς γενικής επιτροπής της Μάνης, της 'Εφορείας της Σπάρτης'. Γράφει γι' αυτό ο Κολοκοτρώνης στην αναφορά του προς τη Διοικητική Επιτροπή:

«..Εγώ δε την Τετράδη προς την μεσημβριαν έφθασα εις Αλμυρόν. Αμέσως δεν έλειψα να προσκαλέσω τους στρατηγούς Ιω. Μαυρομιχάλην, Μούρτζινον και λοιπούς οπλαρχηγούς της Σπάρτης. Και ο μεν Μούρτζινος με τον Κουμουντουράκην και με άλλους Σπαρτιάτας καπεταναίους ήλθον την Πέμπτην. Ο δε Μαυρομιχάλης, ευρισκόμενος εις Λιμένικαι εμποδιζόμενος από εναντίους ανέμους, δεν είχε φθάσει έως προχθές την Κυριακήν. Οτε, βιαζόμενος να επιστρέψω εις το γεν. Στρατόπεδον, προς μεν τους παρευρεθέντας Μούρτζινον, Κουμουντουράκην, Καπετανάκην και λοιπούς ωμίλησαόσα ενόμισα ικανά να τους προσκαλέσουν εις την ένωσην και απόφασιν να εκκινήσουν, οίτινες και πεισθέντες μου έδωσαν πλήρη υπόσχεσιν ότι εντός ολίγου θέλει εκστρατεσουν άφευκτα, και να συγκροτήσουν προς το παρόν το Σπαρτιατικόν στρατόπεδον εις Αλμυρόν, και να συναγροικούνται και με ημάς....»

Στο Αλμυρό, κυρίως Μανιάτες και Μεσσήνιοι αλλά και άλλοι Μωραΐτες και Ξένοι παρατηρητές συγκρότησαν μια ισχυρότατη δύναμη που μπορούσε να απαντήσει γενναία στο 'μπουγιουρντί' του Ιμπραήμ για υποταγή και προσκύνημα της Μάνης. Συγκεκριμένα ο Ιμπραήμ, όταν αθετώντας τη συμφωνία της παράδοσης του Νεοκάστρου είχε κρατήσει δυο αιχμαλώτους, τον Μπεϊζαντέ Γιωργάκη Μαυρομιχάλη και τον Παναγιώτη Γιατράκο, είχε στείλει 'μπουγιουρντί' (πρόσκληση για αναγνώριση της υποταγής) από τη Μεθώνη στις 27 Οκτωβρίου 1825 στον Μπεϊζαντέ Γιωργάκη Μαυρομιχάλη, ο οποίος για να απελευθερωθεί του είχε 'υποσχεθεί' να βοηθήσει στο προσκύνημα της Μάνης. Επειδή όμως ο Ιμπραήμ κατάλαβε ότι κάτι τέτοιο ήταν ψέμα και κίνηση ελιγμού του Μαυρομιχάλη, στις 29 Μαΐου 1826 ζήτησε με τελεσίγραφο την παράδοση της Μάνης εντός 10ημέρου:

«...Άφες την ψευτοπολιτικήν σου και να φανής τώρα, αν είσαι τίμιος γκιαούρης· προς την πατρίδα σου θέλω φερθή με μεγάλην ευσπλαγχνίαν και θέλω την περιβάλει με όλην την εύνοιάν μου. Εάν όμως ανοήτως επιμείνητε καταχρώμενοι την μακροθυμίαν μου, θέλω εισβάλει εις την χώραν σας, θα καταστρέψω αυτήν, θα περάσω εν στόματι μαχαίρας τους άνδρας και τα παιδιά σας και δεν θα αφήσω λίθον επί λίθου...»

Η απάντηση των Μανιατών ήταν εξίσου προκλητική:

«... Είδομεν να μας φοβερίζης ότι, αν δεν σου προσφέρομεν την υποταγήν μας, θέλεις εξολοθρεύσει τους Μανιάτας και την Μάνην, δια τούτο και ημείς σε περιμένομεν με όσας δυνάμεις θελήσεις.
Οι κάτοικοι της Μάνης γράφομεν προς σε και σε περιμένομεν...»

Έτσι αφού επισκέυασαν τη λιθόχτιστη από ξερολιθιά βέργα που είχαν χτίσει τα προηγούμενα χρόνια, οχυρώθηκαν και κάλεσαν γενική συνέλευση. Με οπλαρχηγούς τους Μαυρομιχάληδες (Μπεϊζαντέ Γιωργάκη, Αντώνη, Αναστάση και Ιωάννη), το Διονύσιο Μούρτζινο, το Νικόλαο Χρηστέα, τους Κουμουνδουράκηδες (Αθανασούλη και Γαλάνη), τους Καπετανάκηδες (Χριστόδουλο και Παναγιώτη), τον Τζανέτο Γρηγοράκη, τον Αντώνη Τρουπάκη κ.ά. συγκεντρώθηκε μια δύναμη περίπου πέντε χιλιάδων ανδρών έτοιμη να αμυνθεί.

Στις 21 Ιουνίου ο Ιμπραήμ συγκέντρωσε οκτώ χιλιάδες πεζούς και ιππικό στην Καλαμάτα και στις 22 Ιουνίου με το ιππικό του έφθασε μέχρι την οχυρωμένη βέργα. Τα πυκνά πυρά και η αντεπίθεση των αμυνομένων ανέκοψαν το τουρκοαιγυπτιακό στράτευμα και το έφθασαν κυνηγώντας το μέχρι την Αγιασώ. Αμέσως μετά όλη η δύναμη του πεζικού, με επικεφαλής τον κεχαγιά του Ιμπραήμ και περίπου επτά χιλιάδες άνδρες μαζί με λίγους ιππείς επιτέθηκε εννέα αλληπάλληλες φορές στην 'ξερολιθιά' χωρίς κανένα αποτέλεσμα και με μεγάλες απώλειες. Περίπου τριακόσιοι Τουρκοαιγύπτιοι νεκροί και πολλοί τραυματίες. Οι αμυνόμενοι έχασαν τρεις. Το ίδιο σκηνικό αλλά με λιγότερη ένταση επαναλήφθηκε και τις δυο επόμενες μέρες, 23 και 24 Ιουνίου χωρίς καμμία επιτυχία για τις δυνάμεις του Ιμπραήμ. Το προσκύνημα και η υποταγή δεν ταίριαζαν στους υπερασπιστές του Αλμυρού. Μια αυθεντική περιγραφή των γεγονότων γίνεται μέσα από ανακοινωθέν των οπλαρχηγών:

«...« Ο εχθρός δεν μας άφησε σήμεραν από του να μη μας χαιρετήση, αλλά την συνηθισμένην ώραν, δηλαδή περί τα ξημερώματα ήλθε με τας ιδίας δυνάμεις του κατεπάνω μας, αφού δε επλησίασεν έως μιάς βολιάς τόπον ήρχισεν ο πόλεμος και εκ των

δύο μερών πεισματικώτατα, ώστε, εάν δεν ήταν οι εδικοί μας όπισθεν των τοίχων, έπρεπε να έλθουν εις χείρας. Οι προς το μέρος της Αγίας Τριάδος τοποθετημένοι Σπαρτιάται, βλέποντες τον εχθρόν συσσωματωμένον και πολεμούντα αποφασιστικώς το παραθαλάσσιον, ώρμησαν κατ'επάνω του από το ύψος της θέσεώς των και καταβάντες επί το επίπεδον με πρώτην ορμήν έδιωξαν αυτόν βάλλοντες τον εις αταξίαν, συγχρόνως δε εξελθόντες και οι λοιποί των προμαχώνων των, τον εκτύπησαν με γενναιότητα απαραδειγμάτιστον, του εσκότωσαν υπέρ τα δέκα πέντε άλογα, πολλούς ιππείς και έως εκατόν τακτικούς, τους οποίους φέροντες εις τους ώμους των, βλέπομεν ήδη να τους ιμβαρκάρουν εις τα λατζόνια. Δεν ελπίζομεν πλέον να δοκιμάση κατά της Σπάρτης, εκτός εάν έχη σκοπόν να αφανισθή παντελώς»...

Την ίδια στιγμή μάλιστα, στις 21 Ιουνίου, ο Ιμπραήμ προσπάθησε, με δυο μπρίκια και μερικά μετασκευασμένα μεταγωγικά πλοία, να προκαλέσει αντιπερισπασμό με την απόβαση στρατού νοτιότερα, στη Μάνη. Έτσι προχώρησε και σε βομβαρδισμό των Κιτριών απ' όπου είχε σαν στόχο του να αποβιβάσει στρατό νοτιότερα του Αλμυρού, για να χτυπήσει 'στα νώτα' τους αμυνόμενους στη βέργα. Η άμυνα στις Κιτριές όμως ήταν αποτελεσματική και έτσι ο Ιμπραήμ αναγκάστηκε να αποχωρήσει. Στη συνέχεια κατευθύνθηκε νοτιότερα, στις ακτές του Διού, μεταξύ Πύργου και Αρεόπολης (Τσίμοβας) όπου πάλι σκόπευε να προκαλέσει αντιπερισπασμό με την αποβίβαση εκεί στρατού. Οι καμπάνες των εκκλησιών σήμαναν συναγερμό. Ο Πανάγος Πικουλάκης με πενήντα ετοιμοπόλεμους άντρες που είχαν απομείνει στην περιοχή και κοντά σ' αυτούς γυναίκες και άλλοι άμαχοι κατάφεραν να εκδιώξουν τελικά τους εισβολείς. Ο Ιμπραήμ δέχθηκε την ήττα του στη Μάνη και στη συνέχεια αδράνησε, περιμένοντας νέες ενισχύσεις από την Αίγυπτο.

Ο αντιβασιλέας της Αιγύπτου Μεχμέτ Αλή άρχισε να γίνεται επιφυλακτικός αφού έβλεπε με ιδιαίτερο σκεπτικισμό τη διεθνή πολιτική σκηνή. Άρχισε να πιστεύει ότι ο πόλεμος εναντίον των Ελλήνων δεν θα ευοδωνόταν για τον Ιμπραήμ. Υπήρχαν ήδη διαπραγματεύσεις μεταξύ της Πύλης και των κυβερνήσεων της Μεγάλης Βρετανίας και της Ρωσίας και δεν μπορούσε να μαντέψει τις εξελίξεις. Μια συνέχιση της αιγυπτιακής εκστρατείας στον Μοριά απαιτούσε μεγάλη οικονομική δαπάνη και ο Μεχμέτ Αλή έψαχνε να βρει εγγυήσεις.

• Ο Κιουταχής και η Ανατολική Στερεά

Όταν ο τουρκικός στρατός κατέβαινε από την Άρτα για να ενισχύσει την πολιορκία του Μεσολογγίου, ένα τμήμα του, από περίπου 2.000 πεζούς, ιππείς και πυροβολικό, υπό τους Αμπάζ πασά και Μουσταφά μπέη εισέβαλε στις αρχές Απριλίου στην ανατολική Στερεά. Στις 11 Απριλίου, ο Γκούρας στη Δαύλεια και το Τουρκοχώρι ανέκοψε για λίγο την πορεία τους. Εν τω μεταξύ, μετά το Μεσολόγγι και αφού η επανάσταση στη δυτική Ελλάδα είχε σχεδόν σβήσει, ο Κιουταχής στράφηκε και αυτός αμέσως στην ανατολική Στερεά.

Τα τουρκικά στρατεύματα που είχαν ήδη εισβάλει στην ανατολική Στερεά ενισχύθηκαν σημαντικά. Στις 22 Απριλίου, όταν ο Αντρίτσος Σαφάκας προσπάθησε να ανακόψει τους Τούρκους στην Παπαδιά, δεν τα κατάφερε. Οι Τούρκοι τότε, ενισχυμένοι και με ένα τμήμα που ήρθε από τη Ναύπακτο κατευθύνθηκαν εναντίον των Σαλώνων (σημ. Άμφισα). Στις 4 Μαΐου, μία ακόμα αποτυχημένη προσπάθεια άμυνας από τον Γιάννη Γκούρα, τον Δήμο Σκαλτσά (Σκαλτσοδήμο) και τον Πανουργιά στα Πέντε Όρνια (ορεινή θέση περίπου τρεις ώρες μακριά από τα Σάλωνα) έφερε τελικά την πτώση και τη λεηλασία των Σαλώνων. Η πλειονότητα των Ρουμελιωτών οπλαρχηγών ήταν στην έδρα της νέας κυβέρνησης, της Διοικητικής Επιτροπής της Ελλάδος στο Ναύπλιο διεκδικώντας καλύτερες αποζημιώσεις αλλά και ρόλους. Ο περισσότερος πληθυσμός είχε καταφύγει στα ορεινά, στις αποκλείστρες.

Ο Κιουταχής κατέκτησε σχεδόν ανενόχλητος τη Λοκρίδα, τη Βοιωτία και τη Φωκίδα, τοποθέτησε ισχυρή φρουρά για τη φύλαξη του οδικού δικτύου για την επικοινωνία της Ηπείρου, της Θεσσαλίας και της δυτικής Στερεάς με την ανατολική Στερεά, την Εύβοια και την Πελοπόννησο. Μικρή αντίσταση βρήκε στο μοναστήρι της Βαρνάκοβας από τους Γεώργιο Καραϊσκάκη, Γιαννάκη Στάικο, Κωνσταντίνο Γιολδάση, Γεώργιο Τσόγκα και Γιαννάκη Ράγκο που όμως λίγο αργότερα, εγκατέλειψαν τη θέση λόγω

της έλλειψης εφοδίων. Οι περισσότεροι Ρουμελιώτες οπλαρχηγοί αναγκάστηκαν να βάλουν «καπάκια» για να πάρουν πάλι τα αρματολίκια τους. Όποιος έβαζε καπάκι ή ψευτο-κάπακο επέβαλλε ανακωχή με τους Τούρκους και έτσι έσωζε τον πληθυσμό της περιοχής του από τη σφαγή και τη λεηλασία. Σε τέτοιες συμφωνίες κατέφυγαν κατά καιρούς ο Μήτσος Κοντογιάννης, ο Γεώργιος Βαρνακιώτης, ο Γιωργάκης Δυοβουνιώτης, ο Κορνάς Τράκας, ο Γιάννης Ρούκης, αλλά και ο Ανδρέας Ίσκος στο Βάλτο, ο Γώγος Μπακόλας, ο Γιαννάκης Σταΐκος στο Βλοχό, ο Γιαννάκης Ράγκος, ο Γεώργιος Βαλτινός, ο Στορνάρος, ο Αντρίτσος Σαφάκας και βέβαια ο Οδυσσέας Ανδρούτσος που γι' αυτό ακριβώς κατηγορήθηκε για προδοσία. Ο Καραϊσκάκης μαζί με τον Δήμο Σκαλτσά αποσύρθηκαν στη Βοστίτσα και στη συνέχεια ο Καραϊσκάκης πήγε στο Ναύπλιο κοντά στην καινούργια κυβέρνηση, τη Διοικητική Επιτροπή.

Από τις 3 Μαΐου, ο Γκούρας είχε οριστεί φρούραρχος της πόλης της Αθήνας με έδρα του την Ακρόπολη. Οι υπερασπιστές της Αθήνας είχαν οχυρωθεί εκεί ενώ τα γυναικόπαιδα και οι αδύναμοι είχαν διεκπεραιωθεί στη Σαλαμίνα και την Αίγινα.

Ταυτόχρονα, ο πανίσχυρος Ομέρ-μπέης της Καρύστου με 5.000 άνδρες, έσπευσε σε βοήθεια του Κιουταχή στην Αττική. Οι Τούρκοι, στρατοπέδευσαν στο Καπανδρίτι και άρχισαν να λεηλατούν όλη την περιοχή μέχρι τον Πειραιά. Ο Ομέρ-μπέης σύμφωνα με τη διοικητική διαίρεση της τουρκικής διοίκησης ήταν ο στρατιωτικός διοικητής της περιφέρειας του Ευρίπου, με έδρα του την Κάρυστο. Αφού το 1461 η Βενετοκρατούμενη Εύβοια έπεσε στα χέρια των Τούρκων, το 1470 συστάθηκε η διοικητική περιφέρεια του Ευρίπου, το Σαντζάκ Εγριμποζ (sancak Eğriboz ή Ağriboz), το οποίο περιλάμβανε τη Βοιωτία και την Αττική και διοικούνταν από τον σαντζάκ-μπέη (sancak-bey).

Η βοήθεια του Ομέρ-μπέη ήταν μεγάλη κι ο Κιουταχής την εκμεταλλεύτηκε. Στις 28 Μαΐου κατέλαβε τη Θήβα και πέρασε στην Αττική. Η Χασιά και το Μενίδι, ενδεχομένως λόγω και της τυραννικής διοίκησης του Γκούρα 'προσκύνησαν'. Αμέσως μετά ο Κιουταχής πήγε στο Καπανδρίτι με 2.000 στρατιώτες και 1.000 ιππείς. Αφού οι δυνάμεις των δύο Τούρκων πασάδων ενώθηκαν, την 1^η Ιουλίου 1826 οι συνολικά 10.000 Τούρκοι με ιππικό και 26 πυροβόλα κατέλαβαν το Λιόπεσι και στις 3 Ιουλίου τη Μονή Πετράκη, το χάνι του Χασεκή και τα Σεπόλια. Την ίδια ημέρα στρατοπέδευσαν στα Πατήσια. Στις 28 Ιουνίου, οι αμυνόμενοι Έλληνες βλέποντας τον κίνδυνο του αφανισμού τους και παραλληλίζοντας τη θέση τους με αυτήν του τραγικού Μεσολογγίου έγραψαν προκήρυξη στην οποία αναζητώντας υποστήριξη, διαμηνύουν:

«...Εάν εξ εναντίας δια τας αμαρτίας μας ήθελε μας εγκαταλείπει ο Θεός απροστάτεντους, μας αφήσουν οι αδελφοί μας ομογενείς αβοήθητους, και οι χριστιανοί μείνωσιν αργοί θεαταί, τότε δη τότε θέλουσι σκεπάσει τα σώματά μας οι Ναοί του Παρθενώνος, του Ποσειδώνος, του Ερεχθέως, τα λείψανα των Προφυλαίων, τα οποία δια να μη καπνισθούν και άλλην μίαν φοράν από τον καπνόν των βαρβάρων θέλουν πέσει μαζί μας από τον μαύροον θάνατον, όστις θέλει έβγει από τα σπλάγχνα των, δια να εκπληρώση το πεπρωμένον»...

Στις 5 Ιουλίου, περίπου χίλιοι τετρακόσιοι ένοπλοι, οχυρώθηκαν στο λόφο του Μουσείου, ενώ στις 11 Ιουλίου στρατιωτικά τμήματα του Ομέρ-μπέη τους εξεδίωξαν από εκεί και έφθασαν στην Πνύκα, την Αγία Μαρίνα και την Αγία Τριάδα. Την επόμενη ημέρα οι Τούρκοι κατέλαβαν και τον Άγιο Αθανάσιο στο Θησείο. Ο αποκλεισμός της Αθήνας ολοκληρώθηκε. Οι Τούρκοι αφού είχαν περικυκλώσει την Αθήνα, έκαναν επιδρομές σε γειτονικές περιοχές όπου δημιουργούνταν αψιμαχίες με τοπικούς θυλάκους Ελλήνων που αντιστέκονταν. Αψιμαχίες υπήρχαν και στο λόφο του Μουσείου, όπως στις 13 Ιουλίου, όταν ο Γκούρας και ο Μακρυγιάννης εξόρμησαν από την Ακρόπολη και έτρεψαν τους Τούρκους σε φυγή από τη Μονή Πετράκη. Από τις 15 Ιουλίου τα πράγματα για τους αποκλεισμένους στην Ακρόπολη έγιναν δυσκολότερα αφού τα εχθρικά πυροβόλα στήθηκαν γύρω από αυτήν και το πυρ γινόταν πυκνότερο και βαρύτερο. Την επόμενη ημέρα, 16 Ιουλίου ο Κιουταχής έφθασε στην Αθήνα.

Ο Καραϊσκάκης στις 19 Ιουλίου ορίστηκε από τη 'Διοικητική Επιτροπή' γενικός αρχηγός των στρατιωτικών δυνάμεων της ανατολικής Ελλάδος. Στις 20 Ιουλίου και αφού δεν υπήρχαν πόροι για στρατολόγηση περισσότερων πολεμιστών έφυγε από το Ναύπλιο συνοδευόμενος από τον Νάκο Πανουργιά, τον Γιαννάκη Φραγκίστα, τον αδελφό του Οδυσσέα Ανδρούτσου, Γιαννάκη κ.ά. και με 600

άνδρες και πήγε στη Σαλαμίνα. Στην Κάζα και στα Δερβενοχώρια αντιστέκονταν στις τουρκικές προκλήσεις ο Βάσος Μαυροβουνιώτης και ο Νικόλαος Κριεζιώτης (Γκριτζιώτης). Ο Καραϊσκάκης μετά από συνεννόηση, στις 28 Ιουλίου, εγκαταστάθηκε στην Ελευσίνα και σε μικρό χρονικό διάστημα κατάφερε να προσθέσει στο εκεί στρατόπεδο, δύναμη 1.000 Πελοποννησίων υπό τον καπετάν Γιωργάκη Χελιώτη. Η καταγωγή του Γεωργίου Λύκου ή Χελιώτη ήταν από το Χέλι (Αραχναίο) της Αργολίδας.

Στις 30 Ιουλίου έφθασε επίσης στην Ελευσίνα από τα Μέθανα, μετά από διαταγή της Κυβερνήσεως, και το 'τακτικό σώμα' του Γάλλου στρατηγού Κάρολου Φαβιέρου (Charles Nicolas Fabvier), διορισμένου από την κυβέρνηση επικεφαλής του τακτικού σώματος. Το τακτικό αποτελούσαν δυο τάγματα τακτικών στρατιωτών και ένας λόχος φιλελλήνων. Η συνολική δύναμη του έφθανε τους 1.750 άνδρες. Στις ελληνικές δυνάμεις στην Ελευσίνα προστέθηκαν και πρόσφυγες από τη Μακεδονία, τη Θεσσαλία και την Θράκη που σχημάτισαν το 'Μακεδονο-Θετταλο-Θρακικόν σώμα', ενώ ταυτόχρονα συγκροτήθηκαν κι άλλα δύο σώματα: η 'φάλαγξ των Επτανησίων' και η 'Ίονιος φάλαγξ'. Η δύναμη των 'ατάκτων' είχε φθάσει τους 2.500 πολεμιστές. Η 'Διοικητική Επιτροπή' συνέστησε στον Καραϊσκάκη να συσκέπτεται με τον Φαβιέρο για την κατάστρωση σχεδίων μάχης και παράλληλα τόνισε στον Φαβιέρο ότι δεν τελεί υπό τις διαταγές του Καραϊσκάκη. Ο Καραϊσκάκης έθεσε το σώμα του Χελιώτη υπό τις διαταγές του Φαβιέρου και έτσι η συνολική στρατιωτική δύναμη των Ελλήνων στην Ελευσίνα έφτασε τους 4.250 άνδρες.

Στις 3 Αυγούστου μια ισχυρή δύναμη Τούρκων, περίπου πέντε χιλιάδες άνδρες, 'έπεσαν' επάνω στο αδύνατο τείχος της πόλης της Αθήνας και έκαμψαν την αντίσταση των οκτακοσίων υπερασπιστών της, που υποχώρησαν στην Ακρόπολη. Οι αιφνιδιαστικές μικροεπιθέσεις με καθόδο Ελλήνων στην πόλη της Αθήνας, έσπερναν μεν τον πανικό στους Τούρκους αλλά δεν έλυναν την πολιορκία.

Στην Ελευσίνα, μόλις πληροφορήθηκαν την άλωση της Αθήνας, αποφάσισαν να κινηθούν εναντίον των Τούρκων. Με αυτή την απόφαση διαφωνούσε ο Φαβιέρος, ο οποίος επέμενε ότι για ένα τέτοιο εγχείρημα χρειάζεται και το ιππικό του. Έτσι ο Καραϊσκάκης και οι άλλοι οπλαρχηγοί, στις 5 Αυγούστου, χωρίς αντίσταση στρατοπέδευαν στο Χαϊδάρι. Τους ακολούθησε το τακτικό με τον δυσαρεστημένο Φαβιέρο. Τη επόμενη ημέρα δέχθηκαν επιθέσεις που απέκρουσαν με μεγάλο ενθουσιασμό τους Τούρκους. Κατά τη διαφαινόμενη πλήρη επικράτηση των ελληνικών σωμάτων ο Φαβιέρος συνέχισε με το τακτικό του την καταδίωξη των οπισθοχωρούντων αντιπάλων του στην πεδιάδα στο Δαφνί. Τότε όμως ο Καραϊσκάκης τον ανάγκασε να σταματήσει την καταδίωξη, φοβούμενος τη μάχη στο ανοικτό έδαφος, λόγω της έλλειψης ιππικού. Ο Φαβιέρος υπάκουσε απογοητευμένος.

Την μεθεπόμενη ημέρα, στις 8 Αυγούστου, ισχυρότατες τουρκικές δυνάμεις με 8.000 άνδρες και 2.000 ιππείς επιτέθηκαν και πάλι, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Ο Φαβιέρος, πειραγμένος από τα σχόλια της προηγούμενης ημέρας από τους οπλαρχηγούς των ατάκτων, προσπαθώντας να πείσει για την ορθότητα της τακτικής που ακολουθούσε στη μάχη, έβαλε σε μεγάλο κίνδυνο το τακτικό. Τελικά η συνεργασία του τακτικού και των ατάκτων έφερε και πάλι τη νίκη για τους Έλληνες. Το ίδιο βράδυ όμως οι άτακτοι, φοβούμενοι για τις θέσεις τους στην πεδιάδα, επέστρεψαν στην Ελευσίνα ακολουθούμενοι και από το τακτικό κάνοντας αυτές τις δραματικές μάχες να φαίνονται ασήμαντες αψιμαχίες.

Εξαιρετικά διαφωτιστική για τις συνθήκες και τις σχέσεις που επικρατούσαν εκείνη τη στιγμή στα ένοπλα τμήματα είναι η αναφορά του Φαβιέρου:

«Απήλθον εις την Κούλουρην με δύο τάγματα και τέσσαρα πυροβόλα και ένα λόχον τών φιλελλήνων. Μ' εκακοφαίνεται πολύ τό ότι δεν είχαν τό Ιππικόν, διότι τότε ήθελε διαλυθή ή πολιορκία. Την 3ην επέρασα εις την Ελευσίνα. Η γνώμη μου ήτο ν' ανοίξωμεν δρόμον από τό μοναστήριον Δαφνί ή από τόν Πειραιά, διά νά έχωμεν τάς απαιτουμένας διά τόν στρατόν συγκοινωνίας. Την 6ην διαβάντες από τά όρη εφθάσαμεν την νυκταν εις τόν περίβολον του Χαϊδαρίου, θέσεις, περί την οποίαν υπάρχουν λόφοι. Την αυγήν μάς περιεκύκλωσε τό ιππικόν του εχθρού, όστις ήρχισε μετ' όλίγον να πυροβολεί καθ' ημών, και μας έβλαψεν οπωσούν [...].

Αφού οι Τούρκοι έφυγον άφ' όλα τά μέρη, μόλις εμφανισθέντων τών στρατευμάτων μας, επρότεινα εἰς τους οπλαρχηγούς νά διώξωμεν τόν εχθρόν. Ούτως ηθέλωμεν διαλύσει την πολιορκίαν ωφεληθέντες από την δειλίαν του. Αλλά αυτοί κατεσκεύασαν προμαχώνες επί τινών θέσεων, τάς οποίας εκυριεύσαμεν. Την επιούσαν έφθασεν αρκετή βοήθεια εἰς τόν Κιουταχή από τόν Εύριπον υπό τόν Ομέρ πασσάν. Την επαύριον επαρουσιάσθη ο έχθρός εἰς τά χαράγματα τής αυγής με τρεις χιλιάδας περίπου, έξ ών αι δύο χιλιάδαι πεζοι [...].

Το εσπέρας τέλος δεν είχομεν ούτε άρτον, ούτε νερόν, ούτε συγκοινωνίαν. Ο δε στρατηγός Καραϊσκάκης με ειδοποίησεν ότι την νύκτα έμελλε να επιπέση μ' όλον του τόν στρατόν κατά του εχθρού και εζήτει νά μείνω εἰς εφεδρείαν εἰς τόν περίβολον. Υπεσχέθη και έμεινα, και μετά δυο ώρας είδον εμμαντόν μ' απορίαν μου μεταξύ τών Τούρκων. Διά τούτο ή αποχώρησίς μου έγινε πολύ ακαταλλήλως εἰς στρατεύμα τακτικόν. Είμεθα ή οπισθοφυλακή ήμου με τους φιλέλληνας, έξ ών συνελήφθησαν δύο. Τέλος διελθόντες από μέρη πολύ δύσβατα, εφθάσαμεν εἰς την πεδιάδα, όπου εμάθομεν ότι πρό δυο ωρών είχον αναχωρήσει τά άτακτα στρατευματα. Οι άτακτοι διήρπασαν τά σκεύη τών στρατιωτών μας, ένώ ούτοι άπήρχοντο εἰς την μάχην, αι δε νυκτοφύλακαί μας ετουφέκισαν ερχομένους. Διά ταύτα δεν ήτο δυνατόν νά διατηρηθή τό νέον τούτο τακτικόν σώμα εἰς την Ελευσίνα έν τω μέσω τών ατάκτων στρατιωτών, οι οποίοι ήρχισαν νά λιποτακτούν και ηδύναντο νά παρασύρουν και τους τακτικούς εἰς την φυγήν των.

Όθεν ανεχώρησα και ήλθον εἰς τά Αμπελάκια, όπου εύρον και τό ιππικόν όλον πυρ άλλ' εἰς μεγάλην αταξίαν. Ολη ή ζημία μας συνίσταται εἰς εβδομήντα φονευμένους, πληγωμένους ή ζωγρημένους. Εκ τών φιλελλήνων ό Βολζιμόν, Μπω, Σουζιε σοβαρά επληρώθησαν, ο Ρουσσέν και ο Πεκαράρα ηχμαλωτίσθησαν, ώς και ο νέος ανδρείος Ρίζος. Του εχθρού ή ζημία συνίσταται εἰς χιλίους επτακοσίους».

ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ σφραγίδα

Ο ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΣΤΕΡΕΑ Η ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

Γεώργιος Καραϊσκάκης Ε.Ι.Μ.

Μετά την αποχώρηση των Ελλήνων από το Χαϊδάρι, συνεχίστηκε με μεγαλύτερη ένταση η πολιορκία της Ακρόπολης από τους Τούρκους. Το σχέδιο της «υπόγειας» επίθεσης των Τούρκων με υπονόμους ματαιώνονταν κυρίως από τον Κώστα Χορμοβίτη ή Λαγουμιτζή που κατεσκεύαζε ανθυπονόμους και κατέστρεφε σχεδόν όλες τις τουρκικές προσπάθειες. Ο Λαγουμιτζής ήταν έμπειρος στην κατασκευή των λαγουμιών αφού είχε δράσει τόσο στο Νικόκαστρο όσο και στο Μεσολόγγι και έφτασε εθελοντικά στην Ακρόπολη περί τα μέσα Ιουλίου 1826.

Ο Κιουταχής, μπροστά στην έλλειψη τροφίμων αλλά και έμπειρων τεχνητών, αναγκάστηκε να αναζητήσει υπονομοποιούς από τα Βαλκάνια και τρόφιμα από την Πύλη. Στις 19 Αυγούστου προσπάθησε να καταλάβει την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου του Αλεξανδρινού, στα νοτιοδυτικά κοντά στα σημερινά Αναφιώτικα. Όμως, την ώρα που οι Τούρκοι πλησίαζαν στην εκκλησία, οι Έλληνες

λαγουμιτζήδες ανατίναξαν τον υπόνομο που είχαν κατασκευάσει προληπτικά κι έτσι οι επιτιθέμενοι Τούρκοι βρέθηκαν κάτω από τα ερείπια της εκκλησίας. Οι λαγουμιτζήδες συνέχιζαν το έργο τους καθημερινά ενώ ταυτόχρονα μικρές δυνάμεις κατέβαιναν από την Ακρόπολη αφνιδιαστικά και έκαναν γρήγορες επιθέσεις εναντίον των Τούρκων εργατών των υπονόμων. Ήρωες τέτοιων μαχών ήταν ο Γιάννης Μακρυγιάννης και ο λαγουμιτζής Χορμοβίτης. Όμως οι ανάγκες ενίσχυσης της φρουράς της Ακρόπολης μεγάλωναν. Παρά τις προσπάθειες των Επτανησίων αλλά και του τακτικού του Φαβιέρου κάτι τέτοιο δεν επιτεύχθηκε. Μοναδική ελπίδα ήταν πια ο Καραϊσκάκης.

Και η κατάσταση για τους αποκλεισμένους υπερασπιστές της Ακρόπολης έγινε ακόμα πιο δύσκολη. Τη νύχτα της 30ης Σεπτεμβρίου προς την 1η Οκτωβρίου σε μια βραδινή του επιθεώρηση, έξω από τον Σερπεντζέ (δηλαδή το νότιο περιτείχιμα από το Ηρώδειο μέχρι περίπου το Θέατρο του Διονύσου) σκοτώθηκε ο φρούραρχος της Ακρόπολης Γιάννης Γκούρας. Τον Γκούρα διαδέχθηκε προσωρινά ο Μακρυγιάννης. Ο Κιουταχής, προσπαθώντας να επωφεληθεί από την αναστάτωση των πολιορκημένων λόγω του θανάτου του φρουράρχου της Ακρόπολης, τις επόμενες ημέρες εξαπέλυσε αλλεπάλληλες αλλά ανεπιτυχείς επιθέσεις στον Σερπεντζέ.

Από τα τέλη Σεπτεμβρίου, ο Καραϊσκάκης είχε εισηγηθεί στην κυβέρνηση ένα σχέδιο που θα απέκοπτε τον Κιουταχή στην Αττική. Το σχέδιό του ήταν απλό και ευφύες. Για αντιπερισπασμό στην πολιορκία της Ακρόπολης, θα χτυπούσε τους Τούρκους στην ανατολική Στερεά, στα σημεία που εξασφάλιζαν τις επικοινωνίες και τον ανεφοδιασμό τους, κυρίως από τη Θεσσαλία. Κάτι τέτοιο θα ανάγκαζε τον Κιουταχή να στείλει ενισχύσεις μακριά από την Αθήνα, χαλαρώνοντας έτσι την πολιορκία της Ακρόπολης. Το σχέδιο του Καραϊσκάκη έγινε δεκτό από την κυβέρνηση, υπό την προϋπόθεση ότι αυτός πριν ξεκινήσει θα φρόντιζε για την ενίσχυση της φρουράς της Ακρόπολης. Ο Καραϊσκάκης όρισε νέο φρούραρχό της τον Νικόλαο Κριεζώτη, ο οποίος στις 12 Οκτωβρίου, κατάφερε να μπει σχετικά εύκολα στην Ακρόπολη με ένα σώμα 450 πολεμιστών. Μετά από αυτό, ο Κιουταχής θέλοντας να σκληρύνει τα μέτρα του αποκλεισμού της Ακρόπολης, βάθυνε το όρυγμα ανάμεσα στο λόφο των Μουσών και τον Σερπεντζέ ενώ ταυτόχρονα συνέχισε την κατασκευή υπονόμων.

Εν τω μεταξύ, ο Καραϊσκάκης με ένα εξαιρετικά επιτελικό σχέδιο ξεκίνησε την εκστρατεία του ασφαρίζοντας τα κύρια σημεία άμυνας. Στην Ελευσίνα ο Βάσσος Μαυροβουνιώτης με συνολικά χίλιους εξακόσιους ενόπλους από τα Δερβενοχώρια, τα Μέγαρα, την Πελοπόννησο και το Σούλι θα εξασφάλιζε την περιοχή του και ταυτόχρονα θα παρενοχλούσε ευκαιριακά τους Τούρκους, με περιφερειακές επιθέσεις ατάκτων στην πολιορκία της Ακρόπολης. Η «Διοικητική Επιτροπή» σε έγγραφο της 28ης Οκτωβρίου 1826 χαρακτηρίζει την κίνηση του Καραϊσκάκη:

«...το μόνον σωτήριο σχέδιον εις την παρούσαν κρίσιμον εποχήν· η ελευθέρωσις τούτου του σημαντικωτάτου μέρους της επικρατείας, εν ώ θέλει επιταχύνει συν Θεώ την παντελή καταστροφήν του πολιορκητού των Αθηνών, από το άλλο μέρος δεν είναι αμφιβολία ότι θέλει επιστηρίξει έτι μάλλον τα δικαιώματα της Ελλάδος, και θέλει προσθέσει μέγα βάρος, εις την τύχην του Έθνους, ήτις έφθασεν ήδη εις την ακμήν ν' αποφασισθή κατ' ευχήν δια τους Έλληνας».

Στις 25 Οκτωβρίου, το στρατιωτικό σώμα του Καραϊσκάκη, ενισχυμένο από άλλους οπλαρχηγούς και τον Νικηταρά, με δύο χιλιάδες πεζούς και εξήντα τέσσερις ιππείς κατευθύνθηκε στα βορειοδυτικά με προορισμό τις Θερμοπύλες. Μετά από δύο ημέρες έφθασαν στην περιοχή της Δόμβραινας όπου έδρευε τουρκική φρουρά. Για περίπου δέκα ημέρες ακολούθησαν αψιμαχίες και πολιορκία της τουρκικής φρουράς της Δόμβραινας που όμως ενισχύθηκε με χίλιους πεντακόσιους Τουρκαλβανούς από τη Λειβαδιά υπό τον Μουσταφά ή Μουστάμπεη Κιαφεζέζη, αλλά και ακόμα χίλιους Τούρκους από την Αθήνα. Το σχέδιο του Καραϊσκάκη για την αποδυνάμωση της πολιορκίας της Αθήνας απέδιδε καρπούς. Αντίστοιχα και στο ελληνικό σώμα προστέθηκαν έφιπποι αλλά και σουλιώτικα σώματα ατάκτων που μέχρι τότε δεν αναγνώριζαν τη γενική αρχηγία του Καραϊσκάκη. Κι ενώ αυτά συνέβαιναν στη Δόμβραινα, ένα σώμα χιλίων πεντακοσίων ενόπλων Θεσσαλομακεδόνων του Καρατάσου και του Αγγελή Γάτσου, υπό την καθοδήγηση του Ιωάννη Κωλέττη, «κατέβηκε» στις 2 Νοεμβρίου από τις βόρειες Σποράδες στο Ταλαντονήσι (το νησάκι μπροστά στη Σκάλα της Αταλάντης) με σκοπό να καταλάβει το Ταλάντι (Αταλάντη) και να αποκλείσει το ανεφοδιασμό του Κιουταχή στην Αθήνα. Μαθαίνοντας τα καθέκαστα, ο Μουστάμπεης της Λιβαδειάς έφυγε από τη Δόμβραινα και με δύναμη

χιλίων πεζών και εφίππων έφθασε στο Ταλάντι περιορίζοντας εκεί διασκορπισμένο, ένα σώμα διακοσίων Ελλήνων του Γάτσου που λίγο πριν είχε διεκπεραιωθεί από το Ταλαντονήσι. Μετά από σκληρή μάχη και σημαντικές απώλειες οι Έλληνες κατάφεραν να επιστρέψουν στα πλοία τους. Η αποτυχία οφείλεται στην έλλειψη συντονισμού και υποστήριξης και βαρύνει κυρίως τον Κωλέττη αλλά και τους Καρατάσο και Γάτσο.

Μετά την άκαρπη πολιορκία της Δόμβραινας, στις 14 Νοεμβρίου ο Καραϊσκάκης αποφάσισε να κινηθεί προς τα παράλια του Κορινθιακού κυρίως για να εξασφαλίσει καλύτερη επικοινωνία με τη «Διοικητική Επιτροπή» αλλά και ευκολότερο ανεφοδιασμό από αυτήν. Την επομένη, στρατοπέδευσε στη μονή του Οσίου Λουκά και εγκατέστησε και εκεί αλλά και στα ενδιάμεσα χωριά, φρουρά εξήντα ανδρών. Στις 17 Νοεμβρίου στρατοπέδευσε στο Δίστομο. Από εκεί την επόμενη ημέρα, αφού άφησε φρουρά τριακοσίων ανδρών στο Δίστομο, ξεκίνησε για την Αράχωβα. Ο Μουστάμπεης με ένα ισχυρό σώμα περίπου δύο χιλιάδων πεζών και διακοσίων εφίππων έσπευσε κι αυτός στην Αράχωβα για να ενισχύσει τη φρουρά της. Ακολούθησαν σκληρές μάχες ταμπουριών μέσα στο κρύο, στις νότιες πλαγιές του Παρνασσού έξω από την Αράχωβα. Οι τουρκικές ενισχύσεις από χίλιους πεντακόσιους άνδρες που έστειλε ο Κιουταχής τράπηκαν σε άτακτη φυγή στο στενό του Ζεμενού.

Οι αποκλεισμένοι Τούρκοι του Μουστάμπεη ζήτησαν συνθηκολόγηση. Ο Καραϊσκάκης δέχθηκε υπό τον όρο να του παραδώσουν τα Σάλωνα και τη Λιβαδειά, τα όπλα, τα χρήματα, τα ζώα καθώς και ότι τιμαλφές είχαν. Αρχικά ο Μουστάμπεης δεν δέχθηκε τους όρους και οι εχθροπραξίες ξανάρχισαν. Όμως τη νύχτα της 23ης Νοεμβρίου οι αποκλεισμένοι στην Αράχωβα Τούρκοι αποφάσισαν έξοδο στην οποία σκοτώθηκε ο Μουστάμπεης. Την επόμενη ημέρα, κι ενώ ο θάνατος του μπέη έμενε κρυφός, μέσα στο χιονιά οι χίλιοι διακόσιοι Τούρκοι που επιχειρήσαν έξοδο αποδεκατίστηκαν. Την επόμενη ημέρα μια φρικιαστική πυραμίδα από τριακόσια κεφάλια Τούρκων υψωνόταν πάνω σε έναν λόφο, ορατό από τους Δελφούς. Η νίκη στην Αράχωβα, σύμφωνα με επιθυμία του Καραϊσκάκη, αποτυπώθηκε σε έγγραφο με τις υπογραφές όλων των οπλαρχηγών και στάλθηκε μαζί με τα κεφάλια του Μουστάμπεη και του Κεχαγιάμπεη και δώδεκα αιχμαλώτους Τούρκους αξιωματικούς στην κυβέρνηση στην Αίγινα.

Την ίδια εποχή στην Ακρόπολη συνεχιζόταν ο πόλεμος των λαγουμιών και οι αψιμαχίες στο περιμετρικό τείχος, τον Σερπετζέ και το Ριζόκαστρο στα νότια του βράχου. Όμως τα πυρομαχικά τελείωναν. Έτσι στις 17 Νοεμβρίου ο Μακρουγιάννης, συνοδευόμενος από οκτώ εφίππους, βγήκε από την Ακρόπολη με σκοπό να ενημερώσει και να ζητήσει ενισχύσεις από τη «Διοικητική Επιτροπή» που εν τω μεταξύ είχε μεταφέρει την έδρα της στην Αίγινα. Κι αυτό επειδή στο Ναύπλιο είχε ξεσπάσει τοπικός εμφύλιος με κανονιοβολισμό της πόλης, από τους Θεοδωράκη Γρίβα, Στράτο και Φωτομάρα, μέσα από το Παλαμήδι και το Ιτς-Καλέ και η Αντικυβερνητική Επιτροπή που έμενε κλεισμένη στο Μπούρτζι με τη συγκατάθεση της Βουλής αποφάσισε (με το υπ' αρ. Α' ψήφισμα και το υπ' αρ. 32 προβούλευμα) τη μεταφορά της έδρας της στην Αίγινα.

Έτσι τότε η κυβέρνηση ανέθεσε στον Φαβιέρο τον ανεφοδιασμό της Ακρόπολης. Τη νύχτα της 29 προς 30 Νοεμβρίου πεντακόσιοι τριάντα άνδρες του τακτικού σώματος και φιλέλληνες φορτωμένοι με πυρομαχικά στα σακκιδιά τους, αφού έγιναν αντιληπτοί από τους Τούρκους πολιορκητές της Ακρόπολης, με έφοδο και μάχη σώμα με σώμα στο βαθύ πια όρυγμα ανάμεσα στο Θέατρο του Διονύσου και το Ηρώδειο, προσπάθησαν να μπουν στην Ακρόπολη. Τελικά, με απώλειες περίπου εκατό ανδρών, ο Φαβιέρος κατόρθωσε να ανεφοδιάσει τους αποκλεισμένους με πυρομαχικά για τουλάχιστον έξι μήνες. Παρά τις μεγάλες απώλειες έμψυχου δυναμικού, αυτή ήταν και η πιο «ηρωική» στιγμή του Φαβιέρου στην πορεία της Επανάστασης.

Μετά την Αράχωβα, ακολούθησε η κατάληψη ενός σημαντικού χωριού για τον έλεγχο των τουρκικών επικοινωνιών και το ανεφοδιασμό τους, της Βελίτσας, που βρισκόταν κοντά στο δρόμο των Θερμοπυλών και γι' αυτό είχε μεγάλη στρατηγική σημασία. Ο Καραϊσκάκης στρατοπέδευσε εκεί στις 29 Νοεμβρίου και στις 4 Δεκεμβρίου πληροφορήθηκε για μια μεγάλη εφοδιοπομπή που κατευθυνόταν από το Ζητούνι (Λαμία) στην Αθήνα. Στις 7 Δεκεμβρίου κοντά στο Τουρκοχώρι η ενέδρα των ελληνικών σωμάτων απέδωσε. Πάνω από τετρακόσια φορτηγά ζώα με τρόφιμα και εφόδια καθώς και εκατό νεκροί Τούρκοι ήταν το αποτέλεσμα της μάχης. Ο Καραϊσκάκης άφησε φρουρά στη Βελίτσα και αφού έστειλε στα Σάλωνα (Άμφισα) την απαραίτητη για τον αποκλεισμό και πολιορκία δύναμη αποφάσισε να επιτεθεί στο Πατρατζίκι (Υπάτη) όπου υπήρχαν άφθονα εφόδια με μικρή τουρκική φρουρά. Όμως οι

καιρικές συνθήκες δεν επέτρεψαν τέτοιες κινήσεις και ο Καραϊσκάκης επέστρεψε στην Αράχωβα. Ο Κιουταχής, για να διαλύσει την πολιορκία των Σαλώνων, έστειλε από το Μεσολόγγι δύναμη χιλίων πεντακοσίων ανδρών, υπό τον Βελή αγά. Κοντά στη Ναύπακτο όμως τμήματα του Καραϊσκάκη τους επιτέθηκαν και τους έτρεψαν σε φυγή. Στην περιοχή όμως δρούσαν και «προσκυνημένοι» οπλαρχηγοί που έμειναν ατιμώρητοι αφού ο Καραϊσκάκης αναγκάστηκε να μετακινηθεί στην ανατολική Στερεά Ελλάδα και ο Ομέρ-μπέης της Καρύστου με στόχο του το Δίστομο, είχε φθάσει στο Τουρκοχώρι. Το αρχικό σχέδιο του Καραϊσκάκη για την αποδυνάμωση της πολιορκίας της Αθήνας συνέχισε να αποδίδει αλλά όχι όμως όσο αυτός περίμενε αφού ο Κιουταχής ιεραρχώντας τις ανάγκες του κατάφερε να σφίγγει την πολιορκία περισσότερο. Φαινόταν ότι κάτι έπρεπε να αλλάξει στην αντιμετώπισή του.

Τον Ιανουάριο του 1827, η ελληνική κυβέρνηση άρχισε να συγκεντρώνει τις δυνάμεις της στη Σαλαμίνα και στην Ελευσίνα. Τον Δεκέμβριο είχε προστεθεί στον στόλο, υπό τις διαταγές του Φράνκ Χέιστινγκς ή Άστιγξ (Frank Abney Hastings), το πρώτο πολεμικό τροχήλατο ατμόπλοιο, η «Καρτερία» που με τα οκτώ πυροβόλα του έδινε υπεροχή στις ελληνικές δυνάμεις. Η «Καρτερία» ήταν το μόνο από τα έξι πολεμικά πλοία που είχαν παραγγελθεί από τον λόρδο Τόμας-Αλεξάντερ Κόχραν (Thomas Alexander Cochrane) μετά το δεύτερο δάνειο, για λογαριασμό των Ελλήνων και που τελικά παραδόθηκε στην ελληνική κυβέρνηση, με τα όποια μηχανικά προβλήματά του. Τον Νοέμβριο είχε φτάσει στο Ναύπλιο με ξένο πλήρωμα και η φρεγάτα "Ελλάς" από την Αμερική εξοπλισμένη με 48 πυροβόλα και 16 ολμοπυροβόλα. Έτσι αποφασίστηκαν νέες επιθετικές πρωτοβουλίες. Με τη μεσολάβηση του Μακρουγιάννη προς τον πρόεδρο της 'Διοικητικής Επιτροπής' Ανδρέα Ζαΐμη, επικεφαλής του νέου σώματος 'του Πειραιώς' τοποθετήθηκε ο Άγγλος Τόμας Γκορντον (Thomas Gordon) ο οποίος ανέλαβε και τα έξοδα αυτού του εγχειρήματος. Σύμφωνα με τον Μακρουγιάνη ο Γκόρντον έβαλε «88.000 γρόσια και ύστερα τάλαβε από την Κυβέρνηση - δια τόκον έλαβε την αρχηγίαν του Πειραιώς».

Το πρώτο πολεμικό τροχήλατο ατμόπλοιο «Καρτερία»

ΟΙ ΑΓΓΛΟΙ ΚΑΘΟΡΙΖΟΥΝ ΤΙΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

Ο Σκωτσέζος συνταγματάρχης και περιηγητής Τόμας Γκόρντον (Thomas Gordon) ένας από τους πρώτους εθελοντές του Αγώνα το 1821, είχε έρθει για δεύτερη φορά στην Ελλάδα τον Μάιο του 1826, φέρνοντας μαζί του 14.000 λίρες, την τελευταία δόση του δεύτερου αγγλικού δανείου. Ζήτησε και κατάφερε να διατηρήσει αποκλειστικά τη διαχείριση αυτού του ποσού για:

- τη συνεργασία του με τον Κάρολο Φαβιέρο (Charles Nicolas Fabvier),
- τον σχηματισμό τακτικού στρατού καθώς και
- την προετοιμασία της άφιξης του λόρδου Κόχραν.

Την πρώτη φορά που ο Γκόρντον είχε έλθει στην Ελλάδα ήταν τον Αύγουστο του 1821, όταν με δικά του έξοδα μετέφερε φιλέλληνες και Έλληνες αγωνιστές από τη Μασσαλία. Ήταν ο πρώτος Άγγλος φιλέλληνας που εντάχθηκε στις γραμμές των επαναστατών, πήρε μέρος στην πολιορκία της Τριπολιτσάς αλλά αποχώρησε αηδιασμένος τον Νοέμβριο, αμέσως μετά την ανελέητη σφαγή που ακολούθησε την άλωσή της. Πέρασε στη Ζάκυνθο και από εκεί επέστρεψε στη Σκωτία. Τον Νοέμβριο του 1822 η προσωρινή ελληνική κυβέρνηση της Ερμιόνης με επιστολή του ζήτησε να επιστρέψει. Ο Γκόρντον αρνήθηκε, αλλά το 1823 εντάχθηκε στο φιλελληνικό κομιτάτο του Λονδίνου.

Στις 24 Ιανουαρίου 1827 ο Γκόρντον με σημαντικές δυνάμεις και την κάλυψη των πυροβόλων της «Καρτερίας», αποβιβάστηκε στο Φάληρο και κατέλαβε στρατηγικές θέσεις στην Καστέλλα. Ταυτόχρονα, ένα άλλο στρατιωτικό τμήμα στα βόρεια έπιανε τα περάσματα προς την Πάρνηθα. Η αντίδραση του Κιουταχή (Resid Mehmed Paşa) ήταν άμεση. Μετακινώντας πυροβολικό στα παράλια, ανάγκασε την «Καρτερία» να απομακρυνθεί από το Φάληρο. Στα βόρεια, με ανάλογη επίθεση, κατέστρεψε το στρατιωτικό σώμα του πρώην συνταγματάρχη του γαλλικού στρατού και αγνού πατριώτη Διονυσίου Μπούρμπαχη, σκοτώνοντας περίπου τριακόσιους πενήντα Έλληνες και φιλέλληνες. Τα κεφάλια των σκοτωμένων και το ξίφος του Μπούρμπαχη έφθασαν στην Αθήνα για να τρομάξουν τους πολιορκημένους και κατόπιν στάλθηκαν στον σουλτάνο στην Κωνσταντινούπολη, ως τρόπαια. Η κατάσταση και πάλι ήταν κρίσιμη.

Στις 28 Φεβρουαρίου 1827 έφθασε στην Ελευσίνα, ερχόμενος από το Δίστομο και ο Καραϊσκάκης με τους περίπου χίλιους ταλαιπωρημένους «νηστικούς και ανυπόδητους» άντρες του. Μετά από δυο ημέρες διέταξε να συναντηθούν όλα τα σώματα εκεί. Πράγματι στην Ελευσίνα έφθασαν χίλιοι πεντακόσιοι άνδρες από την Πελοπόννησο, τη Μακεδονία, την Κρήτη, την Ήπειρο, τα Επτάνησα τη Θράκη και τη Μικρά Ασία. Αμέσως ξεκίνησαν για να καταλάβουν το μετόχι στο Κερατσίνι όπου υπήρχε φρουρά των Τούρκων. Παρά και την επιτόπου παρουσία του ίδιου του Κιουταχή τη δεύτερη ημέρα της μάχης και τα ισχυρά πυροβόλα που τους υποστήριζαν, οι Τούρκοι υποχώρησαν με μεγάλες απώλειες στις 5 Μαρτίου.

Τις ίδιες ημέρες, στις αρχές Μαρτίου, έφθασαν στην έδρα της κυβέρνησης στην Αίγινα και οι δύο αναμενόμενοι ως σωτήρες, Βρετανοί στρατιωτικοί. Ο Ρίτσαρντ Τσωρτς (sir Richard Church) ή Τσουρτς όπως αναφέρεται σε όλα τα κυβερνητικά έγγραφα και ο Τόμας-Αλεξάντερ Κόχραν (Thomas Alexander Cochrane). Ο ιρλανδικής καταγωγής Τσωρτς ήταν στρατιωτικός καριέρας που το 1809 συμμετείχε στην κατάληψη των Ιονίων νησιών της Ζακύνθου, της Κεφαλονιάς, της Ιθάκης και των Κυθήρων που μέχρι τότε βρίσκονταν υπό γαλλική κυριαρχία. Τότε ίδρυσε στη Ζάκυνθο σύνταγμα ελαφρού πεζικού και ως επικεφαλής του το 1810 αγωνίστηκε στη Λευκάδα όπου και τραυματίστηκε. Στη Ζάκυνθο γνωρίστηκε με αρκετούς Έλληνες που είχαν περάσει εκεί μετά τον διωγμό των κλεφτών από την τουρκοκρατούμενη Ελλάδα. Μετά τη λήξη των Ναπολεόντειων πολέμων μπήκε στην υπηρεσία του βασιλιά των δύο Σικελιών, Φερδινάνδου Α'. Κλήθηκε στην Ελλάδα στις αρχές του 1827 για να αναλάβει την αρχιστρατηγία. Ο Τσωρτς ήταν παλιός γνώριμος πολλών αγωνιστών αφού αυτός είχε οργανώσει τα ελληνικά τάγματα της Επτανήσου το 1814. Ο λόρδος Κόχραν ήταν μια διαφορετική περίπτωση. Τυχοδιώκτης, τολμηρός και επιτυχημένος καπετάνιος στους Ναπολεόντειους πολέμους που όμως είχε αποπεμφθεί από το βρετανικό ναυτικό το 1814 για χρηματιστηριακή απάτη. Στη σύναψη του δεύτερου ελληνικού δανείου στο Λονδίνο, ο λόρδος Κόχραν επειδή μεσολάβησε στην παραγγελία των έξι

ατμοκίνητων πλοίων από το αγγλικό ναυπηγείο Brent Shipyard Deptford on Thames, πήρε προμήθεια 36.000 λίρες.

Στις 16 Μαρτίου 1827, ο λόρδος Κόχραν με διάταγμα της εθνοσυνέλευσης της Τροιζήνας, διορίστηκε «πρώτος Στόλαρχος πασών των Ναυτικών Δυνάμεων της Ελλάδος» στη θέση του ναυάρχου Ανδρέα Μιαούλη. Αρχιστράτηγος, για τον στρατό της ξηράς, ορίστηκε ο στρατηγός Ρίτσαρντ Τσωρτς στη θέση του Καραϊσκάκη. Αυτό το σύστημα «τετραρχίας» υποχρέωσε την ελληνική αντιπροσωπεία να υπογράψει συμβόλαιο με τον Κόχραν, με το οποίο αυτός για τις υπηρεσίες του θα εισέπραττε αμοιβή 57.000 λιρών. Στην ορκωμοσία του μπροστά στους πληρεξούσιους της εθνοσυνέλευσης της Τροιζήνας, ο Κόχραν έδωσε προκήρυξη σύμφωνα με την οποία «...θα ανορθωνόταν πάλι η βυζαντινή αυτοκρατορία και η ελληνική σημαία θα υψωνόταν στην Αγία Σοφία...».

Αφού η κυβέρνηση, υποκύπτοντας στις αγγλικές πιέσεις για τη ρύθμιση των δανείων, ανέθεσε τη διοίκηση του στρατού ξηράς και του στόλου στους Βρετανούς, ο Καραϊσκάκης και ο Μιαούλης έγιναν ξαφνικά απλοί μεσολαβητές ανάμεσα στους ξένους διοικητές και στα στρατεύματα ή πληρώματα των επαναστατικών δυνάμεων. Ο Μιαούλης, περιμένοντας μια τέτοια εξέλιξη, είχε ήδη παραιτηθεί και περιορίστηκε στη διοίκηση του πολεμικού του πλοίου «Ελλάς». Για αυτές τις αλλαγές γράφει ο Μακρυγιάννης:

«...Εφκειασαν την Συνέλεψη, διόρισαν τον ναύαρχον τον νέον, ότι γέρασε ο Μιαούλης, τον αρχιστράτηγον, ότι δεν δύνεται ο Καραϊσκάκης, και γράψαν μίαν διαταγή εις τον Καραϊσκάκη οι καλοί πατριώτες και τόλεγαν, όταν κιντύνεue η πατρίς, όταν νάστιβε ο Καραϊσκάκης και οι συντρόφοι του τα πονκάμισά τους, εκίναγε το αίμα από την Αράχωβα, από τον Έπαχτο, από το Δίστομον κι' από τον καθημερινό πόλεμο, τότε έγραψαν του Καραϊσκάκη και τόπαιρναν τα συχαρίκια ότι διόρισαν τον Τζούρτζη - κι' αυτός να είναι εις την οδηγίαν του. Στοχαστήτε, εσείς αναγνώστες— αυτείνη την εποχή ποιός είχε γνώση δια να σώση την πατρίδα - και ποιός να την χάση. Με τόση δύναμη ο Καραϊσκάκης δεν θα τους έγκειανε φλούδα όλους αυτούς; ...»

Στρατηγού Μακρυγιάννη «ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ»

Όμως οι ξένοι, έφερναν μαζί τους και μια οικονομική ενίσχυση 20.000 λιρών από την αγγλική κυβέρνηση... Η λάμψη και τα ενθουσιώδη λόγια των Βρετανών σε συνδυασμό με το κύρος του Καραϊσκάκη αλλά και τα επιπλέον χρήματα της τελευταίας δόσης του δανείου που διαχειριζόταν αποκλειστικά ο Τόμας Γκόρντον, αναθάρρησαν τους Έλληνες που έσπευδαν στη Σαλαμίνα και στην Ελευσίνα για να πάρουν μέρος στις μάχες εναντίον των Οθωμανών του Κιουταχί. Έτσι άρχισε να συγκεντρώνεται σημαντική δύναμη για το μεγάλο εγχείρημα της Αθήνας. Ανάμεσά τους υπήρχαν και είκοσι έξι φιλέλληνες. Στο ιππικό είχε καταταγεί με το βαθμό του συνταγματάρχη και ο Πορτογάλος Αντόνιο Φιγκέιρα Αλμείντα (Antonio Figueira d' Almeida). Όμως όλη αυτή η δύναμη δεν έπαυε να αποτελείται από στρατεύματα ατάκτων που μπορεί να τα κατάφερναν περίφημα σε αμυντικούς αγώνες αλλά δεν είχαν καμιά επιθετική εμπειρία ειδικά σε ανοιχτό έδαφος.

Στις 7 Απριλίου 1827, λίγες ημέρες μετά τους επίσημους διορισμούς τους, ο Τσωρτς και ο Κόχραν έφθασαν στο στρατόπεδο του Καραϊσκάκη στο Κερατσίνι. Αμέσως πρότειναν γενική επίθεση κατά του Κιουταχί για την απελευθέρωση της Ακρόπολης! Φυσικά ο Καραϊσκάκης, γνωρίζοντας τις ικανότητες και την ποιότητα των στρατευμάτων, αντέδρασε και αντιπρότεινε να ενταθεί ο αποκλεισμός των Τούρκων, τόσο από την ξηρά όσο και από τη θάλασσα. Οι πολιορκημένοι στην Ακρόπολη, με επικεφαλής τον Φαβιέρο, άντεχαν αφού είχαν εφόδια για αρκετούς μήνες ακόμα. Έτσι πρότεινε να ολοκληρώσουν τον αποκλεισμό από το Κερατσίνι μέχρι την Καστέλα καταλαμβάνοντας τα στρατηγικά σημεία του Πειραιά.

Εν τω μεταξύ, στο στρατόπεδο του Πειραιά συγκεντρώθηκαν από όλα τα μέρη της Αττικής αλλά και της Πελοποννήσου και των νησιών περίπου τρεισήμισι χιλιάδες άντρες. Επίσης στο Κερατσίνι συγκεντρώθηκαν ακόμα περισσότεροι Σουλιώτες όπως ο Λάμπρος Βέικος με τους άντρες του, οι Τζαβελαίοι, οι Μποτσαραίοι και Πελοποννήσιοι όπως οι Πετμεζάδες από τα Καλάβρυτα, οι Σισιναίοι

από την Ηλεία κ.α. Η συνολική ελληνική δύναμη ξεπέρασε τους ένδεκα χιλιάδες άνδρες, που ήταν ίσως η μεγαλύτερη σε όλη τη διάρκεια της Επανάστασης.

Στον Πειραιά, οι Τούρκοι είχαν εγκαταστήσει ισχυρή φρουρά Αλβανών στο μοναστήρι του Αγίου Σπυριδώνα, εκεί που βρίσκεται και σήμερα ο ομώνυμος Ναός και από εκεί μπορούσαν να ελέγχουν την περιοχή του λιμανιού. Γύρω από τη μονή είχαν εγκαταστήσει οχυρώματα (ταμπούρια) σε καίριες θέσεις. Ο Καραϊσκάκης αποφάσισε να γίνει επίθεση στον Πειραιά. Στις 13 Απριλίου οι ελληνικές δυνάμεις, υπό τα βλέμματα του Κόχραν και του Τσωρτς που βρίσκονταν στα πλοία τους, στον δρόμο τους για τον Πειραιά με πραγματική γενναιότητα, κατέλαβαν εννέα τουρκικά ταμπούρια. Ο Κόχραν ενθουσιασμένος από τις επιτυχίες πρότεινε και πάλι γενική επίθεση στην Ακρόπολη. Δεν εισακούστηκε και έτσι την επόμενη ημέρα, 14 Απριλίου, οι Έλληνες έφθασαν κοντά στο μοναστήρι. Εκεί υπήρχε φρουρά τριακοσίων πενήντα Αλβανών. Τότε έφθασαν στον Πειραιά η φρεγάτα «Ελλάς» με τον Κόχραν, (το «παπόρι» για τον Μακρυγιάννη), η γολέτα του Τσωρτς, η «Ελλάς» του Μιαούλη και άλλα καράβια και τα κανόνια τους άρχισαν το έργο τους:

«... Ήρθε ο Μιαούλης, άλλα καράβια και η φεργάδα και το παπόρι, και βαρούσαν το Μοναστήρι κι' όσα ταμπούρια ήταν πρόσωπον κατά την θάλασσα. Ως τη γης το πήγαν χτυπώντας το Μοναστήρι και οι Τούρκοι πολεμούσαν γενναίως, ως lionτάρια. ....»

Στρατηγού Μακρυγιάννη «ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ»

Ταυτόχρονα οι χερσαίες δυνάμεις του Καραϊσκάκη κατάφεραν να ολοκληρώσουν την κατάληψη των τουρκικών οχυρωμάτων και έτσι να αποκλείσουν τη μονή του Αγίου Σπυριδώνα και από το μέρος της ξηράς. Μόνο στην κορυφή του λόφου πάνω από το μοναστήρι εξακολουθούσε να παραμένει φρουρά του τουρκικού πυροβολικού. Αναφέρεται ότι από τα πλοία έπληξαν το μοναστήρι περίπου δύο χιλιάδες βολές και έτσι οι Αλβανοί ζήτησαν ανακωχή. Στη διάρκεια της ανακωχής και των διαβουλεύσεων η φρουρά της μονής, με μια βδελυρή ενέργεια εξόργισε τους Έλληνες. Ενώ ο απεσταλμένος του γραμματέα του Κόχραν, Σκωτσέζου φιλέλληνα νεαρού ταγματάρχη Ντέιβιντ Ερκχάρτ (David Urquhart) πλησίαζε στο μοναστήρι με τη λευκή σημαία για να δώσει τις προτάσεις συμβιβασμού, οι Αλβανοί τον σκότωσαν ενώ πυροβόλησαν και τον Ερκχάρτ. Αυτό εξόργισε τον Κόχραν που απαιτούσε και πάλι γενική έφοδο στο μοναστήρι. Την επόμενη ημέρα και μετά από νέους κανονιοβολισμούς από τα πλοία, οι Τουρκαλβανοί του Αγίου Σπυριδώνα ξαναζήτησαν ανακωχή. Τότε, ως πιο μετριοπαθής, ανέλαβε ο Τσωρτς που έδωσε εντολή στον Καραϊσκάκη να διαπραγματευτεί. Στις 16 Απριλίου, ο συμβιβασμός επιτεύχθηκε και οι Αλβανοί συνθηκολόγησαν υπό τον όρο να φύγουν ανενόχλητοι «...με όλες τις τιμές...» υπό την προστασία του Καραϊσκάκη και των Σουλιωτών που τους εμπιστεύονταν περισσότερο αφού γνωρίζονταν από παλιότερα.

Ο Καραϊσκάκης έστειλε τον Βάσσο Δυοβουνιώτη με τους άντρες του να παραταχθούν σε δυο στίχους έτσι ώστε να περνούν ανάμεσά τους ασφαλείς, οι παραδοθέντες Τουρκαλβανοί. Όμως η ένταση των προηγούμενων ημερών αλλά και η μη εύρεση λαφύρων στο μοναστήρι από τους Έλληνες, οδήγησε σε ομαδική σφαγή των παραδοθέντων λίγα μέτρα μετά την πύλη. Οι περίπου εβδομήντα που διασώθηκαν χάρη στην επέμβαση των Σουλιωτών, κατάφεραν να φτάσουν στην κορυφή του απέναντι λόφου, στη σημερινή Τερψιθέα, που κατείχε το τουρκικό πυροβολικό.

Η αθέτηση της συμφωνίας ήταν μια αποτρόπαια πράξη που κηλίδωνε τον αγώνα των εξεγερμένων και που εξόργισε τους πάντες. Η θέση του Καραϊσκάκη ήταν πολύ δύσκολη, αφού βρέθηκε υπόλογος για την αδυναμία του να επιβάλει τους όρους της συνθήκης. Το κύρος του είχε πληγεί καιρία. Ο συνταγματάρχης Γκόρντον, αηδιασμένος από τη σφαγή, αποχώρησε ξανά από την Ελλάδα. Το ίδιο έκαναν και αρκετοί φιλέλληνες. Ο «πολύς» Κόχραν απειλούσε με παραίτηση αλλά πολλοί κράτησαν μια ουδέτερη στάση. Για να προληφθούν χειρότερες εξελίξεις αποφασίστηκε η επίσπευση της επίθεσης στον Κιουταχί. Έτσι ο Καραϊσκάκης, που υπέφερε χρόνια από φυματίωση, σε μια σύσκεψη οπλαρχηγών που έγινε στη σκηνή του, τους πρότεινε τις απαιτούμενες κινήσεις για την επίθεση στην Αθήνα:

«...Να γίνουν δυο κολώνες· μία κολώνα να πάγη από τους Τρεις Πύργους, δυο χιλιάδες, να δώσουν εκεί προσοχή οι Τούρκοι, κι' από της ελιές να κινηθή ο Καραϊσκάκης να έμπη μέσα εις την Αθήνα...»

Στρατηγού Μακρυγιάννη «ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ»

Κατόπιν, αφού είπε στον Μακρυγιάννη να αναφέρει το σχέδιο στους Τσωρτς και Κόχραν, αποχώρησε ασθενής. Στο μοναστήρι άφησε ένα τμήμα από τους άνδρες του Μακρυγιάννη. Το σχέδιο του Καραϊσκάκη, λόγω της απειρίας των στρατευμάτων, απαιτούσε τη δημιουργία έντεκα ταμπουριών από τους Τρεις Πύργους (σημερινό Δέλτα) μέχρι τον Ανάλατο (σήμερα η περιοχή νοτιοανατολικά του Αγίου Σώστη, στο όριο Νέου Κόσμου, Νέας Σμύρνης). Δηλαδή έντεκα ταμπούρια στη διαδρομή της σημερινής Λεωφόρου Συγγρού, από το Δέλτα μέχρι τον Άγιο Σώστη. Το πρώτο οχύρωμα, στον Ανάλατο, θα υποστηριζόταν από χίλιους άνδρες. Τα οχυρώματα ήταν αναγκαία για τους άτακτους άντρες του ελληνικού στρατοπέδου αφού έτσι θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν την αναμενόμενη επίθεση του ιππικού του Κιουταχή που θα ερχόταν από τα Πατήσια. Το σχέδιο επίσης προέβλεπε την παράλληλη κίνηση ενός ισχυρού σώματος που θα ξεκινούσε από το Κερατσίνι και μέσω του Ελαιώνα θα έφτανε στην Ακρόπολη.

Πάνω σε αυτές τις προετοιμασίες, στο Φάληρο, στις 22 Απριλίου δυο ομάδες νησιωτών και Κρητικών, αν και είχαν φθάσει στα όρια ενός τουρκικού οχυρώματος, υπό την επήρεια αλκοόλ άρχισαν να φιλονικούν. Ο Καραϊσκάκης από τη σκηνή του στο Φάληρο, φοβούμενος νέες περιπέτειες απειθαρχίας, κατευθύνθηκε στην εστία τις φιλονικίας με σκοπό να ηρεμήσει τα πνεύματα. Όμως, μετά από τρεις ώρες αψιμαχιών κι ενώ η κατάσταση είχε ομαλοποιηθεί, μια σφαίρα τον πέτυχε στην κοιλιά, λίγο πιο πάνω από την αριστερή βουβωνική χώρα, στην περιοχή των λαγονίων αγγείων. Μεταφέρθηκε ημιθανής στη σκηνή του στο Φάληρο και από εκεί στη γολέτα του Τσωρτς. Εκεί, αφήνοντας οδηγίες και διαθήκη, πέθανε ζητώντας να τον θάψουν στον Άγιο Δημήτριο, στη Σαλαμίνα. Ο θάνατός του μέχρι σήμερα θεωρείται «ύποπτος», αφού το τραύμα του είχε φορά από πάνω προς τα κάτω και είναι άγνωστο από που πυροβολήθηκε. Από το κοντινό τουρκικό ταμπούρι ή μήπως από «φίλιο» χέρι αφού αυτός ήταν έφιππος; Όπως ζήτησε κηδεύτηκε στη Σαλαμίνα.

Μαζί του κηδεύτηκαν και οι ελπίδες για την απελευθέρωση της Αθήνας αλλά και την τελική επιτυχία του επαναστατικού Αγώνα. Είναι χαρακτηριστικά της τεράστιας απώλειας όσα αναφέρονται στο Ψήφισμα της Γ' Εθνικής Συνελεύσεως για τον θάνατό του:

«Προς τον εξοχώτατον Α' Στόλαρχον, προς τον εξοχώτατον Αρχιστράτηγον και προς τους γενναιότατους οπλαρχηγούς και στρατιώτας τους συγκροτούντας το στρατόπεδον της Αττικής.

Τη 27 Απριλίου 1827

Η φιλάτη Πατρίς θρηνεί απαρηγόρητος, απωλέσασα το γνησιώτατον τέκνον της, θρηνεί και κόπτεται στερηθείσα του θερμού προμάχου των ιερών της δικαίων, θρηνεί τον διαρρηξάντα, τας νέας αλύσεις της Στερεάς Ελλάδος, τον ένδοξον νικητή της Αραχώβης, τον εξολοθρευτή των τυράννων: θρηνεί τον αρείτολμον Γενικό Αρχηγό Καραϊσκάκην, όστις μαχόμενος υπέρ των κλεινών Αθηνών, έπεσεν ενδόξως και πνέων τα λoίσθια άλλο τι δεν, παρήγγειλε, παρά των Αθηνών την διάσωσην.

Ελλάς, πένθησον τον πολύτιμόν σου Καραϊσκάκην, Ελληνίδες! μαυροφορέσατε δια τον υπερασπιστήν της τιμής σας! Φιλέλληνες! Έλληνες! στρατιώται, εμβριμήσατε δια τον ανδρείον συστρατιώτη σας και καταβρέχοντες την Ιεράν γην των κλεινών Αθηνών με τα καρδιοστάλακτα δάκρυά σας, εκδικηθείτε το αίμα του, τιμωρήσατε τους ασεβέστατους φονείς του και σώσατε τας Αθήνας.

Ευδαίμων Καραϊσκάκη! ορκισθείς να ζήσεις ή να αποθάνης, ελεύθερος, εφύλαξες τον ορκον σου, ως χρηστός πολίτης, ως ευσεβής χριστιανός, ως τίμιος άνθρωπος. Ως τοιούτον της ανεκτιμήτου Ελευθερίας μάρτυρα, ως αθλήσαντα και στεφανωθέντα με τας δάφνας της δόξης και της αθανασίας, Σε υπεδέχθησαν εις τα Ηλύσια πεδία προσμειδιώντες οι τρισόλβιοι εκείνοι ήρωες όσοι απέθανον διά τα δίκαια της Πατρίδος και της Ανθρωπότητος.

Μεταξύ τούτων περιπταμένη η ακτινοβόλος σκιά σου εις την αιωνίαν μακαριότητα, δέν ελθμόνησε τας Αθήνας, και ήδη επιφοιτώσα εις τας ομηγύρεις του Στολάρχου, του Αρχιστρατήγου, των Αρχηγων και των στρατιωτικών του στρατοπέδου της Αττικής, θεωρεί τα πολεμικά και σωτηριώδη επιχειρήματά των και επικαλείται την εξ ύψους αντίληψιν, του υπέρτατου Βασιλέως δια να τους βοηθήση να σώσουν τας Αθήνας και την Ελλάδα εις δόξαν της Πίστεως και της Πατρίδος».

Ο Δημήτριος Αινιάν, ο γραμματέας του Καραϊσκάκη, στη βιογραφία «Ο Καραϊσκάκης», που κυκλοφόρησε το 1833, αναφέρει ότι ο Καραϊσκάκης πριν πεθάνει εμπιστεύτηκε στους Χατζηπέτρο και Γρίβα:

«...Λέγουν ότι εν παρόδω τρόπον τινά ανέφερε εις αυτούς ότι επληρώθη από το μέρος των Ελλήνων, ότι εγνώριζεν τον αίτιον και ότι, αν ήθελε ζήση, ήθελε τον κάμει γνωστόν και εις το στρατόπεδον».

Δ. Αινιάν, «Ο Καραϊσκάκης», σ.185.

Ακόμα και σήμερα, υπάρχει έντονη φημολογία για τις συνθήκες αλλά και τα αίτια της δολοφονίας του Καραϊσκάκη. Για να αποκρυπτογραφήσει κανείς το μυστήριο θα πρέπει αφ' ενός να αναλύσει τις σχέσεις του Καραϊσκάκη με τους υπόλοιπους πρωταγωνιστές του Αγώνα και αφ' ετέρου να δει τα διεθνή συμφέροντα που καθοδηγούσαν ανάλογα με τις βλέψεις και τις επιθυμίες τους την Ελληνική Επανάσταση.

Οι σχέσεις του Καραϊσκάκη με τον Μαυροκορδάτο από τον Απρίλιο του 1824 ήταν εχθρικές. Ο Μαυροκορδάτος τον είχε κατηγορήσει για «καπάκια» με τον Ομέρ Βρυώνη και μετά από μια παρωδία δίκης στον Ναό της Παναγίας στο Αιτωλικό έβγαλε «Προκήρυξη των εγκλημάτων του Καραϊσκάκη» σύμφωνα με την οποία: «...εστερήθη όλων των βαθμών και αξιωμάτων ως αμαρτήσας... Πάντες οι Έλληνες να απομακρυνθούν της συναναστροφής του και να τον στοχασθούν ως εχθρόν...». Αποχωρώντας από το Αιτωλικό ο Καραϊσκάκης του είχε απαντήσει: «Ε, ωρέ Μαυροκορδάτε, εσύ την προδοσίαν μου με την έγγραφες εις το χαρτί κι εγώ ογλήγορα ελπίζω να σου τη γράψω εις το μέτωπόν σου για να φανής ποιος είσαι.....».

Παρά την αποκήρυξή του από τον Μαυροκορδάτο στο Αιτωλικό, ο Καραϊσκάκης έφτασε να διαθέτει χίλιους πεντακόσιους άνδρες που τον ακολουθούσαν πιστά και κατάφερε να γίνει ο Γενικός αρχηγός της Στερεάς Ελλάδας. Κύρια επιδίωξή του ήταν η απελευθέρωση της Ρούμελης. Κάτι τέτοιο δεν ήταν όμως στις επιδιώξεις του διεθνούς και ουσιαστικά του αγγλικού παράγοντα. Ο George Canning, κατά τον Καρολίδη, απαντώντας για το μέλλον της Ελληνικής Επανάστασης ανέφερε ότι σκοπός της αγγλικής διπλωματίας είναι η συγκρότηση αυτονόμου κράτους που θα το αποτελούσαν μόνον η Πελοπόννησος και οι Κυκλάδες. Ανάλογη είναι και η αναφορά για το ίδιο θέμα του αγωνιστή Σπυρομήλιου, που συμμετείχε σε πολλές επιχειρήσεις υπό τον Καραϊσκάκη και από τον Μάρτιο του 1827 συμμετείχε ως «πληρεξούσιος των Αρμάτων» στην Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας:

«... Αλλά κατά δυστυχίαν μεταξύ εις τα διάφορα κόμματα εκείνης της περιόδου ήτον και εν το οποίον επεθύμει την πτώσιν του Μεσολογγίου και όλης της Στερεάς Ελλάδος, ώστε να δυνηθή ευκόλως ν' αποκατασταθή η Πελοπόννησος εν πριγκιπάτον ως τα της Μολδοβλαχίας, και επομένως ο κομματάρχης πρίγκηψ».

(σημ. Εδώ ο Σπυρομήλιος εννοεί τον Μαυροκορδάτο).

Και αφού ήταν σαφής η πρόθεση των Άγγλων και του Μαυροκορδάτου για μια τέτοια εξέλιξη, το Μεσολόγγι αφέθηκε χωρίς ουσιαστική βοήθεια. Ο Καραϊσκάκης αποτελούσε παραφωνία και ήταν εμπόδιο στα σχέδια των Άγγλων και του Μαυροκορδάτου. Ο Δημήτριος Φωτιάδης αναφέρει:

«... Ο Καραϊσκάκης έπεσε θύμα της αγγλέζικης πολιτικής στην Ελλάδα κι εμπνευστές της σατανικής δολοφονίας του στάθηκαν ο Κόχραν, ο Τσόρτς και ο Μαυροκορδάτος...».

*Ο Γεώργιος Καραϊσκάκης - Οπλαρχηγός του Γένους
ο τάφος του στο εσωτερικό του Ι.Ν. του Αγ. Δημητρίου στη Σαλαμίνα*

Για τη δολοφονία του Καραϊσκάκη έχει καταγραφεί σε χειρόγραφο του αυτόπτη Ιωάννη Σταυριανού η πληροφορία:

«... Τότε είδωμεν εκπυρσοκρότησιν όπλου από τον ημέτερον στρατόν. Και ευθύς ο πυροβολήσας ανεμείχθη εις τον στρατόν. Αυτός ήτον ο επικατάρατος δολοφόνος του Καραϊσκου...».

Ιωάννου Σταυριανού, Πραγματεία των Περιπετειών του βίου μου. Εισαγωγή - Έκθεση - Σχόλια
Ελένης Αγγελολομάτη-Τσουγκαράκη, Εταιρεία Στερεοελλαδικών Μελετών, Αθήνα 1982.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι καθοριστικός παράγοντας για την καταστροφή στο Φάληρο ήταν ο θανάσιμος τραυματισμός του Καραϊσκάκη. Τον θάνατό του ακολούθησε μια ανεξήγητη βιασύνη, χωρίς να ληφθεί υπ' όψη το σχέδιό του για έντεκα ταμπούρια από το Δέλτα μέχρι τον σημερινό Άγιο Σώστη. Στη διοίκηση του ελληνικού στρατοπέδου του Πειραιά τον διαδέχθηκε ο Κίτσος Τζαβέλας. Η επίθεση για την Ακρόπολη έγινε στις 24 Απριλίου, την επόμενη ημέρα από το θάνατο του Καραϊσκάκη, χωρίς κανένα συντονισμό και με τους ξένους αρχηγούς να παρακολουθούν με κιάλια από τα πλοία τους.

Στον Ανάλατο και στα ταμπούρια μέχρι τη θάλασσα, στην ίσως πιο πολύνεκρη μάχη του αγώνα για τους Έλληνες, χάθηκαν περισσότεροι από οκτακόσιοι άνδρες. Ανάμεσά τους ο Δράκος, ο Βέικος, ο Αθανάσιος (Ντούσιας) Μπότσαρης, ο Κίτσος Τζαβέλας, ο Συμεών Ζαχαρίτσας, ο Γιώργος Τζαβέλας, ο συνταγματάρχης Ιγγλέσης, ο Ιωάννης Νοταράς, ο Τσελεπής Αιγινήτης, οι Γάλλοι φιλέλληνες Le Febvre και Ζαννής Βούρβαχης κ.ά.

Ακόμα και στην οπισθοχώρηση πνίγηκαν στη θάλασσα περισσότεροι από εκατόν πενήντα. Επίσης, οι περίπου εκατόν πενήντα αιχμάλωτοι της μάχης του Ανάλατου, με διαταγή του Κιουταχή, καρατομήθηκαν και τα δέρματα του κεφαλιού τους στάλθηκαν ως τρόπαια στην Κωνσταντινούπολη. Από τους αιχμαλώτους σώθηκε μόνον ένας, ο αρχηγός των Κρητικών πολεμιστών Δημήτριος Καλλέργης που αφέθηκε ελεύθερος αφού η οικογένειά του πλήρωσε λύτρα 4.000 ισπανικά τάληρα (δίσηπλα ή κολονάτα). Ταυτόχρονα χάθηκαν πολλά πολεμοφόδια και όλα τα πυροβόλα των ταμπουριών. Η αποτυχία του Κόχραν ήταν τεράστια. Το ίδιο βράδυ όλο το ελληνικό στρατόπεδο μπήκε στα πλοία και αποχώρησε για τη Σαλαμίνα. Αυτή η αποχώρηση από τον Πειραιά έσπειρε την απελπισία στους πολιορκημένους. Τελικά, στις 26 Μαΐου 1827, μετά από συνθήκη και τις εγγυήσεις της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Αυστρίας ο Φαβιέρος παρέδωσε την Ακρόπολη με τον οπλισμό και τα εφόδια στον Κιουταχή, παρουσία του Γάλλου ναυάρχου Ανρί Δεριγνύ (*Marie Henri Daniel Gauthier, comte de Rigny*).

Ο Κιουταχής κράτησε τη συμφωνία και οι πολιορκημένοι μπήκαν στα πλοία και έφθασαν κι αυτοί στη Σαλαμίνα. Ο Τούρκος στρατηγός, αφού εγκατέστησε φρουρές στην Ακρόπολη και τον Πειραιά, αναχώρησε για τη Θήβα όπου και εγκατέστησε στρατόπεδο.

Στην ουσία η απώλεια του Καραϊσκάκη και η έλλειψη ικανού αντικαταστάτη του ήταν αυτές που έκριναν τον αγώνα στη Στερεά Ελλάδα και μαζί με τα καταστροφικά σχέδια των Τσωρτς και Κόχραν απλά σφράγισαν την ήττα. Λόγω της συνδυασμένης δράσης του Κιουταχή στην Στερεά Ελλάδα και του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο η ελληνική επαναστατική επικράτεια είχε συρρικνωθεί στην Αργολίδα και τα μικρά νησιά μεταξύ Αττικής και Αργολίδας.

Απόντος του Καραϊσκάκη, το σχέδιο των Άγγλων για τη συγκρότηση αυτονόμου ελληνικού κρατιδίου που θα το αποτελούσαν μόνον η Πελοπόννησος και οι Κυκλάδες ήταν πια, πιο κοντά στην πραγματοποίησή του.

*Σφραγίδα της Γ' Εθνοσυνέλευσης
(1826 - Επίδαυρος)*

*Σφραγίδα της Γ' Εθνοσυνέλευσης
(1827 - Ερμιόνη & Τροιζήνα)*

Η Γ' ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΗ

• ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ

Μετά την άφιξη του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο, την κρισιμότητα της κατάστασης και την ανάγκη για επικύρωση της αίτησης προστασίας από τη Μεγάλη Βρετανία, το κύρος της κυβέρνησης Κουντουριώτη είχε κλονιστεί. Η ανάγκη μιας Εθνοσυνέλευσης ήταν επιτακτική. Εκτός από το εσωτερικό υπήρχαν μεγάλες πιέσεις και από Έλληνες των παροικιών. Οι επεμβάσεις και οι επιρροές κυρίως των Αγγλων αλλά και των Ρώσων ήταν πια περισσότερο από εμφανείς. Η κυβέρνηση με εγκύκλιό της από τις 25 Σεπτεμβρίου 1825 κάλεσε τις επαρχίες να εκλέξουν παραστάτες (βουλευτές) και να τους στείλουν στο Ναύπλιο ή όπου αλλού κρινόταν για να συγκροτηθεί η Γ' Εθνική Συνέλευση, στις 25 Δεκεμβρίου. Όμως οι βουλευτές δεν φάνηκαν και στις αρχές Ιανουαρίου 1826 εκδόθηκε νέα εγκύκλιος που όριζε ως τόπο συνελεύσεως τα Μέγαρα. Η εκλογή των βουλευτών έγινε, αλλά αυτοί αντί να πάνε στα Μέγαρα, πήγαν στην Πιάδα (Επίδαυρο) όπου είχε γίνει και η Α' Εθνοσυνέλευση.

Πριν ξεκινήσουν οι εργασίες της Εθνοσυνέλευσης δύο θέματα επικρατούσαν στις συζητήσεις μεταξύ των βουλευτών. Η «πράξη προστασίας» και η εκλογή βασιλιά. Ο Κωλέττης, επικεφαλής του «γαλλικού κόμματος» προσπάθησε, χωρίς επιτυχία, να πείσει πολλούς βουλευτές να ψηφίσουν ως «βασιλέα της Ελλάδος» τον δούκα του Νεμούρ.

Η Εθνοσυνέλευση ξεκίνησε στις 6 Απριλίου 1826 υπό την προεδρία του Πανούτσου Νοταρά και είχε κύριο σκοπό της την αναθεώρηση του πολιτεύματος. Στο πρώτο μέρος των εργασιών της, είχε ήδη προχωρήσει στην αντικατάσταση της κυβέρνησης Κουντουριώτη από τη Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδος.

Η Γ' Εθνοσυνέλευση μέχρι τη διακοπή των εργασιών της κατάρτισε κώδικα ψηφισμάτων που καθόριζαν τις περαιτέρω εξελίξεις:

- Στις 7 Απριλίου, (Αριθ. Α.) τη σύναψη δανείου εκατό χιλιάδων ισπανικών ταλλήρων από τα Επτάνησα για την ενίσχυση της άμυνας στο Μεσολόγγι αλλά και την κάλυψη των μισθολογικών αναγκών και της τροφοδοσίας του στόλου.

- Στις 8 Απριλίου, (Αριθ. Β.) τις οδηγίες για την αναζήτηση, τη διαπραγμάτευση και τη διαχείριση του δανείου από τους διορισθέντες επιτρόπους για τον δανεισμό, Διονύσιο Ρώμα, Κωνσταντίνο Δραγώνα και Παναγιώτη Στεφάνου.

Η πτώση του Μεσολογγίου στις 10 Απριλίου 1826 είχε ως αποτέλεσμα τη διάλυση της Γ' εθνοσυνέλευσης της Επίδαυρου στις 16 Απριλίου. Τα δυο πρώτα ψηφίσματα αναιρέθηκαν από τη ζοφερή εξέλιξη. Και τότε, με αναφορά του στην Εθνοσυνέλευση αποφασίζει να «μιλήσει» ο Δημήτριος Υψηλάντης:

*«Προς την Εθνικήν Συνέλευσιν των Ελλήνων
Κύριοι,*

Και ως απλούς πολίτης και ως πρωταίτιος του σημερινού αγώνος χρεωστώ εις το έθνος μου, εις την οικογένειά μου, εις εμένα τον ίδιος να εκφράσω παρρησία τα φρονήματά μου εις μίαν κρίσιμον περίπτωσιν εκ της οποίας κρέμαται η μέλλουσα τύχη της Ελλάδος.

Η εθνική συνέλευσις αποφασίζουσα να ζητήσει την μοναδικήν μεσιτείαν του εν Κωνσταντινουπόλει πρέσβευς της Αγγλίας δια να συμβιβάση την Ελλάδα με τους τυράννους της, παρεκτρέπεται από τα ιερά χρέη της και από τον προς ον όρον της συγκροτήσεώς της.

Ο λαός, κύριοι, του οποίου παρουσιάζετε το πρόσωπον, δεν σας έδωκε πληρεξουσιότητα να καταργήσητε την εθνικήν και πολιτικήν ανεξαρτησίαν του, αλλά να την στερεώσετε και να την διαιωνίσετε. Η ιστορία θέλει κρίνει μίαν ημέραν αδεκάστως την πράξιν σας.

Η Ευρώπη, κύριοι, ησθάνθη παρά ποτε πλέον ότι η υπόθεσις των Ελλήνων είναι αρκετά προχωρημένη, δια να μην υποπέση εφεξής εις τας εναντιότητας της τύχης· και πώς γίνεται οι πληρεξούσιοι του ίδιου αυτού έθνους δια μιάς πράξεως, ανηκούστου εις τα χρονικά των λαών, ν' αποδεικνύωσιν εις τον κόσμον ότι μόνοι αυτοί δεν γνωρίζουν αυτήν την αλήθειαν!

Σας φοβίζει η πτώσις του Μεσολογγίου; αφιερωθήτε, ως και τβας αρχάς του αγώνος, εις την χαρακτηριστικήν ενέργειαν και εις τον πατριωτισμόν των Ελλήνων· το στήθος κάθε Έλληνοσ είναι δεύτερον Μεσολόγγιον.

Σας θορυβεί η έλλειψις των χρηματικών πόρων; Καταφύγετε εις την γενναιοφροσύνην των πολιτών. Έλλην δεν εκώφευσέ ποτε εις την φωνήν της πατρίδος.

Έχομεν ανάγκην προστασίας; ας καταφύγωμεν εις τους ηγεμόνας όλων των εθνών. Εξίσου όλα έχουσι δικαιώματα εις την ευγνωμοσύνην μας· αι περιστάσεις μας, αι θέσεις των, εγγυώνται την επιθυμητήν βοήθειαν. Τα μεγάλα έθνη και οι καλοί πατριώται φαίνονται εις τας κρίσιμους περιστάσεις της πατρίδος των· δούλος είν' εύκολον να γενή τις όταν θέλη· αυθέντης είναι δύσκολον· επιθυμούμεν την ειρήνην; ας τρέξωμεν εις τα όπλα· αν εξ εναντίας δια λόγους απόκρυφους εις εμέ η εθνική συνέλευσις επιμένη εις την προλαβούσαν απόφασίν της, κρίνω χρέος μου ιερόν και απαραίτητον να διαμαρτυρηθώ, ως και ήδη διαμαρτύρομαι επισήμως κατ' αυτής ενώπιον του Ελληνικού λαού και των λοιπών της χριστιανικής Ευρώπης, ως κατά μιας πράξεως παρανόμου, ανθελληνικής και διόλου αναξίας ενός έθνους, το οποίον υπεδουλώθη μεν πολλάκις, πλην ποτέ δεν εσυμβιβάσθη με τους τυράννους του.

Έλλην όμως, και φίλος άδολος της ελευθερίας του έθνους μου, δεν θέλω λείψει να συναγωνισθώ μετά των λοιπών συναδέλφων μου, και να χύσω και την τελευταίαν ρανίδα του αίματός μου, εν όσω διαρκεί ο υπέρ ανεξαρτησίας πόλεμος.

Παρακαλώ δε να μοι δοθή επίσημον αντίγραφον της παρουσίας μου διαμαρτυρήσεως· μένω με το ανήκον σέβας.

Εις Πιάδαν την 12 Απριλίου 1826,

Ο Πατριώτης,

Δημήτριος Υψηλάντης

(Απομνημονεύματα – Νικόλαος Σπηλιάδης – 1857. τομ. Β, σ. 553-554)

Η Εθνοσυνέλευση συνεχίστηκε την ίδια ημέρα. Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος σιωπούσε και απομακρύνθηκε από το προσκήνιο αφού το σχέδιο του Τρικούπη αλλά και του Ζαΐμη για υποτέλεια προχωρούσε και ταυτόχρονα παράτυπα, καταπνίγηκε κάθε αντίδραση που εξέφραζε ο Υψηλάντης:

•Στις 12 Απριλίου,

I.(Αριθ. Γ.) τον αποκλεισμό του Δημητρίου Υψηλάντη από κάθε πολιτική και στρατιωτική υπηρεσία.

II.(Αριθ. Δ.) τη διακοπή της Εθνοσυνέλευσης και την αναβολή των εργασιών της μέχρι τον Σεπτέμβριο.

III.(Αριθ. Ε.) τον διορισμό της «Επιτροπής της Συνελεύσεως». Η κύρια αποστολή αυτής της Επιτροπής ήταν να φροντίσει για την επανέναρξη της Εθνοσυνέλευσης.

IV.(Αριθ. ς' - Ψήφισμα μυστικό). Η ίδια Επιτροπή έπρεπε να φροντίσει, με τη μεσολάβηση του Άγγλου πρέσβη στην Κωνσταντινούπολη Stratford Canning, για την σύναψη ανακωχής με την Οθωμανική αυτοκρατορία.

V.(Αριθ. Ζ - Ψήφισμα μυστικό). Οδηγίες προς την Επιτροπή για τη διαπραγμάτευση του συμβιβασμού μεταξύ του ελληνικού έθνους και της οθωμανικής Πόρτας. Αυτές αποτυπώνουν το πολιτικό κλίμα αλλά και την σκιάδη παρουσία της Αγγλίας στις όποιες μελλοντικές εξελίξεις. Με αυτές τις οδηγίες ορίζεται η ελληνική επικράτεια και δίνεται η εξουσιοδότηση στην Επιτροπή για την διαπραγμάτευση της αυτονομίας της Πελοποννήσου, της Ανατολικής και Δυτικής Ελλάδος, των ναυτικών νήσων, των νήσων του Αιγαίου πελάγους και της Κρήτης. Η κυριότερη οδηγία προς την Επιτροπή αφορά τη συγκατάθεση για την υπεροχή (suzeraineté) της Πόρτας και την καταβολή φόρου σε αυτήν. Ένα επίσης

ιδιαίτερα σημαντικό σημείο των οδηγιών αποτελεί η επίμονη απαίτηση για τον ορισμό της Μεγάλης Βρετανίας ως εγγυήτριας δύναμης. Με την έναρξη των συνομιλιών για τον συμβιβασμό ειρήνης, η Επιτροπή θα απαιτούσε την ανακωχή των όπλων μεταξύ των διαμαχομένων μερών.

VI.(Αριθ. Η.) την παύση της «Προσωρινής Διοίκησης» (κυβέρνηση Κουντουριώτη). Η Εθνοσυνέλευση εμπιστεύτηκε προσωρινώς τα ελληνικά πράγματα στην ενδεκαμελή «Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδος». Αυτή αποτελούνταν από τους Π. Μαυρομιχάλη, Α. Ζαΐμη, Α. Παπαγιαννόπουλο, Γ. Σισίνη, Δ. Τζαμαδό, Α. Χ' Αναργύρου, Α. Μοναρχίδα, Σ. Τρικούπη, Α. Ίσκο, Π. Δ. Δημητρακόπουλο και Ιω. Βλάχο.

VII.(Αριθ. Θ.). Οδηγίες προς την «Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδος» για τις αρμοδιότητες της κυβέρνησης στη διεύθυνση του Αγώνα, τα εθνικά κτήματα, τα δάνεια, την δικαιοσύνη κ.ά.

•Στις 13 Απριλίου,

VIII.(Αριθ. Ι.) την επικύρωση του ψηφίσματος της Β' Εθνοσυνέλευσης του 1823 που είχε γίνει στο Άστρος

IX.(Αριθ. ΙΑ.) τη σύσταση και την αύξηση των τακτικών στρατευμάτων

X.(Αριθ. ΙΒ.) την επεξεργασία όλων των εθνικών λογαριασμών του υπουργείου της Οικονομίας και του Εθνικού Ταμείου. Επίσης την παύση της επιτροπής δανείου στο Λονδίνο και την αντικατάστασή της από άλλη τριμελή επιτροπή που θα παραλάβει και θα ελέγξει τα δάνεια.

•Στις 14 Απριλίου, (Αριθ. ΙΓ.) την αποδοχή των δανείων της Αγγλίας και την αναγνώριση του χρέους από την ελληνική κυβέρνηση κατά τα συμφωνητικά και τις συνθήκες τους

•Στις 16 Απριλίου,

XI.(Αριθ. ΙΔ.) την παύση του νόμου της Β' Εθνικής Συνελεύσεως, που επέτρεπε την εκποίηση εθνικών γαιών. Τα εθνικά κτήματα που είχαν εκποιηθεί επέστρεφαν και πάλι στην εθνική ιδιοκτησία με ταυτόχρονη αποζημίωση των αγοραστών.

XII.(Αριθ. ΙΕ.) τον διορισμό προσωρινού, πενταμελούς εγκληματικού δικαστηρίου

XIII.(Αριθ. Ις'.) την επικύρωση του ψηφίσματος της Β' Εθνοσυνέλευσης του Άστρους, την αναγνώριση ως εθνικών χρεών των αποδεδειγμένων και πραγματικών εξόδων των τριών θαλασσιών νήσων και την αναγνώριση της υποχρέωσης της επιβράβευσης των αριστευσάντων κατά τον Αγώνα ναυάρχων, καπεταναίων, οπλαρχηγών και στρατηγών της ξηράς με αντάξιες αμοιβές.

Οι εργασίες της Γ' Εθνοσυνέλευσης έπρεπε να διακοπούν άμεσα, αφού ο Ιμπραήμ είχε επιστρέψει στον Μοριά και οι πληρεξούσιοι έπρεπε να επιστρέψουν στους τόπους τους για την υπεράσπισή τους. Η νέα κυβέρνηση εγκαταστάθηκε αμέσως στο Ναύπλιο και ανέλαβε τα καθήκοντά της το Μεγάλο Σάββατο, 17 Απριλίου 1826. Πρώτη ενέργειά της ήταν η έκδοση διαγγέλματος που καλούσε όλους τους Έλληνες «είς συνεργασίαν διά τήν σωτηρίαν της πατρίδος».

Η «Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδος» ήταν το Σώμα που κυβέρνησε το Ελληνικό Κράτος από τον Απρίλιο 1826 μέχρι τον Απρίλιο 1827 και είχε πρόεδρο τον Ανδρέα Ζαΐμη. Μετά την πτώση του Μεσολογγίου, το κλίμα στο εξωτερικό έγινε ιδιαίτερα ζεστό. Το φιλελληνικό κίνημα ζώηρεφε επιταχύνοντας τις διαδικασίες για επίτευξη συμφωνίας μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων για την τελική λύση του ελληνικού ζητήματος.

Το τοπίο είχε πια ξεκαθαρίσει. Ο Υψηλάντης είχε απομονωθεί και δεν υπήρχαν αντίπαλοι στην πρόσδεση της κυβέρνησης Ζαΐμη στο αγγλικό άρμα. Η «Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδος», υποκαθιστώντας την Γ' Εθνική Συνέλευση, στη συνεδρίασή της στις 5 Μαΐου 1826, ανακήρυξε τον George Canning ευεργέτη του Ελληνικού Έθνους:

«Προς τον Εξοχώτατον Κάννινγ.

Εάν το μέγα Έθνος των Αγγλων αγαπά την οποίαν ο Θεός εχάρισεν εις τον άνθρωπον ελευθερίαν, η Ελλάς έπρεπε να ελπίζει δικαίως πάσαν συνδρομήν από το Μυστικοσυμβούλιον της Μεγάλης Βρεταννίας μαχόμενη δια τ' ανεκτίμητον δώρο του Υψίστου, διά την ζωήν και την ελευθερίαν της.

Δεν διεψεύσθη δε των ελπίδων, προ πάντων αφ' ότου η Εξοχότης Σας ενεπιστεύθητε τας Εξωτερικάς αυτής υποθέσεις και προσαρμόζετε την πολιτικήν επί την ηθικήν υπερασπιζόμενος τα δίκαια των Εθνών κατά τους όρους της δικαιοσύνης.

Το Ελληνικόν Έθνος, εις Γ' Εθνικήν συνηγμένον Συνέλευσιν, Σας διακηρύττει Ευεργέτην του, προηγούμενος ευγνωμονούν δια την οποίαν απεκδέχεται από τας μεγάλας αρετάς Σας σωτηρίαν και ευδαιμονίαν του.

Η δε ιστορία της πολυπαθούς Ελλάδος θέλει λαμπρύνει επί μάλλον και μάλλον τας σελίδας της, αναφέρουσα εις τας γενεάς απάντων των μελλόντων αιώνων, ότι ο άξιος του μεγάλου και σεβαστού Έθνους των Αγγλων Λειτουργός των Εξωτερικών, δεν είχε άλλον σκοπόν, των στοχασμών και των πράξεών του, παρά να ευεργετήσει τον άνθρωπον.

Δέξασθε, Κύριε, την ευγνωμοσύνην του ανθρώπου, του Χριστιανού και του Έλληνος, δι' όσα επράξατε και θέλει πράξετε καλά υπέρ της Ελλάδος, αγωνιζόμενος δια την ανεξαρτησίαν της.».

A. Μάμουκα: Τα κατά την Αναγέννησιν της Ελλάδος. Τομ. ΙΧ, σελ. 67-68.

Κι ενώ η κατάσταση φαινόταν ήρεμη, οι διαφωνίες και οι αντιθέσεις άρχισαν να οξύνονται δημιουργώντας ισχυρή αντικυβερνητική παράταξη. Με πρόσχημα την προσχώρηση του Ανδρέα Ζαΐμη στο Αγγλικό κόμμα, ο Κολοκοτρώνης είχε αλλάξει τη στάση του απέναντι του. Τα βαθύτερα αίτια αυτής της διαφοροποίησης φαίνεται όμως ότι ήταν διαφορετικά. Ο Κολοκοτρώνης είχε συγκεντρώσει μεγάλη δύναμη και απέβλεπε σε ηγετικό ρόλο.

• ΕΡΜΙΟΝΗ & ΤΡΟΙΖΗΝΑ

Η «Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδος», δηλαδή η κυβέρνηση Ανδρέα Ζαΐμη παρέλαβε σχεδόν άδειο ταμείο με περιεχόμενο μόλις 16 γρόσια. Από το καλοκαίρι του 1826 εκτός των άλλων, είχε να αντιμετωπίσει και την άφιξη στο Ναύπλιο των διασωθέντων πολεμιστών του Μεσολογγίου. Αυτοί, αφού ενώθηκαν με τα ρουμελιώτικα στρατεύματα που είχαν παραμείνει εκεί, εξαθλιωμένοι ζητούσαν τους μισθούς τους. Η κατάσταση στην πόλη είχε πια ξεφύγει, λόγω των διαρκών αναταραχών και διαμαρτυριών και έγινε χειρότερη όταν οι Σουλιώτες κατέλαβαν την Ακροναυπλία (Ιτς Καλέ) και οι Ρουμελιώτες το Παλαμήδι, ανταλλάσσοντας κανονιοβολισμούς πάνω από το Ναύπλιο. Η κυβέρνηση, για λόγους ασφαλείας, αναγκάστηκε να συνεδριάξει, εκτός του βεληνεκούς των πυροβόλων των αντιμαχόμενων φατριών, στο Μπούρτζι. Κάτω από αυτές τις συνθήκες αναρχίας, στα μέσα Νοεμβρίου, μετέφερε την έδρα της και το τυπογραφείο της «Γενικής εφημερίδος της Ελλάδος» (εφημερίδα της κυβερνήσεως) από το Ναύπλιο στην Αίγινα.

Η «Επιτροπή της Συνελεύσεως» της Επιδάουρου στην προσπάθειά της για τη συνέχιση της διακοπείσας, λόγω των πολεμικών γεγονότων, Εθνοσυνέλευσης, έκανε επανειλημμένες διακηρύξεις γι' αυτόν τον σκοπό. Στις 2 Αυγούστου 1826 κάλεσε τους πληρεξουσίους και τους αντιπροσώπους των επαρχιών να συγκεντρωθούν στον Πόρο, στα τέλη Αυγούστου. Αυτή η πρόσκληση δεν είχε όμως αποτέλεσμα. Ακολούθησε στις 21 Σεπτεμβρίου, νέα διακήρυξη της «Επιτροπής» και πάλι για τον Πόρο. Και αυτή η πρόσκληση ήταν ανεπιτυχής. Μια νέα διακήρυξη εκδόθηκε την 1^η Νοεμβρίου με ορισμό του τόπου της Εθνοσυνέλευσης την Αίγινα. Η «Επιτροπή της Συνελεύσεως» και η «Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδος» μετέβησαν στην Αίγινα.

Αυτές οι προσπάθειες όμως δεν μπορούσαν να ευοδωθούν αφού ο Γενικός Αρχηγός της Πελοποννήσου, Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, αδιαφορώντας για τις διακηρύξεις της «Επιτροπής της Συνελεύσεως», καλούσε τους φιλικά προσκείμενους σε αυτόν πληρεξουσίους των επαρχιών, να συγκεντρωθούν στην Ερμιόνη (Καστρί). Ο Κολοκοτρώνης είχε αλλάξει τη στάση του απέναντι στον Ανδρέα Ζαΐμη μετά την προσχώρηση του τελευταίου στο αγγλικό κόμμα. Παρά τις

διώξεις που υπέστη από την κυβέρνηση Κουντουριώτη στη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου, ο Κολοκοτρώνης συμμεμάχησε με τον Κουντουριώτη εναντίον του Ζαΐμη. Ενδεχομένως τα βαθύτερα αίτια αυτής της στάσης του Κολοκοτρώνη να βρίσκονται στα ψηφίσματα της Γ' Εθνοσυνέλευσης της Επιδαύρου ή και στη φιλοδοξία του να ηγηθεί στον Μοριά. Στην Ερμιόνη είχαν συγκεντρωθεί περίπου 147 πληρεξούσιοι (τα δύο τρίτα του συνόλου των πληρεξουσίων της Επιδαύρου) καθώς και πολυάριθμοι ένοπλοι.

Η τελευταία διακήρυξη της «Επιτροπής της Συνελεύσεως» εκδόθηκε στις 2 Ιανουαρίου 1827 και καλούσε τους πληρεξούσιους να συγκεντρωθούν στην Αίγινα και χαρακτήριζε τους συγκεντρωμένους στην Ερμιόνη γύρω από τον Κολοκοτρώνη, ιδιοτελείς και αντιπατριώτες. Οι συγκεντρωμένοι πληρεξούσιοι στην Ερμιόνη, αφού δεν αναγνώριζαν τις διακηρύξεις της «Επιτροπής της Συνελεύσεως» για συνέλευση στην Αίγινα, συγκροτήθηκαν σε σώμα στις 18 Ιανουαρίου 1827 και άρχισαν «προκαταρκτικές συνεδριάσεις». Στις 11 Φεβρουαρίου ορκίστηκαν και υπό την προεδρία του Γεωργίου Σισίνη, ξεκίνησαν τακτικές συνεδριάσεις της Εθνοσυνέλευσης.

Ο αγγλικός παράγοντας έδειξε ακόμα μία φορά τη δύναμή του. Ο πρεσβευτής της Μεγάλης Βρετανίας στην Κωνσταντινούπολη, Stratford Canning, απείλησε τις αντίπαλες ομάδες πληρεξουσίων στην Ερμιόνη και στην Αίγινα, ότι αν δεν μονιάσουν θα πάψει κάθε προσπάθεια για τον συμβιβασμό μεταξύ των Ελλήνων και της Υψηλής Πύλης που ήταν επιφορτισμένος να επιτύχει. Γι' αυτό έστειλε και επιστολή στον Κολοκοτρώνη. Όταν έφτασε στο Πόρτο Χέλι ο Richard Church, υποψήφιος Αρχιστράτηγος και παλιός γνώριμος του Κολοκοτρώνη από την κοινή υπηρεσία τους στη Ζάκυνθο, έγινε δεκτός με ενθουσιασμό από τον Κολοκοτρώνη και τους οπαδούς του, που τον οδήγησαν στην Ερμιόνη. Όταν έμαθε όμως ότι η Ελλάδα ήταν και πάλι χωρισμένη σε δύο στρατόπεδα, απείλησε κι αυτός αρνήθηκε να αναλάβει τα καθήκοντά του αν δεν επικρατούσε αμέσως ομόνοια. Στην Ερμιόνη βρισκόταν και ο Άγγλος αρχηγός του βρετανικού στόλου του Αιγαίου captain Hamilton, που προσπαθούσε παρασηκηνικά να συμβιβάσει τις δυο αντιμαχόμενες παρατάξεις. Στις 5 Μαρτίου έφτασε στον Πόρο και ο προοριζόμενος για Αρχιναύαρχος του ελληνικού στόλου Thomas Cochrane. Πήγε στην Αίγινα όπου παρέδωσε στην κυβέρνηση εκατό χιλιάδες δίστηλα. Αυτά ήταν τα τελευταία χρήματα του δεύτερου αγγλικού δανείου καθώς και οι προσφορές των φιλελλήνων της Ευρώπης. Αφού είδε την διχαστική κατάσταση και αυτός ζήτησε ομόνοια και έστειλε επιστολή στον Κολοκοτρώνη και τους οπαδούς του, απειλώντας ότι θα φύγει αν δεν συμφιλιωθούν με τους κυβερνητικούς.

Οι ενέργειες των Άγγλων αλλά και άλλων παραγόντων, έφεραν αποτέλεσμα. Οι δυο αντίπαλες ομάδες πληρεξουσίων συμφώνησαν να μεταβούν για κοινή Συνέλευση στην Τροιζήνα (Δαμαλά). Η Συνέλευση στην Ερμιόνη, στις 16 Μαρτίου 1827 εξέδωσε την παρακάτω διακήρυξη:

«Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ Γ' ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Διακηρύττει:

Ενεκα των περιστάσεων και των γενικών της πατρίδος συμφερόντων, απεφασίσθη να μεταβή εις Τροιζήνα (Δαμαλά) η Συνέλευσις, δια να εξακολουθήσει την σειράν των εργασιών της και να δώση τέλος εις αυτάς.

Σήμερον μεταβαίνει εκεί και ειδοποιεί το πανελλήνιον.

Εν Ερμιόνηι τη 16 Μαρτίου 1827»

Την ίδια ημέρα οι δυο κυβερνητικές Επιτροπές στην Αίγινα, με ανάλογες διακηρύξεις, αποφάσισαν να μεταφερθούν κι αυτές, η μεν «Επιτροπή της Συνελεύσεως» στην Τροιζήνα, η δε «Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδος» την επόμενη ημέρα, στον Πόρο.

Τελικά η Γ' Εθνοσυνέλευση συνεχίστηκε στην Τροιζήνα από τις 19 Μαρτίου μέχρι τις 5 Μαΐου 1827. Η Συνέλευση στην Ερμιόνη αναγνωρίστηκε ως συνέχεια της διακοπείσης Εθνοσυνέλευσης της Επιδαύρου. Για τη φύλαξη για δύο μήνες (από 18 Ιανουαρίου μέχρι 13 Μαρτίου 1827) της Συνέλευσης στην Ερμιόνη, αναγνωρίστηκε χρέος στον Γενικό Αρχηγό των όπλων Θ. Κολοκοτρώνη. 21.020 γρόσια.

Η συνέχιση της Γ' Εθνοσυνέλευσης στην Ερμιόνη και την Τροιζήνα ήταν κρίσιμη και ιδιαίτερα παραγωγική αφού εξέδωσε είκοσι τέσσερα ψηφίσματα:

Ερμιόνη:

• Στις 22 Φεβρουαρίου,

(**Αριθ. Α'**). Η ελληνική επικράτεια αποτελείται από τις περιοχές που πήραν τα όπλα κατά της τυραννίας, όλοι οι κάτοικοί τους έχουν κοινά δικαιώματα και οι παθόντες θα αποζημιωθούν.

• Στις 4 Μαρτίου,

(**Αριθ. Β'**). Ακυρώνεται το ψήφισμα Δ' της Εθνοσυνέλευσης της Επιδαύρου που αφορούσε στην εκλογή πληρεξουσίων. «... ο κύριος Δ. Υψηλάντης αποκαθίσταται εις τα δίκαια του πολίτου και απολαύσει αυτών ανεξαιρέτως....».

• Στις 16 Μαρτίου,

(**Αριθ. Γ'**). Ακυρώνεται το ψήφισμα Γ' της Εθνοσυνέλευσης της Επιδαύρου που αφορούσε τον αποκλεισμό του Δημητρίου Υψηλάντη.

(**Αριθ. Δ'**). Μεταφορά της Εθνοσυνέλευσης στην Τροιζήνα (Δαμαλά).

Τροιζήνα:

• Στις 27 Μαρτίου,

(**Αριθ. Ε'**). Έγκριση του διπλώματος της στολαρχίας του λόρδου Cochrane

• Στις 2 Απριλίου,

(**Αριθ. ς'**). Εκλογή του κόμη Ιωάννη Καποδίστρια ως Κυβερνήτη της Ελλάδος για επτά χρόνια. Διορίστηκε τριμελής Αντικυβερνητική Επιτροπή για να κυβερνήσει την Ελλάδα μέχρι την άφιξη του Κυβερνήτη.

(**Αριθ. Ζ'**). Διορισμός του Ριχάρδου Τσουρτς (Church) ως Αρχιστράτηγου και Διευθυντή των χερσαίων δυνάμεων της Ελλάδος.

• Στις 5 Απριλίου,

(**Αριθ. Η'**). Η πληρωμή ανά μήνα, η φροντίδα των ορφανών των αξιωματικών και των ναυτών της θαλάσσιας υπηρεσίας και η περίθαλψη των τραυματιών είναι φροντίδα της Διοίκησης.

(**Αριθ. Θ'**). Ορισμός της διάρκειας και των μελών της «Αντικυβερνητικής Επιτροπής»: Γεώργιος Μαυρομιχάλης, Ιωάννης Νάκος και Ιωάννης Μακρής-Μιλαήτης.

(**Αριθ. Ι'**). Σύσταση εθνικού στόλου.

Μετά τη θέσπιση της Αντικυβερνητικής Επιτροπής και τον ορισμό των μελών της, παραιτήθηκε αμέσως η «Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδος». Η Αντικυβερνητική Επιτροπή ορκίσθηκε την επόμενη ημέρα.

• Στις 8 Απριλίου,

(**Αριθ. ΙΑ'**). Ανταμοιβή γης από τον ελαιώνα της Αθήνας σε ίση αναλογία, για τη φρουρά της Ακρόπολης της Αθήνας, τους πολιορκούμενους, τις οικογένειές των θυμάτων και τους αγγελιοφόρους.

(**Αριθ. ΙΒ'**). Άνοιγμα δανείου για πέντε εκατομμύρια δίστηλων ταλλήρων με υποθήκη εθνικής γης. Πληρεξουσιότητα στον Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια για αυτό το τρίτο εθνικό δάνειο, το οποίο θα πληρώσει τους τόκους των δύο πρώτων δανείων.

• Στις 26 Απριλίου,

(**Αριθ. ΙΓ'**). Ο Στόλαρχος και ο Αρχιστράτηγος να υποβάλουν τα σχέδιά τους για τη φύλαξη των παραλιακών φρουριών στην Αντικυβερνητική Επιτροπή. Η κυβέρνηση θα λάβει τα αναγκαία μέτρα για τα χερσαία οχυρά σύμφωνα με τις οδηγίες του Στόλαρχου και του Αρχιστράτηγου.

(**Αριθ. ΙΔ'**). Η Αντικυβερνητική Επιτροπή να δώσει πληρεξουσιότητα στον Αρχιστράτηγο για την οργάνωση και τον εφοδιασμό του στρατού.

• Στην 1 Μαΐου,

(**Αριθ. ΙΕ'**). Δεύτερη αναθεώρηση του «Πολιτεύματος της Επιδάουρου». Το αναθεωρημένο κείμενο ονομάζεται «Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος» και απαρτίστηκε από 150 άρθρα. Καθιέρωσε τον κοινοβουλευτισμό, την φορολογική ισότητα και τη διάκριση των εξουσιών, αφού στηριζόταν στη Βουλή, τον Κυβερνήτη και το Δικανικό.

(**Αριθ. ΙΖ'**). Λειτουργία της Αντικυβερνητικής Επιτροπής και ρόλος του Στόλαρχου και του Αρχιστράτηγου, διορισμοί κλπ. Καθορίστηκαν τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις της Αντικυβερνητικής Επιτροπής. Τα μέλη της επιτροπής και οι Γραμματείς είναι υπεύθυνοι για τις δημόσιες πράξεις τους και κρίνονται με το «Πολιτικό Σύνταγμα» από τα δύο τρίτα των παρόντων μελών της Βουλής. Η Αντικυβερνητική Επιτροπή αποφασίζει με πλειοψηφία.

Συγκροτείται Συμβούλιο, που αποτελείται από τον πρόεδρο της Βουλής, πέντε βουλευτές και τον Γραμματέα των Εξωτερικών και έχει αποστολή την παρακολούθηση των ενεργειών του συμβιβασμού.

(**Αριθ. ΙΖ'**). Ακύρωση του ψηφίσματος ΙΕ' της Επιδάουρου για το διορισμό προσωρινού πενταμελούς εγκληματικού δικαστηρίου, κατάργηση του Εγκληματικού Δικαστηρίου του Ναυπλίου και παραχώρηση στους πολίτες του δικαίωματος έφεσης.

• Στις 4 Μαΐου,

(**Αριθ. ΙΗ'**). Ορισμός του Ναυπλίου ως έδρας της Κυβέρνησης και της Βουλής και άμεση μετάβαση των δύο σωμάτων εκεί.

(**Αριθ. ΙΘ'**). Ομόφωνη εκλογή ως προέδρου της Βουλής του Νικολάου Ρενιέρη, ο οποίος πρέπει να ενεργήσει για την άμεση έναρξη των εργασιών της.

• Στις 5 Μαΐου,

(**Αριθ. Κ'**). Επιβράβευση όσων κατατάσσονται εφεξής στον στρατό με εθνική γη μετά τη λήξη του πολέμου

(**Αριθ. ΚΑ'**). Οργάνωση του στρατού. Ο Αρχιστράτηγος πρέπει να υποβάλει σχέδιο νόμου προσαρμοσμένο στα γαλλικά πρότυπα, σύμφωνα με τις επιταγές του ψηφίσματος της Εθνοσυνέλευσης του Αστρους

(**Αριθ. ΚΒ'**). Ρύθμιση των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των αλλοεθνών που εγκαθίστανται στην Ελλάδα.

(**Αριθ. ΚΓ'**). Άδεια στους Σμυρναίους να ανεγείρουν πόλη στην περιοχή του ισθμού της Κορίνθου. Η πόλη θα έπαιρνε το όνομα Νέα Σμύρνη.

(**Αριθ. ΚΔ'**). Ακύρωση των εκποιήσεων των εθνικών κτημάτων. Όσοι είχαν αγοράσει παράνομα εθνικά κτήματα, θα αποζημιωθούν με ό,τι πλήρωσαν κατά την απόκτησή τους. Τα κέρδη που πιθανόν είχαν από την απόκτηση των κτημάτων θα πρέπει να αποδοθούν στο Εθνικό Ταμείο, εκτός των εξόδων που είχαν καταβάλει.

Το πρόσημο αυτής της κρίσιμης Εθνοσυνέλευσης ήταν σαφώς θετικό αφού συνέταξε και επικύρωσε τον πρώτο οριστικό καταστατικό χάρτη της Ελλάδας, το «Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος» αλλά ταυτόχρονα εξέλεξε, παρά τις σκληρές αντιδράσεις των Κουντουριώτηδων και του Κωλέττη, ως πρώτο Κυβερνήτη της χώρας τον Ιωάννη Καποδίστρια. Ο κόμης Ιωάννης Καποδίστριας ήταν επιλογή, μεταξύ των άλλων και του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη. Αυτός, έχοντας συγκεντρώσει μεγάλη δύναμη, πίστευε ότι μια ισχυρή διεθνής προσωπικότητα όπως ο Καποδίστριας, ήταν απαραίτητη για την ευόδωση των σκοπών της Επανάστασης. Αυτή ήταν και η κύρια αιτία της διάστασης μεταξύ Κολοκοτρώνη και της κυβέρνησης του Ανδρέα Ζαΐμη του 1826. Παρά τον αγγλόφιλο προσανατολισμό της και η Επιτροπή της Ζακύνθου (Ρώμας, Δραγώνας και Στεφάνου) υποστήριξε τον ορισμό του Καποδίστρια. Το «Πολιτικόν Σύνταγμα» που αποτελείται από 150 άρθρα χαρακτηρίζεται ως υπερδημοκρατικό. Αυτές οι δύο αποφάσεις της Εθνοσυνέλευσης της Τροιζήνας εξασφάλιζαν τη δημιουργία μιας ισχυρής κυβέρνησης.

Οι επιρροές των ξένων και ιδιαίτερα της Αγγλίας, έπαιξαν σημαντικό ρόλο αυτή την περίοδο. Οι διορισμοί των Church και Cochrane στην αρχηγία του στρατού και του στόλου αντίστοιχα, στόχευε και στη διεθνή αποδοχή της μικρής υπό σύσταση χώρας που όμως με αυτές τις κινήσεις έδειξε την αδυναμία της στην ολοκλήρωση του Αγώνα με τις δικές της δυνάμεις. Αρχικά στην Εθνοσυνέλευση της Ερμιόνης επικρατούσε το αγγλικό κόμμα. Όμως αφού ο George Canning δεν υλοποιούσε τις υποσχέσεις που είχε δώσει μυστικά, στον Μαυροκορδάτο, τους Κουντουριώτηδες και τον Κολοκοτρώνη η στροφή πολλών και προς το ρωσικό κόμμα ή κόμμα των Ναπαίων του Ανδρέα Μεταξά ήταν αναμενόμενη.

*Frank Abney Hastings 1794-1828 και το ατμοκίνητο τροχήλατο "Καρτερία" Ε.Ι.Μ.
(από την έκθεση- Σαν καλοτάξιδο σκαρί...)*

ΤΟ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑ – Ο ΣΤΟΛΟΣ (1827-28)

Αφού μετά το Μεσολόγγι χάθηκε η Αθήνα και η Στερεά Ελλάδα, η ηττοπάθεια άρχισε να κυριεύει τους Έλληνες. Η εξάρτησή τους από τις ξένες δυνάμεις ήταν πια φανερή. Τα κόμματα με τα ξενικά ονόματα που από τη σύστασή τους την εποχή των εμφυλίων πολέμων, δηλητηρίαζαν την ομόνοια και την αλληλεγγύη, έπαιξαν και τότε το ρόλο τους. Στο «αγγλικό» κόμμα που ιδρύθηκε το 1824, κατά τη διάρκεια των εργασιών της δεύτερης Εθνοσυνέλευσης στο Άστρος, από τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, συμμετείχαν και οι Λόντος, Ζαΐμης, Τομπάτζης, Μιαούλης κ.α. Σε αυτό είχαν προσχωρήσει έμποροι, λόγιοι, Φαναριώτες και αρχικά και λίγοι Ρουμελιώτες οπλαρχηγοί. Αυτοί πίστευαν ότι το ελληνικό κράτος θα μπορούσε να ιδρυθεί από την θαλασσοκράτειρα Αγγλία. Στο «γαλλικό» κόμμα, που κι αυτό ιδρύθηκε στην ίδια συγκυρία το 1824 στο Άστρος από τον Ιωάννη Κωλέττη, προσχώρησαν Ρουμελιώτες οπλαρχηγοί και μεγάλο μέρος των προεστών της Πελοποννήσου. Αυτοί, πιο φιλελεύθεροι, πίστευαν ότι έπρεπε να στηριχτούν στη βοήθεια της Γαλλίας. Στο «ρωσικό» κόμμα, που ιδρύθηκε το 1825-26 από τον Ανδρέα Μεταξά, είχε προσχωρήσει ο Κολοκοτρώνης, ο Κίτσος Τζαβέλας και γενικά οι οπαδοί του Καποδίστρια. Κοινό χαρακτηριστικό των οπαδών του ρωσικού κόμματος ήταν η προσήλωσή τους στο ομόδοξο των Ρώσων και στην πλειοψηφία τους ήταν Πελοποννήσιοι. Το ρωσικό κόμμα ονομαζόταν και κόμμα των Ναπαίων, από το όνομα του Νάπα, κάποιου Κερκυραίου οπαδού του. Στην ουσία και τα τρία κόμματα έπαιρναν «γραμμή» από τους απεσταλμένους και αργότερα τους πρεσβευτές των Μεγάλων Δυνάμεων και απλά εξυπηρετούσαν τα συμφέροντά τους.

Το καλοκαίρι του 1827, ο Ιμπραήμ αδυνατώντας να εδραιώσει τη θέση του στην Πελοπόννησο, κυρίως λόγω του αντάρτικου αγώνα του Κολοκοτρώνη, άρχισε να εφαρμόζει την τακτική της «καμένης γης», προκειμένου με τις στερήσεις και την ένδεια των αναγκαίων εφοδίων να κάμψει τους επαναστάτες, ενώ ταυτόχρονα αυτός προετοίμαζε απόβαση στην Ύδρα και τις Σπέτσες, κάτι που αν γινόταν πραγματικότητα φυσικά θα είχε ολέθριες συνέπειες για την Επανάσταση. Οι περισσότερες επαναστατικές εστίες είχαν σχεδόν σβήσει. Μέσα σε κλίμα φατριασμού και ηττοπάθειας, πολλοί Έλληνες αγωνιστές είχαν εγκαταλείψει τον κοινό αγώνα και είχαν στραφεί αποκλειστικά στην πειρατεία. Εκτός αυτού και ο προσεταιρισμός από τον Ιμπραήμ παλιών οπλαρχηγών, ομάδων ή και ολόκληρων χωριών με τη μέθοδο του «προσκυνηματος» είχε κάμψει ακόμα περισσότερο την πίστη στην Απελευθέρωση.

Ο Ιμπραήμ μετά τη Μεσσηνία ανέβηκε στην Ηλεία και μετά από αποκλεισμό τριών εβδομάδων κατέλαβε το φρούριο Χλεμούτσι, πάνω από το σημερινό χωριό Κάστρο, κοντά στην Κυλλήνη. Οι τριακόσιοι αιχμάλωτοι μεταφέρθηκαν στη Μεθώνη και την Κορώνη. Το «προσκύνημα», δηλαδή η αποδοκμασία κάθε επαναστατικής κίνησης, απλωνόταν και στην Ηλεία. Οι «προσκυνημένοι» εφοδιάζονταν με το «προσκυνοχάρτι» ή «ράι μπουγιουρντί» που τους εξασφάλιζε προνόμια νομιμόφρονα υπηκόου. Ο Κολοκοτρώνης αναφερόμενος στους «τουρκοπροσκυνημένους» πρώην οπλαρχηγούς, τους χαρακτηρίζει «καπεταναίους των αρχόντων» δηλαδή μισθοφόρους των Τούρκων. Αυτοί εκμεταλλευόμενοι την προηγούμενη ιδιότητά τους προπαγάνδιζαν το «προσκύνημα». Ένας από αυτούς ήταν και ο Δημήτριος Νενέκος που πριν προσκυνήσει είχε τη φήμη καλού πολεμιστή ενώ μετά το προσκύνημά του, με την πειθώ ή με τη βία εξανάγκαζε ολόκληρα χωριά να προσκυνήσουν. Λόγω αυτής της δράσης του, αλλά κυρίως λόγω της προστασίας του ίδιου του Ιμπραήμ, οι Τούρκοι με φιορμό του απένειμαν τον τίτλο του μπέη. Ένα κλίμα προδοσίας επικρατούσε στην Αχαΐα και την Ηλεία.

Τότε ίσως σημειώθηκε και η μεγαλύτερη συνεισφορά του Κολοκοτρώνη στον Αγώνα. Αμέσως μετά τη διάλυση του στρατοπέδου της Αθήνας και την ολοκληρωτική απώλεια της Στερεάς, το ηθικό των επαναστατημένων βρισκόταν στο ναδίρ. Ο Κολοκοτρώνης παρά την έλλειψη πόρων από την «Αντικυβερνητική Επιτροπή» αποφάσισε να δράσει. Με το σύνθημα «φωτιά και τσεκούρι στους προσκυνημένους» απέτρεπε τα προσκυνήματα των αναποφάσιστων. Και έλεγε χαρακτηριστικά:

«...τον Τούρκο δεν φοβάμαι διότι αν θέλει να υποτάξει με βία τον τόπον και να βαστάξει και να κατέχει, θέλει το ελάχιστον 50.000 διαρκώς Τούρκους δια φρουράν, αλλά τώρα φοβάμαι το μίasma του προσκυνήματος και να καταβάλουμε κόπους διπλούς ...».

Στις αρχές Ιουνίου 1827 άρχισε τις στρατολογήσεις από τη Λακωνία, τη Μεσσηνία, το Λεοντάρι, και την Αρκαδία προσπαθώντας με αυτό τον τρόπο εκτός των άλλων να παρεμποδίσει τις επικοινωνίες των μεσσηνιακών φρουριών με την Τριπολιτσά. Το ίδιο διέταξε και τις άλλες περιοχές της Καρύταινας και του Φαναριού, των Νεζερών, του Πύργου και της Γαστούνης. Η εντολή στον Πλαπούτα, στον Γενναίο, τον Χριστόπουλο αλλά και στον Σισίνη ήταν σαφής: να βαδίσουν προς τα Καλάβρυτα με στόχο την αποτροπή του προσκυνήματος. Ο Κολοκοτρώνης πέρασε από την Κόρινθο και στις 19 Ιουνίου έφθασε στον Φενεό. Φοβέρες και συμβουλές αντάμα, είχαν κύριο στόχο τους το προσκύνημα. Έβγαλε μάλιστα και προκήρυξη:

«...εάν στοχασθήτε ότι ο Ιμπραήμης θα σας δώσει από πεντακόσους να φυλάτε τα χωριά σας, είσθε γελασμένοι διατί δεν έχει τόσο στρατεύμα, αλλά από το ένα μέρος θα φεύγουν εκείνοι και από το άλλο θα ερχώμεθα εμείς να καίμε και να σκοτώνουμε...».

Παρά τις απειλές του Κολοκοτρώνη οι προσκυνημένοι με επικεφαλής το Νενέκο σχημάτισαν ένοπλο σώμα δύο χιλιάδων ανδρών και μπήκαν υπό τις διαταγές του Ντελή Αχμέτ πασά. Αυτοί εντάχθηκαν στο σώμα του Ιμπραήμ που προσπάθησε ανεπιτυχώς, στις 24 Ιουνίου, να καταλάβει το Μεγάλο Σπήλαιο που το υπερασπιζόνταν απροσκύνητοι με τους Πετμεζαίους και τον Φωτάκο. Οι αψιμαχίες συνεχίζονταν από χωριό σε χωριό με στόχο πάντοτε τους προσκυνημένους.

Τελικά ο Νενέκος παρέμεινε πιστός στους Τούρκους και τελικά δολοφονήθηκε το 1828 όπως περιγράφει ο Κολοκοτρώνης στα απομνημονεύματά του:

«...Και τότενες μ' έκαμε ένα γράμμα δια τούς προσκυνημένους Πάτρα και λοιπά και τούς συγχωράει ή Κυβέρνησις, και να αναχωρήσουν από τούς Τούρκους. Και την έκαμε την διαταγή επάνω εις έμένα και εγώ να γράψω να ήσυχάσουν και να μην ανακατώνονται πλέον με τούς Τούρκους. Την διαταγή με την έδωκε στα έβγα του Γεναρίου και έκαμα διαταγας εις ολας τας επαρχίας, και έτσι οι προσκυνημένοι έτραβήχθηκαν από τούς Τούρκους, ο δε Νενέκος εις τας 26 του Μαρτίου επήρε τούς Τούρκους και επήγε κι έχάλασε μία οικογένεια Καρυντινή όπου ήτον από παλαιά εις την Πάτρα, έσκλάβωσε τα παιδιά, οι άνδρες έγλύτωσαν μόνον με το κορμί, με το τουφέκι στο χέρι, τούς πήρε 6.000 σφαχτά. Εις τα 26, όταν επρωτοπροσκύνησε, είχα διατάξει έναν λεγόμενον Σαγια να τον σκοτώσει. Ο Σαγιας μου έζήτησε την άδειαν και εγώ είχα την όρεξιν, και πάλιν όταν άκουσα και έσκλάβωσε τούς Έλληνας τον έντεμπίχιασα με ένα γράμμα:

*«Άπιστε, διατί δεν τον σκοτώνεις, που ακόμη με τούς Τούρκους είναι, αφού ήλθε ο Κυβερνήτης;»
Τότε ο Σαγιας έσμιξε τον Νενέκο και έσκοτώθη ο Νενέκος.*

Εις τα 1828 έγιναν παράπονα. Ο Νενέκος είχε φερμάνι από την Πόλη και τον έλεγαν Μπέη Νενέκο ...».

Την ίδια εποχή, από τις αρχές του 1827, ο αγώνας στη θάλασσα συνεχιζόταν με ενισχυμένο τον στόλο λόγω της άφιξης της φρεγάτας «Ελλάς Ι» (προηγούμενο όνομα «Ελπίς») που ναυπηγήθηκε στις Η.Π.Α., του ατμοκίνητου τροχήλατου «Καρτερία» (Perseverance) και του μπρικιού «Σωτήρ» από τις παραγγελίες του δεύτερου αγγλικού δανείου. Η «Καρτερία» είχε κυβερνήτη τον Frank Abney Hastings (Φρανκ Αμπνεϊ Χέιστινγκς ή Αστιγξ). Αυτός ήταν ο εμπνευστής της αναδιοργάνωσης του ελληνικού στόλου και βρισκόταν στην Ελλάδα ως εθελοντής από το 1822 διοικώντας την κορβέτα «Θεμιστοκλής». Αφού η εισήγησή του στην κυβέρνηση έγινε δεκτή, πήγε στην Αγγλία για να επιβλέψει την κατασκευή του πρώτου ατμοκίνητου πολεμικού πλοίου, της «Καρτερίας» συμβάλλοντας μάλιστα στα έξοδα κατασκευής της με 5.000 λίρες καθώς επίσης με την αγορά των απαραίτητων ναυτιλιακών οργάνων, ναυτικών χαρτών, πορτολάνων κλπ.

Ο Hastings μετά από αρκετές περιπέτειες, αφού αντιμετώπισε προβλήματα με τη μηχανή του πλοίου που κάρηκε πριν το Λιβόρνο, έφθασε στο Ναύπλιο την 1η Σεπτεμβρίου 1826. Η «Καρτερία» αφού πέρασε από τον Πειραιά για την υποστήριξη του στρατοπέδου του Gordon, σημείωσε την πρώτη της επιτυχία στον αποκλεισμό της Ερέτριας και στο βομβαρδισμό του Ωρωπού, όπου μάλιστα κυριεύσε και δυο

φορηγά πλοία. Στις 8 Απριλίου στον Παγασητικό μαζί με τον «Άρη» του Μιαούλη με κυβερνήτη τον Αντώνη Κριεζή και την κορβέτα «Θεμιστοκλής» του Τομπάζη ο Hastings με την «Καρτερία», εκτός από την καταστροφή των κανονιών του λιμανιού του Βόλου κατάφερε να κυριεύσει και πέντε εχθρικά πλοία και να βυθίσει άλλα τρία που βρίσκονταν στο λιμάνι. Συνέχισε προς το Ιόνιο και με τα οκτώ τηλεβόλα της βομβάρδισε κατά σειρά το Νιόκαστρο, το οχυρό του Μεσολογγίου και τον Απρίλιο μπήκε στον Παγασητικό όπου έκαψε οκτώ εχθρικά πλοία. Τον Σεπτέμβριο του 1827 μπήκε και στον Κορινθιακό, περνώντας από τα πυροβολεία του Ρίου και του Αντίρριου και φθάνοντας στον κόλπο της Ιτέας, βύθισε την ναυαρχίδα και κατέστρεψε εννέα τουρκικά πλοία.

Ο Cochrane με τα μεγαλεπήβολα σχέδια και τις υποτιθέμενες πολεμικές εφευρέσεις του, αρχιναύαρχος πια του ελληνικού στόλου, προσπάθησε να επαναλάβει την αποτυχημένη απόπειρα του 1825, δηλαδή να κάψει τον αιγυπτιακό στόλο στην Αλεξάνδρεια. Το σημείο συνάντησης του στόλου ήταν τα Κύθηρα. Εκεί, στις 25 Μαΐου 1827 εκτός του Cochrane με τη φρεγάτα «Ελλάς», έφθασαν η «Καρτερία», ο «Σωτήρ» με κυβερνήτη τον Σκωτσέζο George Thomas (Τζορτζ Τόμας) και αρκετά άλλα πλοία σπετσιώτικα, υδραίικα, ψαριανά καθώς και οκτώ πυρπολικά και ανάμεσά τους το πυρπολικό του Κανάρη. Η έμπνευση του Cochrane ήταν να «μεταμφιέσει» το στόλο σε εμπορικό και φθάνοντας στην Αλεξάνδρεια να μπουν στο λιμάνι μόνο τα πυρπολικά με σημαία Σαρδηνίας. Ο στόλος θα περιέμενε τους πυρπολητές έξω από το λιμάνι. Όμως στις 4 Ιουνίου κι ενώ ο στόλος είχε πλησιάσει στην Αλεξάνδρεια, έγινε αντιληπτός και παρά τον αντίθετο άνεμο τα πυρπολικά του μπήκαν στο λιμάνι αλλά η ατομία των πυρπολητών να περάσουν στο εσωτερικό λιμάνι λόγω της εμφανούς αδυναμίας διαφυγής τους από εκεί μετά την κατάσταση συναγερμού που θα προκαλούνταν, δεν τους επέτρεψε να δράσουν. Το επόμενο πρωί ο ελληνικός στόλος αποχώρησε και κατευθύνθηκε στη Ρόδο ακολουθούμενος από μοίρα του αιγυπτιακού στόλου. Σαν να μην συνέβη τίποτα ο για όλα ανεύθυνος Cochrane έγραψε στην «Αντικυβερνητική Επιτροπή»:

«... Δεν έκρινα την ευκαιρίαν αρμοδιαν να ναυμαχήσωμεν· ο στόλος είχεν μεγάλην έλλειψιν τροφών και νερού...».

Τον Μάρτιο του 1828, ο Hastings με την «Καρτερία» βρισκόταν μαζί με τον Church στο Αιτωλικό σε μια κοινή προσπάθεια, στρατού ξηράς και ναυτικού, για την απελευθέρωση του Μεσολογγίου. Μετά από ατυχίες, έλλειψη συντονισμού και κακοκαιρίες η επίθεση έγινε και πάλι ασυντόνιστα στις 11 Μαΐου 1828. Σε αυτή την επίθεση ο ενθουσιώδης και παθιασμένος Hastings, πρωτοστατώντας στην επίθεση τραυματίστηκε στον βραχίονα. Δυστυχώς όμως το τραύμα επιμολύνθηκε και παρά τη μεταφορά του στη Ζάκυνθο, ο τολμηρός τριαντατετράχρονος Άγγλος Frank Abney Hastings, απεβίωσε. Κυβερνήτης της «Καρτερίας» μετά τον θάνατο του Hastings ανέλαβε ο Σμυρναίος πρώην ύπαρχος του πλοίου, Ιωσήφ Φαλαγγας.

Εκτός από την ατμοκίνητη κορβέτα «Καρτερία», από την αρχική παραγγελία στο αγγλικό ναυπηγείο Brent Shipyard Deptford on Thames στο Λονδίνο των έξι ατμοκίνητων πλοίων από το δεύτερο δάνειο, ακόμα μόνο δύο πλοία παραδόθηκαν στην Ελλάδα, η επίσης τροχήλατη ατμοκορβέτα «Επιχείρηση» (Enterprise) που έφθασε στην Ελλάδα τον Αύγουστο του 1827 και ο επίσης ατμοκίνητος «Ερμής» (Mercury) που έφθασε στο Ναύπλιο τον Οκτώβριο του 1828 με κυβερνήτη τον φιλέλληνα πλοίαρχο Blacker (Μπλάκερ) και τον Cochrane τον οποίο όμως τότε ο Καποδίστριας έπαυσε αμέσως από όλα τα καθήκοντά του. Η ατμοκορβέτα «Ακαταμάχητος» (Invisible) καταστράφηκε στις δοκιμές του στον Τάμεση. Τα «Dasher» (Ορμητικός) και «Alert» (Συναγερμός) δεν κατελκύστηκαν ποτέ.

Η «Καρτερία», λόγω της στενής επίβλεψης της κατασκευής της από τον Hastings, στοίχισε στο ελληνικό κράτος 15.000 λίρες, που προπληρώθηκαν από το δεύτερο δάνειο. Και ενώ θα περιέμενε κανείς ότι και τα άλλα παραγγελθέντα στο Λονδίνο ατμόπλοια θα κόστιζαν κι αυτά περίπου 15.000 λίρες το ένα, δηλαδή συνολικά ακόμα 75.000 λίρες, αυτά κόστισαν 145.000 λίρες. Δηλαδή περίπου 29.000 λίρες το καθένα. Τελικά όμως, παραδόθηκαν και μάλιστα εκπρόθεσμα, ακόμα μόνο δυο τροχήλατες ατμοκορβέτες, η «Επιχείρησης» και ο «Ερμής». Συνεπώς, αυτά κόστισαν 72.500 το ένα, αφού τα υπόλοιπα τρία δεν παραδόθηκαν ποτέ. Αυτό είναι ένα εξαιρετικό δείγμα της κατασπατάλησης του δεύτερου δανείου, αλλά ταυτόχρονα και της ακεραιότητας του πραγματικού φιλέλληνα Frank Abney Hastings που κατάφερε να φέρει σχετικά έγκαιρα την «Καρτερία» στην Ελλάδα, με κόστος μόνο 15.000 λίρες.

Συνθήκη του Λονδίνου - 1827

ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ ΜΕΧΡΙ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΛΟΝΔΙΝΟΥ ΣΤΙΣ 6 ΙΟΥΛΙΟΥ 1827

Στις 4 Απριλίου 1826 στην Αγία Πετρούπολη, σε ένα ιδιόμορφο bras de fer Αγγλίας και Ρωσίας υπογράφηκε μια συνθήκη, ένα πρωτόκολλο, που προέβλεπε την ανάληψη πρωτοβουλιών από τις δύο χώρες για την επίλυση των διαφορών που είχαν προκύψει από τον συνεχιζόμενο πόλεμο μεταξύ της οθωμανικής Πύλης και των επαναστατημένων Ελλήνων. Μετά τις συνεννοήσεις των δύο Δυνάμεων, με το πρωτόκολλο «περί των υποθέσεων της Ελλάδος» που αυτές υπέγραψαν, ανελάμβαναν να προτείνουν στην Πύλη συνδιαλλαγή με τους Έλληνες, υπό τον όρο ότι η Ελλάδα θα αποτελεί «εξάρτημα» (dependance) της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, οι Έλληνες θα πληρώνουν σ' αυτήν ετήσιο φόρο και θα αυτοδιοικούνται από αρχές που θα εκλέγουν αλλά στο διορισμό τους θα έχει λόγο και η Πύλη. Αυτή ήταν ουσιαστικά η πρώτη σοβαρή κίνηση για την επίλυση του «ελληνικού ζητήματος» που η ελληνική πλευρά, με το σ' μυστικό ψήφισμα, δεχόταν αμέσως, στις 12 Απριλίου κατά τη διάρκεια των εργασιών της πρώτης φάσης της Γ' Εθνοσυνέλευσης στην Επίδαυρο, «...προς παύσιν του ολεθρίου πολέμου με έναν συμβιβασμόν αντάξιον των μεγάλων θυσιών και των πολλών αιμάτων, τα οποία εχύθησαν εις όλον το εξαετές διάστημα υπέρ της ελευθερίας...». Πλήρως εναρμονισμένη με το πρωτόκολλο της Πετρούπολης και «υπάκουη» στα κελεύσματα των δύο Μεγάλων Δυνάμεων, η ελληνική πλευρά διόρισε την «Επιτροπή της Συνελεύσεως» η οποία αναλάμβανε «...να διαπραγματευθή δια του εν Κωνσταντινουπόλει αγγλικού πρέσβεως κ. Κάννινγκ τον μεταξύ του Έθνους και της Οθωμανικής Πόρτας συμβιβασμόν με τον πλέον επωφελή τρόπον δια το Ελληνικόν Έθνος και ανταξίως των μεγάλων θυσιών...». Βέβαια στις 28 Δεκεμβρίου 1825, ακριβώς γι' αυτόν τον λόγο, είχε προηγηθεί συνάντηση και μυστική διαβούλευση του Stratford Canning με τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο στην Ύδρα, σταθμό του Άγγλου πρεσβευτή στο ταξίδι του για την ανάληψη των καθηκόντων του στην Κωνσταντινούπολη...

Όμως παρά το πρωτόκολλο, η Ρωσία θα μπορούσε, αν ήθελε, να κηρύξει μονομερώς τον πόλεμο στην Πύλη χωρίς να αδρανοποιηθούν οι αγγλικές υποχρεώσεις που απέρρεαν από αυτό. Μετά τη συμφωνία ο Άγγλος, τότε υπουργός εξωτερικών, George Canning άρχισε τις διπλωματικές πιέσεις στην Πύλη για την επίλυση του θέματος απειλώντας την με άμεση ανάκληση των πρεσβευτών και στη συνέχεια με μονομερή αναγνώριση της Ελληνικής Ανεξαρτησίας. Στις 29 Σεπτεμβρίου 1826, η Ρωσία πρότεινε στους Άγγλους την αποστολή προξενικών αρχών στην Ελλάδα με σκοπό την εξάλειψη της εμφύλιας διχόνοιας και την προετοιμασία για ισχυρή κυβέρνηση, παρεμποδίζοντας ταυτόχρονα τον ανεφοδιασμό του Ιμπραήμ από την Αίγυπτο. Με αυτές τις κινήσεις οι δυο σύμμαχες Δυνάμεις, χωρίς την κήρυξη πολέμου, θα έδειχναν στην Πύλη την αποφασιστικότητά τους για την επίλυση του Ελληνικού Ζητήματος. Ουσιαστικά όμως, η ρωσική πρόταση ισοδυναμούσε με κήρυξη πολέμου εναντίον της Τουρκίας.

Την ίδια εποχή, από τις 18 Σεπτεμβρίου μέχρι τις 25 Οκτωβρίου 1826, ο George Canning βρισκόταν στο Παρίσι σε μια προσπάθεια να μετατρέψει το διμερές πρωτόκολλο της Αγίας Πετρούπολης σε τουλάχιστον τριμερή συνθήκη. Έτσι θα γεννιόταν μια νέα ευρωπαϊκή συμμαχία, χωρίς την Αυστρία του Metternich και κυρίως, υπό την ηγεσία της Αγγλίας. Ήδη οι σχέσεις της Αγγλίας με τις κυβερνήσεις των μελών της Ιερής συμμαχίας είχαν διαταραχθεί. Η κατοχή της Ισπανίας από τον γαλλικό στρατό έδωσε βάση στους απολυταρχικούς της Ισπανίας για να συνεργαστούν με τους αντίστοιχους Πορτογάλους για την κατάληψη της εξουσίας. Ο φόβος εμφυλίου πολέμου στην Πορτογαλία, ανάγκασε την αντιβασιλίσσα της χώρας να ζητήσει, λόγω και των διακρατικών συμφωνιών τους, τη βοήθεια των Άγγλων. Ο George Canning, αιφνιδιάζοντας την Ευρώπη τον Δεκέμβριο του 1826, αποφάσισε την αποστολή στη Λισαβόνα έξι χιλιάδων στρατιωτών. Αυτή η κίνηση των Άγγλων ψύχρανε τις σχέσεις τους με τον τσάρο Νικόλαο, υποστηρικτή των απολυταρχικών καθεστώτων της Ευρώπης.

Τις ίδιες ημέρες, έξι μήνες μετά το ρωσο-αγγλικό πρωτόκολλο της Αγίας Πετρούπολης, στις 7 Οκτωβρίου 1826, συνομολογήθηκε μια διμερής συμφωνία μεταξύ της Ρωσίας και της Οθωμανικής αυτοκρατορίας στο κάστρο της πόλης Άκκερμαν στη Μαύρη θάλασσα. Ενώ αρχικά η συνάντηση στο Άκκερμαν αποσκοπούσε στην ερμηνεία της συνθήκης του Βουκουρεστίου (1812), κατέληξε να την

τροποποιήσει τόσο πολύ, ώστε πρακτικά να την ακυρώσει και να οδηγήσει σε μια νέα συνθήκη. Αυτή η συνθήκη-τελεσίγραφο των Ρώσων προς την Υψηλή Πύλη ουσιαστικά ομαλοποιούσε τις συνοριακές σχέσεις των συμβαλλομένων ενώ επικύρωνε το καθεστώς των Ηγεμονιών της Μολδοβλαχίας και της αυτονομίας της Σερβίας, χωρίς όμως να αγγίζει το θέμα των επαναστατημένων Ελλήνων. Η Τουρκία παραιτήθηκε από τα φρούρια της Μαύρης Θάλασσας και ανέλαβε την υποχρέωση να αποζημιώσει τους Ρώσους υπηκόους που είχαν ζημιωθεί από τον πόλεμο. Επίσης η Τουρκία αναγκάστηκε να εξασφαλίσει την ελευθερία του εμπορίου και ουσιαστικά να δεχθεί όλες τις απαιτήσεις της Ρωσίας. Η Πύλη εκείνη τη στιγμή βρισκόταν σε ιδιαίτερα δύσκολη θέση, αφού ο σουλτάνος Mahmud II είχε μόλις διαλύσει το σώμα των γενιτσάρων και βέβαια δεν ήθελε να ανοίξει ένα μέτωπο και με τους Ρώσους. Ο σουλτάνος πίστευε ότι το νέο στρατιωτικό σώμα, ο στρατός των εσκιντζήδων ή "Mansure", το οποίο θα ετοιμάζε με όλες τις νέες πολεμικές τεχνικές, θα μπορούσε να πατάξει την Ελληνική Επανάσταση.

Ο τσάρος στο Άκκερμαν, δέχθηκε τον όρο ότι «...θα εγκατέλειπε εντελώς το Ελληνικό ζήτημα...» αφού γνώριζε ότι θα μπορούσε να αποδεσμευθεί εύκολα από αυτή του την υπόσχεση, λόγω της πρόσφατης υπογραφής με την Αγγλία του πρωτοκόλλου της Πετρούπολης. Με την υπογραφή και αυτής της συνθήκης στο Άκκερμαν, η Ρωσία είχε πλέον ισχυρό λόγο στη βαλκανική χερσόνησο.

Στις 22 Νοεμβρίου 1826 κοινοποιήθηκε το πρωτόκολλο της Πετρούπολης στις κυβερνήσεις Αυστρίας, Πρωσίας και Γαλλίας με πρόθεση την διεύρυνση της συμμαχίας. Οι μάσκες έπεσαν. Η Αυστρία του Metternich εναντιώθηκε στην ενδεχόμενη επέμβαση στα «δικαιώματα της Τουρκίας», η Πρωσία αρνήθηκε τη συμμετοχή της αφού μια τέτοια συμμαχία την άφηνε αδιάφορη ενώ η Γαλλία έγινε αμέσως μέλος αυτής της συμμαχίας. Οι μυστικές ενέργειες του Canning είχαν ευοδωθεί.

Το διεθνές παρασκήνιο οργίαζε. Παρά την ψυχρότητα στις σχέσεις τους, λόγω του θέματος της Πορτογαλίας, οι Άγγλοι και οι Ρώσοι στις 24 Ιανουαρίου 1827, προχώρησαν σε κοινές προτάσεις διαμεσολάβησης στην Πύλη, με στόχο τη διακοπή των εχθροπραξιών που όμως απέβησαν άκαρπες. Στην Αγγλία, ο George Canning έγινε πρωθυπουργός. Στην Κωνσταντινούπολη, πρέσβης της Αγγλίας στην Οθωμανική αυτοκρατορία, από το 1825 μέχρι το 1828, ήταν ο εξάδελφός του, Stratford Canning.

Την άνοιξη του 1827, επικεφαλής του ελληνικού στρατού ορίστηκε ο Ιρλανδικής καταγωγής Richard Church και του στόλου ο Άγγλος λόρδος Thomas Cochrane. Ήταν μια εμφατική, έμπρακτη απάντηση στην «αίτηση προστασίας» από την Αγγλία και κατά δεύτερο λόγο την Γαλλία, που είχε υποβάλλει η ελληνική κυβέρνηση στο τέλος Ιουλίου του 1825.

Ο πόλεμος στην Ελλάδα είχε αρχίσει να τραυματίζει σοβαρά την Πύλη και να δίνει υπόσταση σε ένα έθνος «δυσαρεστημένων και ανυπόληπτων εξεγερμένων», αποδυναμώνοντας την επιρροή της Αγγλίας και της Γαλλίας στα ανατολικά, δίνοντας μια αυξημένη εξουσία στη Ρωσία και την πολιτική της. Από την άλλη πλευρά, η πολιτική της Ρωσίας αποσκοπούσε στην υποταγή και την ταπείνωση της Πύλης με σκοπό να την ωθήσει να πέσει στην αγκαλιά της ή τουλάχιστον να μπει υπό την προστασία της αυλής της Αγίας Πετρούπολης. Κάτι που βέβαια δεν επιθυμούσαν οι δύο δυτικοί εταίροι (Αγγλία και Γαλλία) αφού σε μια τέτοια περίπτωση η Ρωσία θα έβγαινε στην ανατολική Μεσόγειο. Έτσι για αυτούς, ήταν αυτοσκοπός η αποφυγή ενός ρωσο-τουρκικού πολέμου, που τότε φαινόταν πολύ πιθανός, αφού η επικράτηση των Ρώσων θα ανέτρεπε τις ισορροπίες.

Συνεπώς, η απόφαση για τη λύση του 'Ελληνικού ζητήματος' ήταν αναγκαία. Οι εξαντλημένοι από τον πόλεμο με τους Τούρκους και τον Ιμπραήμ, αλλά κυρίως από τις εμφύλιες συρράξεις Έλληνες, δεν γνώριζαν για τις διπλωματικές ίντριγκες των «Μεγάλων Δυνάμεων» και έβλεπαν μόνο με ελπίδα τις κινήσεις των Άγγλων και των Γάλλων στην ξηρά και στη θάλασσα προσμένοντας πάντοτε τη βοήθεια από το ομόδοξο «ξανθό γένος από το βορρά». Ο ναύαρχος Thomas Cochrane, ο συνταγματάρχης Charles Nicolas Fabvier, ο πλοίαρχος Gawen William Hamilton, ο ναύαρχος Henri de Rigny, βοήθησαν στην άμυνα της Αθήνας από το 1826, μέχρι την απώλειά της τον Ιούνιο του 1827. Για τους Έλληνες δεν υπήρξαν στρατιωτικές επιτυχίες από την αγγλική διεύθυνση του Αγώνα. Αντίθετα, στο Φάληρο χάθηκε ο Καραϊσκάκης.

Όμως, τί κι αν η Ελληνική Επανάσταση είχε πια περιοριστεί στην Αργολίδα και στα νησιά του Αργοσαρωνικού; Στις 6 Ιουλίου του 1827, το διπλωματικό παιχνίδι για τον έλεγχο του περάσματος για

την Ανατολή έγινε πιο σκληρό. Οι τρεις «Μεγάλες Δυνάμεις», η Αγγλία, η Γαλλία και η Ρωσία, υπέγραψαν στο Λονδίνο την «τριπλή συμμαχία». Η συμφωνία αυτή, ήταν βασισμένη στο αγγλο-ρωσικό πρωτόκολλο του 1826 της Αγίας Πετρούπολης με την προσχώρηση σε αυτό, τον Νοέμβριο και της Γαλλίας. Στην ουσία η καθεμία απ' τις «Μεγάλες Δυνάμεις», δεν ήθελε να ελεγχθεί η ανατολική Μεσόγειος και το πέρασμα στα Δαρδανέλια, από τις άλλες δύο.

Στη συνθήκη του Λονδίνου, αναφερόταν ότι στην περίπτωση που η Πύλη δεν δεχόταν τη μεσολάβηση για την αποχώρηση του Ιμπραήμ από τον Μοριά, τότε οι τρεις σύμμαχοι θα έστελναν στην Ελλάδα προξένους, πράγμα που θα οδηγούσε σε επίσημη de facto αναγνώριση του Ελληνικού Κράτους. Επίσης αν οι Τούρκοι απέρριπταν την εκεχειρία, τότε θα υπήρχαν κυρώσεις. Το κείμενο της συνθήκης αλλά και το πρόσθετο μυστικό άρθρο της, δημοσιεύτηκαν μετά από έξι ημέρες, την Πέμπτη 12 Ιουλίου, από τους Times του Λονδίνου!

Το πρόσθετο άρθρο της Συνθήκης του Λονδίνου.

Σε περίπτωση που η Οθωμανική Πύλη δεν αποδεχθεί εντός ενός μηνός τη Διαμεσολάβηση που θα της προταθεί, τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη συμφωνούν στα ακόλουθα μέτρα:

Εμπορικές σχέσεις που πρέπει να συναφθούν με την Ελλάδα σε περίπτωση τουρκικής άρνησης στη διαμεσολάβηση.

Ι.Θα δηλωθεί στη Πύλη, από τους Αντιπροσώπους τους στην Κωνσταντινούπολη, ότι οι ταλαιπωρίες και τα κακά που περιγράφονται στην παρούσα Συνθήκη, αποτέλεσμα της κατάστασης που επικρατεί επί έξι χρόνια στην Ανατολή και ο τερματισμός της που είναι στην ευχέρεια της Υψηλής Οθωμανικής Πύλης, φαίνεται να είναι ακόμη μακριά, επιβάλλουν στα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη την ανάγκη λήψης άμεσων μέτρων για τη δημιουργία σύνδεσης με τους Έλληνες. Εννοείται ότι αυτό θα γίνει με τη σύναψη εμπορικών σχέσεων με τους Έλληνες και με την αποστολή και αποδοχή από αυτούς, για αυτόν τον σκοπό, Προξενικών Αντιπροσώπων, εφόσον υπάρχουν στην Ελλάδα αρχές ικανές να υποστηρίξουν τέτοιες σχέσεις.

Μέτρα που πρέπει να λάβουν οι Συμμαχικές Δυνάμεις σε περίπτωση μη τήρησης της ανακωχής.

Ι.Εάν, εντός της προαναφερθείσας προθεσμίας του ενός μηνός, η Πύλη δεν αποδεχθεί την ανακωχή που προτείνεται στο άρθρο Ι της παρούσας Συνθήκης ή εάν οι Έλληνες αρνηθούν να την εκτελέσουν, οι Υψηλές Συμβαλλόμενες Δυνάμεις θα δηλώσουν σε οποιοδήποτε από τα Συμβαλλόμενα Μέρη προτίθεται να συνεχίσει τις εχθροπραξίες ή και προς τους δύο εάν είναι απαραίτητο, ότι οι εν λόγω Υψηλές Δυνάμεις σκοπεύουν να ασκήσουν όλα τα μέσα ανάλογα με τις περιστάσεις για τον συνεντισμό τους, με σκοπό την επίτευξη των άμεσων αποτελεσμάτων της ανακωχής που επιθυμούν να επιτύχουν, αποτρέποντας, στο μέτρο του δυνατού, κάθε σύγκρουση μεταξύ των αντιμαχόμενων μερών και κατά συνέπεια, αμέσως μετά την προαναφερθείσα δήλωση, οι Υψηλές Δυνάμεις θα καταβάλουν από κοινού όλες τις προσπάθειές τους για να επιτύχουν τον σκοπό μιας τέτοιας ανακωχής, χωρίς ωστόσο να λάβουν μέρος στις εχθροπραξίες μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων μερών. Αμέσως μετά την υπογραφή του παρόντος πρόσθετου άρθρου, οι Υψηλές Συμβαλλόμενες Δυνάμεις θα διαβιβάσουν, με συνέπεια, στους Ναυάρχους που διοικούν τις αντίστοιχες μοίρες τους στο Λεβάντε, οδηγίες υπό όρους σύμφωνα με τις ρυθμίσεις που δηλώθηκαν παραπάνω.

Μέτρα που πρέπει να ληφθούν σε περίπτωση άρνησης της Οθωμανικής Πύλης.

Ι.Τέλος, εάν, αντίθετα με κάθε προσδοκία, τα μέτρα αυτά δεν αποδειχθούν επαρκή για την υιοθέτηση των προτάσεων των Υψηλών Συμβαλλόμενων Μερών από την Οθωμανική Πύλη ή εάν, από την άλλη πλευρά, οι Έλληνες αρνηθούν τους όρους που ορίζονται υπέρ τους, από τη σημερινή Συνθήκη, οι Υψηλές Συμβαλλόμενες Δυνάμεις θα συνεχίσουν, ωστόσο, να επιδιώκουν το έργο της ειρήνευσης, στις βάσεις στις οποίες έχουν συμφωνήσει και κατά

συνέπεια, εξουσιοδοτούν, από αυτήν τη στιγμή τους Αντιπροσώπους τους στο Λονδίνο, να συζητήσουν και να καθορίσουν τα μελλοντικά μέτρα που μπορεί να καταστεί απαραίτητο να ληφθούν. Το παρόν πρόσθετο άρθρο θα έχει την ίδια ισχύ όπως αν είχε εισαχθεί, λέξη προς λέξη, στη Συνθήκη της σημερινής ημέρας. Θα επικυρωθεί και οι Επικυρώσεις θα ανταλλάσσονται ταυτόχρονα με αυτές της εν λόγω Συνθήκης. Σε μαρτυρία των ανωτέρω οι αντίστοιχοι Πληρεξούσιοι υπέγραψαν ισότιμα και έθεσαν σ' αυτήν τις σφραγίδες των όπλων τους.

Έγινε στο Λονδίνο, στις 6 Ιουλίου, του έτους του Κυρίου μας, 1827.

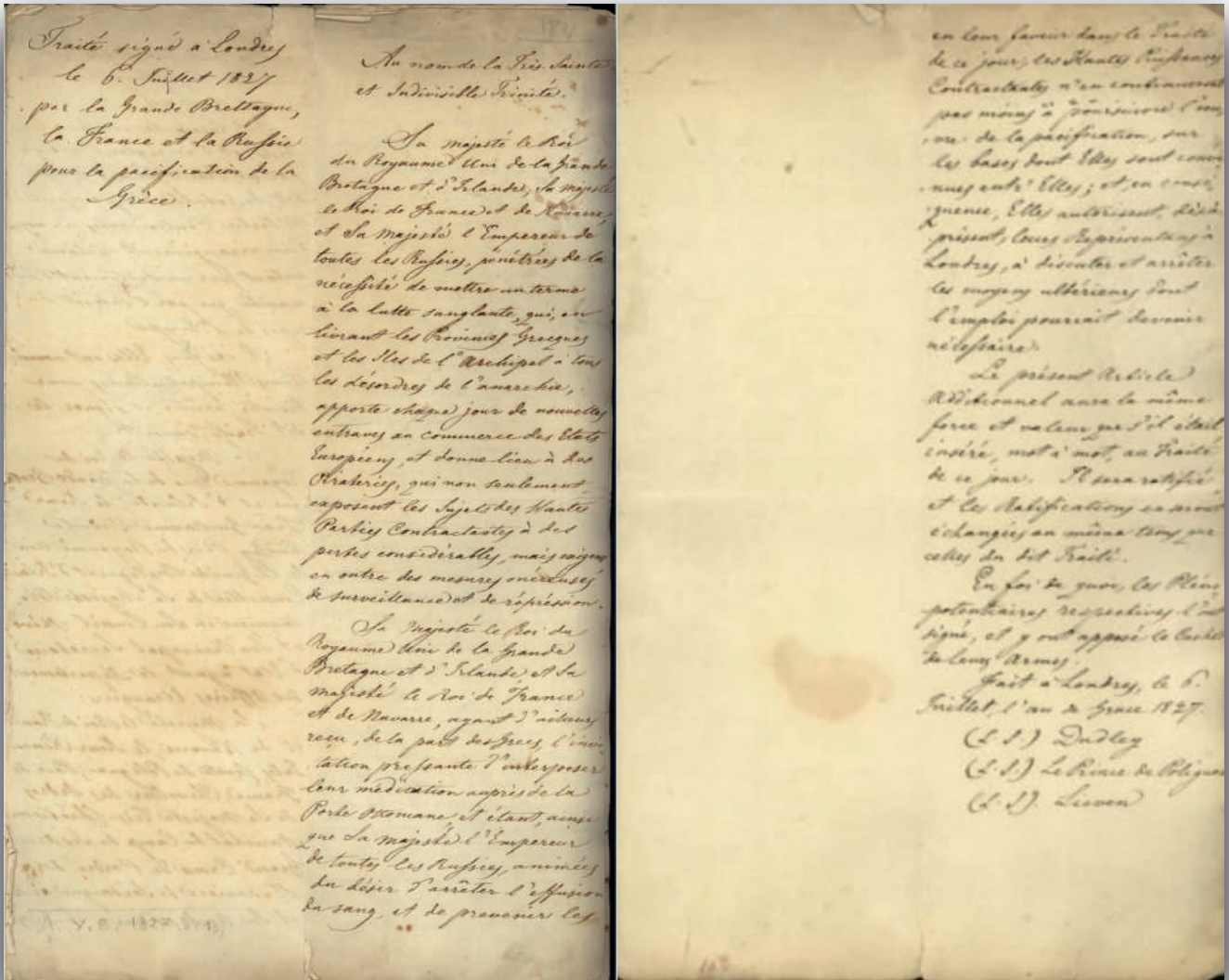
(L. S.) DUDLEY.

(L. S.) LE PRINCE DE POLIGNAC.

(L. S.) LIEVEN.

Αντίγραφο της συμφωνίας του Λονδίνου, της 6ης Ιουλίου 1827 (πρώτη και τελευταία σελίδα)

Ρώσοι στο Ναβαρίνο (Ivan Izakovski)

Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΟΥ ΝΑΒΑΡΙΝΟΥ

Μετά την «τριπλή συνθήκη» που υπογράφηκε στο Λονδίνο στις 6 Ιουλίου 1827, οι αντίπαλοι άρχισαν να ετοιμάζονται για την διαφαινόμενη αντιπαράθεση, ο καθένας με τους δικούς του στόχους. Στις αρχές Αυγούστου ξεκίνησε από την Αλεξάνδρεια ο αιγυπτιακός στόλος υπό τον γυναικάδελφο του Ιμπραήμ, Μουχαρέμ-μπέη και τη συνδρομή έξι Γάλλων, πρώην αξιωματικών του ναυτικού του Ναπολέοντα. Υπό τις διαταγές του είχαν μπει ακόμα δύο μοίρες, μία από την Κωνσταντινούπολη και μία από την Τύνιδα. Συνολικά ογδόντα δύο πλοία και έξι πυρπολικά με τεσσεράμισι χιλιάδες άνδρες, έφθασαν στο Ναβαρίνο στις 8 Σεπτεμβρίου. Μια ημέρα αργότερα, έφθασε εκεί ακόμα ένας μικρότερος στόλος από είκοσι τρία τουρκικά πλοία υπό τη διοίκηση του Αμίρ Ταχίρ πασά.

Μια απρόσμενη αλλαγή στη διεθνή πολιτική σκηνή ήταν ο θάνατος του Άγγλου πρωθυπουργού George Canning, στις 8 Αυγούστου 1827. Την ίδια ημέρα που έφτανε για επίσκεψη στο Portsmouth από την Kronstadt ο ρωσικός στόλος. Ταυτόχρονα οι στόλοι των δύο άλλων Δυνάμεων, της Αγγλίας και της Γαλλίας, κατευθύνονταν στο Ναβαρίνο. Ο Άγγλος ναύαρχος Edward Codrington, με εικοσιένα πλοία βρισκόταν στην περιοχή. Περίμενε ακόμα δυο πλοία, το Albion και το Genoa που έφθασαν στις αρχές Σεπτεμβρίου. Ο Γάλλος υποναύαρχος Henri de Rigny με οκτώ πλοία ήταν κι αυτός καθ' οδόν. Όπως και ο Ολλανδός υποναύαρχος του ρωσικού στόλου Lodewijk van Heiden, που έπρεπε με μια μοίρα οκτώ πλοίων αλλά και με μεγάλη δύναμη πυρός, φεύγοντας από το Portsmouth να περιπλεύσει την Ευρώπη για να μπει στη Μεσόγειο από το Γιβραλτάρ. Τα πεντακόσια είκοσι πυροβόλα των οκτώ ρωσικών πλοίων της επιχείρησης στο Ναβαρίνο, ήταν περισσότερα από το άθροισμα των πυροβόλων των άλλων δύο συμμάχων.

Μετά από διπλωματικά παιχνίδια και αναβολές και μετά τη λήξη της προθεσμίας της 31^{ης} Αυγούστου, την οποία αρνήθηκε η Πύλη, επιβλήθηκε εκεχειρία μεταξύ των Ελλήνων και των Τουρκο-Αιγυπτίων στις 4 Σεπτέμβρη 1827. Η ελληνική Αντικυβερνητική Επιτροπή είχε δεχθεί την ανακωχή στις 3 Σεπτέμβρη από την νέα έδρα της στην Αίγινα, όπου είχε μεταφερθεί μετά τις συμβουλές των ναυάρχων των Δυνάμεων. Η εκεχειρία όμως ίσχυσε, αν και δύσκολα, για τις ναυτικές δυνάμεις.

Συγκεκριμένα, στις 25 Σεπτεμβρίου ο Ιμπραήμ συναντήθηκε με τους Codrington και de Rigny στο Ναβαρίνο και πληροφορήθηκε επίσημα από αυτούς για την επιβολή εκεχειρίας. Συμφώνησε ότι θα υπάρξει εκεχειρία σε ξηρά και θάλασσα και ότι θα παραμείνει αδρανής μέχρι να πάρει εντολές από την Κωνσταντινούπολη. Την επόμενη ημέρα όμως, ισχυριζόμενος ότι ο ναύαρχος Cochrane έπλεε στην Πάτρα για λογαριασμό των Ελλήνων, ζήτησε να του επιτραπεί να πλεύσει στην Πάτρα για να την υπερασπιστεί. Παρά την αρνητική απάντηση του Codrington, ο Ιμπραήμ έστειλε μια ισχυρή μοίρα του τουρκο-αιγυπτιακού στόλου προς την Πάτρα. Μετά από τουλάχιστον τρεις αψιμαχίες στη διαδρομή με πλοία της αγγλικής μοίρας, μέχρι τις 3 Οκτωβρίου, αυτές οι κινήσεις του Ιμπραήμ ματαιώθηκαν.

Στην ξηρά τα πράγματα αγρίευαν. Στα μέσα Σεπτεμβρίου ο Ιμπραήμ, διέταξε τον κεχαγιάμπεη να κάψει τους ελαιώνες και τα σπυροφόρα στα πεδινά της Μεσσηνίας αν οι Μεσσηνιοί δεν προσκυνούσαν. Ο ίδιος έφυγε για τη Ζαχάρω με στόχο του την Καρύταινα. Εκ μέρους των Μεσσηνίων απάντησε ο Κολοκοτρώνης:

«Αυτό που μας φοβερίζεις να μας κόψης και κάψης τα καρποφόρα δένδρα μας δεν είναι της πολεμικής έργον διατί τα άψυχα δένδρα δεν εναντιώνονται εις κανένα μόνον οι άνθρωποι οπού εναντιώνονται έχουνε στρατεύματα και σκλαβώνεις και έτσι είναι το δίκαιον του πολέμου με τους ανθρώπους και όχι με τα άψυχα δένδρα όχι τα κλαριά να μας κόψης, όχι τα δένδρα, όχι τα σπίτια που μας έκαψες, μόνον πέτρα απάνω στην πέτρα να μην μείνη, ημείς δεν προσκυνούμε.»...

Η απάντηση του Κολοκοτρώνη στον Ιμπραήμ συνοδεύτηκε και από ανάλογη ενημέρωση των ναυάρχων των Δυνάμεων. Ο Ιμπραήμ, στις 25 Σεπτέμβρη δέχθηκε την εκεχειρία αλλά δεν είχε σκοπό να την τηρήσει. Μετά την απώθηση του τουρκο-αιγυπτιακού στόλου στην προσπάθειά του να φτάσει στην Πάτρα, ο Ιμπραήμ έστειλε τα στρατεύματά του στη μεσσηνιακή ενδοχώρα για να εκδικηθεί τους

Έλληνες. Έτσι σε έναν παράλληλο αγώνα στη στεριά και τη θάλασσα για την επιβολή της εκχειρίδας, οι στόλοι έφθασαν έξω από το λιμάνι του Ναβαρίνου, στις 12 Οκτωβρίου του 1827. Στις οδηγίες που στάλθηκαν στον Codrington από το Λονδίνο στις 16 Οκτωβρίου, καθορίζονταν με ανατριχιαστική λεπτομέρεια τα μελλοντικά σύνορα του υπό δημιουργία Ελληνικού Κράτους, ως «περιοχές που έπρεπε να αποκλεισθούν ειρηνικά»:

«...από τον κόλπο του Βόλου ανατολικά, μέχρι την εκβολή του Ασπροπόταμου (Αχελώου) δυτικά, και τα νησιά Εύβοια, Σαλαμίνα, Αίγινα, Υδρα, Πόρος, Σπέτσες, αλλά και τα άλλα γειτονικά νησιά του Αρχιπελάγους (Αιγαίου) τα οποία αποτελούν συνέχεια και εξαρτώνται από την ηπειρωτική Ελλάδα, εκτός από τη Σάμο και την Κάντια (Κρήτη)...»

Σκοπός τους ήταν να επιβάλλουν τα κατάλληλα μέτρα ώστε να υποχρεώσουν τον Ιμπραήμ σε αποχώρηση, σύμφωνα με τη συνθήκη του Λονδίνου. Οι οδηγίες που είχαν από τις τρεις Δυνάμεις συνέχιζαν:

«... «Όσον αφορά τα τουρκικά πλοία που βρίσκονται στους κόλπους του Ναβαρίνου και της Μεθώνης, πιθανόν να επιμείνουν στην εκεί παραμονή τους, θα πρέπει, όπως και τα οχυρά, να υποστούν όλες τις συνέπειες του πολέμου.»...

Ποιές όμως θα ήταν οι «συνέπειες του πολέμου»; Ο αποκλεισμός του τουρκο-αιγυπτιακού στόλου στη Μεθώνη και στο Ναβαρίνο ή και η καταναυμάχησή του; Πρέπει δε, να θεωρείται δεδομένη η απροθυμία των Άγγλων για πολεμική εμπλοκή του αγγλικού στόλου στο Ναβαρίνο. Αυτό είναι αναμφισβήτητο αφού η οθωμανική Πύλη ήταν παραδοσιακός σύμμαχος του αγγλικού θρόνου. Ένα «δυσάρεστο γεγονός», όπως χαρακτηρίστηκε αμέσως μετά από την αγγλική αλλά και τη διεθνή διπλωματία, οδήγησε στην Ελληνική Απελευθέρωση. Μετά από σύσκεψη των τριών ναυάρχων, του μετριοπαθή Codrington, του «φιλότουρκου» de Rigny και του ετοιμοπόλεμου και αψύ Heiden, πάνω στην «Asia» στις 19 Οκτωβρίου, αποφασίστηκε η είσοδος των στόλων στο λιμάνι του Ναβαρίνου, για μεγαλύτερη πίεση και διαπραγματεύσεις με τους Τουρκο-Αιγυπτίους. Έτσι το ηλιόλουστο μεσημέρι του Σαββάτου 20 Οκτωβρίου 1827, το «Asia» του Codrington, έφθασε κοντά στη ναυαρχίδα του Μουχαρέμ-μπέη. Ακολούθησαν και τα υπόλοιπα 11 πλοία του αγγλικού στόλου όπως το «Genoa», το «Albion», το «Dartmouth» κ.ά.

Στιγμές μεγάλης έντασης, μετά την είσοδο επτά γαλλικών πλοίων με το «Breslau», το «Scipion», το «Trident» κ.ά., αλλά και τέλος λίγο αργότερα και του ρωσικού στόλου με το «Gangut» (Hanhoute) και άλλα επτά πλοία όπως το «Azoff», το «Ezekiel», το «Alexander Nefski», το «Czar Konstatine» κ.ά. Σημειώθηκε μεγάλη κινητικότητα στις τουρκικές γραμμές στην Ξηρά, σινιάλα με άσφαιρα πυρά και κόκκινες σημαίες. Ο Ιμπραήμ παράδοξα, έλειπε στην ενδοχώρα, μάλλον στη Μεθώνη,

Οι τρεις Ναύαρχοι

Το «*δυσάρεστο γεγονός*» (*untoward event*) για τον Γεώργιο Δ' της Αγγλίας, ξεκίνησε μεταξύ του πληρώματος μιας λέμβου του «Dartmouth» και ενός τουρκικού πυροπολικού, ενώ οι στόλοι ήταν «*επ' αγκύρα*». Ένας πυροβολισμός από την τουρκική πλευρά, που σκότωσε τον κυβερνήτη της λέμβου υπολοχαγό G.W.H. Fitzroy, όταν πλησίαζε για διαπραγματεύσεις, ήταν η θρυαλλίδα για τη μεγάλη και πιο παράξενη ναυμαχία της Ιστορίας, αφού δεν υπήρχε κανένα σχέδιο για τη δράση των αγκυροβολημένων στόλων. Κατεστραμμένα πλοία και καιγόμενες λέμβοι του τουρκο-αιγυπτιακού στόλου, νεκροί, τραυματίες, φωτιές, εκρήξεις, κόλαση... Από τις 2:30 το μεσημέρι μέχρι τις 6 το απόγευμα, στη σκληρή ναυμαχία οι απώλειες ήταν μονόπλευρες: εκατόν εβδομήντα τέσσερις νεκροί και τετρακόσιοι εβδομήντα πέντε τραυματίες από τον στόλο των Δυνάμεων, χωρίς καμιά απώλεια πλοίου. Αντίθετα οι οθωμανικές απώλειες, σύμφωνα με τον Codrington ήταν έξι χιλιάδες νεκροί και τέσσερις χιλιάδες τραυματίες, με εξήντα πέντε καμένα πλοία να «κοσμούν», ακόμα και σήμερα τον βυθό, στην ανατολική πλευρά της Σφακτηρίας.

Πάντα σύμφωνα με τον Codrington, πολλοί από τους νεκρούς και τους τραυματίες των τουρκο-αιγυπτιακών καραβιών παρέμειναν στα πόστα τους και αρκετοί απ' αυτούς δεν ήταν ούτε Τούρκοι, ούτε Αιγύπτιοι, αλλά στρατολογημένοι Άραβες, Έλληνες, Σλάβοι, Αφρικανοί ακόμη και αιχμάλωτοι Άγγλοι και Αμερικανοί ναύτες. Το θέαμα μετά τη ναυμαχία ήταν από τα σπανιότερα της Ιστορίας: είκοσι επτά πολεμικά πλοία καταναυμάχησαν «*επ' αγκύρα*» και αχρήστεψαν εξήντα πέντε! Η επιστροφή του Ιμπραήμ το πρωί της 21ης Οκτωβρίου, συνοδεύτηκε από την ύψωση της λευκής σημαίας. Το ερωτηματικό, ποιος και γιατί πυροβόλησε τον διαπραγματευτή G.W.H. Fitzroy, μπορεί να έμεινε αναπάντητο, αλλά το αποτέλεσμα της ναυμαχίας, είναι σίγουρα, κατά μία άποψη, μια λαμπρή στιγμή στη νεότερη ελληνική ιστορία, αφού επέβαλε τη διεθνή αναγνώριση του Ελληνικού Κράτους. Πέντε ημέρες μετά τη συνθηκολόγηση, οι συμμαχικοί στόλοι απέπλευσαν για τη Μάλτα και την Toulon.

Ο χρόνος άρχισε να μετράει πλέον αντίστροφα για τον Ιμπραήμ. Οι «Μεγάλες Δυνάμεις» είχαν αλλάξει την πολιτική τους και ήταν αποφασισμένες να υποστηρίξουν την Ελληνική Ανεξαρτησία. Δεν πρέπει να παραγνωρίζουμε επίσης, ότι μετά την τότε δηλωθείσα από τον Καποδίστρια αδυναμία αποπληρωμής των δανείων της Ανεξαρτησίας, η δημιουργία του Ελληνικού Κράτους ήταν μια εγγύηση για τους δανειστές, αφού έστω και μακροχρόνια θα εισέπρατταν τα οφειλόμενα ενώ ταυτόχρονα το νέο κράτος θα είχε ισχυρές εξαρτήσεις από αυτούς.

Ακριβώς αυτή η δήλωση του Καποδίστρια εξηγεί και την εμπλοκή των Μεγάλων Δυνάμεων στην απελευθέρωση της Ελλάδας. Τα δάνεια του 1824 και του 1825 ήταν ομολογιακά και είχαν εισαχθεί στο χρηματιστήριο του Λονδίνου. Έτσι κάθε επιτυχία των Ελλήνων απέφερε κέρδη στους ομολογιούχους και βέβαια η αποπληρωμή τους θα γινόταν με την συγκρότηση του Ελληνικού Κράτους. Αλλά εκείνη τη στιγμή μετά την απώλεια και της Αθήνας, η επανάσταση φαινόταν να έχει σβήσει και το ελεύθερο ελληνικό έδαφος, που κι αυτό ήταν στόχος του Ιμπραήμ, περιοριζόταν στην Αργολίδα γύρω από το Ναύπλιο και στην Ύδρα όπου ναυλοχούσε ο μικρός ελληνικός στόλος. Έτσι οι οδηγίες της «τριπλής συμμαχίας» του Λονδίνου ήταν σαφείς και αποσκοπούσαν στην εκδίωξη από τον Μοριά των Αιγυπτίων του Ιμπραήμ. Κάτι απαραίτητο για τη δημιουργία Ελληνικού Κράτους.

Την επόμενη της ναυμαχίας στον όρμο του Ναβαρίνου, ο Ιμπραήμ μετά την επιστροφή του από τη Μεθώνη, έστειλε τον Ταχέρ πασά για να συναντήσει τον Codrington στην «Asia». Αυτός του μετέφερε την επίσημη υπόσχεση του Ιμπραήμ ότι δεν θα υπάρξουν εχθροπραξίες εναντίον των στόλων των τριών «Μεγάλων Δυνάμεων». Αντίθετα όμως δεν δεσμεύτηκε για τα παράλια και την ενδοχώρα. Πρακτικά δηλαδή, ο Αιγύπτιος πασάς δεν αναγνώριζε ότι η εκχειρία ήταν σε ισχύ και στην ξηρά. Οι τρεις Μεγάλοι και κυρίως ο Codrington πίστευαν ότι είχαν φέρει σε πέρας την αποστολή τους και ότι η κατάσταση θα οδηγούσε τον σουλτάνο να συμφωνήσει με την προτεινόμενη ανακωχή. Έτσι αδιαφόρησαν γι' αυτή την παρασπονδία του Ιμπραήμ και έστειλαν τις αναφορές τους προς όλους τους αρμόδιους στο Λονδίνο, το Παρίσι, την Αγία Πετρούπολη, στην αγγλική βάση στη Μάλτα και στον Stratford Canning στην Κωνσταντινούπολη.

Μια μέρα πριν αποπλεύσουν οι στόλοι από το Ναβαρίνο, ο Codrington με επιστολή στην Αντικυβερνητική Επιτροπή συμβούλεψε να περιορίσουν τον Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο αλλά ταυτόχρονα υπενθύμισε ότι θα πρέπει και οι Έλληνες να σταματήσουν τις πειρατικές επιδρομές. Οι Άγγλοι και οι Ρώσοι αναχώρησαν μαζί από το Ναβαρίνο για τη Μάλτα. Ο Ιμπραήμ φυσικά έμεινε στο

Ναβαρίνο και τη Μεθώνη. Οι Γάλλοι κατευθύνθηκαν στο Αιγαίο για τη διαφύλαξη της εκχειρίδας, λόγω της εκεί αυξημένης κινητικότητας των Ελλήνων.

Συγκεκριμένα, αφού το σχέδιο των Μεγάλων Δυνάμεων για τα σύνορα του υπό διαμόρφωση ελληνικού κράτους είχε διαρρεύσει από τον Αύγουστο και αφορούσε τις επαναστατημένες περιοχές, μεταξύ των Ελλήνων υπήρχε ανησυχία ότι μεγάλες περιοχές θα έμεναν εκτός των σχεδίων αν εκεί η Επανάσταση είχε καταλαγιάσει. Τότε εκδηλώθηκαν σχεδόν ταυτόχρονα επιχειρήσεις στη Χίο, την Κρήτη αλλά και τη Στερεά Ελλάδα με σκοπό να αναζωπυρώσουν εκεί τις εστίες του πολέμου, ώστε και αυτές οι περιοχές να ενταχθούν στα σχεδιαζόμενα σύνορα.

Από τις 2 μέχρι τις 6 Αυγούστου 1827, ο προσωρινός επί των Ναυτικών γραμματέας της Επικρατείας Γεώργιος Γλαράκης κοινοποίησε στους Υδραίους την απόφαση της Αντικυβερνητικής Επιτροπής για την οργάνωση τριών εκστρατειών. Μία για την Κρήτη και ακόμα δύο, μία για την ανατολική και μία τη δυτική Ελλάδα. Αυτή η προσπάθεια αναζωπύρωσης βρήκε όμως και αλλού μιμητές. Οι Χιώτες παρά την καταστροφή του 1822, ανέλαβαν να ελευθερώσουν το νησί. Η «Επιτροπή των Χίων», που συστάθηκε στη Σύρο, προσπάθησε να συγκεντρώσει τα απαραίτητα για το εγχείρημα. Διορίστηκε τριμελής επιτροπή για να προσεγγίσει τον Κάρολο Φαβιέρο (Charles Nicolas Fabvier), που χολωμένος από την αρχιστρατηγία που προσφέρθηκε στον Church έμενε αδρανής στα Μέθανα. Ο Φαβιέρος, που λίγους μήνες νωρίτερα είχε ανακηρυχθεί από την Γ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας επίτιμος Έλληνας πολίτης, δέχθηκε και οργάνωσε εκστρατευτικό σώμα που θα συναντιόταν με τους στρατολογημένους Ρουμελιώτες και τους Χιώτες της Σύρου, στα Ψαρά. Στις 17 Οκτωβρίου, δηλαδή μόλις τρεις ημέρες πριν τη ναυμαχία στο Ναβαρίνο, αποβιβάστηκαν όλοι στη Χίο. Την επόμενη ημέρα έφτασε εκεί και ο Cochrane για να ξεφορτώσει πυρομαχικά. Αυτή ήταν και η τελευταία παρουσία του στην Ελληνική Επανάσταση.

Η ελληνική κινητικότητα όμως είχε γίνει αντιληπτή από τους επικεφαλής των στόλων των τριών «Μεγάλων Δυνάμεων», οι οποίοι και εξέδωσαν διακοίνωση, στην οποία αναφέρονται και πάλι οι προθέσεις τους για τα σύνορα του υπό δημιουργία κράτους:

«... Δεν θέλομεν υποφέρει να κάνουν οι Έλληνες καμμίαν εκστρατείαν, καμμίαν καταδρομήν ούτε κανένα αποκλεισμόν εκτός των ορίων από Βόλου άχρι Ναυπάκτου, εμπειριχομένων των νήσων Σαλαμίνας, Αιγίνης, Ύδρας και Σπετσών. Δεν θέλομεν υποφέρει να φέρουν οι Έλληνες την επανάστασιν ούτε εις την Χίον ούτε εις την Αλβανίαν* εκθέτοντας τους λαούς εκείνους εις σφαγήν από τους Τούρκους προς αντεκδίκησιν...»

*Αλβανία η Αιτωλοακαρνανία

Παρά τη διακοίνωση, η Αντικυβερνητική Επιτροπή έστειλε βοήθεια και συμπαροστάθηκε στον Φαβιέρο. Επίσημα όμως η εκστρατεία ήταν ιδιωτική και γινόταν από την «Επιτροπή των Χίων». Και ο Φαβιέρος αγνόησε τη διακοίνωση των ναυάρχων και άρχισε τις επιχειρήσεις και απόκλεισε τους Τούρκους στο κάστρο. Όμως δεν υπήρχε θαλάσσιος αποκλεισμός των Τούρκων και ο ανεφοδιασμός τους έφθειρε την ορμή των επιτιθέμενων του Φαβιέρου. Εκείνη τη στιγμή εμφανίστηκε και ο de Rigny που ήρθε γι' αυτό τον σκοπό μετά την ναυμαχία στο Ναβαρίνο. Παρά τις υποδείξεις και τις αντιξοότητες, ο Φαβιέρος συνέχισε την πολιορκία και στις 5 Νοεμβρίου οι δυνάμεις του ενισχύθηκαν και από το ιππικό του συνταγματάρχη Αλμείδα αλλά και τον Κώστα Χόρμοβα ή Λαγουμιτζή που έφτασε εκεί για να επιστατήσει στην ανατίναξη των τειχών του κάστρου. Προσπαθώντας να εφοδιάσει το στράτευμά του ο Φαβιέρος επιχειρούσε επιδρομές και στα απέναντι μικρασιατικά παράλια. Ακολούθησε μια αποτυχημένη προσπάθεια για την πυρπόληση των τουρκικών πλοίων στο Τσεσμέ, μετά από συνεννόηση με τον Κανάρη και η εκστρατεία της Χίου τον χειμώνα, εκφυλίστηκε.

Ανάλογες ήταν οι κινήσεις και στην Κρήτη, όπου το «Κρητικόν Συμβούλιον» προσπάθησε να αναζωπυρώσει τον Αγώνα. Κι ενώ ξεκίνησαν από την Ύδρα στις 8 Οκτωβρίου έφτασαν στην Κρήτη στο τέλος Οκτωβρίου και εγκαταστάθηκαν στο πειρατικό ορμητήριο της Γραμβούσας. Από εκεί κινήθηκαν για τη Σπιναλόγκα, το Μιραμπέλλο και τα Μάλια. Η έλλειψη αρχηγού αλλά και η διάλυση του άντρου

της πειρατείας στη Γραμβούσα από μια μοίρα του αγγλικού στόλου που έστειλε ο Codrington από τη Μάλτα, οδήγησαν στην υποχώρηση των Ελλήνων στις αρχές Δεκεμβρίου.

• Μετά τη Ναυμαχία

Όμως, έπρεπε να διατηρηθούν και οι ισορροπίες στις διπλωματικές σχέσεις της Αγγλίας που εξακολουθούσε να έχει συμφέροντα από την Πύλη. Η βρετανική κυβέρνηση, όπως άλλωστε και οι άλλες «Μεγάλες Δυνάμεις», με πολύ κόπο κατάφεραν να προσποιηθούν ότι η καταστροφή του τουρκο-αιγυπτιακού στόλου στο Ναβαρίνο δεν επέφερε καμιά ουσιαστική αλλαγή στο status quo αφού πλέον ήταν κοινή πεποίθηση ότι θα επιτευχθεί φιλικός διακανονισμός της Πύλης με τους Έλληνες! Σε μια θεαματική κίνηση των Άγγλων, παραιτήθηκε ο υπηρεσιακός πρωθυπουργός F. J. Robinson, πρώτος υποκόμης του Goderich και στη θέση του τοποθετήθηκε ο πανίσχυρος αλλά και φιλότουρκος Arthur Wellesley, πρώτος δούκας του Wellington. Ταυτόχρονα, κλήθηκε σε απολογία ο Edward Codrington επειδή είχε υπερβεί τις εντολές του αγγλικού ναυαρχείου! Ανακλήθηκε μάλιστα και ανέλαβε τη διοίκηση εκπαιδευτικών μονάδων του στόλου.

Στον «λόγο του θρόνου» για την έναρξη των εργασιών του κοινοβουλίου στις 29 Ιανουαρίου 1828, ο βασιλιάς George IV μετά από εισήγηση του υπηρεσιακού πρωθυπουργού, δούκα του Wellington, «δικαιολογώντας» τη στάση των «Μεγάλων Δυνάμεων» αναφέρει για τη ναυμαχία του Ναβαρίνου:

...« Στη σειρά των μέτρων που υιοθετήθηκαν με σκοπό την εφαρμογή του αντικειμενικού στόχου της συνθήκης (υπονοεί την συνθήκη της «τριπλής συμμαχίας» της 6^{ης} Ιουλίου 1827 στο Λονδίνο), έλαβε χώρα μια σύγκρουση, τελείως απροσδόκητη για την Αυτού Μεγαλειότητα, στο λιμάνι του Ναβαρίνου, μεταξύ των στόλων των δυνάμεων που είχαν υπογράψει τη συνθήκη και της Οθωμανικής Πύλης. Παρά την ανδρεία που επιδείχθηκε από τον συγκροτημένο στόλο, η Αυτού Μεγαλειότης θρηνεί γιατί αυτή η σύρραξη χρειάστηκε να γίνει εναντίον της ναυτικής δύναμης ενός παλαιού συμμάχου. Αλλά έχει ακόμα την ελπίδα και την πεποίθηση ότι αυτό το «ατυχές γεγονός» δεν θα έχει σαν επακόλουθο τις περαιτέρω εχθροπραξίες και ότι δεν θα εμποδίσει τον φιλικό διακανονισμό των διαφορών που υπάρχουν μεταξύ της Πύλης και των Ελλήνων και προς τον οποίο θα προχωρήσουν για χάρη του καταφανούς κοινού συμφέροντος.»...

Λίγες εβδομάδες πριν την ναυμαχία του Ναβαρίνου, η νίκη του πλοιάρχου Hastings στον κόλπο των Σαλώνων (σημ. Άμφισσα) είχε δώσει ελπίδες για νέες ελληνικές επιχειρήσεις στη δυτική Ελλάδα που στο μεγαλύτερο μέρος της είχε «προσκυνήσει». Ακόμα μια απροσκύννητη νησίδα, ήταν η Παληοκατούνα (σημ. Λεσίνι), στα δυτικά του Αχελώου. Στο τέλος Νοεμβρίου ο στρατηγός Church με χίλιους άνδρες απέπλευσε από το Καραβοστάσι κοντά στον Άραξο και αποβιβάστηκε στη δυτική Στερεά, στο Δραγομέστο (σημ. Καραϊσκάκης) στα δυτικά του ποταμού Αχελώου, βόρεια του Αστακού. Εκεί δέχθηκε τη βοήθεια του Κώστα Μπότσαρη και των Σουλιωτών. Η εκστρατεία δεν στέφθηκε από απόλυτη επιτυχία αφού δεν κατάφερε να φτάσει στα Γιάννενα ή τουλάχιστον στην Άρτα όπως υπολόγιζε. Ο Church κατάφερε όμως, με την κατοχή εδαφών, πόλεων και οχυρών θέσεων, να δημιουργήσει αρκετούς ελεύθερους θύλακες στην ενδοχώρα της δυτικής Ελλάδας.

Ταυτόχρονα, μετά από συνεννοήσεις του Church με τον Κριεζώτη και τον Βάσσο, μια ελληνική προσπάθεια εκδηλώθηκε και στην ανατολική Στερεά. Τα σώματα των δυο οπλαρχηγών ξεκίνησαν από τη Σαλαμίνα με στόχο τους την Εύβοια. Ο Καρατάσος, ο Γάτσος, ο Ζορμπάς, ο Βελέντζας κ.ά. ξεκίνησαν από τη Σκόπελο. Στη διαδρομή άλλαξαν όμως τα σχέδια και κατευθύνθηκαν όλοι στο Τρίκκερι. Εκεί, λόγω και του «προσκυνήματος», βρήκαν σημαντική αντίσταση αλλά στις 15 Νοέμβρη κατάφεραν να επικρατήσουν. Μετά τη νίκη τους, λόγω της έλλειψης εφοδίων, επιδόθηκαν σε πλιάτσικο και τελικά αποχώρησαν. Αν και δεν κατάφεραν να ανακαταλάβουν εδάφη και αυτή η εκστρατεία κατάφερε να παραβιάσει τις οριοθετήσεις της συνθήκης του Λονδίνου, συντηρώντας το επαναστατικό κλίμα.

Περίπου ένα μήνα μετά τη ναυμαχία, στις 24 Νοεμβρίου 1827, έγινε στην Κωνσταντινούπολη μια πεντάωρη σύσκεψη των πρεσβευτών των τριών «Μεγάλων Δυνάμεων» με τον υπουργό των εξωτερικών της υψηλής Πύλης Pertev Mehmed Said Paşa Efendi. Πρεσβευτής της Αγγλίας και μετά τον

Οι τρεις πρεσβευτές στην Κωνσταντινούπολη (1827)

Alexander Ivanovich Ribeaupierre

Stratford Canning

Armand Charles Guilleminot

Θάνατο του George Canning συνέχιζε να είναι ο Stratford Canning. Ο Ρώσος πρεσβευτής ήταν ο κόμης Alexander Ivanovich Ribeaupierre και ο Γάλλος πρεσβευτής ήταν ο στρατηγός, κόμης Armand Charles Guilleminot. Σε αυτή τη σύσκεψη φάνηκε για ακόμα μια φορά η αδιάλλακτη στάση του σουλτάνου απέναντι στο ζήτημα της δημιουργίας ελληνικών συνόρων και επίλυσης του ελληνικού ζητήματος.

Οι τρεις πρέσβεις αποχώρησαν από την Κωνσταντινούπολη. Ο Stratford Canning και ο Guilleminot στις 8 Δεκεμβρίου και ο Ρώσος Ribeaupierre στις 16 Δεκεμβρίου 1827. Επέδωσαν δε ειδοποίηση στην Πύλη ότι θα την θεωρούσαν υπεύθυνη αν εξ αιτίας της διαγωγής της συνέβαινε κάτι είτε σε αυτούς κατά την αναχώρησή τους, είτε στους εκεί παραμένοντες υπαλλήλους των πρεσβειών τους. Πρακτικά η απόρριψη της παρεμβάσεως των τριών πρεσβευτών ήταν μια χαμένη ευκαιρία για τον σουλτάνο να παραχωρήσει στους Έλληνες, αόριστα και χωρίς εγγυήσεις, προνόμια ανάλογα των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών. Έτσι μετά την άκαρπη σύσκεψη η Πύλη, χωρίς φυσικά να το επιθυμεί, προετοίμαζε μια καλύτερη λύση του ελληνικού ζητήματος.

Και δεν έφτανε μόνο αυτό. Με αφορμή τη ναυμαχία στο Ναβαρίνο, που λόγω της συμμετοχής της Ρωσίας σ' αυτήν και αμέσως μετά την αποχώρηση των τριών πρέσβων, ο σουλτάνος Mahmud II αποκήρυξε τη ρωσο-τουρκική συνθήκη του Άκκερμαν που είχε συναφθεί πριν ένα χρόνο και στις 18 Δεκεμβρίου, απηύθυνε διάγγελμα-μανιφέστο στον τουρκικό λαό με το οποίο κήρυσσε jihad (ιερό πόλεμο) «για να ξεπλύνουν την προσβολή στην τιμή του Ισλάμ», κλείνοντας τα Δαρδανέλια. Αυτό το πολεμικό προσκλητήριο έγινε η επίσημη αφορμή για την κήρυξη από τον τσάρο του πολέμου κατά της Τουρκίας στις 26 Απριλίου 1828.

Στην Αγγλία, μετά τον απροσδόκητο θάνατο του George Canning, ανέλαβε υπηρεσιακός πρωθυπουργός ο F. J. Robinson πρώτος υποκόμης του Goderich. Στις 21 Ιανουαρίου ανέλαβε πρωθυπουργός ο Arthur Wellesley πρώτος δούκας του Wellington. Σχετικά με την Ελληνική Επανάσταση ο Wellington που ήταν αντίθετος στην ανεξαρτησία της Ελλάδας, αρχικά προσπάθησε με κάθε τρόπο να μην εκπληρώσει τους όρους της συνθήκης του Λονδίνου (1827) ενώ απέρριψε και την έκθεση της Διάσκεψης. Ο λόγος ήταν ότι δεν ήθελε να χαλάσει τις παραδοσιακές καλές σχέσεις της Αγγλίας με την υψηλή Πύλη και επιχείρημά του ότι ο στόχος του «δεν ήταν να κατακτήσει έδαφος από την Πύλη, αλλά να ειρηνεύσει μια χώρα σε κατάσταση εξέγερσης». Ο Wellington δήλωσε ότι θέλει το ελληνικό κράτος να αποτελείται μόνο από την Πελοπόννησο και η υπόλοιπη Ελλάδα να παραμείνει στα χέρια των Οθωμανών.

Ο ιδιόμορφος χαρακτήρας του και η αλλαγή του υπουργικού συμβουλίου τον έκαναν όμως να αλλάξει στάση και να συγκαλέσει στο Λονδίνο σειρά συσκέψεων για την τελική λύση του ελληνικού ζητήματος. Προφανώς σε αυτή την αλλαγή στάσης έπαιξε ρόλο και η ανάγκη για την εξασφάλιση της αποπληρωμής των δανείων από το υπό δημιουργία ελληνικό κράτος. Οι συσκέψεις στο Λονδίνο έγιναν σε τρεις φάσεις. Στην πρώτη, στις 15 Ιουνίου υπήρχε η διατύπωση ότι ο τσάρος θα εγκατέλειπε το

καθεστώς του εμπολέμου στη Μεσόγειο. Στη δεύτερη στις 2 Ιουλίου, αφού οι τρεις Δυνάμεις δεν μπορούσαν να καταλήξουν σε συμφωνία για τα σύνορα της Ελλάδας, καλούνταν οι τρεις πρώην πρέσβεις, που συμμετείχαν στη σύσκεψη της Κωνσταντινούπολης τον προηγούμενο Νοέμβριο, να συναντηθούν γι' αυτό στον Πόρο, τον Σεπτέμβριο. Στην τρίτη σύσκεψη στις 19 Ιουλίου εξουσιοδοτούνταν η γαλλική κυβέρνηση να στείλει την έτοιμη από καιρό εκστρατευτική της δύναμη για να επισπεύσει την αποχώρηση του Ιμπραήμ.

Με τη συνθήκη της Αλεξάνδρειας στις 19 Ιουλίου 1828, μεταξύ του Μεχμέτ-Αλή και του Codrington, ο Ιμπραήμ αναγκάστηκε να αποχωρήσει από την Πελοπόννησο. Οι τρεις Δυνάμεις απέστειλαν στην Πελοπόννησο γαλλικό εκστρατευτικό σώμα με σκοπό να επιβάλλουν την υπογραφείσα συνθήκη. Γαλλικά στρατεύματα υπό τους Maison και Sebastiani έφθασαν στο Πεταλίδι στις 30 Αυγούστου 1828. Αφού παρέλαβαν την Κορώνη και το Ναβαρίνο, τα παρέδωσαν στον Έλληνα φρούραρχο Νικηταρά. Οι Αιγύπτιοι του Ιμπραήμ, κατά τον George Finlay, μετά από συμφωνία στις 7 Σεπτεμβρίου 1828 με τον Γάλλο στρατηγό Maison, ξεκίνησαν την αποχώρησή τους στις 16 Σεπτεμβρίου και την ολοκλήρωσαν στις 5 Οκτωβρίου 1828.

Η Διάσκεψη των τριών πρέσβων με τον Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια ξεκίνησε στον Πόρο στις 9 Σεπτεμβρίου 1828 στοχεύοντας να καθορίσει τα σύνορα του νέου ελληνικού κράτους. Τα αγγλικά σχέδια για τη νέα Ελλάδα, την περιορίζαν στην Πελοπόννησο και μερικά Κυκλαδονήσια, ενώ ο Καποδίστριας με μνημόνιο που κατέθεσε καθυστερώνοντας τη Διάσκεψη, σκόπευε να εντάξει σ' αυτήν και την εύφορη Στερεά Ελλάδα μέχρι τη γραμμή Δέλβινου-Θεσσαλονίκης ή τουλάχιστον αυτή μεταξύ Πρέβεζας-Βόλου. Τελικά μετά από πολλές διαβουλεύσεις η Διάσκεψη αποφάσισε ότι η πιο «απλή» γραμμή ήταν αυτή από την Άρτα μέχρι τον Παγασητικό κόλπο συμπεριλαμβάνοντας στο ελληνικό κράτος και τη Στερεά Ελλάδα που είχε εν μέρει απελευθερώσει ο Church.

Στις 16 Νοεμβρίου, πριν ακόμα οι πρέσβεις στείλουν την έκθεσή τους από τον Πόρο, με πρωτοβουλία του Wellington είχε υπογραφεί ένα Πρωτόκολλο το οποίο έθετε την Πελοπόννησο, τα παρακείμενα νησιά και τις Κυκλάδες «...υπό την προσωρινή προστασία των τριών Αυλών...». Αν οι πρέσβεις ακολουθούσαν το σχέδιο του Wellington για σύνορα στον Ισθμό, τότε θα δημιουργούνταν μεγάλο κύμα Ελλήνων προσφύγων που θα ήθελαν να εγκατασταθούν στην Πελοπόννησο. Ακόμα το Πρωτόκολλο όριζε ότι η Ελλάδα πρέπει να είναι μοναρχία.

Τελικά, οι πρέσβεις από τον Πόρο έστειλαν την έκθεσή τους τον Δεκέμβριο του 1828 με τη σύσταση τα βόρεια σύνορα να χαραχτούν από την Άρτα έως τον Βόλο ή τη Λαμία. Στις προτάσεις τους συμπεριλήφθηκαν η Σάμος και η Κρήτη. Οι επιτυχίες του Church στη Στερεά Ελλάδα έφεραν εκνευρισμό και αμηχανία στον Wellington αφού δημιουργούσαν τετελεσμένα.

Το γαλλικό εκστρατευτικό σώμα, παρέμεινε για περίπου πέντε χρόνια στη Μεθώνη και στην ευρύτερη περιοχή και συνέβαλλε κατά πολύ, στην οργάνωση και στα έργα υποδομής του τότε νεοσύστατου ελληνικού κράτους, διασφαλίζοντας ταυτόχρονα τα συμφέροντα των «Μεγάλων Δυνάμεων» στο πέρασμα για την Ανατολή.

Ο Κυβερνήτης Ιωάννης Α. Καποδίστριας (1776 - 1831)

Η ΑΦΙΞΗ ΤΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΤΗ ΙΩΑΝΝΗ Α. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ

Η συνέχιση και ολοκλήρωση της Γ' Εθνοσυνέλευσης στην Ερμιόνη και την Τροιζήνα την άνοιξη του 1827 ήταν ιδιαίτερα κρίσιμη και μεταξύ των είκοσι τεσσάρων ψηφισμάτων της εξέδωσε και δύο ψηφίσματα που αφορούσαν τον διορισμό του κόμη Ιωάννη Καποδίστρια ως Κυβερνήτη, στο νεότευκτο Ελληνικό Κράτος:

- Στις 2 Απριλίου 1827, (Αριθ. ζ'). Εκλογή του κόμη Ιωάννη Καποδίστρια ως Κυβερνήτη της Ελλάδος για επτά χρόνια. Διορίστηκε τριμελής Αντικυβερνητική Επιτροπή για να κυβερνήσει την Ελλάδα μέχρι την άφιξη του Κυβερνήτη.
- Στις 5 Απριλίου 1827, (Αριθ. θ'). Ορισμός της διάρκειας και των μελών της «Αντικυβερνητικής Επιτροπής»: Γεώργιος Μαυρομιχάλης, Ιωάννης Νάκος και Ιωάννης Μακρής-Μιλαήτης.

Μετά τη θέσπιση της Αντικυβερνητικής Επιτροπής και τον ορισμό των μελών της, παραιτήθηκε αμέσως η προηγούμενη Κυβέρνηση του Ανδρέα Ζαΐμη, η «Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδος». Η Αντικυβερνητική Επιτροπή ορκίσθηκε την επόμενη ημέρα.

Ο Καποδίστριας πριν αποδεχθεί την πρόταση-εκλογή που του έγινε από την Γ' Εθνοσυνέλευση, πήγε στη Πετρούπολη για να αποδεσμευτεί από την υπηρεσία του στον τσάρο Νικόλαο Α'. Στη συνέχεια, τον Αύγουστο του 1827, κατευθύνθηκε στο Λονδίνο για να διερευνήσει τις εκεί συνθήκες και να δει το κλίμα που επικρατούσε στην Αγγλία για τις τύχες του υπό ίδρυση Ελληνικού Κράτους. Έφτασε στην αγγλική πρωτεύουσα στις 9 Αυγούστου 1827. Η υποδοχή που του έγινε εκεί ήταν ψυχρή. Ενδεχομένως σε αυτή την ψυχρότητα συνέτεινε και ο θάνατος του πρωθυπουργού George Canning την προηγούμενη ημέρα. Αναμφισβήτητα όμως μεταξύ Καποδίστρια και αγγλικής κυβέρνησης υπήρχε αμοιβαία δυσπιστία. Παρά την επιφυλακτικότητα των Άγγλων, ο Καποδίστριας κατάφερε να συναντήσει τον Άγγλο βασιλιά, που όμως κι αυτός τον υποδέχθηκε ψυχρά, στο Windsor. Η αγγλική κυβέρνηση όμως του υποσχέθηκε τη διάθεση πολεμικού πλοίου που θα τον μετέφερε μαζί με τη συνοδεία του από την Ανκόνα στην Ελλάδα.

Μετά το Λονδίνο, όπου παρέμεινε για έξι εβδομάδες, ο Καποδίστριας πήγε στις Βρυξέλλες και από εκεί στο Παρίσι, όπου και έγινε δεκτός με ενθουσιασμό. Προφανώς οι Γάλλοι δεν είχαν ξεχάσει τις συνθήκες του Παρισιού στις 23 Μαΐου 1814 και κυρίως αυτή της Βιέννης στις 26 Ιουνίου 1815, όταν ο Καποδίστριας μετά από συνεννόηση με τον Ρισελιέ και εισήγησή του στον τσάρο Αλέξανδρο ουσιαστικά απέτρεψε τη χρεωκοπία και τη διάλυση της ηττημένης Γαλλίας. Όμως οι προσπάθειές του για την εξεύρεση δανείου δεν απέδωσαν. Από τη Γαλλία ο Καποδίστριας αναχώρησε σύντομα και πήγε στη Γενεύη. Στη συνάντησή του με τον Ελβετό νομικό Ch. Vernet, στις 24 Οκτωβρίου 1827, του ανέθεσε να συντάξει ποινικό, αστικό και εμπορικό κώδικα. Μετά τη Γενεύη, ο Καποδίστριας πήγε στο Τορίνο. Εκεί πληροφορήθηκε τα διαδραματισθέντα στον όρμο του Ναβαρίνου και αναχώρησε για την Ανκόνα.

Στις 8 Νοεμβρίου 1827 ο Καποδίστριας έφτασε στην Ανκόνα όπου και παρέμεινε, περιμένοντας για σαράντα εννέα ημέρες, το αγγλικό πλοίο που θα τον μετέφερε μαζί με τη συνοδεία του στην Ελλάδα. Η κακοκαιρία δεν επέτρεπε στο αγγλικό πλοίο να κάνει το ταξίδι για την παραλάβει και να τον πάει στην Ελλάδα. Γνωρίζοντας άριστα τις εξελίξεις στην Ελλάδα και τις δυσκολίες που τον ανέμεναν εκεί, έγραψε την 1η Δεκεμβρίου 1827 από την Ανκόνα στον φίλο του Κ. Κρουδ στην Μάσσα Λομβάρδα, στην Αιμίλια Ρομάνα τις σκέψεις του:

«... Τέσσερας ήδη μακράς εβδομάδας επεριμένω ενταύθα αγγλικόν πλοίον δια να εκλπεύσω· και καθ' ημέραν και ώραν εκάστην αγγελλόμενον, πότε να έλθη, να έμβω να φθάσω εκεί! Δεν με λανθάνουσιν όσα με προσμένουσιν άχαρα· ουδέ διστάζων διψώ να ευρεθώ τάχιον εν μέσω των παντοίων στερηήσεων, της τύρβης, της ακαταστασίας, των

παντοειδών κακομηχανιών και άλλων, εξ ων σύγκεινται σήμερον τα της Ελλάδος πράγματα...»

Από την Ανκόνα, με την κορβέτα του αγγλικού ναυτικού Wolf αναχώρησε στις 17 Δεκεμβρίου 1827, με προορισμό την Ελλάδα και πρώτο σταθμό την Κέρκυρα, όπου σχεδίαζε να προσκυνήσει τους τάφους της οικογένειάς του. Εν πλώ όμως, τα σχέδια των Άγγλων άλλαξαν. Σε μια επίδειξη δύναμης και κυριαρχίας στην ανατολική Μεσόγειο, τον μετεπιβίβασαν σε άλλο πολεμικό πλοίο, το Warspite, και τον οδήγησαν στη Μάλτα όπου τον ανέμενε ο ναύαρχος Edward Codrington για να του «εξηγήσει» την πολιτική που θα ακολουθούσαν οι Άγγλοι στο ελληνικό ζήτημα. Εκεί τον πληροφόρησε ότι οι διαθέσεις της αγγλικής κυβέρνησης, μετά και τον θάνατο του George Canning, ήταν λιγότερο φιλελληνικές. Ο Codrington του δήλωσε απερίφραστα ότι τους ενδιέφερε μόνο το συμφέρον της χώρας τους. Τότε ο Καποδίστριας ξεδιπλώνοντας ακόμα μια φορά το διπλωματικό ταλέντο του, κατάφερε να κερδίσει την εμπιστοσύνη του ναυάρχου Codrington, διαβεβαιώνοντάς τον ότι και το συμφέρον των Ελλήνων υπαγόρευε στην Ελληνική Κυβέρνηση να πολιτευθεί στο πλαίσιο της συνθήκης του Λονδίνου της 6ης Ιουλίου 1827.

Μετά τις διαβουλεύσεις, τις διαβεβαιώσεις καλής θέλησης και την επίδειξη της αγγλικής αποφασιστικότητας στη Μάλτα για την απόλυτη τήρηση των σχεδιαζόμενων συνόρων του νεοπαγούς Ελληνικού Κράτους, ο κόμης Ιωάννης Καποδίστριας αναχώρησε τελικά με το ίδιο πολεμικό πλοίο, για την Ελλάδα στις 2 Ιανουαρίου με κατεύθυνση την Αίγινα, όπου ήταν και η έδρα της «Αντικυβερνητικής Επιτροπής». Λόγω καιρού όμως το πλοίο του κατευθύνθηκε στο Ναύπλιο, όπου και έφθασε ανήμερα των Θεοφανείων, στις 6 Ιανουαρίου 1828. Το Warspite που έφερε τον Έλληνα Κυβερνήτη στην Ελλάδα, συνόδευαν συμβολικά, ένα γαλλικό κι ένα ρωσικό πλοίο. Στις 8 Ιανουαρίου 1828, ο Κυβερνήτης αποβιβάστηκε στο Ναύπλιο. Εκεί η υποδοχή του ήταν πάνδημη και αποθεωτική. Στο πρόσωπό του όλοι έβλεπαν τον λυτρωτή και σωτήρα του Έθνους. Η παρουσία του έδρασε καταλυτικά και έλυσε και τα τοπικά μακροχρόνια προβλήματα αφού οι φιλονικούντες φρούραρχοι του Παλαμηδίου και της Ακροναυπλίας Γρίβας και Φωτομάρας αντίστοιχα του παρέδωσαν τα κλειδιά των φρουριών που μέχρι τότε κρατούσαν ο καθένας για λογαριασμό του. Ο Κυβερνήτης διόρισε φρούραρχο του Ναυπλίου τον Βαυαρό συνταγματάρχη Καρλ Βίλχελμ φον Χάιντεκ, τον κατοπινό ιδρυτή του στρατιωτικού σώματος των Ευελπίδων. Πολιτάρχη, με αστυνομικά καθήκοντα, ορίστηκε ο Βικέντιος Πίζαν.

Ο Κυβερνήτης, στις 11 Ιανουαρίου, αναχώρησε από το Ναύπλιο και πάλι με το Warspite και τη συνοδεία των δύο συμμαχικών πλοίων και έφθασε στην Αίγινα. Εκεί τον ανέμενε η «Αντικυβερνητική Επιτροπή», οι αρχές, η Βουλή και μεγάλο πλήθος λαού. Τα τρία πλοία τιμητικά χαιρέτισαν τον Κυβερνήτη και την ελληνική σημαία με κανονιοβολισμούς. Η υποδοχή του και στην Αίγινα ήταν και πάλι αποθεωτική. Μετά την επίσημη δοξολογία που έγινε την επόμενη ημέρα, εκφωνήθηκε λόγος υποδοχής του Κυβερνήτη από τον Θεόφιλο Καΐρη. Αυτός του υπενθύμισε την υποχρέωσή του να κυβερνήσει σύμφωνα με τις διατάξεις του πολιτεύματος που είχε ορίσει η Γ' Εθνοσυνέλευση, που είχε εκλέξει και τον ίδιο. Ο Καΐρης ξεκίνησε τον λόγο του με στίχους από τους «Κριτές» της Παλαιάς Διαθήκης (κεφ. Η', 23):

«Ὁὐκ ἄρξω ἐγώ· οὐκ ἄρξει ὁ υἱός μου ἐν ὑμῖν Κύριος ἄρξει ὑμῶν. Κύριος κυβερνήσει ὑμᾶς.»

και συνέχισε τονίζοντας μεταξύ άλλων τις δυσκολίες και κυρίως τις υποχρεώσεις που ο Κυβερνήτης αναλαμβάνει:

«... Χαίρε, καὶ Σὺ Κυβερνήτα τῆς Ἑλλάδος, διότι μετὰ τοσοῦτον πολυχρόνιον ἀποδημίαν, ἐπιστρέφεις εἰς τὴν κοινὴν πατρίδα, τὴν βλέπεις, τὴν χαιρετᾶς ὄχι πλέον δούλην καὶ στενάζουσαν ὑπὸ τὸν ζυγόν, ἀλλ' ἐλευθέραν, ἀλλὰ δεχομένην Σέ Κυβερνήτην, καὶ περιμένουσαν νὰ Σὲ ἰδῇ νὰ ὀδηγήσης τὰ τέκνα τῆς εἰς τὴν ἀληθινὴν εὐδαιμονίαν καὶ εἰς τὴν ἀληθινὴν δόξαν. Ζῆθι! ἀλλ' ἔχων ἱερὸν ἔμβλημα «Ὁ Θεὸς καὶ ἡ δικαιοσύνη κυβερνήσουσι τὴν Ἑλλάδα.» Ζῆθι! ἀλλὰ κυβερνῶν οὕτως, ὥστε νὰ ἐπαναλάβῃ ἡ πατρίς, νὰ καταλάβωμεν καὶ ἡμεῖς, νὰ ἐπαναλάβῃ ἡ ἀδέκαστος ἱστορία, νὰ ἀντηχήσωσιν ὅλοι οἱ αἰῶνες, ὅτι οὐ Σὺ, οὐδὲ ὁ υἱός Σου, οὐδὲ ὁ οἰκείος Σου, οὐδὲ ὁ φίλος Σου, οὐδὲ πνεῦμα φατρίας, ἀλλ' ἀληθῶς αὐτὸς ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ, αὐτὸ τὸ δίκαιον, αὐτοὶ τῆς Ἑλλάδος οἱ θεσμοὶ κυβερνῶσι τὴν Ἑλλάδα διὰ Σοῦ...»

...Όσοι εύρέθητε εις τὴν Ἐθνικὴν ἐκείνην Συνέλευσιν, ἐνθυμεῖσθε ἀκόμη ποῖα ἄγρια πάθη ἠγέρθησαν διὰ τὸ καταστρέψωσιν ὅτι ἡ μανία τῶν τυράννων ἢ παρέβλεψεν, ἢ δὲν ἐδυνήθη νὰ ἀφανίσῃ. Ποῖα φλόξ διχονοιῶν ἐξήφθη διὰ τὸ κατακαύσῃ, ὅσα τὸ ἐχθρικὸν πῦρ δὲν ἠμπόρεσε νὰ καταφλέξῃ πῶς ὁ Ἕλληνας κατὰ τοῦ Ἕλληνος, ὁ συγγενὴς κατὰ τοῦ συγγενοῦς, ὁ ἀδελφὸς κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ καθωπλιζέτο, καὶ ὁ ἄσπλαγχνος καὶ ἀδυσώπητος ἐμφύλιος πόλεμος ἐτοιμάζετο νὰ καταφέρῃ τὴν τελευταίαν εἰς τὴν πνέουσαν τὰ λοιθία πατρίδα πληγὴν. Τότε, μόλις τὸ ὄνομα προφέρεται τοῦ Καποδίστρια, καὶ ὅλα καταπραῦνονται ἢ ὀρμὴ τῶν ἀγρίων παθῶν κατέπαυσε, καὶ τὰ ὀλέθρια τῶν διχονοιῶν ἀποτελέσματα ἐμποδίσθησαν. Φέρετε ἀκόμη κατὰ νοῦν πόσῃν χαρὰν ἐπροξένησεν ἡ ἐκλογή του· μὲ ποῖαν ἀγαλλίασαν τὴν ἐδέχθησαν οἱ ἐκεῖ εὐρεθέντες· μὲ πόσῃν ταχύτητά διεδόθη εἰς ὅλον τὸ ἔθνος καὶ ποῖας ἐλπίδας τοῦ ἐνέπνευσεν.

Ἄλλ' ἂν, ὦ Κυβερνήτα τῆς Ἑλλάδος, αἱ λαμπρότεραι στιγμαὶ τῆς εἰς αὐτὴν πολιτικῆς ζωῆς σου ἐφάνησαν ἀπὸ τὴν ἐν Τροιζίνι Συνέλευσιν, τὸ μεγαλύτερον ὅμως τοῦ βίου σου κατόρθωμα ἀρχίζει ἀπὸ τὴν σήμερον, καὶ μέλλει ἀκόμη νὰ κατορθωθῇ...

.... Ἐὰν ἄνθρωπος δὲν ἀνεδέχθη ἀκόμη κυβέρνησιν ἔθνος μετόπιστας καὶ εἰς ὁποίας περιστάσεις ἀναδέχεται Σὺ τὴν κυβέρνησιν τοῦ ἔθνος Σου, ἤξευρε ὅτι καὶ ἄνθρωπος δὲν ἐδοξάσθη ἀκόμη, ὡς Σὺ μέλλεις νὰ δοξασθῆς, ἐὰν κατορθώσῃς τὸ μέγα τοῦτο κατόρθωμα...

Ἄλλ' ὦ Κυβερνήτα τοῦ παντός! Σὲ ἀπὸ τὸ βάθος τῆς καρδίας ἐπικαλούμεθα! διαφύλαξε τὸν Κυβερνήτην ἡμῶν καθαρὸν ἀπὸ τὸ ὀλέθριον τῶν φατριῶν μίσημα! φώτισέ τον νὰ μάθῃ ὅλας τὰς ἀληθινὰς τῶν μεγάλων δυστυχιῶν καὶ συμφορῶν μας αἰτίας, καὶ νὰ τὰς ἐξαλείψῃ νὰ γνωρίσῃ ὅλας τὰς πληγὰς μας, καὶ νὰ τὰς θεραπεύσῃ· νὰ μὴν ἀπατάται ἀπὸ τοὺς λόγους, μὴδὲ ἀπὸ τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ νὰ ἐρευνᾷ καὶ τοὺς σκοποὺς, καὶ τὰ ἔργα, καὶ τὴν ἰκανότητα ὅλων ἐκείνων, εἰς τοὺς ὁποίους μέλλει νὰ ἐμπιστευθῇ τὰ ἱερά τῆς Πατρίδος ὑπουργήματα· ἐνίσχυέ τον νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν ὅλα, ὅσα εἰς τὴν εὐνομίαν καὶ ἀληθινὴν αὐτῆς εὐδαιμονίαν συντείνουσιν. Ἀξίωσε δὲ καὶ ἡμᾶς νὰ ἰδῶμεν τελευταῖον τὰς τόσον ἐπιθυμητὰς καὶ εὐκταίας ἡμέρας τῆς δικαίας καὶ ἀληθινῆς κυβερνήσεως, τὴν πατρίδα ἀληθῶς ἐλευθέραν, αὐτόνομον, καὶ ἀνεξάρτητον, καὶ νὰ καυχώμεθα ὅτι, οὐχὶ πάθος χαμερπές, οὐδὲ ἰδιοτέλεια, οὐδὲ πνεῦμα φατρίας, ἀλλ' αὐτὸ τὸ δίκαιον, αὐτὸ τῆς Ἑλλάδος τὸ Πολιτικὸν Σύνταγμα, αὐτὸς Σὺ κυβερνᾷς τὴν Ἑλλάδα διὰ τοῦ αὐτῆς Κυβερνήτου.

Γένοιτο!»

(Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος (Ἀριθμ. 7 Ἔτος Γ') Σάββατο 28 Ἰανουαρίου 1828.

Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος (Ἀριθμ. 8 Ἔτος Γ') Τετάρτη 1 Φεβρουαρίου 1828.

Ἀπὸ Kapodistrias.info)

Και πραγματικά, ἔτσι εἶχε ἡ κατάσταση. Φθάνοντας στὴν Ἑλλάδα ὁ Κυβερνήτης εἶχε νὰ διαχειριστῆ ἄδεια ταμεία καὶ ανοικτὰ μέτωπα. Ἡ κακοδιοίκηση καὶ οἱ φατριασμοὶ ποὺ εἶχαν διχάσει τὸν λαὸ ἔπρεπε νὰ ξεπεραστούν. Οἱ Τουρκο-αιγύπτιοι τοῦ Ἰμπραήμ ποὺ εξακολουθοῦσαν νὰ κατέχουν μεγάλο μέρος τῆς δυτικῆς καὶ κεντρικῆς Πελοποννήσου συνέχιζαν τὶς ἐπιδρομὲς τοὺς σ' αὐτὴν ἐνῶ κι ὁ Κιουταχὴς κατεῖχε σταθερὰ σχεδὸν ολόκληρη τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. Ὁ κίνδυνος τῆς ἐξαίρεσης τῆς Στερεᾶς ἀπὸ τὰ ὅρια τοῦ σχεδιαζόμενου Ἑλληνικοῦ Κράτους ἦταν μεγάλος.

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἀρχικὰ ἠγήθηκε ἐνὸς Κράτους ποὺ ἡ ἐπικράτεια τοῦ περιοριζόταν στὸ Ναύπλιο, μερικὲς περιοχὲς τῆς Ἀνατολικῆς Πελοποννήσου, τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ τῶν Μεγάρων, τὰ νησιά τοῦ Ἀργοσαρωνικοῦ, τὴν Μάνη καὶ μὴ μικρὴ ἐκτασὴ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδας. Φυσικὰ, λόγω τῆς τεράστιας διπλωματικῆς ἐμπειρίας τοῦ χειριζόταν ὁ ἴδιος τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ καταφέροντας νὰ ἐπαναφέρει τὸ Ἑλληνικὸ ζήτημα καὶ πάλι στὴν επικαιρότητα. Ὁ Κυβερνήτης κράτησε πολιτικὴ ἴσων ἀποστάσεων ἀπὸ τὶς τρεῖς Μεγάλες Δυνάμεις, ἐφαρμόζοντας ἀπαρέγκλιτα πολιτικὴ ἐθνικὴ ἀνεξαρτησίας ὥστε νὰ ἐπιτύχει τὴν αὐτονομία τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους.

Έχοντας να διαχειριστεί αυτήν την κατάσταση, ο Καποδίστριας έδειξε αμέσως ότι δεν σκόπευε να κυβερνήσει με βάση το πολίτευμα της Γ΄ Εθνοσυνέλευσης. Σύμφωνα με τις αντιλήψεις του, για να αντιμετωπίσει τα φλέγοντα προβλήματα και μέχρι να λήξει η εμπόλεμη κατάσταση, έπρεπε να υπάρξει μεταβολή στο κυβερνητικό σχήμα, κάτι που θα του έδινε όλες τις αρμοδιότητες για να μπορεί χωρίς δεσμεύσεις, να ασκήσει την κυβερνητική εξουσία απρόσκοπτα. Ένας μεγάλος του αντίπαλος ήταν και τα οικονομικά συμφέροντα και οι αντιδράσεις των κοινωνικών ομάδων των πλούσιων γαιοκτημόνων της Πελοποννήσου καθώς και των πλοιοκτητών της Ύδρας.

Η μεταβολή του κυβερνητικού συστήματος ψηφίστηκε στις 18 Ιανουαρίου 1828 από την προσωρινή Διοίκηση της Επικρατείας και προέβλεπε τη δημιουργία του Πανελληνίου, ενός γνωμοδοτικού σώματος που αντικατέστησε το «Βουλευτικόν». Το «Πανελλήνιον» αποτελούσαν είκοσι επτά μέλη, χωρισμένα σε τρία τμήματα με επικεφαλής τους Προβούλους. Με Διάταγμα η Βουλή και η «Αντικυβερνητική Επιτροπή» παρέδωσαν τα αρχεία και τα χρέη τους στους πρώτους Γραμματείς και τους τρεις Προβούλους του «Πανελληνίου».

• Η Κυβέρνηση Καποδίστρια (1828 – 1831)

Ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας παρακάμπτοντας τη Βουλή με τη δημιουργία του «Πανελληνίου», συγκέντρωσε στα χέρια του σχεδόν όλες τις εξουσίες, ώστε να μπορεί να χαράξει απρόσκοπτα την πολιτική του πρώτου Ελληνικού Κράτους. Αυτό που παρέλαβε μπορεί όμως να αποδοθεί μόνο με τη λέξη χάος. Ο διορισμένος από την Αντικυβερνητική Επιτροπή τον Μάιο 1827, Γραμματέας των Εσωτερικών και της Αστυνομίας Αναστάσιος Λόντος στην αναφορά του προς τον Κυβερνήτη περιγράφει τη ζοφερή κατάσταση:

«Εις την Ελλάδα δεν υπάρχουν ούτε εμπόριον, ούτε τέχναι, ούτε βιομηχανία, ούτε γεωργία. Οι χωρικοί δεν σπείρουν πλέον, διότι δεν έχουν πεποίθησιν ότι θέλουν θερίσει, και αν θερίσωσι, δεν ελπίζουν να φυλάξωσι τους καρπούς των από τον στρατιώτην. Ο έμπορος δεν είναι ασφαλής εις τὰς πόλεις τρέμει δ' από τον φόβον των πειρατών, οι οποίοι έχουν ανοικτά τα όμματα και περιμένουν τα πλοία εις την διάβασίν των να τα προσβάλωσιν. Η δολοφονία καλύπτει την κλοπήν με την μυστικότητα, ο τεχνίτης δεν είναι βέβαιος ότι θα πληρωθή διά την εργασίαν του. Το δικαίωμα του ισχυροτέρου είναι το μόνον όπου υπάρχει πραγματικώς. Οι κοινωνικοί δεσμοί παρελύθησαν. Ο πολίτης δεν απολαύει τον νόμον την υπεράσπισιν. Μόνη του λαού η ακένωτος μακροθυμία εμπόδιζε τού να φθάσωσι τα πράγματα εις φρικωδεστέραν κατάστασιν».

Απομνημονευματα συνταχθέντα υπό Νικολάου Σπηλιάδου δια να χρησιμευσωσιν εις την νεαν ιστοριαν της Έλλαδος ... σελ. 552.

Ακόμα πιο γλαφυρά περιγράφει την κατάσταση ο Γερμανός φιλέλληνας και φιλόλογος Ειρηναίος Θείσιος (Friedrich Thiersch):

«Η χώρα, όση είχε απελευθερωθεί ως εκείνη τη στιγμή, έμοιαζε μ' ένα σωρό ερείπια που καπνίζουν ύστερα από μια καταστρεπτική πυρκαϊά. Στη στεριά επικρατούσε το δίκαιο της αρπακτικότητας του τοπάρχη κοτζάμπαση και στη θάλασσα η πειρατεία. Ο Μοριάς ήταν ρημαδιό. Κάθε μεγαλοκαπετάνιος που κρατούσε ένα κάστρο (Μονεμβασιά ο Πετρόμπεης, Ακροκόρινθο ο Κίτσος Τζαβέλλας, Παλαμήδι οι Γρίβας και Στράτος) τυραννούσε σαν κατακτητής τον γυμνό και άστεγο πληθυσμό. Παραγωγή δεν υπήρχε, ούτε χέρια να επιδοθούν στην καλλιέργεια της γης, λόγω της ανασφάλειας. Ο πληθυσμός είχε καταφύγει στα βουνά και τις σπηλιές. Εικοσιπέντε χιλιάδες μαχητές περιπλανιόνταν χωρίς καμιά μισθοτροφοδοσία ή ενίσχυση, ενώ οι μοναδικές δημόσιες πρόσοδοι (δεκάτη και τελωνειακές εισπράξεις του Αναπλιού) δεν λειτουργούσαν. Κράτος, δηλαδή, και στην πιο υποτυπώδη του έννοια δεν υπήρχε».

Αλλά δεν μπορεί κανείς να περιγράψει καλύτερα την κατάσταση από τον ίδιο τον Κυβερνήτη που φθάνοντας στην Αίγινα περιγράφει:

«...Είδα πολλά εις την ζωήν μου, αλλά σαν το θέαμα όταν έφθασα εδώ εις την Αίγινα, δεν είδα τι παρόμοιο ποτέ, και άλλος να μην το ειδεί...

...(Ζήτηω ο Κυβερνήτης, ο σωτήρας μας, ο ελευθερωτής μας), εφώναζαν γυναίκες αναμαλλiάρες, άνδρες με λαβωματιές πολέμου, ορφανά γδυτά, κατεβασμένα από τες σπηλιές. Δεν ήταν το συναπάντημα μου φωνή χαράς, αλλά θρήνος: Η γη εβρέχετο από δάκρυα εβρέχετο η μερτιά και η δάφνη του στολισμένου δρόμου από το γιαλό εις την Εκκλησία. Ανατριχιαζα, μου έτρεμαν τα γόνατα, η φωνή του λαού έσχιζε την καρδιά μου. Μαυροφορεμένες, γέροντες, μου εζητούσαν να αναστήσω τους αποθαμένους τους, μανάδες μου έδειχναν εις το βυζί τα παιδιά τους, και μου έλεγαν να τα ζήσω και ότι δεν τους απέμειναν παρά εκείνα και εγώ. Και με δίκαιο μου εζητούσαν όλα αυτά, διότι εγώ ήλθα και εσείς με προσκαλέσατε να οικοδομήσω, να θεμελιώσω ....

...Από Καλαμάτας μέχρι Ναυπλίου, ούτε χωρίον υπάρχει εν, ούτε κώμη, ούτε πόλις, με στέγασμα το παραμικρόν. Εκτεταμένοι αμπελώνες αποκεχερσωμένοι, κοιλάδες πολύωροι, άλλοτε μεν σιτοπληθείς, σήμερα δε άφοροι και καταλελιμνασμένοι υπό της πλημμύρας των ποταμών, χιλιάδες οικογενειών αναζητούσιν τας εαυτών εστίας ανά μέσον των ερήμων και των συντριμμάτων...».

Τα αποσπάσματα προέρχονται από τον ιστότοπο: kapodistrias.info/ellad

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ - Μετάλλιο Konrad Lange (1836)

Παρά τη ζοφερή κατάσταση ο Καποδίστριας, ορκίστηκε στις 26 Ιανουαρίου 1828 με όρκο που συνέταξε ο ίδιος:

«Εν ονόματι της αγιωτάτης και αδιαιρέτου Τριάδος ορκίζομαι να εκπληρώσω κατά τας οποίας αι πράξεις της Επιδάυρου, του Αστρους και της Τροιζήνος έθεσαν βάσεις τα εμπιστευθέντα μοι χρέη παρά του έθνους. Ορκίζομαι να τα εκπληρώσω μέχρι συγκαλέσεως της εθνικής συνελεύσεως κατά τους κανόνες διά της καταστάσεως της προσωρινής κυβερνήσεως ορισθέντας μόνον σκοπόν έχων να πράξω την πρόοδον της εθνικής και πολιτικής ανακαινίσεως της Ελλάδος, ώστε να δυνηθή όσον τάχιστα ν'»

απολαύση των πνευματικών ωφελειών, τας οποίας η εν Λονδίνω συνθήκη της 24 Ιουνίου 1827 τη επαγγέλλεται. Καθίστημι εμαυτόν υπεύθυνον δι' όλας τας πράξεις της διοικήσεώς μου και εγγνώμαι να υποβάλω αυτάς εις την κύρωσιν της εθνικής συννελεύσεως, ήτις θέλει συνέλθει τον Απρίλιον μήνα»

Μαζί με τον Κυβερνήτη ορκίστηκαν τα είκοσι επτά μέλη του Πανελληνίου και ο γραμματέας της Επικρατείας. Η εκλογή των μελών του διοικητικού οργάνου έγινε από τον Καποδίστρια από λίστες επιφανών ατόμων, που του υποβλήθηκαν από όλες τις περιοχές. Τα μέλη του Πανελληνίου χωρίστηκαν σε τρεις εννεαμελείς Επιτροπές για την οικονομία, τις εσωτερικές υποθέσεις και τον πόλεμο. Γραμματέας της Επικρατείας, προϊστάμενος των Επιτροπών ορίστηκε ο Σπυρίδων Τρικούπης από το Μεσολόγγι. Ο Τρικούπης, παρά τις σοβαρές του επιφυλάξεις, αποδέχθηκε τον διορισμό του ως «Πρωθυπουργού».

Ο Καποδίστριας πίστευε ότι το Έθνος θα έπρεπε να διοικηθεί με τον πιο αποδοτικό και διπλωματικό τρόπο αφού άλλωστε είχε κληθεί από την Γ' Εθνοσυνέλευση για να υπερασπίσει και να διατηρήσει με όλες του τις δυνάμεις την ανεξαρτησία του. Όμως στην ορκωμοσία του ήταν αδύνατον να ορκισθεί για κάτι τέτοιο αφού η Συνθήκη του Λονδίνου του 1827 απέκλειε την ανεξαρτησία του ελληνικού έθνους και προέβλεπε μόνο τη δημιουργία του ελληνικού κράτους που θα πλήρωνε φόρο υποτελείας στον σουλτάνο. Ο Καποδίστριας ήταν αναγκασμένος, τουλάχιστον σε μία πρώτη φάση, να παραμερίσει το Σύνταγμα, χωρίς όμως να απαρνηθεί τις βασικές ιδεολογικές αξίες του. Κύριο χαρακτηριστικό του ήταν η πίστη του στην αναγέννηση του Έθνους. Κι αυτό θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μόνο αν παρέμενε προσηλωμένο στις ελληνικές και τις χριστιανικές αξίες. Στις επαφές του με ξένους υπογράμιζε αυτά τα χαρακτηριστικά του Γένους:

«Το Ελληνικόν Έθνος σύγκειται από των ανθρώπων, οίτινες από της Αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως δεν έπαυσαν ομολογούν τες την Ορθόδοξον Πίστην και την γλώσσαν των Πατέρων αυτών λαλούντες».

Η σύγκληση της Εθνοσυνέλευσης αρχικά προσδιορίστηκε για τον Απρίλιο 1828. Επειδή όμως η κατάσταση ήταν ακόμα ρευστή, ο προσδιορισμός της ημερομηνίας έπαιρνε επαναλαμβανόμενες αναβολές για δεκαοκτώ μήνες.

Όμως και η οικονομική κατάσταση ήταν τραγική. Ο Γραμματέας των οικονομικών της Αντικυβερνητικής Επιτροπής Παναγιώτης Λιδωρίκης, παραδίδοντας στον Κυβερνήτη τον πληροφορούσε:

«Εξοχώτατε, όχι μόνον χρήματα δεν υπάρχουν εν τω ταμείω, αλλ' ούτε ταμείον υπάρχει διότι δεν υπήρξε ποτέ».

Πριν ακόμα φτάσει στην Ελλάδα, τον Αύγουστο 1827, ο Καποδίστριας αναζήτησε στις πρωτεύουσες των τριών Μεγάλων Δυνάμεων τακτική οικονομική βοήθεια ή δάνειο ενός εκατομμυρίου λιρών εγγυημένο από τις τρεις Δυνάμεις αφού ο εξωτερικός δανεισμός ήταν ζωτικής σημασίας για την ίδρυση του Ελληνικού Κράτους. Τα χρέη από τα δάνεια είχαν φτάσει στα δύο εκατομμύρια λίρες και η λύση για την οικονομία, αφού δεν υπήρχε νέο δάνειο από τις τρεις Δυνάμεις, ήταν ο δημόσιος εσωτερικός δανεισμός. Η ίδρυση της Εθνικής Χρηματιστηριακής Τράπεζας (σημερινή Εθνική Τράπεζα) ήταν ένας τρόπος για να συμβάλουν στην εθνική οικονομία οι εύποροι Έλληνες με έντοκες ομολογίες, προς 8%. Για την διευκόλυνση των συναλλαγών με ελληνικά νομίσματα, ο Καποδίστριας ίδρυσε το Εθνικό Νομισματοκοπείο και καθιέρωσε τον Φοίνικα ως εθνική νομισματική μονάδα που υποδιαίρεται σε εκατό λεπτά.

Αναμένοντας τις διεθνείς εξελίξεις και αποφάσεις για τα σύνορα του νέου κράτους, οι κύριοι στόχοι του ήταν η πάταξη των καταχρήσεων του δημοσίου χρήματος, η προστασία των εθνικών γαιών και η αύξηση των δημοσίων εσόδων. Η δημοσιονομική πολιτική του είχε όμως και αρκετούς αντιπάλους. Οι πρόκριτοι ή «αριστοκρατικοί» και οι μεγάλοι γαιοκτήμονες ήταν επικεφαλής ή μέλη των προηγούμενων κυβερνήσεων και φυσικά η νέα οικονομική διαχείριση περιόριζε τις ευκαιρίες περαιτέρω πλουτισμού και ελέγχου της εξουσίας. Ο Σπυρίδων Τρικούπης περιγράφει τις απόψεις του

Καποδίστρια για τους ομοεθνείς του κατηγορώντας τον για έπαρση και κομπορημοσύνη: Οι κοτζαμπάσηδες ήταν Τούρκοι με χριστιανικά ονόματα, οι οπλαρχηγοί ήταν ληστές, οι φαναριώτες «αγγειά» του σατανά και οι λόγιοι μωροί. Μόνον οι χωρικοί και οι τεχνίτες ήταν αξιαγάπητοι και άξιζαν την προστασία της κυβέρνησής του. Ο φλέλληνας διανοούμενος διπλωμάτης Αλέξανδρος Στούρτζας, γραμματέας του Καποδίστρια, γράφει στη «Βιογραφική Αφήγησιν του Ι. Α. Καποδίστρια»:

«... Τρεις όμως φατρίαί, υπό των ξένων αναρριπιζόμεναι, αντεστάτουν εις την υψηλήν επιχείρησιν και εις την δημοτικότητα του Καποδίστρια· η των προκρίτων (κοτζαμπασίδων), οίτινες συστήσαντες υπό τους Τούρκους ολιγαρχίαν καταπιεστικήν του λαού, έτεινον εις κομματιασμόν της Ελλάδος, και κακώς έβλεπον την κατασκευήν κεντρικής κυβερνήσεως· η φατρία των ημισόφων και των λογιωτάτων, σπουδαστών της Ευρώπης· και η των ολίγων φαναριωτών όσοι διέφυγον της Κωνσταντινουπόλεως τας σφαγάς· αυτοί δε δια τα προηγούμενά των ηξίουν να έχωσι και αυτόνομον προνόμιον να εκδουλεύωσι το έθνος προς όφελός των....».

Επιστολαί Ι. Α. Καποδίστρια.... Αθήνησιν 1841. Τομ. 1, σελ. 61.

Κύριο μέλημα της κυβέρνησης ήταν οι ενέργειες για την εφαρμογή της Συνθήκης του Λονδίνου της 6^{ης} Ιουλίου 1827. Το διεθνές κύρος του Καποδίστρια και οι ικανότητές του στο διπλωματικό πεδίο εξασφάλιζαν την επιτυχία. Μέχρι τον ερχομό του, η Συνθήκη κινδύνευε να εγκαταλειφθεί ή να μείνει ανεφάρμοστη από τις Μεγάλες Δυνάμεις. Η φωνή του Καποδίστρια όμως κατάφερε να επαναφέρει το Ελληνικό ζήτημα στο διεθνές προσκήνιο και να εξουδετερώσει κάθε δυσμενή απόφαση, κυρίως από την Αγγλία που, μετά τον θάνατο του George Canning, ακολουθούσε πιο επιφυλακτική στάση απέναντι στους Έλληνες.

Η αγγλική κυβέρνηση του δούκα του Wellington αντιδρούσε στις ευνοϊκές προτάσεις για το Ελληνικό ζήτημα που διατυπώνονταν από τη Ρωσία στο πλαίσιο της εφαρμογής της Συνθήκης του Λονδίνου. Η Ρωσία επέμενε να επιδοθεί τελεσίγραφο στην Πύλη για την επίλυση του Ελληνικού ζητήματος εντός δύο μηνών. Αν αυτό δεν γινόταν δεκτό, τότε η Ρωσία, με τη σύμφωνη γνώμη των άλλων δύο Δυνάμεων, θα επέμβαινε στρατιωτικά στην Τουρκία μέχρι αυτή να αποδεχθεί τη Συνθήκη του Λονδίνου. Ταυτόχρονα οι άλλες δύο Δυνάμεις με τους στόλους τους θα απέκλειαν την Αλεξάνδρεια, θα βομβάρδιζαν τις θέσεις του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο και θα έφταναν στον αποκλεισμό και της Κωνσταντινούπολης. Η Αγγλία φυσικά απέρριψε την ρωσική πρόταση.

Η Γαλλία δεν δέχθηκε τις αγγλικές προτάσεις για διμερή, χωρίς τη Ρωσία, εφαρμογή της Συνθήκης του Λονδίνου και αντιπρότεινε να περιληφθούν στα όρια της Ελλάδας η Αττική και η Εύβοια καθώς και να δοθεί στην Ελλάδα το ένα εκατομμύριο λίρες που είχε ζητήσει για βοήθεια ο Καποδίστριας στις 31 Αυγούστου 1827. Επίσης οι Γάλλοι πρότειναν νέα σύσκεψη των πρέσβων των Δυνάμεων που είχαν αποχωρήσει από την Κωνσταντινούπολη, αυτή τη φορά στην Κέρκυρα και ταυτόχρονα την αποστολή στην Πελοπόννησο στρατιωτικών δυνάμεων, αποτελούμενων από έξι χιλιάδες άνδρες η κάθε μία, τόσο από τη Γαλλία όσο και από την Αγγλία.

Η Αγγλία, με έγγραφο της 9^{ης} Μαΐου 1828 του υπουργού εξωτερικών κόμη Dudley προς τον Γάλλο ομόλογό του πρίγκιπα Polignac, απέρριψε τις γαλλικές προτάσεις τόσο για την αποστολή κοινού εκστρατευτικού σώματος όσο και για την οικονομική βοήθεια στην Ελλάδα. Αντίθετα η στάση της Ρωσίας εξακολουθούσε να είναι έντονη με κύριο στόχο την επιβολή της Συνθήκης του Λονδίνου με δυναμικά μέσα. Τον Δεκέμβριο 1827, ο σουλτάνος είχε κάνει το λάθος να εκδώσει προκήρυξη προς τους διοικητές της οθωμανικής αυτοκρατορίας στην οποία ανέφερε ότι η Ρωσία είναι άσπονδος εχθρός των Μουσουλμάνων και ότι αυτή είχε υποκινήσει τους Έλληνες σε επανάσταση. Επίσης η προκήρυξη ανέφερε ότι μαζί με την Αγγλία και τη Γαλλία, η Ρωσία επιδίωκε την ανεξαρτησία της Ελλάδας.

Στις 12 Μαρτίου 1828 η Ρωσία ανήγγειλε την απόφασή της για την κήρυξη πολέμου εναντίον της Τουρκίας. Αυτή η εξέλιξη περιόριζε τις επιδιώξεις της Αγγλίας που υποχρεώθηκε να ανανεώσει την πίστη της στη Συνθήκη του Λονδίνου. Στις 26 Απριλίου κηρύχθηκε επίσημα ο Ρώσο-τουρκικός πόλεμος.

Σε μια προσπάθεια της Τουρκίας να διασπάσει την ενότητα των τριών Μεγάλων Δυνάμεων, ο υπουργός των εξωτερικών της υψηλής Πύλης Pertev Mehmed Said Paşa Efendi ζήτησε μεμονωμένα την επιστροφή των πρεσβευτών αρχικά της Γαλλίας, στρατηγού κόμη Armand Charles Guilleminot και κατόπιν και της Αγγλίας, Stratford Canning, στην Κωνσταντινούπολη. Η προσπάθεια δεν είχε αποτέλεσμα ούτε ακόμη και όταν, στις 6 Ιουλίου 1828, ο Τούρκος υπουργός εξωτερικών απευθύνθηκε στον Wellington. Ο Άγγλος πρωθυπουργός του απάντησε ότι βασική προϋπόθεση επαναπροσέγγισης για το Ελληνικό ζήτημα, ήταν η αποδοχή από την Τουρκία των όρων της Συνθήκης του Λονδίνου.

Επακόλουθο του Ρώσο-τουρκικού πολέμου ήταν η αποστολή του γαλλικού εκστρατευτικού σώματος στην Πελοπόννησο μετά και από αίτημα του Καποδίστρια στις 24 Ιουνίου 1828, για την αποστολή κάποιων «συμμαχικών ταγμάτων».

• **Η διπλωματία, η πολιτική και το τέλος του Κυβερνήτη**

Ιωάννη Α. Καποδίστρια

Η Διάσκεψη του Λονδίνου που συνήλθε στις 15 Ιουνίου 1828 ετοίμασε ένα σχέδιο απαντήσεως των πρεσβευτών των τριών Μεγάλων Δυνάμεων προς την Πύλη. Σε αυτές τις οδηγίες, στις 2 Ιουλίου 1828, αναφερόταν:

«... τα σύνορα του ελληνικού κράτους θα έδει να περιλάβουν το μεγαλύτερο τμήμα του επαναστατήσαντος πληθυσμού, να καθορίζονται σαφώς και να προστατεύονται ευκόλως· ότι κατά καιρούς προετάθησαν διάφορα σύνορα δια την Ελλάδα: η γραμμή Παγασητικού – Αχελώου, η γραμμή Θερμοπυλών – Κορινθιακού κόλπου, περιλαμβανομένου και του Παρνασσού, η γραμμή Αττικής – Ισθμού, περιλαμβανομένων της Πάρνηθος και του Κιθαιρώνας, και η γραμμή των βορείως του Ισθμού ορεινών διαβάσεων· ότι εις το νέον κράτος δέον να περιληφθούν αι νήσοι αι κείμεναι μεταξύ 36^ο – 39^ο Β. πλ. Και 26^ο μήκος, πλην ίσως της Ευβοίας....»

Σε αυτή τη συγκυρία φάνηκε η μεγάλη αποφασιστικότητα και τόλμη του Καποδίστρια. Στη διάσκεψη των πρεσβευτών στον Πόρο, στις 23 Σεπτεμβρίου 1828 υποβάλει εμπιστευτικό υπόμνημα για μια πρόσφορη εκτέλεση της Συνθήκης του Λονδίνου της 6^{ης} Ιουλίου 1827:

«... τα μάλιστα συνεσταλμένα όρια της Ελλάδος ήθελεν είσθαι τα από του κόλπου του Βώλου αρχόμενα, και αφήνοντα μεν εις τους Τούρκους την Θεσσαλίαν και πολύ της Ηπείρου μέρος, δια δε των ισχυροτάτων όσον ένεστι ορεινών όγκων φθάνοντα εις Σαγιάδαις...

...Η φυσικότατη οροθεσία, εξ ης μόνης ήθελεν απολάβει η νέα Επικράτεια τον προσήκοντα σχηματισμόν προς τε το φυλάττεσθαι κατά των Τούρκων και προς το συστήσαι την υγειονομίαν, ήθελεν είσθαι κατά γην μεν γραμμή προϊούσα από των βάσεων του όρους Ολύμπου κατά τον Θερμαϊκόν κόλπον, δια του όρους Χάσια και Μετσόβου και Χορμόβου και Σαμαρίνας και Γαρδικίου, εις το Παλέρμον και την Αδριατικήν θάλασσαν. Των δε νήσων, η μεν Εύβοια, εικότως εντός των ελληνικών ορίων περιλαμβανομένη, θέλει σκεπάζει τα της Αττικής παράλια, παρ' ά και μηκύνεται, η δε Κρήτη έσται το έσχατον προς Μεσημβρίαν μεθόριον, σκέπασμα των άλλων του Αιγαίου νήσων...

...Όσον σε περί των Νήσων, και η ιστορία και τα μνημεία της αρχαιότητος, όλα εν ενί λόγω επιμαρτυρούσιν, ότι η Ρόδος, Κύπρος, και τόσαι άλλαι ακόμη είναι της Ελλάδος διαμελίσματα...».

Με ιδιαίτερη προσοχή και ενώ προσδιορίζει τα όρια του νέου κράτους δικαιολογεί και την συμπερίληψη της Κρήτης, λόγω του ενδεχόμενου κινδύνου, αν μείνει εκτός της ελληνικής επικράτειας, να αποτελέσει βάση πειρατών και πάλι στο Αιγαίο. Ο Καποδίστριας στο υπόμνημά του προς τους τρεις πρεσβευτές, αποφεύγει να αναφερθεί στην ρητά προβλεπόμενη από τη Συνθήκη του Λονδίνου της 6^{ης} Ιουλίου 1827, επικυριαρχία του σουλτάνου στο σχεδιαζόμενο Ελληνικό Κράτος.

Η δολοφονία του Καποδίστρια (πίνακας του Διονύσιου Τσόκου)

Το Πρωτόκολλο του Λονδίνου εκδόθηκε στις 16 Νοεμβρίου 1828 κι ενώ η εξακολουθούσε η σύνοδος των πρεσβευτών στον Πόρο. Σε αυτό διατυπώνονταν οι αποφάσεις των τριών Μεγάλων Δυνάμεων και κυρίως η αγγλική εμμονή για το Ελληνικό ζήτημα, με κύριο όρο:

«Η Πελοπόννησος, αι παρακείμεναι νήσοι και αι κοινώς καλούμεναι Κυκλάδες, να τεθώσιν υπό την προσωρινήν εγγύησιν των τριών Αυλών, έως ότου να αποφασισθή οριστικώς η τύχη της Ελλάδος με την συγκατάθεσιν της Πύλης, χωρίς να εννοούν με τούτο να προαποφασίσουν εις το παραμικρόν το περί των οριστικών ορίων της Ελλάδος ζήτημα, το οποίον θέλει αποφασισθεί εις τας μετά της Τουρκίας νέας διαπραγματεύσεις».

Τα αποσπάσματα προέρχονται από την «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους» της Εκδοτικής Αθηνών, τόμ. 12, σελ.498 – 513.

Μετά από αυτή τη διατύπωση που περιόριζε την Ελλάδα στην Πελοπόννησο και τις Κυκλάδες, ο Καποδίστριας έστειλε μυστικά υπομνήματα στη Γαλλία και τη Ρωσία ζητώντας, κυρίως από τη Ρωσία, να υποστηρίξουν τη συνοριακή γραμμή Παγασητικού – Αμβρακικού αλλά και να επανεξετάσουν τις σχέσεις του νέου κράτους με την Πύλη. Ουσιαστικά τότε διατυπώθηκε η διεκδίκηση για την ανεξαρτησία του Ελληνικού Κράτους.

Οι παρασκηνιακές κινήσεις του Καποδίστρια έφεραν αποτέλεσμα. Στις 18 Μαΐου 1829 ο Άγγλος αντιπρεσβευτής στην ελληνική Κυβέρνηση Edward Dawkins, απέστειλε στον Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια αντίγραφο του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου της 22 Μαρτίου 1829. Εκεί επεξηγούσε τους όρους που αφορούσαν το Ελληνικό ζήτημα. Η Ελλάδα θα είχε σύνορα τη γραμμή Αμβρακικού – Παγασητικού. Τα ελληνο-οθωμανικά σύνορα περιελάμβαναν τη Στερεά Ελλάδα, την Έβριο και τις Κυκλάδες. Το νέο κράτος θα τελούσε υπό την επικυριαρχία του σουλτάνου με ετήσιο φόρο ενάμισι εκατομμύριο γρόσια. Αυτό που ήταν καινούργιο στις διαθέσεις των Μεγάλων για την Ελλάδα ήταν η πρόβλεψη για την τοποθέτηση σε αυτήν χριστιανού κληρονομικού ηγεμόνα.

Στις 29 Οκτωβρίου 1829 ο Ρώσος αντιπρεσβευτής στην ελληνική Κυβέρνηση κόμης V. N. Panin διαβίβασε στον Έλληνα Κυβερνήτη τη Συνθήκη που είχε υπογραφεί στις 14 Σεπτεμβρίου στην Αδριανούπολη, μεταξύ της Ρωσίας και της Πύλης. Στο άρθρο 10 αυτής της συνθήκης ο σουλτάνος αποδέχθηκε τόσο τη Συνθήκη του Λονδίνου τις 6 Ιουλίου 1827 όσο και το Πρωτόκολλο της 22 Μαρτίου 1829. Με τη Συνθήκη της Αδριανούπολης η Πύλη αποδέχθηκε τη συνοριακή γραμμή Αμβρακικού – Παγασητικού μεταξύ των δύο κρατών.

Η παρασκηνιακή δράση και οι επίπονες διπλωματικές πιέσεις του Καποδίστρια συνεχιζόταν. Στις 8 Απριλίου 1830 από τους πρεσβευτές των Μεγάλων Δυνάμεων επιδόθηκε στην Πύλη αντίγραφο του τέταρτου Πρωτοκόλλου του Λονδίνου που είχε υπογραφεί στις 3 Φεβρουαρίου 1830. Αυτό ήταν το Πρωτόκολλο της Ελληνικής Ανεξαρτησίας, ουσιαστικά η πρώτη επίσημη διεθνής πράξη της αναγνώρισης της Ελλάδας ως πλήρως ανεξάρτητου Κράτους.

Με το τέταρτο Πρωτόκολλο του Λονδίνου, το Ελληνικό Κράτος ήταν πλήρως ελεύθερο και ανεξάρτητο από κάθε είδους υποτέλεια. Η Ανεξαρτησία παραχωρήθηκε αλλά με εδαφικό κόστος. Τα σύνορα του νέου κράτους περιοριζόνταν σε σχέση με το τρίτο Πρωτόκολλο του 1829 και καθορίζονταν από τις εκβολές των ποταμών Σπερχειού στα ανατολικά και Αχελώου (Ασπροποτάμου) στα δυτικά. Στην ελληνική επικράτεια συμπεριλαμβάνονταν ολόκληρη η Εύβοια και οι Σποράδες (Δαιμονόνησοι), η Σκύρος και «αι νήσοι αι εγνωσμένοι το αρχαίον υπό το όνομα Κυκλάδες, συμπεριλαμβανομένης και της νήσου Αμοργού». Το τέταρτο Πρωτόκολλο εξαιρούσε την Κρήτη και τη Σάμο από την ελληνική επικράτεια ενώ παραχωρούσε την Ακαρνανία και μέρος της Αιτωλίας στην Υψηλή Πύλη.

Σε ξεχωριστό Πρωτόκολλο της ίδιας ημέρας προβλεπόταν ως κληρονομικός ηγεμόνας, βασιλιάς του νέου κράτους ο Βέλγος πρίγκιπας του Sachsen-Goburg Gotha Λεοπόλδος Α', γιος του δούκα του Saxe-Coburg-Saalfeld. Ο Λεοπόλδος, μετά από αγγλικές πιέσεις, αποδέχθηκε τη βασιλεία στις 11 Φεβρουαρίου 1830 αλλά μετά από λίγους μήνες διαφώνησε για την εξαίρεση της Κρήτης και στις 21 Μαΐου του ίδιο χρόνου παραιτήθηκε από τη θέση του βασιλιά του Ελληνικού Κράτους. Σημαντικό ρόλο σε αυτή την απόφαση του Λεοπόλδου έπαιξε η έντονη παρασκηνιακή δράση του Καποδίστρια που δεν επιθυμούσε την τοποθέτηση του Λεοπόλδου ως ηγεμόνα της Ελλάδας, αν και αποδεχόταν το τέταρτο Πρωτόκολλο χωρίς τη σύγκληση Εθνοσυνέλευσης.

Η κύρια επιδίωξη του Καποδίστρια ήταν να καταπαύσει τις εμφύλιες διαμάχες και να δημιουργήσει το πρώτο Ελληνικό Κράτος από το μηδέν. Έπρεπε όμως να «περάσει» τα μέτρα που είχε πάρει, όπως είχε άλλωστε υποσχεθεί, από Εθνοσυνέλευση. Η Δ' Εθνοσυνέλευση έγινε στο Άργος από τις 11 Ιουλίου έως τις 6 Αυγούστου 1829. Σε αυτήν συμμετείχαν διακόσιοι τριάντα έξι πληρεξούσιοι από όλη την Ελλάδα, εκλεγμένοι για πρώτη φορά από άμεση ψηφοφορία στις εκλογές του 1829. Στην Εθνοσυνέλευση

εγκρίθηκε η πολιτική του Ιωάννη Καποδίστρια, νομιμοποιήθηκε το «Πανελλήνιο» αφού συστάθηκε Γερουσία με 27 γερουσιαστές που το αντικατέστησε και σε δεκατρία ψηφίσματα εγκρίθηκαν όλες οι σημαντικές αποφάσεις σχετικά με τη λειτουργία του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους σύμφωνα με τις αποφάσεις του Κυβερνήτη. Εκτός από την ίδρυση, με τη βοήθεια του φίλου του Γαλλο-ελβετού τραπεζίτη Jean-Gabriel Eynard, της Εθνικής Χρηματιστικής Τράπεζας (σημ. Εθνική), την ίδρυση του Εθνικού Νομισματοκοπείου και την καθιέρωση του φοίνικα στις 28 Ιουλίου 1828, ως εθνικής νομισματικής μονάδας, στις 24 Σεπτεμβρίου του ίδιου χρόνου ίδρυσε και την ταχυδρομική υπηρεσία. Η Εθνοσυνέλευση ψήφισε ειδικό νόμο για την απαγόρευση εξαγωγής αρχαιοτήτων από την Ελλάδα. Εκτός από αυτά όμως, έπρεπε να οργανώσει και τη δικαστική εξουσία. Επιμελήθηκε προσωπικά τη δημιουργία αλλά και τη στελέχωση με το κατάλληλο προσωπικό των δικαστηρίων της χώρας. Οργάνωσε τη διοίκηση του νεοσύστατου Κράτους και ίδρυσε Στατιστική Υπηρεσία η οποία προχώρησε στην πρώτη απογραφή του πληθυσμού. Παράλληλα δημιούργησε σύστημα παιδείας με ένα δίκτυο αλληλοδιδασκτικών σχολείων. Ίδρυσε το Ορφανοτροφείο της Αίγινας όπου τα ορφανά εκπαιδεύονταν κυρίως στις τέχνες αλλά και στα γράμματα, και δημιούργησε.

Μεγάλο πρόβλημα για τη λειτουργία του κράτους ήταν η ασφάλεια της ναυσιπλοΐας. Για την πάταξη της πειρατείας που μάστιζε την ανατολική Μεσόγειο, ο Καποδίστριας ζήτησε τη βοήθεια του ναυάρχου Μιαούλη. Αυτός γνωρίζοντας τους τρόπους πάταξης της πειρατείας αφού και ο ίδιος ήταν πειρατής στα νιάτα του, κατάφερε να εξοντώσει τις πειρατικές επιδρομές στα ελληνικά νερά.

Μετά τη λήξη της Δ' Εθνοσυνέλευσης στο Άργος και αφού είχε εγκατασταθεί το γαλλικό εκστρατευτικό σώμα στην Πελοπόννησο που είχε διώξει τους Αιγυπτίους του Ιμπραήμ από αυτήν, οι πολεμικές επιχειρήσεις συνεχίζονταν από τον τακτικό πλέον ελληνικό στρατό στη Ρούμελη (Στερεά Ελλάδα). Η διαταγή του σουλτάνου για την απόσυρση των τουρκικών δυνάμεων από τη Ρούμελη, έμελλε να δώσει και την τελευταία μάχη του Αγώνα για την ελληνική ανεξαρτησία.

Η αναδιοργάνωση του στρατού υπό ενιαία διοίκηση, με τη δημιουργία και του Λόχου των Ευελπίδων, κατάφερε να καταπολεμήσει το κατεστημένο των τοπικών οπλαρχηγών αλλά και να ανακόψει την προέλαση των Τούρκων. Τον Αύγουστο του 1829, αφού ο Οθωμανός πολέμαρχος Aslan bey mühürdar (σφραγιδοφύλακας) προέλασε με τέσσερις χιλιάδες άνδρες του από τη Λάρισα και τη Λαμία, έφτασε στην Αθήνα με σκοπό να ανεφοδιάσει την φρουρά της Ακρόπολης. Στη συνέχεια διατάχτηκε να συνοδεύσει τους Τούρκους της Αττικής και της Βοιωτίας έξω από τα ελληνικά σύνορα και να οδηγήσει τις δυνάμεις του στη Θράκη για την ενίσχυση του μετώπου του Ρωσο-τουρκικού πολέμου. Επιστρέφοντας όμως από την Αθήνα το τουρκικό σώμα που είχε ήδη φτάσει τη δύναμή σε τις επτά χιλιάδες άνδρες με πυροβολικό και ιππικό, έπρεπε να περάσει από το στενό πέρασμα της Πέτρας, μεταξύ Λειβαδιάς και Θήβας. Εκεί, από τις 28 Αυγούστου, τους περίμενε τακτικό ελληνικό στράτευμα δύομισι χιλιάδων ανδρών, υπό τον Δημήτριο Υψηλάντη. Το ελληνικό στρατιωτικό σώμα κατάφερε να νικήσει τον Aslan bey mühürdar και να τον αναγκάσει σε συνθηκολόγηση. Με αυτήν οι Τούρκοι δέχτηκαν να αποχωρήσουν από την Ανατολική Ελλάδα, εκτός από την Ακρόπολη της Αθήνας και το φρούριο Καράμπαμπα στην ηπειρωτική πλευρά της Χαλκίδας.

Ως γιατρός ο Κυβερνήτης προσπάθησε να περιορίσει τις επιδημίες τύφου, ελονοσίας και άλλων λοιμωδών νόσων με την απομόνωση περιοχών και τη δημιουργία λαζαρέτων (λοιμοκαθατηρίων). Η διάδοση της καλλιέργειας της πατάτας είναι επίσης δικό του έργο, αφού κατάφερε να πείσει τους δύσπιστους αγρότες για την καλλιέργειά της, «επιτρέποντάς» τους να την κλέψουν από το λιμάνι του Ναυπλίου.

Όμως, οι πολιτικές κινήσεις του Καποδίστρια προκάλεσαν δυσαρέσκεια κυρίως των προκρίτων και των πλοιοκτητών. Οι αντίπαλοι του Κυβερνήτη, επικαλούμενοι τη συνταγματική νομιμότητα άρχισαν να τον κατηγορούν για αυταρχισμό. Και όπως ήταν φυσικό ο Καποδίστριας δεν μπορούσε να ικανοποιήσει όλες τις απαιτήσεις. Η καθυστέρηση των εκλογών ενίσχυε τη δυσαρέσκεια.

Δεν άργησαν να ξεσπάσουν δυναμικές, αντιπολιτευτικές κινητοποιήσεις. Οι Ύδραίοι πλοιοκτήτες ζήτησαν από τον Ανδρέα Μιαούλη να στασιάσει και να καταλάβει τον ναύσταθμο στον Πόρο, όπου διοικητής είχε τοποθετηθεί ο Κωνσταντίνος Κανάρης. Ο Μιαούλης στις 16 Ιουλίου 1831 κατέλαβε τον ναύσταθμο και ανέλαβε τη διοίκησή του. Ένα μεγάλο λάθος του Καποδίστρια ήταν η ανάθεση στον Ρώσο ναύαρχο Πιοτρ Ιβάνοβιτς Ρίκορντ να επιτεθεί κατά των στασιαστών. Ο Ρίκορντ απέκλεισε τον

ναύσταθμο αλλά ο Μιαούλης, την 1^η Αυγούστου 1831, ανατίναξε τα δύο καλύτερα πλοία του ελληνικού στόλου. Την φρεγάτα «Ελλάς» και την κορβέτα «Υδρα». Μέσα στο χάος των ανατινάξεων ο Μιαούλης διέφυγε στην Υδρα.

Η υπόκωφη αντιπολίτευση εκδηλώθηκε μετά την Δ΄ Εθνοσυνέλευση. Η Μάνη δεν πλήρωνε φόρους, ενώ η Υδρα ανακηρύχτηκε ανεξάρτητη πολιτεία που την διοικούσαν οι τοπικοί άρχοντες. Η αντιπαλότητα της ισχυρής οικογένειας των Μαυρομιχαλαίων της Μάνης με τον Καποδίστρια είχε ξεκινήσει από το 1830, όταν ο Κυβερνήτης επιχείρησε να τους αφαιρέσει τα προνόμια από τους δασμούς και τη φορολογία. Βέβαια ο Καποδίστριας δεν είχε κρύψει τη γνώμη του για τους προκρίτους. Κάποια στιγμή μιλώντας με τον Πετρόμπεη του είπε: «Εικοσιπέντε είστε οι φθορείς του Έθνους». Τον Δεκέμβριο του 1830 οι Μανιάτες στασίασαν στο Λιμένα και στις 23 Ιανουαρίου 1831, ο Κυβερνήτης έκανε ένα λάθος. Διέταξε τη σύλληψη και τη φυλάκιση του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη στο Ίτς Καλέ (Ακροναυπλία) στο Ναύπλιο, όπου είχε μεταφέρει την πρωτεύουσα του Κράτους. Εκεί κρατούσε σε κατ' οίκον περιορισμό και ακόμα δύο μέλη της οικογένειας. Τον Μπεζαντέ Γεώργιο Μαυρομιχάλη και τον αδελφό του Πετρόμπεη, Κωνσταντίνο. Η μανιάτικη εκδίκηση δεν άργησε.

Την Κυριακή 27 Σεπτεμβρίου 1831 στις έξι και μισή το πρωί, έξω από την πόρτα του Ιερού Ναού του Αγίου Σπυρίδωνα, όπου ο Καποδίστριας πήγαινε για να εκκλησιαστεί, δέχθηκε δολοφονική επίθεση. Σύμφωνα με το κατηγορητήριο, ο Κωνσταντίνος τον πυροβόλησε εξ επαφής στην ινιακή χώρα και ο Γεωργάκης τον μαχαιρώνει στη βουβωνική χώρα. Στην επίθεση συμμετείχε πυροβολώντας και ένας ακόμα από τους σωματοφύλακες των Μαυρομιχαλαίων, ο Ι. Καραγιάννης.

Ο Κωνσταντίνος Μαυρομιχάλης λιντσαρίστηκε και εξοντώθηκε επί τόπου από τους προστρέξαντες ενώ ο Γεωργάκης Μαυρομιχάλης κατέφυγε στην οικία του Γάλλου αντιπρεσβευτή. Μετά από σφοδρές επιθέσεις και απειλές από το αγανακτισμένο πλήθος στη γαλλική πρεσβεία, ο Γάλλος αντιπρεσβευτής, βαρόνος Achille Rouen, αναγκάστηκε να τον παραδώσει στις αρχές. Ο Γεωργάκης Μαυρομιχάλης καταδικάστηκε σε θάνατο από στρατοδικείο και εκτελέστηκε με τυφεκισμό στις 10 Οκτωβρίου 1831.

Στη διαθήκη του δεν αναφέρεται στον Καποδίστρια, αλλά σε παραίνεσή του στις Μεγάλες δυνάμεις, γράφει:

«...Δέομαι... των τριών φιλανθρώπων δυνάμεων, αίτινες έχυσαν τόσον αίμα, και τόσας άλλας πολυειδείς θυσίας υπέρ της Ελλάδος έκαμαν να μη ανεχθούν επομένως και ακολούθως να δουλωθή από κανένα άνθρωπον, αλλά να στηρίξουν την ελευθεριαν της και τους καλούς της Νόμους και να την υπερασπίζωνται....»

Σ. Β. ΚΟΥΤΣΑ: Η Διαθήκη του Γεωργίου Μαυρομιχάλη- Ε.Π.Σ. – Αθήναι 1956

Γεώργιος Π. Μαυρομιχάλης (1800 - 1831)

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ της ΑΝΑΡΧΙΑΣ (1831-1833)

Τα αίτια που οδήγησαν στη δολοφονία του Κυβερνήτη θα πρέπει να αναζητηθούν στις δραματικές εξελίξεις που την ακολούθησαν. Η άθλια κατάσταση της οικονομίας, με άδεια τα ταμεία του Κράτους κι ένα χρέος δύο εκατομμυρίων τετρακοσίων χιλιάδων λιρών, αλλά και η ανυπαρξία ενός σταθερού οικονομικού προγράμματος διακυβέρνησης, οδήγησαν τον Καποδίστρια κυρίως σε μια αυταρχική και συγκεντρωτική διοίκηση. Τα κεφάλαια του τόπου ή είχαν κατασπαταληθεί ή είχαν φυγαδευτεί στο εξωτερικό. Παρόλα αυτά ο Κυβερνήτης με την διαχείρισή του είχε καταφέρει να αυξήσει τις προσόδους που έφτασαν, σε τρία χρόνια, στα δεκατέσσερα εκατομμύρια φράγκα.

Αναμφισβήτητα, μετά τον αρχικό λαϊκό ενθουσιασμό για την έλευση του Έλληνα Κυβερνήτη και την υποδοχή του ως μεσσία, η πολιτική του είχε διχάσει τους Έλληνες. Το νεοσύστατο Ελληνικό Κράτος χωρίστηκε σε δυο στρατόπεδα. Στους κυβερνητικούς που ακολουθούσαν πιστά την πολιτική του Ιωάννη Καποδίστρια και τους συνταγματικούς που ήταν αντικυβερνητικοί και ζητούσαν επιτακτικά την εφαρμογή του Συντάγματος που είχε ψηφιστεί στην Γ' Εθνοσυνέλευση. Οι χωρικοί και οι αγρότες, δηλαδή η πλειονότητα του λαού, ήταν στο επίκεντρο της προσοχής του Κυβερνήτη που πίστευε ότι η άνοδος του βιοτικού επιπέδου τους θα μπορούσε να γίνει με την εκπαίδευσή τους. Τον τελευταίο χρόνο της διακυβέρνησής του ο Καποδίστριας έγινε περισσότερο αυταρχικός και εσωστρεφής. Σε κρίσιμες θέσεις τοποθέτησε τα αδέρφια του, τον Βιάρο και τον μικρότερο Αυγουστίνο, και γι' αυτό κατηγορήθηκε για νεποτισμό από τους αντιπολιτευόμενους συνταγματικούς αντιπάλους του. Ο Αυγουστίνος διορίστηκε Αρχιστράτηγος και πολιτικός διοικητής της Δυτικής Ελλάδας. Οι έμποροι και οι αστοί δεν έτυχαν της ίδιας στοργής, όπως αυτή που έδειξε σχεδόν «πατρικά» ο Καποδίστριας για τους αγρότες και ήταν σαφώς δυσαρεστημένοι. Οι πρόκριτοι που έβλεπαν ότι με τη φορολόγηση και τα κρατικά τελωνεία θα έχαναν έσοδα, οι πλοιοκτήτες που με την πάταξη της πειρατείας έβλεπαν να περιορίζεται ο κύκλος των εργασιών τους, οι Φαναριώτες αλλά και οι λόγιοι που ομφαλοσκοπούσαν αναζητώντας ρόλο στο νέο Κράτος, βρέθηκαν απέναντί του.

Την ίδια στιγμή, με το πέμπτο Πρωτόκολλο του Λονδίνου (Σεπτέμβριος 1831) αποφασίστηκε η «βελτίωση των ορίων της Ελλάδας διά διαπραγματεύσεων με την Οθωμανική Πύλη». Η παγίωση των συνόρων ήταν πια θέμα διπλωματικών διαπραγματεύσεων.

Σε αυτό το διπλωματικό περιβάλλον, βρήκαν χώρο για να δράσουν οι Μεγάλες Δυνάμεις. Οι Γάλλοι με πρόσχημα την εκδίωξη των Αιγυπτίων του Ιμπραήμ, με το εκστρατευτικό σώμα του στρατηγού και κατοπινού στρατάρχη της Γαλλίας Nicolas Maison, κατέλαβαν την Πελοπόννησο. Ο σκοπός τους ήταν σαφής. Να αποτρέψουν την κάθοδο των Ρώσων στο νεοσύστατο Ελληνικό Κράτος και τη Μεσόγειο. Οι Άγγλοι έλεγχαν και τις ελληνικές θάλασσες από τη βάση τους στη Μάλτα και τον μόνιμα περιπολούντα στην Ανατολική Μεσόγειο, στόλο τους. Ο Stratford Canning πηγαίνοντας στην Κωνσταντινούπολη για να αναλάβει και πάλι τα καθήκοντα του πρεσβευτή στην Πύλη, διαδεχόμενος τον εκεί έκτακτο απεσταλμένο sir Robert Gordon, δεν παρέλειψε να περάσει από το Ναύπλιο για να «νουθετήσει» τους Έλληνες. Ο Γάλλος βαρώνος Achille Rouen, αντιπρέσβης και γενικός πρόξενος της Γαλλίας στην Ελλάδα από τον Ιούνιο του 1829, είχε σοβαρή εμπλοκή στη δολοφονία του Έλληνα Κυβερνήτη.

Άγγλοι και Γάλλοι υποστήριζαν φανερά τους αντικυβερνητικούς ή συνταγματικούς Έλληνες. Κοντά σ' αυτούς, λογής-λογής απεσταλμένοι ξένων κυβερνήσεων, πολιτικοί παρατηρητές και πράκτορες έσπερναν το διχασμό όπου μπορούσαν. Από την άλλη πλευρά οι Ρώσοι με επικεφαλής τον ναύαρχο Πιότρ Ιβάνοβιτς Ρίκορντ υποστήριζαν τον Ιωάννη Α. Καποδίστρια και μετά τη δολοφονία του τους κυβερνητικούς. Ευθείες επεμβάσεις των τριών Μεγάλων Δυνάμεων στα ελληνικά πράγματα με κύριο στόχο, μόνο το συμφέρον τους.

Αμέσως μετά τη δολοφονία του Κυβερνήτη Ιωάννη Α. Καποδίστρια και μέσα στην έκρυθμη κατάσταση και τη γενική αμηχανία που επικρατούσε, την ίδια ημέρα συνεδρίασε η Γερουσία και εξέλεξε την τριμελή «Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδος» για να αναλάβει την ηγεσία του νεοσύστατου Κράτους, στη θέση του νεκρού Κυβερνήτη. Πρόεδρος της επιτροπής ορίστηκε ο Αυγουστίνος Καποδίστριας και μέλη ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης από την πλευρά των κυβερνητικών κι ο Ιωάννης Κωλέττης,

εκπρόσωπος των συνταγματικών και αρχηγός του γαλλικού κόμματος. Κύριο μέλημα της επιτροπής ήταν η διαφύλαξη της ασφάλειας της χώρας και η άμεση σύγκληση Εθνικής Συνέλευσης.

Ήταν πια γνωστό σε όλους ότι ηθικοί αυτουργοί της δολοφονίας του κυβερνήτη ήταν δυο από τις Μεγάλες Δυνάμεις, η Γαλλία και η Αγγλία. Ο πρόεδρος της Διοικητικής Επιτροπής, Αυγουστίνος Καποδίστριας, δεν δίστασε να διατυπώσει αυτή την άποψη δημόσια, συνομιλώντας με τον Γερμανό φιλέλληνα Friedrich Thiersch (γνωστό στη βιβλιογραφία ως Ειρηναίος Θείρισιος) που υποστήριζε τους συνταγματικούς:

«Μάλιστα Κύριε! Η Γαλλία και η Αγγλία δολοφόνησαν τον αδελφό μου».

Οι αντιπολιτευόμενοι, πιεζόμενοι από το βάρος της πολιτικής δολοφονίας, έπρεπε να δείξουν διαλλακτική στάση. Τέσσερις ημέρες μετά το θάνατο του Ιωάννη Καποδίστρια, έστειλαν στη Γερουσία τριμελή επιτροπή υπό τον Ανδρέα Ζαΐμη με την φανερή υποστήριξη των αντιπρόσβων της Γαλλίας και της Αγγλίας, για να ζητήσει την άμεση σύγκληση Εθνικής Συνέλευσης για να ορίσει καινούργια κυβερνητική αρχή. Επίσης η επιτροπή ζήτησε γενική αμνηστία (εκτός βέβαια των δολοφόνων του Κυβερνήτη) και αύξηση των μελών της Διοικητικής Επιτροπής από τρία σε πέντε, με την προσθήκη δύο μελών από την πλευρά των συνταγματικών. Η Γερουσία όπως ήταν αναμενόμενο δεν συζήτησε τους όρους και τις προτάσεις τους αλλά δεν αναγνώρισε και ως νόμιμη την εκλογή των Υδραιών πληρεξουσίων ενώ ταυτόχρονα απέκλεισε στο Άστρος τους βουλευτές της Μάνης.

Στις 5 Οκτωβρίου ο Ζαΐμης με επιστολή στον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη του ζήτησε να επέμβει για να προλάβει τον εμφύλιο που φαινόταν έτοιμος να ξεσπάσει. Ταυτόχρονα οι Υδραίοι πλοιοκτήτες, με την παρότρυνση και πάλι των αντιπρόσβων της Γαλλίας και της Αγγλίας, έστειλαν και πάλι την αντιπροσωπεία, αυτή τη φορά στη Διοικητική Επιτροπή. Με σαφώς μετριοπαθέστερα αιτήματα ζήτησαν την εκπροσώπηση στην Επιτροπή και της αντιπολίτευσης με τη διεύρυνσή της σε πενταμελή, την άμεση γενική αμνηστία και την άμεση σύγκληση Εθνοσυνέλευσης. Όμως γι' αυτά τα αιτήματα δεν ήταν αρμόδια η Διοικητική Επιτροπή αλλά η Γερουσία. Ο διχασμός των Ελλήνων εδραιωνόταν με τη συμβολή των αντιπροσώπων και των τριών Μεγάλων Δυνάμεων. Διαίρει και βασιλεύει. Στη Δυτική Ελλάδα η κατάσταση έγινε ανεξέλεγκτη αφού ο Κώστας Μπότσαρης και ο Στάθης Κατσογιάννης είχαν κηρύξει ανταρσία και δεν έστελνε τα εισπραχθέντα από τις προσόδους των χωριών.

Ο Ιωάννης Κωλέττης, εγκατέλειψε την ουδέτερη στάση του και με τις παρασκηνιακές ενέργειες του Γάλλου αντιπρόσβη «πέρασε» με το κόμμα του στους συνταγματικούς, αναλαμβάνοντας επικεφαλής της αντιπολίτευσης. Ο Κωλέττης ως μέλος της τριμελούς Διοικητικής Επιτροπής υποστήριζε ότι οι πληρεξούσιοι της Ύδρας θα έπρεπε να γίνουν δεκτοί στην Εθνοσυνέλευση και επίσης την ανάγκη να κληθεί αμέσως ξένος ηγεμόνας που θα αναλάμβανε τις τύχες του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους. Μετά την απόρριψη του αιτήματός του και αφού στο κόμμα του μπήκαν και οι Ρουμελιώτες στρατιωτικοί, απηύθυνε διάγγελμα στον λαό με το οποίο κατηγορούσε τους κυβερνητικούς για αδιαλλαξία, απαιτούσε την άμεση διανομή των εθνικών γαιών, την ίδρυση Βουλής που θα νομοθετούσε μαζί με τη Γερουσία και απειλούσε με παρεμπόδιση των εργασιών της Εθνοσυνέλευσης, αν δεν γίνονταν δεκτά τα αιτήματά του.

Η Ε' Εθνοσυνέλευση, παρά τις αντιδράσεις των συνταγματικών αλλά και των δυο αντιπρόσβων της Γαλλίας και της Αγγλίας, ορίστηκε για τις 5 Δεκεμβρίου 1831 στον ναό της Παναγίας στο Άργος. Σε αυτήν, αφού είχαν αποκλειστεί σχεδόν όλοι οι αντιπολιτευόμενοι βουλευτές και συμμετείχαν ακόμα και ενενήντα βουλευτές από τα υπόδουλα μέρη, παραιτήθηκαν τα δύο εναπομείναντα μέλη της Διοικητικής Επιτροπής, ο Αυγουστίνος κι ο Κολοκοτρώνης και καθαιρέθηκε ο Κωλέττης. Η Συνέλευση εξέλεξε Πρόεδρο της Ελληνικής Κυβερνήσεως και Κυβερνήτη τον Αυγουστίνο Καποδίστρια. Αφού η αντιπολίτευση δεν παρέστη στις συνεδριάσεις ξεκίνησε δική της Συνέλευση αλλά μετά την καθάρωση του Κωλέττη, στις 9 Δεκεμβρίου ξέσπασαν ταραχές και συγκρούσεις ανάμεσα στα δύο στρατόπεδα στο Άργος. Στις 12 Δεκεμβρίου μετά από εκεχειρία οι αντιπολιτευόμενοι αποχώρησαν από το Άργος και έφτασαν στην Κόρινθο. Εκεί, ασφαλείς πια, συγκρότησαν νέα Συνέλευση. Έτσι προέκυψαν δυο Κυβερνήσεις. Μία στο Ναύπλιο με επικεφαλής τον Αυγουστίνο και η άλλη στην Περαχώρα με τον Κωλέττη. Διχασμός και χάος ξανά.

*Ο Ιωάννης Κωλέττης αναγγέλλει την εκλογή του Όθωνα.
Εγχρωμη λιθογραφία. Peter Von Hess.*

Παρά τη χορήγηση γενικής αμνηστίας η αντιπολιτευόμενη «Κυβέρνηση» της Περαχώρας επέδειξε αδιάλλακτη άρνηση. Τότε ο Κωλέττης και οι ακόλουθοί του κρίθηκαν «ένοχοι εσχάτης προδοσίας» από την κυβέρνηση στο Ναύπλιο. Παρά την καταδίκη και εν αναμονή της εκλογής από τις τρεις Μεγάλες Δυνάμεις του ξένου ηγεμόνα που θα κυβερνούσε τη χώρα, ο Κωλέττης προσηλυτίζοντας τον τακτικό στρατό, ήθελε να κινηθεί στρατιωτικά στην Πελοπόννησο.

Η εκλογή του ανήλικου Βαυαρού Όθωνα, ως ηγεμόνα της Ελλάδας, έγινε από τη Διάσκεψη του Λονδίνου, με το Πρωτόκολλο της 13^{ης} Φεβρουαρίου 1832. Η αναγγελία της στην Ελλάδα έγινε στα τέλη Φεβρουαρίου 1832 και φάνηκε ότι θα κατέπαυε τα πάθη. Ο επίσης Βαυαρός, φιλέλληνας Friedrich Thiersch προσπάθησε μάταια, λόγω της φανεράς υποστήριξής του στους αντιπολιτευόμενους του Κωλέττη, να φέρει την ομόνοια. Η Εθνοσυνέλευση συνέχισε τις εργασίες της μέχρι τις 15 Μαρτίου και την ψήφιση του «Πολιτικού Συντάγματος της Ελλάδος» που καθόριζε το πολίτευμα της χώρας ως βασιλευόμενη δημοκρατία. Το Σύνταγμα αυτό ουσιαστικά δεν εφαρμόστηκε ποτέ αφού ο νέος ηγεμόνας δεν παραχώρησε συνταγματικά δικαιώματα στον λαό. Οι αντιπολιτευόμενοι αντιμετώπισαν με καχυποψία την ψήφιση όμως του Συντάγματος και ακολούθησαν συγκρούσεις Ρουμελιωτών ενόπλων και κυβερνητικού στρατού.

Και οι τρεις αντιπρόσβεις σύστησαν στον Αυγουστίνο Καποδίστρια να σχηματίσει κυβέρνηση από όλα τα κόμματα. Ο Αυγουστίνος παραιτήθηκε και πρότεινε ως μέλη της νέας πενταμελούς κυβερνητικής επιτροπής τους Κολοκοτρώνη, Ζαΐμη, Κωλέττη, Μπουντούρη και Μεταξά. Ο ίδιος μετέφερε μυστικά το φέρετρο με το ταριχευμένο λείψανο του δολοφονημένου αδελφού του σε ένα ρωσικό πλοίο και απέπλευσε μυστικά από το Ναύπλιο για την Κέρκυρα. Παρά τις αντιπαλότητες και με την παρέμβαση των ξένων ο διαφαινόμενος εμφύλιος αποφεύχθηκε. Όμως οι ξένοι αντιπρόσβεις ήταν απροκάλυπτα οι ρυθμιστές των πολιτικών εξελίξεων στο νέο Ελληνικό Κράτος. Τη θέση του Κολοκοτρώνη στην κυβερνητική επιτροπή κατέλαβε ο Πλαπούτας και αυτή του Μπουντούρη ο Γεώργιος Κουντουριώτης, ενώ θέση στην κυβέρνηση πήρε και ο Δημήτριος Υψηλάντης:

«...η συσταθείσα διοικητική επιτροπή καθίσταται επταμελής συγκειμένη εκ των κυρίων Γ. Κουντουριώτου, Δ. Υψηλάντου, Α. Ζαϊμη, Α. Μεταξά, Ιω. Κωλέττη, Δ. Πλαπούτα και Σ. Τρικούπη (τον Τρικούπη τελικά, αντικατέστησε ο Κώστας Μπότσαρης) και αυτή θέλει αναλάβη τα χρέη της νομοτελεστικής εξουσίας υπό το όνομα διοικητική επιτροπή της Ελλάδος και θέλει κυβερνήσει μέχρι της ελεύσεως του ηγεμόνος της Ελλάδος, ή του τοποτηρητού αυτού, και κατά τα υπ' αριθμ. 277 καθήκοντα της παυσάσης τριμελούς διοικητικής επιτροπής ...»

Ψήφισμα αριθμός 330 της Γερουσίας, 2 Απριλίου 1832

Ως προίκα των Μεγάλων Δυνάμεων στον νεαρό Βαυαρό μονάρχη ήρθε στις 7 Μαΐου το Πρωτόκολλο (Συνθήκη) του Λονδίνου με τη χάραξη των συνόρων του νέου κράτους.

Όμως, οι διενέξεις μεταξύ Ζαΐμη και Κωλέττη έφεραν στην Πελοπόννησο οκτώ χιλιάδες άτακτους που για να επιβιώσουν επιδόθηκαν σε «πλιάτσικο» ενώ ταυτόχρονα διαλύθηκαν και τα ελαφρά τάγματα του τακτικού στρατού. Οι κάτοικοι των χωριών έντρομοι κατέφευγαν στα βουνά. Οι μεγάλες αντιπαραθέσεις οδήγησαν σε νέα Εθνοσυνέλευση στις 11 Ιουνίου και πάλι στο Άργος που όμως με την άμεση και ωμή παρέμβαση των αντιπρόσβειων διαλύθηκε, περιμένοντας την αντιβασιλεία.

Στο τέλος του 1832, η άφιξη του Όθωνα που η εκλογή του είχε επικυρωθεί στις 27 Ιουλίου, φάνταζε ως η μόνη λύση.

Η ΦΥΛΑΚΙΣΗ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ ΚΑΙ Η ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ (1834)

Στις 25 Απριλίου του 1832 στο Λονδίνο, οι τρεις Μεγάλες Δυνάμεις, με διεθνή συνθήκη προσπάθησαν να δώσουν τέλος στην Ελληνική Επανάσταση εγκαθιδρύοντας καθεστώς Βασιλείας. Με τη Συνθήκη του Λονδίνου, στο όνομα του Ελληνικού Έθνους και με τον ελληνικό λαό αμέτοχο θεατή, πρόσφεραν το στέμμα του κληρονομικού μονάρχη στον τότε δεκαεπτάχρονο Όθωνα, γιο του Βαυαρού βασιλιά Λουδοβίκου Α'. Η 'Ελληνική Πολιτεία' της εποχής Καποδίστρια μετονομάστηκε σε 'Βασιλεία της Ελλάδος'.

Μέχρι την ενηλικίωση του νεαρού βασιλιά, που θα γινόταν την 20η Μαΐου 1835, τη βασιλική εξουσία θα ασκούσε μια τριμελής επιτροπή, η Αντιβασιλεία, που είχε διορίσει ο πατέρας του ανήλικου Όθωνα, Λουδοβίκος. Υπήρχε πρόβλεψη για την δημιουργία ελληνικού τακτικού στρατού με Βαυαρούς κυρίως αξιωματικούς, αλλά και υπόσχεση για σύναψη δανείων, με εγγύηση μάλιστα των τριών Δυνάμεων, για το νέο ελληνικό βασίλειο, μέχρι του ανώτατου ποσού των εξήντα εκατομμυρίων φράγκων.

«...η Ελλάς, υπό την εξουσία του πρίγκιπος Όθωνος της Βαυαρίας και με την εγγύηση των τριών Αυλών, θα αποτελέσει ένα μοναρχικό, ανεξάρτητο κράτος...»

από το άρθρο 4 της συνθήκης του Λονδίνου στις 25 Απριλίου του 1832

Έτσι ο λαός, ρημαγμένος από τη φτώχεια και τις κακουχίες τόσων χρόνων σκλαβιάς και αγώνα, ήταν υποχρεωμένος να εξευρωπαϊστεί και να μπει υπό την εξουσία των τριών Αυλών που ακολουθούσαν την αρχή του Niccolò Machiavelli «Διαίρει και βασιλεύει». Τα ξενικά κόμματα, το «λεγόμενον Ρωσικόν κόμμα», οι Ναπαίοι του Ανδρέα Μεταξά και του Κολοκοτρώνη, το «λεγόμενον Αγγλικόν κόμμα» του Μαυροκορδάτου και το «λεγόμενον Γαλλικόν κόμμα» του Κωλέττη, χώρισαν το λαό που μέχρι πριν λίγο καιρό πολεμούσε τον κοινό εχθρό. Ποιά ανάγκη και σκοπιμότητα εξυπηρετούσαν όμως τα κόμματα και οι φατρίες τη στιγμή που το κοινό καλό ήταν ξεκάθαρο και η Εθνική Ανεξαρτησία γενική απαίτηση; Μόνο τα ξένα συμφέροντα και οι ιδιοτέλεια μερικών πολιτικών, χώρισαν εκείνη τη στιγμή τον λαό και τον οδήγησαν στη Βασιλεία. Είναι χαρακτηριστικό για το κλίμα της εποχής το αντιευρωπαϊκό ξέσπασμα οργής του Μακρυγιάννη, στα απομνημονεύματά του:

«...Μια χούφτα απόγονοι εκείνων των παλαιών Ελλήνων χωρίς ντουφέκια και πολεμοφόδια και τ' άλλα τ' αναγκαία του πολέμου ξεσκεπάσαμεν την μάσκα του Γκραν Σινιόρε, του Σουλτάνου, οπούχε εις το πρόσωπόν του κ' έσκιαζε εσέναν τον μεγάλον Ευρωπαίον. Και του πλέρωννες χαράττσι εσύ ο δυνατός, εσύ ο πλούσιος, εσύ ο φωτισμένος, και τον έλεγες Γκραν Σινιόρε, φοβώσουνε να τον ειπής Σουλτάνο. Όταν ο φτωχός ο Έλληνας τον καταπολέμησε ξυπόλητος και γυμνός και του σκότωσε περίτον από τετρακόσες χιλιάδες ανθρώπους, τότε πολέμαγε και μ' εσένα τον χριστιανόν- με της αντενέργειές σου και τον δόλον σου και την απάτη σου κ' εφοδίασμα της πρώτες χρονιές των κάστρων. Αν δεν τα' φόδιαζες εσύ ο Ευρωπαϊγος, ήξερες που θα πηγαίναμεν μ' εκείνη την ορμή. Υστερα μας γιομώσατε και φατρίες - ο Ντώκινς* μας θέλει Άγγλους, ο Ρουγάν* Γάλλους, ο Κατακάζης* Ρούσσους· και δεν αφήσετε κανέναν Έλληνα - πήρε ο καθείς σας το μερίδιον του· και μας καταντήσετε μπαλαρίνες σας· και μας λέτε ανάξιους της λευτεριάς μας, ότι δεν την αιστανόμαστε. Το παιδί όταν γεννιέται, δεν γεννιέται με γνώση· οι προκομμένοι άνθρωποι το αναστήνουν και το προκόβουν. Τέτοια ηθική είχετε εσείς και προκοπή, τέτοιους καταντήσετε κ' εμάς τους δυστυχείς.

Όμως του κάκου κοπιάζετε. Αν δεν υπάρχει σ' εσάς αρετή, υπάρχει η δικαιοσύνη του μεγάλου Θεού, του αληθινού βασιλέα...»

*πρόκειται για τους αντιπρόσβεις Edward Dawkins (Βρετανική Αυτοκρατορία), Achille de Rouen (Ιουλιανή Μοναρχία, Γαλλία) και τον Φαναριώτη διπλωμάτη Γαβριήλ Κατακάζη, απεσταλμένο πρέσβη της Ρωσίας επί του Βασιλιά της Ελλάδας.

Στρατηγού Μακρυγιάννη: ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ εκδ. ΜΠΑΪΡΟΝ σελ 339.

Το καλοκαίρι του εμφυλιοπολεμικού 1832, ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης που είχε απομακρυνθεί από την Κυβερνητική Επιτροπή, επηρέαζε μεγάλο αριθμό τοπικών παραγόντων και παλιών οπλαρχηγών του Μοριά και ετοιμαζόταν να ανατρέψει την κυβέρνηση του Γεωργίου Κουντουριώτη που θεωρούσε αντιπατριωτική. Στο πλαίσιο της κινητοποίησης των δυνάμεων που ήταν πιστές σ' αυτόν έστειλε επιστολή στον Αναστάση Τζαμαλή, οπλαρχηγό στο χωριό Ασλάναγα (σημ. Άρις) της Μεσσηνίας, για την προετοιμασία μιας εξέγερσης:

...« Αδελφέ Αναστάση Τζαμαλή και λοιποί προκριτοδημογέροντες και κάτοικοι του χωρίου Ασλάναγα και πέριξ χωρίων...

Ἦλθεν λοιπόν η στιγμή καθ' ἣν πρέπει να δείξετε και σεις εμπράκτως τα γενναία και πατριωτικά φρονήματά σας δια να καταστρέψωμεν την παρανομίαν και να επαναγάγωμεν εις την πατρίδα μας την παρ' όλων ποθητήν ησυχίαν και ενομίαν, συνιστώντες Κυβέρνησιν νόμιμον μέχρι της ελεύσεως του σεβαστού ηγεμόνος »...

Το συνωμοτικό ύφος και η ατμόσφαιρα της εμφύλιας σύρραξης φαίνονται καθαρά σε μια ανάλογη επιστολή του Νικηταρά προς τους πρόκριτους και τους δημογέροντες του Ασλάναγα:

...« να ακολουθήσετε τον καπετάν Τζαμαλή, όστις θέλει σας είπει δια ποίαν αιτίαν κινείται »...

Τα δυο κείμενα βρίσκονται στην Εθνική Βιβλιοθήκη, Αρχείο Χειρογράφων (Μ8, 236, φακ. Δουκάκη).

Από τα Μεσσηνιακά 69-70, του Μίμη Φερέτου.

Στις 20 Ιανουαρίου 1833 έφθασαν στο Ναύπλιο τα πλοία των τριών Δυνάμεων που έφεραν τον Όθωνα, τους αντιβασιλείς, τα βαυαρικά στρατεύματα και τη Βασιλεία στην Ελλάδα. Στις 25 Ιανουαρίου έγινε η επίσημη υποδοχή του Όθωνα στο Ναύπλιο και έτσι, έστω και προσωρινά έπαυσαν οι εμφύλιες εχθροπραξίες, που χαρακτήρισαν την εποχή ως «τρομοκρατία» ή «αναρχία».

Οι Έλληνες υποδέχτηκαν τον δεκαεπτάχρονο Βαυαρό βασιλιά της Ελλάδας ως σωτήρα και εγγυητή της ανεξαρτησίας τους. Σχεδόν αμέσως όμως διαπίστωσαν ότι δεν τηρήθηκαν οι υποσχέσεις για συνταγματική διακυβέρνηση αντέδρασαν με κάθε τρόπο απέναντι στο καθεστώς της απόλυτης μοναρχίας που τους επιβλήθηκε από τις Δυνάμεις. Η αντίδραση ήταν δικαιολογημένη. Η Αντιβασιλεία, που απαρτιζόταν από τον κόμη Joseph Ludwig von Armansperg, τον στρατηγό Karl Wilhelm von Heideck και τον καθηγητή Georg Ludwig von Maurer, έπρεπε να επιβάλει τη Βαυαροκρατία. Οι παλιοί αγωνιστές, μαθημένοι στον πόλεμο και τη ζωή των ατάκτων, έπρεπε να εκγερμανιστούν και μόνο μερικοί απ' αυτούς να καταφέρουν να καταταγούν στον νεοσύστατο ελληνικό στρατό και οι πιο τυχεροί στη χωροφυλακή. Η σκληρή στάση των Βαυαρών απέναντι στους παλιούς αγωνιστές δημιούργησε έντονο κλίμα δυσαρέσκειας και φτώχειας. Μοναδική διέξοδος για την επιβίωσή τους ήταν η ληστεία.

Στο πλαίσιο του κατευνασμού των παθών η Αντιβασιλεία προχώρησε με ετήσια διατάγματα επιείκειας και ανούσια γυαλιστερά μετάλλια, με αφορμή τα βασιλικά γενέθλια στις 20 Μαΐου 1833. Αυτά βέβαια δεν ικανοποιούσαν τους παλιούς αγωνιστές και η δυσαρέσκειά τους ήταν φανερή. Ο παραγκωνισμός του Κολοκοτρώνη με τη μη αναγνώριση της αρχιστρατηγίας του και ο αποκλεισμός από την κυβέρνηση του «Ρωσικού» κόμματος των Ναπαίων, απλά όξυνε ακόμα περισσότερο την κατάσταση. Και σαν να μην έφθαναν όλα αυτά το καλοκαίρι του 1833, ήρθαν στο φως οι «δυο συνωμοσίες».

Από την άφιξη στο Ναύπλιο, στις 20 Ιανουαρίου 1833, μέχρι την επίσημη αποβίβαση του Όθωνα και της ακολουθίας του στις 25 Ιανουαρίου, ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, φιλοξενούμενος στη ρωσική ναυαρχίδα, που είχε και αυτή αγκυροβολήσει στο Ναύπλιο, έστειλε μια επιστολή στον υπουργό των Εξωτερικών της Ρωσίας όπου διατύπωνε τις ανησυχίες του για την εκκλησιαστική πολιτική που επρόκειτο να ακολουθήσουν οι Βαυαροί της Αντιβασιλείας. Η απάντηση του κόμη Νέσελροδ, ήρθε στο τέλος Ιουνίου του ίδιου χρόνου με συμβουλές και νουθεσίες για συσπείρωση των Ελλήνων γύρω από τον θρόνο. Την επιστολή παρέδωσε στον Κολοκοτρώνη ο πρεσβευτής της Ρωσίας Γαβριήλ Κατακάζης. Το κακό όμως είναι ότι αυτή η επιστολή κυκλοφόρησε σε αρκετά αντίτυπα και έπεσε σε πολλά χέρια.

*Η άφιξη του Όθωνα στο Ναύπλιο (Peter von Hess 1835,
αντίγραφο Ν. Φερεκείδη, 1900)*

Την ίδια εποχή, το παραγκωνισμένο από την Αντιβασιλεία «Ρωσικόν» κόμμα των Ναπαιών κυκλοφόρησε ένα κείμενο που απευθυνόταν στον τσάρο, με συλλογή υπογραφών για την ανάκληση της Αντιβασιλείας και την άμεση ανάληψη της εξουσίας από τον Όθωνα. Αυτή ήταν και η «κύρια συνωμοσία».

Τον ίδιο καιρό ο καθηγητής Frantz, διερχομένης της Αντιβασιλείας, προσπαθούσε παρασκηνιακά να μείνει μόνος αντιβασιλέας ο κόμης Joseph Armansperg. Με επιστολή του ζήτησε από τον Λουδοβίκο να ανακαλέσει τους Georg Maurer και Karl Heideck από την τριμελή Αντιβασιλεία. Παρά τον διαφορετικό τελικό σκοπό αυτές οι δυο κινήσεις συνδυάστηκαν σε βάρος μάλιστα του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και άλλων αγωνιστών. Τώρα η στοιχειοθέτηση κατηγορίας για τον έτσι και αλλιώς, αντίπαλο της Αντιβασιλείας, ήταν πια εύκολη υπόθεση και ακολούθησαν μυστικές συλλήψεις, χωρίς μάλιστα την ενημέρωση του υπουργικού συμβουλίου:

...« Εγύρισα οπίσω εις το Ανάπλι· επήγα εχαιρέτησα τον βασιλέα, την αντιβασιλεία, τους είδα μουνδιασμένους, πλην δεν εκατάλαβα τίποτας· έμεινα εις το περιβόλι μου. Εκεί ήλθον την νύχτα εις τας επτά Σεπτεμβρίου και με επήρε ο Κλεόπας μοίραρχος με 40 χωροφύλακας και μ' επήγε εις το Ίτς Καλέ και μ' επαρέδωσε εις τον φρούραρχον και μ' έβαλαν 6 μήναις μυστική φυλακή, χωρίς να ιδω άνθρωπο, εκτός του δεσμοφύλακα· δεν ήξευρα τι γίνεται δια έξη μήναις, ούτε ποιος ζει, ούτε ποιος απέθανε, ούτε ποιόν έχουν εις την φυλακήν· δια τρεις ημέραις δεν ήξευρα πως υπάρχω, μου εφαινέτο όνειρο, ερωτούσα τον εαυτόν μου αν ήμουν εγώ ο ίδιος ή άλλος κανείς· δεν εκαταλάβαινα διατί με έχουν κλεισμένο »...

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ κεφ. ΙΕ', σελ. 97. εκδ. Μέριμνα

Κρατήθηκαν στις φυλακές του Παλαμηδιού για έξι μήνες μέχρι την έναρξη της δίκης τους στις 30 Απριλίου 1834. Πρόεδρος του Δικαστηρίου ήταν ο Αναστάσιος Πολυζωίδης και δικαστές οι Γεώργιος Τερτσέτης, Δημήτριος Σούτσος, Δημήτριος Βούλγαρης και Φωκάς Φραγκούλης. Εισαγγελέας ήταν ο Σκωτσέζος φιλέλληνας και πρώτος Εισαγγελέας του Ελληνικού Κράτους, Edward Masson. Πλήθος κόσμου συγκεντρώθηκε κατά τη διάρκεια της δίκης για να υποστηρίξει τους κατηγορούμενους.

Το κατηγορητήριο ήταν βαρύ. Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης και ο Δημήτριος Πλαπούτας κατηγορούνταν για συνωμοσία με σκοπό τη διασάλευση της δημόσιας τάξης, παρότρυνση του λαού σε ληστείες και εμφύλιες διαμάχες και προσπάθεια ανατροπής του καθεστώτος. Επίσης για δυο αιτήσεις τους προς τις ξένες δυνάμεις. Όλα αυτά χαρακτηρίζονταν ως «εσχάτη προδοσία» και η πρόταση του κατηγορούμενου ήταν η θανατική ποινή. Οι πολιτικές συγκυρίες εκείνης της στιγμής επέβαλαν τις καταδίκες. Αν και ο Κολοκοτρώνης ήταν μαζί με τον Ανδρέα Μεταξά επικεφαλής του «Ρωσικού» κόμματος, κατά τον πρεσβευτή της Ρωσίας Γαβριήλ Κατακάζη, η καταδίκη του Κολοκοτρώνη ήταν «πολιτική αναγκαιότητα και έπρεπε να επιτευχθεί με οποιοδήποτε τρόπο». Το δικαστήριο, μετά από τέσσερις ώρες με τρεις ψήφους υπέρ και δύο κατά, αφού μειοψήφησαν οι Πολυζωίδης και Τερτσέτης, αποφάσισε την καταδίκη σε θάνατο του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και του Δημητρίου Πλαπούτα.

Οι θανατικές καταδίκες μετατράπηκαν σε φυλακίσεις για τους κατηγορούμενους, χάρη στην επέμβαση του νεαρού βασιλιά και παρά τις διαμαρτυρίες του Κωλέττη. Η οργή και η συγκίνηση του λαού για την άδικη και σκηνοθετημένη δίκη φαίνεται στην πίκρα του τραγουδιού:

*«...Δεν κλαίτε χώρες και χωριά και σεις κεφαλοχώρια,
Δεν κλαίτε για τους αρχηγούς, τους δυο καπεταναίους,
Δεν κλαίτε τον Κολιόπουλο και τον Κολοκοτρώνη.
Δώδεκα χρόνους πολεμάν με το Σουλτάν Μαχμούτη*

*Και τώρα πούρθ' ο βασιλιάς, τώρα που εγίνη νόμος,
τώρα τους φυλακίσανε για να τους θανατώσουν.
Όλοι οι κριτές υπόγραψαν να τους καταδικάσουν,
Μον' ο Τερτσέτης στάθηκε για να μην υπογράψει.
Το χέρι να του κόψουνε υπογραφή δε βάνει...»*

Έξι μήνες πριν τη δίκη, η Αντιβασιλεία θεώρησε σκόπιμη και την επέμβασή της στην ιδιόμορφη περιοχή της Μάνης. Στον στόχο των Βαυαρών μπήκαν οι περίπου οκτακόσιοι οπλισμένοι πύργοι της. Μέχρι τη δίκη ο Βαυαρός συνταγματάρχης Maximilian Feder, με στρατό και χρήματα για δωροδοκίες, είχε καταφέρει να ελέγχει την κατάσταση. Στη διάρκεια της δίκης και αμέσως μετά, η κατάσταση στη

Μάνη έγινε έκρυθμη για τους Βαυαρούς. Δυο παλιοί αγωνιστές και οπαδοί του Κολοκοτρώνη, ο Μητροπέτροβας και ο γαμπρός του Γιαννάκης Γκρίτζαλης ήταν ανάμεσα στους αντάρτες της Μάνης. Σε αυτούς αποδίδεται κατά κύριο λόγο και η εξέγερση της Μάνης. Ο Γιαννάκης Γκρίτζαλης, περίφημος κλεφταρματωλός, το 1823 έγινε χιλιάρχος. Το 1824 στον διχασμό, ως στενός και πιστός φίλος του Κολοκοτρώνη καταδικάστηκε σε θάνατο και φυλακίστηκε μαζί του στην Ύδρα. Μετά την Απελευθέρωση, επί Καποδίστρια, του δόθηκε και πάλι ο στρατιωτικός βαθμός του πεντακοσάρχου.

Η Αντιβασιλεία ακλόνητη στις αρχικές της θέσεις για τον αφοπλισμό της Μάνης, έστειλε ενισχύσεις από δύομισι χιλιάδες Βαυαρούς, με επικεφαλής τους τον στρατηγό Christian von Schmaltz. Αυτοί, στο ορεινό και σκληρό έδαφος της Μάνης, υπέστησαν σημαντικές ήττες. Όμως κάποιες από τις ισχυρές οικογένειες της Μάνης αποδέχθηκαν τις κυβερνητικές προτάσεις και υποσχέσεις για διορισμούς όσων επιθυμούσαν στην Χωροφυλακή και σε ειδικό στρατιωτικό τάγμα και συνεργάστηκαν με την Αντιβασιλεία. Μετά από αψιμαχίες, συγκρούσεις και διαπραγματεύσεις επήλθε ειρήνη στη Μάνη.

Η Αντιβασιλεία, προσπάθησε να εκτονώσει και τις υπόλοιπες αντιδράσεις και ακολουθώντας τις συμβουλές του Κωλέττη και του υπουργικού συμβουλίου του, απελευθέρωσε τους υπόδικους «συνενόχους» του Κολοκοτρώνη. Η απελευθέρωση του Κίτσου Τζαβέλα, του Θεοδωράκη Γρίβα, του Μαμούρη, του Καρατάσου, του Ρούκη κ.ά. λειτούργησε κατευναστικά. Φυσικά δεν απελευθερώθηκαν οι Κολοκοτρώνης και Πλαπούτας αλλά ούτε και ο γιος του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, Γενναίος.

Γιαννάκης Γκρίτζαλης (1791 - 1834)

Στις 29 Ιουλίου 1834, ο Γιαννάκης Γκρίτζαλης αφού έφυγε απογοητευμένος από τη Μάνη, μαζί με πολλούς άλλους Ντρέδες οπλαρχηγούς και καπετάνιους της Τριφυλίας, στασίασαν στο Ψάρι των Σουλιμοχωρίων. Την επόμενη ημέρα κατέλαβαν την Κυπαρισσία και συνέλαβαν τον διοικητή της Δημήτριο Χρηστίδη, τον στρατιωτικό διοικητή Αντώνη Μαυρομιχάλη και τον Δημόσιο Ταμιά (έφορο). Με προκηρύξεις της «πατριωτικής επιτροπής», καλούσαν σε εξέγερση όλον τον λαό της Πελοποννήσου. Στόχος τους ήταν να πάνε όλοι στο Ναύπλιο και να ζητήσουν την αποφυλάκιση των άδικα καταδικασθέντων Κολοκοτρώνη και Πλαπούτα, την παραχώρηση Συντάγματος και την απαλλαγή από την καταπιεστική διοίκηση και τη βαρειά φορολογία.

Η διακήρυξη της «πατριωτικής επιτροπής Τριφυλίας» ήταν σαφής:

«...ο Λαός της Επαρχίας Τριφυλίας, αγανακτισμένος και απελπισμένος από τις καταχρήσεις των Διοικητικών και Δικαστικών Αρχών, μη δυνάμενος πλέον να υποφέρει τα υπερβολικά βάρη και τον παράνομο τρόπο της εισπράξεως του περί αποδεκατώσεως φόρου, παραδειγματιζόμενος από την παράνομον και αυθαίρετον σύλληψιν και φυλάκισιν των συμπατριωτών ημών και φοβούμενοι καθ' εκάστην περί της ασφάλειας της προσωπικής του ελευθερίας, με αγανάκτησιν μας δε μαθόντες τον επηρεασμόν και την παράνομον επέμβασιν της εξουσίας εις το εν Ναυπλία δικαστήριον, υπό του οποίου άνθρωποι προσφιλέστατοι εις την πατρίδα δια υποθετικά και ανύπαρκτα εγκλήματα κατεδικάσθησαν εις την εσχάτην τιμωρίαν, απεφασίσαμεν να ανακτήσωμεν τα πολιτικά μας δίκαια δια της δυνάμεως, του μόνου και τελευταίου μέσου προς εδραίωσιν του καταπιεζομένου λαού. Επί τούτου λαβόντες τα όπλα εις τας χείρας, συνελάβαμε τας διοικητικάς και λοιπάς Αρχάς τας εν τη πόλει της Κυπαρισσίας, συνεννοούμενοι κατά τούτο και με τας πλησιεστέρας επαρχίας, επί σκοπώ του να ζητήσωμεν επιμόνωσ την ανόρθωσιν των δικαίων ημών ....».

Με αφορμή αυτά τα γεγονότα η κυβέρνηση εξέδωσε δύο διατάγματα για άμεση εκτέλεση των φυλακισμένων στην περίπτωση που σημειώνονταν ύποπτες κινήσεις γύρω από το Παλαμήδι ή αν ο Γκρίτζαλης πλησίαζε το Ναύπλιο. Η εποχή για τη «Μεσσηνιακή Επανάσταση» φαινόταν κατάλληλη αφού αναμενόταν αλλαγές προσώπων στην Αντιβασιλεία.

Στο επαναστατικό κάλεσμα του Γιαννάκη Γκρίτζαλη ανταποκρίθηκαν ο πεθερός του Μητροπέτροβας από τη Γαράντζα (σημ. Ανω Μέλπεια) και ο Αναστάσης Τζαμαλής από του Ασλάναγα,. Στις 29 Ιουλίου στασίασαν και αυτοί στη Γαράντζα και με περίπου χίλιους στρατιώτες κατέλαβαν αμαχητί την Ανδρούσα και το Νησί και πολιορκήσαν την Καλαμάτα. Στην πόλη βρισκόταν με χίλιους πεντακόσιους στρατιώτες και δεκαπέντε τηλεβόλα, ο Βαυαρός Maximilian Feder. Ακολούθησαν μικροσυγκρούσεις και η Καλαμάτα παρέμενε αποκλεισμένη. Ο παλιός συμπολεμιστής του Κολοκοτρώνη, το καλύτερο ντουφέκι της Μεσσηνίας, ο Μητροπέτροβας που βάδιζε στα 83 χρόνια του, με μια φλογισμένη προκήρυξη καλούσε κι αυτός τον Μεσσηνιακό λαό σε ξεσηκωμό:

« Λαέ της Μεσσηνίας!

Οι καλαμαράδες με τους Βαυαρούς μας κυβερνάνε και μας τυραγνάνε. Δεν αφήνουν το βασιλιά μας ν' ανεβή στο θρόνι και γυρεύουν να μας χαλάσουν τη θρησκεία και να μας κάνουν Φράγκους.

Εμπρός λοιπόν, να ξεκολλήσουμε τις βδέλλες αυτές από τη ράχη μας και που μας πίνουν το αίμα μας, να βάλουμε το βασιλιά στο θρόνι να βγη ο Κολοκοτρώνης από τη φυλακή, και να φτηνήνη η ζωή. Ξήντα παράδες το σφαχτό, δυο γρόσια το μωσχάρι και τρία γρόσια τ' άλογο, ποιος θεός το υποφέρει; Οποιος δε θέλει ν' ακολουθήση τον περιμένει φούρκα και παλούκι».

Στο μεταξύ ο Γκρίτζαλης με οκτακόσιους Ντρέδες κατευθύνθηκε στην Ανδρίτσαινα και τη γύρω περιοχή. Στις 4 Αυγούστου 1834 έφτασε και κατέλαβε αμαχητί τη Μεγαλόπολη. Στη συνέχεια κατευθύνθηκε στη Ζάτουνα και την Ανδρίτσαινα και με δύναμη δύο χιλιάδων ανδρών χτύπησε τη Δημητσάνα. Αφού εκεί βρήκε ισχυρή αντίσταση και βλέποντας ότι το σχέδιό του για την κατάληψη της Τριπολιτσάς δεν ήταν πια εφικτό, έδωσε εντολή οπισθοχώρησης στην Καρύταινα για να περιμένουν ενισχύσεις από τα Σουλιμοχώρια.

Στις 7 Αυγούστου, ο συνταγματάρχης von Schmaltz, που πριν από λίγο καιρό είχε κατέβει και στη Μάνη, βάδισε εναντίον των ανταρτών του Γκρίτζαλη με ισχυρότατες δυνάμεις Βαυαρών αλλά και Ελλήνων μισθοφόρων από διάφορες περιοχές, κυρίως από τη Ρούμελη και τη Μάνη. Αυτοί οι μισθοφόροι, παλιοί άτακτοι, με τη συμμετοχή τους πίστευαν ότι θεμελιώναν δικαίωμα μελλοντικής αποκατάστασης, στον υπό ίδρυση Ελληνικό Στρατό ή στη Βασιλική Χωροφυλακή, που σχεδίαζαν τότε οι Βαυαροί.

Ο Θεοδωράκης Γρίβας από την Πρέβεζα, στα χρόνια του Αγώνα ήταν οπλαρχηγός στη Δυτική Ελλάδα και πήρε μέρος σε πολλές μάχες. Κατά τη διάρκεια του εμφυλίου του 1824-25 ο Γρίβας, πολεμούσε στο πλευρό του Πάνου Κολοκοτρώνη αλλά αμέσως μετά τη δολοφονία του Πάνου άλλαξε στάση. Μετά την Γ' Εθνοσυνέλευση, την άνοιξη 1827, κατέλαβε το Παλαμίδι το οποίο, μετά την άφιξη του Καποδίστρια (1828) του το παρέδωσε και συμφιλιώθηκε με τους αντιπάλους του. Μετά την άφιξη του Όθωνα, η Αντιβασιλεία τον αγνόησε. Τον Αύγουστο του 1834 όταν εκδηλώθηκαν οι ταραχές στη Μεσσηνία, προσφέρθηκε σε συνεργασία με τον Χατζηχρήστο και άλλους παλιούς οπλαρχηγούς, να πολεμήσει τους αντάρτες.

Στις 8 Αυγούστου, μετά από λυσσώδεις μάχες στην περιοχή της Καρύταινας οι αντάρτες κατάφεραν να διαφύγουν. Τότε ισχυρά κυβερνητικά στρατεύματα τους καταδίωξαν και ο Γκρίτζαλης, με τρεις μόνο άνδρες του, κατέφυγε στο Ψάρι. Στις 12 Αυγούστου ο Γρίβας και ο Χατζηχρήστος που έφθασαν εκεί μετά από επίμονη καταδίωξη τον συνέλαβαν. Ο Γκρίτζαλης φυλακίστηκε στην Κυπαρισσία και ο Γρίβας συναντήθηκε και ενώθηκε με το υπόλοιπο στράτευμα του von Schmaltz στο χωριό Κωνσταντίνοι. Μετά από την άφιξη εκεί ενισχύσεων και από το Ναύπλιο, ο von Schmaltz με έξι χιλιάδες άνδρες, τριάντα πέντε τηλεβόλα και με αρχηγό τον Γρίβα, ξεκίνησαν για να λύσουν και την πολιορκία της Καλαμάτας.

Στις 19 Αυγούστου 1834 βρήκαν στρατοπεδευμένους τους Τζαμαλή και Μητροπέτροβα μεταξύ Θουρίας και Ασλάναγα με δύναμη περίπου χιλίων εξακοσίων ανδρών. Το κτύπημα στο βόρειο πλευρό των ανταρτών ήταν καίριο. Στις έξι ώρες της φονικότατης μάχης στο Ασλάναγα, με μεγάλες απώλειες και παρά τις ηρωικές προσπάθειες, το στρατόπεδο των ανταρτών διαλύθηκε. Λεπτομέρειες από την περιγραφή της μάχης στο Ασλάναγα, βρίσκουμε στα «Απομνημονεύματα» του Χριστόφορου Νέεζερ, Βαυαρού υπολοχαγού και κατοπινού, πρώτου φρούραρχου της Ακρόπολης που πήρε μέρος σ' αυτήν:

...« Ο στρατηγός των εθελοντών Schmaltz, ανδρείος στρατιώτης εκ της σχολής του Ναπολέοντος του Α', διατάχθη να μεταβή εις τα σύνορα της Μάνης μετ' εξακισχιλίων ανδρών, δια να επιτίθεται διαρκώς και θέση τέρμα εις τας επιδρομάς των Μανιατών εις την πεδιάδα. Η στρατιά του Schmaltz απετελείτο κατά το πλείστον εξ εθελοντών, εκ μερικών ταγμάτων ελληνικού Εθνικού Στρατού, εξ ίλης εφίππου χωροφυλακής και εκ δύο ορειβατικών πυροβολαρχιών, μεταφερομένων επί ημιόνων. Επειδή οι Μανιάται συνεκρούοντο μεταξύ των, ο στρατηγός Schmaltz κατώρθωσε ν' αποστατήση εκ των άλλων αρχηγών τον Κατσάκον*, μετά πεντακοσίων ανδρών και να τους ενώσει με τους ιδικούς μας στρατιώτας. Κατά τα τέλη του Ιουνίου του 1834 εφθάσαμεν ημέραν Παρασκευήν εις ευρύ οροπέδιον του Ταϋγέτου, όπου κατηλύθημεν... Οι σκοποί ετοποθετήθησαν και το βραχώδες οροπέδιον μετεβλήθη εις οχυρωμένον στρατόπεδον, διότι μόνον εξ ενός μέρους ήτο βατόν, ενώ τα υπόλοιπα τρία ήσαν απόκρημνα και δυσανάβατα. Προς το βορειοανατολικό μέρος έρρεεν από των ορέων ρύαξ δια μέσου βαθείας τινός χαράδρας, εις την έξοδον της οποίας ευρίσκετο το μικρόν χωρίον Ασλάν Αγά... Απέναντι της χαράδρας υψώνετο απόκρημνον όρος, υπερκείμενον όλου του οροπεδίου μας, εις τον οποίον το μέσον είχομεν καταυλιστή. Από το χείλος του οροπεδίου μάς εχώριζεν ικανή απόστασις και δια τούτο δεν είχε τοποθετηθή εκεί κανείς φρουρός »...

‘Τα πρώτα έτη της ιδρύσεως του Ελληνικού κράτους’- Χρ. Νέεζερ,
Αθήνα 1963

(*Ο Μανιάτης Κατσάκος που αποστάτησε και ένωσε τις δυνάμεις του με το στρατό του von Schmaltz, ήταν ο Ηλίας Μαυρομιχάλης-Κατσάκος, επικεφαλής της δεκαμελούς Επαναστατικής Επιτροπής στην εξέγερση του 1831 εναντίον του Καποδίστρια).

Στο έργο του «*Aus dem Leben des Generalmajors von Schmaltz*», ο Βαυαρός επικεφαλής της εκστρατείας περιγράφει για τη μάχη:

...« Απωθηθέντες κατά την πρώτην εξόρμησιν, οι στασιασταί αντεστάθησαν εκ νέου εις το χωρίον Ασλάναγα αλλά ταχέως εξεδιώχθησαν και από εκεί. Το χωρίον Ασλάναγα επυρπολήθη, επειδή οι κάτοικοί του είχαν συμμετάσχει εις την επιδρομή εναντίον του ανθυπολοχαγού Steinle. Τα βασιλικά στρατεύματα διενυκτέρευσαν πλησίον του καιομένου χωρίου και την επομένην πρωίαν επέστρεψαν εις Καλαμάταν.»...

Από τους κυβερνητικούς στρατιώτες σκοτώθηκαν ογδόντα και τραυματίστηκαν τριάντα οκτώ. Από τους αντάρτες χάθηκαν εκατόν πενήντα. Ο Μητροπέτροβας και ο Τζαμαλής κατέφυγαν στη Γαράντζα όπου όμως ο Feder, αφού βγήκε από την Καλαμάτα, κατάφερε μετά από καταδίωξη να τους συλλάβει και να τους στείλει με συνοδεία χιλίων διακοσίων ανδρών, σιδηροδέσμιους στο Νιόκαστρο.

Συνεχίζει ο Schmaltz:

...« Συνεστήθη Στρατοδικείον, το οποίον κατεδίκασεν εις τυφεκισμόν τον Χρυσάλη, τον Μουσταφά, τους δημογέροντες του χωριού Ασλάναγα και άλλους αρχηγούς που ανεζήτησαν εις τα κρησφύγετά των. Ο γέρον Δημήτρης Πέτροβας και οι δύο Πλαπούτα χρεωστούν ο εις εις την μεγάλην ηλικίαν του και οι άλλοι δύο εις το νεαρόν αυτής, την μετατροπήν της εις θάνατον καταδίκης των εις μακροχρόνιον φυλάκισιν.»...

I. Μελετόπουλος: 'Τα πρώτα έτη της Οθωνικής εποχής εις τας υδατογραφίας του Köllnberger',
Αθήνα 1976.

Και οι τρεις επικεφαλής της ανταρσίας δικάστηκαν άμεσα. Ο Γιαννάκης Γκρίτζαλης στην Κυπαρισσία και ο Αναστάσης Τζαμαλής με τον 83χρονο Μητροπέτροβα στο Νιόκαστρο. Τα στρατοδικεία καταδίκασαν με βαριές ποινές τους στασιαστές. Ο Γκρίτζαλης, εκτελέστηκε αυθημερόν, δύο ώρες μετά την καταδίκη του, στις 17 Σεπτεμβρίου 1834 στην Κυπαρισσία. Η σκηνή της εκτέλεσης είναι χαρακτηριστική του ήθους και της γενναιότητας του Γκρίτζαλη. Το παράγγελμα 'πυρ' στο απόσπασμα το έδωσε ο ίδιος δείχνοντας ταυτόχρονα το ανοιχτό στήθος του. Και ο απλός λαός της Μεσσηνίας τιμώντας τον ήρωά του τον έψαλε στο λαϊκό τραγούδι:

«...Πολλά ντουφέκια πέφτουνε και σιγαλά βροντάνε.
Μήνα σε γάμο πέφτουνε, μήνα σε πανηγύρι;
Μαιδέ σε γάμο πέφτουνε, μαιδέ σε πανηγύρι.
Μόν' το Γιαννάκη επιάσανε αυτοί οι Βαυαρέζοι.
Χίλιοι τον πάν από μπροστά και δυό χιλιάδες πίσω.
Κι οι πρόκριτοι του λέγανε κι οι Βαυαροί του λένε:
«Μαρτύρα τον Κολιόπουλο και τον Κολοκοτρώνη».
«Παιδιά πως με περάσατε να ψευτομαρτυρήσω;
Μονάχος μου το σήκωσα με την παληοκαπότα»

Γιαννάκη τ' είσαι κίτρινος και τ' είσαι μαραμένος;
Παιδιά σαν με ρωτήσατε να σας το μολογήσω.
Απόψε είδα στον ύπνο μου, είδα και στ' όνειρό μου,
Είδα και σκόρπισε ο ταϊφάς και μώφυγε τ' ασκέρι
και πως με πιάνουν ζωντανό αυτοί' οι Βαυαρέζοι.
Δεν πας, Γιάννη στο Σουλιμά, δεν πας κατά τη Χώρα;
Γιάννη θα σε σκοτώσουνε οι παληοβαυαρέζοι...»

Ο Τζαμαλής δικάστηκε και εκτελέστηκε κί αυτός αυθημερόν, στις 8 Οκτωβρίου 1834, με τυφεκισμό στο Νιόκαστρο, ενώ ο Μητροπέτροβας λόγω της μεγάλης ηλικίας του αλλά και της μεγάλης προσφοράς του στην Ελληνική Επανάσταση, καταδικάστηκε σε φυλάκιση δεκαπέντε χρόνων. Αποφυλακίστηκε μετά περίπου δύο χρόνια με χάρη που έδωσε ο Όθωνας στην ενηλικίωσή του, στις 20 Μαΐου 1835. Απολογούμενος στο στρατοδικείο που είχε βασιλικό επίτροπο (εισαγγελέα) τον Edward Masson που είχε καταδικάσει και τον Κολοκοτρώνη, ο Μητροπέτροβας είπε ανάμεσα στα άλλα:

...« για ένα μονάχα λυπάμαι, που τώρα, στα τελευταία μου δεν μπόρεσα να ξεπαστρέψω τη λούβα (λέπρα) που έκατσε στο σβέρκο του δυστυχημένου ραγιά »...

Αργότερα μετά τη χάρη, ξαναγύρισε στη Γαράντζα όπου και πέθανε στις 12 Μαΐου 1838.

Ο Μητροπέτροβας

Η εφημερίδα «Αθηνά» στο φύλλο 169/1834 αναγράφει:

«...Την 6 του τρέχοντος εκτύπησαν τα στρατεύματα της Κυβερνήσεως τους εις το χωρίον Ασλάναγα συναθροισμένους στασιαστάς τους οποίους αφού εσκόρπισαν και αιχμαλώτισαν, κατέκαψαν και το χωρίον δια την επίβουλον και άπιστον διαγωγή των κατοίκων του...»

Η ίδια εφημερίδα στο φύλλο 194/1834 τον Νοέμβριο αναφέρει:

«...Την 24 του παρόντος το κατά την Μεσσηνίαν και την επαρχία Καρυταίνης έκτακτον Στρατιωτικόν Δικαστήριον κατεδίκασεν εις θάνατον... τον εκ του χωρίου Ασλάναγα των Καλαμών Αναστάσιον Τσαμαλήν, ως αρχηγόν αποστασίας και πρωταίτιον του φόνου των

κατά το Ασλάναγα την 30 Ιουλίου πεσόντων Βασιλικών Στρατιωτικών. Η απόφασις εκτελέσθη δια τουφεκισμού...»

Μπορεί οι ημερομηνίες της εφημερίδας να μην είναι ακριβείς. Όμως η ανταρσία της Μεσσηνίας το καλοκαίρι 1834 και η μάχη στο Ασλάναγα έδωσαν μια άλλη διάσταση στη σκοτεινή περίοδο της Αντιβασιλείας και της Βαυαροκρατίας, αφού όξυναν το πρόβλημα της ουσιαστικής αποκατάστασης των παλιών αγωνιστών.

Στα βόρεια του χωριού Αρις, στον τόπο της μάχης του Ασλάναγα, δίπλα στο ναΐδιο της Αγίας Τριάδας, στέκεται σήμερα ένα λιτό μνημείο, μια μαρμάρινη στήλη, στη μνήμη του οπλαρχηγού Αναστάση Τζαμαλή που τουφεκίστηκε στο Νιόκαστρο και των άλλων παλικαριών που έπεσαν εκεί απαιτώντας την αποφυλάκιση του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και την αποκατάσταση των αγωνιστών από την Αντιβασιλεία των Βαυαρών.

(Οι ημερομηνίες του κειμένου ακολουθούν το παλιό ημερολόγιο).

Στις 18 Σεπτεμβρίου 1834, οι Βαυαροί της Αντιβασιλείας του *Armanzperg*, με διάταγμα του Όθωνα μετά από παρότρυνση του πατέρα του, ανέδειξαν την Αθήνα «βασιλική καθέδρα και πρωτεύουσα του Κράτους» για το ιστορικό της γόητρο:

«Η καθέδρα ημών μετατίθεται κατά την Α΄ Δεκεμβρίου τρέχοντος έτους εκ Ναυπλίου εις Αθήνας (...), η πόλις Αθήναι θέλει επονομάζεσθαι απ' εκείνης της ημέρας Βασιλική Καθέδρα και Πρωτεύουσα».

Ο Όθωνας ανέθεσε τον σχεδιασμό και την ανοικοδόμηση της κατεστραμμένης Αθήνας στον αρχιτέκτονα Κλεάνθη και στους Βαυαρούς Schubert και Leo von Klenze. Αυτοί είχαν την αυστηρή εντολή, ο σχεδιασμός να μη θίξει τους αρχαιολογικούς χώρους. Είχαν προηγηθεί επισκέψεις του

Όθωνα στην Αθήνα καθώς και παρακλητική επιστολή των Αθηναίων για την επιλογή της Αθήνας ως πρωτεύουσας του Ελληνικού Κράτους:

«Μεγαλειότατε, Βασιλεύ!

Οι υπογεγραμμένοι πίπτουσι ευσεβάστως εις τον πόδας του Θρόνου της Αυτού Μεγαλειότητος του ευσεβάστου Βασιλέως των, παρακαλώντας τον να ευαρεστηθή να τιμήση την πόλιν των με την Καθέδραν της Κυβερνήσεώς του...»

*Η είσοδος του Όθωνα στην Αθήνα (1η Δεκεμβρίου 1834)
Ο Όθωνας μπροστά στο Θησείο κατά τη διάρκεια της δοξολογίας - Peter von Hess - 1839
(Μόναχο, Βαυαρική Κρατική Πινακοθήκη)*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

J. Emerson, count Pecchio & W.H. Humphreys. Στην Ελλάδα του 1825. Εκδ. Λαβύρινθος. Αθήνα - 2020.
Αθανάσιος Γρηγοριάδης. ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΑΛΗΘΕΙΑΙ. (Φωτ, ανατύπωση). Εκδ. ελεύθερη σκέψις. Αθήνα - 1994.
Ελληνική Ιστορία. Τουρκοκρατία και Ελληνική Επανάσταση. Εκδ. Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ (πολύτομο).
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΈΘΝΟΥΣ (τομ ΙΑ & ΙΒ). Εκδοτική Αθηνών. Αθήνα πολύτομο.
Σπυρίδων Τρικούπης, Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης. Εκδ. Νέα Σύνορα - Α. Α. Λιβάνη. Αθήνα - 1993.
Γιάννη Κορδάτου. Μεγάλη Ιστορία της Ελλάδας τομ ΧΙ, εκδ. 20ος Αιώνας. Αθήνα
Κυριάκος Σιμόπουλος. Πως είδαν οι ξένοι την Ελλάδα του '21. Αθήνα - 1984-94 (πολύτομο).
ΙΣΤΟΡΙΚΑ. εκδ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ. Αθήνα (πολύτομο).
Αμβρ. Φραντζής. Επιτομή της Ιστορίας της αναγεννηθείσης Ελλάδος. (φωτ. ανατ.). Εκδ. Β. Ν. Γρηγοριάδης. Αθήνα - 1975 .
Γεώργιος Φίνλεϋ. Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως. Εκδ. Ο Κόσμος. Αθήνα - 1953 & 1954.
Κων. Παπαρηγόπουλος. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους - τομ. 7. Εκδ. Χαρ. Μπούρα. Αθήνα χχε
Απόστολος Ε. Βακαλόπουλος, Νέα Ελληνική Ιστορία 1204-1985. Εκδ. Βάνιας. Θεσ/νίκη - 2000.
Κάρλ Μέντελσον-Μπαρτόλντ. Επιτομή Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης - Εκδ. Αφων Τολίδη. Αθήνα χχε
Κωστής Παπαγιώργης. Κανέλλος Δεληγιάννης. Εκδ. Καστανιώτη. Αθήνα - 2001
Κων. Κούμας. Οι Έλληνες - φωτ. ανατ. Διον. Καράβια. Αθήνα - 1966
Ξένη Μπαλωτή. Μαιζών. Εκδ. Ελληνική Ευρωεκδοτική. Αθήνα χχε
Πολ. Ενεπεκίδης. Ρήγας - Υψηλάντης - Καποδίστριας. Εκδ, Βιβλ. της Εστίας. Αθήνα - 1965
Πολ. Ενεπεκίδης. Κοραΐς - Κούμας - Κάλβος. Εκδ, Βιβλ. της Εστίας. Αθήνα - 1967
Πολ. Ενεπεκίδης. Αλέξ. Υψηλάντης Εκδ, Βικτ. Παπαζήσης. Αθήνα - 1969
Ανώνυμου του Έλληνο Ελληνική Νομαρχία. Εκδ, Αποσπερίτης. Αθήνα - 1982
Θεόδ. Ρηγόπουλος. Απομνημονεύματα. Εκδ. Λαβύρινθος. Αθήνα - 2021
Γιώργης Έξαρχος. Ρήγας Βελεστινλής. Εκδ. Καστανιώτης. Αθήνα - 1998

Σ. Μάξιμος Τουρκοκρατία 1685 - 1789. Εκδ. Α. Καράβια. Αθήνα - 1944
Εμμ. Ξάνθος. Απομνημονεύματα. Εκδ. Βεργίνα. Αθήνα - 1996
Παλαιών Πατρών Γερμανός. Απομνημονεύματα. Ψηφιακή έκδοση
Θάνος Βερέμης. 1821 Τριπολιτσά Μεσολόγγι. Εκδ. Μεταίχιμο. Αθήνα - 2019
Τάκης Α. Σταματόπουλος. Οι Τουρκοπροσκυνημένοι και ο Κολοκοτρώνης. Εκδ. Κάλβος. χχε
Γεώργιος Ι. Καρπούζος. Κόλιας Πλαπούτας. Πάτραι - 1992
Παν. Δημάκης. Η έναρξις της Επαναστάσεως του 1821. Εκδ. Πάντειου Σχολής. Αθήνα - 1974
Ανδρ. Ανδρεάδης. Ιστορία των Εθνικών δανείων. Τυπ/ Εστία. Αθήνα - 1904
Κων. Απ. Βακαλόπουλος, Η αποστολή του Θεοχάρη Κεφάλα στην Ελβετία... Θεσ/νίκη - 1978
Κων. Σάθας. Τουρκοκρατούμενη Ελλάς. φωτ. ανατ. Διον. Καράβια. Αθήνα - 1980
Γιάννης Βλαχογιάννης. Οι κλέφτες του Μόρια 1715 - 1820. Εκδ. Λαβύρινθος. Αθήνα - 2020
Δυο πρίγκιπες στην Ελληνική Επανάσταση. Ι.Ι.Ε./ ΕΙ.Ε. Αθήνα - 2015
Κ. Μ. Γουντχάουζ, Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου. Εκδ. Β. Καλδή. Αθήνα -1977
Θάνος Βερέμης, Γιάν. Κολιόπουλος, Ιάκ. Μιχαηλίδης. 1821 Η δημιουργία ενός Έθνους - Κράτους. Εκδ. Μεταίχιμο. Αθήνα - 2018
Νίκος Β. Ροτζώκος. Επανάσταση και Εμφύλιος στο Εικοσιένα. Εκδ. Πλέθρον / Δοκιμές. Αθήνα - 8χχε
Μιχάηλ Β. Σακελλαρίου. Η απόβαση του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο. Πανεπ. Εκδ. Κρήτης. Ηράκλειο - 2012
Νικηφόρος Μοσχόπουλος. Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως κατά τους Τούρκους ιστοριογράφους. Εκδ. Λαβύρινθος. Αθήνα - 2021
Κων. Α. Κοτσώνης. Ο Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο. Εταιρεία Πελοποννησιακών Σπουδών. Αθήνα - 1999
Γιάννης Α. Μπίρης. Η Ναυμαχία της Μεθώνης. Εκδ. υπέρηχος. Αθήνα - 2018.
Γιάννης Α. Μπίρης. Οι Χώρες το 1821. Εκδ. υπέρηχος. Χώρα - 2021.
Στρατηγού Μακρυγιάννη Απομνημονεύματα. Εκδ. Μπάυρον. Αθήνα - χχε.
Άπαντα για τον Καραϊσκάκη. Εκδ. Μέρμηγκας. Αθήνα - χχε.
Θ. Κολοκοτρώνη άπαντα (Απομνημονεύματα Δίκη). Εκδ. Μέρμηγκας. Αθήνα - χχε.
C. M. Woodhouse. 1821 Ο πόλεμος της Ελληνικής Ανεξαρτησίας. Εκδ. Παπαδόπουλος. Αθήνα - 2020.
David Brewer. The Greek War of Independence. Εκδ. The overlook press. New York - 2001.
S. G. Howe. An historical sketch of the Greek Revolution. Εκδ. British Library. Milton Keynes χχε.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ωδή δεκάτη. Ο Βωμός της Πατρίδος	11
Προλογικό σημείωμα Καθηγητή Θανάση Χρήστου	13
Προλογικό σημείωμα	15
Πρόλογος	17
• Προεπαναστατικά χρόνια	19
Διεθνείς συνθήκες τον 18 ^ο αιώνα	21
Οι Ελληνικές Παροικίες από τον 15 ^ο ως τον 19 ^ο αιώνα	27
Η Ρωσία του 18 ^{ου} αιώνα – Ο Μεγάλος Πέτρος και η Μεγάλη Αικατερίνη	31
Η παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας τον 17 ^ο και 18 ^ο αιώνα	39
Ρήγας Βελεστινλής Θετταλός	43
Τα φώτα κι ο φωτισμός του Γένους. Ο Αδαμάντιος Κοραΐς	47
Τα Επτάνησα	51
Προεπαναστατικά χρόνια – Ο διωγμός των κλεφτών	57
Διεθνείς συνθήκες και Συνέδρια που επηρέασαν την Ελληνική Επανάσταση τον 19 ^ο αιώνα	61
Οι Αρβανίτες κι ο Αλή Πασάς	69
Η Φιλική Εταιρεία και ο Αλέξανδρος Υψηλάντης	73
Η εξέγερση στη Μολδοβλαχία και ο Αλέξανδρος Υψηλάντης	77
Λίγο πριν τον ξεσηκωμό του Μοριά – Η σύσκεψη της Βοστίτσας	83
• Η Ελληνική Επανάσταση	87
Η έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης	89
Η Επανάσταση εξαπλώνεται – Η πρώτη μάχη του Αγώνα στη Λιγούδιστα	93
Η Επανάσταση στη Μακεδονία	103
Ο ξεσηκωμός στη Θράκη και τη Σαμοθράκη	107
Η Ελληνική Επανάσταση στην Κρήτη	111
Η Κύπρος το 1821	115
Η πρώτη προσπάθεια για τη διοικητική οργάνωση της Επανάστασης	119
Η συνέλευση της Ζαράκοβας και ο Δημήτριος Υψηλάντης	123
Η άλωση της Τριπολιτσάς	127
Η Α΄ Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου	133

1822	137
Το διεθνές συνέδριο της Verona (8 Οκτωβρίου – 2 Δεκεμβρίου 1822)	143
Η Οθωμανική διοίκηση, οι Γενίτσαροι και ο τουρκικός στόλος	151
Ο εμφύλιος διχασμός (1823 – 1825) - Β' Εθνοσυνέλευση στο Άστρος	155
Μια πρώτη απόπειρα δανεισμού (μυστική συνθήκη) στο Παρίσι	161
Η θέση της Ελληνικής Επανάστασης στην Ευρωπαϊκή διπλωματική σκηνή (1823 & 1824)	165
Τα δάνεια της Αγγλίας	169
Ο Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο	175
• Σφακτηρία και Νιόκαστρο	175
• Το Μανιάκι	179
• Η προέλαση του Ιμπραήμ και η ανακοπή του στους Μύλους	182
Η επιτροπή της Ζακύνθου	187
Η αίτηση προστασίας από την Αγγλία	191
Η απόπειρα του Κανάρη στην Αλεξάνδρεια	195
Η Έξοδος ή το Ολοκαύτωμα του Μεσολογγίου	199
Μετά το Μεσολόγγι	203
• Ο Ιμπραήμ και η Βέργα του Αλμυρού	203
• Ο Κιουταχής και η Ανατολική Στερεά	205
Ο Καραϊσκάκης στην Ανατολική Στερεά – Η πολιορκία της Ακρόπολης	209
Οι Άγγλοι καθορίζουν τις εξελίξεις – Ο θάνατος του Καραϊσκάκη	213
Η Γ' Εθνοσυνέλευση	221
Το προσκύνημα – Ο στόλος (1827 – 28)	229
Το διεθνές διπλωματικό πεδίο μέχρι τη συνθήκη του Λονδίνου στις 6 Ιουλίου 1827	233
Η Ναυμαχία του Ναυαρίνου	239
• Μετά τη Ναυμαχία	243
Η άφιξη του Κυβερνήτη Ιωάννη Α. Καποδίστρια	250
Η διπλωματία, η πολιτική και το τέλος του Κυβερνήτη Ιωάννη Α. Καποδίστρια	254
Η περίοδος της Αναρχίας (1831 – 1833)	259
Η φυλάκιση του Κολοκοτρώνη και η Μεσσηνιακή Επανάσταση (1834)	263
Βιβλιογραφία	275

Έχουν γραφτεί πολλά για την ελληνική επανάσταση. Μια πολύχρονη προσπάθεια για την προσέγγιση κάποιων άγνωστων πτυχών της αλλά και την εισαγωγή του αναγνώστη με απλά λόγια σε αυτές, έφερε αυτή την καταγραφή στη συμπλήρωση διακοσίων χρόνων από την έναρξη του Αγώνα για την Εθνική Παλιγγενεσία.

Η αναζήτηση της ιστορίας στις πηγές της έγινε με ιδιαίτερη προσοχή. Μερικές φορές ήταν δύσκολη αφού για τη συστηματική μελέτη δεν υπάρχουν πολλές, κατά το δυνατόν αντικειμενικές πηγές.

Η αναψηλάφηση και η προσπάθεια ερμηνείας και σύγκρισης των πηγών έφερε στην επιφάνεια υποκειμενικές καταγραφές ή και ιδιοτελείς δοξασίες που θα έπρεπε να διερευνηθούν βαθύτερα.

Με απλά λόγια...

ISBN 978-960-91388-5-7

9 789609 138857